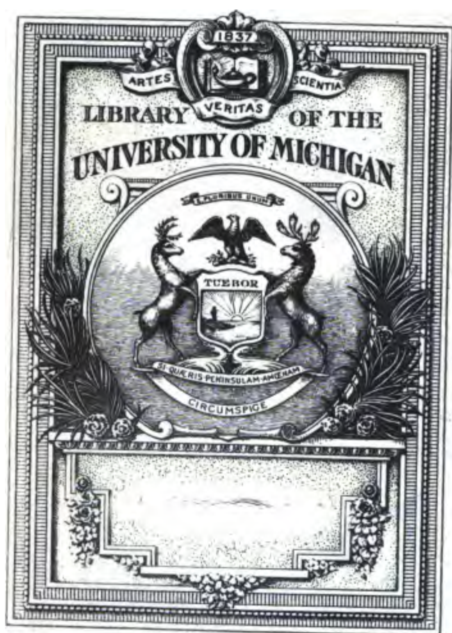

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

HISTORIE
VAN DE
OORLOGEN en GESCHIEDENISSEN
der Nederlanderen, en derzelver Naburen:

Beginnende met den Jaare 1315, en eindigende met den Jaare 1611:

DOOR

EMANUËL VAN METEREN,

van Antwerpen:

Voorzien met Afbeeldingen der voortreflykste Perzonagiën van dien tyd.

Verbeterde Druk.

AGTSTE DEEL.

Te GORINCHEM,

By de Wed: van NICOLAAS GOETZEE, Ordinaris Stads-Drukkeres, MDCCLX.

1600.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET DRIEËNTWINTIGSTE BOEK.

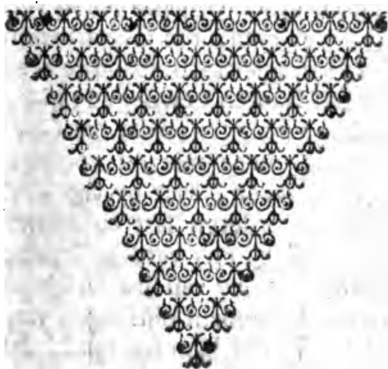
Rançois de Provinçens aanslag op Geer-
„ *truidenberg werd ontdekt. Verschei-*
„ *de aanslagen en loopen werden ge-*
„ *daan in 't Land van Kleef, Gelre en*
„ *Luyk. de Marquies van Burgow*
„ *trouwd Sibilla van Kleef. Kloet neemd Crakouw.*
„ *De gevange Admirant werd verlost, met alle an-*
„ *dere, tegen de gevange Onderdanen der vereenig-*
„ *de Landen. Geschiedenis, leven en dood van den*
„ *kloeken Grave van Essex in Engeland. De ver-*
„ *eenigde Landen zenden meer scheepen naar Oost-*
„ *Indien. Olivier van Oirt komt t' huis, hebbende*
„ *'s Waerelds Kloot omgezeild. Het kwaad gevolg*
„ *van Jaques Mahu, met zyne vyf scheepen geva-*
„ *ren door de Straat van Magellaan. Engeland*

„ *zend vier ſcheepen naar Oost-Indien. De Span-*
„ *jaarden en Duynkerkers wapenen zig ter Zee.*
„ *De Galeijen van Sluys nemen Koopvaarders van*
„ *Dordrecht, door dien derzelver Geleider door zyn*
„ *eigen kruid verbrand. Agthonderd ſcheepen va-*
„ *ren uit Nederland oostwaards, en wel vyftien-*
„ *honderd Buizen ten Haring-vaard. Aanſlag op*
„ *Vlisſingen ontdekt. Door Afgevaerdigden wer-*
„ *den dagvaarden tusſchen Vrankryk en de Aards-*
„ *Hertogen gehouden. Het Huis van Melun werd*
„ *herſteld. Theodore Trivultio brengd Italiaansch*
„ *en Spaansch Krygsvolk in Nederland, met tyding,*
„ *dat een Prieſter eenen anderen in 't Sacrament*
„ *vergeven had. Een Soldaat, half Man en half*
„ *Vrouw, hebbende een Wyf, baard een Kind. Mui-*
„ *tineeringen in de Schansſen voor Ooſtende en te*
„ *Antwerpen onder het Schipvolk. Graaf Lode-*
„ *wyk van Nasſau trouwd de Gravin Weduwe*
„ *van Valkenſteyn en Brouk. Prins Maurits bele-*
„ *gerd en wind Rhynberk en doed het ſterken.*
„ *Meurs werd ook genomen en geſterkt, en Prins*
„ *Maurits werd daar en te Crakow voor Heer ge-*
„ *huld. De Aards-Hertog doed Ooſtende belegeren,*
„ *daar verhaald werd de geleegenheid, met den te-*
„ *genweer en wederzydſchen ernst. Prins Maurits*
„ *belegerd 's Hertogenbosch, dog moet, door den gro-*
„ *ten vorst, weder aftrekken. Geboorten van de In-*
„ *fante van Spanje, den Dolphyn van Vrankryk;*
„ *en des Palts-Graven Keurvorsts Zoon. Doctor*
„ *Crel werd, om twist in den Godsdienst in Saxen,*
„ *onthoofd. In Hongaryen werd Alba Regalis ge-*
„ *wonnen en weder verlooren. Het beleg van Ca-*
„ *nisſa door de koude opgebrooken. De Vloot van*
„ *Doria op Africa heeft te vergeefs gevaren. Don*
„ *Joan d' Aquila vaard uit Spanje, vald in Ier-*
„ *land, neemd Keuſel en andere Havens, die hy*
„ *vast ſterkte: dog werd belegerd en zyn ontzet ge-*
„ *ſlagen, des hy met verdrag vertrekt. Ooſtende*
„ *werd gedreigd van ſtormen, doed den Gouverneur*

„ Veere

„ *Veere over een geveinsd verdrag handelen;*
„ *maar meer Volk binnen gekreegen hebbende, spot*
„ *hy met den Aards-Hertog, die gestoord zynde,*
„ *op Oostende stormd, en werd afgeslagen, waar*
„ *van de staat en gesteldheid verhaald werd, en*
„ *beide, de Beleggers en Belegerde, besluiten, om*
„ *het uit te houden. Vrouwen in Mans kleederen*
„ *in den Nederlandschen Oorlog gevonden. Eene*
„ *Dogter, Johanna Balam, leefd in 't 3de Jaar,*
„ *zonder eten of drinken. De vergadering van To-*
„ *non te Romen maakt een verbond tegen den her-*
„ *vormden Godsdienst, dat zeekere Baronius ont-*
„ *dekt, maar werd in alles niet geloofd.*

Dit alles is geschied binnen den tyd van 15 Maanden, des Jaars 1601, onder 't Gouvernement van de Aards-Hertogen aan de eene, en Prince Maurits met Graaf Willem van Nassau aan de andere zyde.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

DRIEËNTWINTIGSTE BOEK.

IN 't einde van het Jaar 1600 is 'er in Nederland wederzyds weinig in de Krygszaken, wegens den Winter, voorgenomen; maar wel bedekte aanslagen: onder anderen is 'et een aanslag, om Geertruidenberg in te nemen, ontdekt. François de Provinçe, een Edelman van Brussel, werd, wegens den Heere van Grobbendonk, Gouverneur van 's Hertogenbosch, door zynen Broeder Adolf verzogt zynen dienst niet te weigeren, om Geertruidenberg onder de magt des Hertogs van Braband te brengen. Hier toe werd hy ten laatsten bewoogen, niet, zo hy zeide, om goed te verkrygen; maar om Gode, en zynen Prince dienst te doen: met dit voornemen was hy naar Brussel getrokken, daar hy van Vasseur, Heer van Mariensant, verderen last en twehonderd Philips-Daalders ontfing, met verdere belofte van heerlyke vergelding. Eer hy van Brussel scheidde, had hy gebiegd, en het Sacrament ontfangen van den Oversten der Jesuieten, die hem toestond, dat hy, zonder zonde of kwetzing van zyn geweeten, mogt zoeken eenige Stad tot haaren wettigen Heer te brengen, mits zo weinig bloed stortende, als mooglyk was, enz. Hy liet daar ook een schriftlyk verzoek voor zynen Broeder, om de beloofde vergelding te mogen vragen, zo hy gevangen of daar over gedood mogt werden.

Aanslag van François de Province op Geertruidenberg ontdekt, in January, 1601.

Met dit voornemen heeft zig deeze François de Provinçe te Geertruidenberg als Ruiter in dienst begeven onder den Ritmeester van der Wel, om 'er dus eenige plaatzen te bespieden, om Grobbendonks volk in te laten, daar hy eene plaats vond, om agter een huis, het Hart genoemd, de Stad met tien ladders te beklimmen, en te vooren zou hy met eenige anderen pitryden op eene looze gevangnis, die hy uitgedagt had, namelyk, dat hy omtrend twintig Mannen, met hunnen wil, van omtrend 's Hertogenbosch gevangen zou binnen brengen, en die stellen in handen van den geweldigen Provoost, welke hy dien nagt, als men de Stad beklom, zou helpen uitbreeken, en met die de Wagt doorsteeken, en de Vest zo lang veilig houden, tot dat Grobbendonks volk met ladders opgeklommen zou zyn, en dus de Stad overmeesteren en innêmen. 1601.

Dit ontdekt zynde, is de voorsz. François daar over gevangen, en heeft alles zelfs dus bekend, waarom hy van den Krygsraad binnen Geertruidenberg, den 5^den^ van Louwmaand, des Jaars 1601, daar over ter dood verweezen, onthalsd en gevierendeeld is. Eer hy stierf heeft hy groot leedweezen over zyne misdaad gehad, en schreef eenen brief aan zynen Broeder Adolf de Provinçe, beklagende zyne grote zonden, en dat hy door zyne gevangnis uit de H. Schrift onderregting van zyne zaligheid gekreegen had: waarom hy zynen Broeder en Vrienden bad naerstig het Nieuwe Testament te leezen, op dat zy waare kennis van hunne zonden en het waare zaligmakende Geloof krygen mogten.

Francois de Province onthalsd, veranderd zynde van Godsdienst.

Hy had eertyds eenen uiterster wil gemaakt, met eene erfgift, om het gebrooke Sacraments Huisje weder op te maken; maar nu begeerde hy, dat men zulks niet zou doen, want Christus woonde in den Hemel; dog zy zouden dat geld den Huis-armen geven, dat God veel aangenamer zou zyn. Dus werd Geertruidenberg van dien aanslag bevryd.

Omtrend tagtig Paerden der vereenigde Landen,

1601. met wat Voetvolk, hebben, den 15^{den} van Louwmaand, zeer behendig het Kasteel Crapoel by Limburg ingenomen, met eenen Mortier de poort open geschooten, en daar eenen taamlyken buid van geld, juweelen en zilverwerk gevonden, het welk daar veel gevlugt of in bewaring gebragt was: zy vingen daar den Drossaard Herman Schuyl, Broeder van den Rentmeester, en namen mede het gereedste, en dat zy wel konden dragen, en trokken daar weder van: zy werden terstond gevolgd van vier of vyf honderd paerden, tot in 't Land van Gulik, daar hun ontzet ontmoette.

Het Kasteel Crapoel genomen en geplunderd.

Stroopen van die van Rhynberk in Kleef, enz.

De Spaansche Guarnizoenen van Rhynberk en Gelre liepen en stroopten deezen ganschen Winter het Land van Gulik en Kleef, namen ook eenige Wagens, den Hertog van Kleef toekomende, die zy te Rhynberk voerden en buid maakten; des de Vorst te Dusseldorp ook scheepen, die van Berk toekomende, aanhield: en behalven dat zulks daaglyks geschiedde, kwelden de gemuitineerden van Hamont, die men de Stad en het Kasteel van Weert tot verzeekering had ingegeven, die van Gulik zeer, en verzogten, onder eenige voorwendzels, eenen brandschat van veertigduizend guldens: des de Guarnizoenen van de zyde van Prince Maurits insgelyks veertigduizend guldens eischten, vermits zy zulks hunne Vyanden, de Spaansche, gaven, en hunne onzydigheid niet hielden, en over zulks werden die Landen van wederzyden jammerlyk beschadigd,

Daar over werden veele Land-dagen gehouden, om zulken overlast voor te komen, des veele byzondere Steden en Heerschappen volk aannamen tot hunne eige beschutting: zy tragtten door alle middelen den Rhynstroom vry en open te krygen, gewillig zynde daar voor eenen reedlyken penning te geven: somtyds kreegen zy door geld eenen vrygeleid-brief van die van Rhynberk voor eenige scheepen, om tot Keulen te mogen varen met visch, haring, boter, kazen, enz.

De

De Landzaten van den Lande van Luyk hebben ook, in 't begin van dit Jaar, veelerhande klagten gedaan, aan de Aards-Hertogen, Ryks-Vorsten, hunne Buuren, en aan den Bisschop, hunnen Overheer, over het brandschatten der gemuitineerde omliggende Guarnizoenen, en dat zo ernstig, dat de Edelen, Ridderschap en Steden hunnen Vorst en Bisschop deden aanzeggen, zo hy hen niet beter en anders kon beschermen, moesten zy andere bescherming van hunne Buuren verzoeken en aannemen, die hun zulks wel aanbooden, waar onder de Koning van Vrankryk genoemd word. Hier over is de Bisschop zelfs te Luyk gekomen, en heeft gezogt alle genoegen te geven: en deeze Keurvorst en Bisschop, Ernst van Beyeren, heeft zynen Neef, Hertog Ferdinand van Beyeren, voor Medehelper des Stigts van Keulen en Luyk doen aannemen als toekomende Bisschop. 1601. De Landzaten van Luyk beklagen zig over de bescherming van hunnen Vorst.

Daar is ook een Huwlyk geslooten tusschen den Marquies van Burgow, Zoon van Ferdinand, Aards-Hertog van Oostenryk, Broeder van den laatsten Keizer Maximiliaan, uit eene Welserin gebooren, en Vrouwe Sibilla van Kleef, jongste Dogter van het zelve huis van Kleef. Deeze Markgraaf was een Broeder van den Kardinaal Andreas van Oostenryk, onlangs voor den Aards-Hertog in Nederland Gouverneur geweest hebbende, en deeze is, den 2den van Lentemaand, te Keulen aangekomen, en dus verder te Dusseldorp, daar het Huwlyk voltrokken is, den 4den, en is, omtrend den 20sten, met zyne nieuwe getrouwde Vrouw door Keulen naar zyn Land getrokken. Zyn voorsz. Broeder de Kardinaal, zynde Bisschop van Constançe, was te vooren in Slagtmaand te Romen gestorven, bezittende veele Geestlyke goederen. De Markgraaf van Burgow trouwd Vrouwe Sibilla van Kleef. Andries Kardinaal te Romen gestorven.

In Kleef zyn, benevens den regeerenden Hertog, vier Dogters, waar van de oudste, Maria, getrouwd was met Albregt van Brandenburg, Hertog van Pruissen, die veele Dogters baarde. De twede, Elizabeth Anna, was getrouwd met Philips Lodewyk, Paltz- Geslagt van Kleef.

 graaf

1601. graaf aan den Rhyn, Hertog van Beyeren te Neuburg. De derde, Magdalena, was getrouwd met Johan Philips, Lodewyks Broeder, Paltzgraaf en Hertog van Zweybrugge, en deeze twee baarden veele Zonen. En de laatste, Sibilla, trouwde aan deezen Charles van Oostenryk, Markgraaf van Burgow, Zoon van den Aards-Hertog Ferdinand, dog kreeg geene Kinderen.

Deeze vier Vorstendommen zouden waarschynlyk op deeze Dogters of derzelver Erven versterven, om dat de Vorst zelfs zonder kinderen is, en het gaf allerhande nadenken, dat de drie oudste aan hervormde Vorsten getrouwd waren, en deeze jongste aan 't huis van Oostenryk.

Verdraagzaamheid in den Godsdienst in Kleef.

Daar werd, na veele Land-dagen, in deeze Vorstendommen in deezen tyd gehouden, verslag gedaan, dat te Dusseldorp, in Grasmaand, door de beleiding der Vorstin, eene Dogter van Lottharingen, eene reedlyke verandering en verdraagzaamheid in den Godsdienst voorgenoomen was, op dat 'er, in zaken van Godsdienst, geen twist zou ontstaan, en men voortaan niemand, tot 's Lands Ampten bekwaam, om verscheidenheid van Godsdienst zou wederleggen, het welk daar veel rust en vrede veroorzaakte, en de lieden bevrydde van alle vervolging om Godsdiensts zaken.

Het Kasteel van Crakouw, met de Heerlykheid, was, gelyk te vooren gezegd is, door de Gravinne van Meurs, by uitersten wil, gegeven aan den Prince van Nassau, zynde dat eene Heerlykheid, onder Meurs geleegen; maar was, in 't Jaar 1586, door den Hertog van Parma geleeverd aan Salentyn, Grave van Ysenborg, om eenige eischen: deeze Graaf had zederd dien tyd altyd het bezit gehouden, en nu lag daar op een Kapitain, de lange Huyben genoemd, met vyftien of zestien Mannen, zynde eene sterke Sterkte, in de moerasch geleegen.

Prins Maurits verstaan hebbende, dat de buiten Gragten in den Winter niet gebyd, of van het Ys open

open gehouden werden, maar dat men daar over kon gaan, heeft den Ritmeester Kloet, een kloek en streng Krygsman, bevel gegeven daar op eenen aanslag te maken, met driehonderd Paerden uit Nymegen, en eenig Voetvolk uit Wachtendonk: dus is Kloet, den 8sten van Sprokkelmaand, met zyne Ruiters gekomen te Nieuwkerk, omtrend Wachtendonk; dog de Gouverneur van Stralen, Dulcken genoemd, hier van gewaarschuwd zynde, volgde hem met omtrend veertig Paerden en vier of vyfhonderd Voetknegten, welke 's morgens voor den dageraad Kloets volk zo dapper in 't Dorp aantastten, dat 'er wel veertig Ruiters overvallen werden, eer de andere, door het getier en gebaf der Honden, daar van konden gewaarschuwd zyn en uit het Dorp raken; maar uit het Dorp geraakt zynde, stelden zy zig in orde, en merkende, dat die van Stralen hen niet volgden, maar dat zy weg trokken door eene diepe Straat, voordeelig om hun Voetvolk te verweeren tegen Paerden, hebbende reeds van Kloets Ruiters wel dertig, meest van de Kompagnie van Prince Maurits, gevangen genomen, heeft hy gedagt op een middel, om zig te wreeken, en zyne schade te verhalen, gelyk hy deed, en verloste de gevangenen: want Kloet daar door bewoogen en verbitterd, is eenen anderen weg omgereeden, en onderschepte hun den weg, uit den weg op eene Heide komende, en heeft hen van vooren en vooral van agteren aangetast, en veele Ruiters en Voetvolk verslagen: zy lieten veele Dooden op het veld, de overige ontkwamen het op eene zeekere Hofstede, die hy terstond bezette, en dwong ze zig met verdrag over te geven, op behoorlyk rantzoen: hy liet de gemeene Soldaten, omtrend driehonderd zeventig in getal, los gaan, en hield alleen den Oversten Dulcken, Gouverneur van Stralen, met den Kapitain Golsteyn en zeven Officiers gevangen, om het rantzoen voor hun allen te verantwoorden. Kloet verloor omtrend zes of zeven Mannen, maar had veele gekwetste Mannen en Paerden.

1601.

De Ritmeester Kloet slaat den Gouverneur van Stralen, den 8 February.

De

1601. De Duitschers van Sleghels Regiment, liggende in Herentals, met eene Kompagnie Albanoische Paerden, onder Nicolo Basta, namen met geweld in het Steedje Peer, daar veele van hen dood bleven, zy vermoordden de Burgers, en plunderden het Steedje: Graaf Jan Jacomo Belgiojosa was tot hen gezonden, om hen met woorden te pajen; maar zy wilden hem niet hooren spreeken nog inlaten.

De Soldaten van Graaf Hendrik van den Berg roofden voor de Poorten van Keulen wel driehonderd Osfen, van die daar te Markt kwamen, deels die rantzoeneerende, en meer dergelyk geschiedde elders: de beschadigde klaagden te Brussel, maar kreegen geen antwoord, dan alleen bescheid, dat zy hunne boodschap en klagt gedaan hadden.

Crakouw door Kloet voor Prince Maurits genomen.

Daar na kwam het bestemd Voetvolk van Wachtendonck by Kloet, en trok toen evenwel voort naar Crakouw, en kwam, den 9den van Sprokkelmaand, 's nagts, daar voor: de Ruiters zaten af, gingen over het Ys, en kwamen in den Voorhof, daar op die van binnen begonnen te schieten; maar Kloet schoor zo sterk op de Poort, dat die van binnen 'er niet blyven konden, en toen deed hy zyn Volk over de Gragt gaan, en de Valbrug nederlaten, den Mortier aan de Poort stellen, en die dus open slaan: daar op gaven die van binnen zig over met de plaats, juist op het aankomen van den dag, en Kloet liet zynen Luitenant daar op, met veertig Mannen en twintig Ruiters, tot verderen last van Prince Maurits, en hy vertrok weder in zyn Guarnizoen.

De Weduwe van den onthalsden Grave van Hoorn, die zederd geworden was Gravin van Meurs, heeft omtrend deezen tyd van den Vorstlyken Kardinaal verkreegen, om de Stad en het Kasteel van Meurs onzydig te mogen bezitten en houden, en heeft daar over ook gelyke verklaring gekreegen van de Staten Generaal der vereenigde Provintien, en dus werd haar alles vry overgeleverd. In Lentemaand te vooren hadden de Spaansche nog eenen aanslag op Meurs

ge-

gehad met schuiten, die reeds in het Meir waren gebragt. De Paltz-gravin verkreeg ook van den Vorstlyken Kardinaal en de Staten, dat haare Stad Alpen onzydig en vry mogt zyn. 1601.

Het Spaansch Guarnizoen in de Graaf had, vermits kwade betaling, eene muiterye op handen; maar die werd gestild, en een deel der beginners werden met de koord gestraft. Muitineering te Graaf gestraft.

Daar na, den 18^den^ van Hooimaand, meenden de Ruiters van Nymegen en Berk de Ruiters van Graaf Hendrik van den Berg, te Ruermond liggende, ook uit te lokken; maar Graaf Hendrik was gewaarschuwd, zo dat 'er maar eenig schermutzelen voorviel, daar Graaf Hendrik aan 't been gekwetst werd. Deeze Ruiters van Nymegen hebben nogtans, den laatsten van Hooimaand, over de Maas eene geleide van omtrend zestig Mannen aangetroffen, en een deel daar van dood geslagen; eenen jongeren Graaf van Mansveld, Broeder van den geenen, die te Turnhout gevangen was, en eenen Spaanschen Kapitain, namen zy gevangen, en bragten ze te Nymegen, en dat was hunne wraak over de voorsz. hinderlaag. Kort daar na miste de Graaf van Hohenlo, met de Nymegensche Ruiters, door gebrek aan goede kundschap, die van 's Hertogenbosch te slaan, die zeer sterk van Burgerye uitgetrokken waren, om hunne Bleikerye te bewaaren en in te halen.

Desgelyks waren die van Venlo ook te onvreden over het ophouden van verlof-gelden, waar door alle leeftogt by hen duur werd: en alzo de Hertog eenige scheepen uit gunst vrygeleid-brieven had gegeven, hebben zy die, door de Maas varende, aangehouden, en tot hun gerief in hunne Stad ontladen.

In 't voorgaande Boek hebben wy van de gevangenen in den slag by Nieuwpoort geschreeven, daar by gelet diend, hoe de berugte Admirant van Arragon in Holland gevoerd en op het Kasteel van Worden gesteld werd: en in 't begin van het Jaar 1601 begonnen zy in 's Hage met hem te handelen, zynde,

1601. de, naar zynen staat, beleefd genoeg behandeld.

Daar werd verder beslooten, dat men op de ten agterheid der Admiraliteit te Water in elke Provintie de beste orde zou beramen, en dat men het Gat van Sluys met Oorlogs-scheepen geslooten mogt houden, met uitdruklyken last van niet te wyken, maar tegen de Galeijen te vegten, zo lang mooglyk zou zyn, en dat men zou tragten te Nieuwer-haven in Vlaanderen eene sterkte te leggen; maar dat bleef te rug, door gebrek aan geld, niet tegenstaande het Volk en Geschut toen daar toe by de hand waren.

Ten derden beslooten zy eenen togt te doen door hunnes Vyands Landen, of die ergens aan te vallen, tragtende daar toe eenige van de Hoogduitschers, daar omtrend Sevenaer nog liggende, voor eenen kleinen tyd in dienst aan te nemen, dat zy niet konden te weeg brengen, vermits dat Krygsvolk, gelyk wy te vooren gezegd hebben, aan der Staten zyde niet dienen wilde, waarom zy de afreekening van 't Krygsvolk en 't verminderen der kosten besloten.

Men is met hem in handeling getreeden, zo wel voor zyne als van alle der anderen verlossing, daar onder begreepen de Gouverneurs van het Eiland van St. Thomé, Don Ferdinando de Medeses, en die van Canarien, door de Hollandsche Oorlogs-scheepen van daar gebragt, dat tegen alle deeze gevangenen zouden los gelaten werden alle de gevangenen der vereenigde Provintien, het zy Soldaten, Burgers, Schippers, Visschers, Bootsgezellen, Ingezeete, Inwooners, of die de Landen dienden, die zo wel in Spanje en andere van 's Konings Landen, als in de Nederlanden in Steden, Sterkten, Scheepen, Galeijen of anderzins, onder het gebied van den Koning van Spanje, of den Aards Hertog, gevangen varen, ter oorzaak van den Oorlog, en niet om byzondere misdaden. Den Admirant werd voorgesteld, dat, zo hy alle de voorsz. kon vry maken, zonder rantzoen of kosten, en hy boven dien wilde betalen vyftigduizend Guldens, men hem met alle de andere

Handel met den Admirant van Arragon, om zyne verlossing en ruiling van gevangenen over weerzyden.

dere

dere gevangenen, die de Staten hadden, zou los laten, mits betalende hunne kosten, en het rantzoen, volgens de laatste schikking op het zelve. Alzo het uitvoeren van deezen voorslag hing aan het goed gelieven des Konings van Spanje en des Aards-Hertogs, heeft hy tyd begeerd, om des aangaande met hen te doen beraden; maar de vyftigduizend guldens wilde de Admirant niet geven, en nogtans alle de gevangenen los hebben, niet tegenstaande de Staten den Kollonel Louys de Villar 'er gaerne uit gezonderd hadden, vermits hy gevangen was van den Ridder en Overste Sir François Vere, die van hem wilde hebben dertigduizend guldens, of te verlossen eenen Engelschen Edelman, Zoon van den Ridder John Hawkins, over 12 Jaaren in Indiën gevangen, met meer andere voorwaarden.

Over deeze wederzydsche voorstellen bleef de zaak eene wyl hangen, eerst op de wezendlykheid van het verdrag, om daar toe te hebben de bewilliging van den Koning van Spanje en den Aards-Hertog, het welk, na lang wagten, kwam: en toen het verdrag, den 16^den^ van Louwmaand, des Jaars 1601, geslooten was, had de Admirant gaerne uitgegaan, indien hy borg had kunnen stellen voor zesmaal honderdduizend guldens, om 't verdrag te volbrengen, daar over zeekere Olivera eenige malen over en weder trok; maar ten laatsten werd wel gemerkt, dat de Admirant niet zogt uit te gaan, maar te blyven, en onder de hand eenige voorstellen van vrede of bestand van wapenen te weeg te brengen, dat te vergeefs was, zo dat het daar door lang aanliep, eer de gevangenen konden los gelaten werden, waar door ondertusschen in Spanje veele in de gevangnisfen en op de Galeijen van ongemak stierven: ten laatsten zyn zy gevallen op een nieuw verdrag, dat de Admirant zou betalen drieëntwintigduizend guldens, en borg stellen voor vyfenzeventigduizend, om, benevens het oude verdrag, of de lyst der gevangenen, nog los te leveren alle, die zederd het sluiten van

1601. het oude verdrag gevangen waren, ten getale van dertig in Vlaanderen op de Galeijen, en dertig uit Spanje en Indiën; daar op is hy ten laatsten, den 29sten van Bloeimaand, des Jaars 1602, uitgegaan, en vry met alle beleefdheid te Antwerpen gevoerd: eene heerlyke en zeer loflyke daad der Staten van de vereenigde Provintien, die als Vaders des Vaderlands hunne gemeene Onderdanen met den gemeenen buid of het openbare goed uit de gevangnissen verlost hebben.

Vaderlyke liefde der Staten in 't gemeen verlossen van hunne Onderdanen.

Terwyl deeze Admirant van Arragon den eersten Winter in Holland gevangen lag, kwam daar de Weduwe van den Grave van Valckensteyn en Brouck, klagende en regt verzoekende over den moord van haaren Man, Valckensteyn voorsz. dien deeze Admirant en Louys de Villar over 2 of 3 Jaaren hadden doen vermoorden, toen 't gebied hebbende over het Spaansch Leger, het welk den Staten der vereenigde Landen vreemd dagt, om dat al het vermogen, deel of bedryf der zelver perzonen, met hunne gevangnis gevallen was aan de Landen, als met hun goed en bloed verkreegen, en dat men haar niet kon helpen, zonder hunnen staat zo zeer te krenken en verkorten; maar vermits men hoopte, dat door haar vervolg de Admirant te eer tot het reedlyk verdrag zou komen, werd zy eenigen tyd opgehouden.

De Gravin van Valkensteyn verzoekt by de Staten regt over den Admirant, wegens haar Mans moord.

Daar lieten zig ook in Holland vinden vier Kleefsche Gezanten, om den Admirant te vragen, wat persoonen uit hunne Landen hem in zynen togt over den Rhyn hadden begunstigd, en dergelyke onreedlyke vragen meer: deeze kregen toestemming van de Staten, den 27sten van Slagtmaand, hem te mogen spreeken: by hem gekomen zynde, sprak hy die hoogmoedig en bitzig aan, als of hy nog over een geweldig Leger in hun Land heerschte, en dat nog dreigende, hun nog opentlyk verwytende, dat zy gedenken zouden, in wat staat hunne Vorst was geweest, toen hy, als met eenen strop om den hals, voor Keizer Karel den Vden op zyne knieën lag, enz. Hy zei-

De Gezanten van Kleef ondervragen den Admirant.

Hoogmoedig antwoord des Admirants aan de Kommissarissen van Kleef.

zeide, zy zouden hunne Raadsheeren vragen, wie die Lieden waren, die hem gunstig waren, dewyl hunne Raden hem zelfs hadden verzogt die van Wezel te kastyden, daar een Kasteel te maken, en den hervormden Godsdienst te verdryven, om dat hunne Vorst in die Stad geen volkomen Heer kon zyn: hy bevestigde hun, dat de Kleessche niet onzydig waren, nog konden zyn, vermits de onderhandelingen van Venlo en andere: ook dat de Keurvorst van Keulen te vooren wel had geweeten van zyne komst in die Landen, met dergelyke dingen meer: zo dat deeze Gezanten, waar van een zelfs een Raadsheer was, zeer beschaamd werden, en niet wel wisten, hoe zy met eere hunnen last zouden volvoeren en des Mans gramschap stillen. Hy wilde hunnen last zien, en merkende, dat die van den Vorst van Kleef onderteekend was, zeide hy, dat zulk een zotte last van zodanig eenen Heer moest onderteekend zyn: waarom de Kleessche Gezanten beschaamd van hem gingen. 1601.

Op dezelve wys antwoordde hy de Gravin van Valckensteyn en Brouck: alzo zy in haaren eisch gesteld had, om haar verzoek te beter te verkrygen, de goede geneegenheid en diensten, die de Graaf den Staten eertyds beweezen had, en hem dat verzoek aangezegd was, antwoordde hy terstond kloek, dat haar Man al die straf wel verdiend had, nademaal hy eenzydigheid, gelyk zy zelfs in haar geschrift getuigde, en geene goede onzydigheid, gehouden had.

Antwoord des Admirants aan de Gravin van den Brouck.

Hy toonde zig in zyne gevangnis uitermaten hoogmoedig en wat toornig van natuur, en zo het schynd bitter. Hy was klein en mager van persoon, zeer ligtgeloovig en eerbiedig in zynen Godsdienst, leezende alle dagen meer en beter zyne getyden, als eenige van de strikste Munniken. Hy was vlug, arg en scharp van verstand en begrip, wel geoeffend en afgevaerdigd in zaken van staat, stellende by geschrift zo wel en geschikt, als de beste Pleitbezorger

Aard, natuur en weezen van den Admirant van Arrazon.

1601. zou kunnen doen. In zynen omgang was hy spraakzaam, hebbende eene gemaakte manier van vriendlykheid in 't spreeken, liefkoozen of hanteeren, als hy buiten toorn was. Dus veel heeft ons goed gedagt van deezen vermaarden en befaamden, dog om zyne togten in de Kleefsche, Westphaalsche en omliggende Landen, maar al te zeer bekenden, Veldheer te schryven.

Staat van Ierland. Wy zullen nu wat van Engelands geschiedenissen verhalen, daar de Koningin eenen Oorlog in haar Koningryk van Ierland voerde, gelyk wy in 't twintigste Boek eenigzins verhaald hebben. Alzo Ierland een woest en wild Land, en het Volk arm, leedig, woest en ongebonden, en daarom genoegzaam veragt is, werd dat gewoonlyk door Stadhouders of Onderkoningen geregeerd, welke gemeenlyk veel praggiger en ongebondener regeeren, dan de Princen zelfs zouden doen, onder voorwendzel van de woestheid van het volk, daar allerhande tyrannyen aanregtende, het Volk meer met dwang den hervormden Godsdienst opdringende, dan met goede leering en opregten handel en wandel die inplantende. Door dergelyke regeering is 'er in eenige Provintien eerst eenige rebellie ontstaan, die ten laatsten, door het toedoen van Spanje, en voedzel van daar gekomen, tot eenen openbaaren Oorlog, byna over het geheele Land, uitgeborsten is, daar van Kapitainen, Bewindhebbers en Oversten waren Iersche Soldaten, die in Nederland over beide zyden gediend hadden: de Hoofden waren de Graaf van Teron, een kloek ervaren Man, met andere Iersche Edelen en Heeren.

Aard der Ieren.

In deezen Oorlog, en tegen deeze, heeft de Koningin de voornaamste van haare Krygs-Oversten, die in Nederland en elders gediend hadden, moeten gebruiken, als den Lord Borows, de Ridders Bingham, Rusfel, Norrische en andere, en heeft dikwils haare Engelsche Soldaten uit Nederland ontbooden, en in derzelver plaats nieuwe ongeoeffende derwaards moeten zenden; en in Oogstmaand des

Jaars 1598. ontfing zy eene grote nederlaag, gelyk wy verhaald hebben: waarom zy ten laatsten derwaards gezonden heeft Heer Robbert d' Eureulx, Grave van Esfex, een kloek dapper Heer van groot aanzien, Voor-Zoon der Gravin van Leyçester, waar van wy meermalen gewaagd hebben, welke, schoon nog jong, in Krygs handel wel geoeffend was. Deeze Graaf was in Engeland by het volk zeer bemind en gemeenzaam, daar door hy veele Vyanden had, die hem meermalen in ongenade by de de Koningin zogten te brengen, haar voorhoudende het gevaar van aan eenen zo gemeenzamen Heere zulk een geweldig Leger en magt, als toen noodig was, om Ierland te dwingen, in handen te geven, vooral in haaren afgaanden ouderdom: andere van zyne vyanden waren verblyd, dat hy uit den weg en van het Hof was, om zelfs te beter daar te regeeren; dog niet tegenstaande dit alles, de grote nood van Ierland zulk eenen persoon vereischende, werd beslooten, dat hy dien last aanvaerden zou: dus werd hy daar gezonden, in 't Jaar 1599, met alle noodige en sterke Krygs rusting en volkoome magt, met welke hy genoegzaam den Oorlog geweldig ten einde bragt, makende een voorwaardlyk bestand, ook geraamde artykelen van Vrede, met den rebelligen Grave van Teron, met welken hy spraak gehouden had, en bevond, dat die niets, dan zyns levens verzeekerdheid, zogt: waarom eenige voorwaarden ontworpen en betrokken werden tot het goeddunken van de Koningin en haaren Raad in Engeland, hopende dus den Oorlog te eindigen en te slissen: waar over Esfex te post in haast in Engeland overkwam, den 8sten van Wynmaand, des Jaars 1599, niet tegenstaande hem daar belast was te vertoeven; maar hy noodig agtende zyne Princes zelfs mondling verslag te doen van den staat daar, en om met haar te beraden, was wel ontfangen; maar zyne handelingen voor den Raad gebragt zynde, werden zo kwalyk genoomen en uitgelegd, dat hem belast werd gevangnis te houden

1601.

De Graaf van Esfex werd als Veld-Overste in Ierland gezonden.

Esfex komd uit Ierland te post over om mondlyk verslag te doen.

1601. in 't huis des Bewaarders van het groot Zegel of den Onderschryver, afgezet van alle Gouvernementen en bedieningen, niet zonder grote murmureering van de Gemeente, dat zyn stuk zeer verergerde: in zyne plaats werd naar Ierland gezonden de Baron van Montioy, een verstandig Heer, met bevel, om het gemaakte bestand met den Grave van Teron in Ierland af te zeggen, verwerpende alle de voorgestelde artykelen, zo dat de Kryg daar in Ierland nog bleef duuren, welke Kryg, wegens de barbaarschheid van het volk, eer by eeniger wilde Dieren Jagt, dan by menschlyken Oorlog, te vergelyken was.

Esfex werd gevangen en afgezet van alle bedieningen.

Esfex werd in deeze burgerlyke gevangnis dood ziek, zo dat men hem, door verzoeken, zyn huis voor eene gevangnis gaf, eerst met eenige Opzienders, maar ten laatsten in volle vryheid, zo nogtans, dat hy niet mogt ten Hove gaan, met meer andere bepalingen. Dewyl de Gemeente zeer te onvreden en ongerust was, heeft men, om die genoegen te geven, in 't opbreeken van de Regts-dagen, die men daar de Termen noemd, in de Starre-kamer, aan de Regters en Amptenaars van 't geheele Koningryk vertoond de reedenen, die de koninglyke Majesteit bewoogen den Grave van Esfex gevangen te houden, bestaande in weinige stukken: dat hy zyne magt en last te buiten gegaan had, vermits hy, tegen haare Majesteits schriftlyk bevel, die het Leger eerst wilde naar de Noordsche Provintien gevoerd hebben, het gevoerd had in 't Zuiden; dat hy met den vyand Teron heimlyk spraak gehouden had; dat hy veele Edelen van zyne navolgers Ridders had geslagen, daar hy wist, dat de Koningin 't zelve mishaagde; ook was hy uit zyne Provintie in Engeland gekomen, tegen het uitdruklyk bevel en inhoud van de brieven, aan hem gezonden, en had wel dertigmaal honderdduizend guldens verteerd, en weinig uitgeregt, enz.

Esfex beschuldigingen.

Deeze beschuldigingen veroorzaakten onder zynen aanhang meer murmureeringen, om dat men zyn antwoord daar tegen niet hoorde, waarom men hem ten

laat-

laatsten, als zyne zaken wat beter verstaan en verzoet waren, met anderen, met ope deuren voor den Raad tot zyne verantwoording liet komen, daar hy toonde, dat hy den Oorlog in de Zuider Provintiën en niet in 't Noorden gevoerd had, om dat het hem met den Krygsraad dus best dagt, gelyk hy, volgens zyne magt, hem als Veld-Overste gegeven, niet alleen onder behoorlyke handteekening der Koningin, maar onder haar en des Ryks groot Zegel, doen mogt; hy had eene heimlyke alleen-spraak met den Vyand Teron gehouden, om dat hy zulks anders niet doen wilde, het zelve hem niet ongeraden dunkende; aangaande het ridder-slaan van veele Edelen alzo hy zulks doen mogt, dagt het hem dus goed, om hen geweldig tot der Majesteits dienst te verpligten, zynde veele edele waaghalzen hem gevolgd, die om zynent wil tot der Majesteits dienst veel geld verteerd hadden, dat hy met niet minder, dan met zulk eene eer en waerdigheid, kon vergelden; dat hy tegen het schriftlyk bevel te post overgekomen was, daar mede was der Majesteits dienst niet verkort, de arbeid en over de Zee te varen was zyn eige ongemak, want hy zulks hoog noodig agtte, om de Majesteit mondling te verwittigen van dat geene, het welk met schryven niet wel kon gedaan werden: aangaande het verteeren van veel geld, hy was daar mede niet verrykt, maar liet de Schatmeesters de reekening doen: hy mogt ook wel lyden, dat een ander daar beteren dienst deed, hy had het niet verzogt, en dergelyke meer. 1601.

Antwoord van Essex op zyne beschuldigingen.

Door deeze verantwoording werden zyne zaken veel verzoet, en hy verkreeg de voorsz. vryheid van zyn huis; maar vond zig evenwel verstooken van by de Koningin ter spraak te komen. Hy hier over zeer onverduldig zynde, zynde nu meer dan 1 Jaar dus gehouden geweest, heeft zig met zyne Vrienden beklaagd en beraden: onder anderen heeft de Graaf van Southamthon, een kloek verstandig Heer, zyne zaken zeer behartigd, welke eene byzondere vyand-

Essex weder vry, maar niet te mogen ten Hove komen.

1601. schap droeg tegen den Baron van Grey, in Ierland begonnen, welke zy te zamen met vegten meenden te eindigen, waren elkanderen tot in Nederland gevolgd, en hadden elkanderen meermalen besprongen, het welk veroorzaakte, dat Southamthon Esfex aanhing: nog hingen hem zeer aan de gemeene onwilligen en andere Edelen, die in den staat onvergenoegd waren en verandering zogten.

Esfex tragt de Koningin te spreeken, door onwettige middelen.

Onder de Vrienden en Aanhangers van Esfex vielen verscheide gedagten, hoe hy tot gehoor by de Koningin mogt komen. Hy had eenen Secretaris, een zeer geleerd, maar zeer hevig, Man, die een geweldig middel wilde gebruiken, bybrengende de spreuk van Lukanus; *Arma tenenti omnia dat, qui justa negat:* ook deeze; *Multa fieri probibentur, quæ tamen facta tenent*, en dergelyke meer. Daar werden eenige vergaderingen gehouden, daar wel voorgesteld maar niet besllooten werd; als van ten Hove te gaan, de deuren en ingangen des Hofs te bezetten, zig behelpende met het geweer der Hellebaardiers, en zig dus van zyne voornaame Vyanden te verzeekeren, en dan met zyne Vrienden de Majesteit te voet te vallen, zyne klagten te doen, enz. Andere raadden, hy zou van daar ryden in Walles of elders, en van daar de wapenen tegen zyne Vyanden toonen: andere, zig te verzeekeren van de Stad Londen, ook, zo het mooglyk was, van het Kasteel, door eenen Ridder Davis, een Officier daar, en dergelyke meer; maar op alle deeze voorslagen was geen besluit genoomen: dog zyne Vyanden dit vernoomen hebbende, kreegen geene kleine vrees en agterdenken, en maakten de Koningin zeer verslagen, als of men haar beteugelen wilde, het welk alles aan Esfex ook ten argsten overgebragt werd van eenige dubbelhartige Geesten, om hem tot een kwaad besluit en verwarring te brengen, zeggende, dat men hem naar zyn leven stond: onder andere dingen bewoog ook Esfex, dat een van zyne Dienaars, Meester Daniel, zyne geheime brieven valsch

van

van de Gravin, toen hy nog gevangen was, in zyne handen gekreegen, en die haar voor twintig-duizend guldens weder verkogt had, onder voorwendzel van eene schuld en betaling, als of Esfex leven daar aan gehangen had; maar hy leverde niet alle regte brieven, maar zo kunstig nagemaakte afschriften, dat de Graaf van Esfex zelfs zyne hand nauwlyks kennen kon: dit bevonden zynde, vreesde Esfex, dat men met dezelve of dergelyke nageschreeve brieven hem zogt te betrappen, of iets tot zyn bederf bewerkte, het welk hem zeer drong om iets hevigs voor te nemen, om zulks de Majesteit tegenwoordig te mogen klagen, gelyk hy naderhand voor het regt deed: en deeze zyn Dienaar, Meester Daniel voorsz. is na Esfex dood verweezen, om de twintigduizend guldens weder te betalen, en nog aan den lyve gestraft te werden, boven andere boeten 1601.

Deeze raadslagen en onvergenoegdheid de Koningin overgedragen zynde, heeft zy hem, den 7den van Sprokkelmaand, des Jaars 1601, ten Hove voor den Raad ontbooden; maar hy vreezende vast gehouden te werden, ontschuldigde zig van dien dag te komen, en ontbood 's anderendaags 's morgens vroeg alle zyn beste vrienden by hem, om te besluiten, wat hem te doen stond; en dit ten Hove geboodschapt zynde, werden terstond vier Raadsheeren naar zyn huis gezonden, die men dagt zyne Vrienden te zyn, om zyne swarigheid te verstaan, en met goede woorden hem ten Hove te brengen: in zyn huis gekomen zynde, en ziende de vergadering, die hier en daar dreigende woorden spraken, begeerden die Heeren hem alleen te spreeken: dus boven gegaan zynde, en hunne boodschap gehoord hebbende, sloot hy die op tot zyne wederkomst, en deed de deuren door zyne Dienaars sterk bewaaren: dus met zyne Vrienden verslagen en verward zynde, niet wetende wat voor te nemen, besloten zy onbedagt alle naar de Stad Londen te gaan, zyn huis zynde in de Fauxborgs tusschen de Stad en 't Hof geleegen, om daar eeni-

Esfex ten Hove ontbooden, weigerd, uit vrees, te komen.

1601. eenigen raad, hulp of bescherming te vinden, eer hy de Raadsheeren antwoorden zou.

Essex trekt met 200 Edelen in Londen. Dus trok Essex, met omtrend twehonderd of meer persoonen, meest Edelen, met derzelver Dienaars, alleen te voet met hunne Rappieren en Dolken, naar Londen, de meeste niet wetende tot wat einde, en dat op eenen Zondag ten 9 uuren, als het volk in de Kerk was: eenige, die hem zagen, wisten niet, wat 'er was, en eer hy de Overheid of Gemeenten zyne zaak kon te kennen geven, of ter spraak komen, hoewel zy onder weg alom lieten voorstaan, dat men naar hun leven stond, en dat men de Graven in hun bed had willen vermoorden, roerde zig niemand, elk verslagen zynde: terstond werden van het Hof des Ryks Officieren hem nagezonden, met Schildvoerders, om den Grave met de zynen, in naam der Koningin, als verraders te verklaaren, zo zy niet alle gehoorzaamheid toonden. Essex in de Stad komende, verzuimde de Stads poorten te bezetten, en ging ten huize van Meester Thomas Smitz, Burggraaf van Londen; maar eer die uit de Kerk ontbooden kon werden, was het volk en byna de geheele Stad door het voorsz. gebod tegen hem in wapenen.

Essex uit Londen vlugtende, werd nagezet en gevangen den 18 February, 1601. De Graaf zig hier door verslagen en met de zyne verward en raadloos vindende, ziende dat hy tot geene spraak, gehoor of reedenwisseling, veel minder in de Stad tot eenige hulp kon raken, wilde weder naar zyn huis gaan, om de Raadsheeren, daar gelaten, te spreeken, die ondertusschen behendig vertrokken waren; maar aan de Stads poort komende, vond hy die bezet en de keetenen opgetrokken, en willende met geweld doorgaan, werd twemaal naar hem geschooten door zynen hoed, en eén van zyne Pagien dood geschooten: zyner Moeders Man, Sir Christoffer Blont, werd doodlyk gekwetst, met andere: waarom hy de vlugt nam naar de Rivier, en dus raakte hy; met de meeste van de zynen, met schuiten van agteren in zyn huis, en vond dat met Krygsvolk omçingeld, het Geschut daar voor geplant,

plant, en eenige dood geschooten: waarom hy nu, 1601.
raadloos in den nagt, zig met alle de zynen moest gevangen geven in handen van den Admiraal van Engeland, op hoop, dat hy by de Koningin ter spraak zou gebragt werden: met hem werden 'er wel honderd gevangen, geenzins denkende zo veel misdaan te hebben, als zy naderhand gewaar werden: want in de Stad Londen zynde, had hy de Rivier, den Vloed, en den Wind goed, en veele scheepen lagen 'er gereed, die hem 's anderendaags uit de Landen, zonder vervolg, gevoerd zouden kunnen hebben in Zeeland of Vrankryk.

Essex dus gevangen zynde, werd de Adel op ontbooden, en zyne regts pleeging werd terstond gemaakt; Kapitain Lee, die zyne zaak wilde verantwoorden, en de Koningin tragtte te spreeken, werd als een verrader verdagt en gehangen.

Den 19den van Sprokkelmaand, O: S: werd Essex, met den Grave van Southamthon, volgens 's Lands gebruik, voor 't regt gebragt te Westmunster, op eene daar toe gemaakte stelling, daar op, onder eenen koninglyken Troon, zat de Baron van Bokhorst, groot Schatmeester van Engeland, in deeze zaak de Majesteit als partye vertegenwoordigende, met alle de koninglyke Officiers, daar op, als Reggers, geroepen werden, om hun goeddunken te zeggen, de volgende Graven; die van Orford, Schraesberye, Darbye, Cumberland, Worchester, Susfex, Hertford, Lincoln, en Norhingam, Admiraal, ook de Viconte van Bundon; de Baronnen van Dela Ware, Morley, Cobham, Stafford, Gray, Lumley, Winsoore, Ritche, Darrye, Shaudoys, Hunsdon, St. Jhon de Bletzo, Burghley, Compton, en Haward de Waldom, te zamen negen Graven, een Viconte, en vyftien Baronnen, te zamen vyfentwintig, als Peres, gelyk zy die noemen.

Manier van regts pleeging in zaken van misdaad tegen Essex.

De gevange Graven van Essex en Southamthon, daar voor het geregt gebragt zynde, vroegen, of zy niet eenige van deeze Peres mogten wederleggen,

1601. als hunne Vyanden, die naar hun leven gestaan hadden, gelyk Cobham van Essex en Gray van Southamthon waren, met andere: dog hun werd door de Landregters en Geleerden geantwoord, neen; want zulks was tegen de regten en het gebruik, vermits 'er ook veele onder waren, die hunne Vrienden en Swagers, ja Vaders van de medepligters waren.

Dus werden hunne beschuldigingen voorgeleezen en van der Konings Advokaten, Procureurs en Officiers uitgelegd en kunstig beswaard, daar op de gevangenen zelfs opentlyk antwoorden moesten, zonder uitstel of hulp van Advokaten, gelyk daar de regten zyn van alle, die als strafwaerdig aangesprooken zyn.

Beschuldigingen en verantwoordingen van Essex en Southamthon voor het regt.

Deeze Graven hebben zig kloek verantwoord, bestaande de beschuldigingen hier in; dat Essex reeds, toen hy nog in Ierland was, uitgedagt had met zyn Krygsvolk in Engeland over te komen, en zig Koning te maken: dog zy stonden meest daar op, dat zy hadden beraadslaagd 't Hof in te nemen, en waren misdaadlyk in de Stad Londen getrokken, roepende, dat Engeland verkogt was aan de Infante van Spanje, meenden daar aanhang te vinden, hadden de Raadsheeren gevangen gehouden, en de magt der Koningin in Essex huis wederstaan, met dergelyke stukken meer, op het kwaadste uitgelegd, elk stuk verraderye, of misdaad van gekwetste Majesteit noemende.

Hier tegen hebben zy beide, zeer welspreekende zynde, met goed bescheid betuigd voor God nooit iets kwaads tegen haare Majesteits persoon of staat gedagt te hebben, en hadden nooit geloofd of gemeend, dat het verraderye tegen den Prins of het Land was, als men alleen zogt zig te beschermen tegen hunne Vyanden: ook waren de raadslagen, daar over gehouden, nooit besloten nog uitgevoerd; maar hadden alleen middelen gezogt, om toegang by haare Majesteit te bekomen, om voor haare voeten te vallen, zonder 't belet van haare Vyanden, en dus zig

te

te onderwerpen de genade van haare Majesteit, mondlyk hunne fouten verklarende, die zy dagten, dat anders haar niet opregt voorgedragen werden: des zy best dagten het op haare Majesteits genade te wagen, dan langer te lyden den zorglyken staat en het gevaar, daar mede zy daaglyks van hunne Vyanden gedreigd waren, zynde Essex hand nagebootst, en brieven in zynen naam geschreeven: waarom zy nooit gedagt hadden, dat men zulks tot misdaad van gekwetste Majesteit zou maken. Zy wederlagen veele getuigen, en berispten eenige ondankbare pluimstrykers.

Hun werd gevraagd, wie die waren, die zy voor hunne Vyanden hielden? zy zeiden, den Secretaris Sir Robbert Cicil, den Lord Cobham en den Ridder Sir Walter Raleygh; daar op de Baron Cobham opstond en zig verontschuldigde, dat hy Essex nooit een kwaad hart toegedragen had, maar was alleen te onvreeden over de heerschzugtige manier van zynen handel, die in den staat niets dan gevaar kon brengen, enz. Zy beschuldigden den Secretaris, dat hy den zorglyken vrede met Spanje vorderde, en den tytel der Infante van Spanje tot de Kroon van Engeland zo goed agtte, als iemand anders, by vergelyking; maar Essex zeide, hy was bereid geweest, volgens den pligt van eenen goeden Onderdaan van Engeland, tot voorkoming hier voor zyn lyf te wagen: waar over de Secretaris hem vertoonde, op zyne knien biddende, dat het tegendeel mogt blyken, en dat zy wilden zeggen, waar zy zulks gehoord hadden: zy zeiden, van eenen Raadsheer Knollis, die terstond gehaald werd, en verklaarde, dat hy, te zamen spreekende over een boek van zeekeren Dolman, handelende over de opvolging van Engeland, zou gezegd hebben, dat het boek van Dolman den tytel van de Infante zo goed maakte als van de anderen, 't welk hy gezegd had schande te zyn, en dus werd het misverstand bevonden, en hy genoeg daar van ontschuldigd.

Ten laatsten als deeze regts pleeging van 's morgens ten 9 tot 's avonds ten 6 uuren geduurd had,

en

1601. en veele stukken wederzyds wederlegd werden, daar de meenigte van Advokaten tegen hen groot voordeel had, de regten zo aanhalende en uitleggende, dat het verraderye moest zyn, werd het vonnis, of zy aan verraderye schuldig waren of niet, overgelaten ter uitspraak der vyfentwintig Peres, aan wier oordeel zy zig te vooren onderworpen hadden, volgens 's Lands gebruik. Dus werden de gevangenen wat afgeleid, terwyl de Heeren te zamen beraadslaagden, en na eenige vragen onder hen, die hun de Regters en Engelsche Regtsgeleerde beantwoordden, vonden zy die te zamen schuldig, volgens welke uitspraak hun dood-vonnis, als tegen Verraders, zeer streng, naar 't gebruik, door den Heer Schatmeester uitgesprooken werd.

De Graven van Essex en Southamthon werden ter dood verweezen.

Hier tegen betuigden deeze twe Graven anderwerf, dat zy nooit in hunne harten gedagt hadden, dat in hun doen eenig verraad kon liggen, hoewel het naar de letters der regten, zo men zegd, als verraderye mogt geduid werden, waren tog hunne harten daar van vry voor God. De Graaf van Southamthon bad de Heeren in dien opzigte by haare Majesteit voor hem om genade te bidden; maar anders niet, dan ten ware hun geweeten hun getuigde, dat zy in hun hart vry daar van waren. Dit zeide Southamthon, als die maar medepligtig was, om zyns Vriends wil en om zyns levens verzeekerdheid; maar Essex zeide stout, hy agtte op den dood niet, en wilde als een Christen sterven, met een getrouw hart tot God en zynen Prince, niet tegenstaande hoe hy mogt beleedigd hebben naar de uitlegging der regten: evenwel begeerde hy niet, dat men haare Majesteit zou overbrengen, dat hy haare genade wilde versmaden; maar hy dagt, hy zou die niet verzoeken. Hy ontschuldigde en bad zeer voor de anderen, die om zynen 't wil met hem in deeze swarigheid gevallen waren: bad ook de Heeren om vergifnis, die hunne Kinderen en Maagschap daar onder hadden. Dus werden zy weder naar het Kasteel gevoerd:

woerd: en dit is de inhoud van de handeling en vonnis over die Heeren.

Daar na was het volk in grote verwagting van genade, volgens de aangeboore goedheid van die Princes: dog de Alleenheersching der Hooge Majesteit kon zulken trots niet dulden, gevorderd van eenen Leenheer, tot veragting van haare Regeering in haaren ouderdom, als of zy niet meer wist, hoe te regeeren, wie en wat Dienaars haar dienstig waren; het voorbeeld was te vermeeten, om den Grave ongestraft te laten, schoon zyne verscheide diensten genade mogten verdiend hebben; en naar anderer meening, was eene eeuwige gevangnis genoegzame straf met verzeekerdheid, zynde regt met genade vermengd, en dus had zyn persoon haare Majesteit mogen dienen tot ontzag van 's Lands Vyanden in staat en tyd van Oorlog; maar de argwaan, die meest in hooge *Princen* heerscht, heeft zulks niet toegelaten, daar van des Graven grote gemeenzaamheid met het volk meest de oorzaak was: daar toe hielp zeer de vrees, die zyne Vyanden voor hem hadden, dat hy, als de Koningin stierf, alles naar zynen zin zou regeeren, hoewel men des Graven geneegenheid, nopens de opvolging, genoeg verdagt hield geheel Schotsch te zyn.

Daar werd van alle zyden door zyne Vrienden en Vyanden voor en tegen hem gewerkt: de Raadsheeren, en vooral drie of vier Predikanten, hebben hem wonder bewoogen, alzo hy van nature Godsdienstig was, dat zy in zyn gemoed, vermits de vrees des eeuwigen doods, zulk eene afgestorvenheid van de Waereld uitgewerkt hebben, dat hy der Majesteit en zyner Vyanden daden geheel verschoonde en regtvaerdigde, dat men daar in zyne ongestadigheid en veranderlykheid bespeurde. Als zy nu door die middelen zyn hoog gemoed vernederd hadden, en hy niet dan naar het eeuwige haakte, en in 't gemeen al zyn doen als waereldsch beklaagde, tot volkome regtvaerdiging van zyne wederpartye, is 'er, eer de tusschenko-

koming van buitenlandsche Princen, Staten en Heeren, of de tyd hem kon helpen, het vonnis en bevel des doods op den Vasten-avond, door de Koningin onderschreeven, niet zonder grote bekommering, gezonden geweest: want 's avonds te bed gaande, deed zy eenen Edelman van haare Kamer, Mr. Carew, uitdruklyk waken, of zy misschien van zin veranderde, gelyk zy deed voor den dag, deed hem roepen, en zond hem naar den Tour, aan den Heere Thomas Haward, Slotvoogd, om de regts uitvoering op te houden tot nader bescheid: dog daar na, 's morgens omtrend ten 6 uuren, zond zy anderwerf eenen anderen van haare Kamer, den Ridder Sir Eduard Darcie, met een briefje, hy zou met de regts uitvoering voortvaren, niet tegenstaande haar voorsz. bevel van op te houden. Deeze twede Bode vond den Heer Slotvoogd zig nog kleedende, die de eerste boodschap den Grave nog niet aangezegd had, en den Ridder belastte daar te blyven, en de regts uitvoering aan te zien en te boodschappen. Omtrend ten 8 uuren daar na veranderde de Koningin weder van zin, en zond den Ridder Sir John Killegrew, Kamerling, met eenen ring, met bevel anderwerf de regts uitvoering op te houden tot nader bescheid: dog deeze Bode kwam te laat, ontmoetende op de Rivier by den weg den voorigen Bode, den Ridder Darcie, die hem zeide, hy was onthalsd, en had het gezien; dus keerden zy te zamen naar het Hof van Westmunster: zy ontfing de tyding met droefheid, en daar na, als zy Darcie, den Bode des doods, zag, weende zy, des hy zig voor eenen tyd van 't Hof afzonderde. Deeze ongestadigheid van besluiten beklaagde zy naderhand voort te spruiten uit onwetenheid der byzonderheden, die 'er voorgevallen waren, merkende, dat zy, door zynen dood, in eene veragting kwam by het Volk, om dat ook alle, die by haar het hoogste bewind hadden, gehaad werden, dat zy bevond, in alle openbare handelingen of vergaderingen, aan de gewoone grote toejuichingen van

het Volk, die zy nu verminderd zag: zy was eene 1601.
Princes, die wonderlyk groot genoegen en roem schepte in die toejuichingen, welke zy van haare Onderdanen, daar in zy ongeveinsdheid bespeurde, verlangde, zoekende voor eene beminde en gemeenzame Alleenheerscheres geagt te werden, en heeft zederd altyd getreurd.

Dus is deeze kloeke Graaf van Esfex, in 't best van zyn leven, den 7^den van Lentemaand, des Jaars 1601, op Asdag, 's morgens vroeg afgezonderd in 't Kasteel onthoofd, in 't byzyn van omtrend honderd of meer menschen, daar onder veele Heeren, Vrienden en Vyanden, geschied op een laag Schavot van Planken, gelegd op stellingen van 't Geschut, dat hy zelfs in Spanje gewonnen had, vergezelschapt met twe Doctoren en zynen Kappellaan, daar hy, met wonderlyke onbeschroomdheid, zaaklyk deeze woorden *sprak*, benevens eenige gemeene biegt en beklag over zyne zonden, beklagende onder anderen, dat hy zo veele met hem in lyden gebragt had, biddende de Majesteit hun dat te vergeven, en dat God haar lang en wel wilde laten regeeren met zynen zegen, tot welvaard van den staat: verder bad hy de gansche Waereld eene goede en medelydende gedagte van hem te hebben en houden, betuigende, dat hy nooit kwade meening tegen haare Majesteit gehad, of eenig geweld tegen haar persoon gedagt had. Hy dankte God, dat hy nooit geweest was een Atheist, de H. Schrift niet gelovende, nog Papist, betrouwende op zyne eige goede werken, maar alleen op de verdienste en barmhartigheid van Christus: verzoekende, zy wilden met hem bidden, gelyk hy zeer hard, ernstig en hevig deed, staroogende naar den Hemel, beklagende zyne meenigvuldige zonden en dergelyke.

De Graaf van Esfex werd onthalsd, den 7 Meert, 1601.

Laatste woorden van Esfex op het Schavot.

Daar na zynen fluweelen Nagt-tabbaard, en een swart zatyne Wambais afgelegd hebbende, staande in een scharlake onderlyfje, vroeg hy, wat hy doen moest, dat hem gezegd werd, daar op hy zig plat

1601. op den grond neder voegde, en lag zyn Hoofd over een klein Blokje, dat hy zynen Autaar noemde: hem aangezegd zynde, dat hy zyne armen zou uitstrekken, en hy daar toe gereed zynde, sprak hy, ô God, in alle ootmoed tot uw gebod en gehoorzaamheid van uwe beveelen, en naar uw welbehagen, werp ik my hier neder tot myne verdiende straf, biddende myne ziel te ontfangen: en dus zyne armen uitstrekkende, werd zyn Hoofd, met eene Timmermans of Vleeschhouwers Byl, in drie slagen afgehouwen; maar de eerste was doodlyk, het Vel nog wat houdende.

Dit was het einde van deezen Robbert Devreulx, Grave van Esfex, enz. zynde uit een zeer oud en edel Geslagt, nalatende eenen Zoon, twe Dogters, en eenen Bastaard-Zoon. Hy was een Heer, met veele deugden begaafd; maar Seneca zegt naar waarheid: „ *Nullum esse magnum ingenium sine mixtura de-* „ *mentiæ*, " dat is: „ Grote verstanden zyn ook met „ veele zotheden gemengd. " Hy werd met veele traanen by hooge en laage beklaagd. De Graaf van Southamthon van koorzen ziek zynde, werd opgehouden, tot nader gelieven der Koningin, en na haaren dood verlost en in grote eer hersteld.

De aanhang van Esfex werd gestrafd.

Daar waren nog andere Heeren, Ridders, Edelen, Kapitainen en andere van deezen aanhang gevangen, als de Graaf van Rutlant, de Graaf van Bedfort, de Heeren van Cromwel, Sandoys, Montaigle, met veele andere Ridders, daar van ook een deel ter dood verweezen waren, maar de meeste kreegen, door Vrienden, hunne vergifnis. De voornaamste Heeren werden voor eenen tyd vast gezet, en op grote boeten gesteld: alleen de twe Ridders, Sir Christoffe Blont, die Esfex Moeder, Weduwe van den Grave van Leyçester, getrouwd had, en Sir Charles Davers, werden, om de aadlykheid van hunnen afkomst, opentlyk onthalsd: nog des Graven Hofmeester, Sir Gyl Merrik, Ridder, en Mr. Henry Cuf, zyn Secretaris, een van de geleerdste onder de geleerde gereekend, werden gehangen en gevierendeeld, om

dat

dat zy gezogt hadden hunnen Heere alle ſtrengheid in te boezemen: en dus is toen de beroerte in Engeland afgeloopen, maar heeft zeldzame uitwerkingen voortgebragt. 1601.

Wy hebben te vooren verhaald van de Hollandſche ſcheepen, naar Oost-Indien gevaren, daar van in 't begin van dit Jaar veele ryklyk geladen t' huis gekomen waren; onder anderen de ſcheepen Mauritius, Hollandia, en de Jagt, welke nu driemaal in Oost-Indien de reis met grote winst gedaan hadden: waarom nu, den 28[sten] van Louwmaand van dit Jaar 1601, vier ſcheepen naar Oost-Indien uitgevaren zyn, gereed van eene Zeelandſche Kompagnie, de Admiraal genoemd Zeelandia, groot vyf honderd vyftig vaten; Middelburg groot driehonderd vyftig vaten: de lange Bark, die 'er eens geweest was, groot tweehonderd vyftig vaten, met de Zon, groot honderd twintig vaten; daar over waren Overſte Gerard de Roy en Lourens Bigger: zy hadden, boven nooddruft van leeftogt en eenige koopmanſchappen, wel vierhonderd vyftigduizend guldens Spaanſche Realen in geld: de vier ſcheepen waren zesmaal honderdduizend guldens waerdig geſchat, die eene zeer goede reis gedaan hebben, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Zeelandſche ſcheepen naar Oost-Indien gevaren, den 28 January.

Den 23[sten] van Grasmaand zyn nog van Texel uit Holland in eene vloot gevaaren dertien ſcheepen, waar van vier waren van de oude Kompagnie, onder Jakob van Heemskercke; vier van de nieuwe Kompagnie, onder Jan Grenier; en nog vyf van de oude Kompagnie, die byzonder waren, onder Wolfart Hermansz. Deeze dertien ſcheepen waren genoemd Gelderland, Zeeland, Utrecht, Amſterdam, Hoorn, Enkhuyſen, Alkmaar, de ſwarte Leeuw, de witte Leeuw, de groene Leeuw, de roode Leeuw, de Wagter, 't Duifje, enz. waar van de grootſte helft zeshonderd vaten en eenige groter waren, en waren geſchikt op verſcheide plaatzen in Oost-Indien te varen.

Dertien ſcheepen uit Holland naar Oost-Indien gevaren, den 23 April.

Agt van deeze ſcheepen, uitgevaren en gekomen zynde op de hoogte van 14 graden, ontmoetten, den

1601. 19ᵉⁿ van Bloeimaand, dertien Spaansche Oorlogs-scheepen, die hen besprongen, zo dat over beide zyden eenige dood bleven, en veele gekwetst: de Spaansche Vice-Admiraal zeer met grof Geschut doorschooten zynde, gelyk ook de roode Leeuw, een Jagt, zeer beschadigd zynde, zyn zy van elkanderen gekomen en voortgevaren; maar dit Jagt doorschooten en beschadigd zynde, hebben zy hunne goederen en volk deels gelost, en hebben dat met zeven Mannen weder naar Holland te rug gezonden, daar zy wel aankwamen. Alle deeze scheepen zyn namaals wel geladen t' huis gekomen.

Kapitain Olivier van Oirt t' huis gekomen, in 3 Jaaren 's Waerelds Kloot omgezeild hebbende.

In Oogstmaand van dit Jaar is in Holland t' huis gekomen Kapitain Olivier van Oirt, die in 't Jaar 1598 met vier scheepen uitvoer naar de Straat van Magellan, doende de reis, die Magellan, Draeck en Candisch te vooren gedaan hadden, langs de Kaap de goede hoop t' huis komende, en dus 's Waerelds Kloot in 3 Jaaren omzeilende: dog hy heeft alleen zyn grootste schip en vyfenveertig gezonde Mannen, alle in zyde gekleed, t' huis gebragt: de twe scheepen heeft hy zelfs verbrand, vermits de swakheid van zyn volk: het vierde, de Jagt, groot honderd vaten, werd hem, zo hy meend, genomen.

Deeze Kapitain Olivier heeft veel wederstand gehad, als twist onder zyn volk, kleinen voorraad van koopmanschappen, en vermits hy de scheepen van Jacomo Mahu volgde, was hy alom gewagt en bezet: hy heeft wel tweëndertig scheepen verbrand en met twe grote Gallioenen van duizend en veertienhonderd vaten groot, die van Manilla kwamen, heeft hy en zyn Jagt geslagen, dog zyn Jagt werd, zo hy meend, genoomen, en zyn schip was ook reeds ingenoomen, maar is weder Meester van zynen Vyand gewerden, die zonk met vyf honderd Mannen, hy maar zes Mannen verliezende en twintig gekwetsten krygende. Hy had verscheide scheepen genoomen, die veel goud en zilver voor den Koning in hadden, het welk zy, eer zy genoomen werden, over boord in

Zee wierpen: kort om hy bragt zyne Reeders geen voordeel t' huis, maar had veel bezogt, en zyne togt is in druk uitgegaan. 1601.

Deeze Olivier en andere bragten narigt van de scheepen van Pieter Verhagens Kompagnie, uitgereed onder Jaques Mahu, Simon de Cordes, Gerard van Benningen, Sebald de Weert, met den ervaren Stuurman, Dierick Gerritsz. China van Enkhuysen, in 't Jaar 1598 van Rotterdam uitgevaren, daar van de Admiraal Mahu onder de linie stierf; Sebald de Weert, alzo hy van de andere door en in de Straat van Magellan verstooken was, werd, door tegen-wind, weder de Straat in gedreeven, en is, met veel moeite, ten laatsten, 2 Jaaren en 1 Maand uit geweest hebbende, met zesendertig Mannen weder t' huis gekomen. De Pinas van deeze Vloot, in de Zuid-Zee zynde, *en in Peru* handelende met den Piloot Dierick Gerritsz. werd daar verrast en gevangen in 't Eiland van St. Diago, met vyfentwintig of dertig Mannen naar Lima gevangen gevoerd, van daar zy meest door Spanjaarden zyn gerantzoeneerd, en de voorsz. Dierick Gerritsz. China is wel t' huis gekomen: van de drie andere scheepen is niet veel berigt gekreegen. Symon de Cordes was met een ander schip aan het Eiland Sancta Maria geweest, van daar hy met drieentwintig Mannen ging naar Terra Firma, Loupe genoemd, en werden van de Indianen, die meenden, dat zy Spanjaarden waren, dood geslagen. De twe andere, zynde de Admiraal en 't schip van Jakob Quack, hebbende niet boven zestig Mannen, verstaken naar Japan, daar de Admiraal in kwam te Bouge, nog vyfentwintig Mannen sterk; daar van nog elf stierven, de overige veertien, hebben door gebrek aan volk, 't schip te Alonza gelegd op zesendertig en eene halve graad: het volk werd vry gelaten een schip te bouwen, en te zeilen waar het hun geliefde, dog zy waren 't niet magtig. Dus werd in Louwmaand aan den voorsz. Kapitain Olivier daar van berigt gegeven door eenen Portugees, van Manilla geko-

Verslag van den slegten uitslag der vyf scheepen van den Generaal Jaques Mahu, gevaren door de Straat van Magellan, 1601.

1601. komen, woonende te Japan. Daar na bragten de scheepen uit Indien tyding, dat de Overste Jakob van Neck met zyne twe scheepen, voor het Kasteel van Tidore in de Moluccas, gevonden had twe Portugaalsche scheepen, met een van deeze scheeepen van Mahu, dat zy genoomen hadden, het welk de voorsz. van Neck hun gaerne weder had afgenoomen; dog het mislukte hem, en hem werden wel agt of negen Mannen afgeschooten: eenige Jaaren hier na is 'er van de scheepen van deezen Mahu eene goede meenigte Nagelen uit Indien gezonden, en nog volk van gekomen. Dit is al het berigt, dat van die Vloot gebragt is, en is het grootste verlies, dat de Hollanders nog gehad hebben, vindende de Straat van Magellan moeilyk en gevaarlyk, hoewel nu beter bezogt en naerstig beschreeven.

De Engelsche zenden ook vier scheepen naar Oost-Indien.

In Engeland zyn in dit Jaar ook vier scheepen uitgereed, en in Lentemaand naar Oost-Indien gevaren, de Admiraal groot zevenhonderd vaten, genoemd Malice schurge, dat is, de geessel van 't kwaad: het twede van driehonderd vyftig vaten, genoemd Hector: de andere, het eene de Assensie, het andere de Susanna, van drie- en twehonderd vaten: daar over waren Bevelhebbers Mrs. Lantcaster, Middelton, Browin, en Havart; de voorname Piloot was John Davis, die op Moucherons scheepen uit Sumatra gekomen was: deeze vier scheepen zyn, na 2 Jaaren, ook wel, vol peper geladen, t' huis gekomen.

De Franschen van St. Malo hebben ook eenige scheepen naar Oost-Indien gezonden, maar hebben ongelukkig gevaren en zyn gebleven, het volk deels geborgen zynde.

Uit West-Indien kwam omtrend deezen tyd tyding, dat 'er van de Spaansche Vloot wel zestien of agttien grote scheepen door onweêr gebleeven waren, de schade wel twe millioenen beloopende, en daar op wel twaalfhonderd Spanjaarden verdronken: door welk verlies eenige voorname Kooplieden bankbreuk hadden moeten maken.

Om

Om de Nederlandsche Zeevaard alle schade en bekommering aan te doen, had de Admiraal der Straat van Gibraltar de Nederlandsche Handelaars en andere Kooplieden zeer streng vervolgd en behandeld, voor gevende, dat die voor Nederlanders gehandeld en de Spaansche Realen, tot vordering van hunne Indische reizen tegen de beveelen, uit de Landen gevoerd hadden: hy nam ook een goed Engelsch schip, Rebecca genoemd, komende zeer ryklyk geladen uit Italien. Daar werden ook Galeijen en Krygsvolk in Spanje gereed gemaakt, om in Nederland te zenden, onder den Marquies Sancta Cruce. Het gerugt liep, dat 'er eene Vloot van tagtig scheepen en veertien Galeijen, met agtduizend Spanjaarden, zou komen, daar over de Heer van Wackene, Admiraal van Vlaanderen, het meeste bewind meende te hebben, met eenige Duynkerksche scheepen daar gekomen zynde; dog men zeide, dat hy, een Nederlander zynde, in Spanje mistrouwd werd, en is genoegzaam van smart hier over gestorven. 1601.

Vervolging van de Nederlanders in Spanje door den Admiraal.

Tot wederstand van deeze toereeding zyn, in Sprokkelmaand, uit Zeeland gevaren de Admiraal Heer Justinus van Nassau, en de Vice-Admiraal Joost de Moor, met eene schoone Vloot scheepen, zo Hollanders als Zeelanders, wel voorzien van buitengemeen Krygsvolk, Musquettiers uit de Guarnizoenen: dog van deeze Spaansche Vloot is niet veel gekomen, uit vrees voor de Nederlandsche of andere voorslagen.

Der Hollanders en Zeelanders gedurige wagt op de Zeekusten van Vlaanderen, en Spaansche Vlooten.

De Duynkerksche scheepen voeren by nagt en anderzins nog sterk uit ter Zee, en kreegen grote buiten, dog werden ook dikwils verrast, gevangen en gehangen, gelyk omtrend Paschen een Duynkerker, liggende voor Scheveningen in Holland, bedekt roovende, werd op last van Prince Maurits verrast door twe uitgemaakte Visschers, te Rotterdam gebragt, en het Volk alle gehangen. Te Enkhuysen was ook een Duynkerker ingebragt met zesentwintig Mannen: zy hadden zeer wanhoopig gevogten, dog

1601. werden nogtans overvallen van een klein schip.

De Galeijen van Sluys nemen scheepen van Dordrecht.

Vier der Galeijen van Sluys zyn, in Hooimaand, uitgevaren, als de twe Zeeuwsche Galeijen waren gevaren naar Oostende, om eenige scheepen met Oorlogs gereedschappen te geleiden: deeze Galeijen ontmoetten scheepen van Dordrecht, met koopmanschap geladen, varende naar Engeland, met een Oorlogs schip van Rotterdam, die zy besprongen hebben, daar tegen de Oorlogs man zig weerde, en doorschoot meermalen de Galeijen, en men denkt, dat hy wel honderd Mannen daar van afgeschooten heeft; ten laatsten is het vuur by ongeluk, men weet niet hoe, in 't Rotterdams Oorlogs schip gekomen of geschooten, zo dat het buskruid het geheele schip in 't vuur stelde, waar mede ook eenige Dordrechtsche Schippers dood bleeven, die zig tot hulp daar in begeven hadden, en toen werden alle de Dordrechtsche scheepen genoomen en naar Sluys gevoerd.

De vereenigde Landen bezogten alle middelen, om de Zee havens van Vlaanderen te bewaren en het uitvaren te beletten: zy deden 'er eens eenige scheepen vol steenen, uit Noorwegen gehaald, in de Haven van Duynkerken zinken, om te stoppen, maar alles te vergeefs. 's Lands Admiralen, als Justinus van Nassau, Jan Gerbrantsz. en Joost de Moor lagen 'er zomtyds de een voor en de ander na, met tien, twintig en dertig Oorlogs scheepen, om de zee van hen vry en veilig te houden: en deeze hadden eenen Raad van vyf Mannen, uit de vyf Admiraliteiten gekoozen, met volle magt, om op alle voorkomingen met de Kapitains te besluiten.

Menigte van zeevarende scheepen uit de vereenigde Landen.

Daar was in 't begin van dit Jaar grote toereeding van allerhande scheepen ter Zee, waar uit de magt der Landen ter Zee af te meeten is, varende in 2 of 3 Dagen uit die Landen tusschen de agt- en negenhonderd scheepen naar Oostland, op allerhande neering, en boven dien nog omtrend vyftienhonderd Buizen ter Haring-vaard, welke alle goede en grote scheepen zyn, maar nog niet de voornaamste, welke

ke zyn die op Koopvaardye varen naar Indien, de Eilanden van Afriken, Italien, Levanten, Spanje, Vrankryk, Engeland en andere Landen, en nog vind men in Holland en Zeeland altyd de Havens vol scheepen en schipvolk. 1601.

Wegens den Aards-Hertog was in dit Voor-jaar een aanslag op Vlissingen bewerkt, onder voorwend zel van eene Schans te Nieuhaven in Vlaanderen te maken en Oostende te willen beleggen, hebbende eenige met geld gehuurd, om den brand in de Stad Vlissingen te stooken, en dat zy met veel volk daar op eenen aanval zouden doen: dog 't werd ontdekt, en eenige werden gevangen, waar van een, een Stoelmaker, zig in de gevangnis verworgde, en daar over gevierendeeld werd: daar na is de Stadhouder daar om ook, den 19den van Zomermaand, onthalsd. **Aanslag op Vlissingen ontdekt.**

In dit Voor-jaar zyn 'er te Vervins, Mabenge en elders vergaderingen van Gemagtigden tusschen den Koning van Vrankryk en den Aards-Hertog geweest, om zaken, den Land-vrede betreffende, nopens de opperhoofdigheid van eenige Heerlykheden, als van de Graafschappen van St. Pol, Outevral, tusschen de Schelde en Scharpe, daar van Bouchain de Hoofdstad is, tusschen Doway en Valenchiennes, die eertyds beleend waren geweest, daar voor het geld nu aangebooden was. Daar was ook geschil nopens den Koophandel op de grenzen van Kales en daar omtrend, de Franschen verzoekende, dat alle Nederlanders, die zig onder Vrankryk begeeven hadden, alom als Franschen in Nederland en Spanje zouden gehouden werden. **Dagvaarden tusschen Vrankryk en den Aards-Hertog over verscheide zaken.**

Over deeze waren, wegens Vrankryk, te Mabenge vergaderd geweest de Hertog van Bouillion, de Graven van St. Pol, Dampmartin, en andere: wegens de Nederlanden de Hertog van Aarschot, de Graven van Arenberg, Ligni en Solre, met andere. Daar werd ook gehandeld over de vaderlyke erf-goederen van den Prince Despinoy de Anthoni, enz. van den huize Mellun, zynde in Vrankryk gestorven, daar hy

1601. gehuwd was en kinderen gewonnen had. In bezitting van deeze goederen was gekomen de Zuster des laatsten Prince, die getrouwd was met den Grave van Ligni, die zig nu, van haren 't wegen, ook noemde Prince d' Espinoy, Marquies de Robaix en Richebourgh, Baron de Anthoni, enz. voorgevende, dat deeze goederen, als veroverde, haar door eenige regten of verbonden toekwamen, gemerkt de laatste Prins, haar Broeder, de tegen-partye van den Koning gehouden had, te meer, vermits zy nu, den 9den van Louwmaand van dit Jaar 1601, hunnen handel gestyfd hielden met een huwlyk van hunne Dogter, Jolanda, getrouwd met Charles Alexander de Croy, Grave van Fontenoy, Zoon van den Heer Marquies de Havre, Vorst des Ryks, gesprooten, van Moeders wegen, van Lottharingen, Dampmartin, van der Mark en Kleef, deeze Jolanda gesprooten zynde uit den huize van Melun, Linge en Wassenare. Deeze kinderen van den Prince d' Espinoy werden in Vrankryk zeer gevorderd en voorgesprooken door Maximiliaan de Bethune, Heer van Rhosny, gesprooten van 't huis van Vlaanderen en Melun, Grootmeester van het Oorlogs gereedschap, Overste der inkomsten, Hertog en Maarschalk van Vrankryk.

Het huis van Melun in Nederland weder gesteld in hunne goederen.

De grootste oorzaak, waarom namaals Jannyn, President van Parys, aan den Aards-Hertog in 't beleg van Oostende gezonden werd, was, om dit geschil by den Aards-Hertog te eindigem, waar door die zaaken ten laatsten verdragen werden.

In alle deeze vergaderingen is weinig bewaard, dat immer in 't ligt gekomen is; maar dezelve gaven groot agterdenken, of de Koning van Vrankryk oorzaak mogt zoeken, om den Oorlog weder te beginnen, vermits eenige Franschen hier en daar dorsten uitgeven, dat den Hertog van Nivers het Hertogdom van Braband toekwam, als Erfgenaam van Elizabeth de Valoys, Dogter van Johan, Grave van Nivers, Rethel en Estampes, welke zyn Oom, de laatste Jan, Hertog van Braband, ten Wyve had

Eischen des Hertogs van Nivers op Braband.

Vrou-

Vrouwe Jacoba van Henegouwen, Holland, enz. en na zynen Oom Philips behoorde opgevolgd te hebben, het welk zyn Neef, Hertog Philips van Bourgognien, de Goede genoemd, naar hun zeggen met geweld van die van Nivers gebruikte, door gunst en werken van den Heere van Wesemale, die de Staten van Braband bewoog tot hulding van Hertog Philips van Bourgognien voorsz. 1601.

Te vooren hebben wy gezegd, hoe Fuentes in Italien den ganschen Winter, met groot nadenken van veele, veel Krygsvolk by een gehouden had, die hy in de Lente verdeelde, naar Nederland zendende omtrend zesduizend Italianen, onder Theodozo Tributio Milanois, en tweduizend Spanjaarden, onder Don Johan de Braccamonte, die van den Koning van Vrankryk vryheid kreegen, om met vyfhonderd te gelyk over le Pont de Geez te trekken, en deeze kwamen in Hooimaand in Nederland, met veel Italiaanschen en Spaanschen Adel, Waaghalzen, die den Kryg in Nederland kwamen zien en leeren. Italiaansch en Spaansch Krygsvolk komd in Nederland.

Dit Krygsvolk bragt zeldzame tydingen, als ook brieven uit Italien, dat in Hooimaand te Venetien een Priester van St. Lenarts eenen anderen Priester, zynen vyand, Savina genoemd, Overste der barmhartigheid, had vergeeven, het vergif gedaan hebbende in den Wyn, dien hy geheiligd had in 't bloed van Christus, daar van hy ten laatsten, niet tegenstaande de hulp van alle Geneesheeren, stierf, eene zaak onder Christenen afgryslyk. Gruwlyke moorddadigheid van vergif in 't H. Verbonds teeken.

Eene andere zeldzame zaak is 'er geschied te Piadena in Italien, onder 't Krygsvolk, dat de Paus had doen aanneemen, om naar Hongaryen te zenden, onder welke was zeekere Daniël Burchamer van Puche: deeze eens 's nagts met zyne Huisvrouw te bed liggende, klaagde, dat hy zeer grote pyn in zynen buik kreeg, en kort daar na baarde hy eene Dogter, welke by de Magistraat onderzogt zynde, bevond men, dat hy half Man en half Wyf was, Hermaphroditus genoemd, en dat men hem, by zyne geboorte, Een Soldaat, Vrouw en Man zynde, baard een kind.

eens

1601. eens Mans naam gegeven had, en jong zynde het Kleermakers ambagt geleerd had, ten laatsten werd een Krygsman, en had 7 Jaaren den Keizer in Hongaryen gediend: daar na in Nederland onder den Koning van Spanje, en had daar maar eens met eenen Spanjaard te doen gehad, en uit dien byslaap was de vrugt geteeld; hy had het zelve altyd verborgen gehouden, ook tegen zyne Huisvrouw nooit een woord 'er van gesprooken, die aan hem niets manlyks bevonden, dog zulks altyd geheim gehouden had. Dit kind een Meisje zynde, werd gedoopt en Elisabeth genoemd, en dit alom voor een groot wonder verbreid.

Met het voorsz. Krygsvolk in Nederland was weinig geld in zulk eenen groten nood voor den Aards-Hertog mede gekomen, zo dat de oude Guarnizoenen niet konden betaald werden, het welk anderen ook deed muitineeren, als de Italianen en Spanjaarden van Heerentals, en Weert, de Walen in Vlaanderen, die in de Schansen voor Oostende lagen, als namelyk die van de Schans Isabella, met Grotendorst, daar zy den Heere Verlanen, Luitenant Kollonel van den Heere van Fresyn, doodsmeeten, en verscheide Kapitainen kwetsten: waar over die van Zeeland en Oostende hun brieven schreeven, goede voorwaarden en verdragingen aanbiedende: dog door tusschenspreeken van den Oversten Rynas bleeven zy volstandig, en verbrandden de brieven: des zond hy hun allen nooddruft, namelyk buskruid, en bragt ze tot een verdrag, zo dat zy eenen gulden 's daags ontfingen, tot dat zy ten vollen betaald zouden werden; maar alzo het hun gevaarlyk was in dien staat te blyven, zo na by den Vyand, werden zy verwilligd in Guarnizoen te gaan liggen te Wynoks-bergen, en dus werd de Schans verzeekerd. Deeze handel gaf die van Oostende nadenken, dat zy wel mogten belegerd werden, te meer, om dat in Grasmaand een sterke Noord-weste wind eene poort van Oostende met de Zee had doen wegdryven, en om dat zy eene Duin, die de ver-

Muitineering onder des Aards-Hertogs volk in de Schansen voor Oostende.

versterking hinderlyk was, hadden doen afsnyden; 1601.
maar de Aards-Hertog had zyn Leger nog niet gereed, zo dat die van Oostende in 't kort alles herstelden.

Te Antwerpen muitineerde ook het Scheepsvolk op de Rivier om hunne betaling, en bezette de Schelde boven en beneden Antwerpen: waarom de Admiraal, Grave van Arenberg, en de Marquies van Havrech zig daar lieten vinden, en zogten onder de rykste Burgers der Stad geld op te ligten, die, uit vrees voor erger, dat moesten opbrengen, en werden bevreedigd, omtrend de helft van hunne betaling krygende.

'tScheepsvolk voor Antwerpen muitineerd en werden betaald.

De Staten der vereenigde Provintien hebben in Engeland en Vrankryk ook in deeze Lente grote toereeding van geld en volk gemaakt, van waar zy gunstige betaling van hun verschoote geld in 's Konings nood kreegen. In Engeland zogten zy ook eenige verpanding te doen om geld: zy ligtten in hunne Provintien het schoorsteen-geld, van elke schoorsteen eenen gulden, en eene schatting op de ronde Maten, het Gemaal en dergelyke middelen meer. Zy waren boven dien zeer veragterd van geld in de Admiraliteit, welke hunne middelen byzonder houden, die men uit 's Lands middelen moest helpen, om dat de Oorlog ter Zee meer kostte, dan de daar toe geschikte middelen konden toebrengen, veroorzaakt door de grote rusting met Jongheer Pieter Verdoes gedaan, en uit het verbod van des Aards-Hertogs verlof-gelden, die hy geslooten hield; maar zy beraamden een middel en schatting op alle inkomende waaren, daar mede zy dat gebrek hielpen, hoewel de Aards-Hertog 't zelve door alle manieren zogt te bekommeren en verhinderen, houdende te Hamburg eenen Bewindhebber, Ferdinand Lopes, om vrygeleid-brieven te geven, en op alles toezigt in den Koophandel te houden.

Toereeding der vereenigde Landen tot beleedigenden Oorlog.

Dus rustten zig de Staten, om beleedigenden Oorlog te voeren, en hunnen Vyand aan te tasten, en terwyl zy van alle gewesten trokken naar hunne verga-

der-

1601. der-plaatzen, ontmoetten de Ruiters van Prince Maurits de Kompagnien Paerden van Graaf Adolf van den Berg en den Ritmeester Boedbergh, op eenen aanslag uitgereeden zynde, welke zy sloegen, daar des Graven Luitenant bleef.

Prins Maurits nu gereed zynde om te veld te trekken, beschreef zyn Volk, den 10den van Hooimaand, te vergaderen by Schenken-Schans en Arnhem, eene plaats, die zynen Vyand in twyffel bragt, of het op Berk, 's Hertogenbosch of elders zou vallen: en om den aanslag beter te bedekken, was 'er op den 7den eene Bruilofd besteld te Arnhem, voor Graaf Lodewyk Gunther van Nassau, Zoon van Johan, met Anna Margareta, Gravinne van Manderscheid, Weduwe van den vermoorden Grave van Valckensteyn en Brouck.

Graaf Lodewyk van Nassau trouwd met de Weduwe van den Grave van Valckensteyn en Brouck te Arnhem.

Waarom Prins Maurits, den 4den van Zomermaand, uit 's Hage derwaards trok, de Graaf van Solms 's daags te vooren vertrokken zynde, om het eerste onthaal daar, den 7den van Zomermaand, wegens de Bruid te geven; Prins Maurits gaf het twede, den 8sten; de Graaf van Hohenlo het derde, den 9den; en Graaf Lodewyk zelfs het vierde en laatste, den 10den, en daar mede slooten zy het Feest: ondertusschen was al het Krygsvolk vergaderd by 's Gravenweert, daar Prins Maurits zelfs den 9den by kwam, zonder op de volgende onthalen te zyn, en hebbende eene brug doen slaan over den Rhyn, de oude Waal, by het Tolhuis, en de nieuwe Haven by Haelte, is daar over getrokken, den 10den, en den 11den komen legeren te Mariendam, met honderd twe Vaandelen Voetknegten en drieendertig Vanen Ruiters, en kwamen den 12den voor Rhynberk, daar den 13den alle de scheepen met den voorraad aankwamen.

Rhynberk door Prince Maurits belegerd, den 20 Juny.

Binnen Rhynberk had, wegens den Aards-Hertog, het bevel Louys Bernardo d' Avila, by zig hebbende omtrend vyftig Paerden en zeventien Vaandelen, over de tweduizend Mannen sterk, namelyk twe Vaandelen Spanjaarden, twe Vaandelen Walen, zeven

ven Vaandelen Italianen, onder Joan Baptista Pergio, Sergiant Major, en de overige Hoogduitsche, taamlyk van nooddruft voorzien, maar wel van Kooren en reedlyk van Wyn: en terwyl Prins Maurits in de eerste dagen beezig was, om alle de aamkomsten van buiten, waar langs zy mogten poogen in te komen, te beschanssen, hadden die van binnen eene Loopplaats of binnenschans gemaakt, welke hunnen Vyand naderhand moeilyk viel te veroveren, en het beleg lang deed duuren. Den 16^den van Zomermaand 's avonds, begon Prins Maurits zyne loopgragten te maken op den Waerd, voor de Stad in den Rhyn geleegen, om een klein Schansje, daar op liggende, te winnen, daar tegen hy, den 17^den van Zomermaand, twe stukken Geschut stelde, en beschoot het 's anderendaags; maar die van binnen verliepen het en verlieten de Schans: ondertusschen werden de buiten-beschanssingen gemaakt, zo dat 'er, den 20sten van Zomermand, reeds veertien Vertrekschanssen weerbaar met stormpaalen volmaakt waren, elk met twe yzere Gotelingen voorzien. Prins Maurits legerde zig bezyden de Stad op St. Annebergh: Graaf Ernest van Nassau en de Graaf van Solms legerden boven de Stad, den Rhyn afkomende: de Heer van Gistelles en andere hadden hunne plaats tusschen beiden. 1601. Geleegenheid van de belegerde Stad Rhynberk.

Eenige Oorlogs-scheepen werden boven de Stad gezonden, daar zy zes of meer scheepen met leeftogt, van Keulen afkomende, hebben doen zinken, stranden, en andere wederkeeren.

Tegen de Stad begon men, den 18^den van Zomermaand, loopgraven te maken voor de Zandpoort, en den 19^den voor de Kasselpoort, dog met sterke Wagt, om de uitvallen te kunnen wederstaan, en van toen af begonnen zy allengjes de Stad te naderen; maar door de meenigvuldige uitvallen van het sterk Guarnizoen der Stad gingen de buiten-werken langzaam voort. Aan de Kasselpoort deden die van binnen den 20sten, 24sten en 28sten, drie grote uitvallen, Uitvallen van die van Rhynberk.

tel-

1601. telkens als de Franschen daar de wagt hadden: in den eersten uitval werd gekwetst de Heer Graaf van Chastillion, Zoons Zoon van den befaamden Chastillion, Admiraal van Vrankryk. In deeze drie uitvallen werd lang en dapper van beide zyden gestreeden; maar die van buiten behielden altyd hunne wagt. Den 21sten werden twe Bootsgezellen, met brieven uitgeswommen, gevangen, en gehangen, om dat zy Overloopers waren, waar by die van buiten den staat der Stad vernamen: aan dezelve Kasselpoort deden die van binnen nog den 26sten en 30sten uitvallen.

De Graaf van Northumberland komt in 't Leger voor Rhynberk.

De Graaf van Northumberland, uit het huis van Percy in Engeland, van ouds herkomstig van eenen Zoon van Braband, kwam in 't Leger, den 29sten van Zomermaand, met verscheide andere Heeren en Edelen, om den kryg te zien en leeren: desgelyks verscheide Hoogduitsche Vorsten en Heeren.

Den 4den, 5den en 6den van Hooimaand, deden die van binnen ten Noorden uit de Zandpoort taamlyke sterke uitvallen, maar werden gestuit en telkens weder ingedreven: rondom Rhynberk zyn veele Moerassen, waarom de bezetting alom groot en sterk moest zyn, vermits het Guarnizoen van binnen sterk was, en tegen de Stad moesten elken dag agtentwintig Vaandelen Knegten op de wagt zyn: en schoon daar de tyding kwam, dat de Aards-Hertog Oostende ging beleggen, bragten de meenigvuldige uitvallen nogtans swarigheid, dat men het Krygsvolk niet wel verminderen kon: dog de Staten Generaal gelastten den Generaal François Vere, in Holland gebleeven zynde, daar binnen te gaan, met het Volk, dat tot dien einde in Zeeland gelaten was, om buiten Oostende in de binnenschansen te legeren, en daar mede den Vyand ver van de Stad te houden; maar dezelve Generaal Vere weigerde daar binnen te gaan, en dien last te aanvaerden, ten ware hy zyne twintig Vaandelen Engelsche uit het Leger voor Berk mede had, zeggende, dat hy daar van het beste gebied en meesten dienst kon hebben: waarom hem, den 8sten

van

van Hooimaand, eerst agt Vaandelen gezonden, dog niet te vreeden zynde, moesten hem', den 14den, de ooverige twaalf Vaandelen gezonden werden. Deeze vermindering van Krygsvolk scheen den voortgang van het beleg in gevaar te stellen, waarom Prins Maurits anderen in 't Leger moest ontbieden: nogtans bragt hy, door zyne grote naerstigheid en standvastig besluit; de loopgragten en begravingen, den 11den, aan den Wal van de binnenschans, ten Zuiden aan de Kasselpoort, welke Wal hy terstond deed ondermynen, en den 16den springen, daar veel volk van binnen dood bleef, en dus werd hy Meester en Bezitter van een groot deel daar van: eer deeze Myn aangestooken werd, had Prins Maurits vier Koogels in de Stad geschooten en grof Geschut op de binnenschans geplant, vertoonende terstond veele Musquettiers, als of hy die had willen bestormen, om meer volk derwaards te lokken, die reeds grieks vuur en anders begonnen uit te schieten, waar door eene ton Buskruid in de loopgraven in brand raakte, dat schade deed. 1601.

Prins Maurits doed eene Myn springen te Berk.

Daar waren op de binnenschans omtrend twe Vaandelen Duitschers en een Vaandel Italianen: de Stads Sergiant Major agterdenken gekreegen hebbende op het geene volgde, was juist in de Stad gegaan, om den Gouverneur te waarschuwen, dat hy voor die Myn vreesde; waar op zy besllooten de binnenschans te verlaten, en eenen uitval te doen, en dus eene disörde in de Myn te brengen en die onnut te maken; maar eer hy kon wederkeeren, gaf de Myn den slag zo geweldig, dat twe Italianen in de lugt geslagen werden, zo dat zy onder hunne Vyanden vielen, waar van de een zeer gekwetst was en de ander geen groot leet had, welke, op het aanzeggen van hun levens gevaar, zo zy de waarheid spaarden, den staat van de Stad verhaalden, zeggende, dat 'er wel twehonderd zouden gebleeven zyn. Op den slag stonden omtrend driehonderd Fransche Soldaten gereed, die terstond de plaats innamen en bezetten, en deels de an-

1601. dere verbaasd overvielen en in de vlugt naar de Stad dreeven; maar die van de Stad dreeven hunne Vyanden weder te rug, dog zo haast niet; maar die van buiten hadden zig al bezet en gesterkt aan den eenen kant van dezelve binnenschans, die niet geheel kunnende overmeesteren door een bolwerk, dat die van binnen op voordeel tot verweering op de binnenschans gemaakt hadden, waar uit zy dapper schooten, zo dat 'er wel veertig van de beleggers dood bleeven, en wel zeventig in verscheide reizen gekwetst werden. Onder de dooden waren vier of vyf Kapitainen, met den jongen Marquette, Luitenant van de Kompagnie van Prince Maurits, een kloek jong Edelman: hy werd zeer beklaagd en staatlyk met Krygs plegtigheden te Wesel begraven, vergezelschapt van de Graven Ernest en Lodewyk van Nassau, en het geheele Vaandel van Prince Maurits Guarde.

Den 18den van Hooimaand, deed Prins Maurits den anderen hoek van dezelve schans ook ondermynen; maar die van binnen verlieten die, den 20sten van Hooimaand: waarom hy terstond deed aanbesteeden eenen gang onder de aarde, boven met aarde bedekt, om aan de Wal te kunnen komen, en 's anderendaags nog twe Galaryen, en terwyl men daar aan arbeidde, waren de Gravers ook op verscheide plaatzen voor de Santerpoort digt aan de binnenschans gekomen, en begonnen 'er daar over den 23sten te ondermynen: midlertyd was 'er eene Galarye overgebragt aan de Kasselpoort, en men begon de Wal van de Stad, den 24sten, te ondermynen.

Rhynberk opgeeischt. Den 23sten werd de Stad eerst opgeeischt; maar zy gaven tot antwoord, dat zy nog maar 2 Dagen beleegerd waren geweest, reekenende van den dag, dat zy de binnenschans verlooren hadden, en dat hunne Gouverneur een Soldaat en hem toebetrouwd was zyn best te doen, enz. dog 's nagts vuurden zy op hunne Toorens.

Ondertusschen had het ondermynen aan de Santerpoort zulken voortgang, dat die van binnen, vreezende

zende voor de Mynen, de geheele binnenschans, 1601.
zonder groten nood gelyk toen, den 26sten 's nagts uit vrees verlieten, om dat dien dag nog eene kleine Myn aan de Kasselpoort in de binnenschans gesprongen was, waar door die van binnen gedwongen waren een groot deel daar van weder te verlaten, zo dat zy vast zeer benauwd werden.

Hier op nam Prins Maurits den 28sten oorzaak de Stad anderwerf op te eischen, en toen begonnen zy gehoor te geven, van voorwaarden te spreeken, en veel te eischen; en den 30sten 's avonds werd het verdrag gemaakt.

Rhynberck aan Prince Maurits overgegeven, den 30 July.

1. Dat zy zouden uittrekken met vliegende Vaandelen, Wapens en brandende Lonten, met Baggagien, Paerden, enz. zonder onderzoek van eenige misdaden, zelfs niet omtrend Jan Pietersz. Thas.

Artikulen van 't verdrag van Rhynberck.

2. Dat de Gouverneur mogt medenemen twe *Veld-stukken* Geschut, met twe tonnen Buskruid, en vyftig Koogels.

3. Dat zy tot Gelder zouden bygestaan werden met twehonderd Wagens voor hunne gekwetsten, en Paspoort tot Mastricht.

4. Dat de Heer Evert van der Ens met zyn Wyf en Kinderen, papieren en baggagie, vry zal mogen vertrekken: desgelyks ook de Raadsheer Westendorp, Niclaas van Hove, met de Ontfangers van de heerlyke goederen en schattingen met hunne papieren en baggagien als vooren, gelyk ook Goswyn van Manem, Tollenaar, met zyne Bedienaars.

5. Dat de Gouverneur aan de Magistraat of Burgers betalen zal die schulden, die hy in de Stad gemaakt heeft, geduurende het beleg, uit de goederen, zyne Hoogheid toekomende, van buiten ingevorderd, en aangehaalde Koopmanschappen, die tegen 't Plakaat op de Rivier den Rhyn bevonden zyn.

6. Dat de Gouverneur zal mogen ontbieden alle, dien afgenoomen zyn hunne Schaapen en Koejen voor het beleg, op dat hy die mogt door schrift verzeekeren,

1601. keren, uit welkes kragt zy van hunne Hoogheden, als tot hunnen dienst gebruikt, voldoening zouden kunnen verzoeken.

7. Dat de mondkosten van de gevangenen, ter oorzaak der schattingen, aanstonds zullen moeten betaald werden, volgens het verdrag, gemaakt met den Admirant van Arragon, en door hunne Hoogheden bevestigd.

8. De Ontfanger Jan de Brun zal mogen vertrekken met zyne papieren, behoudens dat hy een affschrift geve van het overschot der heerlyke goederen van het Graafschap Zutphen en 't Land van Over-Ysfel.

9. Dat alle de Zadel- en andere genome Paerden, geduurende het beleg, zullen werden ingekogt voor twintig guldens 't stuk.

10. Dat alle Zoetelaars en Kooplieden, het Leger volgende, hunne goederen mogen blyven verkoopen, naar hun gelieven, en zal hun Paspoord gegeven werden.

11. Dat alle de Burgers, die zullen willen vertrekken, 6 Maanden tyd zullen hebben, om hunne huizen en goederen te verkoopen.

12. De Geestlyke Persoonen zullen vry vertrekken, en men zal zorgen en orde stellen voor de Bagynen en Godsdienstigen.

13. Alle wederzydsche gevangenen zullen vry zyn, betalende hunne kosten.

Geschied in 't Leger voor Rhynberk, den 30sten van Hooimaand, des Jaars 1601.

Wat bezetting uit Rhynberk trok. Volgens deeze Artykulen zyn 's anderendaags uit Rhynberk getrokken vyfenveertig Ruiters, en zestien Vaandelen Voetvolk, bestaande in twaalfhonderd zevenenveertig sterke en gezonde Mannen, driehonderd zeventig kranken en gekwetsten, met agtenzeventig Scheepslieden, en eenen groten hoop Vrouwen en Kinderen, en trokken naar Gelder.

De Aards-Hertog had wel tot ontzet van de Stad gezonden de Graven van den Bergh, met omtrend tweduizend Mannen te Paerd, en vyfduizend te Voet, daar

daar by de Graaf van Busquoy en Nicola Basta wa- 1601.
ren, en verwagtten nog een deel van 't Krygsvolk, uit Italien gekoomen; maar het Leger van Prince Maurits was rondom zo wel met Schanssen en Reduiten bezet, daar van hy een byzonder Meester is in deeze onze eeuw, dat men 'er niet dorst by komen: ook hadden die van binnen gebrek aan eenige noodige dingen, gelyk ook aan hulp-middelen voor zieken en gekwetsten.

De Staten en Prins Maurits deeze plaats bekoomen hebbende, besloten die wel te bewaren, zo wel ten dienste der vereenigde Landen, als voor hunne Buuren, des H. Ryks Verwanten, die aan de bevryding des Rhynstrooms veel geleegen is, op dat 'er niet weder vreemde Heirtogten over gedaan mogten werden: het is eene plaats, die wel waerdig is met gemeene kosten des Ryks bewaard te werden; waarom zy besloten die dapper te sterken, en hebben eene grote Schans laten maken op den Waerd des Rhyns voor de Stad, die voor eene grote zom geld aanbesteed werd: het Gouvernement werd gegeven aan den Kollonel Gistelles.

De vereenigde Staten besluiten Rhynberk te houden en sterken.

De Ridderschap en Staten des Lands van Over-Yssel, hun Land nu met Rhynberk bevestigd en den Rhyn vry ziende, hebben een Plakaat uitgegeven, den 28sten van Hooimaand, verbiedende alle schattingen aan hunnen Vyand te geven, gelastende alom op alle Dorpen en Karspeelen sterke wagt te houden, op grote straf, als den Amptenaren op de verbeurte van vyfentwintig oude schilden, den gemeenen Huisman op een schild, zo dikwils als zy gebrekkig bevonden werden: ook op alle alarmen en klokslag gereed te zyn met hun geweer, verbiedende op den hals eenige Vyands Soldaten te herbergen: die een van des Vyands Soldaten, levendig of dood, binnen den Lande kon bekomen, zou vyfentwintig guldens van het Landschap ontfangen: zo eenig Koopman, door het Land reizende, door onvoorzigtigheid van den Vyand gevangen of beschadigd werd,

Die van Over-Yssel verbieden schatting aan hunnen Vyand te betalen.

1601. zullen die van den Lande en plaats, daar zulks geschied, zyn rantzoen en schade moeten opregten, en zullen geenerlei verstand met den Vyand mogen houden, met dergelyke stukken meer, tot 's Lands bevryding.

Graaf Herman van den Berg, het Leger van Prince Maurits vreezende, en dat hy nog ergens voorvallen mogt, heeft getragt meer volk in Venlo te brengen: dog de Burgers wilden geene boven hun gewoon Guarnizoen innemen, en weerden alle heimlyke aanslagen, die hy tot dien einde had.

De Heer van Werpe, Gouverneur van Mastricht, met andere, waren ook beezig, om het gemuitineerde Paerdevolk van Weerd te vreeden te stellen, maar wilden zonder geld niet bewilligen. In Mastricht was weinig Guarnizoen, gelyk ook in de Graaf, daar in omtrend duizend Mannen lagen, onder den Spanjaard Antonio Gonsales, zo dat deeze Steden alle op haare hoede waren.

Te Meurs lag een Guarnizoen van zo genoemde Haneveders van den Vorst van Kleef; maar Prins Maurits, vorderende, dat dit Graafschap hem toekwam by gifte van de laatste Gravinne Walburgh, zond daar, den 6den van Oogstmaand, den Ritmeester Kloet, en den Kollonel Edmonts, met twaalf Vanen Ruiters; maar het Guarnizoen wilde niet wyken: waarom Prins Maurits zelfs 's anderendaags daar voor gekomen is, met vyfentwintig Vanen Ruiters en vyfendertig Vaandelen Knegten, met zes halve Kanons: des die van binnen dat ziende, hebben dat overgegeven, en Prins Maurits heeft daar in Guarnizoen gesteld, en last gegeven, om het Kasteel te sterken en in vyf Bolwerken te leggen, het welk ten laatsten gekost heeft over de honderdduizend guldens: en den 12den van Oogstmaand werd hy daar als 's Lands Heer gehuld, met behoorlyke plegtigheden: dus deed hy ook te Crakow, daar wel voor agtentwintig duizend guldens aan Werken besteedende, daar aan over de duizend Mannen in 't werk ge-

Meurs door Prince Maurits ingenomen en gesterkt.

gehouden werden, zo dat deeze twe plaatzen zeer sterk gemaakt werden, en niet dan by drooge Zomers gevaar scheenen te lyden. 1601.

De Aards-Hertog Albertus is van die van Vlaanderen, als Graaf van het zelve, verzogt geweest, Oostende te beleegeren, en dien doorn uit den Vlaamschen Leeuwen-voet te trekken, het welk hy ten laatsten beslooten heeft, alzo 'er hem veel aan geleegen was, dog meest, om Prince Maurits zyn beleg voor Rhynberk te doen opligten, niet twyffelende, of hy zou het eene of andere verkrygen. Om dat dit beleg vermaard, en door de gansche Waereld berugt is geweest, zullen wy van de geleegenheid der plaats iets verhalen.

Oostende is over eenige 100 Jaaren eene ope Stad zonder muuren geweest, hebbende eene reedlyke haven, meest bewoond van Visschers, die men toeschryfd eerst uitgevonden te hebben den Haring te zouten, pakken en tonnen, gelyk men die nu nog gebruikt, hoewel andere schryven, dat zeekere Willem Beuckelens, Schips-timmerman van Biervliet, dat eerst uitgevonden heeft, en dat hy te Biervliet begraven is geweest, met een opschrift op zyn graf, hem daar van de eer toeschryvende, 't welk nu door de Oorlogen verwoest zou zyn. Oostende is in deezen Nederlandschen Oorlog, in 't Jaar 1572, eerst met houte Poorten en stormpalen gesllooten, tegen elken inloop: in 't Jaar 1587 hebben die van Vlaanderen de Stad nog sterker gemaakt, zo dat de Hertog van Parma, in Jaar 1583, byna geheel Vlaanderen overmeesterd hebbende, egter Oostende niet krygen kon; maar, na 5 Dagen beleg, hoewel hy eenig Geschut geplant had, brak hy weder op, om dat zy te Land en te Water wel voorzien waren. Daar na, in 't Jaar 1585, had de Overste La Motte langs het Zeestrand de oude Stad ingenomen; maar werd met schade weder uitgedreeven: en na dat Gent en Brugge van Parma gedwongen waren, hebben die van Zeeland altyd zonderling zorg daar voor gedragen, gelyk

Beschryving van Oostende.

1601. ook de Koningin van Engeland, vermits het meest door haar volk bezet was, hebbende de Ridders John Conway en Eduward Norrits lang daar over het bevel gevoerd. Daar na, in 't Jaar 1600, bevonden werdende, dat die Stad voor den Oorlog in Vlaanderen zeer voordeelig was, om grote brandschatten uit een ryk Land te ligten, en bekwaam, om inval en voet in der Vyanden Land te houden, is dat, niet alleen met vernieuwing en verhooging van binnen- en buiten-werken, maar ook met nieuwe Gragten en Schansſen van buiten zo gesterkt, dat dezelve Schansſen zo ſterk zyn, als veele andere Steden, die voor ſterk gereekend werden, nogtans liggende onder de beſcherming van de hooge Wallen der Stad, zo dat Ooſtende wel mogt geagt werden onder de ſterke Steden van Europa: boven dien ſchynd het, dat God met deeze Stad iets zonderlings heeft willen uitregten; want zederd eenigen tyd herwaards heeft de Zee daar eenen nieuwen inbreuk ten Ooſten van de Stad gemaakt, welke zy de Geul noemen: want alzo zy de Duinen afgeſneeden hadden, om uit de Stad ver van hen af te zien, is de Zee met ſpringvloeden daar over gekomen, en met het laag Water weder daar uit vallende, heeft de Zee deeze Geul of Haven geſcheurd, welke, gedurende het beleg, nog zeer verdiept is: dezelve is over de honderd voeten breed, en binnen 's Lands by het laagſte Water wel eene ſpies diep, en in Zee aan den dorpel niet meer als eenen halven vadem. De Stad heeft altyd eene Haven in 't Westen gehad, maar is by deeze Geul niet te vergelyken, vermits die, by laag Water, droog vald, en dus aan ſtopping en bekommeringen onderworpen is: behalven dit hadden de Staten aan de Oost-zyde, nevens de Geul, tot bevryding van de Stad, de Duinen laten ſlegten en gelyk maken, daar door by elk ty de Zee over de Duinen en het Land zo wyd en breed loopt, dat 'er weinig of geen middel is, om de Stad te berooven van de voorſz. Haven, of de Stad te naderen: want met elk gemeen

Eene wonderlyke Haven te Ooſtende, door God by de Zee gemaakt, de Geul genoemd.

meen ty de Zee wel twaalfhonderd voetstappen ver van de Stad vloeid, en in eenen springvloed wel eene Duitsche myl landwaards in, alles rondom overwaterende met veele slooten, zo dat het allen doortogt by laag Water verhinderd, en het is waarschynlyk, dat deeze Geul in vervolg van tyd eene van de beste Havens van Vlaanderen zal maken, zynde wel geleegen, 3 mylen van Nieuwpoort, en 4 uuren gaans van Brugge, hebbende een Riviertie, dat daar aan loopt, de Yperlee genoemd: de Stad is van eene bekwame wytte, de Wallen wel een uur gaans rondom: het plagt wel omtrend drieduizend Burgers te hebben, maar heeft 'er nu geene driehonderd.

Wanneer de Aards-Hertog Albrecht, in 't Jaar 1596, Kales ingenoomen had, verzogten die van Vlaanderen hem Oostende te beleggen, aanbiedende binnen 3 Maanden daar toe wel driemaal honderdduizend guldens op te brengen, daar op hy deels bewilligde en eenig geld ontfing, maar toonde zig met zyn Leger alleen voor de Stad, eenige scheuten doende, dog hy trok 'er weder af.

Waarom naderhand, om de loopen en brandschatten van het Guarnizoen, dat 'er binnen lag, te beletten, wel zeventien of agttien Schansen moesten gemaakt werden; maar by ervarenheid gewaar werdende, dat de Guarnizoenen van deeze Schansen het Land en de Landslieden dikwils veel schaadlyker waren, dan de voorige schattingen, het onderhoud van deeze Guarnizoenen wel negentigduizend guldens ter Maand kostende, hebben zy eindlyk zo lang by den Aards-Hertog aangehouden, dat hy beslooten heeft deeze Stad te beleggen, om die te veroveren, of ten minsten daar mede Prince Maurits van het beleg van Rhynberk te trekken. Hy had grote hoopen van ryshout uit de bosschen doen houwen, ook alom de gevangene en misdadigers doen bewaaren, om op Galeijen te stellen, verwagtende meer Galeijen, om ook eenen aanslag op Zeeland te maken, enz.

Dus heeft de Hertog de Stad Oostende doen beleggen,

1601. leggen, den 5den van Hooimaand, en daar gezonden Graaf Frederik van den Berg, als Opperste Veld-Maarschalk, met vier Regimenten Krygsvolk, zig nederslaande aan de Oostduinen van de Stad, en 's anderendaags heeft hy met vier stukken Geschut naar de Stad geschooten, en zyne komst laten weeten, en 's namiddags is Don Augustyn Mexia, Gouverneur van 't Kasteel van Antwerpen, met vyf Regimenten, omtrend agtduizend Mannen sterk, en vier benden Paerden, aan de Westzyde der Stad gekomen, om te legeren tusschen Isabella en Albertus Schans; maar die van de Stad schooten zo sterk, dat hy met verlies in de Duinen te rug moest trekken, en is van daar allengjes met begravingen genaderd, en plantte dus zyn Geschut.

Oostende belegerd, den 5 July, 1601.

Binnen de Stad waren eenentwintig Vaandelen Soldaten van verscheide Regimenten, en een Vaandel Burgers, wel voorzien van Geschut, krygstuig, leeftogt, en allerhanden nooddruft, de Heer Kollonel Charles van der Noot daar binnen het bevel voerende.

De Staten Generaal der vereenigde Landen, het waarschynlyk beleg van Oostende verstaan hebbende, gelastten den Kollonel Hughtenbroek derwaards te gaan, met tien Vaandelen Knegten, en verzogten den Generaal Vere mede derwaards te willen gaan met de drieduizend Mannen, die uit Engeland zouden komen, welke swarigheid maakte om derwaards te gaan, zonder zyn en zyns Broeders Regimenten: waar op hem, den 8sten van Hooimaand, gezonden werden agt Kompagnien van die, en de twaalf overige, den 14den, uit het Leger voor Berk, alles boven de eenentwigtig Vaandelen, daar reeds zynde, daar onder nog zes Engelsche en die van Hughtenbroek waren. De Generaal Vere kwam daar binnen den 15den van Hooimaand, 's nagts, en 's anderendaags werd door den Admiraal, den Heere van Warmont, nog allerhande krygstuig in de Stad gebragt, niettegenstaande het groot donderen van 't Geschut, het welk zo veel en groot was, dat het in Engeland tot

De Overste Sir Francois Vere trekt in Oostende, met zesentwintig Vaandelen Engelsche.

by

by Londen gehoord werd: want die van binnen tegen-schietschansſen maakten, en beschooten 't Geschut, dat hen beschoot, braaken en schooten dat dikwils uit de wielen, daar toe 'er nog twe heele dubbele en vier halve Kanons gezonden werden. 1601.

Den 25sten van Hooimaand, kwamen 'er twe van de Engelsche scheepen der Koningin, die eenen hoop nieuwe Engelsche Soldaten daar in bragten, en daar na werden 'er nog wel twe of drieduizend Engelschen binnen gezonden, zynde de overige van de drieduizend, die men verwagtte.

Uitval uit Oostende, door den Gouverneur van der Noot.

Twe dagen voor des Generaal Vere's komst hadden die van binnen eenen groten uitval op den Vyand in zyne beschansſingen gedaan, daar 'er, zo men zeide, wel vyf of zeshonderd van de beleggers dood bleven, om dat zy nog niet wel begraven waren: Don *Augustyn* Mexia werd gekwetst, en Don Jeronimo *de Monroy*, Maestro de Campo van 't oude Tertio, werd in zyne tent doodgeschooten; die van de Stad verlooren omtrend dertig Mannen: daar bleven ook, byna op den zelven tyd, Don Diego d' Idiaques en Don Johan de Braccamonte, Neef van den Grave van Fuentes, Don Pedro de Lojas, Zoon van den Marquies de Lojas, die de tyding der geboorte van 's Konings Dogter had gebragt, met meer andere.

De Generaal Vere met 't opperste bevel binnen gekomen zynde, stelde alom orde, deelende de Nederlandsche Kompagnien in twe Regimenten, onder den Gouverneur, den Heere van der Noot, en den Kollonel Hughtenbroek, nu ook daar gekomen, die in de oude Stad het bevel voerde.

Die van Oostende leggen hun volk buiten de Stad in de Schansſen en buitenwerken

Den 17^{den} en 20sten van Hooimaand, deed Vere, nu veel volk hebbende, een stuk Land van den Polder in 't Zuiden innemen en wel beschansſen, ook alle de buitenwerken en deeze nieuwe Schansſen op de Polders bezettende.

Den 22sten van Hooimaand, werd de Haven zo met Geschut bezet en beschooten, dat 'er geene scheepen meer konden of dorsten invaren; maar den 25sten

van

1601. van Hooimaand, werd 'er bevonden, door den Generaal en Ingenieur, Mr. David van Orleans, en andere oude ervare Scheeplieden, dat de Geul zou kunnen dienen, om scheepen in te brengen, mits openende eene Wal van 't buitenwerk, en bergen die scheepen geheel bevryd in de gragt van de Stad: dog de Aards-Hertog deed te Nieuwpoort en elders scheepen met steenen en anders laden en zinken omtrend of in de Geul, om die te stoppen, maar regtte daar mede niets uit.

Verder maakten die van Oostende veele blinden, om 't volk van 't Geschut te bevryden: ook deden zy de Pylen van balken in Zee met steenen vullen, om de Zee en derzelver baaren van de Stad te weeren, en het landen van het aankomend Volk te bevorderen: waar mede deeze buitenwerken zo sterk gemaakt waren, als de Wallen van andere gemeene sterke Steden, met Ravelyns, halve Manen en Sterktens bewaard, zo dat men met geen Geschut de Stad zo na kon komen, dat men bekwame Batteryen tot stormen kon maken, hebbende boven dien het af- en toevaren verzeekerd: hier door kreegen de vereenigde Landen moed, om de Stad te mogen verweeren, dagelyks allerhande gereedschappen en Werklieden binnen zendende, om nog sterker te maken, geene kosten sparende.

Beschryving van 't Bolwerk den Zandberg.

De beleggers konden nergens nader by de Stad komen, dan in 't Westen langs de Duinen, van waar zy naar de Stad geweldig schooten, vooral op den Zandberg, of afgesneede Duin, een geweldig Bolwerk van twe werken, het eene boven het andere, rondom met veele regels van stormpalen, van onder tot boven, alle van Ryshout geweldig opgemaakt, met andere Bolwerken of Stormkatten daar by: want het de geheele West-zyde en het weekste van de Stad, ook de West-haven, moest beschermen. Deeze Zandberg is zo geweldig sterk beschooten geweest, dat hy als een yzere berg geworden is, koogel op koogel geschooten zynde, zo dat men ze hoorde op den anderen

deren klinken, en eenige weder te rug springen. 1601.

Daar by lag een Zee-dyk, om de Zee te weeren en uit te houwen, strekkende tot aan de Duinen, daar op de beleggers lagen: deeze dyk werd bewaard met halve Manen en stormpalen, en de Beer daar van met een sterk Ravelyn, dat zy Porc espic, of yzer Varken noemden, 't welk de Aards-Hertog dagt te ondermynen, en dus de Stad te naderen: waarom, den 15^{den} van Oogstmaand, die van de Stad den dyk hebben doorgestooken, agter een van hunne eige voorsz. halve Manen, en hun einde wel bewapend met deelen, planken en ryshout, tegen het geweld der Zeebaaren, nogtans zeer vreezende, dat het doorsteeken veel meer schade aan de Bolwerken en hunne andere werken doen zou, dan 't gedaan heeft; zelfs heeft het de beleggers veele Schansſen doen verlaten, door het Zee-water. Dus was de Stad nu een *Eiland* geworden, de Oceaan daar rondom loopende, en dus wel honderd voeten afgescheiden van 't vaste Land en de beleggers, die in grote hoop waren, dat de Zee in den Winter de Stad meer schade door dat doorsteeken des dyks zou bybrengen.

De Zee-dyk te Oostende doorgestooken, den 15 Augustus.

Hier over hebben de vereenigde Landen een vertrouwen gekreegen, dat God de Stad bewaren wilde, en alle vlyt aangewend, om die wel van alles te verzorgen en verzeekeren: en hebben, op 't ernstig schryven van den Generaal Vere, na het innemen van Rhynberk, nog drieentwintig Vaandelen Knegten, met den Grave van Chastillion, ingezonden, daar 'er nogtans te vooren negenenvyftig binnen lagen, behalven die daaglyks nog uit Engeland derwaards gezonden werden, die meer dan tweduizend waren; maar daar werd binnen daaglyks meer Volk geschooten, als ooit in eenige Stad. De Landen zonden daar binnen, in Herfstmaand, binnen den tyd van 14 Dagen, onder 't beleid van den Heere van Warmont, Admiraal van Holland, die met zyne Oorlogs-scheepen daar buiten in de Zee op de wagt lag, wel honderd zeventig scheepen, geladen met allerhanden leeftogt,

Grote voorraad van Volk en nooddruft binnen Oostende gezonden.

1601. togt, Wyn, Bier, Brood, Turf en brand voor den toekomenden Winter, met allerhande gereedschappen, en boven de vyf honderd vyftig tonnen Buskruid, die voor 't beleg daar binnen waren: daar werden met deeze honderd zeventig scheepen nog ingebragt 373000 ponden grof en fyn Buskruid, 77000 ponden Lonten, en 98000 ponden Loot, gegooten tot Snaphaans en Karbyns scheuten, met 15000 yzere Koogels, en allerhanden nooddruft, zo dat de leeftogt 'er zo overvloedig was, dat de Fransche Wyn gold drie of vier stuivers, en de beste vyf stuivers de kan: Delfs Bier vyf guldens de ton.

Hier door is dit beleg van Oostende zo berugt geworden, wegens den groten ernst en kosten van wederzyden, dat de beleggers en belegerde van alle kanten bezogt zyn geweest.

Het Volk uit Zeeland voer met Wyf en Kinderen derwaards speelen uit nieuwsgierigheid, verzeekerd genoeg, zynde alle eetwaaren zo goed koop, of beter koop, als in Holland en Zeeland, vermits alle lyfkost daar vry was van alle lasten. Daar kwamen binnen, om de manier van sterkingen te zien, de Broeder van den Koning van Denemarken; de Hertog van Holsteyn, met den Grave van Hohenlo; Graaf Jan van Nassau; de Graaf van Northumberland uit Engeland: de Graaf van St. Pol, Gouverneur van Piccardien, was ook op weg, maar werd door den Wind in Zeeland verstooken: zelfs Koning Hendrik de IV^de van Vrankryk kwam, in Oogstmaand, te Kales, om de geleegenheid van dit beleg te verstaan, van waar hy zond, om den Aards-Hertog te bezoeken, gelyk ook de Aards-Hertog aan den Koning den Grave van Solre.

De Graaf van Chastillion, Ugtenbroek en andere, in Oostende geschooten.

De Graaf van Chastillion, een zeer fraai, lang, fris en dapper Heer, Zoons Zoon van den groten Admiraal van Vrankryk, was in de Stad in dienst, en Overste van de Franschen, welken, den 10^den van Herfstmaand, een ongeluk trof, staande op het opperste van den Zandberg, door de Schanskorven uitziende,

ziende, vergezelschapt met den Gouverneur, den 1601.
Heere van der Noot, den Kollonel Ugtenbroek, Gouverneur van de Scharis St. Andries, met den Schotschen Luitenant Kollonel Brog, en veele Edelen, werd hy met eenen koogel geraakt, de pan van zyn Hoofd afgeschooten, dat zyne harssenen en bekkeneel Ugtenbroek en anderen om de ooren vloogen, en een stuk van het bekkeneel den Kapitain Brog in 't aangezigt, zo dat eenige in gevaar van sterven waren. De voorsz. Kollonel Ugtenbroek werd ook kort daar na, den laatsten van Herfstmaand, zig zelven verzuimende, geschooten, en zeer beklaagd; dus ook een Kapitain van de Franschen, la Pomarede genoemd: dog het is onmooglyk op te noemen alle de Kapitainen, die binnen en buiten dood bleven, met de verscheide toevallen, die 'er daaglyks gebeurden, met zo weinig vrees, dat desgelyks niet veel ergens gezien is, dat de gewoonte dus de vrees beneemd: onder anderen een Soldaat, brood gekogt hebbende, toonde het brood om hoog, een koogel neemd hem het half brood weg, het overige hield hy vast, zeggende, dat het een regtschape Soldaats koogel was, die hem nog 't grootste deel liet behouden.

Gevallige schenen binnen Oostende.

Een Engelsch Edelman, geen 20 Jaaren oud, zynde in eenen uitval hem zyn regte arm afgeschooten, raapte dien op, en deed dien met hem dragen tot den Chirurgyn, vrolyk zynde, zonder ziek zyn, of te bed te leggen, nam den arm in zyne slinkehand, en droeg dien naar zyn logement, zeggende, daar was de arm, die 's namiddags den anderen gediend had.

Een ander Soldaat zynen arm afgeschooten en hy flauw zynde, werd van twe anderen geleid, en terstond komt een andere koogel, en neemd hem het been af, hy terstond stervende, zonder dat een van beiden, die hem leidden, gekwetst of geraakt waren.

Een Burger, Kruidenier, staande voor zynen winkel, werd van eenen koogel doodgeschooten, en na dat hy gekist was, is 't Lighaam weer uit de kist geschooten.

Een

1601. Een Jongman op een Paerd zittende, werd het Paerd onder hem van agter tot vooren doorschooten, en hy niet dan zyne broek tusschen zyne beenen gekwetst.

Een Kapitain over het Bootsvolk, met eenen spreekende, werd des spreekers arm, op des Kapitains schouder liggende, afgeschooten, zonder dat de Kapitain iets geraakt werd, dog beswymde eenigzins van den wind, en zyne ooren bloeiden wat.

Het gebeurde ook drie of vier malen, dat des Beleggers geschoote koogel trof in den mond van een heel of half gelade Kanon, en door den scheut ontstak het gelade Kanon, zo dat het weder die twe koogels uitschoot.

Veele andere gevallige, eenige belaglyke en veele zeldzame stukken gebeurden daar, dog waren, wegens de grote meenigte van schieten, minder te verwonderen, nadien men van daar verzeekerd, dat 'er in de eerste 10 Weeken van buiten in en naar de Stad wel zestigduizend scheuten grof Geschut gedaan zyn, ook gloejende koogels, brand naar de Huizen schietende, dog regtten weinig uit, de Huizen alle laag afgenoomen en gedekt zynde: dog geen wonder, want de meening der Spanjaarden was de Stad, door geweld en meenigte van schieten, geheel in de assche en over hoop te schieten en van de Stad eenen steenhoop te maken; maar die van de Stad schooten niet minder dan de beleggers, hunne Schansen en Geschut van de raders werpende, zo dat wy denken, dat nooit by Turk, Heiden of Christen, op eene plaats van wederzyden zo veel geschooten is: ja zo dat het Geschut zeer versleeten is, en de Lontgaten door veel schieten zo wyd werden, als nergens gezien is.

60000. scheuten op Oostende en wel zo veel daar uit geschooten in 10 Weeken.

De Generaal Vere werd ook, den 14den van Oogstmaand, door eenen splinter, boven op den Zandberg in zyn hoofd gekwetst, welke, om dat eene Hoofdwond stilte vereischt, en zyn hoofd zeer begon te swellen, voor eenen tyd naar Zeeland moest vertrekken.

Daar

Daar werden ook kloeke uitvallen gedaan, daar de Beleggers meermalen grote schade leedden: namelyk, den 24sten van Oogstmaand, deden die van binnen twe uitvallen, den eersten door de Engelschen; daar na door de Duitschen en Engelschen, daar 'er van die van binnen omtrend negen of tien dood bleven, en dertig gekwetst, maar veel meer van buiten, die telkens dezelve dapper te rug dreeven, en zulks zomtyds met het Voetvolk niet wel kunnende doen, dreeven zy die met de Ruiterye binnen, daar onder het grof Geschut van de Stad nu en dan grote schade deed, zo dat 'er een zeer bloedig en langduurig beleg werd. 1601.

De Beleggers wierden ook meermalen onder elkanderen oneens, om dat veele aanslagen niet wel gelukten. Zy lagen in zeven of meer voorschansfen op de West duinen, de eene hooger dan de andere, na dat de duinen lagen, alle zeer sterk met ryshout en zand aan elkanderen gehegt: daar was nog eene voorschans, met hooge stellingen bezet, daar op zy Geschut hadden liggen, welke strekte van deeze duinen tot de Sterkte, die zy op het vervalle Kerkhof gemaakt hadden, tusschen de Schansfen van Grotendorst en Isabella, die op de Vaard, de Yperlee, liggen, daar ook de Sterkte van St. Clara en het geheele Leger van 't Zuider-deel ligt, van welk deel een weg van ryshout door gemaakt was tot in 't Leger, dat in 't Oosten lag. Graaf Frederik van den Berg had in 't Zuiden eene voorschans gemaakt tegen die der Engelschen in den Polder, alle met Geschut en Stormkatten voorzien. Geleegenheid van 't Leger voor Oostende.

Over dit gansche gewest voerde Don Augustyn de Mexia het bevel, met omtrend agtduizend Mannen, en verder in 't Oosten van de Stad, naast de Stads brug, lag ook een sterk Leger onder Graaf Frederik, wel twintigduizend Mannen sterk. Zy hadden ook een Vaandel Engelsche Wederspannige en Overloopers, het welk uit de Stad vermeerderde, door kwaadaardige Overloopers, onder Kapitain Floudde;

1601. dus ook vier Kompagnien paerden: zy waakten in 't Leger 's nagts niet minder dan drieduizend sterk; Kapitain Catrice en Symon Antonis hadden in de voorschansfen wel het meeste bewind: Mattheo Serrano was Luitenant Generaal van 't Krygstuig; Don Louys d' Avila, Balthasar Lopes en Don Johan Panthoche, waren Sergeants Major in 't Leger; daar waren de Regimenten van de Graven van Solre, Busquoy, Fresin, Achicourt en andere, die niet wel over een kwamen met de Spaanschen, die alom 't meeste bewind over alles hadden. De muitineering van eenige Schansfen was nog niet geheel gestild, maar werd, met Gyzelaars in Wynocx-bergen verzonden tot volle betaling, die zy laat kreegen, zo dat zy 't platte Land nog brandschatten.

Aards-Hertog Albertus en Infante in 't Leger voor Oostende.

De Aards-Hertog Albertus was zelfs veel in 't Leger, logeerende in Albertus Schans, daar het Leger rondom zo betimmerd en gesterkt werd tegen den Winter, als eene andere Stad, en werd het West einde genoemd. De Infante Isabella was binnen Nieuwpoort, en kwam, den 2den van Oogstmaand, zelfs in 't Leger, met zestien of agttien Koetswagens, dat die van de Stad haar zien konden, terwyl het Geschut van wederzyden dapper schoot. Daar werd gezegd, dat zy zelfs aan eenige stukken 't vuur gaf, dat tot vereering van den Kryg geagt werd.

Zy bouwden platte vormen van hout en rys in 't Westen op 't Strand, die zy met Schanskorven bezetten, en met kabels vast maakten, om van daar de scheepen, in de oude Haven vaarende, te beschieten en uit te houden: zy tragtten ook den doorgestooken Dyk met ryshout en zakken vol zand te stoppen, daar toe zy byna door geheel Vlaanderen zogten alle de Lieden zakken te doen geven, en nog daar toe alle het kanefas, dat daar omtrend te vinden was, opkogten; maar deeze zakken met zand zonken, en werden alle van de Zee weggespoeld, en was dus te vergeefs.

Daar werd, volgens het goedvinden van Kapitain

Ca-

Catrice, die Luitenant van La Bourlotte geweest en nu in zyne plaats was, besloten eenen gemeenen aanval te doen aan alle hoeken van de Stad, tegen het gevoelen van byna den ganschen Krygsraad, wel meenende de Westersche Wal van de oude Stad met het laag Water te overvallen, en zig daar dan te sterken; maar die van binnen waren daar tegen wel voorzien: en alzo in 't aangaan van den storm dezelve Bewindhebber Catrice in 't hoofd werd geschooten, bleef de aanslag agter; maar hy werd toen daar van geneezen.

Dit is de staat en geleegenheid van het berugte beleg van Oostende voor de eerste 4 of 5 Maanden van wederzyden: het verder verhaal zullen wy opschorten, latende beide de strydende partyen in hunnen ernst, en nu het geene ondertusschen elders geschied is verhalen.

Alzo de Staten der vereenigde, Landen in 't begin van Oogstmaand, Rhynberk ingekreegen hadden, werd 'er beraadslaagd, of men niet iets anders zou kunnen aanvaerden, om den Hertog van Oostende te trekken, de aanslag op Cadsant hun toen wel aanstaande: om dit, of het over-kwartier Gelder, aan te tasten, was Prins Maurits zeer geneegen, indien de Staten hem van eene reedlyke zom penningen tot de kosten hadden willen voorzien; maar alzo de Generaal Vere boven zyne negenenvyftig Vaandelen en nieuwe Engelsche nog om meer Volk geschreeven had, en hem, gelyk wy verhaald hebben, nog drieentwintig Vaandelen Franschen onder Chastillion gezonden waren, vond Prins Maurits zyn Leger swak van Volk, en de Staten zeiden ook hunne geldkassen door de grote kosten te zeer verminderd te zyn, en dus werd de beste tyd van den Zomer met twisten doorgebragt, tot dat de Winter op handen kwam: dog ten laatsten, niet tegenstaande deeze swarigheden, op hoop van den Aards-Hertog van Oostende te trekken, besloten zy nog in den Winter, hoewel het laat was, 's Hertogenbosch, een van de vier Hoofd-steden van Braband, te beleggen.

1601. Om nu nog iet te doen, hoewel de Winter naderde, is Prins Maurits naar Braband getrokken met ene magt van drieenzeventig Vaandelen Voetknegten en drieendertig Vanen Ruiters, hoewel die te klein was ter uitvoering van zulk een groot ſtuk, meenende voor eerst de gemuitineerde Ruiterye binnen Weert te betrappen; maar die waren in tyds op hunne hoede, zo dat op hen niets kon uitgeregt werden: van daar weder komende, bragt Prins Maurits 't Leger voor 's Hertogenbosch, den 1ſten van Slagtmaand, inneemende de aankomſten rondom de Stad, die hem dienſtig waren: Graaf Willem van Nasſau leegerde zig voor de Hintemer-poort met zesentwintig Vaandelen Voetknegten en veertien Vanen Ruiters; Prins Maurits met de overige aan 't Vugtſche einde, met den Grave van Solms, en begonnen zig terſtond te begraven, en rondom met Schansſen te bezetten: welke bezettingen van eene zo wyde Stad ruim en groot waren, 8 uuren gaans rondom, en de Werken daar over zo veel, dat het niet mooglyk was in korten tyd die te volmaken, evenwel werden 'er, door onverdroote naerſtigheid, wonderlyke werken volbragt, daar in Prins Maurits dat voordeel had, dat hy tegen de wagten der Stad weinig Volk behoefde te gebruiken, om dat de twe dyken eng waren, en 'er weinig Krygsvolk in de Stad was, wier uitvallen hy hoefde te vreezen: want binnen de Stad maar omtrend twe Vaandelen Voetknegten waren, met de Kornet Paerden van Graaf Adolf van den Berg, en omtrend vyftig van de Kompagnie van den Ridder Antonis Schetz, Heere van Grobbendonk, die Gouverneur van de Stad was: deeze heeft de Gemeente met ſchoone woorden en beloften bewoogen goeden tegenweer te doen, beloovende, dat zy van des Aards-Hertogs en 's Lands wegen zouden ontzet werden, en dat de gemeene ſchade, die door brand of ſchieten zou vallen, van des Hertogs wegen zou herſteld, en de arme en gekwetſte verzorgd werden, met dergelyke, zo dat zy beſlooten zig kloek te verweeren, zynde eene Burgerye, van ouds wegens kloekheid in den Oorlog ver-

's Hertogenbosch van Prins Maurits beleegerd den 1 November.

De Burgerye van 's Hertogenbosch ſteld zig kloek ter weer.

vermaard, als pleegende eene Sterkte te zyn tegen Gelderland in de oude Oorlogen.

De Bisſchop en Geestlyke, die 'er toen veele in de Stad waren, van welke veele geene Wapenen voerden, deden hun best met, door predikingen, het doen van omgangen, bidden, zeegenen, en aarde aan de Werken te dragen, het volk op te wekken.

De Magiſtraat, met Jongheer Philips van Brecht, Schout, hebben ook alle opzigt genoomen, en Ordonnantiën beraamd op den brand, brand-repen te maken, Lantaerns uit te hangen, en dergelyke, nog twe Vaandelen Krygsvolk onder hunne Burgerye opligtende: de Schutterye van de Stad, verdeeld onder vier Gilden, deden ook zeer hun best; en waarnemende dien tyd, dat Prins Maurits ganſche Leger eenige dagen bekommerd was met het Leger tegen de aankomst van buiten te verzeekeren, en daar door verzuimde tegen de Stad iets te doen, maakten zy eene halve Maan aan de Vucht Poort en andere Werken, die hun wel te pas kwamen, daar zy Man, Wyf, en Kind aanſtelden.

Terwyl die van binnen en buiten dus aan het werk waren, en de Beleggers de Stad nog niet alom beſlooten hadden, zyn 'er, den 6den van Slagtmaand, van de Stad Grave 's nagts omtrend twehonderd zestig Mannen gekomen, over eenen laagen weg, die nog niet geheel door het ſtoppen van de Rivier overwaterd was: deeze raakten 'er binnen, zonder dat de Beleggers het gewaar werden, dan door eenigen, die van den hoop verdoold waren. Andermaal, den 14den van Slagtmaand 's nagts, zyn 'er nog omtrend negenhonderd Mannen, onder 't beleid van Blyleven, Luitenant Kollonel van Achicourt, met Michiel van der Sterren, langs denzelven weg, by den Rickendonk ingeraakt, daar in by eenige groot verzuim was, die tyds genoeg daar van kennis hadden, maar niet tyds genoeg 'er in voorzagen, daar over Prins Maurits zeer verſtoord was: dog ſchoon wel de grootſte hoop 'er binnen raakte, werden nogtans de overige

1601. geslagen, en omtrend zeventig gevangen: en alzo 'er omtrend zestienhonderd Soldaten in de Stad waren, moesten de Beleggers nauwer toezien, en beter op hun stuk letten.

Schietschans tegen 'sHertogenbosch, en vuur koogels geschooten.

Daar werden tegen de halve Maan van de Vugterpoort tien stukken Geschut in eene Schietschans gesteld, en veele gloejende koogels geschooten, om brand in de Stad te brengen; maar door goede toezigt van zand op de zolders te leggen, en pannen en ketels gereed te hebben, om de koogels daar mede te vatten en dempen, deden die weinig kwaad. By de Hintemerpoort werd eene Galarye gemaakt, om de Belegerde groot kwaad toe te brengen: dus kreegen zy nog hoop om de Stad te overmeesteren; maar schoon het, den 2[den] van Slagtmaand, zeer sterk begon te vriezen, volhardde Prins Maurits nogtans met de aannadering en begravingen met grote moeite, door dien de aarde door den vorst zeer hard werd: nogtans hoopte hy, binnen twaalf of veertien dagen, op de Wallen der Stad te leegeren, zynde de begravingen zo ver gebragt, dat zy gekomen waren aan de Hintemerpoort tot aan de Gragten, en daar in eene Galarye begonnen hadden, en aan de Vuchtschepoort aan de Gragt van 't nieuwe Bolwerk, daar aan zy door den Dyk met de begraving ook werkten, en eindlyk ook begonnen te meineeren; maar de koude en vorst werd daaglyks strenger, zo dat de Wateren, Stroomen en Rivieren zeer hard begonnen te bevriezen, en daar door alle Landen en wateragtige plaatzen open lagen, en het Leger geenen leeftogt meer met scheepen kon bekomen: en vernemende, dat 'er een hoop volk omtrend Diest tot ontzet vergaderd was, hebben Prins Maurits en de Afgevaerdigden der Staten, in 't Leger zynde, het beleg in overweeging genoomen.

Die van Braband verzoeken ontzet voor 's Hertogenbosch.

Want op het beleg van 's Hertogenbosch hadden de Staten van Braband, door den Marquies van Havrech, en den Secretaris Praets, den Aards-Hertog doen vertoonen de swarigheden, die het verliezen van

zulk

zulk eene Stad aan het gemeene Land van Braband 1601.
zou toebrengen, namelyk het verlies van de Steden Graaf, Venlo, Herentals en andere, waarom de Aards Hertog besloot zelfs derwaards te trekken, en zond terstond voor af uit het Leger voor Oostende Graaf Frederick van den Berg, met Nicolo Basta, en Graaf Johan Jacomo Belgiojoso, om Krygsvolk omtrend Diest te vergaderen, daar by zig voegden duizend Paerden van de gemuitineerden van Weert, met welken hoop zy dagten iets tot ontzet van 's Hertogenbosch voor te nemen, 't zy met het Leger te bespringen, Breda te beleggen, of eenen inval in Holland over het Ys te doen, daar toe het Geschut gereed stond, het Leger voor Oostende, niet tegenstaande het wegtrekken van veel Volk, blyvende, om dat die van Artoys en Henegouwen eenen hoop Volk voor eenen tyd derwaards zonden, aan elken Man tien stuivers 's daags betalende.

De Staten en Prins Maurits besluiten het beleg voor 's Hertogenbosch op te breeken.

De vereenigde Staten, Prins Maurits, en de Krygsraad hier van volkomen verwittigd zynde, hoewel hun Leger zo wel voor 's Hertogenbosch begraven was, dat zy meenden alle geweld daar te kunnen wederstaan en weeren; maar niet wel te beletten van over het Ys in de Stad te komen, of naar Bommelerweert te trekken, en van daar ergens eenen inval in Holland te doen, werd 'er wyslyk besłooten den tyd van het Jaar en den groten vorst plaats te geven, en dus, veel baggagie weggezonden hebbende, het Leger, den 27sten van Slagtmaand, op te breeken, met zulk een groot hartenleet van Prince Maurits, dat zyn besluit was, zo het weder 's nagts voor het opbreeken verzoet had, of het begon te doojen, dat hy zou gebleeven hebben, en werd dien zelven dag genoegzaam meester van het Bolwerk voor de Vugterpoort.

Prins Maurits breekt op van voor 's Hertogenbosch.

Dus was dat beleg, wegens het laat voorneemen, ongelukkig voor Prince Maurits, door het Volk, dat 'er by nagt in raakte, en daar na door den fellen ontydigen vorst, die zeer zelden in die Landen zo vroeg

 komt,

komt, geheel tegen de meening van Prince Maurits, het tydig aftrekken goedvindende, om dat 'er niet minder eer voor eenen verstandigen Veld-Oversten te behalen is in een overvallend ongeluk met de minste schade te ontgaan of af te weeren, als in grote overwinningen: want hy daar in veel wyzer deed dan de Aards-Hertog Ferdinandus van Oostenryk, die zyne Stad Canisfa op de grenzen van Turkyen ter zelver tyd belegerde, van waar, door deezen zelven vorst, zyn Leger schandlyk verliep, zonder nood des Vyands, agterlatende zyn Geschut, Tenten en Zieken, vyfhonderd Mannen op eenen nagt dood gevroozen zynde.

Dus is 't Leger voor 'sHertogenbosch, na 20 dagen beleg, opgebrooken: zyne scheepen alle te Hemert en Creveceur bevroozen zynde, heeft hy nogtans zyn Geschut, Krygstuig en nooddruft naar Heusden gevoerd; maar veel grof gereedschap als sparren, stormpalen, schuppen en spaden, welke men, door gebrek aan Wagens, niet alle kon wegvoeren, werden deels verbrand: zyne begravingen en waakhuizen liet hy staan, tot eene verwondering en vrees voor zyne Vyanden, ten teeken van zyne kennis, naerstigheid en vermoogen, in dat deel nalatende eene deerlyke verwoesting van Kerken, Huizen en Geboomten, daar meede de straaten en wegen van beide zyden, wel geschikt, bezet waren, die, om brand tegen de koude, gebrooken en afgeslagen waren.

Na het vertrek des Legers is 'er alom onder het gebied van 's Hertogenbosch grote vreugde bedreeven: de Bisschop heeft buiten en binnen alom *Te Deum* gezongen, omgangen doen gaan, en de Wallen en Huizen, daar des Vyands schade gezien werd, gewyd. De Stad behield omtrend vyfhonderd Mannen van Achicourts Regiment voor Guarnizoen, de andere vertrokken, en het Volk, dat tot ontzet vergaderd was, werd deels binnen Herentals gelegd, en de andere trokken weder naar Oostende, gelyk ook de Aards-Hertog, die toen te Brussel aangekomen

men was: het gemuitineerde Paerdevolk van Weert trok binnen Leeuwen. 1601.

Daar werden van wederzyden latynsche vaersjes gemaakt, het eene was;

Non Ducis obsessæ servavit mænia Silvæ
Alberti gladius frigida sed glacies.

Waar op de andere partye de volgende vaersjes maakten:

Tam Ducis obsessæ servavit mænia Silvæ
Alberti gladius, frigida quam glacies.

Prins Maurits had nog gaerne zyn Leger by elkanderen gehouden, om eenige andere onderneeming te doen; maar de harde Winter liet dat niet toe, en hy moest ook versch Volk naar Oostende zenden.

Aanslag op Sluys. Die van Zeeland hadden, in Wynmaand, eenen aanslag op Sluys en op de Schans van Ysendyk, of om de Galeijen van Sluys te verbranden, maar daar kwam niet van.

Belgiojoso's togt in Braband. Graaf Jan Jacomo Begiojoso deed omtrend Wynmaand eenen togt, met duizend Mannen te Paerd en zeshonderd te Voet, in Braband tot Rosendaal, daar hy eenige scheepen, met ryshout geladen, verbrandde, die men naar Oostende meende te zenden, en deed verder de Landen alom grote schade.

Mastricht verdraagd met haar Guarnizoen van geen meer te willen innemen. De Burgerye van Mastricht vernemende, dat men daar eenige van de gemuitineerde van Weert meende in te brengen, hebben, den 17den van Herfstmaand, een verdrag aangegaan met hun Guarnizoen, bestaande in omtrend agt Vaandelen Italianen, dat zy niemand meer zouden inlaten, en daar over hebben zy eenige, die met hunne Leeftogts bezorgers ingekomen waren, doodgesmeeten en verjaagd, verdragende met hunnen Gouverneur, den Heere van Werp, dat zy eendragtig met dat Guarnizoen die Stad wel onder des Hertogs gehoorzaamheid zouden houden: dus ook die van Venlo en Ruermonde, de Burgerye willende de sterkste blyven. Daar na is 'er nog in Mastricht by de Spanjaarden bewerkt, om behendig in

1601. te komen, dog zulks ontdekt zynde, zyn eenige daar over gestraft.

Der Staten Ruitersstraven het Kapittel van Keulen.

De Ruiterye der vereenigde Landen, sterk vierhonderd, met eenigen te Voet, had, den 24sten van Herfstmaand, eenen loop gedaan te Duyts, ove rden Rhyn, tegen over Keulen, daar wel 2 of 3 dagen brandschattende, om onbetaalde penningen, die wyle de Gravin van Meurs nog toekwamen van het Kapittel van Keulen, en dus vertrokken zy op Rhynberk.

In deezen staat vonden zig de Nederlanden van wederzyden, in den Winter van het Jaar 1601, als het Krygsvolk der vereenigde Landen in Guarnizoen was gelegd, en 't Leger van Albertus nog voor en in 't beleg van Oostende lag.

De Koningin van Spanje baard eene Dogter, den 22 September.

In Spanje heeft de jonge Koningin daar, den 22sten van Herfstmaand, des Jaars 1601, Koning Philippus den IIIden eene Dogter gebaard, tot jonge Infante van Spanje; deeze werd gedoopt op St. Mauritius dag, en Anna Maria Mauritia genoemd: daar toe waren uit Nederland naar Spanje getrokken de Prins van Orange, de Graaf Hendrik van den Berg, en de Heer Christoffer, een van de Broeders des Graven van Embden, om geluk te wenschen.

Dolphin van Vrankryk gebooren, den 27 September, 1601.

In dezelve Maand heeft ook de Koningin van Vrankryk, Maria de Medicis, den 27sten van Herfstmaand, Koning Hendrik den IVden te Fontainebleau gebaard eenen Zoon, Dolphin van Vrankryk.

Den Paltz-Grave Keur-Vorst is een Zoon gebooren, den 18 September, 1601.

Te Heydelberg heeft, tusschen den 17den en 18den van dezelve Maand, de Paltz-Gravin, eene geboore Princes van Oranje, den Keur-Vorst ook eenen Zoon gebaard, daar over de Staten der vereenigde Landen, door den Grave Otto van Solms, tot Doop-getuigen verzogt werden, welke daar toe, tegen den 28sten van Wynmaand, zeer staatlyk zonden den jongen Heere, Hendrik van Nassau, jongste Zoon van den Prince van Orange, met Mr. Jan van Santen en Alberda: en op het Doop-feest een Steekspel zynde, werd 'er de Paltz-Graaf Louys Philips van Veldents met eene splinter van eene Lançie door 't

De Paltz-Graaf Louys van Veldents in een steekspel dood gebleeven.

Hel-

Helmet in zyn oog gekwetst, daar aan hy, na 8 of 9 dagen, ſtierf. 1601.

Ten tyd der geboorte van deezen Paltz-Graaf is 'er eene aardbeving van Frankfort tot Straatsburg gevoeld. Aardbeving in Duitschland.

In Duitschland, te weten in 't Keurvorſtendom van Saxen, is onder die van de Augsburgſche belydenis en den hervormden Godsdienst lang geſchil geweest over het Bondzegel des Nagtmaals van Christus, de eene partye Martinisten, de andere Swinglianen of Calvinisten genoemd. Deezen twist had de laatſte Keurvorst van Saxen, Christianus, gaerne tot eenheid, of ten minſten tot vrede, gebragt, elkanderen verdragende en in min verſtaande, als een verſchil, daar mede beide de partyen genoegzaam het einde treffen, daar toe het Bondzegel van Christus ingeſteld was. Deeze Keurvorst Christianus geſtorven zynde, en onmondige Zonen nalatende, had Frederik Willem, Hertog van Saxen in Weymeren, als naast bevoegde Vorst des Huis Saxen, de beſtuuring van den minderjarigen Vorst aangenoomen. Onder deezen hebben de Landſchappen en Saxenſche Adel, die der Martinisten partye aanhingen, zig beklaagd over de Swinglianen en Raadsheeren van den voorigen Keurvorst: onder andere, over Doctor Creyl, overſten Kançelier, die het meeſte bewind had, en in 't grootſte aanzien by den voorigen Keurvorst geweest was: waarom de Beſtuurder hem met meer andere heeft gevangen geſteld, en verder alle andere Swinglianen of Calvinisten uit de Ampten, Schoolen en Kerken gedreeven en gebannen, die zig begaven in des Paltz-Graafs, Keurvorsts, Hesſen en Gebuur-Vorſten Landen. Ten laatſten als nu, den 23ſten van Herfstmaand, de jonge Keurvorst, Christiaan de IIde, volgens Ryks wetten, op zyn 18de Jaar tot het Gouvernement gekomen is, en de Beſtuurder hem zyn bewind overgegeven had, is de voorſz. Kancelier, Doctor Creyl, na negenjarige gevangnis, door de aanklagte van dezelve zyne partye, de Martinisten, In Saxen werden de Calvinisten verdreeven.

1601. ten, te Drisden voor 't Regt gebragt, en van 's Keizers wegen zeer schielyk by kort verslag ter dood veroordeeld, zonder dat hem eenigerhande beroepingen mogten helpen, beschuldigd zynde over zyne regeering onder den voorigen Keurvorst, als getragt te hebben de Landen en die der Buuren in twist en tweedragt te brengen, en dergelyke: waar over hy schielyk, op bevel des jongen Keurvorsts, den 19den van Wynmaand, O: S: op eenen stoel, vermits hy reeds zeer oud en jigtig was, op een Schavot gebragt, en daar onthoofd werd, daar hy hevig klaagde en betuigde, dat hem onregt en geweld geschiedde: verder beklaagde hy zyne meenigvuldige menschlyke zonden: en na zyn gebed tot God gedaan te hebben, en zig ter dood begevende, sprak hy, Nu, myn God Vader, wil ik u dat leven overleveren, dat gy my geleend hebt! en u, Heere Jezus Christus, dat gy met uw bloed verlost hebt! en u, H. Geest, dat gy geheiligd hebt. De Predikanten, die by hem waren, dat zeldzaam bevindende, hebben het volk tot lagchen bewoogen; daarom hy God bad, dat hun lagchen niet in weenen mogt veranderd werden. Over de zaken, verdiensten en dood van deezen Doctor Creyl zyn veele schriften en boekjes van wederzyden in druk uitgegaan, daar henen wy den weetgierigen Lezer wyzen.

Doctor Creyl, Kanceller van Saxen, te Dresden onthoofd.

De Oorlog nog tegen den Turk duurende, heeft de Keizer door den Hertog de Mercure, Loraynois, te vooren Gouverneur van Brittagnien, en den Veld-Maarschalk Rosworm, den 3den van Herfstmaand, doen beleegeren Alba Regalis, de Hoofd-Stad van Hongaryen, in 't Duitsch Stoelwysfenborgh genoemd, daar aan veel geleegen was, zynde eene Stad met twe Voorsteden, welkes meeste sterkte in eene Moerasch geleegen was. Deeze Moerasch had geen Man by menschen geheugen doorgegaan, nogtans waagde het de Veld-Maarschalk Rosworm die zelfs in eenen nagt, in 9 uuren, door te gaan, met duizend Mannen, elk met eenen takkenbosch, meest tot het mid-

Alba Regalis, Hoofd-Stad van Hongaryen, den Turk afgenomen, den 20 September.

middel, en daar het dieper was, wierpen zy den takkenbosch 'er in. Deeze Moerasch was wel eene halve myl breed. Als hy omtrend honderd Mannen voor den dageraad over had, terwyl de andere nog aankwamen, heeft hy de Voorstad besprongen, daar door de Turken op den eersten aanval, zeer verwonderd en verschrikt, de vlugt op 't Slot namen, zo dat hy maar vyf of zes Mannen verloor, en zeven of agt verdronken in de Moerasch. Terwyl dit op de eene Voorstad geschiedde, deed de Hertog van Mercure de andere bespringen, daar de Turken, meenende, dat het Slot bestormd werd, ook vlugtten, en dus kreegen zy beide de Voorsteden, uit welke zy de Vesting beschooten, twee bresfen gemaakt, die bestormd en geweldig ingenoomen, en de Vestingen en sterke Huizen hier en daar in de Stad meest met Buskruid opgeblazen en geheel geplunderd hebben, zelfs de Graf-plaatzen van de oude Koningen van Hongaryen, daar begraven. De Turken zyn terstond uit de byliggende Guarnizoenen te zamen gerukt, en hebben Stoelwysfenborgh weder belegerd: daar tegen de Christenen, het Leger nog daar omtrend zynde, zig wel geweerd en hen weder van daar gedreeven hebben, maar in 't volgende Jaar hebben zy dat hervat, eerst de Buitenschans geweldig afnemende, daar na de Stad geduurig bestormende, daar door de Gouverneur, Graaf Isolano, gedwongen is geweest van bestand te spreeken; maar ondertusschen werden zy van de andere zyde over de Moerasch overvallen en alle dood gesmeeten, en de Graaf Isolano gekwetst en gevangen, den 29sten van Oogstmaand, des Jaars 1602.

1601.

Alba Regalis weder by de Christenen verloren, den 29 Augustus, 1602.

De jonge Aards-Hertog Ferdinand van Oostenryk had in 't voorige Jaar de Grens-Stad Canissa, in Stiria geleegen, verlooren, gelyk te vooren verhaald is: waarom hy, hoewel laat, die sterkte nu weder, in 't begin van Herfstmaand, belegerd had, met de hulp van het Huis van Oostenryk en Paus Clemens den VIIIsten, die daar zond zynen Neve, den Heere Johan Fran-

Canissa, eene Turksche Sterkte, door Aards-Hertog Ferdinandus belegerd.

Françisco Aldobrandino, met grote magt van Italianen, waar onder de Hertog van Mantua en Don Johan de Medicis, met veel Adel vergezelschapt. Dit beleg was laat begonnen, om dat het Krygsvolk laat uit Italien aankwam, door den argwaan, die de Mogenheden, als de Paus, de Venetianen en de Hertog van Florençen, tegen elkanderen hadden, om dat de Graaf van Fuentes, Gouverneur van Milanen, zyn vergaderd Krygsvolk zo lang ophield. Dit beleg ging slap voort, duurende tot in 't laatste van Slagtmaand, daar de Italianen wel het meeste bewind hadden, die zig de Krygs zaken weinig verstonden. Alzo het nu een vroege Winter en zeer koud was, en grote vorst, reegen en sneeuw hen overviel, zynde dezelve vorst, die toen Prins Maurits van zyn beleg van 's Hertogenbosch deed optrekken, zond de Aards-Hertog Matthias derwaards van Stoelwyssenborgh den Veld-Maarschalk Rosworm, met eenen goeden hoop Volks. Deeze, den 14den van Wynmaand, daar gekomen zynde, en eenen tyd lang de zaken doorziende, heeft bevonden, dat het Leger kwalyk begraven en geleegerd was, deed in de tegenwoordigheid van den Aards-Hertog Ferdinand, den Hertog van Mantua en Don Johan de Medicis, de Ingenieurs en Bedienaars onderzoeken, vond weinig vordering in de aannadering naar de Stad, ja dat dien van Canissa de vrye doortogt nog niet benoomen was, en dat door onverstand het beleg gansch kwalyk overlegd was, gelyk hy met krygskundige reedenen opentlyk bewees: ook vond hy, dat 'er alle gereedschap, tot den Kryg noodig, ontbrak: waarom hy ten laatsten raadde af te trekken, nademaal de vroege vorst reeds wel tusschen de twe en drieduizend menschen van koude had doen vergaan en bevriezen, zo dat veele Soldaten op de posten dood gevroozen gevonden werden, ja zelfs de fraaiste, beste en edelste Paerden, die wel tot driehonderd gereekend werden.

Hier door werd het opbreeken ten laatsten besllooten, de Veld-Maarschalk aangenomen hebbende

de

de agterhoede te houden, waar over hy het Geschut met zyne eige Paerden van de Batterye begon af te voeren; maar als men aan 't werk zou gaan, bevond men geen gereedschap, om de Paerden in te spannen, geene koorden, keetens en nooddruft, daar toe voorhanden: waarom zy het Geschut moesten agterlaten, dat zy vol deden, en het eene tegen het andere stelden, en dus met een deel buskruid verbrandden en deden barsten: zy voerden nog een deel buskruid mede; maar als het aftrekken verkondigd was, wilde elk de eerste zyn, en verliepen het met zulke verwarring, als weinig gezien is. Deeze Rosworm de agterhoede hebbende, leegerde zig den naasten nagt eene myl van daar, alle zieken en kranken voortdryvende, namelyk Italianen, die zy nog in grote meenigte moesten agterlaten, die men niet voortbrengen kon: zelfs heeft hy veele kostlyke tenten en ander gereedschap moeten verbranden, met allerhande Baggagie; zo dat men daar zien kon eene wonderlyke straf van God over de menschen, die tegen Hem en zyne Hoofdstoffen willen stryden, geheele Winters te Veld te liggen, en 't menschlyk bloed, van God zo duur gekogt, dus deerlyk vernielen, hebbende onze Voorvaders nooit dus gedaan, of het heeft hun kwalyk gelukt, gelyk ook de halstarrigheid het Huis van Oostenryk te veel aanhangt, als te zien is in 't beleg van Oostende. In dit Leger was gestorven Jan Françisco Aldobrandino, des Paus Overste en Neef, met meer anderen van naam.

1601. De Aards-Hertog Ferdinand breekt schandlyk op van zyn beleg voor Canisfa, in November.

De gemeene Landzaten van Stiermaret, enz. hadden op hunne dagvaarden hunnen Vorst groten bystand tot deezen Kryg aangebooden, onder beding van gewoone vrede en vryheid in den Godsdienst, gelyk hun van zynen Vader en Grootvader, Keizer Ferdinand, vergund was: dog zulks kon hun, door toedoen van des Aards-Hertogs Moeder, eene Dogter van Beyeren, en de Jesuieten, niet toegelaten werden, ten aanzien van den Paus en Koning van Spanje, dat veel voorraad veragterde, zo dat het schynd,

dat

1601. dat zyn Ooms, Keizer Maximiliaans, les waar gemaakt werd, *Quicumque Conscientiis mortalium imperaturus est, in Cœli arcem invadit, & plerumque potestatem terræ perdit*, dat is: die wil heerschen over menschen geweetens, bestryd den Hemel, en verliest gemeenlyk zyne magt en bezitting op aarde.

Vergeefsche aanslag der Princen Doria en Parma op Argil.

Wy hebben gezegd, dat het eene deel der grote verzameling van 't Krygsvolk in deezen Zomer in Italien naar Nederland aan den Aards-Hertog Albertus, en het andere deel aan den voorsz. Aards-Hertog Ferdinandus, gezonden was: de derde hoop is deels verdeeld op de Vloot des Konings van Spanje, onder den Prince Doria, die, zo men voorgaf, last had de kusten van Afrika te bespringen, of aanslag op de Stad Argil te maken. Over het Krygsvolk had het gebied de Hertog van Parma, met den Heere Don Virginio Orsini, Hertog van Braciano, met meer andere, en waren sterk omtrend negentig Galeijen, met veele scheepen, van allen nooddruft wel voorzien.

Deeze Vloot ontmoette onweders, en is schielyk, tegen alle hoop van goeden uitslag, te rug gekeerd, zonder iets uit te regten, of den voet op 's Vyands Land te zetten, tot bedenken van veele, en met grote opspraak van den Prince Doria en andere Beleiders, daar over in Italien veele beschuldigingen en ontschuldigingen gemaakt werden.

Ter zelver tyd heeft de Koning van Spanje eenen anderen togt ter Zee voorgenoomen, tot vordering van zynen Nederlandschen Oorlog, en om Ierland te veroveren, uit kragt van den Bul des Kerkbans, uitgegeven door Paus Pius Quintus, en zederd door Gregorius den XIII[den] en Clemens den VIII[sten] bevestigd, tegen de Koningin van Engeland, tot welk einde hy van over lang grote gereedschap had gemaakt, voor al op het verzoek van verscheide Engelsche Jesuieten en eenige Iersche, als den Grave van Tiroen met zynen aanhang, die zig nu lang in muiterye onthouden had in de Noordsche Wildernissen van Ier-

Ierland, woeste en wateragtige plaatzen, op toezeggen van Spanje: deezen Tir-Oen, Hugo O-Neal genoemd, had de Koningin Graaf van Tir-Oen gemaakt. De verovering van dit Koningryk, hebbende veele schoone Havens, voor al tegen 't Zuiden, zynde groot en vrugtbaar, heeft Spanje goed en ligt gedagt, met hulp van de Wederspannelingen, zynde reedlyk bekwaam geagt, om, door het bezitten en gebruiken van die Haven, tot zyn voorneemen van veroveringen in Engeland en Nederland te raken, en noodig tot overheersching van de Oceaansche Zee. 1601.

Hier toe is 'er in Spanje eene Vloot toegereed, die in Nederland gevreesd werd, onder den ervaren Krygs-Oversten Don Johan de Laquila, die eertyds geweest was Hofdienaar van den Hertog van Alva; en Overste der Spanjaarden, die Brittagnien meenden te veroveren, en Blawet daar gesterkt, maar met den vrede tusschen de Kroonen van Vrankryk en Spanje weder verlaten hadden. Deeze Don Johan de Laquila is, in 't laatste van Oogstmaand van dit Jaar, met omtrend vyfduizend Spanjaarden en eenige Italianen uit Spanje gevaren, geleid door veele Oorlogs scheepen van Don Joan de Gevara, van Krygstuig en geld wel voorzien, veele Vrouwen en Kinderen medebrengende, om daar eene volkplanting te doen, en is, den 8sten van Wynmaand, in Ierland, te Kensal, een Steedje met eene goede Haven, in 't Zuiden van 't Eiland, aangekoomen: eenige van zyne scheepen verstaaken van de anderen, en keerden weder. Met omtrend vierduizend van zyn volk aan 't Land gekoomen zynde, heeft hy geenen toeloop van het volk gevonden, gelyk hem toegezegd was: waarom hy zig daar sterkte, zyne scheepen te rug zendende, om de overige van zyn volk te halen, en heeft Plakaten en verklaringen uitgegeven, dat hy gekoomen was tot hulp van de wreed gehandelde Ieren, en tot wederinplanting van den Roomsch Katholyken Godsdienst, enz. maar heeft daar mede niet veel uitgeregt, zynde dat

De Koning van Spanje vald in Ierland met 6000 Mannen, onder Don Johan de Laquila.

De Spanjaarden nemen Kensal in Ierland.

1601. Zuider-deel van Ierland de Koningin het meeste toegedaan, en eenige Wederspannelingen daar waren gevangen of anderzins verzeekerd.

De Stadhouder van Ierland, Montjoye, belegerd de Spaansche in Kensal, in October.

Deeze aankomst der Spanjaarden van den Baron Montjoye, van den Huize Blont, Stadhouder der Koningin in Ierland, vernoomen zynde, heeft hy zig, in Wynmaand, met zyn Krygsvolk naar hem toe begeven, latende eenige bezettingen, om den Grave van Tir-Oen in zyne Wildernissen te houden, en heeft de Spanjaarden allengjes benauwd, belegerd en beslooten: daar na is 'er nog een andere hoop Spanjaarden van omtrend tweduizend, zynde de overige van den eersten hoop, in Wintermaand aangekomen; maar alzo zy de Haven van Kensal met de Engelsche Oorlogs-scheepen, onder den Vice-Admiraal, Sir Richart Levison, bezet vonden, moesten zy wyken, en voeren in de Castel-Haven, daar zy door den voorsz. Levison besprongen werden, hebbende de meeste van hun Volk geland, verlooren vyf of zes scheepen, en veele werden gevangen, hoewel zy, reeds geland zynde, met het grof Geschut der Koningins scheepen eenige schade deden.

Op deeze tweede aankomst der Spanjaarden begonnen veele Ieren in de Provintie van Munster zig te ontdekken, en ontfingen loon van den Spanjaard. De Graaf van Tir-Oen zelfs, met zynen Zoon O-Donel, dat is, een groot Heer, raakte, door de hulp van den schielyk overvallenden Vorst, die alle wateragtige doortogten openden en hard maakten, met eenen hoop Volk uit het Noorden in 't Zuiden van Munster, en te Veld, om de Spaanschen, in Kensal belegerd, te ontzetten, de Spanjaarden, die te vooren te Castel-Haven geland waren, zig by hen voegende, die zig sterkten met nog andere Havens, die zy ingenoomen hadden, als Baltymore en Bere-Haven.

Tir-Oen wil de Spaansche in Kensal ontzet doen.

Daar waren, met Tir-Oen, O-Donel, O Rouck, (O beduidende groot) met Redman, Bourck, Mac Guyre, dat is, de Zoon van Guyre, Mac Mahone, Randel, Mac Surley, Oconor, Slygoes Broeder,

Ty-

Tyrel, de Baron van Lixenho, met meer andere: 1601.
deeze, sterk omtrend zesduizend Mannen te Voet en vyfhonderd te Paerd, trokken tot ontzet van Kensal, zynde Meesters van het Veld, Montjoye door den Winter zeer van Volk geminderd zynde, en hebben zig vertoond tusschen het Leger, dat voor Kensal lag, en de Stad Corck, van waar 't Leger zynen nooddruft ontfing, Don Johan de Laquila daaglyks ook grote uitvallen op het Leger doende.

Ten laatsten op Kars-avond, zynde, naar onzen N: S: den 3den van Louwmaand, bestonden de Ieren de Beleggers te bespringen, en meenden hunne agterhoede, met de beste Ieren en Spanjaarden, onder 't beleid van Tyrel, in de Stad te krygen, werpende zig, met veel Krygstuig en nooddruft, 's morgens voor den dag, by de Stad; maar Montjoye had goede orde gesteld, hoewel hy zeer swak van Volk was, en had eene plaats, boven het deel van den Grave van Thomont, wel bezet, om zynen Vyand den doortogt te stoppen: Tir-Oen, in den dageraad aankomende en dit ziende, wilde weder te rug trekken over eene wateragtige plaats; maar de Ridder Sire Richard Winckfiel, Maarschalk van Ierland, dit uit hunne wyken gemerkt hebbende, berigtte 't zelve den Stadhouder, die terstond ook voor uit reed op eene hoogte, en zag zyne Vyanden in drie hoopen over een plat Veld trekken, hun Paerdevolk tot agterhoede en op de vleugels, en de baggagie voor uit, toonende de vrees in 't lyf te hebben, dat hem terstond deed besluiten hen te volgen en zyn geluk te bezoeken, wel wetende, dat zyn Vyand geene zo voordeelige plaats in dat gewest zou vinden, als 't voordeel, dat hy reeds overzien en voorby gegaan had: des hy Sire George Carew, Præsident van Munster, beval met driehonderd Paerden in 't Leger te trekken, om dat te beschermen tegen de uitvallen van Don Johan de Laquila; hy zelfs volgde met drie of vierhonderd Paerden en omtrend twaalfhonderd Voetknegten zynen Vyand, dien hy agterhaalde, alzo

Teroen den doortogt bezet vindende, wykt, en werd van Montjoye gevolgd.

1601. zy een watertie over moesten, daar mede hy meende zig te bevryden; maar Sir Herry Poers, Maarschalk, en Richard, Graaf van Clam, namen met zig Sir Ricchard Greame, en andere Kornetten Paerden en Voetvolk, om eenig van 's Vyands Paerdevolk, die eenen anderen doortogt inhielden, te bespringen, dat zy deden, die ter zyden aanvallende, waar over het Iersche Voetvolk aankwam, als of zy dien doortogt en hunne Paerden wilden beschutten; maar hoewel zy groten schyn maakten, en met gevelde spiessen aanliepen, bleeven zy nogtans terstond weder staan. Montjoye zond ook over 't Watertie zyne Kornet Paerden, onder den Ridder S^r. William Gondolphin, Zoon van zeekeren S^r. Françes Gondolphin, daar aan het Nederlandsch Scheepsvolk zeer gehouden is, als Vice-Admiraal op 't uiterste van Engeland, daar van zy meenigvuldige bystanden ontfangen hebben, met Carews Kornet, onder Kapitain Mishew, en eenig Voetvolk onder Jan Barcley, Sergiant Major van 't Leger, by welke zig voegden de Maarschalk S^r. Herry Davers, met de Kapitainen Taff, Flemming en andere, en besprongen des Vyands Paerdevolk, die den aanval niet wilden verwagten, maar namen de vlugt: zy dit ziende, dagten beter de slag-orde, verbaasd staande, aan te vallen, dan de Paerden te volgen, welke zy terstond braken.

Tir-Oen met de Spanjaarden werden van Montjoye in Ierland geslagen, den 4 January, 1602.

De agterhoede der Ieren, onder 't gebied van Tyrel, daar by alle de Spanjaarden waren, stonden nog op eene hoogte ter regtehand stil, daar tegen Montjoye zyne agterhoede stelde; maar Tyrel tusschen deeze agterhoede en het vegtend Paerdevolk trekkende, besprong Montjoye die van ter zyden, en dreefze tot het optrekken van eenen heuvel, genoegzaam in wanorde, om eenige van hunne gezellen te volgen, daar zy boven op den heuvel bleeven staan, maar niet lang: want de Iersche verlieten terstond de Spanjaarden en namen de vlugt, daar over de Spanjaarden meest van den Ridder Gondolphin verslagen werden. De Iersche voorhoede, met haare vleugels,

zien-

ziende hier en daar wat 'er voorviel, de Wapenen van zig werpende, namen de gemeene vlugt, zo dat de Engelschen met dood slaan genoeg te doen hadden, die omtrend eene halve Duitsche myl vervolgende. 1601.

Don Alonso de Ocampo, Overste der Spanjaarden, werd gevangen, met drie Kapitainen, zes Vaandragers, en omtrend veertig Spaansche Soldaten: Tir-Oen en O-Donel, met de Iersche Heeren, vlugtten alle: die van de slagorde werden meest verslagen: op de plaats waren omtrend twaalfhonderd dooden geteld; men vond wel Wapens voor tweduizend Mannen; negen Vaandelen waren 'er genomen, waar van zes Spaansche waren: de gevange Ieren werden als Wederspannigen in 't Leger gehangen. De Engelsche verlooren maar eenen Man van naam, te weten, den Kornet van Sir Ricchard Greame. De Ridders Gondolphin, Davers, Crestz, en andere, waren eenigzins gekwetst, dog zy verlooren veele Paerden. Richard, Graaf van Clam, droeg zig zeer manlyk, en werd op 't Veld Ridder geslagen. De slag dus gedaan en 't Volk vergaderd zynde, deed Montjoye God opentlyk danken voor de overwinning. Getal der verslagen.

Don Johan de Laquila binnen Kensal verstaan hebbende, dat zyne Ontzetters geslagen waren, wanhoopende aan eenig ander ontzet, ten zy zy met eene sterke en magtige Vloot uit Spanje kwamen, om niet geslagen te werden, dog twyffelende, of 't zynen Koning de kosten zou waerdig zyn dit te besluiten en waagen, zond, na 5 of 6 Dagen, den 12den van Louwmaand, uit Kensal eenen Brief met zynen Trommel, begeerende met eenen bekwamen Edelman te spreeken: daar werd binnen gezonden den Ridder Willem Gondolphin, welken de Laquila zeer kloek aansprak, welkes woorden wy, om dat zy fraai, geschiedkundig en voorbeeldig zyn, hier wel hebben willen byvoegen, luidende als volgd. Don Johan de Laquila zend om verdrag, den 12 January, 1602.

Hy had den Stadhouder Montjoye wel zynen harden en gestrengen, maar nogtans zynen eerbaren Vyand gevonden, daar tegen de Ieren niet alleen

1601. weeke en barbaarsche, maar zo hy vreesde valsche Vrienden, waar door hy in zyn gemoed zeer geneegen was tot de eene, en afkeerig van de andere, het welk hem bewoogen had eene opening tot een verdrag te maken, dat strekken mogt tot verzeekering en voordeel van den staat van Engeland, en tot het minste nadeel der Kroon van Spanje, mits in de magt van den Stadhouder leverende de Stad Kensal, met alle de andere plaatzen in Ierland, door de Spanjaarden gehouden, zo dat zy mogten vertrekken met zulke eerlyke voorwaarden en middelen, als zulk Krygsvolk toekwam, dat nog niet door nood was gedwongen voorwaarden te ontfangen; maar gewillig bewoogen, om behoorlyke inzigten zig zelven te verlossen, en te verlaten een volk, by welk zyn Koning en Meester zo opentlyk misleid, zo niet verraden, was: daarom zo het den Stadhouder goed dagt verder van dat stuk te handelen, moest het hem gelieven hem regt te verstaan, en toelaten zyne voorstellen te doen, zodanig als zulk Krygsvolk toekwam, dat volkoomen beslooten had liever levendig zig te laten begraven, of duizend dooden te sterven, dan te bewilligen in eenig Artikul van verdrag, dat in 't minste zou smaaken naar eenige kleinhartigheid of oneerbaarheid, hebbende nog zulk een vast vertrouwen op hunne tegenwoordige sterkte, en op het koninglyk ontzet, uit Spanje verwagt, dat zy niet te twyffelen hadden, maar moesten goede reekening geven van zig zelven en het belang van dat Koningryk: dog de billyke versmading en haat, die zy tegen de Ieren gekreegen hadden, noodzaakte hen meer dan de nood zig niet verder voor hun in te steeken, enz.

Aanspraak van de Laquila an den Ridder Gondolphin, nopens het komen tot onderhandeling.

De Ridder Gondolphin dit gehoord hebbende, deed, zonder anderen last van verslag wegens het gehoor te doen, zyne boodschap aan den Stadhouder, die hem met dit antwoord weder zond.

Dat hy onlangs hun ontzet geslagen had, en hy wist zo wel zyn eigen vermoogen en hunne weekheid,

dat

dat hy niet te twyffelen had van hen in 't kort te overweldigen en te dwingen, wetende, dat zy gedrukt waren met ſwarigheden, die niet te wederſtaan waren, hoe zeer zy die zogten te bedekken: niet tegenſtaande dit was hy, kennende de genadige geneegenheid van haare Majeſteit de Koningin tot de deugd, en om niet beſmet te werden door eenige moedwillige hardnekkigheid, ſtrekkende tot ſtorting van der Chriſtenen bloed, te vreeden te handhaven de aanbiedingen van verdrag, indien het geſchiedde met zulke eerlyke en voordeelige Artykulen voor haare Majeſteit, als het voordeel, dat zy nu over hen hadden, met reeden vereischte. 1601.

Antwoord van Montjoye aan Laquila.

In 't handelen werden zy het over de manier van het overgeven der Stad en over hun vertrek genoegzaam eens; maar Montjoye wilde hebben, dat zy daar zouden laten hun geld, hun van den Koning mede gegeven, ook al hun Geſchut en Krygstuig, de Ierſche Onderdanen der Koningin aan haare ſchikking latende, enz.

Antwoord van Laquila aan Montjoye.

In deeze ſtukken heeft Don Johan geenzins willen bewilligen, maar zeide met veel hevigheid, dat hy en al de zynen liever alle uiterſte elende wilden uitſtaan, dan in eene zo grote verraderye te vervallen, tegen de eer van zynen Koning en de agting van zyn ampt, al was 't ook, dat hy zig onmagtig bevond, om het beleg te wederſtaan, hoe veel te meer tans, nu hy niet alleen hoopte het beleg eenen tyd lang te kunnen uitſtaan, maar zelfs met geduld en ſtandvastigheid alles te overkomen: ja hy zeide, hy nam 't zelfs kwalyk, dat hy zo misverſtaan zou werden, waar door men hem zulke onreedlyke Artykulen zou voorhouden: zo de Stadhouder hem nog eens dezelve wilde voorhouden, zou hy aanſtonds het voordeel van zyn ſwaerd en niet meer de begunſtiging van zyne voorige aanbieding gebruiken, enz. daar by zeggende, dat de Stadhouder zig vry mogt laten voorſtaan een groot voordeel, meer dan twemaal honderdduizend

Dukaten waerdig, aan de Kroon van Engeland toegebragt te hebben, wanneer hy hen gedwongen zou hebben zyn belang, bezét en voordeel alleen in Baltimore, zonder de Stad Kensal, Castel-Haven en Bere-Haven te verlaten: want, zeide hy, genoomen dat deeze alle verlooren waren, was dat half Eiland van Baltimore, boven zyne sterke geleegenheid, nog door hunne handen en naerstigheid gesterkt en voorzien, gelyk het was van leeftogt en goed Geschut, met genoegzaam Krygstuig, om den Koning van Spanje eene zeekere en bekwame Haven voor zyne aankomende Vloten te geven en behouden, zynde magtig een Leger van tienduizend Mannen te wederstaan, tot dat Spanje dat kwam ontzetten, zynde aan zyn Volk zo zeer gehouden, en hun zo veel 'er aan geleegen, al was 't maar om de eer, het welk eenen vry groter en magtiger inval zou verwekken, dan de eerste was geweest, die op eenen kwaden grond was aangevangen, ten verzoeke van een veragt, snood en barbaarsch Volk, welke nu den Koning zynen Meester, ontdekkende hunne weekheid en gebrek aan magt, gewapend hadden, om voortaan alleen te steunen op zyne eige magt, zynde eershalven gehouden zyn Volk te ontzetten, dat zo diep ingewikkeld was, om dus de gedagtenis van zyn voorig ongeluk of tegenspoed uit te wissen; maar, zeide hy verder, dat was alleen gesproken, zo by geval de Stadhouder magtig was de Stad te overweldigen, dat hy hen wel verzeekeren wilde niet magtig te zyn, hebbende, op zyne waare eer, toen binnen de Wallen van de Stad boven de tweeduizend vegtende Mannen, gezond en wel gemoed, behalven die ziek en gekwetst geweest waren, en daaglyks genazen, meest oude Soldaten, die niet ligt vielen, dan door 't swaerd, en zyne nieuwe Soldaten waren nu in de Wapenen geoeffend, gewoon aan de lugtstreek, bekwamer, om alle ongemak te lyden, dan in 't eerste: hunne middelen van eetwaren waren zo goed, als voor 2 Maanden, daar mede de Spanjaard zig behelpen kon, en nog

ge-

genoeg hadden voor 3 Maanden meer: zy waren in goede warme huizen, met behoorlyk Krygstuig, en, dat het beste van alles was, zy waren verzeekerd, dat hun ontzet in 't kort zou daar zyn; maar, om rond uit te spreeken, wy zoeken ons Volk en onze magt te bewaren, zo goed wy kunnen, om ulieden te beter op eene bres of storm te ontmoeten: kort om, zyn Meester, de Koning, had hem gezonden, om de Graven van Tir-Oen en O-Donel te helpen, betrouwende op hunne belofte, dat zy met hunne magt by hem zouden komen: en als hy lang gewagt en des Stadhouders Leger wederstaan had, waren zy met alle hunne magt aangekomen op 2 Engelsche mylen na by Kensal, versterkt met een goed getal Spanjaarden, ons alle uuren beloovende te ontzetten; maar wy zagen die gebrooken van een hand vol Volk, en verstooven, O-Donel in Spanje en Tir-Oen in 'n Noord-Ierland vlugtende: daarom had hy deeze handeling ondernoomen, om den Koning, zynen Meester, te ontlasten en te ontdoen van een Volk te helpen, dat van zig zelven zo onmagtig was, dat de geheele last van den Oorlog op zynen hals zou moeten liggen, en zo ongetrouw, dat het ligt zou kunnen bewoogen worden hem zelfs voor alle goedgunstigheid ten laatsten te verraden, enz. 1601.

Na deeze en dergelyke woorden dagt het den Engelschen, ziende het vast voorneemen van den Spanjaard, best den voorslag aan te nemen, hun verschil maar zynde, dat zy het Geschut, Krygstuig en geld wilden medenemen, welk geld in 't begin geweest was honderdduizend Kroonen, en nu 4 Maanden soldye aan zo veel Volk daar van betaald, was het nu tot eene kleine zom geworden, die tog in zyns Krygsvolks handen zou vallen, en daarom niet waerdig het Leger in den Winter langer daar voor te houden, dat van over de Zee uit Engeland moest gespysd werden, het Land daar rondom al afgegeten, en het Krygsvolk door Winters ongemak in die lugt- De Stadhouder van Ierland staat den Spanjaarden hunne begeertens toe.

 streek

1601. ſtreek zeer ſwak zynde, en boven alles bewoog den Stadhouder, dat zy te vreezen hadden, dat de Spanjaarden te ſterk mogten neſtelen in die andere drie Havens van Caſtel-Haven, Baltymore en Bere-Haven, dat geld, bloed en tyd zou koſten, eer zy 'er uitgedreeven zouden werden: waarom zy zeer wys den Spanjaarden de Artykulen toeſtonden, Don Johan zig latende voorſtaan den Koning, zynen Meeſter, ook eenen goeden dienst te doen, met zyn Krygsvolk te bewaren, en de grote koſten van eene Vloot voor te komen, en hem te verpligten zyne eer verder te verpanden voor een Land en Volk, die het niet waerdig waren.

Artykulen tusſchen den Stadhouder van Ierland en Don Johan de Laquila.

Dus zyn zy over die Artykulen over een gekomen, hebben die beſwooren, onderteekend en wederzyds volbragt, dat alle de Spanjaarden met den eerſten wind uit alle vier de ſterktens van Kenſal, Caſtel-Haven, Baltymore en Bere-Haven zouden vertrekken, met vliegende Vaandelen, bagge en baggagie, Geſchut en Krygstuig, voor hun geld huurende de noodige ſcheepen, koopende leeftogt en nooddruft, en te vertrekken in een of twe Vlooten: ondertusſchen zouden de Spanjaarden geene Wapenen aannemen, al kwam hun ontzet uit Spanje, voor dat zy in Spanje geland zouden zyn. Zy zouden ook, zo zy op reis door Wind verſtaaken, alom als Vrienden gehandeld werden. Don Johan de Laquila zou Gyzelaars geven voor de goede wederkomst van de Engelſche ſcheepen en hunne vragten. Dus geſchied in Louwmaand, des Jaars 1602.

De Spanjaarden, met Don Johan de Laquila, verlaten Ierland in January.

Daar na zyn zy in verſcheide reizen vertrokken, en lang naar den wind wagtende, zyn zy van de Engelſchen beleefd behandeld, en zyn in Spanje wel geland geweest, zynde alles eerlyk volbragt, en de Engelſche Schippers werden in Spanje in dank betaald: de oorzaak van deezen Spaanſchen togt en deszelfs kwaden uitſlag werd gezegd daar uit te ſpruiten, om dat men in Spanje niet kon beſluiten daar mede eene geweldige Vloot te zenden.

Dus

Dus is die gelukkige Koningin van Engeland ontslagen van eenen zorglyken Vyand, die in haare Eilanden en Havens zogt te nestelen, daar aan haar Koningryk en ook de Nederlanden veel geleegen was. 1601.

Wy zullen weder iets van het langduurig beleg van Oostende verhalen, zynde een beleg, dat te boven gaat alle beleegeringen, daar van men in de Waereld weet te spreeken, of in Geschiedenisſen te leezen, daar op zo groot geweld, zo van Geschut als anderzins, gedaan is, en geduurig zo veel Volk om vernield is: wy zullen maar eenige van de aanmerklykste Geschiedenisſen verhalen, wyzende den weetgierigen Leezer naar geheele Boeken, die daar van zullen kunnen geschreeven werden. Staat van 't beleg Oostende, in 't einde van 't Jaar 1601.

Te vooren hebben wy de geleegenheid van de Stad en 't beleg beschreeven, dat zo lang in den zelven staat bleef duuren, geduurig de een tegen den anderen schietende: het schieten was meest, als de scheepen 'er uit of in wilden varen. De Beleggers zogten op velerlei wyzen de Geul te stoppen; somtyds deed de Zee by springtyden en Noord-weste winden grote schade, zo dat zy vreesden, dat de Stad van de Zee geheel of ten deele mogt weggevoerd werden; dog werd telkens met Ryshout, Delenbert, Balken, Masten en Steenen weder herbouwd.

De Soldaten buiten en binnen leeden in den Winter grote armoede, voor al die van de Stad, die buiten in de Bolwerken en Schansſen om den anderen nagt de wagt moesten houden, zynde de weg daar zeer vuil en slykerig, waar door veele Engelschen vertrokken, vlugtten, ziek werden, stierven, en zo zeer verminderden, dat het Guarnizoen, dat te vooren op zeven of agtduizend Mannen geschat was, nu in Wintermaand tusschen de twe en drieduizend gekomen was, daar over de Generaal Vere in alle brieven om meer Volk schreef.

Zederd heeft de Aards-Hertog, liggende in Albertus Schans, met de winterſche lange nagten iets willen

1601. len verzoeken: zyn Krygsvolk is, den 21sten van Wintermaand, ter middernagt by laag water door de Haven aan 't Westen met vierhonderd Mannen gekoomen langs het strand voor by den Zandberg, makende aan de Oostzyde eenen alarm, van waar zy omtrend Schottenberg op de Wallen kwamen, doodende eenen Schildwagt van Gistelles Kompagnie, en met groten wind hebben zy in brand gestooken eenen hoop van lang Ryshout, gepyld tegen 't slaan der Zee, tot bescherming van den voet der Bolwerken, gemaakt in 't Noorden, aan het einde van de laage Wal, onder den punt van den Zandberg, daar van ook de voet, die met Tuinwerk tegen den slag van 't Water bezet was, 3 Dagen en 3 Nagten gebrand heeft, zo dat men het met Zand nog Water heeft kunnen blusschen, door het geduurig schieten. Den zelven nagt werd een Italiaansche Soldaat tusschen de Wallen en Stormpalen verdoold en gevangen genoomen.

Des Aards-Hertogs Volk steekt den brand in den voet van 't bolwerk.

Deeze, den 22sten van Wintermaand, heimlyk van den Generaal Vere onderzogt zynde, heeft verklaard, dat de Aards-Hertog in den zin had eenen gemeenen aanval op de Stad, binnenschansfen, bolwerken, het Zuid en West-kwartier en halve Manen te doen, te weten, dat de Graaf van Busquoy van de Oostzyde, met het laag Water, zou aanvallen op het Noord-Oost bolwerk van de oude Stad, dat zeer wel 's nagts paste. Andere Oversten zouden het bezoeken van het Westen by den Zandberg en op twee plaatzen van de oude Stad, ook aan Porcepick, dat een klein bolwerk in de binnenschans is, daar mede de Beer bewaard en de Gragten van de Stad vol Water gehouden werden, en daar aan, om verscheide oorzaken, veel geleegen was. De andere aanloopen zouden geschieden op de buitenwerken, liggende Zuid en Zuid-West van de Stad, genoemd het Zuid-kwartier, van den Polder en het West-kwartier, op het welke de Beleggers 3 Weeken te vooren eenen sterken aanval gedaan hadden, en waren met groot verlies daar van gedreeven.

De Generaal Vere verstaat van eenen gemeenen storm.

De

De Generaal Vere dit dus in 't byzonder verstaan hebbende, heeft, den 23sten van Wintermaand, 2 uuren na den middag, gezonden vier Kapitainen om Porcepick te bezigtigen, en dat men hem verslag zou doen, of het tegen des Vyands aanval wel te houden was: met dit bezigtigen, de Kapitainen bezig zynde getrouw verslag te doen, is daar gekoomen Kapitain Louys de Contuere, die van den Generaal last had aan den Vyand spraak te verzoeken, om tot onderhandeling te komen, en tot dien einde Gyzelaars te zenden en ontfangen: alzo de Gouverneur dit deed zonder raad en voorweeten van de andere Kapitainen, gaf het aan veelen geen klein nadenken, te meer, om dat 's nagts te vooren zeeker Persoon uit des Aards-Hertogs Leger met het laag Water gekoomen was aan de Westzyde door de oude Haven voor de Stad, met welken de Sergiant Major, ook op last van den Generaal, zo lang spraak had gehouden, dat het Water hoog gewassen zynde, dezelve, die men zeide Riuero of Mattheo Serrano te zyn, niet weder te rug kon komen, daarom hy over den Zandberg in de Stad gebragt, en door dezelve naar de Bos-Poort geleid, en dus over de Geul en het bolwerk weder uitgelaten werd, en dit alles zeer bedekt. 1601.

Veinzing van den Generaal Vere om van overgaaf te handelen.

Maar alzo men van des Aards-Hertogs zyde geen antwoord vernam, werd de Luitenant Kollonel Kapitain Ogle, vermits hy wat Spaansch sprak, van den voornoemden Generaal Vere gezonden op de plaats, te vooren genoemd, ten einde als vooren; maar kreeg ook geen antwoord. Derhalven hy by den Generaal is gegaan, hem aandienende, dat het scheen, of men eenige manier zou moeten gebruiken, en eenen Trommel doen roeren, 't welk op 't voorn. Porcepick geschied zynde, gaf de Vyand evenwel geen gehoor.

Middelen gebruikt by den Kollonel Ogle.

Hier op is de voornoemde Ogle weder by den Generaal gegaan, hem aanzeggende, dat het scheen, of de Vyand die van de Stad op hunnen eigen grond niet wilde hooren spreeken, vragende, of hy goed

vond

1601. vond, indien hy den Vyand tot spreeken wilde brengen, dat men met eenen Trommelslager buiten de Stad tot op den kant van de Haven zou gaan werken. Schoon de Generaal dit wel toestond, maar voor het schieten vreesde, heeft nogtans de voorn: Luitenant Kollonel uit last van den Gouverneur zig derwaards begeven, en op het tweede roepen is Mattheo Serrano, Gouverneur van Sluys, by hem gekomen: en na dat elk by zyne Overstens was geweest, is 'er eindlyk beslooten, dat men Gemagtigden in de Stad, op het woord van den Gouverneur Vere, en Geizelaars in 't Leger op het woord van Don Augustyn de Mexia, zou zenden; dat 'er ondertusschen stilstand van wapenen te Land, maar niet te Water zou zyn.

Wederzydsche Geizelaars.

Aankomst van des Hertogs Gemagtigden, en misnoegen, daar over in de Stad ontstaan.

Hier over is de voorn: Serrano en Kapitain Ottaignes wegens den Aards-Hertog in de Stad gekomen: waar tegen, wegens den Generaal, in 't Leger gezonden is de Luitenant Kollonel Ogle, Kapitain Farfax met zig neemende, vermits de Generaal, hoewel hy 'er grote moeite om deed, niemant van de andere Volken kon overhalen om mede te gaan, om dat de Generaal deezen handel buiten kennis van het Guarnizoen en de Burgerye ondernoomen had, zelfs wisten weinige Officiers 'er van: daarom de Stads Overheid by den Generaal in zyne verblyfplaats tegen deezen handel gingen betuigen, dat de Generaal zeer kwalyk nam, hun aantoonende, dat hy deeze onderhandeling maar had begonnen, om zynen Vyand dralende te houden, tyd te winnen, en ondertusschen den verwagten bystand van de Staten te krygen, alzo hy voor eenen gemeenen storm vreesde, swak van Volk was, en tyd moest hebben, om eenige noodige aangevange werken op te maken, en andere te herstellen.

Middelen door Vere gebruikt om tyd te winnen.

De voorsz. Gemagtigden des Aards-Hertogs omtrend de laage Wal gekoomen zynde, liet de Generaal door zynen Kamerling, Edward Coldwel, eenen alarm maken, dat een hevig geraas in de Stad ver-

oor-

oorzaakte, met gevaar van eene grote beroering 1601.
onder het Krygsvolk, alzo men hier van in de Stad niets wist; nogtans had de Generaal dit laten doen, om een bekwaam voorwendzel te hebben van met de Gemagtigden niet te spreeken, en dus meer tyd te winnen.

De Geizelaars van Vere over de Haven zynde, zyn eerst ontfangen door den Adjudant Don Joan de Pantoche, en daar na, komende aan de Batterye, agter welke het gansche Leeger, zo te Voet als te Paerd, gereed lag om te stormen, door Don Augustyn de Mexia, die hen by den Aards-Hertog bragt, van daar zy, na dat zyne Hoogheid eenige vraagen aan Kapitain Ogle had gedaan, met Don Augustyn in zyne verblyfplaats zyn getrokken.

Ondertusschen heeft de Generaal Vere des Hertogs Gemagtigden, alzo 'er Boden over en weder gingen, dus lang opgehouden, dat het water zo hoog gevloeid was, dat zy den zelven weg, dien zy ingekomen waren, niet weder uit konden trekken: daarom hy, deels nu zyne begeerte hebbende, hun deed aanzeggen, dat zy, vermits hy in eene zaak van dat belang niets mogt doen zonder gemeen goedvinden van alle de Hoofd-Officiers en Stads Overheid, die nog tot geene handeling geneegen waren, wel weder mogten vertrekken; des hy hen terstond met eene Schuit aan het Oosten heeft doen overzetten: hier mede had Vere eenen ganschen winterschen nagt gewonnen, welken hy heeft doen doorbrengen met onvermoeid te doen arbeiden aan de sterktens in de oude Stad, eene meenigte Volk van alle kanten daar toe gelasd hebbende.

Vertrek van des Hertogs Gemagtigden.

'sMorgens daar na zyn Serrano en Ottaignes zeer onvergenoegd weder in 't Leger gekomen, om dat de Generaal Vere hen niet had willen te woord staan: dit by den Vyand in overweeging genomen zynde, is 'er eene Wagt by de verblyfplaats der Geizelaars gesteld, en heeft Don Augustyn aan Ogle te kennen gegeven de wederkomst der Gemag-

Wederkomst der Gemagtigden in 't Leger, en swarigheid van de Geizelaars.

tig-

1601. tigden, en het groot misnoegen van den Aards-Hertog op zyn persoon, om dat hy hem, zo hy zeide, bedroogen had; maar Ogle zig verontschuldigende zeide, dat hy, de zaak dus staande, zelfs bedroogen was, en heeft terstond, met kennis en goedvinden van den Aards Hertog, aan den Generaal Vere eenen brief geschreeven en in de Stad gezonden, inhoudende, dat hy over zulk eene handelwys zig ten hoogsten verwonderde, verzoekende zyne meening en raad hier op breeder te verstaan, teffens te kennen gevende, in wat staat hy en Farfax waren, en waarschynlyk nog zouden vervallen, zo hier in niet wys voorzien werd.

Middel gebruikt, om de Geizelaars te lossen.

De Generaal Vere alle de Fransche, Schotsche en Nederlandsche Kapitains, benevens den Kollonel Loon, hier over by zig ontbooden hebbende, en weder verklaard hebbende met wat inzigt hy geveinsd had met den Vyand in onderhandeling te willen komen, heeft zig met hen beraden, hoe men de Geizelaars weder los zou krygen, en voorgeslagen, of het niet goed was zig te houden, als of men in 't onderhandelen wilde voortgaan, om dus weder eenige Gemagtigden van den Vyand in de Stad te krygen, waar door men dan de Geizelaars zou kunnen lossen: dit is met gemeen overleg goed gevonden, en de zaak zo belegd, dat de voorn: Gemagtigden weder in de Stad ontbooden en gekomen zyn, Vere over hunne wederkomst zeer verblyd zynde, hebbende nu eene schoone geleegenheid, om zyne Geizelaars los te krygen. Op het weder inkomen van Serrano en Ottaignes zyn afgezonden, om hen in te halen, de Kapitains Johan de Rycke en Charles Rusfart, beide onder de Kollonelschappen van Zeeland, mitsgaders Kapitain Sincleare, een Schotsman, die 's avonds ten 6 Uuren aan de Ton in 't Westen zyn gegaan, daar zy de voorsz. twee Gemagtigden, Serrano, Gouverneur van Sluys, en Kapitain Ottaigne, Sergiant Major, hebben ontfangen en binnen gekreegen, welke verzogten vordering van de zaak,

daar

daar toe zy in de Stad gekomen waren: daar op hun werd geantwoord, dat zy nu, dewyl het laat geworden, en de Kapitains op hunne wagten verscheiden waren, tot 's anderendaags geduld moesten hebben. 1601.

Op Karsdag, den 25[sten] van Wintermaand, zond de Aards-Hertog Albertus eenen Spaanschen Kapitain met eenen Trompetter en open Brief aan zyne Gemagtigden, om ten spoedigsten te vorderen de zaken, daar toe zy gezonden waren: die door Kapitain de Rycke gehaald, ter vergadering der Kapitains gebragt, en Serrano geleverd werd, die daar over zeer aandrongen op de zaken, die hun gelasd waren: zy baden hen, dat zy wagten zouden tot 11 Uuren, men zou hun genoegen geeven, welk antwoord hy terstond schriftlyk zond aan den Aards-Hertog: dog omtrend 11 Uuren ontdekte men in Zee eenige Oorlogs-scheepen, die voor Oostende ten anker kwamen, en vyf Kompagnien Soldaten medebragten, welke zy terstond met Sloepen naar de Stad zonden, en daar in komende veel geluid van Trommelen maakten, als of het een groot Regiment Knegten was: deeze waren de Kompagnien van Kapitain Johan Potey, Jongheer Justinus van Nassau, den Heere van der Noot, den Kapitain Johan Pyron den jongen, en den Kapitain Lacorde: hier om gaf de Generaal Vere op den middag aan Serrano en Kapitain Ottaigne dit antwoord, dat het waar was, dat hy, door gebrek van weder en wind, en andere toevallen, genoodzaakt was geweest op middelen te denken, om zig zelven en zyn volk te helpen, door eenig gebrek tot het verneemen naar een verdrag gedwongen zynde; maar ziende, dat de Heeren Staten, zyne Meesters, zyn verzoek behartigd hadden, de wind zo mede helpende, dat zyn gebrek nu verzorgd was, hy nu met eer niet verder met zyne Hoogheid, den Aards-Hertog, in onderhandeling kon treeden, daarom hy hun nu niets meer te zeggen had, ten ware hem by ongeluk een nieuwe nood mogt overvallen en daar toe noodzaken, hoopende, dat

Vyf Zeelandsche Vaandelen komen binnen Oostende, op Karsdag.

De Generaal Vere geeft afscheid aan des Hertogs Gezanten.

1601. zyne Hoogheid, als een deugdzaam Prins, hem dat niet kwaalyk zou neemen, dat hy, als een Man van Oorlog, nu niet anders deed, dan hy, behoudens zyne eer; mogt doen, en volgens het gewoone gebruik der Mannen van Wapenen. Hier over zyn de Spaansche Gezanten, de een na den anderen, in verwarring vertrokken, hoewel zy te vooren iets hadden begonnen te merken: ook kwamen de Engelsche Geizelaars weder, en daar mede is elk in zyn geheel gebleeven als vooren.

Tot betere verklaring van het voorsz. hebben wy goed gedagt den Leezer hier mede te deelen het afschrift des Briefs van den Generaal Vere, door Kapitain Jan de Rycke aan de gemeene en byzondere Staten der Provintien en Prince Maurits gezonden, den 25^tien van Wintermaand.

Brief van Vere aan de Heeren Staten over zynen handel, door Kapitain de Rycke.

„ Myn Heeren. *Also wy ons gebrocht vinden in „ eenen so weecken staet, dat het ons na menschelyke wyse onmogelyck is te besetten alle onse buyten wercken, mede den om-vanck der Stadt, sonder het geheel te stellen in een openbaer dangier van overvallen te worden van den Vyandt, so hadden wy goet gevonden de voorsz. buyten wercken te verlaten: maer overmits 't selfde ontwyfelyken soude veroorsaeckt hebben 't verlies van de Stadt principalyk, hebben mede, om 't selfde te voorkomen, willen gebruyken een stratagema, ofte loosen vont, te weten, een parlementeringhe metten vyant, om den selven te verleyden ofte amuseren, ende tydt te gewinnen, om daer entusschen te mogen verbeyden het gewacht Krygsvolk, ende secours van uwe E. E. Heerlyckheden, ende mede te mogen repareren, ende in beter defentie stellen de aenkomelycke plaetsen, als de oude Stadt, Porcquespick, Contrescharpen ende andere. Ende in der daedt zynde heden seer wel te passe gearriveert, sekere vyf Vaendelen volcks van Zeelant, hebben wy middel gehad om te geven een korte ende peremptoire volkomen antwoorde,*

„ *de, aen sulke, die hun hier hadden laten vinden* 1601.
„ *van weghen den vyant: te weten, dat, nade-*
„ *mael ons desen morghen-stont toe gekomen was,*
„ *eensdeels 't ghene ons ontbrack, wylieden niet*
„ *en vermochten met eeren na schuldighe plicht voor-*
„ *der daer mede voort te gaen. Maer daer-en tus-*
„ *schen sal ick bidden uwe Edele Mog. Heerlyck-*
„ *heden te willen geloven, dat dit selfde secours,*
„ *dat maer is van vier hondert mannen, wel so-*
„ *ber is, ende dat wy seer qualycken daer mede*
„ *alles sullen konnen versekeren, gemerckt daer by*
„ *dat ons Krygs volck seer weeck is, midts den ge-*
„ *durigen arbeyt van de Wachten, die sulcx is,*
„ *dat van de 48 uren, sy de 30 uren zyn op de*
„ *Wachten: Waerom het meer dan tydt is dat sy*
„ *van hier getrocken werden, en ons versorghen*
„ *in alle diligentie van andere merckelycke Trou-*
„ *pen, so men trachten wilt dese Stadt bewaert*
„ *hebben, also wy tot noch toe ons niet hebben ge-*
„ *spaert, maer ons ge exposeert tot allen hazard*
„ *ende schuldigen-plicht, tot te bescherminge der*
„ *selviger: achtende dat niemant 't selfde op dier*
„ *voegen soude willen doen: also uwe E. Mo-*
„ *gentheden sullen mogen van als breeder ende*
„ *particulierder worden geinformeert by den Ka-*
„ *piteyn Jan de Rycke, die wy tot hun senden, om*
„ *het begeerde secours te doen haesten.*

„ *Hier over myn Heeren, sal ick bidden den Al-*
„ *machtigen te zegenen het edele en deughdelycke*
„ *voornemen van uwe Edele Mogentheden. Uyt*
„ Oostende *den* 25 *Decembris* 1601, *van uwe Ed.*
„ *Mo. Heerlyckheden, den ootmoedigen ende seer*
„ *onderdanigen, onderteeckent* F. Vere.

Over dit doen en schryven van den Generaal Vere uit Oostende is verscheiden geoordeeld, veele meenende, dat hy zig met eer met den Krygs-raad had moeten beraden, en dien Krygs-list anders aanleggen, met minder agterdenken over zig zelven, vermits zulks geschiedde zonder weeten van zyne Heeren

Gevoelens en opvattingen met agterdenken over Vere's handel.

1601. Heeren en Meesters, en, schoon het wel gelukt was, was het alzins zorglyk, doende den Vyand door onbehoorlyke plaatzen op het heimlykste inkomen, en dergelyke reedenen meer.

De Aards-Hertog was over deezen spytigen trek en handel zeer gestoord, zelfs op eenige van de zynen, die hem meer betrouwen en hoop gegeven hadden, dan hy zelfs had: want door deeze ligtvaerdigheid was reeds alom het gerugt verspreid, dat die van Oostende van overgeven handelden, en dat werd zo sterk geloofd, dat zelfs de Hoven van Vrankryk en Engeland, en de Staten van Holland en Zeeland, niet anders wisten, voor dat zy den voorsz. Brief van den Generaal Vere, met het verslag van Kapitain de Rycke, ontfangen en gehoord hadden. De Burgeryen van Gent, Brugge, Duynkerken en Nieuwpoort kwamen met Wyf en Kinderen in 't Leger, meenende, dat de Stad overgaan zou, en vertoonden zig in meenigte in 't gezigt van die van de Stad, dog zy vonden zig bedroogen.

De Hertog maakt gereedschap tot eenen gemeenen storm.

Dog deeze handel ontstak de Beleggers zo, dat zy, meer uit gemoeds-driften dan met reeden, beslooten eenen gemeenen storm te doen.

De Staten der vereenigde Nederlanden waren verwonderd en hadden nooit gemeend, dat het Engelsch Krygsvolk zo gesmolten was, door het weinig toezigt en ligtvaerdig Paspoord geven van den Generaal Vere en zyne Kapitainen aan hun Volk, die men met hoopen van veertig, vyftig, zestig, ja meer gezonde Mannen te gelyk, naar Engeland had zien keeren: daarom 'er nu meer in voorzien werd, om Volk en allen nooddruft derwaards te zenden, zo dat die van binnen beteren moed kreegen.

De Aards-Hertog voor Oostende in zyne ydele hoop verdriet krygende, is van de zynen bewoogen eenen gemeenen storm te waagen, eer 'er meer Guarnizoen in kwam, en heeft deswegens alom veele van zyne gemuitineerde Soldaten, en andere onwillige, met betaling te vreden gesteld, en grote gereed-

reedschappen van Ladders, Schuppen, Spaden, enz. 1601.
gemaakt, hopende den Zandhil te onderkruipen, zig
daar te begraven, en dus de oude Stad te overmee- 's Hertogs bevel
steren, daar toe bepalende den 7den van Louwmaand, tot eenen storm,
des Jaars 1602, 's namiddags by laag water, gelas- den 7 January.
tende, dat de Veld-Maarschalk, Kollonel Gambaloite, de oude Stad zou aanvallen; Conte Farneste met Kapitain Ottaigne den Zandhil en laage Wal; de Gouverneur van Dixmuyden op 't Porque-spick; een ander op de West quarree, ook op de Zuid-quarree, en op het Noord-Ravelyn; desgelyks de Graaf van Busquoy met tweeduizend Mannen aan het Oost-einde, en dus aan alle kanten; hebbende nog den Grave Trivultio, en Alsonso d'Avalos met andere hoopen bestemd gereed te staan, om de anderen voort te helpen en by te staan, daar zy noodig waren, hebbende ook Paerdenvolk, om op alles wel toe te zien, enz. houdende zig de Aards-Hertog zelfs agter de Stormschans van de Kataije, en de Infante in de sterkte van Isabella.

Dit dus besteld zynde, is 'er een Italiaan geweest, Vere gewaarschuuwd zynde, belasd tegenweer.
dien gelasd was de voorste te moeten zyn, welke, voor ongeluk vreezende, 's nagts met zynen deegen in den mond over de Haven swom, en gaf den Generaal Vere van den beslooten storm kennis, het welk hy ligter geloofde, om dat men den voorigen dag en nagt zeer geweldig zonder ophouden had geschooten: waarom hy, op tegenweer bedagt, alle plaatzen bezette, verzettende veel grof Geschut, en stelde zeven grote Steen-stukken op het inkomen van de Haven, die vol steenen en Musquet-koogels gelaaden waren, belastende zyn Volk wel op hun stuk te passen, hun best te doen, en niet te haastig met schieten te zyn, maar toe te zien, dat zy het wel besteedden, en dergelyke.

Den 7den van Louwmaand, 's namiddags by laag water, gelyk gezegd was, na dat het Geschut van alle kanten zeer vreeslyk gedonderd had, zyn de Beleggers met groten moed getrokken naar de oude

1601. Haven, veertig Mannen dik, de voorste droegen Schuppen, Spaden en Houweelen; de tweede Ladders; daar na volgden Schilddragers, scheutvry gewapende en de Busschieters, en dus volgden de overige, alle met kloeken moed met een vast voorneemen, rondom van alle gewesten trekkende, elk bespringende de plaatzen, daar toe zy bestemd waren.

Gemeene storm op Oosterde, den 7 January, 1602.

Die naar de oude Haven kwamen, daar de zeven Steen-stukken geplant waren, werden, by het aanvallen, afgeschooten, en vielen als Appelen van de Boomen in den storm: en alzo zy in 't doortrekken van de Haven, daar in zy tot de kniën moesten gaan, gehinderd werden, drongen de agterste de voorste voorwaards; en op 't dikste in de Haven by een zynde, werden 'er twee Sluizen der Stad, op last van den Generaal geopend, waar van de eene al het Landwater stopte, en de andere het water in de Stads Gragten hield, de storm maar op de Buiten-Schansen, en niet veel op de Stad zynde. Deeze Sluizen geopend zynde, en zonderling veel water gevende, werden zeer veele Beleggers, die niet vast stonden, van den stroom nedergeworpen en weggedreeven, die meest verdronken, en de andere stonden tot het middel in 't water, zo dat hun meeste Buskruid nat en onnut gemaakt werd, en moesten byna alleen met hun ander Geweer vegten. Het Paerdenvolk, dat belasd was het Voetvolk op de hielen te volgen, en het vlugten geenzins toe te laten, maar hen voort te dryven, voldeeden hunnen last wel, maar niet geheel zonder hunne eige schade: want de stroom veele van hen in de Zee dreef, zo dat men naderhand de gezadelde en getoomde Paerden in Vlaanderen, Zeeland omtrend Vlissingen en elders dood gevist heeft. De Walen, op het Porcque-spick stormende, werden ook dapper afgeslagen. Die den Zandhil moesten bespringen, meenden zig daar onder te begraven, om van 't Geschut der Stad bevryd te zyn, tot dat zy de oude Stad overmeesterd zouden hebben, en hadden daar reeds eenige tonnen Buskruid gebragt,

met

met verscheide gereedschappen: veele hadden daar 1602.
toe hunne knapzakken met leeftogt medegebragt, om daar te blyven, en den Zandhil te ondermeinen, zynde aan de laage Wal gekomen; maar werden van alle kanten weder daar van gedreeven. In 't Oosten heeft de Graaf van Busquoy mede zyn best gedaan met tweeduizend Mannen, aanvallende langs het Oost-Ravelyn, dat zy bestormden om over de Geul te komen; dog vond daar mede zulken wederstand, dat zy te rug gedreeven werden: ondertusschen was het water zo gewasschen, dat het hun tot den hals kwam, en zy dus veel Volk verlooren; kortom zy werden van alle hoeken wederstaan, behalven van eenige Buiten-werken, die deels verlaten, en nogtans by de Beleggers niet ingehouden, maar ook verlaten waren: daar werd wel anderhalf uur gestreeden tot den avond, de donkerheid hen dwingende te rug te keeren, met verlies wel van veertien of vyftienhonderd Mannen, naar zommiger zeggen, daar van veele verdronken; men vond daar nog veele gekwetsten, veele nog hangende aan de Storm staken en Kataijen, zig dus van de Zee behoudende. Van die van de Stad waren 'er geene veertig dood gebleven, en eenige gekwetst. Onder de dooden van de Beleggers werden genoemd de Kollonel Ludovico Gambalotta, Don Alvaro Strugar, een Edelman van Malta, de Sergiant Major Ottaigne, die te vooren Gemagtigde in Oostende geweest was. Monsieur de la Tour, Luitenant van Busquoy, Don Piedro de Velasco, Louis de la Villa Verde, en de Marquies de la Bella werden zeer gekwetst, met andere van naam, die verscheiden genoemd en kwalyk geschreeven werden, want eenige dagen na den storm heeft de Aards-Hertog eenen Tamboer in de Stad gezonden, om te verneemen naar eenige gevangenen van groot belang, die niet gevonden werden, en om bestand, om de dooden te begraven.

De storm op Oostende werd afgeslagen.

Na den storm, vermits de gevangenen zeiden, dat zy 's anderendaags of in 't kort weder zouden

1602. stormen, heeft de Generaal Vere alom de swakste plaatzen versterkt en wel bezet. Daar werd hem ook, den 12den van Louwmaand, verwittigd, dat de Stad weder zou bestormd werden met tweeduizend scheutvry gewapende Mannen; maar het schynd, dat dit nagelaten werd, vermits zy geenen vasten voet onder den Zandhil hadden kunnen bekomen en behouden, en het Krygsvolk alom zeer begon te muitineeren, voor al de oude Spanjaarden en Italianen, wegens slegte behandelingen, en dat men hen dus op de slagtbank bragt, tegen alle Krygs-orde, hen doende als Beesten met het Paerdevolk indryven en houden, op de Turksche manier, en dat tegen den wil en het gevoelen van alle verstandige Krygs-Raden, schynende het alleen tot trots en spyt gedaan te zyn; maar de Aards-Hertog deed terstond een deel van deze Beroerte makers vangen, waar van hy wel veertig of vyftig deed worgen, daar onder 'er drie waren van aanzien onder het Krygsvolk, de een een oud Soldaat, die stervende riep, dat 'er nog vierduizend waren, die hunnen dood wreeken zouden: daar wierden 'er nog wel honderd vyftig verweezen op de Galleijen te roejen. De gemuitineerde van de Schans Isabella, naar Wynoxbergen gezonden, werden ook nog niet afbetaald, die daarom het land rondom brandschatten.

Muitery in 't Leger van den Hertog gestild en gestrafd.

Het is verhalens waerdig, dat in deezen storm, onder de dooden der Beleggers, eene jonge Spaansche Vrouw, zo het scheen, gevonden is, gekleed als een Man, die scheen gestreeden te hebben als een Soldaat, en had op haar naakte lyf eenen gouden ketting met juweelen en geld.

Vrouwen hebben in Nederland den Kry gediend als Amazonen.

Dergelyk is ons berigt van een jong Vriesch Vrouw-mensch, lang van persoon, Margarita genoemd, dog welker geboorte-plaats en geslagt wy nog niet hebben kunnen verneemen, welke in Mans kleederen de Heeren Staten daar 7 Jaaren in alle eerbaarheid als Soldaat te veld gediend heeft, buiten kennis van haare Ouders, eerst eene Spies,

daar

daar na eenen Snaphaan dragende, met eenen witten pluim op den hoed, voor een kloek en onverzaagd Krygs-gezel, ja onder de Adelborsten gereekend, zelfs veele Schansfen om Groningen en Steenwyk hebbende helpen inneemen, dog is ten laatsten bekend geworden by haaren makker, als zy by geval een schoon hemd aan deed, hebbende groter Borsten en meer rond opgewasfen, dan andere welgeschape Jongmans: op zyne vraag heeft zy hem bekend, dat zy een Vrouw mensch was; haar makker, een Trommelslager zynde, dit met verwondering hoorende, is daar op verliefd geworden, en heeft ze getrouwd in 't Leger voor Koevoorden, en zouden beide nog woonen binnen Groningen, doende winkel van vette waaren, alzins stil en eerbaar huis houdende, en te zamen levende. Deeze Amazone heeft een Lied gedigd, de jonge Dogters tot de liefde des Krygs, om 't Vaderland te beschermen, door haar voorbeeld vermanende. 1602.

Kort hier na is 'er meer Krygsvolk in Oostende gezonden, en by de Staten van alles voorzien, niet tegenstaande het vreeslyk geduurig schieten, dat zo sterk was, dat men binnen de Stad reekende, dat 'er van den 5^den^ van Hooimaand, zynde de eerste dag des belegs, tot Karsmis, wel honderd eenenzestig-duizend vyf honderd scheuten op de Stad gedaan zyn, en byna half zo veel uit de Stad. De schade, door 't Geschut der Beleggers gedaan, was niet alleen hersteld, maar de Stad zelfs veel sterker gemaakt. De Zandhil was zo vol koogels geschooten, dat de Werklieden, die 'er Stormpalen en Balken met yzere pinnen zogten in te dryven, 'er byna nergens in konden, ontmoetende dikwils zeven of agt koogels in een gat. Het ondermeinen der Stad was swaar gereekend, door dien 'er zo veele Buiten-werken en Schansfen lagen, dat zy niet naderen konden: op de andere plaatzen waren zy bewaard, en 't meineeren werd van de Zee en de Getyden verhinderd, zo dat zy ook niet lang konden werken.

In de eerste vyf en een halve maand waren op Oostende 161500 scheuten gedaan.

1602. Dus was ook het uithongeren genoegzaam onmooglyk, zo lang zy vrienden buiten hadden: want niettegenstaande al het schieten der Beleggers van alle kanten, kwamen 'er dikwils in eenen dag, meest 's nagts, wel twintig, dertig, ja veertig scheepen, Heuden en Smak-zeilen, binnen, nog tot overvloed eene andere Haven gereed hebbende, daar zy ten allen tyde met minder gevaar hoopten te kunnen inkomen; en zo alle de Havens hun mislukten, konden zy daar met lange Booten, die zy Sloepen noemen, eenige dingen aan de oude Stad brengen.

't Guarnizoen van Oostende wedverandeid. Na den storm hebben de vereenigde Landen besloten het Guarnizoen van Oostende alle 4 of 6 Maanden te veranderen: daarom 'er allengjes ingetrokken zyn Jongheer Frederik van Dorp, Kollonel, en Willem Edmont, Ridder en Kollonel van de Schotten, mede Kollonellen Jongheer Daniël de Hertain, Heer van Marquette, Berendreght, de Heer van Dort, de Heer Dommerville, en met hen verscheide Krygsvolk. Deeze hebben de plaatzen, daar men het Wagthuis hield, zeer gesterkt, zo dat de Beleggers met het schieten in de Stad zo veel schade niet doen konden; daarom zy voortaan zo veel niet meer in de Stad schooten. Gelyk zy hun Krygsvolk allengjes 'er binnen bragten, zonden zy ook het oude Guarnizoen daar uit, om zig te verversen: zelfs trok de Generaal Vere daar mede uit, en deed daar na eene reis in Engeland: des Jongheer Frederik van Dorp, als Overste Kollonel, daar Gouverneur werd.

Dit uit en invaren geschiedde niet geheel buiten gevaar, hoewel dikwils by dag en nagt zonder schade: den 17[den] van Lentemaand liepen vyf scheepen in by den donkeren, daar de Beleggers eenentwintig scheuten met grof Geschut naar deden; daar tegen die van de Stad vyftien scheuten deden, en kwamen 'er zonder schade binnen: 's anderendaags by schoonen dag voeren 'er negentien ryk gelade scheepen in, daar de Beleggers honderd tweëntwintig malen

len naar schooten, daar tegen die van de Stad naar hun Geschut en Schanskorven zestig scheuten deden: van deeze negentien scheepen werden 'er zestien geraakt, maar hadden weinig schade, dan dat 'er twee Mannen doodgeschooten en zeven gekwetst werden, zo dat het zomtyds met, zomtyds zonder, schade geschiedde. Binnen 6 Weeken voeren 'er honderd zesendertig scheepen, met volk, alderhanden nooddruft, en Krygs tuig geladen, binnen. Een Scheeps Kapitain, Jan Adriaansz. Cant, bragt, den 10den van Sprokkelmaand, zestigduizend ponden Lonten en eenendertig tonnen Buskruid daar binnen, desgelyks deden ook andere, zo dat de Stad voor langen tyd wel voorzien werd; ook van Ryshout en dergelyke stoffen, om de Stad tegen de Zee-baren en hooge vloeden te beschutten. 1602.

Het Krygsvolk werd gemeenlyk by nagt met Sloepen aan of van land gevoerd, zo dat in Lentemaand al het oude Guarnizoen, zo Engelsche als andere, daar uit gevoerd was.

De Hertog met Spanje besluiten 't beleg van Oostende aan te houden.

Wegens den Aards-Hertog werd 'er meer Krygs volk in 't Leger ontbooden, en volkomen beslooten, volgens den raad uit Spanje, het beleg tot het einde uit te houden, om dat 'er hun zo veel aan geleegen was, als de eenige weg, om daar mede de Havens van Zeeland te sluiten, dus de Visfery en Koopvaardy ter Zee te bederven, en de aankomsten van Engeland te bekommeren, daar toe eene meenigte van Galleijen uit Spanje en Italiën zouden ontbooden werden, onder 't beleid van Frederik Spinola, en beslooten dan Scheepsvolk te Embden en in Oostland te doen aanneemen, en daar mede die van Holland en Zeeland de heerschappy ter Zee te beneemen, want dit het middel was, daar door zy dus magtig waren en bleeven, om zo grote Princen wederstand te doen, daar in zy zig zeer bedroogen, dewyl die Stad tot dit alles onbekwaam is; maar de voornaame reeden was, om dat niet alleen de eer van den Koning van Spanje, maar ook van den

Aards-

1602. Aards-Hertog, veel daar aan geleegen was, en daarom voor Spanje en hem zeer schaadlyk.

Verschei-de nieuwe vonden, om de Haven van Oostende te stoppen.

Waarom zy meer voorraad van geld uit Spanje en van 't Land verzogt en verkreegen hebben, en hebben van alle oorden der Waereld verstandige Mannen en kloeke Ingenieurs gezogt, ontbooden, gehoord, aangehouden, en te werk gesteld, geen geld sparende, zommigen honderdduizend Kroonen beloovende. Deeze hebben meenigvuldige nieuwe vonden voortgebragt, om de nieuwe Haven, de Geul genoemd, te stoppen, of het scheeps-varen te beletten, die nogtans buiten nevens de Stad loopt: zy maakten platte Vormen of hooge Katten, daar zy 't Geschut op zetten, en dapper van schooten, deden ook scheepen vol steenen, en andere korven, gerold en gevuld met zakken vol zand, in de Haven zinken: hebben zelfs grote hooge Rys-werken, als lange Schans-korven, die zy Saucyzen noemden, gemaakt, zommige vyftig voeten lang, en agttien voeten hoog, met steenen en zand gevuld en te zamen gebonden, die zy meenden met vyftig Mannen in de Geul te rollen, en dan veele by een gebragt hebbende, daar op eene sterkte te bouwen: en toen die te groot en te swaar bevonden werden, maakten zy die veel kleinder: hebben ook veel hout en grote balken by een gebonden, en bestaan daar op Bolwerken te maaken, die zy met hoog water schielyk aan de Geul meenden te brengen, en van dat Bolwerk de voorby varende scheepen te beschieten en te doen zinken, en dergelyke nieuwe vernuftige en vreemde vonden meer, zo als 's Menschen vernuftig verstand kon uitdenken, en dus volhardden zy daaglyks met wat nieuws; maar daar werden van buiten zo haast zulke vonden niet voortgebragt, of die van de Stad zogten en vonden raad daar tegen, 't zy met die ter neder te schieten, het vuur daar in te steeken, of de Werklieden te verhinderen; en als zy die werken konden zien of met hun Geschut raken, maakten zy die met hun schieten zo week, dat

die,

die, ontrend het water en de Zee komende, met hooge ſpringvloeden van de Zee weggevoerd werden, met alle hunne Zand-zakken, en hout-werk. 1602.

Door dit geduurig beleg en werken, die men maakte, werd het Leger betimmerd met gerieflyke huizen en verblyfplaatzen, als een Dorp of Stad, en het Leger in 't Westen noemden zy het Westeinde, zo dat de Beleggers zeer wel gelegerd waren.

De Stad verbeterden en verſterkten zy, door lengte van tyd, zeer, zo wel tegen 't Geſchut als de ſtuure Zee, en tegen alle ſtormen; maar werden allengjes benaderd: zy vermaakten en vernieuwden de verblyfplaatzen der Soldaten, om alle pest en beſmetlyke ziektens te weeren, voor al in 't tweede Jaar van hun beleg, wanneer 'er veel pest regeerde, zo wel onder de Beleggers als onder de Belegerde.

De Vereenigde Staten beſluiten de beſcherming van Ooſtende uit te houden.

Hoewel dit langduurig beleg den vereenigden Landen zeer zwaar en kostbaar viel, zo dat de nakomers kwalyk zouden kunnen geloven den groten ſchat, die daar aan gehangen is geweest, te weten, omtrend honderdduizend guldens ter Maand, behalven de ſoldy van 't Krygsvolk, en hoe die kleine en weinige Provintien het zelve hebben kunnen opbrengen, hebben zy nogtans beſlooten die Stad te houden en te beſchermen, zo lang zy konden, al zou het nog veele Jaaren duuren.

Wegens het beſluit van het beleg aan te houden zogt de Aards-Hertog alle mooglyke middelen, om geld te bezorgen, reizende daarom in den Na-Winter naar Bruſſel, daar de Staten van zyne Landen beſchreeven hebbende: dog die van Braband wilden geen geld geven, voor dat de Hertog zyne beloften voldeed, en de Gemuitineerde te vrede ſtelde. Artoys, Henegouwe en Lutzenburg weigerden het ook, zeggende, dat zy de Franſchen verwagtten: Vlaanderen alleen bragt op: die van Braband verzogten ook ontſlag van zesentwintig duizend guldens ter Maand, die het platte Land aan die van Hol-

1602. Holland tot brandschatting moest opbrengen.

Don Rodrigo de Lasso was wel met bevestiging der gesloote partyen van grote zommen geld uit Spanje gekomen, maar die kwamen laat ter hand: zelfs kwamen eenige grote Wissel-brieven van geld, in Nederland opgenomen, om in Spanje weder betaald te werden, onbetaald met tegen-betuigingen te rug, om daar met de onkosten en interest weder betaald te werden. De Gemuitineerden van Weert hadden nog honderd zestigduizend Kroonen te ontfangen, en deden den Aards-Hertog weten, dat, zo zy niet binnen zeekere dagen betaald werden, zy zouden maken van andere betaald te werden.

Te zamensweering der Gemuitineerden van Weert, Antwerpen en Hulst ontdekt.

Daar werd in Lentemaand eene te zamensweering tusschen de Gemuitineerde van Weert, die van het Kasteel van Antwerpen, het Guarnizoen van Hulst in Vlaanderen, en meer anderen ontdekt, welke met tweeduizend te voet en duizend te Paerd Antwerpen langs het Kasteel weder meenden te plunderen; maar hunne aanslag werd ontdekt, en den 14den werden een deel van 't Guarnizoen des voorsz. Kasteels 's nagts gevangen, en eenige verworgd; zo dat door gebrek aan betaling in de Provintien des Aards-Hertogs grote armoede, elende en vrees was, zo voor den Vyand, als voor hunne Gemuitineerden, zynde zonder neering, waar door der Landen Inwooners uitteerden, dat men merkte aan de huizen en erven, in Braband en Vlaanderen te huur staande, die zederd het beleg van Oostende wel een derde of de helf in de gewoone huur waren afgeslagen.

Admiraal van Zeeland doed eene reis in Vlaanderen te vergeefs.

De Heer van Haultain, Admiraal van Zeeland, deed, den 24sten van Lentemaand, met zyne Galleijen en byna honderd Sloepen, een verzoek op Sluys of daar omtrend, om de Spaansche Galleijen te verrassen en te branden, daar zy lagen; maar zy waren gewaarschuuwd en daarom dieper ingevaren: en dus keerde de Admiraal weder zonder iets uit te regten.

Terwyl de Aards-Hertog zelfs nog voor Oostende

was,

was, werd uit Parys, in Lentemaand, van den Koning van Vrankryk, by hem te Nieuwpoort gezonden de Heer Jannyn, eerste Præsident, om de zaken, daar over te vooren te Vervins en Mabeuge gehandeld was, te eindigen, verzoekende ook wedergeving van de goederen der kinderen van Melun, Princen van Espinoy, enz. waar door zy ten laatsten met die van den huize Ligny, Bezitters der goederen, een verdrag gemaakt hebben. 1601.

Ter dier tyd werd 'er gezegd, dat deze Præsident toen, wegens zynen Koning, aan den Aards-Hertog klaagde over een lasterschrift nopens het huwlyk des Konings van Vrankryk en andere dingen, als hervormde Mogenheden beschuldigende van met hunne Kerkenraden te zamen gespannen te hebben, om Roomsche Mogenheden om te brengen, die toegeschreeven werden gemaakt te zyn by eenen Johan Haren, eertyds een Waalsch Predikant, daar na Katholyk, anderwerf weder hervormd Predikant te Brugge, en ten laatsten weder Katholyk geworden, gelyk wy te vooren in 't twaalfde Boek verhaald hebben: deeze in dienst der Hertogin van Kleef zynde, is daar gevangen geworden, en naar Loraynen gevoerd, maar van veele zaken, die hem te last gelegd werden, onschuldig bevonden, is omtrend het Jaar 1609 uit de gevangenis gekomen, en heeft een Boek in druk uitgegeven, daar in hy zyn roekloos en ongestadig leven en Godsdienst jammerlyk beklaagd, en heeft zeer groot berouw in de hervormde Kerk betoond.

Jan Haren, Predikant, beschuldigd, maar vry geweezen en zyne ongestadigheid beklaagd.

Omtrend den 10den van Grasmaand lagen vyf of zes Kompagnien Paerden van Prince Maurits op de Baan van 's Hertogenbosch, wagtende den Heer van Grobbendonk, Gouverneur van 's Bosch, met geld van Antwerpen komende; maar van zyne Verspieders gewaarschuuwd zynde, nam hy eenen anderen weg: dog tusschen Lommel en Postel is in Prince Maurits handen gevallen Graaf Adolf van den Berg, met zyne Kornet Paerden van 's Bosch hem ontmoetende,

Graaf Adolf van den Berg geslagen.

en

1602 en daar werd hy geheel geslagen en gevangen, zo dat 'er zeer weinige van kwamen: hy zelfs werd naar Breda gevoerd, en, naar de orde van Krygsquartier, zo zy 't noemen, met zyn rantzoen ontslagen.

De Gouverneur Grobbendonk verzogt Nederlandsche Kompagnien te hebben, om zyne Stad te bewaren, of twee Sterktens buiten de Hintemer en Vuchter poorten te maken, en die van Braband waren verzogt de onkosten van de Stad te betalen, en op zig te neemen; maar zy weigerden het hun, dog stonden dertigduizend guldens tot betaling van het Krygs tuig toe.

Staat en Huwlyk van de Graven van den Berg. De oudste Broeder van de Graven van den Berg was Graaf Herman, Gouverneur van Gelderland, nu onlangs getrouwd met de Dogter van den Heere van Berfele.

Deeze Heer van Berfele had getrouwd de Dogter van den Heere van Merode en Petersem, gebooren uit de Zuster van den Marquies van Bergen op den Zoom, in Spanje gestorven: hy was, wegens zyne Huisvrouw, Marquies, en had ook twee Dogters, Erfgenamen van 't Mark-Graafschap, gewonnen, van welke Graaf Herman van den Berg in 't voorige Jaar de oudste getrouwd heeft: zyn Broeder, Graaf Frederik, was Gouverneur van Vriesland geweest, en nu Maarschalk van des Aards-Hertogs Leger: Graaf Hendrik was ook in des Aards Hertogs dienst: daar waren nog twee Zonen geweest, de een, Oswalt genoemd, was verongelukt, en de ander, Graaf Lodewyk, is te Steenwyk dood geschooten. Dus waren 'er te zamen zes Zonen van den ouden Grave van den Berg, gebooren uit eene Zuster van Prins Willem van Orange en Nasfau, dienende den Koning en den Aards Hertog met grote agting. Eene van hunlieder Zusters, die belydenis van den hervormden Godsdienst deed, was in 't laatste Jaar getrouwd met den Heere Floris van Pallant, Graaf van Kuylenburg, enz.

Alzo

Alzo ons in dit Jaar iets vreemds is voorgekomen 1601.
van eene jonge Dogter, die nu in 't derde Jaar leefde zonder eeten of drinken, hebben wy goed gedagt daar van te vermelden.

Eene Dogter Johanna Balam was in 't derde Jaar levende, zonder eeten of drinken.

In de Stad Confelans, liggende op de Frontieren van Limosin, en op de Rivier van Viënne, is een Smit, Johan Balam genoemd, die by zyne Huisvrouw Lucretia Chambella gewonnen heeft eene Dogter, Johanna Balam genoemd. Deeze is, den 15^den^ van Sprokkelmaand, des Jaars 1599, in 't 11de Jaar van haaren ouderdom, bevangen geweest met eene geduurige Koorts, gepaard met veel overgeeven en andere toevallen: na het verminderen van de Koorts bleef *zy* 24 Dagen geheel zonder spreeken: dog daar na de spraak wederkrygende, bleef *zy* zonder verstand, en men heeft haar in 't geheel tot geen eeten of drinken, zelfs niet iets liefslyks, kunnen beweegen: na 6 Maanden heeft zy weder het gebruik van haare leden verkreegen, uitgenomen eene heup, die haar den gang moeilyk maakte: dog had kragt nog lust om iet te nuttigen, waar door de lies en buik geheel ingevallen zyn, 't welk een bewys is, dat de darmen toegekrompen moeten zyn. Ook ontloost zy nederwaards geenerhande vogt of vuiligheid, nog eenig sweet, snot, oorsmeer, of ander uitwerpzel, dan alleen somtyds eenige tranen: haare borst is nog breed; de armen en beenen reedlyk gevleescht: zy gaat ter markt, veegd het huis, spind, en doed dergelyke werken, en is wel ter taal. Zy is omtrend 14 Jaaren oud, en leefd nu dus in 't 3de Jaar. Veele Edelen en andere staatlyke Lieden hebben, uit liefhebbery, haar in hunne huizen genomen, om de waarheid daar van nauwkeurig te onderzoeken.

Dit beschryft zeekere Franciscus Citesius, Doctor in de *hooge* School van Poictiers, in zyne Boeken, te Montpelliers in dit Jaar 1602 in 't Latyn gedrukt, die daar in ook tragt dit geval met natuurlyke reedenen te bevestigen, door de gelykenissen van Ajuin

1601. en dergelyke Bollen, buiten de aarde uitſchietende; ook by de Zyde-Wormen, Kameleons, en Paradys-Vogels, zonder ſpys levende: ook om dat men gevonden heeft graven van dooden, daar in nog goude Lampen brandden, die 'er 800 Jaaren in gebrand hadden; bewyzende ook de mooglykheid daar van met het voorbeeld van eene dergelyke Catharina van Colbergen te Spiers, die 7 Jaaren zonder ſpys of drank geleefd had, brengende daar by het getuigenis van Doctor Hendricus Smetius, Profesſor te Heydelbergh, onzen eerwaerden Bloedverwant. Hoe dit mooglyk zy, laten wy J. Barvetius en Joubertus beſlegten, die verſchillende van gevoelen daar over geſchreeven hebben.

Dit wonder is van eenen zeekeren Geleerden in weinige Vaerzen zeer wel beſchreeven, die wy goed gedagt hebben hier by te ſtellen.

QUam varia exercent hominum miracula mentes,
Quorum conſtitui non ratio ulla poteſt.
Ecce valens & adulta duos jam Virgo per annos
Vitam agitat; nulla freta vel uſa cibo.
Obſervata magiſtratu, & vicinia ab omni,
Quo fluit exiguo juncta Vigenna Goro.
Jam jejuna famem tolerat ſine fraude biennem:
Et jam præcluſis faucibus arcta gula eſt.
Mireris nullum ſuſpenſo à pectore ventrem:
Mireris nullas inde vel inde vices.
Et nihil excernit, ſtricta ut nihil excipit alvo.
Puraque ab utravis parte pudenda latent.
Illa tamen ſentit, loquitur, videt, ambulat, audit;
Quod nos intentis vidimus ipſe oculis.
Aut magico fallax in corpore ſpiritus eerat?
Aut paſta exili lampade flamma ſub eſt?
Aut docet oſtento, natura potentior, iſto,
Majorem humanis legibus esſe Deum.

N. Rapinus P.

Dat

Dat is: 1601.

VErscheide wond'ren doen zig op voor 's Menschen oogen,
Schoon men geen' reeden weet te geven van 't bestaan.
Zie! eene Maagd gezond, volwassen, kan gedoogen
Te vasten twee Jaar lang; geen voedzel neemt zy aan.
Op haar werd nauw gelet, door Heeren en Gebuuren
Der Stede Confelans, aan de Viënsche Vaard;
Haar vasten zien zy reeds in waarheid twee Jaar duuren;
Haar keelgat is verstopt: maar dat verwond'ring baard,
Is dat haar gansche buik is van haar' borst vervallen,
En hoe zyn gansch verstopt de darmen overal.
Zy krygd niets in het lyf, en loost ook niets met allen.
Haar schaamsteên beide zyn ontleedigd van uitval.
Nogtans heeft zy gevoel; zy spreekt, zy ziet, zy wandeld:
Onze oogen hebben zelfs dit wonderstuk aanschouwd.
Is het een valsche Geest, die dus in 't lighaam handeld
Door tooverkunst? of is 't een' vlam, die haar behoud?
Of zal ons de natuur, die veel vermag, hier leeren,
Door dit aanmerkelyk en wonderbaar geval,
Dat God de wetten van de menschen kan verkeeren,
Zo als, naar zyn bestel, het hem gelieven zal?

Te Thonon in Savoyen, 7 Mylen van Geneve, is onlangs opgeregt een Genoodschap van St. Maria van mededoogenheid, ingerigt tot bekeering der Ketters, by de Bulle van Paus Clemens den VIIIsten, daar over gegeven te Romen by St. Markus, den 9den van Herfstmaand, des Jaars 1599. Een Genoodschap te Thonon opgeregt, tot bekeering van de Ketters.

1601. Dit Genoodschap heeft te Romen, met de *Congregatie della propagation della Fede*, middelen gezogt en te weeg gebragt, om hunne instelling tot volkoomenheid te brengen, en hebben tot dien einde van Romen afgezonden den Heere Brocardus Baronius van Parma, Vrager van de voorsz. *propagatione della Fede*, Bloedverwant van den Geleerden Kardinaal Baronius, als hunnen gevolmagtigden Gezant, met behoorlyken last, gedagteekend te Romen in 't huis van Thonon, den 2^den van Oogstmaand, des Jaars 1601, onderteekend van agt of negen der voornaamste van het zelve Genoodschap, met getuigenis van Amedius Miletus, Beampt-schryver van het Apostlyk Paleis, en gezeegeld met rood Was.

Het genoodschap van Thonon maakt eene verbintenis tegen den hervormden Godsdienst.

Zyn last was by Philips, Koning van Spanje, te gaan, en hem aan te bieden het boek der instellingen van het voorsz. Genoodschap, ingerigt tot bekeering der Ketters, om van zyne Majesteit te verzoeken het huis en Genoodschap te Thonon in zyne bescherming te willen neemen, als zynde tot zulk een heilig werk gerigt, en van hem te ontfangen zulke voorregten en vrydommen, als hy 't zelve zou gelieven te vergunnen: en verder het zelve boek te doen onderschryven by alle Princen, Hertogen, Marquiezen, Graven, Baronnen en Gouverneurs, zo geestlyke als waereldlyke, en ook alle vordering van dezelve, tot uitroejing van ketteryen, te verwerven.

Dit dus in 't werk gesteld zynde, heeft Baronius, de Gezant van dit Genoodschap, dus uitgezonden, op zyne reis ontmoet eenen van zyne vrienden, die hem geluk wenschende zeer prees, dat hy tot zulk een heerlyk en heilig werk uitgezonden was, daar op hy in 't vriendlyke had geantwoord, dat hy uitgezonden was tot eenen bloedigen, wreeden en zorglyken handel, en bedugt was, dat het Christenryk hier van geen heil te wagten stond. Deeze woorden ten ergsten overgebragt, en hy daar over beschuldigd zynde, heeft hy zynen dienst en ge-

zant-

zantschap ontloopen, niet durvende wederkeeren, 1601.
en heeft zig daar na uit nood begeven by den Heere Desdiguieres, om hem en de Koningen, Vorsten en Mogenheden te waarschuuwen, wat onder dit Genoodschap mogt schuilen, berigtende, dat hun voorneemen was tot verbreiding van het Chiisten-Geloof, uit Christlyken yver tragtende de Ketters te bekeeren, en daarom alle Princen, Mogenheden en Gemeene besten te verbinden aan Artykulen en Verdrag tot eene Kruisvaard, en te zamenspanning tegen die van den hervormden Godsdienst, onder den naam van Ketters; en dat alle, die van dit Verbond zouden zyn, al hun vermogen en middelen zouden moeten aanleggen tot uitroejing en demping van ketteryen: dat ook meest alle de Princen van Italiën dit Verbond reeds hadden onderteekend, ook die van Vrankryk, en de Hertogen van Savoyen en Lorainen.

In Duitschland hadden onderteekend Ferdinandus, Aards-Hertog van Oostenryk, in Styria, de Hertog van Beijeren; de Keizer zou het ook onderteekenen, hebbende de Graaf Sigismond de la Torre, 's Keizers Hofgezant te Romen, den last dat voort te zetten. De Hertog van Sessa, toen Hofgezant des Konings van Spanje, had dat Verbond wegens zynen Meester aangenomen, met alle deszelfs Artykulen. Dit verbond wilden zy niet noemen Kruisvaard, hoewel het op dezelve gronden gebouwd was, om het niet haatlyk te maken by de Hervormden, daar van men nog betere gedagten had, dan van Turken, Saracenen en Mahumetanen.

Drie middelen, om de Ketters te bekeeren.

De perzoonen, die zy uitzonden en gebruikten, om de verborgenheid van dit nieuwe Verbond te ontdekken, hadden zeer ruimen last, om te toonen, met wat middelen men de Ketters en die van den hervormden Godsdienst door de gansche Waereld zou dempen en te onderbrengen: om in Vrankryk de bekeering der Ketters te vorderen, en dat te

1601. zuiveren, zouden drie middelen gebruikt worden: de eerste zyn uitzendingen, om die te bekeeren door predikingen, goed leven, hervormingen en dergelyke deugdlyke werken: de tweede, wettige aanslagen van de Magistraten, met behendige en staatkundige kwaadbrouwingen, en Godsdienstig bedrog; de derde met ope wapenen, geweld en oorlog. Hier toe zou men gebruiken middelen van oneenigheid, door de behendigheid van Jesuieten en andere, om de eene Provintie van de andere te scheiden, en desgelyks onder drie voornaame perzoonen, die hun het meeste te vreezen waren, te weten Bouillon, la Tremoglie en Desdiguieres. Verder was noodig mildadigheid te bewyzen aan de bekeerde en onbekeerde, om die te lokken, met hun aan te wyzen plaatzen in Spanje, Italiën en elders, daar zy zouden mogen komen woonen, zig vertrekken, en grote voorregten en vryheden van schattingen en tollen genieten, vooral van het Zout, enz. eischende daar toe huizen, byeenkomsten en plaatzen op de Grenzen, om daar door de voornaamste onder hen, als de Meesters, en die van aanzien en agting waren, te lokken, hun goed onderhoud gevende, gelyk men te Thonon gedaan had, die met dergelyke middelen reeds het geheele gewest van Lacco de Lemano bekeerd hadden, om deeze dan als voortplanters tegen de Ketters uit te zenden: en om de andere verder met geweld te dwingen moest men geld vergaderen, ook op dat de Aards-Hertog Albertus in Nederland mogt geholpen werden met honderdduizend kroonen ter Maand, door den Koning van Spanje op Milanen eenen schuldbrief te geven, en daar in Nederland dezelve middelen als in Vrankryk te gebruiken.

Middelen van deeze te zamenzweering tot Engelands bekeering.

In Engeland hadden zy veele verstandhoudingen, er meer dan vyftig Jesuieten in waereldlyke kleederen hebbende, om het volk te onderschikken: en dit gezelschap had brieven van daar, van Hooimaand, des Jaars 1601, dat zy aanhang hadden van meer

dan

den vyfentwintig duizend Mannen, tot de Wapenen bekwaam, die alle heimlyk in hunne huizen belydenis deden van den Roomsch Katholyken Godsdienst, en gereed waren met de eerste geleegenheid hun leeven daar voor te wagen, niet anders verwagtende, dan eenige verandering by den dood der oude Koningin, of by de komst van eene sterke Vloot uit Spanje. Dat te Romen, in Zomermaand, van het Jaar 1601, een Engelsch Edelman, Thomas More genoemd, die van het geslagt van den vermaarden Thomas More was, met meer anderen, daaglyks met den Paus en Kardinalen had gehandeld tegen dat Ryk, arbeidende, om den Koning van Spanje tegen dat Land op te maken, en dat de Vloot, in 't laatste Jaar tegen Algier uitgereed, geschikt was, om de Straat van Gibraltar voorby, en dus naar Engeland, te varen. 1601.

De Paus had reeds zo veele Predikanten en voorname Hoofden van den hervormden Godsdienst gewonnen en zig onderworpen, dat hy eenige beroerten onder hen kon berokken, tot voordeel der Roomschen, hoopende ten laatsten in eene vergadering, door den mond en vonnissen der Meesters van den hervormden Godsdienst, den zelven Godsdienst te doen veroordeelen, waar door alle Koningen en Princen genoodzaakt zouden zyn alom den Katholyken Godsdienst te herstellen;, zelfs dat de Keizer en Koning van Vrankryk daar in reeds bewilligd hadden. En in dit Jaar 1602, dagten deeze Bondgenoten het Ryk van Engeland met sterke Vloten zo veel werk te geven, dat het de vereenigde Nederlanden niet zou kunnen bystaan, en de Aards-Hertog Albertus zou met tienduizend Mannen tegen zyne rebellige Staten versterkt worden.

De Hertog van Savoyen, met hulp der Italiaansche Mogenheden, zou met de middelen, hem naar evenreedigheid toegeweezen, die van Geneve en Bern bespringen, tegen welke hy een regt vorder- Verscheide voorslagen van het Verbond op verscheide Landen

1601. de ten aanzien van het Land van Vaulx en Lozanna.

De Hertog van Lotteringen zou, onder voorwendzel van zynen Zoon, den Kardinaal, tegen die van Straatsburg om het Bisdom Oorlog aanneemen, om dat eenige laatst gemaakte voorwaarden niet volbragt waren. De Paus zou hem daar toe geven honderdduizend Dukaten, en dat meest om de Hervormden van daar te keeren en te houden, en te beletten, dat zy zig niet by den anderen zouden voegen.

De Grisons, die in een Land op 't gebergte van Italiën woonen, hadden zy over 1 Jaar gedagt te overvallen, hebbende eene zeer duidlyke beschryving van de aankomsten en middelen daar toe: desgelyks hadden zy Kaarten of beschryvingen van Geneve, hoe dit en dat te overvallen, die zy alle in den laatsten Winter meenden in 't werk te stellen, by geleegenheid van het Vreugden-Jaar, dat te Thonon by Geneve opgeregt was, om, onder het dekzel van dien, het volk zonder agterdenken by een te brengen, ten behoeve van de voorsz. Bondgenooten.

Daar by was ook een verhaal van den staat en Godsdienst in Duitschland, en hoe de Katholyken weder daar in te brengen waren, noemende veele Vorsten des Ryks, daar toe zy grote hoop hadden, mits voedende den twist in den Godsdienst onder de Duitschers, ook met mildadigheid onder hen te bewyzen.

In Styria, Carinthia en Austria hadden zy reeds veele Edelen gewonnen en gedwongen den hervormden Godsdienst af te sweeren of te verlaten, als de Baronnen van Dona, Taysel, Cizindorf, de Heeren van Perneftain, Prausburgh en Dandelau.

In 't Palatinat hadden zy reeds bewoogen Jasper Schoppio van Hamborg, Jozephst Winden, Justus Calvinus, Johan Woveren en andere, die daar bleeven om beroerten aan te regten, en behendig twist

te

te zaajen, vermits dat met eenen open Oorlog niet aan te tasten was. 1601.

Meer dergelyke aanslagen heeft deeze Baronius uitgebragt, en in Princen Hoven vertoond, zo hy zeide tot waarschuuwing: en vermits ons die behandigd waren, en wy die geleezen hebben, dagt het ons goed in deeze gedenkschriften daar van iets te melden, latende elken Leezer zyn gevoelen daar over vry, hoewel de aanslag op Geneve nog in dit Jaar 1602 gebeurd is, daar hy gewaarschuuwd was, en ook zulk eene magt en voorneemen naderhand in Engeland ontdekt is geworden: dezelve Baronius reisde daarom door Holland naar Engeland, om te waarschuuwen; en hem was meermaalen dag en tyd gesteld, om van de Koningin, in 't Jaar 1602, gehoord te werden; dog werd, gelyk wy daar verstaan hebben, belet door den Hofgezant van Vrankryk, of andere middelen, en vertrok dus: het gevolg, dat de Grisons naderhand gezien hebben, toond, dat deeze Baronius al veele dingen wist, dog werd in veele plaatzen mistrouwd en niet gehoord: de swarigheid, die daar na in Vrankryk ontstond tegen den Hertog van Bouillion, om dat hy die van den Godsdienst gewaarschuuwd had, dat zy moesten toezien op eenige Dienaars, die gewonnen waren, om op eene Landschaps Kerk-vergadering den Godsdienst te helpen veroordeelen, en het mistrouwen op dezelve, ook 't bekennen van eenigen, gaf groot bedenken, dat 'er iets aan moest zyn, gelyk ook andere gevolgen, hier en daar in andere Landen en Ryken zederd bespeurd.

Einde van het Drieentwintigste Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET VIERENTWINTIGSTE BOEK.

Lzo men in Spanje ſcheepen ter Zee ruste, zyn in Nederland en Engeland ook ſcheepen uitgereed. Luysſon, Generaal der Engelſchen, verbrand twee Galleijen, en neemd een Karacq voor Lisbon. De Oost-Indiſche Vaard en handel werd verhaald, en wat de Portugeezen daar vorderen kunnen of niet. Wat den Nederlanderen te Sumatra overkomen is, door ontrouw der Indianen. Twee Zeelandſche ſcheepen daar aangekomen, en wel behandeld, voeren 's Konings Hofgezanten met zig: neemen in St. Helena eene ryke Portugeeſche Karacq, die hen beſprongen had. Regtvaerdiging tegen de opſpraak over het neemen van de Karacq. Een gedenkpenning over het neemen van dezelve geſlagen.

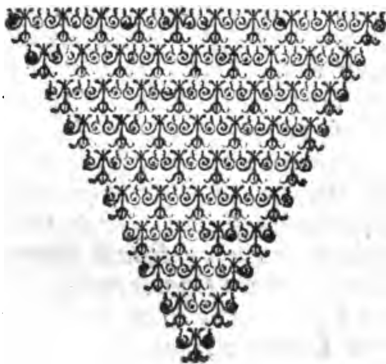
„ Por-

„ *Portugeesche Kooplieden vorderen, op hun voor-*
„ *regt, wedergeving van veele goederen der Karacq;*
„ *van welker voorregten het hoofdzaaklyke werd*
„ *verhaald, daar over 's Lands Staten verklaring*
„ *geven. De medegebragte Hofgezanten des Konings*
„ *van Achem in Sumatra hebben gehoor by Prince*
„ *Maurits in 't Leger voor de Stad Grave, met*
„ *goede behandeling. De Maatschappy der Oost-*
„ *Indische handelaars werd voor* 10 *Jaaren ge-*
„ *maakt, en derzelver Keuren verhaald. De*
„ *Engelschen zoeken weder doortogt naar Chi-*
„ *na in 't Noord-Westen. De grote toerusting van*
„ *den Aards-Hertog en zyne wederparty, de ver-*
„ *eenigde Landen, werd verhaald: hunne togt in*
„ *Braband, met de uitgegeeve verklaringen. De*
„ *Admirant zig sterk houdende by Thienen, doed*
„ *Prince Maurits te rug trekken, die Grave bele-*
„ *gerd, daar hem de Admirant volgd, en hem*
„ *niet kunnende opslaan, muitineerde zyn Krygs-*
„ *volk, en trekt dus naar Venlo en Mastricht:*
„ *waarom de Stad Grave zig overgeefd aan Prin-*
„ *ce Maurits, die als Erf-Heer daar van gehuld*
„ *werd. 't Gemuitineerd Spaansch Krygsvolk*
„ *neemd en sterkt Hoogstraten, en worden van den*
„ *Aards-Hertog verbannen, welke verbanning met*
„ *het antwoord verhaald werd. Zy doen veel*
„ *kwaad, en 's Pausfen Afgezant handeld met hen*
„ *te vergeefs. Frederik Spinola brengd zes Gal-*
„ *leijen naar Vlaanderen, die door de Hollanders*
„ *bestreeden, overzeild en beschaadigd werden, enz.*
„ *Graaf Lodewyk doed eenen togt in Lutsenburg.*
„ *In Vrankryk werd het verraad van den Maar-*
„ *schalk de Byron ontdekt en hy gevangen; zyne*
„ *vrienden spreeken te vergeefs voor hem; hy werd*
„ *van honderd en twaalf Raads-Heeren ter dood*
„ *verweezen, en op een schavot onthalsd. Twist tus-*
„ *schen den Grave Enno en de Stad Embden. De*
„ *vereenigde Landen zenden Krygsvolk in de Stad*
„ *Embden, tot hunne verzeekering, daar de*

„ *Over-*

„ *Overste du Bois veele Sterkten en Schansſen,*
„ *door den Grave gemaakt, geweldig inneemd,*
„ *dat de Staten ſchriftlyk beantwoorden. De Her-*
„ *tog van Savoyen, in tyd van Vrede, beklimd by*
„ *nagt de Stad Geneve, daar zyn volk geweldig*
„ *uitgeſlagen werd. De Hertog verontſchuldigd*
„ *zig by de Switſchers, en maakt weder Vrede*
„ *met de Stad. Hertog Karel van Swedens Oor-*
„ *log in Lyſland. De Kryg in Tranſilvaniën*
„ *werd verhaald, daar de Kardinaal Andreas*
„ *Battor dood blyfd. Pest in Hongaryen werd den*
„ *Turk afgewonnen. West-Indiſche Vloot komt,*
„ *boven de negen Millioenen ryk, in Spanje. De*
„ *Graaf van den Berg neemd het Kaſteel van Wach-*
„ *tendonk voor den Aards Hertog, dog werd ge-*
„ *dwongen het weder over te geven. De ziekte,*
„ *dood en levens-loop van Eliſabeth, Koningin van*
„ *Engeland, werd verhaald: ook de dood van de*
„ *Keizerin in Spanje, en der Land-Gravin*
„ *van Heſſen.*

Dit alles is geſchied in 't Jaar 1602, onder de Regeering van den Aards-Hertog van Ooſtenryk, over zyne onderworpe Landen, en onder Prince Maurits over de vereenigde Landen.

NEDERLANDSCHE

1602.

HISTORIE.

VIERENTWINTIGSTE BOEK.

N 't begin van dit Jaar 1602 waren in Engeland en Nederland tydingen, dat Don Martin de Padiglia, Adelantado in Spanje, was gemaakt Generaal van de Oceaansche Zee, met zonderlingen last, gelyk eertyds de Marquies St. Croce geweest was: het welk nadenken gaf aan de vereenigde Landen en de Koningin van Engeland, die eenige van haare goede scheepen ter Zee gezonden heeft, onder den Vice-Admiraal Sir Richart Luysson, belasd op de kusten van Spanje te liggen, om voordeel te zoeken: deeze Luysson ontmoette eene Vloot wel van dertig meest Oorlogs-scheepen, dog die verstrooid waren: waarom hy nogtans, maar vier scheepen by zig hebbende, den Admiraal van de Spaanschen aanrandde; maar de andere Spaansche scheepen aankomende, omçingelden hem met twaalf of vyftien van de hunnen als in eene halve Maan: des hy, vreezende overmeesterd te zullen werden, afweek, latende vyf of agt van zyn volk in 't Spaansch schip binnen boord. Don Martin de Padiglia, Adelantado van Spanje, Generaal van de Oceaansche Zee gemaakt.

De Koningin van Engeland had van de vereenigde Landen eenige scheepen en Schipvolk tot hulp van haare Vloot, volgens de verbonden, verzogt: waarom zy negen of tien Oorlogs-scheepen met anderen uit Nederland zonden onder den Heere van Opdam, van den huize van Duivenvoorde, die, den 12den van Grasmaand, onder zeil gingen, met den Kapitain Olivier van Oirt, Jan Adriaansz. Cant, Vice-Admiraal, Gerbrant Jansz. Saal van Hoorn, De vereenigde Landen zenden den Heere van Opdam met scheepen ten dienste van die van Engeland.

Jan

1602. Jan Houtman, met Gerbrant Jansz. van Enkhuizen, en meer andere, die in de Duinen by Doeveren medebragten omtrend tweehonderd Hollandsche Bootsgezellen tot dienst der Koningin.

De Engelsche stryden en neemen eene Karacq uit Oost-Indiën.

Eer deeze Hollandsche scheepen op de kusten van Spanje by de Engelsche konden komen, had Luysson, Vice-Admiraal der Koningin, op de Spaansche kusten eene Portugaalsche Karacq, zynde een zoort van de grootste scheepen, die men thans in de Waereld maakt, van duizend, twaalf of vyftienhonderd vaten groot, ontmoed, komende uit Oost-Indiën, met speceryen gelaaden. Deeze op de Rivier van Lisbon gekomen zynde, en de Engelsche rondom haar ziende sweeven, begaf zig, zo na zy kon, onder het Kasteel van Setubal, en kreeg daar drie of vierhonderd Mannen van 't Land tot haare bescherming; maar de Engelsche hen dapper met grof Geschut aantastende, zyn 'er nog agt Galeijen van Don Frederico Spinola, die daar lag, om zyne reis naar Nederland voort te zetten, en met dezelve nog drie van den Marquies S[t]. Croce, op de Engelschen uitgekomen, beide in perzoon die uitvoerende, om deeze Karacq te beschermen. Deeze elf Galeijen werden terstond van de Engelschen dus aangetast, dat de beide Admiraals zeer doorschooten werden, en de Vice-Admiraal van Spinola, met eene andere, werden gedwongen zig over te geven, welke geplunderd en de meeste Slaven verlosd werden; maar alzo zy meest arbeidden om de Karacq te krygen, staaken zy 'er den brand in, deels met oly en busschuit-brood gelaaden zynde. Nog twee andere waren bereid zig over te geven; maar te zeer met de Karacq bekommerd en beezig zynde, veragtten zy dezelve, en dus zyn alle de andere gevlugt en ontkomen. De Karacq hebben zy verder van het Kasteel van haare Kabels zoeken te doen dryven, bereidden daar toe eene grote Hulk van Lubeck met twintig Mannen, en bragten die boven de Karacq, om haare Kabels te

De Engelsche neemen en branden twee Galeijen, de eene van Spinola, die de Karacq wilde beschermen

snyden

strijden en driftig te maaken, om ze dan door de magt van het Geschut te dwingen; maar terwyl deeze Hulk daar by was komen ankeren, kreeg de Karacq eenen gevaarlyken scheut, welke daarom, vreezende te zinken en van haare Kabels gedreeven te werden, eenen bood uitzond, begeerende te onderhandelen: daar over Geizelaars werden gezonden, en zy maakten een bestand, tot dat zy over een gekomen waren, dat zy het schip zouden verlaten, en al het Volk aan land gezet worden met al het geene zy mede konden dragen. Dus kreegen de Engelschen die grote Portugaalsche Karacq, wel zevenhonderd lasten groot, meest met Peper en andere waaren gelaaden: en hoewel de kostlykste kleine goederen 'er uit waren, voerden zy nogtans eenen kostlyken buid in Engeland. 1602.

De genoome Karacq werd in Engeland gevoerd.

Die van Holland kreegen in dit Jaar ook drie Oost-Indische schcepen t'huis, Holland, Over-Yssel en Dordrecht genoemd, met Nagelen, Peper en andere Speceryen gelaaden. Daar kwam ook tyding, dat 'er in Spanje eene ryke Vloot uit West-Indiën was aangekomen, daar op de Engelsche te vergeefs gewagt hadden.

Dewyl wy van de Zeevaard melden, zullen wy verder iets van den Oost-Indischen handel en vaard verhaalen.

Verhaal van den handel der Portugeezen op Oost-Indiën.

Kastiliën en Portugal de vaard op beide de Indiën gevonden hebbende, hebben lang getwist over de Moluksche Eilanden, door dien elk vorderde die onder zyn Halfrond te hebben, naar de uitdeeling der Waereld, door Paus Alexander den VIden tusschen hen gedaan: daar uit gesprooten zyn andere nieuwe verdeelingen, by welke dat verschil vermeerderd is: dog alzo de Kastilianen op de Molukken niet veel konden komen, zonder in 't deel van Portugal te zeilen, dat by de schikking des voorsz. Paus verbooden was, om die twee Koningryken in onderlingen vrede te houden, heeft ten laatsten zeekere Magellanes, een Portugees, te onvreeden uit

Por-

1602. Portugal vertrokken, ten dienste des Konings van Kastiliën de Straat, door hem Magellan genoemd, ontdekt, zo dat Kastiliën door zyn eige deel nu tot in de Molukken kon zeilen, het welk de Portugeezen gewapenderhand hebben zoeken te weeren, en daar door eenen langduurigen Oorlog gevoerd, tot dat Karel de V^de^ met de Infante van Portugal trouwde: want alzo de Kastiliaansche Kooplieden aan den Keizer, toen hy in Gent was, verlof voor 3 Jaaren verzogten, driemaal honderdduizend Dukaten aanbiedende, heeft hy het hun hard afgeslagen, daar uit men vermoedde, dat dit mede onder de huuwlyksche voorwaarden moest begreepen zyn geweest, of anders met verdrag onder beide de Princen heimlyk beslooten, alzo men anders daar van geen weet heeft: want zederd dien tyd hebben de Portugeezen Oost-Indien en de Molukken gebruikt, tot dat zy onder Koning Philips heerschappy gekomen zyn, en bezaten in deezen tyd de kusten van Brasiliën, die hun jaarlyks wel vyfmaal honderdduizend Dukaten opbragten; in Afrika Sefala, Monsanbique en Sena; in de Golf van Persiën Ormus; en verder op de kusten van Indiën en Malabar alle deze Steden, als Diu, Damaon, Batain, Mannora, Chaulsz, Goa, Onor, Bargilar, Mangalor, Canānor, Granganor, Cochin, Conlaum; op de Narzinga S^t^. Tome of Malliapar, Negapatan, Nauar; Columba in 't Eiland van Zeylan; Malacca op den punt van 't Land, eertyds Aurea Chereonnesus; op de Molukken Mallucco en Amboyna; en in China het Eiland Maccao en Caneao, in de breette van tweeëntwintig graden.

Landen en plaatzen, die de Portugeezen bezitten in de Indiën.

Oost Indische Landen, daar de Kastillanen nog Portugeezen geen gebied hebben.

Boven deeze plaatzen, daar zy eenige sterkten of volk-plantingen hebben, zyn 'er meer bekende Landen en bewoonde Koningryken, als het groot Eiland van Madagascar of S^t^. Lorenzo, daar zy geen bezit hebben, op de Golf van Bengalais Orixa, en Bengala en Aracan, de Koningryken van Pegu, Inichalaon, Syanie, Camboya, Canchinchinar, 't groot

ryk

ryk van China, het ryk Eiland Sumatra, groot en klein Java, met Baly, en meer andere, dat Vry-Heeren Landen zyn, daar op de Portugeezen nog Kastilianen niet meer te zeggen hebben, dan eenige andere Volken. 1601.

Boven deeze regts-vorderingen der Portugeezen en Kastilianen, die zig geheel America en Peru, onder den naam van West-Indiën, toeeigenen, zyn 'er ook de Engelschen.

De Engelschen vorderen regt van bezitting, om dat zy het ontdekt hebben, van de breette van agtenvyftig graden Noordwaards tot het Zuiden en Zuid Westen van Florida, byna 1000 Mylen: nog in de Zuid-Zee door den Ridder Draak, te vooren by de Spanjaarden niet bekend, ontdekt een Land, nieuw Albion genoemd: ook alles, dat Forbischer en Davis in 't Noord-Westen gevonden hebben.

De Franschen vorderden regt op nieuw Vrankryk, by hen ontdekt St. Laurens, 300 Mylen, en de Rivier Canada Norenbega: nog de Rivier Genero in Brasiliën.

Dus was de gesteldheid van deeze Landen en Indiën, ten tyde, wanneer in 't Jaar 1595 de Nederlandsche beroerten veroorzaakt hebben, dat door de geduurige besluiten in Spanje alle Zeevaard en Koophandel derwaards verbooden werd: des zogt men in Nederland andere middelen, om dezelve op Indiën te vorderen.

Middelen, oorzaken en keuren van de eerste Nederlandsche Oost-Indievaarders.

De eerste geleegenheid tot deezen handel was zeer gering: zeekere Nederlander, Pieter Houtman genoemd, had lang op de Portugaalsche scheepen in Oost Indiën gehandeld, zo dat hy genoeg wist, wat voordeelen 'er waren: deeze Houtman werd daar na in Portugal gevangen gesteld, en alzo hy tot zyn ontslag eene merklyke zom gelds noodig had, vervoegde hy zig by eenige Kooplieden te Amsterdam, die beloovende, zo zy hem hielpen, tot vergelding te zullen openbaaren alles, wat 'er op de Oost-Indische reizen vallen kon, hun zeer aan-

1602. pryzende de grote voordeelen, die daar te doen waren: en dus is, eerst door 't beleid der Kooplieden van Amsterdam en Antwerpen, daar hun verblyf houdende, de zaak in 't werk gesteld, en den Heeren Staten Generaal der vereenigde Provintien vertoond, verlof vragende, om die vaard te vorderen, het welk de voorsz. Staten, uit vrymagt, hun verleend hebben om verscheide reedenen, die verhaald werden, als tot vordering en uitbreiding van den waaren Christlyken Godsdienst, gegrond op hunnen nood, nu staande in Oorlog met Spanje, welke Oorlog in 't Staats-bestuur vereischte, dat zy hunnen Vyand, als Alleenheerscher der Waereld, de rykdommen van de Oost en West-Indiën niet behoorden alleen in handen te laten, dat hy, als Alleenkooper van het Christenryk, dezelve naar zyn goeddunken zou venten, die met de swaarste tollen naar zyn gelieven beswarende, nadien het blyklyk was, dat de Oceaansche Zee, als een hooge en gemeene weg voor het eene Land om het andere te bezoeken, en met zyne onderlinge gerieflykheden by te staan, van Godt geschapen ware, allen Menschen gemeen, naar de natuurlyke en aller volken regten, gelyk de Lugt; makende ook door een voorschrift de noodige schikkingen, alleen strekkende, om met burgerlyke beleefdheid handel en koopmanschap te dryven, geene veroveringen te maken, niemand te beschadigen, tergen, of oorzaak van geschil te geven, maar wel te mogen staan op hunnen tegenweer: en zo wie hunnen eerlyken handel wilde beletten, zou mogen toezien, wie de sterkste bleef, en dergelyke meer.

Tot vordering van de Uitreeders leenden de Landen hun het noodig metalen Geschut, op goede borg van weder te leveren, of de waerde daar voor te betalen: en dus is het eerste beleid door die van Amsterdam in 't werk gesteld.

Dus is de eerste vaard op Oost-Indiën aangegaan, daar van wy deels het gevolg te vooren in 't 17de, 19de,

19de, en 22ste Boek verhaald hebben; ook hoe die gegroeid is: nu zullen wy eenige daar omtrend voorgevalle zaken verhaalen, en hoe die haaren voortgang heeft genomen. 1601.

Beschryving van het Eiland van Sumatra de Stad Achem en deszelfs Koning.

De eerste vaard was op 't Eiland van groot Java, in de Koop-Stad Bantam, en zederd op het Eiland van Sumatra, by de ouden Taprobana genoemd: dit ligt regt over Malacca, begind tegen over den Golf van Bengalen, op den vyfden graad aan de Noord-zyde, strekkende dus Zuid-Zuid-Oost voor by Malacca, eindigende by het Eiland van groot Java, op zes graden aan de Zuid-zyde: de Portugeezen hadden daar geene vastheid, dog dreeven hunnen handel op Pedir en Achem: het Eiland heeft sommige Koningen, dog de voornaamste is de Koning van Achem, Soltan Alciden Raietza Lillo Lahe Fehlam genoemd, Oorlog voerende tegen den Koning van Joor, gelyk hy ook tegen Malacca gedaan had, maar was onlangs door geschenken verzoend.

Deeze Stad Achem ligt op vier en eene halve graad op de Noord-zyde van de Lyn. De Koningen zyn te vooren magtig geweest: dog voor 20 Jaaren heeft deeze den Koning, zynen Voorzaat, omgebragt, en zig zelven opgeworpen, grote dwinglandy over zyne Onderdanen, de Perzen en Arabiers oeffenende, veele scheepen van Macau en Cambaya neemende. De Perzianen en Gazeraten plagten te vooren grote vaard op deeze Stad te hebben, maar durven, wegens zyne geweldenary, daar niet meer komen, maar komen op Java en Pryamay. De oude Lieden daar zeggen, dat zy over meenig 100 Jaaren daar van Perziën en Arabiën de vaard gehad hebben: daar vald veel zeer grove en schoone peper; ook vind men daar schoon goud, beniowyn en kanfer: die van Bantam hebben daar op Achem grote vaard, wel van twintig of vyfentwintig fuisten jaarlyks, en hunne koopmanschap is grof porcelyn, dik koperdraad en zout, dat zy verruilen voor peper en goud: hunne spraak is Malais, en zy zyn een kwaad en bedrieglyk volk. De Syneezen

1602. pleegen daar ook jaarlyks met twee of drie scheepen te komen; maar alzo onlangs twee gelaade Syneezen van hen overweldigd zyn, onder schyn van vriendschap, en hen te helpen tegen eenige Galeijen van Malacca, komen zy daar niet meer.

Koopmanschappen in Oost-Indiën hun dienstig.

De koopmanschappen, die daar eenigzins dienen, zyn scharlaken grein en karmozyn, rood koraal, geele amber, teekens rond, vergulde spiegels, kristalyne glazen, flessen, Neurenburger waaren, brillen, glazen, pluimen, loot, yzer, stormhoeden en kammen.

Ongelyk aan twee Hollandsche scheepen te Achem ervaren.

Wy hebben te vooren in 't 22ste Boek verhaald, hoe twee scheepen uit Zeeland, de Leeuw en Leeuwin, by deeze Stad Achem zeer kwalyk gehandeld waren geweest, namelyk dat in 't Jaar 1599 de Kommis Pieter Houtman, in de tegenwoordigheid van den voorsz. Koning, door deszelfs Secretaris verraadlyk van agteren op 't schip de Leeuw doorstooken werd: dog de Schipper, zig te weer stellende, met hulp van het schip de Leeuwin, bewaarde de scheepen, en zy zyn, half gelaaden, wederzyds veele dood gebleeven zynde, zonder betaling met onwil van daar naar huis gevaren.

Niet lang hier na, in 't Jaar 1600, zyn in Sumatra aangekoomen twee Amsterdamsche scheepen van eene nieuwe Maatschappy, daar op Kommis was Paulus van Caerden, het voorsz. misverstand in 't eerst niet weetende, of zig niet aantrekkende, die in handeling traaden met den voorsz. Koning van Achem, en hebben eenige van hunne koopmanschappen aan land gebragt, geschenken gedaan, en eindlyk gehandeld, dat zy, den 28sten van Wintermaand, des Jaars 1600, zeeker verdrag met den Koning hebben besllooten, dat hy hun zou leveren agttienhonderd barren peper, na de levering te betalen, en boven den bedongen prys nog betalen vyf ten honderd van het geld en de goederen, voor het inkomen en uitvaren, en ook het gewoone weeggeld: dat verder niemand zou mogen koopen of

laden,

laden, voor dat deeze levering ten vollen gedaan was. 1602.

Dog alzo daar gekomen was een Portugeesch Hofgezant, een Françiscaan, welke den Koning, die nog geen vast besluit genoomen had, of hem de vriendschap of handel met de Portugeezen nuttiger was dan met de Nederlanders, overgehaald heeft de Hollandsche scheepen met derzelver lading te overmeesteren, daar toe de hulp der Portugeesche scheepen van Malacca verzoekende: des, om elkanderen te bedriegen, schonk de Koning den Hollandschen Admiraal alle de gevangenen van de voorsz. Zeelandsche scheepen, den Leeuw en de Leeuwin, die toen daar aan land gebleeven waren, en alle dood gereekend werden. De Admiraal daar tegen gaf den Koning zeekere party lakenen en karzajen, met eene aanmerklyke som Realen van agten. De Koning en Edelen kogten ook veelerhande andere koopmanschappen op reekening van de levering; maar alzo zy zagen, dat eenige Arabische scheepen van Mecha, die zy op de reede gevonden hadden, daaglyks hunne lading, die zy gekogt hadden, innamen, by geval daar voor meer gevende, zonder dat zy eenige levering konden krygen, zonden aan den Koning, om zig te beklagen, doende des niet tegenstaande nog verscheide geschenken aan hem en andere, door welke zy dagten, dat de zaken konden gebeterd werden, aanhoudende op voldoening van 't verdrag, of wedergeving der ontfange goederen: het welk de Koning weigerde, ten ware hem nog agtduizend Realen van agten gereed geteld werden; daar op de Admiraal antwoordde, dat hy, volgens het verdrag, daar toe niet gehouden was, en zou zulks by zynen Prince en Opperhoofden niet kunnen verantwoorden; maar om den Koning alle agterdenken van het geene zy voorgenomen hadden te beneemen, zond hy hem nog eenige koopmanschappen, eindlyk besluitende alle de scheepen, die op de reede lagen, aan te tasten,

De Koning van Achem zoekt de Hollanders te overvallen.

1602. om dus, by maniere van wederneeming, den Koning te dwingen tot het volbrengen van het verdrag, en de levering der beloofde gevangenen van den Leeuw en Leeuwin, aan hun geschonken; maar den volgenden nagt zyn alle de gevangenen, die aan het land waren, ontvlooden, zo zy het best konden, en zyn met eene schuit aan boord gekomen, zommige swemmende, zo dat 'er maar een verdronk, en zyn daar na, met gemeen goedvinden, op de Arabische scheepen gevallen, en hebben die ingenomen, dog zonder bloedstorten of wreedheid, om dat het volk meest vlood, en de overige werden wel behandeld: deeze scheepen waren negen in getal, drie Roomsche, drie Gengeraten, twee Lengalen, met een Portugeesch scheepje, daar mede de Gezant gekomen was: 's anderendaags schreef de Admiraal aan den Koning, dat hy nog, gelyk te vooren, bereid was zyne koop te voldoen, of zo de Koning niet wilde, zou hy zyne ten agterheid op eene andere manier zoeken te krygen: dog hier over gebood de Koning op hen te schieten, daar op zy hem deden weten, dat zy de voorsz. negen scheepen zouden in brand steeken, en vermits het schieten bleef duuren, staken zy het vuur in 't Spaansch schip, en 's anderendaags in nog twee andere scheepen, daar op de Koning het schieten deed ophouden. De Admiraal bood nog herstel van de verbrande scheepen aan, met ontslag van de andere, zo de Koning het verdrag voldeed, en zo niet, dat hy zyne levering vinden zou aan de peper van drie Arabische scheepen, die de peper vast laadden, welke de Koning hun verkogt had: alzo dit alles te vergeefsch was, hebben zy de peper ten laatsten genomen, en daar van eene schikking, aanteekening en reekening gemaakt, welke aan den Koning gezonden werd, aannemende den peper op reekening en tot betaling van de goederen en het geld, dat de Koning van hen had, en zyn daar na aan een Eiland Pulo gegaan, om met 's Konings Gemagtigden, zo hy 'er eenige

De Hollanders nemen Indische scheepen van de reede, om hun geld en goed weder te hebben.

De Hollanders nemen peper met geweld.

wilde zenden, te vereffenen, het welk niet geschiedde; maar alzo de aangenome peper meer bedroeg, dan hun toekwam, heeft de Admiraal in Bantam voorraad gelaten, om 't zelve te betalen, en zyn dus naar huis gekeerd, en te Vlisfingen wel aangekomen. 1602.

In Zeeland gekomen, en hunne handelingen rugtbaar geworden zynde, zyn deeze scheepen daar van 's Lands Fiskaal aangesprooken, en beschuldigd van geweld en vyandschap tegen onpartydige vrienden gebruikt te hebben, en daar over werden, by maniere van aanhaling, honderd lasten peper van hen afgehouden, welke nogtans de gedaagde ontkenden in dier voegen overgenomen te hebben; en al was dit zo, dat nogtans zulk eene meenigte niet zou kunnen geeischt werden, dan met betaling der vragten, gevaren en onkosten. De Bewindhebbers hebben ook verzogt, dat zy op borg de goederen mogten vervoeren en bezorgen, het welk hun afgeslaagen zynde, hebben zy brieven van het Hof verkreegen, alzo het koopmanschappen waren, die bederven, verminderen, en met den tyd in prys afslaan zouden kunnen, tot grote schade van die 'er belang in hadden, inzonderheid om dat de Frankfortsche Mis aanstaande was, dat zy ook scheenen het regt van wederneming te hebben, hun van Prince Maurits last en brieven vergund zynde; om de Kooplieden van de begonne Scheepvaard niet af te schrikken, zyn zy ten laatsten ontslaagen, op borg van vyftigduizend guldens, de geenen, die 'er belang in hadden, aanbiedende, voor alle behoorlyke Regters te regt te staan.

De Hollandsche scheepen, in Zeeland gekomen, werden van den Fiskaal aangetast.

3 Maanden na dit verschil zyn, den 23sten van Oogstmaand, in Sumatra aangekomen twee scheepen van de vier, die den 18^den van Louwmaand, des Jaars 1601, uit Zeeland t' zeil waren gegaan, te weten, Zeeland en de lange Barcq, onder de Kommizen Gerard de Roy en Laurens Bicker: deeze van het voorsz. ongeval der Hollanders niet wetende,

Twee Zeelandsche scheepen voor Achem aangekomen, en derzelver handeling.

1602. hebben hunne Kommizen met brieven van Prince Maurits en geschenken van hunne Meesters aan den Koning te Achem gezonden: de geschenken waren duizend Realen van agten, eenige vergulde wapens, spiegels, enz. Deeze aan 't land by den Koning gekomen zynde, vernamen het voorsz. ongeval der Hollanders, en ziende zig in 't geweld van een zo ruüw en Barbaarsch volk, werden zeer verbaasd, en antwoordden zeer beleefd, naar eisch van tyd en zaken, dat zy de voorsz. scheepen en derzelver Meesters wel kenden; maar dat die in dienst van eene andere Provintie waren, en onder andere Reeders stonden; dat zy hun ook wel verzeekerden, dat zulks geschied was zonder last van hunnen Prince en Overheid, veel minder op bevel van de Meesters, en beloofden ook by hunne wederkomst hun best te doen, om herstel van het voorsz. misverstand by die van Holland te verkrygen; het welk de Koning hun by wyze van Eed by den hoogen God deed belooven: en om die zaak te vervolgen, zyn mede overgekomen twee Handelaars van de Arabiers, die 'er belang in hadden, de een zynde van Buda in Hongaryen, de ander een verloochend Christen, in Siciliën gebooren.

Deeze in Holland aangekomen zynde, zyn met de Bewindhebbers over een gekomen op vyftigduizend guldens, en hebben daar over een openbaar bewys stuk gegeven: daar reezen na het sluiten nog geschillen, waar dit geld zou betaald werden, de Arabiers voorgenomen hebbende naar Barbaryen te varen, van daar naar Alexandriën, en dus naar huis; daar tegen zig de Bewindhebbers stelden, om het gevaar van de Spaansche Galeijen, en de onkosten, waar door het geld der geenen, die 'er belang in hadden, zou verminderd werden, tot hunne oneer, aanbiedende de zom onverminderd zonder kosten op de reede voor Achem te leveren, daar zy de peper overgenomen hadden: ten laatsten onder den anderen eens werdende, is de zaak beslist.

Wy

Wy zullen verder nog een ander toeval, op deeze togten voorgevallen, verhalen. Deeze twee Zeelandsche scheepen, gelyk wy verhaald hebben, in 't vriendlyke met den Koning van Achem gehandeld hebbende, zyn, met hunne Kommizen en den Overſten Laurens Bicker, met hunne volle lading uit Sumatra t' zeil gegaan, den 14den van Wintermaand, des Jaars 1601, eenige Gezanten van den Koning aan Prince Maurits en de Heeren Staten medebrengende, en zyn gelukkig gekomen op de reede van 't Eiland St. Helena, den 6den van Lentemaand, des Jaars 1602, daar ook by hen gekomen is een schip van Amſterdan, de ſwarte Arend, zeer verſwakt en van volk beroofd, zo dat zy kwalyk magtig waren het schip te beſtuuren, daarom die van Zeeland hen met alle ververſching geholpen en van zes gezonde Mannen voorzien hebben. 1602.

Dus daar liggende, werden zy nog gewaar een schip, naar hen toekomende, dat zy meenden een ander Hollandsch schip, de witte Arend, te zyn, daarom zy tot hulp daar na toe voeren, meenende, of zy ook gebrek mogten hebben: dog 'er by komende, bevonden zy, dat het eene Spaansche Karacq was, by welke zy zo digt voeron, dat zy die aanſpraaken en vrede aanbooden, maar tot antwoord kreegen het geroep, dat zy Ketters en Dronkaards waren, en ſchooten met drie ſtukken twee Mannen dood, en kwetſten eenen in de lange Barcq: waar door de Zeelanders zig op de Barcq te weer ſtelden, en wel een uur op de Karacq ſchooten, eer 't ſchip Zeeland daar by kon komen: daar na hebben zy het gezamentlyk zo lang bevogten, dat het genoodzaakt werd zo na onder het Eiland van St. Helena te loopen, dat 'er niemand zou durven tusschen beide komen, op dat hy dus al zyn Geſchut aan de eene zyde zou kunnen gebruiken: des niet tegenſtaande is een van de ſcheepen tusschen beiden gekomen, en heeft dus op hem geſchooten, dar hy voor den avond zyne touwen moest afhouwen, op hoop van

Twee Zeelandsche ſcheepen ontmoeten en overmeeſteren by St. Helena eene Karacq, die hen beſpringd den 16 Maart, 1602.

1602. te ontvlieden, dat genoegzaam onmooglyk was, de Zeelanders hem gestadig volgende, en zyne hoofd-touwen en staande wand afschietende, om hem tot overgeven te dwingen, daar toe de Overste niet wilde verstaan, voor dat hy bevond, dat zy over de dertien voeten water in hadden, daarom zy eene Vrede-Vaan uitstaaken, en begonnen om genade en leven te bidden, het welk hun van den Kapitain van 't schip Zeeland is toegezegd, mits dat zy zouden overleveren alle paerlen en gesteentens, die in 't schip waren, en het zelve 3 Dagen met pompen boven water houden, daar toe van beide zyden grote naerstigheid gebruikt werd, werpende veele kostlyke goederen, die in den weg waren, over boord, vermits het schip te diep en onbehoorlyk gelaaden was.

Rykdom en lading van het genomen schip.

Dus is dit kostlyk schip, St. Jakob genoemd, den 16den van Lentemaand, genomen, dat in 't voorige Jaar, Admiraal zynde, met nog agt Karacquen van Lisbon naar Oost-Indiën gezonden, en daar naar Portugal gelaaden was: de Reizigers verzeekerden, dat zy in Goa eenige Millioenen ryk geagt waren: hunne ballast was peper, in hebbende veele paerlen, diamanten, Lapis Besar, Ambergris, ongewerkte zyde, en gewerkte zyde-lakens, lynwaten van katoen, en anderen fraajen kostlyken huisraad, zynde het best toegeruste Oorlogs-schip, en was zo kostlyk gelaaden, dat het in alles wel uitgebragt heeft boven de vyftienmaal honderdduizend guldens: dit schip was groot omtrend vyfhonderd of meer lasten, en had op omtrend vierhonderd Mannen en zeventien metale stukken Geschut: de Zeelanders daar tegen hadden in beide hunne scheepen niet boven de honderd zesendertig Mannen, het welk den Portugeeschen Oversten zo speet, dat hy van de Zeelanders begeerde hem te doorschieten en de overige gelofte te houden; maar hem werd geantwoord, dat men aan een ieder de gelofte moest houden.

Om-

Om de Portugeezen aan land te zetten, zyn zy met dat schip geloopen onder 't Eiland Fernando le Rona, 80 Mylen van het vaste land van Brasil, en hebben daar van 't afgebrooken hout van het Oorlogs-schips verdek een klein scheepje gemaakt, waar mede de Portugeesche Admiraal naar Brasil om scheepen is overgevaren, zynen Zoon by de overige van het volk, wel voorzien van leeftogt, daar latende. De Portugeezen hebben in 't scheiden de Zeelanders bedankt voor de goede behandeling en getrouwheid in de beloften, en bekend, indien zy meester hadden geworden, zy hen ruuwer zouden gehandeld hebben. 1602.

Dit schip dus genoomen zynde, is ten laatsten in Zeeland aangekomen den 20sten van Hooimaand, ingebragt door twee Oorlogs-scheepen, die uit Zeeland gevaren waren, om dat te ontmoeten.

In 't bezigtigen der papieren van het schip is gevonden het bevel van den Onder Koning te Goa, om de Hollanders en Zeelanders te wagten onder St. Helena's Eiland: en op den Autaar in de Kapel van St. Helena is gevonden een brief van 't schip St. Valentyn, dat zy daar eene Maand op de reede van St. Helena geleegen hadden, om de Nederlanders te wagten, maar genoodzaakt waren te vertrekken, uit vrees voor hongers-nood, door gebrek aan leeftogt, het welk voor deeze scheepen zeer diende ter regtvaerdiging van deezen aanslag, die veel opspraak onderworpen was, en geregtsplegingen veroorzaakt heeft: want veele, die verstand van Zeevaard en Koophandel willen hebben, meenden, dat het stuk gelukkiger afgeloopen dan wys begonnen was, dat Koopvaarders, met hunne volle laading, een zoo groot wel gewapend en gemand schip niet alleen aangetast, maar ook eenige dagen vervolgd en genomen hebben, zonder agt te nemen op de ligt voorvallende grote gevaren. Regtvaerdiging en opspraak over 't nemen van deeze Karacq.

Andere vroegen, of het wel gedaan was, dat de een Koopvaarder den anderen ter Zee verongelykte: daar

1602. daar tegen de anderen zig beriepen op het Krygsregt, *Vim vi repellere fas est*, ziende, dat de Spanjaarden hen erger handelden, en dit schip als Admiraal uit Spanje naar Indiën was gevaaren, om de Nederlandsche Oost-Indievaarders alom vyandlyk te handelen, en die vaard te beneemen, die dat nogtans geenzins deden op eenige plaatzen, onder hun regts-gebied geleegen, ten ware zy zig de geheele Waereld toe-eigenden, dat tegen alle natuur en wetten stryd.

De Bewindhebbers van deeze scheepen in Zeeland hebben, tot berisping van zulk eene gedagte, eenen fraajen en heerlyken Triumph-penning, beide van goud en zilver, ter eeuwige gedagtenis doen munten, daar mede zy hunne vrienden vereerden, op welkes eene zyde dit schip, by het Eiland van St. Helena tusschen de twee Zeelandsche scheepen, gelyk het genomen werd, was afgebeeld, met dit randschrift, *Possunt quæ posse videntur*, 16 *Maart* 1602, dat is, Alles, wat doenlyk schynd, mag geschieden; maar wy laten dat andere uitleggen: op de andere zyde stond het hovaerdig teeken des Konings van Spanje, in veele plaatzen van zyne heerschappy opgesteld, te weten, een Waerelds-Kloot, afgebeeld in Zee, met een Paerd, dat daar uit springd, met opschrift boven 't Paerd, *Non sufficit Orbis*, dat is, deeze Waereld is my te klein: en agter dit Paerd stond een Leeuw swemmende op de Zee, zynde het Wapen van Zeeland, met byschrift, *quo saltas insequor*, dat is, daar gy springd, ik volg u, te kennen gevende, dat daar dat Spaansch Paerd wil loopen, al was het in eene andere Waereld, de Zeeuwsche Leeuw hem meend te volgen, gelyk zy daadlyk met het nemen van dit schip, dat hen meende te nemen, willen bewyzen, en ook dat zy met hen over de heerschappy van de Oceaansche Zee willen stryden.

Triumph-penning in Zeeland geslagen over het nemen van 't schip.

Om hun Volk daar toe te verwekken, werd 'er ook een leg-penning geslagen, hebbende op de eene zy-

zyde het Wapen van Zeeland, eenen fwemmenden Leeuw op de zee baren, met opfchrift, *Luctor & emergo*, dat is, ik worftel en dryf boven: op de andere zyde een zeegenpralend fchip met volle zeilen, met dit omfchrift, *Imperator Maris terræ dominus*, dat is, de Heerfcher op de Zee is des Aardryks Meefter, daar mede zy willen bewyzen, waar zy in deezen Oorlog naar tragten, tot hunne befcherming. 1601.

Als dit fchip, den 10den van Hooimaand, in Zeeland was aangekomen, is het van den Fiskaal der Admitaliteit aangefprooken, en daar na voor goeden prys verklaard, daar tegen zig de Portugeefche Kooplieden, te Amfterdam en Antwerpen zig ophoudende, ftelden, zig beroepende op eenige vryheden en vrygeleid-brieven, hun en hunne onderhoorigen vergund door de Staten Generaal van alle de Nederlanden, binnen Brusfel, den 22ften van Wynmaand, des Jaars 1577, gegeven, en in Amfterdam, den 19den van Zomermaand, des Jaars 1581, beveftigd; en daar na andermaal, als Antwerpen van Amfterdam gefcheiden was, den 11den van Sprokkelmaand, des Jaars 1588, daar in aan hunne Hoofden en het Volk bevestigd werden de oude vryheden, die zy zeggen byna 200 Jaaren genooten te hebben: daar in hunne Vrouwen, Kinderen, Huisgezinnen, onderhoorigen inboedel, koopmanfchappen, enz. verleend werd in de vereenigde Provintien vry en ongemoeid te blyven, en te handelen, gelyk de Ingeboornen van dien, en die buiten de vereenigde Landen in onzydige plaatzen woonen, in alles koophandel te mogen dryven gelyk de voorfz. Portugeefche Inwooners, die nemende in hunne befcherming en vrygeleide, ook alle hunne fcheepen, fcheeps-volk, goederen en koopmanfchappen, die zy uit Portugal of andere Koningryken op de vereenigde Provintien zouden brengen, vergunnen hun die te verhandelen, en weder uit te voeren naar hun gelieven, mits betalende ge-

Portugeezen meenen, dat, uit kragt van vryheden het fchip geen prys zy.

Inhoud van der Portugeezen vryheden.

1602. gewoonlyke regten, en tegen den staat van de Landen niets te ondernemen, of heimlyk verstand met den Koning van Spanje of andere vyanden des Lands te houden: en zo het gebeurde, dat zy hun die opzeiden, of eenig Oorlogs toeval de Steden van hun verblyf overviel, zal hun dit vrygeleide 4 Maanden verlengd zyn.

En na het innemen van Antwerpen, en verandering van het Ryk van Portugal, in handen van den Koning van Spanje gekomen, had dit Volk in 's Hage, den 30sten van Hooimaand, des Jaars 1592, vermeerdering van de voorsz. vryheden verkreegen; ook voor die, die binnen Antwerpen en andere plaatzen onder hunnen vyand zouden blyven, zo volkoomen, als die in onzydige Landen woonden, zonder nogtans zelfs te mogen overkomen, dan met eenen byzonderen vrybrief. Eindlyk hebben zy, den 2den van Wynmaand, des Jaars 1600, in 's Hage verkreegen, dat zy over Lisbon of Portugal op Brasiliën zouden mogen handelen, en hunne goederen in de vereenigde Landen brengen.

Niet tegenstaande de Portugeezen zig tegenstelden, werd het schip voor prys verklaard.

Uit kragt van deeze vryheden en geleide hebben de voorsz. Portugeezen van Antwerpen en Amsterdam zig tegen den Fiskaal van 't Land gesteld, als zynde dit Portugeesche vrye goederen: waar tegen de Fiskaal vertoonde, dat alle deeze vryheden in 't geval van dit schip hun niet hielpen: en het is eindlyk, na lange regts-plegingen, by de Admiraliteit van Zeeland voor prys verklaard.

Hier na hebben de Heeren Staten Generaal der vereenigde Landen, op dat de Portugeezen zig niet meer vergrypen zouden in 't misverstaan van hunne vryheden, eene uitlegging van deeze gunstbrieven gemaakt en uitgegeven, gedagteekend in 's Hage, den 12den van Herfstmaand, des Jaars 1603, om alle misverstand weg te nemen, en verklaarden,

Dat de verleende vryheden geweest zyn en nog waren, dat de koophandel dryvende Portugeezen,

in de vereenigde Nederlanden woonende, derzelver Vrouwen, Kinderen, en goederen, binnen dezelve Landen genieten zullen bescherming der Heeren Staten: dat insgelyks de goederen, die door de voorsz. handelende Portugeezen, in de vereenigde Landen woonende, uit dezelve naar andere Landen zullen werden vervoerd, volgens hunne vrygeleid-brieven, daar toe verleend of nog te verleenen, dezelve bescherming der Heeren Staten, gelyk andere Ingezetenen, zo te water als te land, zullen genieten. 1602. De Staten Generaal verklaren hoe de vrygeleiden aan de Portugeezen verleend, te verstaan zyn.

Maar willende de voorsz. Portugeezen van Brasil en St. Tome op Lisbon of andere vyandlyke Havens, of van dezelve vyandlyke Havens op Brasil of St. Tome, of ook van de voorsz. en andere vyandlyke Havens op onzydige, of van de onzydige op de voorsz. en andere vyandlyke Havens en Landen handel doen, zullen derzelver persoonen, scheepen en goederen, op den zelven handel bevonden, uit kragt van de voorgaande verleende vrygeleid-brieven geene bescherming der Heeren Staten mogen vorderen nog genieten, maar van 's Lands Oorlogs-scheepen of andere veroverd zynde, voor goeden prys gehouden werden, niet tegenstaande de woorden der voorgen: brieven anders verstaan mogten werden, welke woorden, of het geene daar door mogt verstaan werden, wel uitdruklyk door deezen werden vernietigd.

Dit schip in Zeeland gebragt zynde, toonde zig het gemeen Scheeps-volk, hoewel zy geheel in zydelaken gekleed werden, zeer te onvreeden, om dat men hunne kisten bezigtigde, daar in veele fraaiheden, tapyten en kostlykheid gevonden werden, die hun niet toekwamen, welke zy zeiden gevist te hebben van het uitgeworpen goed: zy eischten, naar de *Zee*-regten, den zesden penning voor hun aandeel te genieten; maar, door tusschen-spreeken van de Heeren Staten, werden hun toegelegd honderdduizend guldens. De Bewindhebbers over het schip verdragen met het Scheepsvolk en andere eischers.

Van

1602. Van de andere aandeelen, als den vyfden penning, die 't Land of Graaflykheid daar van vorderde, volgens Zee-regten, hebben de Bewindhebbers een verdrag gemaakt, dat zy van de eerste penningen, binnen 4 Maanden, aan die van het Land betalen zouden driemaal honderdduizend guldens op reekening, na de verkooping met elkanderen verder te reekenen: desgelyks zyn zy ook over andere geregtigheden, die zy schuldig waren, over een gekomen.

Op dit schip werden ook genoomen de persoon en goederen van eenen Florentyn, Françisco Carletti, welke met zynen Vader eenige Jaaren door beide de Indiën gereisd had, en met geld en hulp, voor al van de Jesuieten, verlof verkreegen had, om te mogen handel dryven in Mácao, daar zyn Vader gestorven was, en hy werd met zyn goed op omtrend negentigduizend guldens geschat, in dit schip gescheept; maar om reedenen werd 'er gedagt, dat zyne goederen meest den Jesuieten toekwamen: ook had hy, schoon onzydig zynde, uit 's Vyands schip geweld helpen doen: des werd 'er by de Admiraliteit geweezen, dat men zyne goederen mede zou verkoopen, *ad opus jus habentis*, ten voordeele van dien het zelve zou werden toegeweezen; maar de voorsz. Carletti bragt voor zyne onzydigheid, onwetenheid van het geschil, en brieven van aanbeveeling van den Hertog van Florentiën en de Koningin van Vrankryk, zeggende eenige dingen op uitdruklyk bevel van de voorsz. Princen gekogt te hebben: hier door werden die goederen aan eene zyde gesteld, gemerkt de Hertog van Florentiën in zyne Havens van Livorno de Nederlandsche scheepen ter vergelding moeilykheden zou kunnen aandoen, en dus is daar uit een lang regts-geding ontstaan, en eindlyk by verdrag afgemaakt, meer om de voorsz. Princen niet te beledigen, dan om 't regt van Carletti, die te vooren te Florençe met zynen Vader bankrot gespeeld had.

Hier

1602.

10000 Guldens uit de goederen van het schip den armen gegeven.

Hier na is men in Zeeland tot de verkooping van het goed gekomen, hebbende, tot een voorspoedig begin, den Armen daar met eene zom van tienduizend guldens begiftigd.

Hofgezanten van den Koning van Sumatra aan Prince Maurits gezonden.

De Koning van Sumatra of Achem, genoemd Soltan Alciden Raietza Lillo Lahe Felalam, van Muhammetaanschen Godsdienst, had, met de twee voorsz. Zeelandsche scheepen, die dit schip namen, een treflyk Gezantschap met geschenken aan Prince Maurits gezonden, om de geleegenheden van de Nederlanden te bezigtigen, en of het voor hem geraden was den Portugeeschen handel voor den Nederlandschen te verlaten: want in die Landen houden zy meest voor waarheid, dat 'er geene witte menschen zyn, dan de Onderdanen van den Koning van Spanje en Portugal, daarom zy de onzen voor Zee-Rovers gehouden hadden, tot dat zy nu, door het nemen van dit schip, en andere vyandlyke daden, de waarheid vernamen. Deeze Gezanten, genoemd de een Abdul Zamat en de ander Seri Mahumat, met nog eenen Edelman Meras San, en vier of vyf Dienaars, in Middelburg gekomen zynde, is de oudste, Abdul Zamat, daar, den 9den van Oogstmaand, gestorven, zeer oud zynde, en werd 'er 's anderendaags zeer heerlyk begraven, zyne metgezellen, alle in 't swart gekleed, op de Nederlandsche wys agter de baar gaande, vergezelschapt van de Heeren Staten van Zeeland, Officiers en Stads-Overheden; ook van de Bewindhebbers en Reeders der scheepen en karacq: het lighaam werd op de Indische manier in eene kist gelegd op de regter zyde; en naar hun genoegen te Middelburg op het oude Kerkhof begraven, en in 't graf gelegd ten Zuiden en Noorden: zyn swaerd lag op het swarte kleed op zyne kist, en de Bewindhebbers stelden ter gedagtenis dit latynsch grafschrift, in steen gehouwen:

Dood en grafschrift van eenen der Hofgezanten des Konings van Sumatra.

1602. *Hic situs est*
Abdul Zumat Princeps Legationis
A Rege Trapobanæ seu Sumatræ
Soltan Alciden Raietza, Lillo Labe Felalam, missæ
Ad Illustriss. Princip. Mauritium
cum duab. navib. Zeland. quæ in dedit. acceper.
Liburnicam Lusitanam
vixit an. LXXI. *obijt Anno* CIↃ IↃC II,
Magistri Societatis Indicæ.
H. M. P. C.

De Gezant van Sumatra reisd by Prince Maurits in 't Leger

De andere Gezant, Seri Mahomat, die eertyds Admiraal van Achem geweest, dog, door eenen ongelukkigen aanslag, in ongenade by zynen Koning gekomen was, en daarom deeze reis te gewilliger aangenomen had, is met den anderen, Meras San, den 1sten van Herfstmaand, van Middelburg naar Prince Maurits gereisd, eenen Nederlander, Leonart Werner, die zy Pusque Camis noemden, en hunne taal zeer wel sprak, als Taalsman by hen hebbende, en werden geleid van twee Bewindhebbers, de Heeren Adriaan Bommene en Arnolt Verhoeven, door de vergadering daar toe gekooren, en zyn over Dordrecht en Bommel gekomen in 't Leger voor en beleg der Stad Grave, daar Prins Maurits toen lag, welke daarom zynen eigen en andere Koetswagens, met den Stalmeester, en eene Kompagnie Ruitery zond, om hem te ontfangen uit de wyk van Graaf Hendrik, en met geene mindere eerbied, dan zyn eige perzoon vereischte, by hem te brengen, verwittigd zynde, met wat plegtigheden de Koning van Achem, zittende op eenen Olyphant, vergezeld van veel Adel en de Kommizen der scheepen, zynen brief ontfangen had.

Gehoor en aanspraak van den Gezant by Prince Maurits.

Dus is hy, den 4den van Herfstmaand, aangekomen, zynen intrek nemende in een huis, by de tenten van Prince Maurits in haast daar toe gemaakt, en werd door den Hofmeester, den Heer van Audenfort, naar behooren gehandeld: na het

eeten

eeten werd hy in Prince Maurits tent gebragt, die 1602.
hem verwagtte, vergezeld van eenen Marquies van Brandenburg en Ausbach, den Landgraaf Philips van Hessen, twee Graven van Solms, en de Graven Ernst en Lodewyk van Nassau, met veele andere Heeren en Krygs-Oversten: de voornaame Gezant voor de eerste tent, tot omtrend twintig voeten na by, gekomen zynde, deed eerbied met gevouwe handen, eerst die beneden zyne kniën, daar na voor zyn hart, en ten laatsten boven zyn hoofd, zo hoog hy reiken kon, houdende; en een wyl vertoefd hebbende, is door de eerste tent met de gewoone eerbied gegaan; Prince Maurits Adel aan beide zyden staande, tot dat hy kwam voor de kamer van den Prince; daar hy de gemelde eerbied weder deed: eindlyk zynen perzoon ziende, taste hy bukkende naar zyne voeten, dat de Prins weerde, hem by zynen arm opnemende: hier na begon hy zyne aanspraak te doen met gedekten hoofde, naar der Turken manier, zeggende, dat hy God dankte, dat zy eene zo grote en gevaarlyke reis zo voorspoedig volbragt hadden, en het geluk hadden zyne Excellentie te spreeken, enz. Eindlyk, bood hy uit naam van zynen Koning alle vriendschap en dienst aan, daar in hy kon, ten bewyze hier van leeverde hy dezelve brieven weder, die Prins Maurits aan zynen Koning door die vier Zeelandsche scheepen gezonden had, en met zyns Konings Zeegel geteekend waren, om te bewyzen, dat de brieven wel ontfangen en hem waerdig en aangenaam geweest waren, verzoekende, dat de Prins ten zelven einde die ook weder met zyn Zeegel wilde merken. Deeze reedenen werden vertaald door den voorsz. Leonard Werner van Lutzenburg, die de taal verstond, en in Sumatra op de Leeuw en Leeuwin gevangen was geweest.

Behalven de voorsz. brieven leeverde hy nog twee brieven van zynen Koning, in 't Portugeesch geschreeven, gewonden in zilver laken, van

1602. welke op elk van de twee scheepen een geweest was, tegen alle ongelukken: hy leeverde dezelve met grote plegtigheden, zyne handen op zyn hoofd leggende, aan den Prince, die ze in zyne handen hield: vervolgens nam hy uit de handen van zyne Dienaars eenen Deegen, omtrend eene halve el lang, met eenen gevlamden Lemmer, den Hegt omzet met een mengzel van goud en koper, dat daar te land hoog geschat werd, en Robyn Caleau, de Scheede zynde van het zelve mengzel als de Hegt. Hier na langde hy eenen houten Bol, pyramiedes wys op de eene zyde open gaande, houdende omtrend drie potten nat, in welken een goude schootel was, daar in stond een kop van goud en koper, gelyk het voorige, vermengd met omtrend twee ponden Camphora de Borneo daar in, zynde Borneo een Eiland daar omtrend, het pond daar te land omtrend honderd Dukaten waerdig gereekend: dog alzo hy sterk van reuk is, liet hy dien den Prince alleen zien, leeverde dien aan eenen der Edelen van de Kamer, en zeide verder, dat 'er met de twee scheepen, die nog niet aangekomen waren, voor den Prince nog komen zou een Asagan, zynde eene zoort van eene Spies: eindlyk begeerde hy, dat zyne Excellentie de voorsz. giften, ten teeken van vriendschap, van zynen Koning in dank wilde ontfangen, enz.

Prins Maurits antwoordde, zynen Koning voor de geschenken, en God voor hunne voorspoedige reis en aankomst, te danken, dog klaagde over een toeval van eene zinking in 't hoofd, zo dat hy zelfs hen niet kon vergezellen en behandelen, gelyk hy wel wenschte, maar hoopte, dat het voor hun vertrek nog beter worden zou.

In 't scheiden deinsde de Gezant agterwaards omtrend agt of tien treeden, daar de keer viel, en sloeg ter zyden af naar zyne verblysplaats. Kort daar na begeerde hy van zyne Excellentie het Leger te mogen bezigtigen, daar toe hem een Kapitain met 20 Soldaten ter geleiding gegeven werden.

's An-

's Anderendaags, den 5den van Herfstmaand, zond Prins Maurits zynen Stalmeester, met eenige Hovelingen te paerd, om hem anderwerf door het Leger te geleiden, waar mede wel 4 Uuren werden doorgebragt: na den middag kwam Graaf Lodewyk van Nassau hem in zyne verblyfplaats begroeten. 1602.

Onthaal der Gezanten van Achem, in 't Leger voor de Stad Grave in September.

Den 6den van Herfstmaand, werd eene slag-orde van zestien Kornetten Ruiters gemaakt, om, ter eere van hem, in 't gezigt des Legers, met pistolen en kort geweer te schermutzelen, de een tegen den anderen, dat zeer hevig, als of het ernst geweest was, toeging, elkanderen het Harnasch ontnagelende, daar in de Indianen groot vermaak schepten: dit gedaan zynde, werden zy van de Graven Ernst en Lodewyk geleid, om de Loop-Schanssen voor de Stad Grave, met de bedekte wegen, Schietschanssen, en andere werken tegen de belegerde Stad, te bezigtigen, zaken, die waerdig waren gezien te werden: des schoot de voornaame Gezant, ter gedagtenis van zulk een beleg, twee Kartouwen los op de Stad. 's Middags aten zy met de voorsz. Heeren aan de Tafel van den Prince, hy zelfs wegens zyne ziekte afweezig zynde.

's Namiddags bezogten zy den Prince, en spraaken over den Oorlog van onze en hunne Landen, het nemen der Karacq, en dergelyke gesprekken meer: zy beslooten teffens 's anderendaags te vertrekken, 't welk hun toegestaan werd.

Den 7den van Herfstmaand afscheid genomen hebbende, reisden zy, onder geleide van drie Kornetten paerden, met de Koets van Prince Maurits op Nymegen, van daar op 't huis te Buuren, verder op Kuylenburg, Utrecht, en Amersfoort, werdende alom heerlyk behandeld, en kwamen eindlyk te Amsterdam, daar de pest nu eenigzins ophield, zynde daar in dat Jaar wel zevenhonderd Menschen ter Week gestorven, ook zeer veele door geheel Holland. Deeze

Grote pest te Amsterdam.

 In-

1602. Indiaansche Gezanten zouden in 't volgende Jaar met de eerste scheepen weder vertrekken.

Alle de Oost-Indievaarders tragten onder eene maatschappy te vereenigen.

Alzo nu, benevens de Nederlanders, ook de Franschen en Engelschen, in den Jaare 1601, met vier scheepen naar Oost-Indiën waren gevaren en nog voeren, en 'er uit alle de Nederlandsche Havens verscheide scheepen derwaards voeren, zonder eenig verstand met elkanderen te houden, dikwils alle op eene plaats geschikt zynde en varende, en daar elkanderen voordeel afneemende en schade aandoende, ondertusschen niet tragtende andere plaatzen te bezoeken, daar over veel gesprooken werd, is 'er ten laatsten, in dit Jaar 1602, onder de Oost-Indische Handelaars beslooten alle te zamen eene vereeniging te maken, en die te brengen onder eene maatschappy, om, na zo grote gevaaren en kosten op zulke lange reizen, elkanderen niet te bederven, maar goed verstand te houden, en niet alle op eene plaats te varen, maar zig te verdeelen, andere plaatzen en Havens uit te zoeken, en in nood elkanderen by te staan en te beschermen tegen alle Vyanden, en in 't gemeen raad te houden, wat noodig was tot vordering van de scheepvaard en den regtvaerdigen koophandel, alles tot gemeene welvaard der Landen.

Hier over zyn zy, na veele moeiten, beraadslagingen en by een komsten, in 's Hage, den 20sten van Lentemaand, te zamen over een gekomen, en hebben ook het verlof van de Ed: Mog: Heeren Staten

Inhoud van het verlof, den Oost Indievaarders gegeven.

Generaal verkreegen, zaaklyk inhoudende, dat in 21 Jaaren geene andere maatschappy op Oost-Indiën uit de Nederlandsche Provintien zal mogen handelen, waar voor deeze maatschappy aan de Heeren Staten zal betalen vyfentwintig duizend guldens, die ingelegd zullen werden in de eerste reekening van 10 Jaaren, die ingaan zal in 't Jaar 1603, in welke 10 Jaaren zy niemant in de maatschappy zullen mogen nemen, dan die zig voor Herfstmaand zouden verklaaren, hoe veel zy in dezelve zullen begeeren te waagen, 't welk zy betaalen zullen op

aan-

aanmaning van de Bewindhebbers, omtrend een 1602.
derde deel tot de uitreeding van het Jaar 1603, een derde tot de uitreeding van het Jaar 1604, en het laatste tot die van het Jaar 1605. De vierde uitreeding zal geschieden uit het geene weder komd uit de eerste uitreeding, wanneer die goederen verkogt zyn, en van de uitgaande scheepen 3 Maanden, na dat zy zullen vertrokken zyn. En als de 10 Jaaren om zyn, zal 'er een gemeen slot van reekening gemaakt werden, zo dat alle de overschotten, die in Indiën zullen zyn, met den aankleve daar van, aan de volgende maatschappyen zullen komen, 't zy by waerdeeringen of anderzins, zo als men dat best vinden zal, en dan zal 'er mogen inkomen en uitgaan die wil.

Die van Amsterdam zullen de helf, Middelburg een vierde, Delf, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen elk een zestiende deel der uitreeding hebben.

De scheepen zullen weder inkomen daar zy uitvaren.

De speçeryen zullen op de voorsz. zes plaatzen, daar Kamers van Bewindhebbers zyn, verkogt werden op Amsterdams gewigt; en als de eene of andere Kamer van speçeryen of andere koopmanschappen uitverkogt of niet voorzien is, zullen zy, zo veel zy kunnen verkoopen, ontbieden van de Kamer, die voorzien is, welke hun dezelve zal moeten laten volgen, tot dat alles verkogt is.

Het getal van Bewindhebbers, daar op elke Kamer zal versterven, werd dus gesteld; Amsterdam twintig, Middelburg twaalf, de andere Kamers elk zeven; en eenige der zelve stervende, zullen die van de Kamer, daar zulks geschied is, drie bekwaame perzoonen uit de geenen, die 'er een groot deel in hebben, benoemen, en zullen de Burgermeesteren of Staten 'er eenen uit verkiezen.

Uit de zes Kamers zullen zeventien perzoonen werden verkoozen, te weeten, de Bewindhebbers van Amsterdam zullen 'er agt verkiezen uit hunne Kamer, Middelburg vier, Delf en Rotterdam twee, Hoorn

1602. en Enkhuyzen twee, en de zeventiende zal zyn van Middelburg, de Maas of Noord-Holland, by beurten: welke perzoonen zullen te zamen komen, wanneer men hen beschryven zal, om met de meeste stemmen te besluiten, met hoe veele scheepen en op wat plaatzen men vaaren zal, en verder alle het geene tot den handel behoord; ook als de scheepen wederkomen, hoe men daar mede handelen zal.

Wat by de vergadering van zeventien vastgesteld zal werden, zullen de andere byzondere Kamers moeten ter uitvoer brengen, zullende deeze vergadering werden beschreeven 6 Jaaren te Amsterdam en dan 2 Jaaren te Middelburg, telkens dus te veranderen, zonder dat die in de andere vier Steden, als in Holland geleegen, vallen zal.

De Bewindhebbers, in 't verdrag van den 20sten van Lentemaand, des Jaars 1602, genoemd, waren;

Wegens de Kamer van Amsterdam drieentwintig.

Gerart Bicker; Reynier Pauw; Pieter Dirksz. Hasselaar; Jaques de Velaar; Jan Jansz. Carel; Bernaart Berrewins; Johan Poppen; Hans Honger; Hendrik Buyk; Louys del Begue; Dierik van Os; Françoys van Houve; Elbert Lucas; Isaak le Mayre; Syvert Pietersz.; Gerrit Reynst; Marcus Vogelaar; Johan Hermansz.; Evert Dieriksz.; Hubracht Wachtmans; Lenaart Ray; Albert Simonsz. Jonk-heyn; Arent ten Grooten huyse.

Wegens de Kamer van Zeeland veertien.

Adriaan Hendriksz. ten Haaf, Jacob Boreel; Johan Lambertsz. Coole; Jacob Pietersz. de Waert; Cornelis Muenicx; Adriaan Bomene; Laurens Bacx; Everard Becquer; Arnold le Clerk; Arnold Verhoeven; Gerard van Schoonhove; Niclaas Pietersz.; Balthasar van Vlierden; Balthasar de Moucheron.

Wegens de Kamer van Delf twaalf.

Jan Jansz. Lodensteyn; Arent Jacobsz. Lodensteyn; Dierik Brunisz. van der Dussen; Gerrit Dieriksz. Meer-man; Cornelis Adriaansz. Bogaart; Michiel

chiel Jansz Sasbout; Willen Joosten d'Edel; Dierik Gerritsz. Meer-man; Johan Raat; Jacob Sandersz. Balbiaan; Hendrik Otsz.; Jasper Moor-man. 1602.

Wegens de Kamer van Rotterdam negen.

Fop Pietersz. van der Meyde; Willem Jansz. Frank; Gerard Huyghensz; Pieter Lenaarts Busch; Johan van der Veken; Willem Jansz. van Loon; Jan Jacobsz. Mus; Adriaan Spierink; Cornelis Matelief de Jonge.

Wegens de Kamer van Hoorn vier.

Claes Jacobsz. Syms; Cornelis Cornelisz. Veen; Willem Pietersz. Crap; Pieter Jansz. Liorn.

Wegens de Kamer van Enkhuyzen elf.

Lucas Gerritsz.; Willem Cornelisſen de Jonge; Jan Pietersz. Schram; Hendrik Gruyter; Jan Laurensz. van Logſen; Dierik Dieriksz. Pelſer; Gysbrecht van Berenſteyn; Berthout Jansz. Steen-huyſen; Jacob Jacobsz. Hinlopen; François du Gardin; Willem Brasſer.

De veertien ſcheepen, die in dit Jaar naar Oost-Indiën zullen vaaren, te weeten, zes van Amſterdam, drie van Middelburg, twee van Rotterdam, een van Delf, en twee van Enkhuyzen, zullen ook vereenigd gaan, tot gemeene ſchade en voordeel: dog by de wederkomst zal de hoofdzom met de winst gegeven werden aan hun, die 'er deel in hebben: eenige van de voorſz. ſcheepen waren gereed in Lentemaand te vertrekken, de andere mogten in de naaste Maand in twee Vloten vaaren.

Hoofdzom der Oost-Indiſche maatſchappy.

Dit is het gevolg van de vereeniging der Oost-Indiſche Handelaars, die beloofden eene zom van zesenzestig maal honderdduizend guldens in te brengen.

Kapitain Weymouth vaard uit Engeland, om den Noordſchen doortogt naar China te zoeken.

Terwyl wy van de ſcheepvaard ſpreeken, zullen wy verhalen van eenen kloeken Scheeps-meeſter in Engeland, Kapitain Weymouth genoemd, die, na lange verzoeken aan de Engelſche Kooplieden te Londen, verkreegen heeft, dat zy in Holland twee nieuwe Vliebooten gekogt hebben, de een van zeventig

1602. ventig en de andere van zestig vaten, die zy uitgerusd en voor eenen langen tyd van leeftogt voorzien hebben, om eenen doortogt in 't Noord-Westen te zoeken, om in de Koningryken van China te raaken.

Deeze Weymouth is met deeze twee scheepjes, op beide omtrend zestig Mannen hebbende, in Zomermaand, des Jaars 1602, uit Engeland gevaaren, en zeilde, met tegen-winden, Noordwaards, dat zy kwamen tot op 77 graden, van waar zy, door de tegen-winden, zeer strenge koude en mist, te rug gedreeven werden; en dus hebben zy, tegen wind en weder strydende, den besten en meesten tyd van den Zomer doorgebragt. Ten laatsten kwamen zy en voeren in eenen Inham, in de beste gedrukte Kaarten genoemd Lomleys Indragt. Deeze Inham oopende zig in 't Noorden van Amerika in 61 graden, en zy voeren in, Westlyk en ten Zuiden voor de breette van 150 Mylen streek houdende: hoe verder zy voeren hoe wyder zy de Zee oopen vonden, zo dat zy die binnen wel 40 of meer Duitsche Mylen breed vonden, daar 't het engste was: ten laatsten tegen-winden ontmoetende, zynde op 59 graden, besflooten zy naar Engeland te keeren, zynde het byna zo gereed daar te overwinteren, dan daar zy waren, om in 't Voor-Jaar weder henen te varen, en, den Zomer voor de hand hebbende, het einde van dien Inham te zoeken, om dat de Piloot, Jan Davids, dien Inham nooit had durven inzeilen, vreezende daar bevroozen te werden.

Op deeze reis was ook een wel doorzögt en geleerd Man Cartwright, die in dat zelve Jaar uit Asiën en Persiën gekomen was, en zy te zamen dagten, dat deeze Inham zy de Lyn, daar van Chabotus schryfd, en dat daar de doortogt te vinden zou zyn, zynde tusschen de breette van 50 en 62 graden, meenende ook, al was Davids doortogt zeeker, zou die niet te bevaaren zyn, dan in heete

Zomers

Zomers, ook niet wel met eene Vloot. Dus besllooten hebbende naar Engeland te keeren, om te overwinteren, kwamen zy, den 15den van Herfstmaand, te Dorthmouth, hebbende de helf van hunnen tyd, zynde wel 6 Weeken, omtrend de 70 graden te vergeefs in de Noord-Zee versleeten: zeekere Meester Ricchart Haccluyt, die veel op en van deezen doortogt geschreeven heeft meend, dat, zo zy ten eersten, naar zynen raad in deezen Inham gevaaren waren, zy zo ver als Tartaryen zouden gevaaren en 't zelve Jaar wedergekeerd mogen hebben; zy hoopten eenen Ingang tot deezen doortogt in 48 graden te vinden. Zy zagen op deeze gansche reis Menschen nog Beeren, en bragten al hun volk wel levendig dog ziek weder, door het ge stadig drinken van heeten drank, daar van zy wel voorzien waren, ook van kleederen en stoven. 1602.

Weymouth weder in Engeland gekeerd.

Als deeze Kapitain Weymouth in 't volgende Voor-Jaar weder meende uit te zeilen, zyn de Reeders onder elkanderen, en ook deeze Kapitain, oneens geworden, daar door de reis agter bleef, en de voorraad werd verkogt. De Kapitain heeft zynen dienst aan de vereenigde Landen aangeboden, dat hun toen niet te pas kwam.

In den Winter, in 't begin van dit Jaar 1602, hadden de Staten en Leden der vereenigde Landen grote lasten bewilligd, om eenen togt te doen in de Landen van den Aards-Hertog, daarom zy alom veel volk deeden ligten, byzonder in Engeland drieduizend nieuwe Soldaten, en nog drieduizend tot volmaking der Kompagnien; nog Fransche nieuwlingen onder den Kollonel Bethune, van den huize van Melum, en vierentwintighonderd nieuwe Duitsche Ruiters, onder den Graaf Frederik van Solms, en den Rhyn-Graaf: om deeze te verzorgen was Graaf George Everard van Solms derwaards getrokken, die, den 24sten van Sprokkelmaand, op de reis te Arensbergh in Westphalen aan eene ziekte stierf: hy was een kloek Krygs-Overste, die nu lang in de

De vereenigde Nederlanden nemen alom Krygsvolk aan.

Graaf Everard van Solms sterft.

Ne-

1602. Nederlanden met roem gediend had, en was in 's Hage getrouwd met Sabina van Egmond, Dogter van den onthalsden Graaf Lamoral, en stierf zonder kinderen.

De Keizer beklaagd zig over het aannemen van der Staten volk.

Keizer Rudolphus hoorende, dat de Nederlandsche vereenigde Staten in Duitschland volk aannamen, heeft zig daar over aan de Vorsten en Ryksstenden beklaagd, dat zy Krygsvolk lieten aannemen, terwyl hy zelfs volk aannam tegen den gemeenen vyand, den Turk, enz. Des niet tegenstaande kreegen de andere hun volk, onder welke, in 't land van Keulen en daar omtrend, de Ritmeester Quaet ook eene bende Ruitery opligtte, niet tegenstaande zulks verbooden werd, ten ware zy daar toe bevel van den Keizer bragten.

Verder was aan alle Ritmeesters en Kapitainen gelasd hunne Kompagnien vol te maken, zo dat daar toe uit Engeland, Schotland, Duitschland en Vrankryk veel Krygsvolk in Holland vergaderde, om eenen togt te doen.

's Hertogs toerusting tot tegenweer.

De Aards-Hertog Albertus, merkende de toerusting van zyne Vyanden, heeft zig ook tot tegenweer gerusd, en wel drie Regimenten Walen en Bourgoigners doen ligten; maar den Marquies van Varnabon ontbrak geld, en het meeste nieuw aangenome volk, onder de Regimenten van Tolli en den Grave van Embden, verliep. De Heer van Werp, Gouverneur van Maastricht, was maar vyfhonderd Mannen sterk; de Heer van St. Amour, Behoud-Zoon van Campigni, had last, om vyfduizend Switschers aan te nemen: de Regimenten van Achicourt, Barlaimont, Fresin, Gransen, Busquoy en la Catriçe, zogten zig te sterken, en met de Boeren tegen Prins Maurits Leger te stellen. daar waren mede vyf Regimenten Italianen, van Trivultio, Don Alfonso d'Avalos, de Marquiezen de la Bella en Malespina, en het hervormd Regiment van Gambelotta. Graaf Jan Jaronza Belgiojoso was Overste van veertien Kornetten paerden, dog

Veld-Oversten en Regimenten des Aards-Hertogs.

die

die geen zeshonderd sterk waren. Over de Benden van Ordonnantien werd Charles Alexander de Croy, Graaf van Fontenay, Zoon van den Marquies van Havre, Generaal gemaakt, daar toe de Hertog van Aarschot gelasd was, maar die weigerde het: uit Italien waren ook wel agtduizend Italianen en Spanjaarden ontbooden, en kwamen onder den Marquies Spinola, die dezelve meest op zyne eige kosten opbragt. De Aards-Hertog ontbood ook eenig volk uit zyn Leger voor Oostende, latende den Grave van Busquoy in dat beleg. De gemuitineerde van Weert, die men wel op twaalf of veertien honderd paerden en voetvolk reekende, heeft hy met geld tot den dienst gewillig gemaakt, zo dat hy nu, behalven de aankomende Italianen, drieduizend paerden en dertienduizend Mannen te voet kon by een brengen onder den Admirant van Arragon, die nu uit zyne gevangenis in Holland was gekomen, en deeze trokken alle naar de Maas. 1602.

Daar werd ook veel nieuw Geschut uit Mechelen getrokken, met allerhande Krygs-tuig, en dus heeft hy zig wel voorzien tot tegenweer van den groten togt, dien zyne Vyanden bereidden.

De Overste Bevelhebbers des Aards-Hertogs waren Don Louys de Velasco, Don Augustyn de Mexia, Jan de Rivas, Augustyn Bercra, daar onder de andere meest schuilden. De Duitsche en Waalsche Kollonellen wilden alle de Spaansche stellen onder hunnen Mastro del Campo, en weeren, dat zy geene Kapitains zouden mogen maken van hunne Regimenten, daar over zy zig zeer belgden.

De vereenigde Nederlanden vorderden hunnen togt geweldig, schoon zy onder elkanderen van gedagten verschilden: Prins Maurits toonde zig tot deezen togt niet zeer geneegen, maar wel eenige van de Staten, met den Heer Kollonel Vere, die daar over in Engeland getrokken was, en bragt, met verlof, mede het gevoelen van de Koningin daar, dat het besluit voortzette, vermits de Koningin haa- *Meening der Staten met den togt.*

re

1602. te mildadigheid tot den togt bewees, zo met middelen als volk. De Koning van Vrankryk toonde ook goede geneegenheid, zo dat Prins Maurits en de overige ten laatsten medestemden. Men gaf voor grote zaken te zullen uitvoeren, door het Land te trekken tot in Vlaanderen, en het Leger voor Oostende op te ligten, hopende, dat 'er eenige oploop in de Landen zou voorvallen, daar zy zig hadden mogen sterken, om dus de Landen grote schattingen af te dringen, de oogst voor handen zynde. Onzydige Steden van Luyk zouden een deel voorraad mogen opbrengen, en zy zouden de inkomst en by een komst der Italiaansche magten mogen beletten, daar door eenige voordeelen tot eenen veldslag mogten voorvallen.

Niet tegenstaande 's vyands magt hebben de vereenigde Landen willen voortvaren, en hun Leger tegen alle overvallende ongeleegenheden van alles wel voorzien, namelyk van leeftogt, daar voor zy het meeste vreesden, als van tonnen meel, moolens, kwernen en ovens, ook schoppen, spaden, houweelen, bruggen, en wel drieduizend wagens, zo die in dienst aangenomen waren, als Baggagiewagens, meest met drie paerden; zy namen ook veelerhande handwerkers, als Bakkers, Brouwers, Smeden, Metzelaars, Timmerlieden, Zadelmakers, meer dan gewoonlyk by andere grote Legers; ook veele Pioniers, met gereedschappen van allerhande Geschut en Krygs-tuig; honderd Busschieters, driehonderd Bootsgezellen, om 't Geschut met ongehoorde behendigheid te regeeren, vyftig Meinwerkers, driehonderd Brugleggers, zeshonderd tagtig paerden, om 't Geschut te trekken, alles elk met hunne Officieren.

Magt en schikking van Prince Maurits Leger in zynen togt naar Braband.

Deeze gansche hoop was, den 17den van Zomermaand, gemonsterd op 's Graven-weert, hoog en neder Elten, geteld en bevonden ruim agtienduizend voetknegten en vyfduizend te paerd sterk, daar onder meer dan tweeduizend Hoogduitsche Ruiters

waren, behalven alle Zoetelaars en gevolg, wagens en wagen-paerden, hoewel 't getal van de andere Schryvers alom veel groter gemaakt werd. 1602.

Den 21 en 22sten van Zomermaand is deeze gansche hoop by Mook over de Maas gekomen, na dat, den 19^den^, door alle de vereenigde Landen een plegtige Vast en Beede-dag om eenen goeden uitslag gesteld en gehouden was, en zy hebben zig verdeeld in drie hoopen, elk van paerden, wagens, en nooddruft voorzien, en bestaande elk uit omtrend zes Regimenten voetvolk, en agtien Kornetten paerden, en hadden te zamen by zig twaalf halve Kanonnen en drie Veld-stukken. De eerste hoop werd geleid door Graaf Ernest van Nassau, langs den Maaskant trekkende, daar onder zig hield Prins Maurits, de Engelsche Baron Gray van Wilton, met andere, en het voorsz. Geschut: de tweede werd geleid van Graaf Willem van Nassau, met Graaf Hendrik Fredrik van Nassau, Prince Maurits Broeder, trekkende ter zyden der benden van Graaf Ernest: de derde werd geleid van den Heer Sir Françoys Vere, Generaal der Engelschen, trekkende ter regterhand van Graaf Willem langs de Peel, elke hoop met zyne voorhoede, slag-orde en agter-hoede, zynde alles schriftlyk bepaald, waar en hoe dezelve legeren, en hoe wyd van elkanderen zy trekken zouden.

't Leger der Staten trekt over de Maas.

Als dit Leger in Braband trekken zou, hebben de vereenigde Landen eene verklaring in druk uitgegeven, luidende als volgd.

„ Alzoo van wegen de Staten Generael der Vereenigde Nederlanden door Gods genade, hulpe „ van de Potentaten en de Princen, daer mede „ sy in verbondt en vrientschappe zyn, en de goede „ devoiren voorghenomen is, in desen jare ernstelyk te vorderen den welstant der gemeene Nederlanden, eensamelyk de verlossinge der selviger „ van de Spaensche en haerder Adherenten tyrannye, en mits dien recht en rede vereyst, dat ook alle

Brandbrief der Heeren Staten om de schatting

1602. „ alle Provintien, Steden, Dorpen, gehuchten, „ en ingesetenen der Nederlanden, die metter Spaensche Jock veroverlast en onderdrukt worden, daer „ toe de hand bieden: so worden ernstelyk voor de „ eerste en leste maal versocht ende vermaent. de „ Regeerders van N. N. om binnen drie dagen na de „ overleveringe van desen, te fourneren in handen „ van den Commys van den Ontfanger Generael „ der Vereenigde Nederlanden, in onsen Leger wesende, de somme van N. N. op afcortinge van de „ gedragen, en noch te dragen consenten voor de „ bevrydinge der Nederlanden, ende sullen de voorschreven Regeerders desen gesien, in de voorsz. „ onsen Leger senden twee Gyselaars, voor de „ voorsz. betalinghe, met last omme met onse Gecommitteerde voorts te handelen, so op een redelyke contributie, als hare defensie voor overval „ van deses zyden Soldaten, voor den welcken desen sal stercken sauvegarde en Paspoort, ofte sal „ by gebreke van desen na te komen, (tot onsen „ leetwesen) metter daer by oorlogsche executie „ moeten geprocedeert werden. Aldus gedaan, geresolveert ende gearresteert, ter vergaderinge van „ de voornoemde Heeren Staten Generael in 's Gravenhage, den 7 Juny 1602. *Hero van Hottinga* „ *vidit.* Onderteeckent *C. Aerssens.*

Verder gaven zy uit en verstrooiden dit volgende Plakaat alom in druk, op dat de Landen zig zouden mogen zien te bedenken, luidende als volgd.

Plakaat en verklaring der vereenigde Staten aan de andere Provintien.

„ *Aen de Hoogh en Welgeboren, Eerweerdige,* „ *Edele, Erentfeste, Hooggeleerde, Wyse, Voorsienige, seer discrete Heeren, goede Vrunden* „ *en Naghebueren, de Prelaten, Princen, Graven,* „ *Heeren, Edelen en Steden van Braband, Vlaenderen, Artoys, Henegouwen, Valenchyn, Rysfel, Doway, Orchies, Namen, Dornire, Dornick en Mechelen, representerende de Staten der* „ *Nederlanden, onder de Spaensche ofte Ertz Her-*

„ *toghen*

„ *toghen regeeringhe, ende aen den selven Heeren,* 1602.
„ *t' samen ende in het byzonder.*

„ Wy en twyffelen niet, oft uwe Excell. E. W. „ ende L. zyn noch wel indachtig de vriendelycke „ vermaninghen tot verscheyden reysen by ons aen „ den selven gedaen, streckende ten eynde uwe „ Excell. E. W. ende L. eens rypelyck gelieven „ souden te letten op 't voornemen der Spaengiaer- „ den ende hare Adherenten, Vyanden van den „ Welstandt, Rechten, Vryheden, Goederen ende „ Personen der Nederlanden, namentlyck op haer „ origineel ende ghewortelt schadelyck ende schan- „ delyck voornemen, omme in 't gemeen de inghese- „ tenen der Nederlanden, van allen staten ende qua- „ liteyten ten uiterssten te ruyneren. Ons en is niet „ onbekent (hoewel 't selve voornemen aldaer niet „ min als alhier gelooft en voor onwedersprekelyck „ gehouden wordt) dat nochtans eenige van uwe „ Excell. E. W. ende L. eensdeels door heure natuer- „ lycke goethertigheydt, eensdeels by persuasien „ tot ghevoelen gebrocht zyn, dat door der Ertz- „ Hertoghen beleydt, en hare Hoogheden presentie, „ de saken souden mogen gerecht, en in betere „ poincten ghebrocht worden: maer aengesien wy „ van het continueren des voornemens der Spaen- „ giaerts en hare Adherenten, tot ruyne ende on- „ derganck der Nederlanden, ende omme deselve „ voor altydts het Spaensche jock te onderwerpen, „ ende over de goede Inghesetenen Conscientien, „ Lichamen, Rechten en Goederen na haren ge- „ valle te heerschen, volkomen kennisse hebben, „ ende dat het selve door den Ertz-Hertoghe niet en „ sal konnen gerecht worden, soo en hebben wy „ ons met sulcken gevoelen niet konnen conforme- „ ren, maer om uwe Excell. E. W. ende L. ende ons „ niet te precipiteren in eenen sekeren, ghestadigen „ ende irreparabelen onderganck, medelydelyck „ beter gevonden, met een stantvastigh ghemoedt „ te continueren in de loffelycke resolutie, oot-

1602. „ spronckelyck by de voornaemste Personagien ende „ Lidtmaten der gemeene Nederlanden, van alle „ staten ende conditien, genomen: ende ons ver- „ trouwende op de ghenadighe hulpe van Godt den „ Heere Almachtigh, op de faveuren, gunsten ende „ assistentie van de Koningen, Princen ende Repu- „ bliken, daar mede wy in vriendschap ende allian- „ tie zyn, eensamentlyck opte rechtveerdigheydt „ van onse sake, eene Godtsalighe gewenschte uyt- „ komste der selver (voornementlyck door. uwer „ Excell. E. W. ende L. toedoen, directie, ende in- „ wendigh wys beleydt in heuren staet) met ghedult „ af te wachten, ende ten selven effecte ghewillich- „ lyck te draghen alle de swaricheden, peryckulen, „ kosten ende moeyten, die het handthouden van „ een soo Goddelycke, Loffelycke, eerlycke, dien- „ stelycke en noodtlycke resolutie vereyscht: sonder „ dat oock het spottelyck, bedriechlyck ende on- „ weerdigh transport der Nederlanden op hare Hoog- „ heden ghedaen, ons heeft, of immermeer sal „ konnen beweghen tot eenighe veranderinge: heb- „ bende ten selven respecte na 't voorseyde transport, „ by onse Brieven ende mondelinghe communicatie „ met uwe Excell. E. W. ende L. Gecommitteerden „ gehouden, versocht, ende seer ernstelycken ver- „ maent, dat goede acht ghenomen soude worden „ opten staet der Nederlanden van dier zyde op 't „ beleyt van alle saken van State, en Oorloge, soo „ binnen als buyten de Landen: Ende vertrouwen, „ indien het selve met suyvere oogen en ongepas- „ sioneerde gemoederen, ingesien ende wel bedacht „ worde, dat niemant soude konnen oprechtelyck „ oordeelen, of het voorseyde bedrieghlyk transport „ was onwedersprekelyck strekkende, tot een ge- „ wissen onderganck der ghemeene Nederlanden, „ ende van allen staten en personen in deselve. Uwe „ Excell. E. W. ende L. sien, hooren, verstaen ende „ gevoelen datelyck 't gene aldaer passeert, ende „ konnen lichtelyck afmeten wat voorder te passeren

„ ap-

„ apparent is, sulcks dat wy onnoodigh achten daer 1602.
„ van wytloopigh te schryven. Alleenlyck willen wy
„ uwe Excell. E. W. ende L. alsnoch seer vriende-
„ lyck versoecken, vermanen en bidden, ernstelyck
„ te letten opte loffelycke reputatie die uwe Excell.
„ E. W. L. ende onse Voor Ouders, van over vele
„ hondert Jaren, hebben verworven, ende tot on-
„ sen tyden toe, ons tot een richt-snoer na-ghelaten,
„ van te wesen oprechte voorstanders ende bescher-
„ mers der vrye ende gerechtigheden der Neder-
„ landen in 't gemeen, ende der Landtschappen,
„ Leden, Steden ende Inghesetenen van dien in 't
„ particulier: ende te overdencken oft den inhou-
„ den van het voorseyde nul ende onweerdigh tran-
„ sport, ende de handelinghen daar na-ghevolcht, en-
„ de daghelycks ghecontinueert, over-een komen
„ mette devoiren daer mede uwe Excell. E. W. ende
„ L. hare loffelycke huysen, staten, posteriteyten,
„ ende sonderlinge den ghelieſden Vaderlandt ver-
„ plicht zyn: Indien ja, (des wy geensins meynen)
„ moeten wy Godt den Heere Almachtigh bidden,
„ uwe Exell.E.W ende L. te verlichten, ende met ge-
„ sonder verstant ende oordeel te begenadigen: maer
„ indien uwe Excell.E.W.ende L. oordeelen het voor-
„ seyde pretense nulle transport (aldaer uyt noodt,
„ ende om een quader te vermyden, aenghegaen) on-
„ eerlyck, bedriechlyck, en den vroomen Neder-
„ landers een schant-vleck te zyn. Indien mede ver-
„ staen wort, dat der Spangiaerts ende hare Adhe-
„ renten proceduren daer op-ghevolcht en tot noch
„ toe, van quaet tot erger, so in saken van State
„ als Oorloge ghecontinueert (gelyck wy ons ver-
„ sekeren, dat het beste deel van uwe Excell.
„ E. W. ende L. doen) ruyneus en onverdraege-
„ lyck zyn, ende consequentelyck dat uwe Excell.
„ E. W. ende L. daer aen niet gehouden en zyn,
„ als die jegen het gemene beste, en der Nederlan-
„ den, den Rechten, Gerechtigheden en Privile-
„ gien stryden: Indien mede uwe Excell.E.W.ende L.

1602. „ overdencken en considereren, dat alle extremiteiten
„ van gewelt, interdictien van handelingen en com-
„ mercien, meneen en practyken, om de Koninckly ke
„ Majesteyt van Engelandt, en de Vereenighde Lan-
„ den te verstricken, hoe langer hoe claerder aen
„ den dagh komen: en niet alleen tot het voornemen
„ te vergeefs zyn, maer gheheel contrarie operatie
„ doen: dat de verradelycke aenslagen op Steden en
„ Sterckten des Konings van Vranckryck, groote
„ oorsaken gheven om den eenen ofte anderen dagh
„ een haestige revenge voor te nemen: dat de Boecs-
„ kens, fameuse Libellen, ende Refereynen (daer
„ mede men den Koning van Vranckryck ende syne
„ saken poocht onder de Ghemeynte hatelyck te ma-
„ ken, ende de Rechten van Succeslien tot de Croonen
„ van Vranckryck en Engelandt, in twyffel te bren-
„ gen) niet dan ydele voorstellen en zyn, en al-
„ leenlyck tot irritatie van hare Majesteyten strecken:
„ ende dat te vergheefs ghetracht wordt oproer on-
„ der de Gemeynte van de Vereenighde Landen te
„ maken, terwylen deselve, aenmerckende dat hare
„ conditie (Godt lof) hondert mael beter ende ver-
„ sekerder is, als van de Ghemeynte aen de Spaen-
„ sche oft hare Hoogheden zyde, en dat sy (geen
„ redenen hebbende, om eenig wan-trouwen van
„ hare Wettelycke Overigheden en haer actien te heb-
„ ben) haer in ruste ende ghehoorsaem dragen: Maer
„ dat ter contrarien de Ghemeynte aen de Spaensche
„ ofte Ertz-Hertogen zyden (ziende dat alle saken
„ dagelycks verargeren, dat de authoriteyt van de
„ Staten, Prelaten, Princen, Heeren, Edelen ende
„ Steden der Landen in 't generael ende particulier,
„ meer als oyt onder de voet, ende buyten alle re-
„ spect gebrocht is: ja dat alleenlyck fondament ge-
„ maeckt wort opte Wtheemsche, met verworpinge
„ en verachtinge van alle vrome Landtsaten: niet
„ alleen in de besettinge van de principaele steden
„ ende sterckten, maer genoegh generalyck in alles,
„ uytgesondert dat men alleenelyck *pro forma*, in

„ eeni-

„ eenighe saken yet schynt te willen doen, dat sy 1602.
„ (meesters wordende) haest ook sekerlyck souden
„ nalaten: dat de Landen ende inghesetenen niet
„ alleen van neeringhe, welvaert, navigatie ende
„ handelinghe, maer selfs de drie vierde parten van
„ de goede inghesetenen van de middelen (tot haer
„ onderhout noodigh) berooft, de principale steden
„ tot Duyfhuysen gemaeckt, de Dorpen en platte
„ Landen tot op den been van den volcke van Oor-
„ loghe opgheghten, uytgeschat, ende het volck
„ van Oorloghe soo qualyck betaelt wort, dat de
„ muytinatie van de eene partye niet en kan gestilt
„ wesen, oft men is twee andere gelycke ende qua-
„ der te verwachten: ende dat den laetsten gescha-
„ pen is, alles in eene sorghelycke desperatie te val-
„ len: Soo bidden wy uwe Excell. E. W. ende L. dat
„ metter daet by de hant ghenomen moghen worden
„ die nootelycke remedien, ende namentlyck soo
„ vele te ghelieven te effectueren, dat hare Hoog-
„ heden willen verstaen uytte Nederlanden te ver-
„ trecken, om te verkryghen een geruster en ver-
„ sekerder partagie, als wanneer uwe Excell. E. W.
„ L. ende ons niet seer beswaerlyck en sal wesen
„ de Spaengiaerts en andere vreemdelingen hen te
„ doen volghen, ende van het beste deel haerder
„ Adherenten, goede vrome Nederlanders te ma-
„ ken: ende oft by eenigen hier tegen onvermo-
„ gentheydt soude worden voorgestelt, en dat uwe
„ Excell. E. W. ende L. desen cours niet sekerlyck en
„ souden connen nemen noch gebruycken, sullen de
„ selve gelieven ter contrarie te gelooven, dat, in-
„ dien uwe Excell. E. W. ende L. voor 6 Maenden
„ ons met soo veel middelen ende penningen willen
„ byvallen, als de helft van de oude ordinaris Quote
„ van Brabandt, Vlaenderen, Arthoys, Henegou-
„ wen, Valenchyn, Ryssel, Douway, Orchies, Na-
„ men, Dornire, Doornik ende Mecchelen, jegens
„ 't gene wy door Godes genadige toelatinghe tot
„ de sake van de Oorloghe dit Jaer geresolveert zyn

 „ te

1602. „'te doen, ende de selve hen willen ten opsien van
„ hare Hoogheden stil houden; ofte ons byvallen,
„ ('t welk wy stellen tot uwe Excell. E. W. ende L.
„ keur, en goet gelieven) dat de sake so verre met
„ Godes hulpe gebrocht sal worden, dat uwe Excell.
„ E. W. ende L. selfs sullen oordeelen, het goet succes
„ seer apparent te sullen wesen: Ende aengaende
„ de versekertheyd, daer mede vele goethertige hen
„ becommeren, en hen achterwaerts ende irresoluyt
„ houden, uwe Excell E. W. ende L. sullen so op te
„ Regeeringe als Religie, sulcke ordere stellen ende
„ houden, als uwe Excell. E. W. ende L. best sullen
„ vinden. Ende en hebben niet te bedenken, maer
„ mogen deselve seker ende gerust zyn, dat by ons
„ daer teghen niet gedaen oft voorgenomen en sal
„ worden: Vwe Excell. E. W. ende L. ook versekeren-
„ de, dat tot sulcke loffelycken, eerlycken, dienstigen
„ en noodige sake uwe Excell. E. W. L. ende ons geen
„ appuy van de nagebuere Koningen, Princen ende
„ Republycquen en sal gebreken: waer over wy uwe
„ Excell: E. W. ende L. nochmaels seer vrientlyck ver-
„ soecken, dat deselve alle passien, achterdencken,
„ ende voorgaende misverstanden, in vergetinge wil-
„ len stellen, ende desen voet met de jeghenwoordige
„ occasie aennemen ende amplecteren: als wesende
„ den rechten en de eenige weg, om de Nederlan-
„ den in haren ouden fleur, rechten welstant, ende
„ in ruste ende vrede te brengen: sonder te letten op
„ de nieuwe ghepretendeerde forcen, die niet an-
„ ders als meerder verderf en miserie sullen veroor-
„ saken: Andersins ende by gebreke van dien, voor-
„ sien. wy dat de schaden, ellenden ende miserien,
„ geschapen zyn grooter in dese te vallen, als oyt te
„ voren: daer van wy voor alle de werelt willen ont-
„ schuldigh gehouden wesen.

„ Hier mede bidden wy Godt den Heere Almach-
„ tig (Hoogh ende wel-geboren, Eerwaerdighe,
„ Edele, Erentfeste, Eersame, Hooghgeleerde,
„ Wyse, Voorsienige, seer discrete Heeren, Vrien-

„ den

„ den ende Naghebueren) uwe Excell. E. W. ende L. 1602.
„ te inspireren 't gene tot der gemeenen Nederlanden
„ (ende der goede Inghesetenen van dien) welvaren
„ is streckende.

„ Wt 's Graven-Hage den 7 Juny 1602, metter
„ haest was geparagrapheert.

Hero van Hottinga Vt.

Onder stont:

„ Vwe Excell. E. W. ende L. goede Vrunden ende
„ Naghebueren: De Staten Generael der Vereenigh-
„ de Nederlanden.

„ Ter Ordonnantie van deselve geteekent.

C. Aerssen.

Hier mede heeft Prins Maurits, den 23sten van Zomermaand, zynen togt aangevangen van het Dorp Lynden, en 's avonds zig gelegerd te Sambeek, den 24sten te Blitterswyk, den 25sten te Baarle, den 26sten te Buggen, den 27sten te Aldeneyck voor Maseyck, daar de Legers tot den 2den van Hooimaand moesten stil liggen, om dat de Engelsche onder hunne hoopen zulk eene slegte orde gehouden hadden, dat het brood, het welk bepaald was te strekken tot Tongeron, reeds verteerd, verkogt en verdaan was, en die van Maseyck zo ongerieflyk handelden, dat men uit hunne Stad niets krygen kon, dan met grote moeite, en tyd-verlies, het geene eene grote oorzaak van het verlies van deezen togt was, gelyk wy hier na zullen hooren. In 't komen naar Aldeneyck was het Leger getrokken door het Dorp Thoren, daar een heerlyk Klooster van Juffers is, in 't welke de Oversten, nevens Prince Maurits, door de Zuster des Graven van der Marck (in 't begin van deezen Oorlog wel bekend) daar Abdis zynde, zeer wel onthaald werden: dat Land werd daar omtrend zeer afgegeten, vermits die van de Stad geenen voorraad hadden gemaakt, zynde nogtans 4 Dagen te vooren gewaarschuuwd, gelyk wy gezegd hebben, vermits zy met hunne ovens weinig deden bakken, en dat zy deden, kon nog niet helpen: al het brood

Togt van Prince Maurits Leger in Braband, in Juny en July.

1602. en bier, dat in de Stad was, werd verkogt: dog de omliggende Steden van Stockhem, en andere des Lands van Luyk, bragten ten laatsten van alles wat te koop tot reedlyken prys; de Bornputten en Wateren werden uitgedronken, en Prins Maurits moest te Aldeneyck veele ovens in de kerken laten maken, om brood te bakken, op dat hy met zyn Leger verder kon komen; daar kwamen ook Afgevaerdigden van het Bisdom Ludich, verzoekende, dat men de vrugten des velds, zo veel mooglyk was, verschonen zou. Die van klein Braband kwamen hier ook, om over hunne schattingen te verdragen. Die van Maseyck verontschuldigden zig over het verzuim van voorraad en de slegte behandeling: dog Prins Maurits heeft hen niet alleen zeer berispt over het veragten van zyne waarschuwingen, maar ook voorgehouden de ongunst, trotsheid, en kwaadwilligheid, zynen Heer Vader zaliger, den Prince van Orange, in 't Jaar 1508, toen hy den Hertog van Alva voor Maastricht vervolgde, beweezen, hunne poorten voor hem sluitende, en allen leeftogt voor zyn geld weigerende.

Prins Maurits berispt die van Maseyck.

Togt van Prins Maurits Leger.

Den 2[den] van Hooimaand trok het Leger tot het grote Dorp Luet, daar die van Stochem volgden met eenigen leeftogt tot reedlyken prys, namelyk eene goede ton bier voor vyf guldens.

Den 3[den] kwamen zy voorby Maastricht, en een Klooster, genoemd Hugt, en legerden te Gellik, daar de Ruiters eenen Luitenant met twaalf Ruiters des Aards-Hertogs, en twee Minnebroeders, gevangen bragten, en verstonden van dezelve, dat de Heer Admirant van Arragon des Aards-Hertogs Leger by Thienen verschanste en sterk maakte.

Den 4[den] trokken zy naar Tongerbergh by Tongeren, trekkende door het gezaaide Land van tarw, garst en rog, welke zo dik en schoon stond, als zelden gezien is, zo dat een Ruiter te paerd zig daar in verbergen kon, doorgaans meer dan zevenentwintig palmen hoog. Hier bleven zy 's anderen-

daags

daags liggen, vermits die van Tongeren, hoewel 1602.
zy in de Stad alles genoeg tot reedlyken prys hadden bezorgd en op voorraad gebakken, gevende twaalf ponden brood voor vier stuivers, en goed bier voor vyf guldens de ton, nogtans veel belet aandeden in 't laten uitgaan of brengen: dog als het nu uit de Stad gekomen was, werd aan elk Man, die kon, belasd zig te verzorgen van leeftogt voor 3 Dagen.

Den 6^{den} legerden zy op een Dorp, groot Gelmen genoemd, op de eene zyde van S^{t}. Truyden.

Den 7^{den} trok het Leger op, op de andere zyde van S^{t}. Truyden, een kwade en zeer moeilyke weg, tot Halmael, niet vér van Thienen, daar Prins Maurits zyn Leger sloeg, om te zien, of hy den Admirant van Arragon tot eenen veldslag kon uitlokken op de bygelege velden; maar de Admirant hield zig stil, nog geene geleegenheid daar toe hebbende: en daar was nog eene beek tusschen beiden, digt voor zyn Leger, die Prins Maurits eerst zou moeten overtrekken.

De Admirant weigerd Prins Maurits den veldslag by Thienen in July.

Den 8sten heeft Prins Maurits de beek te Halmael op verscheide plaatzen met vyf goede sterke bruggen doen overleggen, en zyn Leger in slag-orde doen brengen, om te zien, wat moed de Admirant tot eenen slag zou hebben, en is daar na, met tweeduizend Mannen te voet en veertig Vanen Ruiters, over de beek van Halmael getrokken, en die daar in orde latende, is met drie Vanen Ruiters over den berg naar Haecken-duivel getrokken, daar de Heer Admirant lag, doende zyne Schildwagten indryven tot zyn Leger, om hem dus tot slaan te tergen; maar de Admirant hield zig stil, en bragt alleen zyne Ruitery uit zyne voorschanssen, dezelve plaatzende op de 's linker-hand van dien, zonder hen te laten afkomen, zelfs niet om eens te schermutzelen. Prins Maurits dat ziende, keerde weder, zonder iets te kunnen doen, na dat zyn volk meest den geheelen dag in slag-orde gestaan had.

Den 9^{den} lag het Leger stil: en alzo men vernam, dat

1602. dat de vyand 's nagts alle de wegen, die 's daags te vooren gemaakt waren, gestopt en de bruggen over de beeken afgeworpen had, zag men wel, dat zy niet gezind waren te slaan, en nogtans werd niet geraaden gevonden dieper in 't Land te trekken, om 't gevreesde gebrek aan leeftogt, vermits den onwil en de ongerieflykheid der Steden alom, hoe klein en swak die waren, zo dat ten laatsten daar door orde werd gesteld, om 's anderendaags te rug te keeren. 's Avonds kreeg Prins Maurits eenen alarm in zyn Leger, alleen om gevegt van zyn eigen volk, zonder dat zy vyand zagen, zelfs niet om te schermutzelen of eenigen anderen afbreuk te doen, zo dat decze togt geschiedde zonder vyand te zien of te bevegten.

Prins Maurits keerd in zynen togt te rug.

Waarom Prins Maurits, den 10den, ziende zynen vyand zo sterk beschanst, en zeer sterk van volk, eenen hoop Italianen by hem gekreegen hebbende in die weinige dagen, dat Prins Maurits Leger voor Maseyck opgehouden was, zo dat de Admirant nu wel twintigduizend Mannen sterk was, en wel agttien stukken Geschut by zig had, een besluit heeft moeten nemen, wat hem best te doen was: de swarigheden van den doortogt werden voorgelegd, de wegen kwaad, het getal der wagens en de moeite groot, om de wegen voor zo veel wagentuig te bereiden. De Luiksche Steden vonden zy onwillig om brood voor hun geld te bakken; ja daar waren zo veele Menschen en Paerden, dat men geenen voorraad tot alle behoeftens vinden kon: ook was de Koorn-Oogst nog in 14 Dagen daar niet gereed; en wat heimlyke aanslagen hun mislukten, is nog niet in 't ligt gekomen: zy waren weinige Dagen te laat aangekomen, om de byeenkomst der Italianen met den Admirant te beletten en die te slaan: waarom zy beslooten eenige Stad van aangeleegenheid te beleggen, eenige Antwerpen voorslaande, daar toe veelerhande nooddruft nog ongereed was: dog ten laatsten besloot zy te keeren en de Stad Grave te

Reedenen van Prince Maurits, om te rug keeren.

be-

beleggen, als toen het bekwaamste, en daar des 1602.
Admirants Leger te wagten.

Hier over zyn zy, den 10^{den}, weder te rug getrokken en gelegerd by Hasfelt, in 't Dorp Alken, daar het Leger ook den 11^{den} bleef, vermits het volk zo vermoeid was van het trekken, door de ongemeene benauwde hitte, dat eenige Ruiters in hun harnasch verstikten en dood van de Paerden vielen, en het voet-volk by den weg bleef liggen: waarom Prins Maurits en andere Oversten alle behendigheid gebruiken moesten, het volk langzaam doende trekken, om het zelve te verschoonen en verkwikken, veele omtrend den middernagt eerst in 't Leger komende, die onder weg waren blyven liggen, en ten laatsten nog voortkwamen en het leven behielden, die anders 's nagts by den weg van de nagtkoude en ongemak gestorven zouden kunnen hebben, en evenwel bleven 'er dien dag wel veertig Menschen van de hitte dood. Die zelve hitte heeft men dien tyd alom in de omliggende Landen gevoeld. Daar liepen toen ook veele Engelschen over naar 's Hertogs Leger, die vry-brieven naar Engeland van hem verkreegen.

Veertig Menschen op eenen dag van hitte gestorven.

Den 12^{den} trok het Leger op voorby Hasfelt tot Soorhoven, en werd weder door die van Hasfelt geriefd met allerhanden nooddruft van bier en brood, zo dat 'er geteld werden zesentagtig Wagens, elk met honderd zestig of honderd zeventig brooden gelaaden, elk brood van zes ponden, uit de Stads poorten komende.

Den 13^{den} trokken zy over eene Heide, met swaaren donder en kouden slag-regen, welke donder alle de Hoenders, Duiven en dergelyke Dieren, die agter 't Leger gevoerd en in koojen bewaard werden, doodsloeg, en zy legerden te Helchteren, den 14^{den} te St. Hubrecht Lille, en den 15^{den} te Heeze.

Den 16^{den} zyn zy gekomen voor Helmont, daar Prins Maurits door eenen Trompetter het Kasteel deed opeischen: zy antwoordden, dat zy nog geen Geschut

Helmont door Prins Maurits ingenomen.

1602. Geschut gezien hadden, daar op terstond zes stukken geplant werden aan de West-zyde der Stad; maar na het eerste schieten hebben zy het Kasteel overgegeven: des 's anderendaags omtrend veertig of vyftig Krygslieden daar uit trokken.

Den 17den trok het Leger door de Stad Helmont door den Peel, en legerde in 't Dorp Volcken en Uden.

Prins Maurits belegerd de Stad Grave, den 18 July.

Den 18den is Prins Maurits met het Leger voor de Stad Grave gekomen, heeft daar nedergeslagen, en den 19den hunne wyken gemaakt. Prins Maurits sloeg zig neder in 't Oosten van de Stad aan den Maaskant, daar eene brug van tweehonderd dartig treden over de Maas gemaakt werd: Graaf Willem van Nassau lag aan de Zuid-zyde der Stad, en de Engelsche onder den Generaal Vere aan de West-zyde, daar nog eene brug over de Maas geslagen werd, en terstond veelerhande scheepen uit Holland met allerhande goederen en leeftogt aankwamen.

Treflyke beschansing voor de Stad Grave.

Hier werd terstond alle vlyt aangewend, om het Leger alom zeer breed en ruim te beschanssen, de geleegenheid dat vereischende: want des Aards-Hertogs Leger onder den Admirant was van Thienen af hem komen volgen; waarom zy ten eersten die van de Stad dwongen hunne halve maan, die zy over de Maas hadden, te verlaten, en hebben 'er verder zulke sterke begraving rondom gemaakt, als weinig te vooren om eenige Stad gezien was, met eene gragt, anderhalve spies diep, en eene borstweering, met strykweeren op elkanderen komende, bezet met tusschen de zestig en zeventig Schanssen, een musquetschoot van elkanderen, als Kasteelen en Toorens, rondom de Stad met grof geschut bezet, en dus waren deeze drie Legers elk rondom beschanst zo groot als de Stad zelfs, en dus met die beschanssingen aan elkanderen gehegt, zynde de omgraving meer dan eene Duitsche myl van 't Oosten, over het Zuiden tot het Westen, behalven aan de andere zyde van de Maas, daar ook zulk eene beschanssing

was

was van de eene brug tot de andere, dat ook byna 1602.
eene myl wegs was.

Verder werden 'er uit elk byzonder Leger loopgragten naar de Stad gemaakt, die begonnen van buiten scheut van het Stads Kanon, die alle slangswys liepen, en naar de Stad zig in veele Gragten verdeelden, zo diep, dat de opgeworpe aarde eenen Man, daar in gaande, bedekte, zo dat die van de Stad hen niet zien konden, en deeze waren meest zo wyd, dat 'er een Wagen kon doorryden, geschikt om de Beleggers te geleiden tot de plaatzen, daar het Geschut hier en daar op hooger plaatzen geplant stond, mede rondom beschanst. Beschryving van Prince Mauris Leger.

Deeze wegen leidden ook tot in de bedekte wegen, om aan de Stads Wallen en Gragten te komen, en zyn gewelfde kamers, zo wyd, dat een wagen daar in kan ryden, nevens of onder de aarde gemaakt, boven overdekt met berders, onderstut met houte balken, en met aarde bedekt, zoekende daar mede onder door de Gragten aan de Stads Wallen te naderen, altyd van binnen, onder en voor zig de aarde opwerpende door een klein gelaten gat, daar zy gestadig de aarde door en over werpen, tot dat zy zo veel gevuld hebben, dat zy den bedekten weg verlengen, en 't zelve gat nader brengen kunnen, en maken dus ten laatsten eenen weg door het gevulde tot aan de Wallen, en daar uit beginnen zy dan hunne Meinen te maken, ondergravende de Stads Wallen en Bolwerken, en komen dus onder der Verweerders voeten, dikwils eer zy het weeten, en doen dan die plaats met Buskruid opspringen en in de lugt vliegen. Dit hebben wy zelfs, met grote verwondering, voor de Stad Grave gezien, en, den 3den van Herfstmaand, in die bedekte wegen geweest, die toen wel twaalf gebinten, gelyk zy 't noemen, gevorderd was tegen een Bolwerk in 't Oosten: gelyk zy ook van de andere wyken genaderd waren tot aan de Gragten, daar ook stellingen der verscheide Schiet-schansen Manier van bedekte wegen en meineeren.

waren,

1602. waren, op welke twee, drie of meer stukken stonden, die gedurig schoten in en op de Stad, of plaatzen, daar van eenige tegenweer gedaan werd, of beletzel aan de gravers geschiedde. Dit zal eens voor al dienen tot eene beschryving, wat deeze loopgragten zyn, en wat vrugt deeze bedekte wegen, meinen en gragten doen, en op deeze manier werd deeze Stad aangetasd, zynde, den 22sten van Zomermaand, de eerste Schietschans van zes stukken gesteld tegen de halve maan over de Maas, die de Beleggers 's avonds, zonder eenig verlies, inkregen, alzo het volk met schrik daar uit liep. Wy zullen nu iets van de Stad verhalen.

Beschryving der Stad Grave. Grave is de Hoofd-Stad van het Land van Kuyk, op de Maas in Braband geleegen, eertyds onder Gelre geweest, maar daar na onder Braband gekomen, en werd aan Maximiliaan van Egmont, Grave van Buuren, verpand: Prins Willem van Orange, die zyne eenige Dogter trouwde, heeft die verder, met alle de toebehooren, behouden, en dus eenen tyd lang bezeeten; dog na de vredemaking van Gent, 'er wegens de Spanjaarden eenig Duitsch Guarnizoen in liggende, werd dat van 's Princen volk, met behulp der Burgery, daar uit geslagen, 'er omtrend veertig Mannen dood blyvende: daar na werd dezelve, in 't Jaar 1586, door den Prince van Parma belegerd, gelyk wy te vooren in 't 13de Boek verhaald hebben, en werd hem slegt overgegeven door den Heere van Hemert: zederd is de Stad, die zeer sterk van geleegenheid is, nog veel sterker gemaakt met Bolwerken, zynde eene van de sterkste in Nederland: daar was Gouverneur Antonio Gonzales, een Spanjaard; maar alzo 'er voor een beleg gevreesd was, begaf zig mede daar binnen Don Inigo Dotajola, een ervare Krygsman, met eenig volk, meest Italianen en Spanjaarden, en eenige Vaandelen Hoogduitschers, onder Paugus Gallays, uyt Tyrol, Luitenant van den Kollonel Tylling, te zamen wel vyftienhonderd

Gouverneur en Krygsvolk in de Grave.

Mannen

Mannen sterk, behalven de Burgers, die, vermits den overlast van het Guarnizoen, boven drie of vierhonderd niet sterk waren: de Stad was wel voorzien van Geschut, Krygs-tuig, leeftogt, enz. 1602.

Den 8sten van Oogstmaand vielen die van de Stad uit op Graaf Willems loopgragten, en het gevegt duurde een uur, verliezende zy dertien, en de Beleggers wel dertig Mannen, zo verslagen als gekwetsten.

De Admirant van Arragon, Graaf Frederik van den Berg, en andere Oversten van des Aards-Hertogs Leger, sterk by een vergaderd, zyn naar het Land van Kuyk gekomen, en hebben daar eenige dagen geleegen: Prince Maurits nu zyn Leger alom zeer gesterkt hebbende, is hy, den 10den, op den helderen dag komen trekken naar het Leger aan den kant van Prince Maurits, tot op een half uur na by, daar hy nedergeslagen is in 't Dorp groot Lynde, en heeft, om te beter leeftogt te hebben, eene brug over de Maas geslagen, en zig wel beschanst; dit die van de Stad ziende, zegenpraalden van blydschap met schieten: tusschen den 12den en 13den deden die van de Stad eenige teeken-scheuten, en gaven vuur-teekenen, daar op de Heer Admirant weder schoot en teeken deed: den 13den vroeg deden die van de Stad eenen sterken uitval aan den kant van Graaf Willem, en ten zelven dage vertoonde zig de Admirant met zyn Leger te voet en te paerd nader; maar van alle kanten uit Prince Maurits Leger dapper beschooten zynde, keerde weder naar zyne plaats. Die van binnen vielen ook, den 15den, uit op de Engelsche wyk, wel driehonderd sterk, en troffen elkanderen zo na, dat zy met Spiessen elkanderen op 't lyf staken: daar bleef dood van de Engelsche Kapitain Keys Hertwickfen, een gebooren Deen, dog Kapitain onder de Engelsche, met zestien of zeventien anderen, en wel vyftig van die van binnen, zo dood als gekwetst.

De Admirant komt tot ontzet van de Grave.

Den 17den deden die van de Stad, wel zevenhon-

1602. honderd sterk, weder eenen uitval op de Engelsche wyk, even of zy wonderen gedaan zouden hebben, maar kwamen niet aan; en alzo het Geschut alom op hen gesteld werd, moesten zy vertrekken. Des Admirants Leger vertoonde zig mede in een gedeelte van over 't water, maar deed geen geweld, dan dat de wagten onder elkanderen schermutzelden, brengende hy op de andere zyde zyn Geschut zo na hy kon, zo dat hy schoot in 't Leger van Prince Maurits en andere, des men 'er dikke beschansingen van dikke aarde wallen tegen moest maken.

Die van de Grave doen uitvallen.

Hier en daar werden kloeke Mannen geschooten, als de kloeke Kapitain en Ingenieur Andries de Roy, zig verzuimende en in een wit Wambais over de voorschansen ziende: hy was een Man, dien Prins Maurits zeer beminde, om zyne naerstigheid, kennis in beschansingen en beleg van Steden, en onvertzaagdheid in 't aanvangen en beleiden van loopgragten: daar bleef ook een ander Ingenieur, Jakob van den Bossche: Kapitain Meerkercke werd zeer gevaarlyk door de schouders geschooten, gelyk ook Kapitain Morgan, en Kapitain Hamelton stierf aan eene wonde.

Andries de Roy, Ingenieur, werd voor Grave geschooten.

Den 22sten werd Sir François Vere, Generaal van de Engelschen, in den hals en kaak geschooten, in de loopgragten gaande, werdende van de zyne niet zeer beklaagd, onder veele van zyn volk niet zeer bemind zynde; en alzo hy, vermits zyne wonde, voor eenige dagen begeerde te vertrekken, werd in zyne plaats in der Engelschen wyk als Overste gesteld Graaf Hendrik Fredrik van Nassau, Prince Maurits Broeder.

De Generaal Vere gekwetst, en Graaf Hendrik van Nassau in zyne plaats gesteld.

De Admirant begon in zyn Leger gebrek aan leeftogt te hebben, vermits het in Braband alom afgeteerd was, dat, door wan-betaling, onwilligheid onder 't Krygsvolk maakte, des hy op Prince Maurits Leger, dat zo sterk beschanst was, kwalyk iets heeft kunnen voorneemen, waarom hy daar niet langer kon blyven liggen, maar had, den

21sten

21sten 's nagts, eenen aanslag gemaakt, om in Prince Maurits beschansingen te breeken, tusschen zyne en Graaf Willems wyk; maar terwyl 'er ten dien einde ladders, schuppen en houweelen by de hand gebragt waren, is het zelve ontdekt, zo dat Prince Maurits Leger geheel op de been was en hem wederstand deed: des is hy weder daar van gevlugt, latende zyne ladders en wagens, met het gereedschap, agter, die daar 's morgens gevonden werden, en is met het gansche Leger, den 22sten 's nagts, opgebroken, en den 23sten vertrokken, den zelven morgen zyne baggagie voor af zendende. 1602.

Des Admirants aanslag op Prince Maurits Leger gedaan, dog vertrekt den 23 Augustus zonder te ontzetten

De Heer van Grobbendonk, Gouverneur van 's Hertogenbosch, verzogt den Admirant, dat hy met het Leger zou komen te Ravensteyn, daar hy beter leeftogt vinden, en dus afsnyden zou den toevoer van leeftogt aan Prince Maurits Leger, die hem uit Holland t' scheep toegebragt werd; maar om andere reedenen werd zulks niet gedaan, en hy trok op met het Leger naar Venloo: des Prins Maurits hem met de Ruitery gevolgd was, zonder te agterhalen, want hy te ver voor uit was: en dugtende, of hy naar Berk of Meurs mogt trekken, zond hy Graaf Ernst van Nassau met een deel volk derwaards; maar de Admirant zogt te vergeefs in Venloo, daar geen sterk Guarnizoen was, te raken, des hy optrok naar Maastricht, om dat het Leger uit gebrek geheel begon te muitineeren, voor al de nieuwe Italianen, die zig kwalyk zonder geld konden behelpen, des dezelve met meenigten in Prince Maurits Leger overliepen.

Die van de Stad Grave waren mistroostig over des Admirants vertrek, dog stelden zig evenwel ten uitersten te weer: veele vielen 's nagts uit de Stad, gaven zig over, en verzeekerden, dat zy geen gebrek in de Stad hadden, dan aan Volk, en 't mistrouwen van ontzet benam hun veel den moed: Prins Maurits heeft aan alle de Overloopers eenen geleidbrief en eenen gulden in den zak gegeven, en dus vertrokken zy naar het land van Kleef, of Zeeland,

1602. om door Vrankryk naar huis te trekken: ondertusschen naderden de loopgragten de Stad zeer, en de Engelschen, onder 't beleid van Sutton, Luitenant Kollonel van den Ridder Horatio Vere, besprongen, den 5den van Herfstmaand, de halve Maan der Stad, even buiten het Bolwerk van den Beer liggende, dat zy innamen, stelden daar op eene Schietschans tegen de Stad, en beschooten het geschut der Stad, dat hunne Gravers beschadigde, en somtyds ook de huizen. Den 7den vielen de Belegeraars op de halve Maan, voor de Berg-Poort liggende, die zy met geweld innamen, dog weder verlaten moesten, vermits zy daar binnen niet bedekt waren, daar Kapitain du Puis dood bleef, en Kapitain Vise en de Luitenant van Scridos gevangen werden. Die van de Stad deden aan den kant der Engelschen, naar den steenen Beer, eenen uitval, daar de Luitenant van Kapitain Charles Morgan, tegenstand willende doen en gekwetst werdende, van zyn volk verlaten en door den vyand weggevoerd, maar ten laatsten weder gekreegen werd door Kapitain Richart, welke met zyn volk die van de Stad noodzaakte te vertrekken, en dit was de laatste uitval.

De halve Maan ingenomen.

Die van de Stad hadden, aan den kant van Prince Maurits, alle hunne buiten-weeren verlaten, en de Belegeraars kwamen met twee bedekte wegen tot in de Binnenschans, en, den 14den, met eenig verlies, in de Wal van eene der Stads Bolwerken aan de Maas, het welk zy 's nagts met vuur en ligt van den Tooren aan de omliggende Steden te kennen gaven; dog geen ontzet voor handen, en hun volk door het daaglyks schieten zeer verminderd, en het waarschynlyk zynde, dat de bedekte wegen van de andere kanten ook binnen 5 Dagen aan hunne Wallen zouden zyn, hebben zy naar een goed verdrag getragt, spraak verzoekende; waarom de Heer Sidlenisky werd uitgezonden, die de zaak zo ver bragt, dat die van binnen afgevaardigden aan Prince Maurits zonden, en Gyzelaars innamen, en werd het verdrag

Die van de Stad begeeren onderhandeling.

drag der overlevering van de Stad, den 18[den] en 19[den], 1602.
met hen gesloten, daar toe Prins Maurits te gewilliger was, vermits het water in de Maas zeer begon te wassen, en hem dat waarschynlyk in zyne begravingen, loopgragten en bedekte wegen veel moeite en hindering zou toebrengen; die Stad werd, na eene belegering van 2 Maanden, dus overgegeven:

Dat de Gouverneur en het Krygsvolk zouden uittrekken met vliegende Vaandelen en reistuig, daar toe hebbende honderd vyftig Wagens tot Diest, Geizelaars daar voor latende. De Overloopers en Amptenaars des Konings zouden het zelve verdrag genieten als de andere, en de gekwetste en zieke, met de andere, mogten, naar hun welgevallen, t' scheep naar Maastricht vertrekken. De Opzienders van den leeftogt, het geschut en krygstuig zouden het zelve moeten overleveren aan de Gemagtigden van Prince Maurits, zonder die te verminderen of bederven. De Gouverneur moest belooven by den Aards-Hertog te zullen aanhouden, dat aan de Burgers en Overheid der Stad ten eersten zou werden voldaan het geld, dat zy den Gouverneur en Soldaten geleend hadden. Het Guarnizoen zou 's anderendaags uittrekken, of tweehonderd Mannen in 't Kasteel en Bolwerk laten komen. Dus gedaan den 19[den] van Herfstmaand.

Overgaaf en verdragstukken der Stad Grave, den 19 September.

Hier over zyn zy 's anderendaags uitgetrokken, liever dan tweehonderd Mannen in te nemen, hoewel zy nog niet alle gereed waren.

De Burgery verzogt ook aan Prince Maurits, als hunnen Pandheer, hen in genade aan te nemen, alles te vergeven, hen in zyne bescherming te nemen, en alle hunne voorregten te bevestigen. Elk zou mogen blyven in zynen Godsdienst, gelyk hy wilde, zonder onderzoek; maar zouden in de oeffening daar van gehandeld werden gelyk andere Ingezetenen der vereenigde Nederlanden, waar naar zig ook de Bagynen en Kruisbroeders zouden moeten schikken. De Burgers zouden 6 Maanden, of

Verdragstukken der Burgery van de Stad Grave met Prince Mauris.

1602. langer, met kennis van den Gouverneur of Stads Overheid, tyd hebben, om hunne schulden by den Aards-Hertog te vervolgen. Alle Geestlyke of Waereldlyke Persoonen zouden 3 Jaaren tyd hebben, om naar elders te vertrekken en weder te keeren, en met hunne goederen naar hun welgevallen te handelen. Men zou naar behooren met reedlykheid letten op het verzoek van bevryd te zyn van de gemeene middelen en Hollandsche lasten, uit aanmerking van hunne armoede, en op dat het Guarnizoen te beter mogt gehuisvest en behandeld werden, volgens de Hollandsche schikkingen in leedige plaatzen. De Stad zou voor 2 Jaaren vry zyn van alle personeele schulden en regten, op het lighaam der Stad gevorderd. In dit verdrag zouden ook begreepen zyn de geene, die in Stads dienst of anderzins buiten de Stad waren. Zy verzogten ook, dat de Hoven, in de Stads gragten aangelegd, of andere Vestingen, die by het Hof toegestaan waren, mogten blyven aan hunne eigenaars, daar op gezegt werd, indien zulks toegestaan was, zou daar op gelet en naar behooren gehandeld werden. Dus gedaan in 't Leger, den 19den van Herfstmaand, des Jaars 1602.

Na deeze verdragen is 'er het Guarnizoen den 20sten uitgetrokken, omtrend agthonderd gezonde en vierhonderd gekwetste sterk, die nog over waren van vyftienhonderd Mannen. Onder de Belegeraars waren 'er ook veele gebleeven, van de Engelschen alleen wel vierhonderd, zynde nog veele naar de Gasthuizen alom gezonden, heerschende onder hen eene kwade ziekte, niet veel beter dan de pest.

Prins Maurits werd in de Stad Grave als Erfhoer gehuld.

Prins Maurits is nog, den 28sten, als Pandheer van den Lande van Kuik ingehuldigd. De Afgevaerdigde der Staten Generaal vergaderden daar, zo in 't Leger als in de Stad, orde stellende tot het opbreeken van het Leger, en de Hoogduitsche Ruitery afdankende en betalende, die tot afscheid nog eene halve Maand soldy gevende: zy namen ook een besluit, hoe te handelen met de overloopers

Duitsche Ruitery afgedankt

en

en gemuitineerde van des Admirants Leger, want 1602.
die veele verliepen.

De Heer Pieter Sildnitzky, Baron van Gelris, een braaf en dapper Man, die Sergiant Major van het Leger was geweest, en de Landen lang in hooge ampten getrouw gediend had, werd tot Gouverneur van Grave, en Mabuse tot Sergiant Major gesteld.

Grote muitineering in des Aards-Hertogs Leger onder den Admirant

Wy hebben te vooren gemeld van de beroertens en misnoegen, die 'er waren in 't Leger van den Aards-Hertog, onder den Admirant van Arragon, door wanbetaling, voor al onder de oudste Soldaten, en veele nieuwe Italianen en Bourgogners verliepen: waarom de Admirant wys deed in zyn Leger verder van de vyanden te leggen, zynde onder zyn volk veragt, die hem, wegens zyne Godsdienstigheid, *el gran capitain del Rosatio* noemden; dog hy naar Venloo getrokken zynde, om te zien, of hy daar in meer Guarnizoen kon leggen, heeft de muitineering toegenomen: en alzo hy zig gestreng omtrend zyn volk gedroeg, zyn 'er tien of twaalf honderd Mannen uit zyn Leger gegaan, en hebben Hamont, een klein Steedje in 't Land van Luyk, ingenomen, dat de Admirant terstond met zyn getrouwste Voet- en Paerdevolk wilde bespringen; dog zy ontweeken hem: en een onder hen, Papauken genoemd, een van de verbanne van Geertruydenberg, heeft Prince Maurits aangebooden eenen goeden hoop Ruitery en Voetvolk te zullen afleiden en die in dienst der vereenigde Landen te brengen, indien hy vergifnis mogt verkrygen: dit aanbod werd wel overlegd, en uit wantrouw wel bedagt, maar niet ingewilligd nog afgeslagen; dog hun werd alle gunst en trouw toegezegd, indien zy zig maar wel en getrouw gedroegen, enz. Hier over hebben deeze gemuitineerde zig begeven te Grobbendonk in Braband, daaglyks vermeerderende, en zyn ten laatsten te Hoogstraten gekomen, daar zy goede schikkingen

De gemuitineerde nemen Grobbendonk, en sterken Hoogstraten.

1602. kingen onder hen gemaakt, en de Boeren rondom tot schattingen gedwongen hebben.

De Aards-Hertog te vooren, vermits den aantogt van Prince Maurits, naar Vlaanderen geweeken zynde, was nu, ter voorkoming van deeze ongeleegenheden, in 't laatste van Hooimaand, van daar te Antwerpen gekomen, latende de Infante te Gent.

De Aards-Hertog heeft gebrek aan geld.

Te Antwerpen leende hy geld, doende dus het Leger met de geringe betaling van een derde van eene Maand soldy voorttrekken: hier door verlieten veele Italiaansche en andere Gebieders het Leger, als Theodore Trivultio, Alfonzo d'Avalos, Fernande Cariglio, Martin Lopez, en Emanuël Texera, Maestro del Campo, en andere werden uit den Krygsraad geweerd, dat onder al het Krygsvolk eenen aftrek veroorzaakte, zo dat de negenduizend Italianen ten laatsten op drieduizend geschat werden, de overige verloopen zynde, of by de gemuitineerde zig gevoegd hebbende, en uit Spanje kwam weinig hulp, door dien 'er een jonge Koning regeerde, en de Raadsheeren van verscheide gedagten waren. Men zeide, dat, ter wegneeming van deeze swarigheden, Don Johan de Medeçis, Bastaard van Florençen, in de plaats van den Admirant zou komen, dog daar van is niets geworden, om dat hy, zo men denkt, in die verwardheid dien swaaren last niet wilde aannemen.

Het Guarnizoen van het Kasteel van Antwerpen begon ook muitineering te drygen; maar die van de Stad verbonden zig voor hunne betaling, en dus werden zy te vreeden gesteld.

De Aards-Hertog trok om geld naar Brussel, daar hy ook, vermits de meenigvuldige wanordens, niet aangenaam was: daar was eene vergadering van Staten beschreeven; maar die besllooten weinig goeds tegen zulke grote wanordens. De Hertog liet alom in de Walsche Landen veele Boeren en Krygsvolk ligten, niet alleen tot zyne eige verweering, maar ook tot zyne versterking, en om de gemuitineerden te slaan of

te

te wederstaan, zig onder zyn Krygsvolk niet betrouwende, dan op eenige, die het beste betaald waren, zynde het Hoogduitsche Regiment van Barlaymont ook ter muitineering gereed, zoekende binnen Dermonde in Vlaanderen te komen. De Aards-Hertog trok naar Toren, en dus in zyn Leger, daar hy, door gebrek aan geld, den Admirant voor zynen dienst bedankte, welke onvergenoegd naar Spanje trok, daar hy ook niet zeer welkom was. De Aards-Hertog kreeg ook, met behendigheid en schoone woorden, meer Voet- en Paerdevolk binnen Venloo, daar het Guarnizoen geen meester was, vermits die van de Stad geen meer volk hadden willen innemen, en dus verzeekerde hy die Stad voor zig. 1600.

De Admirant, afgedankt zynde, trekt naar Spanje.

De Aards-Hertog brengd meer Guarnizoen binnen Venloo.

Van daar trok hy op Lier, daar hy, met eenig Krygsvolk, vergaderde Boeren en Burger-Soldaten der omliggende Steden, de gemuitineerde zogt te slaan, die zig te Hoogstraten zeer gesterkt hadden, van daar het platte Land rondom op vrygeld stellende, zo dat zy zig daaglyks over al ontzaglyk maakten, en voor 's Hertogs magt weinig vreesden.

Als nu deeze hoop van gemuitineerde groter en de overlast onverdraaglyk werd, het voorbeeld kwaad en geen geld voor handen zynde, heeft de Aards-Hertog met den Spaanschen Raad, genoegzaam tegen den raad der Staten, Landen, en derzelver Raadsheeren, besloten de gemuitineerde als verraders en schelmen te verbannen, door een bevelschrift, dat wy hier by voegen, vermits het by wyze van eene geschiedenis is, en luid dus:

Verbanning der gemuitineerde.

Alzo wy ons Leger hadden doen vergaderen, om te ontzetten de Stad Grave, welke de vyand beleegerd heeft, en daar de Soldaten, die 'er in zyn, zig dapper verweeren, en groten roem behaalen, en wy zelfs gegaan zyn, om dit in 't werk te stellen, zyn wy berigt, dat zommige Soldaten van ons voorsz. Leger, dat zeer naby den vyand was, onder voorwendzel van te willen muitineeren ter ver-

1602. kryging van het geene zy valsch voorgeven hun schuldig te zyn, op eene schelmsche wys hunne Vaandels en Vanen verlaten, en, na veele aanslagen op verscheide plaatzen, door schelmagtige en verraadlyke middelen het Kasteel van Hoogstraten ingenomen hebben, door veele en kragtige teekenen te kennen gevende, dat zy handelen en verstand houden met onze vyanden, en zig met hen willen behelpen, dat door alle reedenen en wetten verbooden werd, en nooit by andere Soldaten gepleegd is; maar in tegendeel zyn de geene, die te vooren gemuitineerd hebben, als de vyand eenige van onze Steden belegerd heeft, of wy tot eenige Oorlogs verrigtingen volk noodig hadden, uit de plaatzen, daar in zy waren, gekomen, en hebben ons met groten yver en gehoorzaamheid gediend: en alzo men de voornaamste oproerige van dit verraad en schelmstuk niets of zeer weinig schuldig is, als zynde in 't kort herwaards overgekomen, en andere, die geweest zyn in de oproeren van Diest, Weert en Karpen, daar men onlangs afgereekend, en het geene men hun schuldig was betaald heeft; ja het is volk, dat gewoon is muiteryen aan te regten, om daar door het geld van de schattingen te genieten, zonder ons eenigen dienst te doen, en die de andere bedroogen, gedwongen en opgerokt hebben, om deezen verraadlyken handel te helpen aanstellen, daar door wy belet werden in 't ontzetten van hunne belegerde metgezellen, en alle andere verdere goede voortgangen, die wy tegen onze vyanden zouden mogen doen, ons hier door verpligtende onze wapenen tegen hen te keeren, als tegen onze eige en inwendige vyanden, ja schaadlyker dan die, vermits 's vyands magt daar door zeer vermeerderd werd: en nadien deeze daad is nieuw, vuil, leelyk, van kwade gevolgen, en waerdig ten voorbeelde gestrafd te werden, zo is het, dat wy, begeerende te voorzien, tot onderstand der gemeene zaak, en welvaard van onze Onderdanen, beveelen aan alle

Sol-

Soldaten en Persoonen van hunnen aanhang, op het 1602.
Kasteel van Hoogstraten zynde, of die daar, of in eenige andere plaatzen, onder schyn van gemuitineerde, zig by hen zullen voegen, binnen 3 Dagen na de afkondiging van deeze weder te keeren naar hunne Vanen of Vaandels, of zig te vervoegen by den Gouverneur van Lier of Heerentals, om hen naar hunne Vanen of Vaandels te bestellen, daar zy in rust en vrede zullen ontfangen werden, als of deeze oproer niet geschied was, hun by ons Prinslyk woord en trouw beloovende, dat zy om deeze zaak nu nog in 't toekomende zullen gestrafd nog onderzogt werden, al waren zy van de voornaamste Oproermakers, maar zullen met goede gunst en geneegenheid behandeld werden, gelyk wy hun ook volkome vergenoeging willen doen geven, als aan Persoonen, dien wy alles goeds begeeren. En indien zy zulks niet doen, de voorn. 3 Dagen verloopen zynde, hebben wy, zo de geene, die tans by hen zyn, als andere, die zig by hen zouden voegen, van nu voortaan verklaard, en verklaaren die voor wederspannige verraders en schelmen, begaan hebbende de hoogste misdaad van gekwetste Majesteit, en daar over ter dood verweezen en hunne goederen verbeurd; welke wy willen, dat terstond onder onze Heeren goederen gebragt en aangeschreeven zullen werden, vryheid gevende aan een ider, van wat rang of staat hy zy, de voorsz. gemuitineerde te mogen doodslaan, zonder daar in eenigzins te zullen misdoen, wien van hen het ook zy, al was het onverhoeds of anderzins, zo zy best kunnen. En die iemand van hen dood geslaagen zal hebben, zal voor elk hoofd der gemuitineerde genieten tien Kroonen; voor de geene, die gewoone Officiers geweest zyn, honderd Kroonen; voor de geene, die zy noemen van den Raad, Sergiant Major, of Gouverneur van de Ruitery, tweehonderd Kroonen; en voor den Eletto vyfhonderd Kroonen. En den geenen, die eenige van hun eigen volk dus

 dood-

1602. doodslaan of ombrengen, vergeeven wy hunne misdaad, en zullen hun de voorsz. zom doen uitreiken. Verder beveelen wy aan alle Regters van ons Leger, Staten en Landen, by bevind te doen opteekenen en aanslaan alle de goederen, roerende en onroerende, die de voorsz. gemuitineerde en elk van hen hebben, mitsgaders de kleederen en andere dergelyke dingen, hunne Vrouwen en Kinderen toebehoorende, welke goederen wy willen, dat in handen van den Bewaarder van ons Leger werden gesteld, en daar van verklaaring gezonden aan den Oppersten Regter van het voorn. Leger, om alle dezelve aan onze Heeren goederen te brengen, aan welke wy die van nu af aanwyzen: en beveelen een ieder, die eenig geld of andere zaken, den gemuitineerden, of hunne Vrouwen en Kinderen toebehoorende, te pand, in wissel, uitzetting of bewaaring hebben, hoe het ook zyn mogt, hun dezelve niet weder te geven, maar ons aan te brengen en te openbaaren, om die op de voorn. wys aan te slaan, op straf van te verbeuren alle goederen der geene, die het zullen verswygen, en verder naar goedvinden gestrafd te werden. En gemerkt de leelykheid van deeze daad, en de kwade gevolgen, die daar uit zouden kunnen spruiten voor andere Princen, aan wien het zelve in hunne Legers zou kunnen gebeuren, indien een zo kwaad begin en onderneeming niet gestrafd werd, bidden en verzoeken wy den Keizer en Koning van Spanje, onze Heeren en Broeders, en alle andere Koningen, Princen en Mogenheden, in wat plaatzen en Landen de voorsz. gemuitineerde zullen zyn of goederen hebben, te beveelen, dat men die aantaste en ons toeschikke, mits in dier voegen de voorsz. verklaaringen overzendende, bereid zynde ten zelven einde, op hun verzoek, dit ook ten allen tyden, wanneer zy het begeeren zullen, in onze Landen en Heerlykheden te doen. Van gelyke verbieden wy de voorn. Vrouwen en Kinderen der gemuitineerde te gaan ter

plaatze,

plaatze, daar zy zyn, nog schriftlyk of mondlyk, 1602.
geduurende den voorgemelden oproer, met hen te handelen, op lyfs-straf, gevende een ieder vryheid dezelve te vangen en af te zetten, zonder te misdoen, indien zy gaan, of 'er agterdogt is, dat zy zouden willen gaan naar de Mannen of Vaderen voorn. maar willen, dat zy binnen 3 Dagen uit onze Landen vertrekken, en zonder ons verlof niet weder daar in komen, op straf als vooren. Ook beveelen wy, dat niemand van binnen of buiten ons Land, onder schyn van Kooplieden, Zoetelaars, Dienaars of anderzins, de gemuitineerde eenigen dienst, bystand of toevoering van eet-waaren, krygstuig of andere zaken, aan hunne Knegten, Paerden, of iets, dat hun aangaat, al was het voor hun geld, zal doen, op lyfs-straf en andere geld-boeten, naar goedvinden van onze Regters, eisch der zaak, en rang der Persoonen, gevende ook verlof die, zonder te misdoen, dood te slaan, indien zy op de daad betrapt werden. Ook dat men uit de boeken en lysten van de bezolding der Soldaten trekke de namen, toenamen, teekenen en plaatzen, van waar de voorsz. oproerige en derzelver Vaders gebooren zyn, willende, dat men, in zo ver 'er meer klaarheid noodig is, daar op onderzoek doe, op dat het klaar blyke, wie veroordeeld is, en dat dezelve in ons Paleis, en ter plaatzen, daar zy gebooren en woonagtig zyn, zo binnen deeze Landen, als in de Landen van den Keizer, Koning van Spanje, en andere, onze Vrienden en Bondgenooten, uitgeroepen werden voor schelmen, verraders, en onnutte Persoonen, begaan hebbende de hoogste misdaad van gekwetste Majesteit. Verder, dat men tegen hen, hunne Kinderen en Nakomelingen die straf oeffene, als de regten tegen zulke gesteld hebben, daar in wy hen van nu af verklaaren vervallen te zyn: en den geenen, die deeze muitineering ten einde zal brengen, en ons overleeveren de geene, die daar van beschuldigd zyn, vergeeven wy, en bieden aan hun eene eerlyke

be-

1602. belooning te geven; desgelyks ook aan alle de geene, die daar toe helpen zullen, al was het, dat zy zelfs waren van de gemuitineerde en voornaamste Roervinken of Officiers. En op dat dit ons tegenwoordig bevel- en ban-schrift onverbreeklyk onderhouden werde, en een iegelyk daar van kennis mag hebben, zo de Generaal van de ligte Paerden, Hoofd der Benden van Ordonnantie, Meester van het geschut, Kollonels, Veld-Oversten, Gouverneurs, Overste Kapitains, Bevelhebbers, Soldaten, en alle andere Oorlogslieden, van wat staat, rang of volken zy zyn, gelyk ook alle onze Onderdanen, willen wy, dat het zelve zal werden afgekondigd als een openbaare Ban, en daar van een afschrift gezonden aan den aangestelden Johan de Frias, Raad van zyne Koninglyke Majesteit, en Opper-Regter van het Leger aan deeze zyde, op dat hy het zelve ook doe agtervolgen, en geheel en in deelen onderhouden, en daar van een afschrift geven aan den Auditeur Generaal, en andere Officiers en Persoonen, aan wien het behooren zal, ten einde alle Geregtsbanken van Steden en Dorpen hem mogen berigten van het gene hier uit volgen zal, en hy ons het zelve berigte, om daar in te voorzien en te beveelen het geene nodig zal zyn ter opregte uitvoering van het geene boven verhaald is. Desgelyks willen wy, dat een behoorlyk afschrift zal werden gegeven aan de Heeren Johan Richardot, Ridder, Voorzitter van onzen geheimen Raad, Lid in onzen Raad van Staten, op dat hy ook, voor zo veel hem aangaat, dit ons bevel doe onderhouden en nakomen, en van onzen wege beveele aan alle Regters en Bedienaars van onze Landen aan deeze zyde het zelve dus ook te doen. Ter getuigenis hebben wy deeze doen afvaerdigen, en ons groot Zeegel daar aan doen hangen. Gegeven te Diest, den 15den van Herfstmaand, des Jaars 1602. Onderteekend *Albertus.*

Iets lager: Ter Ordonnantie van hunne Hoogheden: en onderteekend *J: de Mancicidor.*

Dit

Dit Plakaat heeft de gemuitineerden zeer verbitterd, die reeds sterk geworden waren boven de duizend te paerd en twee of drieduizend te voet, uit allerlei volken, van het oudste en beste Krygsvolk, zo dat zy geene middelen van geweld, om van vrienden of vyanden geld af te dwingen, hebben nagelaten: en ter hunner verdediging is 'er eene verantwoording tegen den voorsz. Ban in druk uitgekomen, op naam van den hoop, Eletto, en Raad der Krygslieden te Hoogstraten, die wy ook, om de gevolgen, goed gedagt hebben den Lezer mede te deelen, en luid dus: 1602.

Verantwoording van den hoop der gemuitineerden.

Indien schelden en bannen betalen is, mogen de hoop, Eletto en Raad van Hoogstraten wel aanstonds quitantie gereed maken en aan hunne Hoogheden zenden, bekennende wel en deugdzaam ten vollen van alle agterstallen vergenoegd en betaald te zyn; maar alzo van zulk eene betaling niets in den buik nog aan het lyf komt, en ondertusschen niet zou beletten te sterven en bederven van honger, koude en gebrek de zulke, die, om hunne Aards-Hertogen te beschermen in hunne Staten, dus lang, als om Gods wil en zonder loon, hunne lyven, goed en bloed, hebben moeten wagen, is het meer als regt en billyk, dat de voorn. hoop, Eletto en Raad korte aanwyzingen doen van de onwaarheid, onreedlykheid, afgryslykheid en ongehoorde wreedheid, daar van de voorn. Ban en Plakaat overkropt is, op dat, door die aanwyzing en regtzinnige opening, de billykheid van hunne regtvaardige zaak voor de gansche Waereld blykende, elk mag oordeelen, waarom de Aards-Hertogen dus donderen en blikzemen in oploopigheid en gramschap, daar voor Vrouwen en Jongens, maar geene Mannen en Soldaten, zig hebben te vreezen.

De oploopenheid dan doed den Aards-Hertog zeggen, (de oploopenheid zeggen wy, want de waarheid kan zulk een getuigenis niet geven) *dat*

1602. *zy hun Leger hadden doen vergaderen, om te ontzetten de Stad Grave, die de vyand belegerd had:* wat wil dit zyn? was de Stad Grave te Thienen en omtrend Leeuwen belegerd? Is de Stad Grave niet wel meer als eene Maand daar na eerst belegerd? Hoe kon de Aards-Hertog de Stad Grave te Thienen ontzetten, zo lang voor dat zy ooit belegerd was? Met even zo veel grond werd 'er bygevoegd, *en gaande zelfs, om dit in 't werk te stellen:* want niemand van ons of het gansche Leger heeft ooit dien Persoon in 't Leger vernomen, wanneer het zyne Excellentie van Nassau geliefd heeft op onzen nest, gelyk men zegd, ons te komen bestooken, hebbende by zig de zelve, die hunne Hoogheden by Nieuwpoort zo ruuw aangetasd hadden, de gansche Waereld het daar voor houdende, dat hunne Hoogheden dan te Gent, dan te Brussel, vast orde stelden, op dat hunne Persoonen niet meer in zulk een gevaar als toen zouden loopen. Wel is waar, dat zyne Hoogheid ten laatsten zig in 't Leger heeft vertoond, als de Stad Grave reeds over was, en hy daar omtrend niet meer noodig was, dan om zyne wapenen op zyne eige vrienden en getrouwe Onderdanen te wetten, gemerkt de vyand in Vlaanderen te hard, en de wapenen van zyne Hoogheid te stomp geworden waren, om zulke harde knoopen door te houwen: dit zullen ons die van Remunde en Venloo helpen staande houden en betuigen.

Met gelyke waarheid werd gezegd, dat *wy ter zelver tyd, wanneer zyne Hoogheid beezig was, om de Stad Grave te ontzetten, onder voorwendzel van te muitineeren, onze Vaandels hebben verlaten:* wy zien wel, dat de telkunst met geene beroerde harssenen wil gedaan werden: de verstoordheid is ook eene kwade School-Vrouw van het geheugen; dog goede vrienden, de vergeetenheid van iemands geheugen helpende ververschen, behoorden met regt groten dank te behalen: wat ons

voor

voor deeze weldaad zal bejeegenen, ſtaat aan uwe Hoogheden; evenwel moet verhaald werden het geene, daar van wy, en alle onze vrienden en vyanden, reeds eene goede geheugenis hebben of ten minſten krygen zullen, wanneer de wolk van drift, die hun verſtand nog bedwelmd, door het ligt der waarheid zal werden geweerd. Het is dan waar, dat wy, zonder geld en middel in de uiterſte armoede en mistrooſtigheid ons hebben laten gebruiken, zo lang de Admirant van Arragon, die, en niet de Perſoon van zyne Hoogheid, het bevel over ons voerende, het Leger omtrend Grave heeft gehouden, en wy hebben niet eer den eenigen en gewoonen weg, om betaling van zyne Hoogheid te verkrygen, ingeſlaagen, dan na dat het Leger reeds ver van de Stad Grave was vertrokken, zynde de voorn. Heer Admirant gansch niet van meening iets meer op het Leger van zyne Excellentie van Nasſau, en tot het ontzetten der Stad Grave, te ondernemen, gelyk volkomen is gebleeken, wanneer de Heer Gouverneur Grobbendonk, met alle reedenen van overtuiging, die eenigzins konden bygebragt werden, lang te vergeefs gearbeid hebbende, ten einde het Leger van zyne Hoogheid zou werden gebragt te Ravenſteyn, ten einde den leeftogt van 's Princen Maurits Leger af te ſnyden, dat het eenige middel was, om den voorſz. Prins in zyn voornemen te verhinderen, met groot ongenoegen derwaards is wedergekeerd, van daar hy gekomen was, zonder iets uit te regten: toen en niet eer hebben wy eerst begonnen onze regtvaerdige zaak by de hand te nemen. Indien nu *Schelmen en Verraders* zyn die hunne betaling verzoeken of verzogt hebben, gelyk wy nu doen, mogen alle Soldaten van hunne Hoogheden hier uit nu wel weeten, waar voor zy gehouden werden, te weten voor Schelmen en Verraders: ook die, *die hunne Hoogheden met groten yver en geboorzaamheid, komende uit de plaatzen, daar zy waren, in zyne Oorlogs verrigtingen hebben gediend:* wy zeggen, alle 1602.

1602. alle de Soldaten van hunne Hoogheden, want hoe veele zyn 'er tog, die op eenen anderen voet als deezen hunne betaling hebben kunnen verwerven? hunne Hoogheden noemen zelfs *Diest*, *Weert en Karpen*, daar het zelve, dat wy doen, is geschied. *Dat men ons niets of zeer weinig zou schuldig zyn, en dat wy valscb zouden vorderen het geene wy eischen, als onlangs herwaards overgekomen, en te Diest, Weert en Karpen, alle betaald zynde, enz.* zulks zou de reekening kunnen uitwyzen: want hoewel dertig maal honderdduizend guldens voor hunne Hoogheden niets of zeer weinig is, schynd het by ons nogtans eene merklyke zom te zyn; maar is het al niets of zeer weinig, gelyk hunne Hoogheden zeggen, zou het, onder verbeetering, des te eer door hunne Hoogheden behooren betaald te zyn geweest, als die van zulk een zommetie zo weinig werk hadden te maken. Wat belangd ons *handelen en verstand houden met de vyanden van hunne Hoogheden*, daar omtrend geefd ons groot wonder, dat hunne Hoogheden daar by voegen, *dat zulks by alle reedenen en wetten werd verbooden*, gemerkt zy in hunnen Ban zelfs verklaaren zulks gedaan te zyn, *om ons met hen te behelpen*: want als wy *de wapenen van hunne Hoogheden gekeerd zagen tegen ons, als eige en inwendige vyanden, enz.* in de plaats van ons in onze regtvaerdige klagten te hooren, was het billyk, dat wy, reedlyke menschen zynde, zogten te doen het geene ons de onreedlyke dierties voordoen, die met alle hunne kragt zig zoeken te beschermen, en tegen hunnen verderver beschermd te werden: ons doen dan op reeden steunende, werd niet door alle wetten verbooden, maar rust op die gemeene wet, dat nood geene wet heeft, ja op de wet der natuur, die alle schepzelen, als met grote letters, in 't hart is voorgeschreeven, zig zelven niet te verwaarloozen. Eene zaak is te beklagen, dat die voor hunne Hoogheden zo veele Jaaren hun leven gewaagd, en zo gewillig hun bloed gestort hebben, door die aangeboore goedheid van derzelver vyanden het

ove-

overige van hun bloed en leven als ter leen moeten 1602.
ontfangen en van hen houden, daar aan den anderen kant door hunne Hoogheden alle middelen werden aangewend, om ons van Vrouwen, Kinderen, goed, Vrienden, Vaderland, leeftogt, lyf en leven te berooven, gelyk uit deezen treflyken Ban nog nader blyken zal. Weet zyne Hoogheid niet, wat David gedaan heeft, als hy tot Achis, den Koning der Philistynen, zynen erf-vyand, voor Saul, zynen Heere, vlugten moest? het zal zyne Hoogheid gelieven haare Hoogheid daar van een weinig te onderregten, en dan beide hunne Hoogheden gelieven ten besten te houden, dat wy Krygslieden zulk eenen Krygsman, als David was, navolgen. Dat nu *zulks nooit by andere Soldaten gepleegd is geweest*, naar het zeggen van hunne Hoogheden, weeten alle onze metgezellen wel anders: wat hebben die van Sichem gedaan, toen zy geduurig hunne Gezanten in 's Hage hebben gehad; naar hun gelieven te Breda zyn uit en ingegaan; in de Langstraat hebben geleegen onder de vleugels, daar onder men ons nu verwyt te rusten; geheele hoopen door zyne Excellentie als vrienden zyn behandeld, die hy onverhinderd midden door hen heeft laten trekken. De voorbeelden, die hunne Hoogheden ons voorstellen, van de geene, *die te vooren gemuitineerd hebben, en uit hunne plaatzen zyn gekomen, als hunne Hoogheden volk noodig hadden, enz.* zyn, door voorbaarigheid, al te schielyk uit de pen gevallen: want na dat wy gekomen zyn, daar wy nu zyn, hebben hunne Hoogheden nooit eenig verzoek aan ons, gelyk aan de andere, gedaan; wat kan men dan klagen van weigering? maar wat geld het, of *zy uit hunne plaatzen, daar zy waren, zouden gekomen hebben*, indien men zo eenen Boode met dusdanigen wapenrok aan hun had gezonden, gelyk nu deeze Ban aan ons komd. Het was ook te wenschen, om de eer van hunne Hoogheden, dat zy *dien groten yver en gehoorzaamheid*, daar zy nu

1602. nu zo luid van spreeken; liever nog wat hadden laten berusten: want die is al te hevig en groot geweest voor hunne Hoogheden, als zy, het Prinslyk woord van zyne Hoogheid niet agtende, het zelve zo schandlyk aan die van Snaaskerke voor Oostende hebben verbrooken, dat dien dag aan zo meenige van onze goede medebroeders het leeven heeft gekost; maar trouwens indien hunne Hoogheden dat voor gehoorzaamheid hebben gehouden, gelyk merklyk schynd, wanneer zy niet alleen den yver maar de gehoorzaamheid van die grote en gehoorzame yveraars pryzen, zyn zy, tot belasting van hunne Hoogheden, van zulk eene misdaad geregtvaerdigd. Dat men ons scheld voor *volk, die gewoon zyn muiteryen aan te regten*, moeten wy, gelyk het overige, van hunne Hoogheden op goede reekening ontfangen. 't Is waar dit is nu veele Jaaren de manier van geld ontfangen onder den dienst van uwe Hoogheden geweest; maar wat is hier van ook de roep onder het volk? zegd niet de gansche Waereld, dat hunne Hoogheden deeze gewoonte gemaakt hebben, op dat, hunne Soldaten op die manier zonder hunne kosten betaald zynde, de Keuken van het Hof te beeter zou rooken van het geld, dat de Soldaten behoorden te genieten? Want als hunne *Hoogheden volk noodig hebben, om eenige Oorlogs verrigting, zy komen uit hunne plaatzen, daar zy zyn, en dienen hen met groten yver en gehoorzaamheid.* Hunne Hoogheden vergissen zig, onder verbeetering; zy behoorden dit niet te noemen muitineeren, maar de Winter-Legers te betrekken: want wat Winter-Legers heeft het Oorlogs volk van uwe Hoogheden zo veele Jaaren anders gehad dan deeze? Toen zyne Hoogheid den geestlyken staat verliet, en zig tot de Waereld begaf, waren wy alle verblyd, gemerkt zyne Hoogheid was geweest Kardinaal, Aards-Bisschop en opperste Hoofd der Spaansche Inquisitie, en hy derhalven zyne Soldaten geenen strengeren regel zou

stellen,

ftellen, dan hy in zynen geestlyken ftaat zo dikwils in 1602.
den Bybel geleezen had, te weten, zyt te vreeden met uwe foldy; maar helaas, dit fchynd reeds vergeeten, en geen mensch kan droomen, waar tog zyne Hoogheid gevonden heeft den regel, dien hy wil beginnen in 't werk te ftellen, eer de Wet verkondigd is, namelyk, dat wy te vreeden zouden moeten zyn zonder foldy: onze meening is altyd geweest, dat de kerklyke wetten de fcherpfte waren, als raakende het geweeten en van God komende; maar nu vinden wy ons al te merklyk bedroogen. Hunne Hoogheden weeten ook wel, *waar het geld van de fchatting geteld werd*, en het is belachlyk voor de Huislieden zelfs te zeggen, *dat wy het geld van fchattingen genieten.* Het is waar, wy spreeken uwer Hoogheden Landen aan om te leeven, want waar zouden wy ons anders vervoegen? hunne Hoogheden geven ons niets, en de Soldaten zyn geene Chameleons, die by de lugt leeven kunnen; en naar alle regten heeft de Schuldheer zyne aanfpraak op de goederen van zynen Schuldenaar; maar ondertusfchen is 't ver van daar, dat hunne Hoogheden het minfte zouden willen misfen van hunne gewoone fchattingen. Deeze Secretaris verdiend wel, onder verbeetering, eene afzetting van uwe Hoogheden, om dat hy zo veele wel gemeste en tastlyke leugens in een zo kort gefchrift, onder derzelver naam, in 't ligt durfd uitgeven: de *feiten* dan, *die zo gewoonlyk werden gedaan*, zyn niet nieuw: dat in goede reeden en op gemeene wetten der natuur is gegrond, *kan nog vuil nog leelyk zyn.* Het *gevolg moet ook zo kwaad* niet gehouden werden, aangezien zulke goede dienften, *met zulken yver en gehoorzaamheid van onze medebroeders gedaan*, en van ons nog nooit afgeflagen, by uwe Hoogheden zelfs zo zeer gepreezen werden: veel minder *is waerdig ten voorbeelde geftrafd te werden* het geene zo pryslyk is; maar mogten wy hunne Hoogheden wat in de ooren luifteren, en

1602. waarom zouden wy het ook niet doen? ons is van goede hand gewaarschuuwd, dat hunne Hoogheden zig dus kwalyk tegen ons, meer als andere, houden, om het volk wat te paajen, vermits zederd zo veele Jaaren de eene wonde op de andere gekomen is, zonder eene eenige te geneezen, dat wy ook wel gelooven, aangezien hunne Hoogheden ons nog houden voor *metgezellen van de belegerde binnen de Grave, die zig zo dapper geweerd en groten prys en eer behaald hebben:* daarom maken wy te minder swarigheid in veele dingen, die 'er na het *DAAROM ZO is 't* met meenigte volgen, houdende dezelve maar by wyze van doen gesteld; als van *weder te komen onder onze Vaandels, en dat binnen 3 Dagen*, dat anders hunne Hoogheden ons verklaaren *voor Wederspannelingen, Verraders en Schelmen, enz. Verweezen tot den dood, en onze goederen verbeurd, enz.* want ter dood verwyzen, die niet begeeren gedood te werden, en magt hebben zig te verdedigen, ja zelfs te beschadigen dien, die zulks bestaan zouden, is eene zaak, niet wel overeenkomende met de uitneemende wysheid, die in hunne Hoogheden is. Zy weeten ook wel, dat wy *hun verlof, gegeven aan een iegelyk, van wat rang of staat zy zyn, ons vry te mogen doodslaan, al was het onvoorziens*, wel zullen weeten met onze wapenen zo te beleiden, dat het alleen by het verlof blyven zal, zonder dat iemand veele *tien, honderd en vyfhonderd Kroonen* winnen zal, met onze beste panden, dat onze hoofden zyn, aan hunne Hoogheden, of die zy daar toe aangesteld hebben, te komen vertoonen. Belangende *onze roerende en onroerende goederen*, hunne Hoogheden weeten zeer wel, wat de roerende en onroerende goederen van arme uitgemargelde Soldaten zyn: onze roerende goederen kunnen van niemand, dan van ons, geroerd werden, zynde onze Wapenen, en die zyn ook onze onroerende goederen, voor die ze veel zouden willen bestaan te roeren,

roeren, want wy durven wel verzeekeren, dat die 1602.
ook hunne Hoogheden zelfs te swaar en onroerlyk vallen zouden: zyn 'er eenige andere roerende goederen, wy zullen die ligt aan iemand, die ze begeerd, overzetten, boven maten verblyd zynde, dat wy reeds van een goed deel van 't roerende goed, dat wy in hunner Hoogheden Legers geraapd hadden, verlost zyn geworden, na dat wy hier te Hoogstraten wat beeter hebben begonnen met de Schapen te staan. *De Bewaarders van hunner Hoogheden Legers* zullen ook wel zonder Schryfknegt kunnen opteekenen het *geld*, *de kleederen en andere dingen*, *ons*, *onze Vrouwen en Kinderen toekomende:* en indien *de Heeren-goederen* van hunne Hoogheden geen ander middel hebben, om dien al te groten sleep van eene meenigte leedige buiken en Struizen-magen op te kroppen, is het zeer te dugten, dat zy eer lang wel zo weinig geld en kleederen hebben zullen, als wy, onze Vrouwen en Kinderen hadden, wanneer wy genoodzaakt zyn geweest te Hoogstraten by een te komen, om geld en kleederen voor ons, onze Wyven en Kinderen te bekomen, want toen waren wy regt een volkje, om, op de wys der Indianen, met de naakte billen, onder eerbiedigheid, te loopen, daar toe het hier te land al vry wat te koud is. Uwer *Hoogheden Heeren en Broeders*, *de Keizer en Koning van Spanje*, zullen hunne nog hunner Hoogheden handen niet zeer vet kunnen maken van de vette zoppen, die te maken zyn op onze goederen, onder hun gebied geleegen. Dat hunne Hoogheden verbieden *onze Vrouwen en Kinderen te komen daar wy zyn*, *op lyf-straf*, daar in zien wy hunne merklyke gunst tot ons, als die niet gaerne hebben zouden, dat ons het hoofd veel van dezelve zou gebrooken werden: dog dit zou voorwaar een vreemd schouwspel zyn, dat onze *Vrouwen en Kinderen alle haare kleederen genomen*, *en in hunner Hoogheden 's Lands Kist gebragt zynde*, *binnen 3 Dagen uit den Lande*

 zouden

1602. *zouden moeten vertrekken*: hunne Hoogheden mogten wel iemand van hun Hofgezin begiftigen met de geleiding van zulke naakte benden, om daar door nog een penningje te krygen van het volk, aan welke zy dezelve, als iets wonders en nieuws, zouden vertoonen. Ter goeder trouwe meenen ook hunne Hoogheden, dat zy, door het verbod van *toevoer van leeftogt*, ons zullen uithongeren: meenen zy ook, dat het den Landzaten zal mooglyk zyn zulk een bevel van hunne Hoogheden te onderhouden, daar het hunne Hoogheden onmooglyk is dezelve tegen ons te beschermen? want indien hunne Hoogheden dit hun gebod met *doodslaan van de geene, die op de daad betrapt werden*, wilden handhaven, wy zouden al te ligt kunnen doodslaan alle de geene, die wegens hunne Hoogheden op de daad betrapt zouden werden onze Leeftogts-Bezorgers en Zoetelaars dood te slaan. Dat hunne Hoogheden *deezen hunnen Ban willen ter uitvoer gebragt hebben tegen onze Kinderen en Nakomelingen*, heeft zyne Hoogheid uit zynen Bybel niet geleerd, als hy, nog Aards-Bisschop zynde, dien heeft geleezen en zyne Schapen uitgelegd, of ten minsten had behooren uit te leggen: want wy hebben wel eenige Geestlyke op andere tyden, als het te pas kwam, hooren zeggen, dat God zelfs de misdaad der Vaderen aan de Kinderen niet wil straffen, 't zy zy mede daar in schuldig bevonden werden: al hadden wy dan de schuld van de gansche Waereld, dat zo niet is, wat Godgeleerdheid heeft hunne Hoogheden geleerd tegen onnoozele op zulk eenen voet te handelen? is het om de gevolgen, wat straf zullen hunne Hoogheden zig zelven en hunne Nakomelingen op den hals halen, daar zy de eenige oorzaak van dit alles zyn? beliefd het hunne Hoogheden de oorzaak van misnoegen weg te nemen, hunne Soldaten zullen altyd wel te vreeden zyn. Alle Koningen, Princen en Heeren mogen zig aan de kwade regeering van hunne Hoogheden spiegelen,

en

en zien, hoe zy vaaren, die Oorlog willen voeren, en nogtans des Krygs zenuwen affnyden en in ſtukken houwen, met hunne Soldaten te onthouden het geene van alle tyden de zenuuw van den Kryg genoemd is. Alle, die ten allen tyde vermaard geweest zyn in Krygs zaken, hebben anders met hun Krygsvolk geleefd; Cyrus, Alexander, Scipio, Julius Cæſar en andere, hebben hunne Soldaten niet verarmd, maar verrykt; niet geſcholden en gebannen, als 'er eenige onwil rees, maar met alle behoorlyke beleefdheid bejeegend en geëerd, en hebben zoet en zuur met hun volk willen uitſtaan. Wat deed Alexander, als hem in eene dorre en waterlooze plaats een Helm vol water werd aangeboden? heeft hy niet het water uitgeſtord, ziende, dat het maar voor hem alleen zou hebben gediend, en niet voor zyn Leger, om dus daadlyk te toonen, dat hy niet een hair beeter hebben wilde, dan zyne Soldaten? 1602.

Hunne Hoogheden hebben wel tien, honderd en vyf honderd Kroonen, om onze hoofden te koopen, maar hebben geene tien, honderd of vyf honderd myten gehad, om onze lyven en zielen in hunnen getrouwen dienst te onderhouden: zy hebben wel middel gehad, om in pragt en hoogen ſtaat zelfs Karel den V^den^, hooger gedagtenis, te boven te gaan, hunne Heeren en Broeders, den tegenwoordigen Keizer en Koning van Spanje, in alle manieren te overtreffen in koſtlykheid, maar weeten hunne arme Soldaten niet te wil, dan ſchelden en bannen, daar zy nogtans de eenige vastheid van hunnen Staat zyn. Alexander de Grote, ziende, dat zyne Macedoniers, die hy ryk en magtig had gemaakt, op den togt, in 't midden van zo veele ongelooflyke overwinningen, der zelver loop braaken, en zig niet verder in Indiën begeven wilden, om die voor hunnen Heer te overwinnen, heeft hunnen onwil met vriendlykheid en heerlyke vertoogen, ſtrekkende tot op-

1602. wekking van alle eerzoekende Geesten te vreeden gesteld.

Hunne Hoogheden het meerder deel van hunne beste Soldaten en Krygs hoofden roekeloos, tegen het voorbeeld van alle treflyke Helden; deerlyk om den hals gebragt hebbende, hunne zaken zo jammerlyk verloopen, als heden is, meenen met eene Oostenryksche stuursheid en Spaansche pragt, hunne verarmde, verhongerde, naakte, beroofde, gewonde, gekwetste Soldaten, met schelden en bannen te verbysteren, en hun regtvaerdig misnoegen te dempen, met onvoorziens of anderzins, zo als het best geschieden kan, te doen moorden by een iegelyk, van wat staat of rang hy zy. Julius Cæsar, ziende op zeekeren tyd den onwil van de oudste Soldaten, met oproer begeerende ontslagen te werden, en opentlyk weigerende naar Afrika te gaan, zonder dat 'er eenig geschil van betaling was, ja daar hun ryke beloften gedaan werden, heeft hen niet *Milites*, dat is, Krygslieden, niet *Commilitones*, dat is, metgezellen, gelyk alle Veldheeren gewoon waren, maar *Quirites*, dat is, goede oude Medeburgers genoemd, en dus hun misnoegen gestild, leerende daar mede, wat Heeren behooren te doen als zy zien, dat hun arm Krygsvolk door hun toedoen in zulk eenen deerlyken staat zyn. Boven alle de fraaiheden, die in deezen heerlyken Ban staan, wil men ons ook wyten de verwoesting van 't Land Lutzenburg, als die het zelve niet hebben geweerd en verhinderd: en men heeft ons te vooren gescholden voor *Schelmen*, *Verraders*; men houd ons voor *vyanden; de wapenen van hunne Hoogheden* zyn *tegen ons gekeerd*; men vermaand, men beveeld de gansche Waereld ons te moorden, *onvoorziens of anderzins*: onze hoofden staan te koop voor *tien Kroonen* het stuk, een derde meer als Judas de Verrader ontfing. Hoe rymd en sluid dit alles. Het was, onder verbeetering, beeter geweest, dat hunne Hoogheden hunne wapenen had-

hadden gekeerd, om Lutzenburg te bevryden, en te zien, of zy daar meer hadden kunnen doen in 't verdedigen van zulk een heerlyk gewest, dan zy ons tot nog toe hebben kunnen beleedigen. Daarom gemerkt de leelykheid van hunner Hoogheden handelingen, en de kwade gevolgen, die daar uit zouden kunnen spruiten voor andere Princen, die bestaan zouden het zelve aan hunne Krygslieden te doen, mag de hoop, *Electo en Raad* alle Princen en Gemeene besten wel bidden zig te spiegelen aan deezen handel, en wel toe te zien, dat zy, hunne goede en getrouwe Soldaten, die het eenige middel zyn, om hunne Staten staande te houden, zo onbehoorlyk mishandelende, niet het zelve ongeluk op zig halen, dat hunne Hoogheden waarschynlyk daaglyks meer en meer zal overvallen: wel mag ergens een wys Man zeggen, *wee den Lande, daar de Heer een Kind is*, enz. 1602.

De grote nood en het leevens gevaar, daar in deeze gemuitineerde zig bevonden, heeft hen gedrongen zeldzaam geweld voor te stellen, met alom brandbrieven te zenden in 't Land van Luyk, Kleef, Gulik, en 't deel van Aken, welke zy op brandschat stelden, hoewel zy Buuren en onpartydige Landen waren, die zig daar over zeer by den Aards-Hertog beklaagden, welke hun antwoordde, dat hy hen niet kon helpen, maar op zynen tyd de boeven straffen zou: waarom zy genoodzaakt zyn geweest paerden en voetvolk op te ligten tot hunne eige verweering; maar ten laatsten hebben de meeste van hen beeter gevonden eenen reedlyken brandschat op te brengen, dan de grote onkosten te gedoogen, zo dat die van Gulik afkoop deden met twaalfduizend, en Aken met agtduizend Daalders. Zy zonden hunne Brieven, aan de vier hoeken wat verzengd, uit, beduidende brand: zonden te Antwerpen om geld en buskruid, op straf van alle de Moolens en Burgers Hoven buiten af te branden: daar na om honderd-

Dreigementen der gemuitineerden.

1602. duizend guldens, op straf van den Kouwenstein-schen-Dyk door te steeken, de Moolens af te branden, en alle de Burgers, die zy betrappen zouden, te hangen, gevende maar 5 Dagen uitstel tot dat op te brengen. Zy haalden te Austreweel by Antwerpen alle de Hoorn-beesten en andere in groot getal, die zy losten. In Braband verbrandden zy Waveren, en veele andere plaatzen en Dorpen. Die van de Kempen moesten hun daaglyks opbrengen vyfhonderd guldens, en ten allen tyde tweeduizend zadelpaerden voor hun gereed houden, daar op zy hun voetvolk zetten, als zy eenigen loop wilden doen, gelyk zy veel deden, en liepen tot in 't Waalsch land, tot Gembloers en Nivelle. Zy hadden verstand in alle omliggende plaatzen, zelfs te Brussel, Herentals en Kameryk, daar zy veele Soldaten gewonnen hadden, van welke eenige hier over opgehangen werden. Eenige van des Aards Hertogs Krygsvolk ontmoetende, dwongen zy die aan hunne zyde te komen, of namen hun het geweer, en de Ruiters de paerden af, dat zy, in Slagtmaand, twee Kompagnien paerden van Weert deden. In den Winter verbrandden zy het schoone Dorp Hoegaarden, en de Heerlykheid van Doormaal, toekomende den Heere Drinckwaar, des Aards-Hertogs gemeene Schatbewaarder; ook het Dorp Grimmigh en andere.

't Geweld en overlast van de gemuitineerde.

Dorpen verbrand door de gemuitineerde.

Hier tegen wisten de Aards-Hertogen weinig hulpmiddel, hen te sterk vindende, om hen met geweld op het lyf te vallen: want zy nu opentlyk van de vereenigde Nederlanden verkreegen hadden eene manier van bescherming, als, in nood, zig te mogen bergen onder de Wallen en het Geschut van Breda, Bergen op den Zoom, en Zevenbergen; ook daar binnen voor hun geld allen hunnen nooddruft te mogen koopen.

De gemuitineerde hebben bescherming van de vereenigde Landen.

Hier door is Octavius Frangipani, 's Pausfen Gezant, bewoogen geworden tusschen beiden te komen, die hun heeft doen aanzeggen en vermanen, drie

Des Paus Gezant handeld te vergeefs met de gemuitineerde.

drie zaken, zig niet onder de vyanden te begeven; 1602.
zig met eenige reedlyke voorwaarden te vreede te laten ſtellen; en geenzins zig te laten vervoeren tot aanneming van Ketterſchen Godsdienst: daar op zy antwoordden, dat zy zig tot den dood toe tot geene verandering van Godsdienst zouden laten beweegen; dat zy met de vyanden en Prince Maurits niet zouden handelen, dan uit zeer hoogdringenden nood en grote oorzaken; op het derde zeiden zy van geenerhande vereeniging te willen hooren, voor dat de Ban, hun zo gruuwlyk opgelegd, afgedaan was.

Hier na is de voorſz. Gezant, in Wynmaand, by hen te Hoogſtraten geweest, op Geizelaars zig by hen betrouwende, en werd van hen zeer beleefd en feestlyk onthaald en behandeld, voor al van den Overſten Kapitain Frederigo, een Neapolitaan, en Kapitain Roderigo, een Spanjaard, met hunnen Eletto, die hem met veel welſpreekenheid hebben aangeſprooken; maar het beſluit was, dat zy niet begeerden in onderhandeling te treeden, voor dat de Ban herroepen was, en zy eenige vaste plaats, 't zy Thienen, Diest of Vilvoorden in hadden, en dan zouden zy zig naar reedenen voegen; maar by den Aards-Hertog was geen gehoor. In Wintermaand en meermalen daar na heeft de Gezant by hen geweest, met zig geleidende duizend paerden, tot voor de poort der Stad Antwerpen, maar heeft niets uitgeregd, hoewel men zeide, dat de Hertog hun behendig had doen aanbieden vergifnis van alles, en boven dien driehonderd en vyftigduizend Kroonen in eene zom voor hun allen, om niet in eene moeilyke afreekening, die in langen tyd niet opgemaakt zou kunnen werden, met hen te komen, en dat, tot dat hun dit geld zou betaald werden, hun eene plaats ingegeven, en alle Maanden, boven de voorſz. zom, dertigduizend Kroonen tot hun onderhoud gegeven zou werden; maar het werd niet aangenomen, zeggende, dat die aanbieding veel

Aanbod aan de gemuitineerde.

1602. veel onbillyker was, dan aan de gemuitineerde, die hun voorgegaan zyn, voorgelegd waren. Eindlyk zy bleeven gelyk zy waren, doende alle kwaad, dat zy konden, om geld te hebben.

De Spaansche Raden besluiten de gemuitineerde te straffen.

Alzo de Staten te Brussel vergaderd waren, waren zy van gedagten, dat men ze behoorde te betalen; maar de Krygsraad, met des Konings Raad, de la Hazienda genoemd, bleven in tegendeel van gedagten, dat men ze behoorde te straffen, en het beeter was met dat geld nieuw volk op te werven, om deeze te kastyden, andere ten voorbeelde, en besloten twee nieuwe Regimenten voetvolk aan te nemen, het eene onder den Grave van Biglia, het andere onder den Heere van Rotenau, Ridder van Malta: ook paerden onder den Hertog van Anmale en den Heer van Rhosne in Lorainen; en 'er werd hoop gegeven van veel geld uit Spanje te ontfangen.

Dus bleeven die gemuitineerde te Hoogstraten, dat zeer sterkende, geduurig in getal vermeerderende, hoewel veele hier en daar naar huis vertrokken, zynde den Kryg moede. De vereenigde Nederlanden hielden die vast aan in hunne toegeenegenheid, met raad en daad, hun voor hun geld allen nood druft latende koopen.

De Ritmeesters van den Houte, anders du Boys, en Backs, waren, den 8sten van Wynmaand, op eenen aanslag naar Henegouwen uitgereeden met de paerden van 't Guarnizoen van Breda, Bergen en Geertruidenberg, veertien Kornetten sterk, terwyl de gemuitineerde ook eenen togt deden in Waalsch Braband, en de Aards-Hertog van Venloo en Thoren uit zyn Leger keerde: als zy nu omtrend 3 Mylen naar Maastricht te Bilsen gekomen waren, verstonden zy, dat 'er agt Benden paerden, die den Aards-Hertog geleid hadden, daar omtrend zonder agterdenken lagen, zynde de Benden van Ordonnantiën, van de Graven van Mansveldt, Bueren, Busquoy, Beaurie en anderen, met drie Kornetten

Agt Kornetten paerden des Aards Hertogs by den anderen verrast en genomen.

Walen,

Walen, en twee Kornetten Italianen. Deeze werden 's nagts in twee Dorpen bezet, en de wagten besprongen en deels geslaagen, de overige vlugtten, en veele andere werden op hunne bedden gevangen, de Ritmeesters zelfs daar niet by zynde: vyf Kornetten werden gevangen genomen, en een verbrandde in eene Kerk: zy vonden daar goeden buid, wel vyf honderd zadelpaerden en tweehonderd gevangenen: de Kornetten werden in 's Hage gebragd: een Zoon van eenen Bastaard van Rene de Chalon, van den huize van Nassau, is het ontvlugd, wiens Moeder was de Dogter van Graaf Pieter Ernst van Mansveld. 1602.

Wy hebben te vooren gezegd, hoe de vereenigde Nederlanden eenige Oorlogsscheepen, onder den Heere van Opdam, gezonden hadden tot dienst der Koningin van Engeland: van deeze waren op den Winter vier belasd te wagten op de komst van zes Galleijen, die Don Frederigo Spinola uit Spanje bragt, om te voegen by zyne andere, die te Sluys in Vlaanderen laagen. Deeze Galleijen waren eerst agt geweest, daar van twee by Setubal in Portugaal door de Engelschen verbrand waren, gelyk wy verhaald hebben. Deeze Galleijen, daar op Spinola was, waren, de eerste de Admiraal, genoemd S^t^. Loys, daar op Kapitains waren Cardinalin en Cascalis d'Avila, met eene Kompagnie Soldaten; de tweede was genoemd S^t^. Johan, daar op Vice-Admiraal was Vergas, met twee Kapitains en eene Kompagnie Soldaten; de derde was genoemd Padilla, de Kapitain Haso, en een Kapitain van een Vaandel Portugaalsche Soldaten; de vierde was genoemd la Lucera, de Kapitain was Calliado, daar op Portugaalsche Kapitains met hun Krygsvolk waren; de vysde was genoemd S^t^. Philippe, de Kapitain Don Rodrigo de Naroys, met een Vaandel Knegten; de zesde was genoemd S^t^. Jacento, daar op Lois de Camous was, met eene Kompagnie: daar zyn te zamen op geweest negen Vaandelen

Don Frederigo Spinola brengd zes Galleijen naar Vlaanderen, den 3 October

Namen der Kapitains, en getal der Soldaten en Slaven op de Galleijen.

Krygs-

1602. Krygsvolk, te weten, twee Vaandelen Spanjaarden, en zeven Portugeezen, geschat op negenhonderd hoofden: de Slaven waren omtrend vyftienhonderd, en elke Gallei had niet meer dan drie metale stukken Geschut: en schoon de Nederlanden kennis hadden van de aankomst van deeze Galleijen, was nogtans de Heer van Opdam genoodzaakt naar Holland om leeftogt te varen, latende tot Overften den Vice-Admiraal Jan Adriaansen Cant, met het schip de Maan, en Gerbrandt Jansen Sael van Hoorn, in 't schip den Samson, groot vierhonderd vaten; nog den Kapitain Hendrik Hartman, met 't schip de Leeuwin, van Rotterdam; Gerbrandt Jansen, in 't schip de Hoop, van Enkhuysen: deeze waren gelasd, wegens den dienst der Koningin, Westwaards te varen, maar nog daar gehouden, om deeze Galeijen te schutten, gelyk ook belasd was het schip der Koningin, de Hoop genoemd, onder Sir Robbert Mansel Ridder, met zyn spiegelschip, de Aventage genoemd, onder den Kapitain Jonas, om te zamen op de komst van deeze Galleijen te letten: deeze beslooten, dat de Vice-Admiraal Cant en de Kapitain Gerbrandt Adriaansen Sael zouden liggen in de Duinen, daar nog een schip van de Koningin lag, de Antwoord genoemd, onder den Kapitain Breadgate. Mansel lag, met zyn spiegelschip, half Zee over, tusschen Doever en Cales, daar omtrend ook de twee andere Hollandsche scheepen lagen..

Beschryving der scheepen, die op de Galleijen wagten.

Dus, den 3den van Wynmaand, liggende, kreeg Mansel, voor den middag, de Galleijen in 't gezigt, gelyk ook de Galleijen deeze scheepen; dog alzo het mistte, tragtten zy langs den Engelschen kust door te zeilen, of, ten ergsten komende, ziende, dat de twee Hollandsche scheepen hun zeer na waren, die aan te randen en te nemen, zo de gevange bekenden, twee of drie Oorlogsscheepen weinig agtende; dog het scheen, dat zy het schip der Koningin ontzagen: waarom zy te rug roeiden, op hoop van 's nagts met het

Gevegt met Spinola's Galleijen, den 3 October.

het donkere langs den eenen of anderen kust door 1602.
tot Duinkercken of Nieuwpoort te raaken. Mansel dit ziende, zond zyn spiegelschip, met Kapitain Jonas, over naar Cales en de Vlaamsche kusten, om daar de Nederlandsche Vloten te waarschuuwen op hunne hoede te zyn, en deeze Galleijen te bezetten, hy zyn best doende, om ze in 't gezigt te houden, gelyk ook de twee Hollandsche scheepen, die door het wenden nader waren, tusschen hem en de Galleijen, en dus joegen zy die na tot Zonnen ondergang, gestadig in den Wind laveerende met korte wendingen, om hen in 't gezigt te houden: ondertusschen schooten zy meermaalen eenig grof Geschut los, om de drie andere scheepen in de Duinen te waarschuuwen onder zeil te komen, gelyk zy deden.

De Galleijen tragten de scheepen te ontroejen.

De Zon onder zynde, maakten de Galleijen weder zeil, en voeren digt onder Engeland, zo dat de voorsz. twee Hollandsche scheepen nu agter hen waren: de Ridder Mansel hunne streek gemerkt hebbende, en wel weetende, dat zy in den mond van de twee andere Hollandsche scheepen en het schip der Koningin, die in de Duinen lagen, vallen zouden, stelde zynen streek naar den Franschen kust, om die te onderscheppen, tegen dat zy hunnen streek naar Vlaanderen zouden stellen, tot dat hy het Geschut hoorde, en stelde toen zynen streek naar de zanden, Goejingen genoemd, om hen daar te ontmoeten.

Het schip der Koningin, met de twee Hollandsche scheepen van Cant en Sael, de Galleijen in 't gezigt gekreegen hebbende, zyn 'er naar toe gevaren, en hebben die dapper beschooten: dog alzo de Wind stilde, zyn de Galleijen de scheepen ontroeid; maar de Wind weder opsteekende, en daar na Noord-West waajende, hebben de Hollandsche scheepen hen, 2 of 3 Uuren lang, met alle de zeilen nagezet.

De

1604. De Galleijen waren zo na by de klippen van Doeveren geweest, dat 'er eenige Turksche Slaven, middelen hebbende, om hunne boejen af te veilen, in Zee sprongen, swommen aan Land en ontkwamen hunne dienstbaarheid.

Eenige Slaven ontkomen.

De Ridder Mansel, met het schip der Koningin, kreeg omtrend Goejingen in 't gezigt eene Gallei, vaarende voor zyn schip, op welke hy, die binnen eenen musquet-scheut genaderd zynde, wel dertig stukken Geschut los schoot; en ziende hunnen spriet aan stukken, 't volk jammerlyk hoorende schreeuwen, en zy schynende naar hem toe te komen, deed hun toeroepen, dat hy ze in genade wilde aanneemen; maar terwyl hy zig bedagt, kwamen de andere vyf Galleijen naar hem toe, dus hy zig tot tegenweer stelde, met dapper onder hen te schieten, dog liet ze zig ontroejen, zynde voor scheepen niet geraden van veele Galleijen, die zo veel volk op hadden, aangerand te werden.

De vier Hollandsche scheepen bleeven stil volgen, en, omtrend ten 10 Uuren in den nagt, heeft Gerbrandt Jansen Sael van Hoorn, met zyn schip, vierhonderd vaten groot, by Grevelingen eene der Galleijen, de Lucera genoemd, ontmoed, die hy met volle zeilen op 't lyf zeilde, agter den mast op de bakboords zyde der Gallei, zo dat de Gallei-slaven tot in 't midden in 't Water zaten, roepende om genade, zonder tegenweer, daar Sael nog twee halve Kartouwen, die elk vierentwintig ponden yzer schooten, onder hen schoot, daar mede veele dood schietende en kwetzende: de Piloot van de Gallei, Jan Enout genoemd, van Hable in Vrankryk gebooren, liep stilleties, zonder dat het iemand merkte, om zyn lyf te behouden, over in 't Hollandsch schip: door deezen stoot was de Gallei beschadigd aan zeilen en riemen, zo dat zy zig niet meer konden behelpen, zynde het agterste geheel afgebrooken, en de koker van het roer aan stukken: waarom de Kapitain Sael daar van zogt te raaken,

Gerbrant Sael van Hoorn overzeild eene Gallei, den 3 October

raaken, vreezende door de meenigte van het volk 1602.
overvallen te werden, gelyk ten laatsten, zyn zeil gescheurd zynde, gebeurd is.

Daar na is een ander schip, Kapitain Hartman, andermaal op deeze Gallei gekomen, meenende, dat hy de eerste was, en heeft 'er omtrend veertig of meer persoonen van behouden, en raakte dus weder daar van, zo dat nogtans een van zyn volk daar op bleef plunderen. Daar na is Gerbrandt Sael daar weder aan boord gekomen, waar door vyf van zyn volk nog in de Gallei overliepen, en, door het groot gekarm en roepen van het volk, om dat de Gallei dreigde te zinken, heeft hy, met zynen boot, zyn volk weder uitgehaald, gelyk ook den man van Hartmans schip, wegens zyn eigen gevaar geen meer volk kunnende of willende bergen. Zynde dit omtrend middernagt, bleeven zy by de Gallei zo lang, dat zy de masten op 't water zagen liggen, en daar na de Gallei, onder groot gekarm, zinken.

De Vice-Admiraal, Jan Adriaansen Cant, ontmoette de Gallei Padilla, die hy overzeilde, nog eene andere beschadigende.

De Vice-Admiraal Cant overzeild eene Gallei.

Kapitain Gerard Evertsz. en Jacob Pietersfen Mol, en andere scheepen, op de wagt zynde, zyn ook op 't schieten gekomen, en hebben deeze zinkende en de andere aan boord en op 't lyf geweest, elk zig den lof toeschryvende; maar uit vrees van zelfs overloopen te werden, hebben zy alleen eenig volk geborgen, te zamen omtrend tweehonderd, op verscheide scheepen, geen volk meer durvende overneemen, dan zy zelfs magtig waren te overmeesteren.

Deeze moedige Galleijen hebben in deeze ontmoeting verder, zonder tegenweer, gezogt zig het leeven te behouden, zo na by land zynde. De Admiraal verstak tot by het Land van Schouwen, door een schip voor by West Kappel gejaagd, dat dagt, door het onweder, daar te grond te moeten gaan,

1602. en verliet het dus: dog de Overste Spinola, die daar op was, zig kloek dragende, veel goed over boord werpende, en de Slaven vryheid toezeggende, is ten laatsten nog te Duynkerken aangekomen: eene Gallei raakte nog schadeloos te Cales, het volk daar van verloopende: twee andere, zo doorschooten, dat zy niet wel te herstellen waren, strandden op de kusten van Vlaanderen: van de twee door den Admiraal Cant en Sael overzeild, zyn geene stukken gevonden. Cant heeft hier van verslag in Holland gedaan: Gerbrandt Sael van Enckhuysen met Hartman deden verslag in Zeeland aan den Heer Jaques de Maeldere, die den Franschen Piloot en andere ondervroeg, en zond die naar Holland, daar men reeds den eerst gekomen Kapitain daar van de eer gegeven had. De Engelsche Kapitains belgden zig, om dat men in de gedrukte straatnieuws Boekjes hunne eer versweegen had, voorgeevende, dat zy die eerst ontdekt en beschadigd, en hun die in handen gejaagd hadden, en dat zy hun anders waarschynlyk ontkomen zouden hebben: waarom wy, in dit byzonder te beschryven, wat wydloopig hebben geweest.

Vier Galleijen zyn nog aan Land gekomen.

Dus zyn van Spinola's agt Galleijen twee in Portugal verbrand, en hier twee gezonken en vier gestrand, daar van weinig voordeel gekomen is; zynde daar in Gods oordeelen te merken, vermits deeze Galleijen dezelve waren, daar op de Nederlandsche scheepslieden meest gevangen gezeeten en geroeid hadden: daar onder waerdig is te verhalen, dat van het schip van Gerbrandt Jansfen Sael van Hoorn, die de eerste Gallei, la Lucera, overzeilde, wy zelfs den Stuurman, een eerlyk kloek Schipper, hebben hooren spreeken, hoe hy op deeze en andere Galleijen 3 Jaaren geroeid had, met alle mooglyke elende, zynde daar op geworpen, wanneer hy met zyn gelaade schip in Spanje was gekomen, daar hem het schip en goed verbeurd verklaard, en hy, met zyn volk, op verscheide Galleijen gesteld, en, gelyk

Gods oordeel over de Galleijen.

lyk andere Turksche Slaven, kaal geschooren werden: deeze Stuurman zag nu hier Gods wraak over zyne elende, ziende de Gallei, daar op hy gezeeten had, van hem overzeild, en den Kapitain Cailliado, die hem geweldig gehandeld had, beide zyne beenen afgeschooten, die daar na in Hartmans schip storf, en zag de Gallei zinken; een blyk van Gods wonderwerken. Deeze Schipper, nu Stuurman, zynde een fraai lang en sterk Man, was met geen geld kunnen gelosd werden; maar was by het verdrag, met den Admirant van Arragon gemaakt over het verwisselen der wederzydsche gevangenen, daar van geraakt. 1602.

Don Frederico Spinola borg nog zyn meeste goud en zilver, dat men op tweehonderd duizend Dukaten schatte, dat hy terstond te Antwerpen, op des Aards-Hertogs slag, deed munten. Frederico Spinola, zyn goud en zilver bergende, laat daar van geld slaan.

Omtrend deezen tyd voeren zeven Vrybuitscheepen uit Duynkerken, welker Admiraal, vervolgd van de Zeelandsche Oorlogs-scheepen, wel anderhalven Dag op de kust van Vlaanderen, by de Schans van Albertus, heeft moeten stranden, zyn schip geborsten zynde: dog zy borgen het geschut en gereedschap daar uit. De Admiraal van Duynkerken gestrand.

Adriaan Dirksz. Vice-Admiraal van Duynkerken, was nu wel te Duinkerken binnen gekomen, maar had in de Spaansche Zee van de Duitsche en Engelsche scheepen groten wederstand gevonden, zo dat hy meer dan de helft van zyn volk agtergelaten had.

De Haringbuizen voeren nu alle ter Zee, gewapend met geschut, benevens hunne wagters, om zig zo lang te kunnen weeren, tot dat zy van hunne Oorlogs-scheepen geholpen werden. De Haringbuizen varen gewapend ter Visschery.

In Slagtmaand hebben de vereenigde Nederlanden voorgenomen eenen togt te doen in 't Land van Lutzenburg, onder het beleid van Graaf Lodewyk Gunther van Nassau, met drieendertig Vanen Ruiters en twaalfhonderd Mannen te voet, onder de Kollonellen Edmontz, Gistelles, Dommerville en Graaf Lodewyk van Nassau doed eenen sterken togt in 't Land van Lutzenburg, in November.

1602. Marquette, zynde tweehonderd Franschen, tweehonderd Engelsche, tweehonderd Schotten, tweehonderd Hoogduitschers en tweehonderd Inlanders, te zamen duizend, met drie veld-stukken geschut en vyftig karren, van welke waren agt voor het Krygstuig, vier voor den Generaal, Graaf Lodewyk, eene voor elken Kollonel, en de ooverige voor de Ruitery.

Deeze trokken, den 3den van Slagtmaand, uit Nymegen, en kwamen legeren te Keppelen en Bedburgh: den 4den legerden zy te Nieuwkerk en Oudekerk by Wagtendonk: den 5den te Grevenraet in 't Land van Gulik: den 6den te Juggen, van waar eenige benden vertrokken, om St. Vit in te neemen: den 7den te Rungen: den 8sten te Zeverwyk: den 9den te Blommendael, daar zy tyding kreegen, dat hun volk mislukt was St. Vit in te neemen: den 10den kwamen alle de benden voor St. Vit, legerden te Meverdorp, en begonnen nog dien avond de Stad te naderen, Kollonel Marquette het bevel voerende: den 11den begonnen die van de Stad van overgeven te handelen, bedingende, dat de Soldaten van het Guarnizoen te voet en te paerd zouden uittrekken met wapenen en baggagie, en sweeren, in 't Land van Lutzenburg in 2 Maanden niet te dienen nog wapenen te dragen, dat volbragd werd, en de Burgery zou voor een reedlyk rantzoen verdragen: den 12den zyn zy voortgetrokken en gelegerd te Jullig: den 13den kwamen zy voor Bastoingne, daar op zy te vergeefs een verzoek deden: den 14den bleeven zy nog daar; maar de Ritmeester Marcelis Bacx werd gezonden naar Marche in Famine en St. Hubert, alles daar omtrend brandende: den 15den vertrokken zy van Bastoingne, en legerden te Hardenge: den 16den te Petredorf by Dechery, daar Dommerville dien nagt begon te naderen, en 's anderendaags gaven zy zig over, en de Burgers verdroegen voor een reedlyk rantzoen: van hier vertrokken weder eenige Paerden,

den, om te brandschatten tot voor Lutzenburg, 1602.
beleid door den Ritmeester Kloet: den 18den, 19den en 20ften bleeven zy nog te Bitterdorf en Wolset, en vertrokken den 21ften naar Dorpwiel: den 22ften te Audenach in Gulig: den 23ften te Geldorp, daar zy den 24ften bleeven, en de vyftig paerden en tweehonderd voetknegten, die in St. Vit geleegen hadden, weder by den anderen kwamen: den 25ften en 26ften legerden zy te Korcum: den 27ften te Nederzier: den 28ften en 29ften te Wanlor: den 30ften scheidden de Brabandsche benden af, trekkende naar de Grave, en de andere kwamen legeren te Couborgh, en den 2den van Wintermaand te Nymegen. Dus hebben zy, in eene Maand, zonder tegenstand, dat Land afgeloopen en gebrandschat, vermits de Gouverneur, Graaf Pieter Ernst van Mansvelt, allerhande schatting verbood, waar door veele huizen en Dorpen, daar zy het volk niet t'huis vonden, om rantzoen te geven, afgebrand werden, hoewel zy daar toen meermalen niets dan water te drinken vonden. De Aards-Hertog zond Krygsvolk derwaards; maar, door gebrek aan geld, bleeven zy onder weg op den Boer liggen teeren, de Landen opeetende, gelyk de vyanden deden. Graaf Lodewyk bragt veele gevange Edelen en Boeren mede, ook den Abt van St. Hubert, die gerantzoeneerd werden.

Lutzenburg jammerlyk afgeloopen en gebrandschat.

Weinig anders is 'er in deezen Winter ondernoomen: daar werd gezegd van eenen tweeden aanslag op Hoey door de gemuitineerde, daar over een Kanunnik gestrafd werd.

De gemuitineerde hebben eenen aanslag op Hoey.

In Oogstmaand had Monsieur la Bieche, Gouverneur van Hulst, wegens den Aards-Hertog, eenen aanslag met tweeduizend Mannen op de Stad Bergen op den Zoom in Braband, die meenende te overvallen, om dat 'er weinig Guarnizoen in was: dog 's nagts tot op eene halve Myl aan de Stad gekomen zynde, deed de Gouverneur van Bergen twee scheuten doen, om die van ter Tholen te

Aanslag op Bergen op den Zoom te vergeefs.

1602. waarschuuwen van 's vyands komst, daar door zy merkten ontdekt te zyn en weder te rug trokken, zonder iets te beginnen.

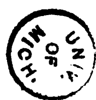
Wy zullen nu weder iets verhalen nopens de geschiedenissen der Franschen, onze Buuren, vermits de gemeenschap, die zy met de Nederlanden hebben, en dat een toeval den Koning daar wederhield in eenige van zyne besluiten tegen Spanje en Nederland.

De Heer van Byron beschuldigd van eene tezamenzweering tegen den Koning van Vrankryk

In Vrankryk had de Koning zig met alle vriendlykheid, aangenaamheid en milddadigheid, vereenigd met alle zyne vyanden, de Bondgenooten, namelyk den Adeldom: het welk veele andere, die hem groten dienst gedaan hadden, zeer verdrood, die, volgens dien regel, meenden meer verheeven te moeten werden: onder deeze is geweest de Heer Charles Gontault, tweede Zoon van den ouden Maarschalk de Byron, zynde de oudste te Antwerpen in de woede der Franschen verslaagen, welken de Koning, voor zyne grote diensten, na des Vaders dood, maakte Maarschalk van Vrankryk, en daar na Hertog van Byron, Admiraal en Ridder van beide de hoogste Orden, en gaf hem het Gouvernement des Hertogdoms van Bourgognien: hy was, boven alle andere, zeer geagt om zyne diensten, en had, boven alle, de minste oorzaak van zig te beklagen, gelyk veele andere meenden; maar hy, een Man zynde, in den Oorlog opgevoed, genoemd de blixem van Vrankryk, boven dien zeer heerschzugtig, heeft zig in zynen staat niet kunnen houden, of zyne kwade natuur bedwingen; maar veele Edelen, om gemelde oorzaken te onvreeden en in beweeging ziende, heeft, schoon hy geene reeden had, gezogt eenen aanhang te maken, en met den Koning van Spanje, den Hertog van Savoyen, en den Grave van Fuentes, Gouverneur van Milanen, heimlyk gehandeld, hoe den staat des Ryks in Vrankryk in tweedragt te brengen, waar door Savoyen het Marquiezaat van Saluçen aan

CHARLES DE GONTAULT, Hertog van
Byron, Maarschalk en Admiraal
van Vrankryk, Ridder van beide de
Ordren, Gouverneur van Bourgondien.

J. Punt, direx.

UNIV.
OF
MICH.

aan Vrankryk niet zou behoeven weder te geven, 1602.
en dat hy, ter vergelding, zou trouwen met de derde Dogter van Savoyen, en dus werden Neef van den Keizer en Koning van Spanje, enz.

Middel, hoe Byron beweogen werd.

Deeze te zamenfweering begon eerst in 't Jaar 1598, Byron te Brusfel zynde, en den Aards Hertog den Eed van den Vrede te houden afnemende: daar hem zeekere Poycotte, gebannen van Orleans, zeide, dat zyne dienften zo groot waren, dat zy hem wel tot eenen ftaat van meer opperhoofdigheid zouden brengen, zo hy aan de Spaanfche zyde was, om dat zy zig over zyne grote krygs dienften zo verwonderden en die verhieven, enz. waar op hy antwoordde hem naderhand daar over te zullen fpreeken: en hem naderhand gehoor gevende, kreeg hy heimlyk verftand met den Aards-Hertog, en daar door met den Hertog van Savoyen, Conte de Fuentes, en den Hofgezant van Spanje, daar toe gebruikende Monfieur la Fin, die zig beklaagde, dat hy in grote fchulden gekomen was in den dienst van den Koning, en was dood-vyand van Desdiguieres: nog handelde hy met eenen Renaze, en den Baron van Lux. De handel was, dat hem de Dogter van Savoyen zou ten huwlyk gegeven werden met vyfmaal honderdduizend Dukaten, en de overgaaf der opperhoofdigheid van Bourgognien, onder hulding van Spanje, mits den Koning met zyne Kinderen ombrengende, gelyk hy befchuldigd werd, en zou zelfs een deel van de Kroon mogen inneemen: ook, dat hy, door de voorfz. Perfoonen, den Savoyer berigtte van eenen aanflag op 's Konings Leger te maken in den Savooyfchen Oorlog, zelfs dat hy in 't beleg der fterkte St. Catharina by Geneve beftemd zou hebben den Koning om hals te doen brengen op eene plaats, daar hy zelfs hem leiden zou, met teekenen, daar aan zy hem kennen zouden, enz.

Verhaal van Byrons te zamenfweering.

Ten laatften la Fin te Milanen by Fuentes handelende, had hem Fuentes voorgehouden, dat nimmer

1602. de Staat van *Spanje* zig op de Franschen betrouwen zou, *ten ware zy* uitroeiden den wortel der Princen van den bloede, beginnende van den Koning en Dolphyn, daar aan zig deeze la Fin zeer ergerde en 'er zig over belgde: des Fuentes over verscheide gesprekken, met la Fin gehouden, groot agterdenken van hem kreeg, en schreef ergens, men moest hem van kant helpen, en zig dus van hem ontdoen. La Fin hier van iets merkende, vertrok behendig van hen. Eerst werd den Koning hier van iets, en ten laatsten het gansche stuk door la Fin zelfs ontdekt, daar over Byron van den Koning ten Hove ontboden werd: dog hy verontschuldigde zig in 't eerst: ten laatsten is hy, op het aanraden van den Præsident Jeannin, daar toe aan hem gezonden, en op het schryven van la Fin, die hem sterk verzeekerde niets geklapt te hebben, dan de oude zaak van 't huwlyk met de Dogter van Savoyen, dat hem de Koning vergeven had, den 13[den] van Hooimaand, 's morgens vroeg, te Fonteyne-bleau ten Hove gekomen, daar hy, naar gewoonte, van den Koning wel ontfangen, en over veele zaken aangesproken en betigd werd door den Grave van Soissons, by wien hy ten avondmaal ging, alles op bevel van den Koning: hy vroeg hem, wat verstand hy met Spanje en Savoyen had, met vaste belofte en koninglyke toezegging hem alles te willen vergeven en niet meer te gedenken, zo hy het hem opentlyk bekende; maar alles was te vergeefs. 's Anderendaags weder by den Koning gekomen, en verder en harder betigd zynde, swoer hy meermalen, dat alles valsch was, en verzogt zelfs regt van den Koning, om zyne beschuldigers te weeten, en dat die daar over gestrafd mogten werden: den 14[den], na het avondmaal, werd hy van de Koningin verzogt *à la primè* te speelen, dat hy deed met een ongerust gemoed. De Koning wandelde vast de kamer over en weder, die zyn ge-

Byrons te zamensweering den Koning ontdekt.

Byron komt ten Hove.

gemoed wel merkte, nu en dan vragende, wie daar won? 1602.

Laat in den nagt belastte de Koning te gaan slapen: dus alle opgestaan zynde, sprak de Koning Byron weder aan, biddende hem de waarheid te verklaaren; hy antwoordde, dat hy niet anders wist te zeggen: wel zeide de Koning, ik zal 't wel van den Grave van Auvergne weeten; welke, eenige teekenen merkende, te vooren Byron speelende in 't oor had geblaazen, dat het niet goed voor hun was daar te zyn. Ter kamer uitgaande, zeide de Koning, vaar wel Byron, gy weet, wat ik u gezegd heb. De Koning verzoekt van Byron de te zamenswееreng te weeten.

Dus ter kamer uitgegaan zynde, is de Heer van Vitry hem gevolgd, vattende den hegt van zynen deegen, en zeggende, de Koning had hem geboo-den reekening te doen van zynen Persoon, daarom moest hy zyne wapenen overleveren. Gy raast zeide Byron: ik doe niet zeide Vitry, de Koning heeft het my belast. Toen bad hy, om den Koning te mogen spreeken; dog Vitry antwoordde, dat de Koning vertrokken was: ha zeide Byron, myn swaerd, dat zo veele diensten gedaan heeft: dus zyn swaerd ontgordende, werd hy in eene kamer weggeleid, den ganschen Nagt klagende, vloekende en verwytende: eenige van zyn volk wilden in 't eerst hand aan hun geweer steeken, maar werden vast gehouden. Byron werd gevangen, den 14 July.

Ter zelver Uure werd ook door den Heere van Pralin gevat de Graaf van Auvergne, Bastaard van Charles, Koning van Vrankryk, als medepligtig, welke niet verschrok, maar zeide, ik laat u myn wapen afneemen, met welk ik nooit iemand doodde, dan wilde Beesten, en sliep dien Nagt gerust op zyn bed. De Graaf van Auvergne gevangen.

Den zelven Nagt, dat Byron gevangen werd, stonden alle zyne paerden gezadeld en getoomd, onder andere drie paerden van grote snelheid uit Artoys, zo dat hy ontvlugd zou hebben, was hy dien Nagt niet gevangen; maar de Koning had op

1602. alles voorzien. 's Anderendaags deed Byron den Koning aanzeggen, dat hy zou toezien, dat de Baron van Lus in Bourgognien niet iets vreemds aanregtte. Beide deeze gevangenen werden naar Parys gevoerd, daar Byron, ondervraagd zynde, wel in 't eerst veel loochende, maar ten laatsten zig weinig ontschuldigde, dog schreef den Koning eenen eigenhandigen brief, zo gezegd werd, biddende te gedenken aan de grote diensten, den Koning gedaan, en hem het leeven te schenken, hem voorhoudende zyne grote goedheid en zagtmoedigheid, aan zyne grootste vyanden beweezen, zig daar op nu alleen betrouwende; en zo de Koning hem die misdaad wilde vergeven, wilde hy zyn leven den Koning en zyn Vaderland opofferen; en zo hem dat in 't Vaderland niet toegelaten werd, dat hy ten minsten in ballingschap in Hongaryen mogt gezonden werden, om het gansche Christenryk eenigen merklyken dienst te mogen doen, hy zou toonen niet van de oude edelheid en dapperheid der Franschen ontaard te zyn. De Oorlogs kunst en tugt, die hy nu lange Jaaren van den Koning geleerd had, zou hy met de daad bewyzen: zo dat ook den Koning niet goed dagt, verzogt hy in zyn huis opgeslooten te mogen werden; en zo hy over den dorpel trad, weigerde hy niet alleen geenerhanden wreeden dood, maar onderwierp zig de eeuwige verdoemenis en pyn der Hel: beklaagde, dat hy jammerlyk bedroogen en opgeruid was van zodanige, die, om hun voordeel, het gevaar van andere lieden misbruikten: hy zag nu 's Waerelds ydelheid en boosheid, en zyn eigen onverstand en ligtvaerdigheid, waar door hy nu in zodanige benauwdheid was gekomen, welke hy nu zogt te beweenen, enz.

Byron schryfd aan den Koning ootmoedig om genade.

Tot verkryging van het zelve hebben zeer veele Bloedvrienden van Byron den Koning, den 18den van Zomermaand, te voet gevallen, en door hem belasd zynde op te staan, heeft de Heer de la Forche

Byrons Bloedvrienden verzoeken genade.

in

in aller naam zaaklyk dit volgende gezegd: Sire, wy 1602.
hebben altyd geweeten, dat uwe Majesteit ten allen tyde de ootmoedige smeekschriften van zyne Onderdanen wel afgenoomen heeft: wy vallen uwe Majesteit te voet, met wensch en harten van meer dan honderdduizend van uwe getrouwe Dienaars, biddende om genade en geen regt voor deezen armen elendeling: God wil, dat wy onze Schuldenaars zullen vergeven, gelyk wy willen, dat Hy ons vergeve: de Menschen hebben u deeze Kroon niet gegeven, maar God: de Koningen kunnen niet beter hunne mogenheid toonen, dan met genade. Sire, wy begeeren niet u aan eenig gevaar te onderwerpen, maar bidden alleen uwe Majesteit hem het leeven te schenken, en verder hem te stellen, waar gy wild. Vervloekt zy die heerschzugt, die hem daar toe gebragt heeft, en de ligtvaerdigheid, die hem moeilyk en verdrietig voor de gansche Waereld maakt: gy hebt veele andere vergeven, die u meer misdaan hadden.

Sire, wil ons alle tog niet besmetten met eerroo ving, nog stellen ter eeuwig byblyvende schande: wy zeggen nog eens, dat onze ootmoedige beede is vergifnis en geen regt: wy weeten alle, dat hy schuldig is in tegen uwen Staat voorgenoomen te hebben: aanzie tog de diensten van zynen Vader en hem, op dat uwe zagtmoedigheid hem niet ontbreeke, ziende, dat hy alleen den wil heeft gehad u te misdoen, nademaal gy altyd gereed zyt geweest te vergeven dien, die reeds de fout gedaan hadden. Dat was het verzoek van zyne ootmoedige en getrouwe Dienaars, het welk wy hoopen, dat uwe Majesteit, volgens deszelfs gewoone zagtmoedigheid, ons zal toestaan.

Antwoord des Konings aan Byrons Vrienden.

De Koning heeft dus daar op geantwoord: ik heb met goedheid ontfangen het smeekschrift van myne Vrienden en goede Onderdanen, niet doende gelyk myne Voorzaten, die niet wilden gedoogen, dat Vrienden en Bloedverwanten zouden spreeken

voor

1602. voor de misdadige, zelfs niet de Vaders, Moeders nog Broeders: want nooit wilde Koning François de II^de^, dat de Huisvrouw van den Prince van Conde, mynen Oom, hem om vergifnis zou bidden: de genade, die gylieden begeerd, dat ik zou bewyzen aan den Heere van Byron, zou geene barmhartigheid maar wreedheid zyn: raakte het myn belang alleen, ik zou het hem vergeven, en vergeve het hem van goede harte: dog het raakt mynen Staat, dien ik veel schuldig zy, en ook myne Kinderen, die ik in de Waereld heb: want zy zouden het my mogen verwyten, en ook myn gansche Koningryk, zo ik daar in gebrekkig was: en weder, nadien het raakt myn leeven, het leeven van myne Kinderen, en de behoudenis van myn Ryk en Staat, zal ik daar mede laten geworden den loop van het regt, en gylieden zult zien, wat vonnis daar over geveld zal werden: ook zal ik gaerne daar toe brengen, wat ik kan, voor zyne onschuld, en laat ulieden ook toe voor hem te doen, wat gy kunt, tot dat hy vervallen zy in de misdaad van gekwetste Majesteit, want dan mag de Vader niet voor zynen Zoon, nog de Zoon voor den Vader, het Wyf niet voor haaren Man, nog de Broeder voor den Broeder spreeken: daarom maakt ulieden niet hatig op my, om de grote liefde, die gy hem toedraagd.

Noopens de schandvlek, die is niet dan voor hem. De Connestable van St. Pol, daar van ik afkomstig zy, en de Hertog van Nemours, van wien ik geërfd heb, hebben ons eertyds geenen schandvlek nagelaten: gelyk ook niet de Prins van Conde, myn Oom, dien 's anderendaags de hals afgeslagen zou zyn geworden, was Koning François de II^de^ niet gestorven: en daarom kunt gylieden van de maagschap van den Heer van Byron daar by geene schande behalen, zo gy volhard in uwe behoorlyke getrouwheid, gelyk ik my verzeeker; het is zeer ver van daar, dat ik zoeken zou ulieden myne gunst,

of

of eenig ampt of ſtaat af te neemen; liever, zo het 1601.
te pas kwam, zou ik u die van nieuws vergunnen:
zie daar den Heere van St. Angel, dien hy van zig
verſtooten had, om dat hy een Man van eer was:
ik zelfs heb meer leet over zyne fouten, dan gylieden hebben kunt; maar voorgenomen te hebben tegen my zynen weldoender, dat kan niet verdragen werden: toen antwoordde de Heer de la Forche, en zeide, Sire, wy alle hoopen ten minſten, dat hy immers niets zal voorgenomen hebben tegen uwen Perſoon: de Koning antwoordde, doet alles wat gylieden kunt, voor zyne onſchuld, en ik zelfs zal myn best doen.

Dus heeft de Koning gewild, dat het regt zyne plaats hebben zou met alle behoorlyke plegtigheden; des werd Byron, den 27ſten van Hooimaand, voor het regt gebragt, daar hy eene reedenvoering deed, meer om de harten der Regters te beweegen, dan ter zyner verontſchuldiging, verhaalende zyne dienſten, voor de Kroon gedaan, en toonende zyne litteekens der wonden, die hy in meer dan 35 Jaaren, voor het Vaderland en den Koning ſtrydende, ontfangen had, zo dat veele der Regters zig van traanen niet konden onthouden, die wel wisten, dat hy de waarheid ſprak, beklaagende de elende en ongeſtadigheid des Menſchen, zulk eenen voortreflyken Man voor hunne oogen ziende, welken zy op dezelve plaats meermalen met grote toejuichingen ontfangen, en tot den Hemel verheeven hadden, nu als een misdadiger om genade biddende met die zeegenryke handen, die zy meermalen te vooren met dankbaarheid hadden zoeken te kusſen: hy, die genoemd werd de blixem van Vrankryk, en een voornaam deel in deszelfs regeering gehad had, zagen zy nu bidden om zyn leeven, enz. onder andere woorden toonde hy grote geſtoordheid tegen den Heere la Fin, zynen beſchuldiger, merkende, dat hy hem beklapt had, dien hy te vooren, toen hy by hem tegen over geſteld

Byrons reedenvoering aan de Regters.

werd,

1602. werd, voor eenen eerlyken Edelman erkende, om dat hy toen nog geloofde, dat hy van hem niets geklapt had, gelyk hy hem geschreeven had; maar als hy zig verweezen vond op zyne beschuldigingen, toonde hy zulk eene gestoordheid, dat hy zyne Bloedvrienden bad en belastte hem ten uitersten tot den dood te vervolgen, en te overtuigen, dat hy een Sodomiet, valsche Munter, Tovenaar, en dergelyke was.

Verder werd hy voor de Regters overtuigd, uit zyne eige brieven en cyffers, met den Hertog van Savoyen gehouden, en uit zyne eige woorden, die, hy onbedagt spreekende, hem veroordeelden: hy beriep zig op eene vergifnis, hem door den Koning te Lions voor getuigen vergund, op zyne belydenis, dat hy van het huwlyk met de Dogter van Savoyen gehandeld had: dog deeze te zamenzweering was in alle deelen geschied: des hy ten laatsten, door honderd en twaalf Regters, veroordeeld werd, als begaan hebbende de misdaad van gekwetste Majesteit.

Byron werd verweezen.

Den 31sten van Hooimaand was 'er te Parys op de Greve, de openbaare plaats, een Schavot gemaakt; maar op bevel des Konings werd uit genade, door zyner vrienden verzoek, bevoolen hem op het plein van het Kasteel de Bastillie te onthalzen, daar omtrend tweehonderd Menschen gekomen waren, daar voor den middag de Kancelier en andere Raadsheeren by hem gekomen zyn, en hem zyn vonnis voorgeleezen werd, dat hy zeer ongeduldig aanhoorde, dikwils tusschen beiden spreekende, en roepende, dat hy onschuldig was, en vroeg dan, of 'er geene genade voor handen was: hy zogt alle hulp van Vrienden, van waar hy kon, maar vond zig verlaten. Hy werd daar van alle Ridderlyke Ampten en Staten afgezet, en beklaagde zyn ongeluk, en zyne en anderer lieden ligtvaerdigheid, en meende, dat elk, die in de kamer kwam, hem zyne vergifnis zou brengen: hy werd na den middag

Byrons boklag ter dood verweezen zynde.

Byron van alle Ampten afgezet.

nog

nog op zommige vragen onderzogt: als hy daar na 1602.
met de Biegtvaders wat gesprooken had, werd hem aangezegd, dat het nu tyd was om te sterven: de Scherp-Regter hem de handen willende binden, dreigde hy hem den hals om te draajen, zo hy hem voor of na zynen dood genaakte, dan om hem den slag te geven, verder zig als een dul onzinnig mensch in woorden en daden gedragende, vloekende en sweerende. Gebiegd hebbende, zond hy eenen Beamptschryver aan den Heer Kancelier, om verlof, tot zynen uitersten wil te maken, dat toe gestaan werd: onder andere maakte hy eene goede erfgift aan eenen zynen Bastaard-Zoon met deszelfs Moeder: hy schreef ook eenen brief aan den Koning, biddende, dat het zelve mogt volbragd werden. Uitkomende, gaf hy zynen rok, handschoenen, geld en ringen, aan de omstanders en andere, tot zyne gedagtenis: van drie schoone ringen bad hy eenen Edelman eenen te geven aan zyne Zuster de S^r.Blanckaert, en twee aan zyne Zuster Rousfy. Dikwils sprak hy deeze woorden; moet ik dan sterven? moet ik dan sterven? ô my elendig mensch! wel aan zo het anders niet zyn kan, laat het ons lyden.

Byrons ongeduld.

Naar het Schavot komende, werd hy bleek, en op de trappen deed hy zyn laatste gebed tot God: hy bekende, dat hy in waarheid kwalyk had gedaan; maar dat, indien hy allen kwaden raad had willen volgen, de Koning al over 10 Jaaren dood was geweest. Daar na wilde de Scherp-Regter hem de oogen geblind hebben, dat hy niet wilde toestaan: hy deed zyn Wambais af, dat hy aan iemand wilde schenken, dog daar de Scherp-Regter tegen was, dat hem zeer verstoorde. Hy nam eenen Neusdoek, blindde zyne eige oogen, en viel op zyne kniën; maar voelende, dat de Scherp-Regter hem zyn lang hair, dat zynen nek bedekte, wilde affnyden, stond hy zeer gramstoorig op, zyne oogen ontdekkende, en ziende alom zeer wreed naar het

swaerd,

1602. swaerd, en zeide, wat let my, dat ik u met de helft van deeze Aanschouwers niet om hals brenge? het volk verschrok hier over zeer, wenschende van daar te zyn, schoon zy 'er met grote moeite ingeraakt waren: daar na bad hy eenen bystaanden Edelman hem het hair af te snyden, welke weenende zyne schouders optrok: toen zeide hy, ô arm bloo mensch, hoe weigerd gy my deezen laatsten dienst? ten laatsten wond hy zelfs zyn hair op eenen knoop, en de Lieutenant van zyne Guarde, Baraton genoemd, holp hem dat opbinden: daar na nedergeknield zynde, stond hy weder op, zeggende, ô dood, ô wreede dood, dat ik van myn gemoed niet kan verkrygen die gewillig te ondergaan; zig tot zynen Biegtvader keerende, bad hy hem den Koning en zyne Vrienden te willen aanzeggen, dat hy goed Katholyks, Apostolisch, en de Roomsche Kerk toegedaan, storf: hen vermanende zig te wagten voor kwade raadgevers en bedriegers. Eindlyk zig weder blindende, viel hy ten derden male op zyne kniën, roepende, myn God, myn God, zyt my genadig! en toen zeide hy tot den Schep-Regter, sla nu, haast u, sla nu, en terwyl hy dit zeide, was de hals af. Zyn Lighaam werd slegt te Sint Pauwels begraven, en zyn meeste goed schonk de Koning aan zyne Vrienden.

De Hertog van Byron werd te Parys onthalsd, den 31 July.

Dus eindigde de vermaardste en strydbaarste Man van Vrankryk, meer nuttig voor den Oorlog dan in Vrede, wiens kloekheid hem tot zulk eenen hoogen staat, dog wiens hoogmoed en eergierigheid hem tot eenen leelyken val en schande gebragd had, zyn leeven, den 31sten van Hooimaand, daar in te zien is de menschlyke broosheid en uitkomst der waereldsche heerschzugt, wanneer de menschen van God verlaten werden. Hy had te vooren by eenen Wiskunstenaar, la Brosse genoemd, zyne geboorte, op den naam van iemand anders, laten zien, om zyn geluk of ongeluk te weeten: la Brosse kreeg agterdenken, dat hy zelfs de Man was, wilde het

hem

hem niet zeggen: dog door dwang zeide hy hem, dat die geboorte aantoonde, dat de Persoon wel tot groten staat zou kunnen komen door Oorlogs dapperheid, en een Koning werden, ten ware het een teeken verhinderde, welk teeken hy toen ook wilde weeten: ten laatsten zeide hy hem door dwang, dat de geboorte uitwees, dat hy zo veel maken zou, dat hy ten laatsten zou onthalsd werden, daar over hy la Brosse sloeg, en sloot hem in 't huis op. 1602.

Hy was zonder eenigen Godsdienst, spottende met allerhande Godsdiensten. De Baron van Lux zeide hem eens, dat hy eenen Kapuçyn had hooren zeggen tot den Aards-Bisschop van Lyon, op zyn dood-bed liggende, dat God geene beetering in den Mensch ziende, dien verlaat, hem gevende eenen verkeerden zin, en zynde dus van de genade verstooten, hem het geluk der Waereld gevende, zo dat alles naar zynen zin gaat, en hy van alle waereldsche wellusten verzadigd werd, enz. daar op Byron antwoordde, dat hy op die voorwaarde ook wel wilde verlaten werden, dergelyke reedenen meermalen gebruikende, dat gruuwlyke voorbeelden zyn.

Byrons' godloosheid.

De Graaf van Auvergne, die mede gevangen was, werd door zyne Zuster van Moeders wegen, eene Byzit van den Koning, verbeeden: van de andere gevangen werden eenige gedood.

De Graaf van Auvergne verbeeden.

De Maarschalk en Hertog van Bouillon was ook betigt van Byron geweeten, en onrust gezogt te hebben onder die van den hervormden Godsdienst, welke betigting sproot uit de ontdekking van eenige bewerkingen, om door eenige Kerkendienaars den Godsdienst op eene Kerkvergadering te helpen veroordeelen, het welk opgenomen werd, als of hy daar door zogt zig het Hoofd van die van den Godsdienst te maken: daar over te Parys ten Hove ontbooden zynde, wilde hy zig geenzins onderwerpen aan het oordeel van zyne

Agterdenken op den Hertog van Bouillon in Vrankryk.

1602. vyanden, die hy 'er veele had; maar bood aan te verschynen te Chastres, de gestelde plaats, daar die van den hervormden Godsdienst behoorlyk regt gedaan werd; maar de Koning verstond, dat hy, Officier in Vrankryk zynde, te Parys te regt moest verschynen: dog hy iets erger vreezende, ging wel naar Chastres, maar vertrok terstond van daar heimlyk naar Duitschland by zynen Swager, den Palts-Graaf Keur-Vorst, daar hy langen tyd bleef, zig niet betrouwende op de gramschap des Konings, maar die schuuwende, en zogt alleen tyd te winnen, hopende den Koning eens genoegen te zullen geven: des de Palts-Graaf Keurvorst in 't volgende Jaar zyne Gezanten naar Vrankryk zond, als den Grave Otto van Solms en andere; maar hun antwoord van den Koning was, dat hem dagt, dat de Heer Keur-Vorst Palts-Graaf en andere zig zouden bemoejen met zaken, rakende zyne Majesteit en deszelfs Bedienaars, zonder dat men ooit regt heeft kunnen weeten, wat eigentlyk de Koning tegen den Hertog had, vermits hy hem van 't stuk van Byron zeer wel verontschuldigde, en nogtans de Koning even gestoord bleef, 't zy het was het ontdekken van de kwade bewerkingen onder die van den Godsdienst, of dat men hem oplag, dat de schattingen van Pancarte werden tegengestaan, of iets anders; altans men zag wel, dat hy verstandig gedaan had te ontwyken, of zyn stuk zou anders waarschynlyk kwalyk afgeloopen hebben. Hy spiegelde zig aan de fout, die de Graaf van Essex in Engeland begaan had, welke in 24 Uuren uit handen van zyne party in Zeeland of Vrankryk had kunnen vlugten, en zynen vrede verkrygen.

Staat en beroerte in Embderland. Te vooren, in 't 21ste Boek, hebben wy verhaald, dat, den 6den van Wynmaand, des Jaars 1599, de nieuwe Graaf Enno te Embden, alles bevredigd zynde, gehuld was; maar daar na heeft de voorsz. Graaf Enno veele Edelen en andere, die hem en zynen Vader te vooren tegen geweest waren, aan

zyne

zyne zyde gebragt, als namelyk de twee Heeren 1602.
van Kniphousen en den Jongheer van Rissom; ook eenige voornaamste der Stad, als den Raadsheer Dotia Wiarda, de twee Burgermeesters met den Secretaris: hy heeft ook zyne Dogter, de Erfgenaam van Esens, enz. met verlof van den Paus, aan zynen eigen Broeder, Graaf Jan, ten huwlyk gegeven, op belofte van den Roomschen Godsdienst en de Jesuieten in te voeren, gelyk hy daadlyk te Paderborn beweezen heeft, stellende tot Hofdienaars Roomsch Katholyke, zynde de Godsdienst, die zyne Voorouders te vooren verbannen hadden: hier door is hy by veele in opspraak en agterdenken gekomen, als of hy, wegens den Koning van Spanje of Aards-Hertog, tot nadeel van den hervormden Godsdienst van dat Landschap of de vereenigde Nederlanden, voorneemen wilde, en heeft zyne Regeering geheel onafhanglyk ingerigt, en, onder schyn van onderstand aan den Keizer tot den Turkschen Oorlog, Schoorsteen-geld, Gaardergeld, en andere dergelyke schattingen gevorderd, en de Landen behendig willen overdringen, dat die van Embden hebben geweigerd: en alzo die van Noorden, eene byliggende Stad, in dit Jaar 1602, zyne inhuldiging daar geweigerd hadden, om dat die Stad aan de Moeder van zyne Huisvrouw, eene Dogter des Konings van Sweden, voor haar huwlyks-goed, toekwam, en zy haaren Zoon zulks niet wilde toestaan, en die schattingen tegensprak, is Graaf Enno, onder gemelden schyn veel Krygsvolk aangenomen hebbende, met drie Vaandelen Knegten en twee stukken Geschut derwaards getrokken, daar Overste was Jongheer Willem van Kniphousen, die de Burgers hun geweer afgenomen, hen ongewapend op de Markt doen komen, en dus met het Krygsvolk omçingeld heeft, is hen met gevelde wapenen op het lyf gedrongen, heeft daar eene galg doen opregten, en by een vonnis afgeleezen, dat zy hun lyf en goed met alle voorregten verbeurd

Graaf Enno geeft zyne Dogter aan zynen Broeder ten huwlyk.

Graaf Enno stelt verscheide schattingen op.

Graaf Enno overvald die van Noorden.

1602. hadden; maar de scherpe lyfstraf werd vergeven voor drieëndertig duizend Ryksdaalders, en 5 Jaaren Schoorsteen-geld: hy deed dus de Burgers onder de galg doorgaan, te kennen gevende, dat zy die verdiend hadden. Ten laatsten zyn zy gedwongen geweest vyftienduizend Daalders te geven, en hem eenige Persoonen in handen te leveren, om daar mede zynen wil te doen: hy heeft 'er ook eenige byzondere Edelen wreed gehandeld, die daar na, den 2den van Zomermaand, eenen voetval hebben moeten doen; hy heeft nog eenige gevangen weggevoerd, en een deel der voornaamste Regeerders en Burgers van Embden, uit kragt van Keizerlyke beveelen, gedagvaard en gebannen.

De Embdenaars klagen over hunnen Graaf aan de Staten Generaal.

Over deezen moedwil des Graafs hebben die van de Stad Embden aan de Staten der vereenigde Nederlanden in 's Hage gezonden den Burgermeester Lubbo Sicken en Jan Imelinck, om hun beklag over den Grave te doen, zoekende, tegen het verdrag van Delfziel, hun geweld aan te doen, en dreigende te handelen gelyk hy die van Noorden gehandeld had, en dat hy meer Krygsvolk, onder voorgeven van 's Keizers dienst tegen den Turk, aannam, dan hy mogt doen, en tegen de Stad werkte ten dienste des Konings van Spanje, door het Schipsvolk, dat hem toegedaan was, om eene onpartydige scheepvaard en handel op Spanje te genieten en te mogen behouden. Deeze dingen in de vereenigde Landen nadenken gevende, hebben de Stad bystand vergund, zo dat op Pinxter-dag behendig binnen de Stad is gebragt Kapitain Knoop, met vier Vaandelen Vriesche Knegten, hebbende de Rivier ook met scheepen bezet, en zulks zo juist van pas, dat Graaf Enno met zyn volk maar eene Myl van daar was, meenende door zynen aanhang ingelaten te werden: daar zyn ook, wegens de Staten Generaal, Afgevaerdigde gezonden, om de zaken in vriendschap af te handelen, zo wel met de

afge-

afgezonde Keizerlyke, als met des Graafs Afgezanten, maar alles te vergeefs. 1602.

Hier over heeft de Graaf het Dorp Hinta sterk gemaakt, ook met zyn Krygsvolk ingenomen en bezet het groot Dorp Larrelt, op de Eems-stroom geleegen, mede Klinterborgh, Rysumb en Knok, om dus de Eems te gebieden, en heeft begonnen eene sterke Schans te Loegerhorn te maken, bekwaam, om die van Embden te dwingen. Dit was eene geweldige grote Schans, met vyf grote Bolwerken, aangelegd honderd tagtig voeten breed en dik, en de Wal tusschen elk Bolwerk lang vyfhonderd, en dik tagtig voeten, met eene Gragt omlegd, wyd honderd veertig voeten, welke alle hy, zo dra dezelve in staat van veweering begonnen te komen, terstond met volk bezet, en eene Schans op de Eylslemerzyl gemaakt heeft, om daar uit ook alle scheepvaard te houden.

Graaf Enno van Embden beschanst en bezet de Stad Embden en haare Zeevaard.

Die van Embden deeze beschansfing des Graafs om hen op te sluiten en te dwingen ziende, hebben den ganschen Zomer sterk aangehouden by de Staten der vereenigde Landen om hulp, hun gevaar aantoonende, de Staten beezig zynde met het beleg der Stad Grave: dog eindlyk hebben zy, tegen den Winter, de Stad Grave veroverd zynde, na alvoorens alle beleefde vermaningen aan den Grave gedaan te hebben, als Generaal derwaards gezonden den Ritmeester Warner van Houte, anders du Bois genoemd, gebooren uit Braband, met twaalf Vaandelen Knegten van verscheide volken, behalven de zes, die in de Stad lagen, en de drie, die de Stad aangenomen had, en drie Kompagnien Paerden, die daar, op het einde van Wintermaand, over de Eems zyn getrokken, niet tegenstaande Graaf Enno wel sterk was vierduizend Mannen: deeze heeft voor eerst het Dorp Hinta, de Schans, met een Vaandel Krygsvolk bezet, met Geschut aangetast, bestormd en ingenomen: van daar is hy naar Grietzyl getrokken, die zig, zonder groten tegenstand, met

De vereenigde Landen bewilligen bystand aan Embden.

1602. met verdrag hebben overgegeven, daar over die van de Eylssemerzyl-Schans zyn verloopen; van daar is dit Leger te rug getrokken: die van Rysumb, Larrelt en Klinterborgh dit vernomen hebbende, zyn ook verloopen, zo dat die van Knok ook gedwongen werden zig met hun Geschut over te geven.

Verscheide Schansen door du Bois ingenomen.

Hier na is du Bois naar de grote Schans van Loeghen getrokken, daar in meer dan zevenhonderd Knegten lagen, onder den Gouverneur Jongheer Willem van Kniphousen: zy hadden daar binnen zestien metale stukken Geschut, geheele en halve Kanonnen, geheele en halve Slangen, met agt yzere Gotelingen, en waren wel voorzien van allerhande Krygs-tuig, meenende de Graaf daar den stoel van zynen Oorlog te maken.

Du Bois neemd voor de Stad Embden den Graaf Enno zyne sterkte af, den 13 November.

De Generaal du Bois maakte zyne loopgragten tusschen twee Dyken, dat die van binnen wel zouden belet hebben, indien zy Krygs verstand gehad hadden: dog die Sterkte was nog niet geheel opgemaakt; ook waren die van buiten niet boven de veertienhonderd Mannen sterk. De Gouverneur Kniphousen, ziende zig geweldig met Geschut overvallen, heeft, den 13[den] van Slagtmaand, O: S: zig met die Sterkte op de volgende Artikulen overgegeven, als uit te trekken met Vaandelen, wapenen, bagge en bagagie, agterlatende alle Geschut en Krygs-tuig; de Gouverneur zou tot Lierport gebragt werden, en het Krygsvolk t' scheep vertrekken; alle gevange, zo Burgers van Embden als andere, daar aangehouden, zouden wederzyds los gelaten werden, en verder zou behoorlyk lysgenade, als vooren, gehouden werden: daar was ook bedongen, dat zy alle goederen, die bevonden werden door het Guarnizoen van Loeghen den Huislieden van Larrelt, Twixlum en andere Dorpen afgenomen te zyn, zouden moeten in de Sterkte laten, om die den Eigenaars weder te geven. Dus beslooten in 't Leger voor Loeghen, den 13[den] van Slagtmaand, des Jaars 1602.

Deeze

Deeze overwinning verkreeg de Generaal du Bois voor de Stad Embden binnen 3 Weeken, en keerde zeegenpralende naar Embden, zonder de overwinning te vervolgen, daar zy gemaklyk Aurick en andere plaatzen zouden hebben kunnen innemen: te Embden heerlyk ontfangen zynde, trok hy 's anderendaags weder te Veld, om in den Winter op de Dorpen zyn volk te ververschen, en schattingen ter betaling te verkrygen. Dus werd de Graaf van Embden uit meest alle zyne sterkten daar omtrend in zeer korten tyd gedreeven. 1602. Du Bois komt zeegenpralende te Embden.

De Staten der vereenigde Nederlanden schreeven aan de Keur- en andere Ryks-Vorsten en Princen de reedenen, die hen tot deeze handelwys verpligtten, vermits hunne vyanden dit alom voor een groot geweld en ongelyk uitriepen en verspreidden: hun werd uit des Aards-Hertogs Hof te Brussel geboodschapt, dat alle de Krygs-toerusting des Graafs tegen de Stad Embden nergens anders toe strekte, dan om die Stad in handen der Spaanschen te leeveren, om eene vrye scheepvaard der Rivier de Eems en Haven te genieten, en dus ter Zee en te Land de vereenigde Nederlanden, met eenige andere Ryks-litmaten, met magt te overvallen: vermits dit van over lang getragt was, hadden zy van den beginne allen vlyt aangewend, om den twist tusschen den Grave en de Stad uit den weg te ruimen, en voorgeslagen de voorwaarden van Vrede, te Delfziel gemaakt, en wederzyds aangenomen, maar daar na by den Grave in veele stukken gebrooken, hebbende hy boven dien, tot nadeel van zyne Buuren, op verscheide plaatzen op de Rivier de Eems sterktens opgeregt, daadlyk zulk een regt en magt gebruikende, als nooit aan zyne Voorzaten toegelaten was, nog zy doen mogten: behalven dit waren 'er zeer grote reedenen, waarom zy den voorsz. Grave en deszelfs Broeders verdagt hielden: want onlangs was een van zyne Broeders in Spanje gezonden, die nu lang in 's Hertogs dienst den Oorlog De vereenigde Landen verantwoorden hunne handelingen teegen den Grave by Vorsten en Heeren.

1602. volgde: ook gaven de Spaansche voor, dat het Graafschap van Oost-Vriesland hun toebehoorde, gelyk volkomen bleek by de Vredes-Artykulen van Vervin, in 't Jaar 1598 gemaakt: zy hoorden zelfs daaglyks in 't zeekere van de geene, die uit het Hof van Brussel kwamen, wat groten aanstoot de vereenigde Landen in 't kort van den kant van Embden te wagten hadden: waarom zy vriendlyk verzogten en baaden ten beste te nemen het geene de vereenigde Landen tot hunnen eigen en hunner Buuren welstand gedaan hadden, hun verzeekerende, dat zy die van Embden in geene zaken, die eenigzins tot benadeeling van des Ryks geregtigheden en zyne Keizerlyke Majesteit konden strekken, zouden willen toestaan; alleen, dat zy die in zulk een groot gevaar niet wilden verlaten, enz.

Graaf Enno trekt uit den Lande.

Graaf Enno, dit groot verlies ontfangen hebbende, heeft zig uit het Land gemaakt, om ook zyne klagten te doen over het ongelyk, hem aangedaan, beveelende de regeering aan zyne Huisvrouw, de Gravin, eene Dogter van Holsteyn, en den Jongheeren van Kniphousen en Raet: deeze hebben, dog zonder vrugt, met hulp van Vrienden, den twist tragten uit den weg te ruimen; dog den volgenden Zomer is de Graaf in Holland getrokken, en daar werd een verdrag gemaakt, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Graaf Enno verzoekt eene Admiraliteit te Embden voor het Ryk op te regten, en dat hy Admiraal des Ryks mogt zyn.

Deeze Graaf Enno had nu eenen tyd lang door zynen Kançelier, Dr. Thomas Frantsius, nevens Jongheer Willem van Kniphousen, Pieter de Visscher en zynen Secretaris, als die gezonden waren om van zyn Graafschap van Oost-Vriesland van den Keizer de beleening te ontfangen, by het Ryk en den Keizer gewerkt, om een Admiraliteit in 't Ryk op te regten, tot verdediging der vrye Zeevaard in den Zee-Oceaan der Duitsche Stroomen en Havens, en te dempen de magt en het gezag van de vereenigde Landen, daar over hy zeer klaagde, als met schattingen beswarende des Ryks stroomen,

als

als den Rhyn, Elve, Weser en Ems, die bezettende met Uitleggers en Oorlogs-scheepen, daar mede zy den Koophandel voor des Ryks Onderdanen onzeeker en gevaarlyk maakten: ook dat zy, van Oost op de West uitvarende, van de Hollanders, Zeelanders, Duinkerkers, Engelsche en Sweedsche werden gemoeid en geplunderd, waar door de vereenigde Landen zo trots en magtig werden, dat 'er voor den Aards-Hertog in Nederland geen geschikter middel was, dan om die, met zulk eene Admiraliteit, tot reedenen te dwingen, daar toe het Ryk haare magt behoorde aan te wenden, niet alleen om zig zelven te verweeren, maar ook hunne vyanden te beledigen; wilde men het maar by verweering laten, zo zou aan de vereenigde Landen meer oorzaak gegeven werden, om met Engeland openbare Zeerovery tegen des Ryks Onderdanen te oeffenen, en dus allen Koophandel van het Ryk te water op Denemarken, Pruyssen en Polen te benemen, des zou men scheepen ter Zee moeten gebruiken, om zulks te keeren, en daar toe dienden bewilliging en schattingen by eenen Ryksdag, daar men zou moeten toonen, hoe de vereenigde Landen hunne Afmaan-brieven uitzonden op des Ryks Stroomen, als den Rhyn, Ems, Weser en Elve, houdende daar hunne Uitleggers en Oorlogs-scheepen, daar mede zy tollen, vrygelden en lasten van des Ryks Onderdanen afdrongen, enz. het welk de Keizerlyke Majesteit en het Roomsche Ryk tot groot nadeel van hun regtsgebied en hoogheid strekte, daar tegen tot nog toe geen klagen of betuigen geholpen had: want de vereenigde Landen en de Koningin van Engeland, voor weinige Jaaren, met openbare beveelen des Ryks Onderdanen verbooden hadden op Spanje te varen, of hunne scheepen te verbeuren, gelyk zy met een schip van Embden in den voorleeden Zomer hadden gedaan; dus zou te vreezen zyn, zo daar in niet voorzien werd, dat Denemarken, Sweden en andere

1602.

1602. andere Buuren dat volgen zouden, het welk niet alleen tot nadeel van des gemeenen mans neering, maar schade van des Ryks Stenden in hunne tollen en schattingen strekken zou.

Waarom hy besloot, dat eene Admiraliteit behoorde opgeregt te werden, met voorweeten van de Zee-Steden, en met derzelver bewilliging, een tol of vrygeleid-geld opgesteld, om de kosten der Oorlogs-scheepen te vergoeden, en daar mede zouden des Ryks Onderdanen van de swaare vrygelden, die de Hollanders op des Ryks bodem ligten, bevryd, en de handelingen op en in het Ryk verbeterd werden, zo lang de Hollanders op Spanje niet mogen handelen: hier door zouden hunne inkomsten verminderd, die van 't Ryk merklyk vermeerderd, en het gezag van zyne Keizerlyke Majesteit en het Ryk gesterkt werden, daar uit te hoopen was, dat de vereenigde Landen, zulke beveelen ziende, mooglyk naar eenen goeden Vrede zouden omzien, of betere buurschap met het Ryk houden: en indien deeze Admiraliteit eens vast in 't werk gesteld werd, zou dat zo veel te weeg brengen, dat hier toe ras eene gemeene bewilliging van de Vorsten en het Ryk verkreegen zou werden.

Verder beval hy de Stad Embden aan tot de plaats ter vergadering van deeze Admiraliteit: want de Steden Lubeck en Hamburgh lagen te ver van de Nederlanden; de Weser was voor groote scheepen niet bevaarbaar; de Rhyn kon daar toe niet gebruikt werden, vermits dezelve door Holland in de Zee loopt; Embden was naast by Nederland, maar 5 Mylen van de Zee, zeer schipryk, met goede Havenen rondom haar, van waar men naar alle gewesten geleidingen kon doen.

Verder beweezen deeze Verzoekers, dat 'er geen bekwamer Persoon was te vinden, om in deeze Admiraliteit als 's Ryks Admiraal te dienen, als deeze Graaf Enno, hebbende alle de bekwaamheden, Jaaren, weetenschap, en vriendschap van

Mo-

Mogenheden, Vorsten, Heeren en Buuren: als 1602.
mede behoorlyke wysheid, voorzigtigheid, en ervarenheid van Scheeps-handel en Zeevaard, als die van jongs af daar in zonderling genoegen geschept had.

Daar werd mede gesprooken van het getal der daar toe noodige scheepen, het volk en de Officiers, waar mede de Admiraliteit te onderhouden zou zyn, en waar die kosten te vinden.

Zo 'er onvoorziens eene grote magt van scheepen noodig was, zou hunne Graaf van Oost-Vriesland alleen wel duizend lastbare grote en kleine scheepen te weeg brengen, waar onder ten minsten tweehonderd met grof Geschut en allerlei Krygs-tuig voorzien zouden zyn, tegen alle de geene, die het Ryk te Water zouden willen bespringen, dat in andere Ryks Havens niet te vinden zou zyn: zy verhaalden ook hoe groot de scheepen tot de geleidingen ter Zee behoorden te zyn: en hoe die, die binnen de Landen en des H. Ryks Stroomen bewaren zouden, zouden moeten toegerust zyn, zulks zou aan de schikking des Admiraals moeten overgelaten werden, desgelyks het stellen der Officiers, Kapitains, Krygsvolk, enz.

Dit stuk uu was van het Jaar 1600 af hevig door den Kançelier D^{r}. Thomas Frantsius by den Keizer te Praag verzogt, en door den Heere Hanniwalt en andere Raadsheeren den Keizer behandigd; maar alzo dit stuk vorderde de goedkeuring en bewilliging der Keur-Vorsten en andere Stenden, en dat de 's Lands zaken van Oost-Vriesland zeer ongelukkig op anderen voet afliepen, gelyk wy deels verhaald hebben, is de opregting der Admiraliteit nog agter gebleeven.

In deezen Winter, in Wintermaand, was in de Stad Lubick eene beroerte tusschen de Stads Overheid en de Gemeente, die groot en van ouds tot vryheid en oploopen geneegen was: zy namen de Markt en het Stadhuis in hun geweld, en een deel

van

1602. van de Overheid gevangen, om zeekere lasten op de verteeringen, zonder bewilliging van den breeden Raad of de Ambagten, en dat zulke aangehouden werden, die maar voor eenen tyd, toen men Hoey ging beleggen, bewilligd waren, welke tyd zy zeiden verstreeken te zyn: dog dit alles is, door de voorzigtigheid van den Bisschop, gestild, die de Ontfangers deed reekening doen van de penningen.

Hier zullen wy, uit geloofwaerdige affchriften, verhaalen den aanslag op Geneve, welke geschiedenis, wegens deszelfs zeldzaamheid, voor den nakomelingen dienstig is te weeten.

Aanslag van den Hertog van Savoyen op de Stad Geneve.

De Stad Geneve is een oud Keizerlyk Gemeene Best, geleegen op de Lakke van Leman, tusschen Savoyen en Zwitscherland, als een sleutel van Zwitscherland, daar naar de Hertogen van Savoyen altyd zeer gestaan hebben, heerschappy daar over vorderende, welke begeerte zeer toegenomen heeft, zederd dat de Stad in 't Jaar 1535 den hervormden Godsdienst heeft aangenomen, en daar van eene Voortzetster is geweest. De Groot-Vader van deezen Karel, Hertog van Savoyen, had altyd naar deeze Stad getragt, het welk hem groot ongeluk veroorzaakte, om dat hy tot het tegendeel verpligt was: dog zyn Zoon Emanuël Philibert, een zeer wys Prins, heeft de Stad in Vrede gelaten; maar de tegenwoordige Hertog, Charles Emanuël, zyn Zoon, heeft door alle mooglyke middelen gezogt deeze Stad te overheeren.

Listigheid des Hertogs van Savoyen, om die van Geneve te bedriegen.

Daar was een Juichjaar te houden te Thonen, een Steedje, 7 kleine Fransche Mylen van Geneve geleegen, daar, onder den dekmantel van den Aflaat, by 's Paus Bul in dit Juichjaar verleend, vergaderde al hun bekwaam Krygsvolk, om de Stad Geneve te beklimmen: en op dat die van de Stad geenerhanden agterdogt zouden hebben, was, weinige dagen voor den aanslag, Rochette, een Raadsheer van den Hertog, Præsident van Chambery,

in

in de Stad Geneve geweest, haar met schoone woorden alle verzeekerde toezeggingen van geduurigen Vrede doende: een Vrede, nu tweemalen bevestigd, te Vervins in 't Jaar 1599, en te Lyons in 't Jaar 1601, tusschen den Koning van Vrankryk en den Hertog: ook had de Heer van Albigny, een verloochend Franschman, Lieutenant van 's Hertogs Krygsvolk over 't gebergte, kort te vooren, door twee brieven van zyne eige hand, aan de Stad zeer ernstig geschreeven van de grote geneegenheid, die de Hertog en hy hadden, om den Vrede strikt te onderhouden, dat de Stad een meer vertrouwen veroorzaakte. 1602.

Deeze Albigny, een Zoon van den Heere van Gordes, eertyds Gouverneur van Daulphine, was wel een der sterkste Aanzetters van deezen aanslag, met Brunaulieu, Gouverneur der Stad Bonne, die het laatste heilig Olyzel had genomen, en geswooren niet meer te willen leeven, zo hem de aanslag mislukte. De Hertog heeft deeze en andere Oversten bescheiden den 21sten van Wintermaand te vergaderen te Tembloers, eene Myl van Geneve, met omtrend twaalfhonderd Mannen, welke hy zelfs heeft aangesprooken, den aanslag gemaklyk makende, en zeggende, dat hy hun die Stad ten buid gaf, het manlyk volk dood slaande, en de Vrouwen aan hun welgevallen overgevende, en heeft ze dus vermaand voort te trekken, als zy den Trommel hoorden slaan.

Aanvoerders om Geneve te beklimmen, den 21 December.

Redenvoering des Hertogs van Savoyen aan zyne Soldaten.

Deeze benden zyn dus getrokken naar Geneve, derwaards de Hertog die volgde, en met hem een Schotsche Jesuiet, Pater Alexander, die aan eene zyde was, om de biegt te hooren van de geene, die opklimmen zouden, hun den Hemel toezeggende: zy hadden drie ladders, alle swart geverwd en van stukken gemaakt, elk stuk vier stappen lang, om op Muilen gedragen te kunnen werden: deeze met yzer aan elkanderen vast gemaakt zynde, kon men lang of kort maken, en boven aan het einde hadden

Manier van 't beklimmen.

1602. den zy rollen met vilten of laken bekleed, om zonder geluit tegen de Muuren te vallen en op te rollen: zy hadden ook grote Hamers en Vylen, om de Kettingen te breeken: ook Muurbreekers, met alle het geene 'er toe behoord en bekwaam is.

Tweehonderd Savoyers binnen Geneve geklommen, den 22 December.

Dus gereed zynde, zyn omtrend tweehonderd van de kloekste uit deezen hoop, op Zondag den 22sten van Wintermaand, N: S: zynde de donkerste en langste nagt van het Jaar, 's middernagts, deeze ladders opgeklommen, staande de Heer van Albigny aan de eene, en Pater Alexander aan de andere zyde, de opklimmende moed gevende.

Ondertusschen zond de Hertog terstond Posten naar het Spaansche Napolitaansch Krygsvolk te la Roche en Flunecy, om mede derwaards aan te trekken, niet twyffelende, of die uitgekoze tweehonderd Mannen, behoorlyk gewapend, nu binnen zynde, zouden de poorten open krygen.

Deeze tweehonderd binnen geraakt zynde, waren Attignack, Sonas en andere, te zamen agt, twee aan twee door de straten gegaan, om te zien, of het volk wel sliep, gelyk Sonas zelfs bekend heeft, en hebben verslag gedaan aan de andere, die vast opklommen tusschen de Cortine van de Corraterie en de poort Tarasse, tusschen twee Toorens, daar zy zig een wyl stil hielden, deels op de aarde liggende tot dat het tyd zou zyn: want Brunaulieu en andere Bewindhebbers waren voornemens zig niet te roeren voor 's morgens ten 4 Uuren, om alle hunne stukken gereed te hebben, en dat hunne Muurbreekers de Poorten hadden mogen openbreeken, eer het ligt zou werden; maar een Soldaat van de Stad, de wagt hebbende op den Tooren van de Munt, had omtrend derdehalf Uur na den middernagt, iets in de Gragt hooren ruisschen, en waarschuuwde hier van den Korporaal, die derwaards zond eenen Soldaat met eenen Lantaern, welke, op de Borstweering gekomen zynde, en gewapende naar hem ziende toekomen, riep

Worden ontdekt en aangeroepen.

qui

qui vive, en met eenen schoot hy naar hen: dog 1602.
zy hem overvallende, riep hy, *Arme*, *Arme:* hy werd gekwetst en ter aarde gesmeeten: de andere Schildwagt op den Tooren schoot ook, en waarschuuwde daar mede de Krygs-Wagt.

Brunaulieu en de zyne ziende, dat zy ontdekt waren, beslooten eenen aanval aan vier hoeken te doen, namelyk aan de Poort Neuve, aan de Wagt van de Muur, de aankomsten van het Stadhuis en de Poort Tarasse te bezetten, ten einde het werken van den Muurbreeker aan de Poort Neuve, die van buiten moest opengebrooken werden, om het andere volk, dat nog buiten op het Plein-Paleis lag, in te laten, niet belet zou werden: waarom zy de Wagt van de Poort Neuve, die maar dertien Mannen sterk was, besprongen: in 't doortrekken kwetsten zy den Schildwagt, daar op eenige van de Wagt, afgeschooten hebbende, wegliepen, gevende den alarm aan die op het Stadhuis en andere plaatzen, die de Savojers najoegen tot de Poort la Traille, by het Wapenhuis, die terstond geslooten werd. Zy keerden weder naar de Poort Neuve, daar van zy meester werden; maar eenige van de Wagt waren boven geloopen, en hadden het schoof laten nedervallen. De alarm intusschen alom door de Stad zynde, ontwaakten de Burgers; elk liep naar hunne Ronde, en begonnen zig te bezetten aan de hoeken der straten, daar een oud Raadsheer, Kapitain der Wyk van de Poort Tarasse, die, uit manmoedigheid, wat te ver geloopen was, met eenige andere, dood bleef; maar elk liep toe, en de Klokken sloegen alarm: daar tegen de Savojers, meenende Meester te zyn, tusschen de twee Poorten op de Vesten, riepen *Vive Espaigne*, *vive Savoye*, *ville gaigne*, *tue*, *tue à mort*, *à mort*; andere voegden zig onder de Burgery, roepende, *Arme*, *Arme:* de Vyand was aan de Poort Ryve, om den toeloop aan de andere zyde te keeren.

Eindlyk besloot een hoop Burgers, komende van het

1602 het Stadhuis, de Poort Neuve weder te bespringen en te winnen, waar van eenige aan den eersten Keten dood bleven, maar werden wel bygestaan, zo dat Pyrot de Muurbreeker, in zyn werk beezig zynde, daar dood bleef, en zy dreeven den Vyand naar den anderen Keten, en dus verder naar de Wallen, daar zy opgekomen waren. De Savojers waren aan de andere zyde aan de Poort van de Munt, om daar langs in de Stad te komen, daar zy mede te rug gedreeven werden: zy begonnen ook eenige schoone huizen, by de Muuren, daar aan zy gekomen waren, in te nemen en te plunderen, breekende, door Muurbreekers, de Poort der stellagie, maar werden gedood en deels gevangen. Intusschen schoot het grof Geschut van het Bolwerk del Oye langs de Vest, daar hunne Ladders stonden, dat buiten gehoord werd, door het Regiment van den Baron de la Valdesire, dat bestond uit Fransche Overloopers, die in 't Plein-Paleis wagtten, om ook in de Stad te komen, zig verbeeldende, hoe zy de zyde Lakenen met de Spiesſen zouden meeten; en meenende, dat de Muurbreeker de Poort had opengeslagen, riepen zy, *Arme, Arme, Ville gaigné*, sloegen de Trommelen, en liepen naar de Poort Neuve, die zy nog geslooten vonden: waarom zy naar de Gragt, daar de Ladders stonden, keerden, daar terstond het Kanon, met nagelen en steenen gevuld, onder hen trof.

Gevegt binnen Geneve.

Dus stond ook het Paerdevolk gereed en bedroogen, die met hunne Trompetten reeds overwinning sloegen. De Burgery alle in Wapenen op de been by de Poort Neuve zynde, hebben ten laatsten eenen harden aanval op hunne vyanden gedaan, schietende uit de huizen en vensters, van de eene Poort tot de andere, des elk begon te zoeken zyn leven te behouden: veele zyn 'er langs de Ladders afgeraakt: dog ten laatsten die gebrooken vindende, moesten zy van boven nederspringen, daar Pater Alexander en de Ridder d'Andelot en Bourgogne

De opgeklomme binnen Geneve werden uitgesladen 12 December.

zig

zig niet wel by vonden: daar bleeven op de Vesten 1602.
vierenvyftig dooden, meest Kapitains en volk, dat eenig bevel had, en dertien gevangenen, daar van eenige gekwetst waren.

De Heer van Albigny, verbaasd over het ongeluk, ziende de Courtaux de Boutique van Geneve, gelyk hy de Burgers noemde, zyn kloekste volk van de Muuren nederslaan, deed zynen aftrek met grote schande: met regt mag men gelooven, dat Gods wreekende hand over de meineedigheid hem dus had geslaagen.

Dit dus afgeloopen zynde, werden de dertien gevange, op Zondag 's namiddags ten 2 Uuren, door last van de Stads Overheid, na afkondiging van het vonnis des eersten Burgermeesters en Raadsheers, op het Bolwerk del Oye gehangen en gewurgd, als Straatschenders, die, tegen regt van alle volken, in 't midden van eenen Vrede, zo plegtig beswooren, zulk eene moorddadigheid bestaan hadden.

Dertien gevange te Geneve gehangen.

Deeze dertien, stervende, betoonden leetweezen, gevende gehoor aan de Predikanten, God en het volk om vergifnis biddende: de Stads Overheid had wel genadiger willen handelen, vermits onder deeze veele van Adel waren; maar de geregtige gramschap en wil des volks, die voor hunne oogen zagen, hoe het mes op hunne keel was, en het geweld en de schending van hunne Wyven en Dogters, vereischten deeze regtvaerdige straf-oeffening. 2 Daagen daar na werd 'er gelast, dat de zevenenzestig Hoofden zouden op de galg gesteld werden.

De Burgery der Stad verloor in 't gevegt, in 't donker 2 Uuren duurende, zestien Mannen, tot welker eer en eeuwige gedagtenis zy een heerlyk gedenkteeken oprigtten: zy hadden ook wel zo veele gekwetsten, daar onder waren twee van den Raad: de voornaamste waren Monsieur Canard, oud 80 Jaaren, Monsieur Bandiere, Kapitain Bandel,

Getal der dooden en gekwetsten binnen Geneve.

1602. Pierre Cabriole, de jonge Combiago, de Sergiant de Volus, de Zoon van Monsieur Martyn Galatin, met andere.

Het verlies van den Hertog werd, met de dertien gevange, wel op tweehonderd gereekend, daar onder ook die buiten door het Kanon dood bleeven, en afspringende den hals braaken, daar onder zeer kloeke Edelen, als de oude en jonge Heeren van Attignack, Brunaulieu, Cornage, Lieutenant van Albigny, Sonas, Chaffardon, de Grufy, La Tour, Payem, met andere, dier namen, uit schaamte, geheim gehouden werden.

Merkwaerdige geschiedenis van Sonas en deszelfs Huisvrouw.

Een aanmerklyk, dog jammerlyk stuk, ten voorbeelde, om daar uit voorzigtigheid te leeren, werd 'er verhaald van eenen der dertien gevangen, dat, onder andere, was een wel bekend Edelman, Sonas genoemd, door Albigny zelfs verzogd van den aanslag te willen zyn, dat hy dikwils weigerde, dog eindlyk, uit agting voor den Hertog en om zyne eer, inwilligde: als hy, nu gevangen, de ladder der galg moest opklimmen, vroeg hy, of 'er geene genade was, en zo men geen medelyden met hem wilde hebben, dat men het tog wilde hebben met eene Jongvrouw met zeven Kinderen, en met nog een, dat zy onder haar hart droeg, die hy wist, dat na hem niet lang leven zou: waar op de Heer Predikant La Faye antwoordde, dat 'er geen ander medelyden voor handen was, dan zodanig, als hy had gehad met zo veele arme menschen, die hy rondom hem zag: als hy daar op vroeg, of 'er geen andere dood voor hem was, antwoordde hem zyn Metgezel, de Heer van Attignack, dat hy hem wel gezegd had, dat men Geneve niet behoorde aan te tasten, en dergelyke: ten laatsten begeerde Sonas, dat men twee Pater Nosters en twee Ave Maria voor hem leezen zou, daar op La Faye hem antwoordde, dat men God voor hem bidden zou, zo als God zelfs dat gelast had. Na deezen dood deed de voorsz. Jongvrouw, Huisvrouw van Sonas, verzoek

zoek aan de Heeren van Geneve, om het hoofd van haaren Man te hebben, om dat te zien en te kussen, eer zy stierf, voorgenomen hebbende niet te eeten of te drinken, voor dat zy by hem was: dat hoofd werd haar geweigerd, haar aanzeggende, dat het hoofd was ter plaatze, daar het kon strekken tot eenen spiegel en voorbeeld, om elk af te keeren van zig te begeven tot zulke aanslagen: des niet tegenstaande bleef zy volstandig in haar dwaas voornemen van niet te willen eeten of drinken, en dus is zy gestorven met haare vrugt. 1602.

De Stads Overheden lieten 10 Daagen eenen Vast- en Bededag in drie Kerken, ter dankzegging aan God voor hunne verlossing, houden. Een wyl daar na ontdekte zig, dat een der treflykste Burgers, genoemd Philibert Blondel, Kapitain der Stads Wagt, heimlyk verstand gehad heeft met den Heere van Albigny, Aanzetter van den aanslag op de Stad; maar alzo het gemeene lieden waren, die hem betigtten, moesten zy het, vermits des Persoons agtbaarheid, herroepen: Blondel, hier mede niet te vreden zynde, wilde de Persoonen, ten voorbeelde van andere, gestrafd hebben; des zy genoodzaakt verder bewys zogten door eenen Boer, die Blondels brieven aan den Hertog van Savojen en Albigny over en weder gebragt had: en den Boer, na 3 Jaaren regtens, gevonden hebbende, werd dezelve, door Blondels gezag, te Geneve gevangen gezet, des hy daar den Stokwaarder zogt om te koopen, en dus het Proces tot zyn voordeel te eindigen; maar de Boer bleef by de waarheid: des Blondel den Stokwaarder met vyftig Kroonen omkogt, dat hy den Boer zou verworgen, en zeggen, dat hy het zig zelven gedaan had, gelyk geschiedde; maar men bespeurde, vermits men hem den strop om den hals liet, dat hy zig zelven niet kon verworgd hebben, dewyl 'er in 't gat geene plaats was, om den strop vast te maken: des Blondel, daar over verwonderd, verweezen werd, en elendig op een rad storft

Aanslag op Geneve bewerkt van den Kapitain Blondel, die daar over geregt werd.

1602. men zeide, dat hy zig in de Starkunde zeer geoeffend had, en een Waarzegger was. De Stokwaarder werd, na zyne bekentenis, ook gedood.

Geneve neemt Guarnizoen van de Switschers. Die van Geneve namen, ter beetere bewaaring, een Guarnizoen van zes of zevenhonderd Zwitschers. De Hertog van Bouillion kwam hun ook raden; de Heer Desdiguiers zond Monsieur de Villars daar voor Gouverneur; de Koning van Vrankryk liet hun ook zyne hulp aanzeggen, en zyne Stadhouders daar omtrend gebieden voor de Stad te zorgen. De Hertog van Savoyen behaalde hier over grote schande by veele Mogenheden, byzonder by de Switschers, daar zyne Gezanten beschaamd stonden: onder andere zond hy den Graaf van Tournon, zynen Gezant te Fryborgh, naar Bern, om daar drie reedenen, die hem tot deezen aanslag bewoogen hadden, ter ontschuldiging te vertoonen: ten eersten, dat die van Geneve eenige regten, die hem van ouds toekwamen, weigerden te betaalen: ten tweeden, dat hy die van Geneve in 't verdrag van Vrede niet begreepen hield, vermits zy met alle de Kantons niet verbonden waren, maar alleen eene party: ten derden, dat hy gewaarschuuwd was, dat de Heer van Desdiguiers zig meester van de Stad wilde maken, tot zyn en zyner Buuren groot nadeel, dat hy dus had zoeken voor te komen.

De Koning van Vrankryk troost haar.

De Savojaard behaald schande over zynen aanslag.

Deszelfs ontschuldiging.

De Graaf van Tournon, met eenen Secretaris van den Hertog, zyne boodschap aan de Heeren van Bern doende, merkte, dat zyne reedenen niet wel genomen werden, des hy vry geleide, om te vertrekken, verzogt: men antwoordde hem, dat hy, zonder het zelve gekomen zynde, ook zonder kon vertrekken. Hy vertrok dus uit den Raad, maar werd, buiten komende, van de Gemeente nageroepen en gedreigd: des hy zig in een huis borg, en trok daar na, door de Overheid van Bern uit de Stad geleid, weder, met weinig eer, naar Fryborgh. Veele Buuren en vergeleege Landen hadden medelyden met de Stad Geneve, byzonder die

van den hervormden Godsdienst, als Engeland en andere, daar door haar ook eene gewillige gift van zesduizend guldens, tot onderhoud van hun Guarnizoen, gezonden werd: en de Koningin van Engeland deed in de Kersspeelen in Engeland, een Jaar lang, elks vrywillige giften inzamelen. 1602.

Geld aan die van Geneve gezonden.

Men besloot, in Hooimaand van het volgende Jaar 1603, eenen Vrede, door tusschenspreeken van de Switzersche Kantons, Glaris Basel, Soleure, Schafhuysen en Appenzel, begreepen in 24 Artykulen, daar onder, dat de Hertog van Savoyen 'er geen Krygsvolk mogt inbrengen, nog op 4 Mylen by de Stad geene Sterktens maken; maar haare Vrede bestaat meest in haare goede wagt.

Vrede tusschen den Hertog van Savoyen en die van Geneve.

Van de Sweedsche zaken hebben wy in 't 20ste en 21ste Boek vermeld. Hertog Karel van Sudermannen, Oom des Konings van Polen en Sweden, Stadhouder in Sweden, vond, met de Staten van Sweden, goed op het regt, dat de Kroon van Sweden op Lyfland vorderd, het zelve voor Sweden te veroveren, trok 'er met magt op, en won veele Steden en Sterkten: Samoysci, groot Kancelier van Polen, trok hem sterk tegen, maar moest, by nagt verrascht en geslagen, door gebrek aan leeftogt, in den Winter weder vertrekken. Hertog Karel, en de Graven Jan van Nassau en Reynert van Solms, belegerden Ryga, maar trokken, in Louwmaand, weder naar Sweden, daar zy onder weg by na verdronken. Deeze kryg verwekte zulk eenen hongers nood in Lyfland, dat 'er veele duizenden menschen van honger storven.

Oorlog van Karel van Sweden in Lyfland.

Polen geslagen.

Grote hongers-nood in Lyfland.

Van de Turksche en Hungaarsche zaken met Sevenbergen en Transilvaniën hebben wy te vooren verhaald, dat Sigismundus Battor, Vayvoda van Tansilvaniën, tegen zyne overgaaf van het land aan den Keizer, weder in 't land gekomen was, en dat zogt te bezitten; maar daar in swarigheid vindende, gaf zyn stuk over aan zynen Neef, den Kardinaal Andreas Battor, een kloek Heer, die

Kardinaal Andreas Battor werd Vorst van Sevenbergen.

1602. daar toe kwam, en van den Keizer vriendschap verzogt, met Anna van Oostenryk, nu wettig van zynen Neve Sigismundus gescheiden, ten huwlyk, om het huis van Oostenryk altyd ten vriend te hebben, en des Turks hulp, die hy voor tienduizend Kroonen jaarlyks kon hebben, te verwerpen. De Keizer, dien dit niet beviel, deed Michaël, Heer van Wallachiën, tegen hem trekken, die den Kardinaal overwon, in de vlugt doodde, en zyn hoofd op eene lançie by verscheide Mogenheden liet voeren.

Verbannen en geslagen.

Dus werd de Keizer weder Heer van Transilvaniën, daar tegen zig Sigismundus met Jerumias, Wayda van Waldaviën, stelde, hulp zoekende van den Turk; dog zy werden terstond van den Vayvoda van Wallachiën gevolgd tot op de grenzen van Polen, waar door Wallacher geheel Moldaviën innam, zynen Zoon, in 's Keizers naam, 'er tot Gouverneur stellende, vermits Jerumias daar in haat was. Intusschen had Samoysci, groot Kancelier van Polen, veel volk vergaderd, niet alleen om Sigismundus Battor weder in te stellen, maar ook om Waldaviën weder onder de Kroon van Polen te brengen; des de Wallacher Wayda, hem vreezende, vriendschap van den Keizer zogt, ja zelfs daarom naar Praag trok: ondertusschen verkozen de Staten van Transilvaniën te Clausenburgh weder Sigismundus Battor, verzogten 's Keizers wil daar toe, en namen vast eenige Steden in; maar de Keizer had, in 't voorleeden Jaar 1601, Georgio Basta alle zyne magt doen vergaderen, en nu zond hy Michaël den Wallacher mede naar hem tegen Battor, die, schoon hy een leger van Turken en Tartaren vergaderd had, evenwel den slag verloor, en eenige Dagen daar na omgebragt werd.

Vayvode van Wallachien neemt Waldavien.

Trekt naar den Keizer.

Werd omgebragt.

Nog stonden eenige Oversten in dit Jaar 1602 op, onder andere zeekere Zechel Moyses, die ook geslagen werd: daar over Sigismundus Battor, moedig, dog ongestadig, na veele ongelukken, zig in handen

Sigismundus Battor overwonnen, geefd zig aan den Keizer over.

den van Georgio Basta, 's Keizers Overste, begaf, 1602.
met alle de zyne, kreeg driemaal honderdduizend Daalders jaarlyks in 't land van Silesiën van den Keizer, daar over de Basta den Landzaten allen vrede verkondigde; maar daar was zulk een hongers nood, door dien de Boeren verstrooid en vernield waren, dat de menschen elkanderen aten: dog alzo de Keizer, als Koning van Hungaryen, de landen onder zyne Kroon zogt te brengen, stelden de Polen en Turk zig daar tegen, en wierpen nu den eenen dan den anderen Oversten op, onder andere Zechel Moyses, die in dit Jaar nog streed.

Alba Regalis werd weder by den Turk heroverd.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe de Christenen Alba Regalis, of Stoel Weyssenbergh, wonnen, en zederd belegerden het de Turken eenige Maanden, en kreegen het weder: de Overste Hertman Christoffer Rosworm, gereed zynde, om Alba Regalis te hulp te komen, trok naar Buda, anders Ofen genoemd, aan den Donau, dat over de andere zyde van de Rivier eene Stad heeft, Pest genoemd, welde Steden, met eene brug aan een gehegt, elkanderen in nood helpen kunnen.

De Christenen nemen Pest in en stryden om Buda.

De Christenen besprongen met toegemaakte scheepen deeze brug, en terwyl de Turken die verweerden, viel de Graaf van Sults, aan de landzyde, in de Voor-Stad van Buda, Waser-Stad genoemd, nam die in, dreef de Turken van de brug in de vlugt, braaken daar na de brug af, en raakten intusschen aan de andere zyde in de Stad Pest, en sloegen daar alles dood: zy eischten ook Buda op, en beschooten het; maar die van binnen weerden zig dapper. Intusschen kwam een Turksch Leger, om Buda te ontzetten en Pest te belegeren, maar te vergeefs: de Christenen spysden Pest, zogten Buda beslooten te houden, en namen daar toe eenige Eilanden in den Donau in, als Adon, Feltnar en Zolma.

De West-Indische Vloot komt ryk in Spanje.

In deezen Winter van 't Jaar 1602 kwam te Brussel tyding, dat de Vloot uit West-Indien in Spanje ge-

1602. gekomen was, en voor 's Konings reekening bragt twee Millioenen en driemaal honderd vyfenzeventigduizend agthonderd zesenveertig Realen van agten, en voor byzondere Kooplieden zes Millioenen zesmaal honderd zeventigduizend driehonderd dertig, met tweëntwintighonderd negenentwintig kasfen Consenille, en Indigo, en tweënveertig kasfen Paerlen en Smaragden. Men vernam, dat het Land Brasiliën langs de Zee-kust, van de Kroon Portugaal bezeeten, den Koning jaarlyks vyfmaal honderdduizend Dukaten waerdig was.

Brasilien den Koning jaarlyks 500000 Dukaten waardig.

Het Kasteel van Wachtendonck werd door die van Venlo ingekomen, den 5 Maret.

Den 5[den] van Lentemaand, des Jaars 1602, maakte Graaf Hendrik van den Bergh eenen aanslag op het Kasteel van Wachtendonck in Gelderland, door eenen Visscher, die met eene schuit stroo op het Riviertie de Niers in 't Kasteel voer: deeze Kapitain Pasman met veertien Mannen onder het stroo verborgen hebbende, kwam by de brug van het Kasteel, en bad den Schildwagt, aan wien hy kennis had, hem de hand te geven, om op het land te springen: de de Schildwagt dit doende, werd van hem met kragt in 't water getrokken en gedood: toen sprongen de andere uit het stroo, namen de Poorten in, en overweldigden de Wagt, met hulp van die 'er te vooren ingekomen waren, werden meester van het Kasteel, en namen eenen hoop van het Guarnizoen van Gelder in, dat daar omtrend 'er op wagtte: dit ging zo behendig toe, dat de Stad hen niet helpen kon; maar de Ritmeesters Cloet en Quaet zulks vernemende, wapenden zig daar tegen, en vielen zo tegen het Kasteel, dat zy het binnen 6 Daagen weder kreegen.

En verliezen het weder.

Koningin van Engeland werd krank.

In den Winter van dit Jaar 1602, viel de Koningin Elizabeth, in 't 70[ste] Jaar van haar leven, in eene langduurige ziekte in haar Hof te Westmunster; en deeze door de koude lugt vermeerderende, verhuisde zy, na Kersmis, van daar naar Richmont, een Palleis, door haaren Groot-Vader, Hendrik den VII[den], gebouwd op de Rivier van Thamis, 5 Engelsche

gelsche Mylen van Londen, om daar de goede lugt en stilte te genieten, dat het bekwaamste middel voor de kwelling des ouderdoms is; maar de ziekte allengjes toenemende, door vermindering van levenszappen, werd zy daaglyks swakker, en veragtte de geneesmiddelen, als of zy reedlyk gezond was. Zy werd met den ouderdom korzelig en bezorgder, en bespeurde, dat haare Onderdanen de oogen op de opgaande Zon, Jakob, Koning van Schotland, hadden, voor wiens regt tot de Kroon zy zig altyd, hoewel, door haare wysheid, niet opentlyk, wegens de geregtigheid, gunstig toonde; hier uit ontstonden de regtsgedingen tegen den Grave van Essex, die haar zeer verdrooten: veele denken, dat, schoon zy 'er nooit van sprak, zy zig zeer kwelde, om dat zy den Oorlog van Ierland tot geen gewenscht einde kon brengen, en haaren Wederstreever, Hugo Oneal, dien zy tot Grave van Tir-Oen verheeven had, dwingen; boven dien verstond zy, dat de nabuurige Mogenheden haar zogten te beletten, dat de Koning van Schotland, indien hy haar opvolgen zou, de Kroonen van Engeland en Schotland aan een zou brengen. 1602.

Kweld zig over den voorspoed van Ierland.

Haare Roomsch Katholyke Onderdaanen tragtten, door het gezag van den Paus, te bewerken, dat geen Koning haar opvolgen zou, dan die goed Roomsch Katholyk was, of immers vryheid van Godsdienst geven zou.

Zorg der Roomschen.

Deeze voorzigtige Princes in haaren verdrietigen ouderdom alle deeze dingen te veel aantrekkende, verswakten die haaren geest en lighaam zo, dat zy mager werd, schoon zy nooit swaare toevallen van jigt, steen, darmjigt of dergelyk, gehad had, maar altyd gezond leefde. Zy was schaars in eeten en drinken, niet gewoon haar Middag- of Avondmaal te doen, voor dat de honger haar dwong, nogtans viel zy ten laatsten, door ouderdom, in zulk eene swaarmoedigheid, dat zy niet kon slapen en den eetens lust verloor: zy wilde genene geneesmiddelen gebruiken,

Ziekte en gezondheid der Koningin.

Der zelver matigheid.

Der zelver verval in de ziekte.

zeggende, dat zy niet ziek was, nog wilde zig te bed of tot vermaak begeven, nog met 's Lands zaken ten laatsten zig bekommeren, hoe swaar haare Raadsheeren haar die voorhielden.

Maakt geen uitersten wil. Haare swakheid nam toe, zonder dat zy eenige orde gaf of uitersten wil maakte, daar van men haar niet vermanen dorst. Ten laatsten ontbooden de Raadsheeren den Major van de Stad London, met de voornaamste Edelen en Geestlyken te Richmond in 't Palleis, en sterkten zig, met eenig Paerdevolk en de lyfwagt der Koningin, tegen de ongemakken, die hun mogten overkomen by haar overlyden, en om te beraaden, wien zy, tot behoud van Vrede, de Kroon zouden opdragen, alle het oog op den Koning van Schotland, als naasten Erfgenaam, hebbende.

Zy schikt weinig belangende haaren Opvolger. De Koningin daaglyks afnemende, gaf weinig antwoord; voornaamlyk, als men haar van 's Lands zaken sprak, schikte zy weinig van haaren Opvolger, maar stelde alles uit om de nabuurige Koningen.

Haare gerustheid tot sterven. Als Dr. Witgift, Aards-Bisschop van Cantelbergh, volgens gewoonte, haar van God, 's menschen elende, en van het sterven vermaande, antwoordde zy hem dikwils wel, maar met weinige woorden, dat zy tot sterven bereid was.

Haar dood, ouderdom en tyd van regeering. Deeze grote Koningin in stilheid dus allengjes afnemende, gaf, den 3den van Grasmaand, 's morgens voor den dag, te Richmond met ope deuren den geest, zo dat alle van het Hof dit zien konden, in 't 70ste Jaar van haaren ouderdom, hebbende geleefd 69 Jaaren, 6 Maanden en 17 Dagen, en over de 44 Jaaren geregeerd.

Haare begraafnis. Men begroef haar met grote pragt te Westmunster, den 8sten van Bloeimaand, in de Kapel en 't Graf van haaren Grootvader, Hendrik den VIIden, en haare Grootmoeder, by haaren Broeder Eduard den VIden; maar haar lighaam werd 'er 3 Jaaren daar na weder uitgenomen, en in eene Kapel daar by ge-

gelegd, by haare Zuster de Koningin Maria, daar 1603
men haar eene heerlyke marmer Tombe maakte, in 't Jaar 1606, met een Latynsch opschrift, vertaald dus luidende:

Gesteld ter gedagtenis

Van Koningin Elisabeth, Verwinster, Zegenpraalster, de deugdlykste geneegen, en gelukzaligste, om dat zy den Godsdienst tot de oude opregtheid hersteld, den Vrede gevest, het geld tot de regte waerde gebragt, Schotland van de Franschen verlost, haare binnenlandsche Wederspannige gebrooken, Vrankryk, door inwendig kwaad vallende, opgeheeven, Nederland opgehouden, de Spaansche Vloot verstrooid, de Spanjaarden uit haar Land gedreeven, haare Wederspannige daar gestild, de Schoolen en gansch Engeland verrykt heeft, en wys 45 Jaaren geregeerd hebbende, 70 Jaaren oud zynde, gestorven is, leggende, met eenen zagten dood, haare sterflykheid af, om met Christus tot onsterflykheid te veryzen, en is in deeze Kerk begraaven.

Zy storf den 24sten van Bloeimaand, des Jaars 1602, in 't 45ste Jaar van haare regeering, en 70ste van haar leven.

Ter eeuwige gedagtenis.

Van Elizabeth, Koningin van Engeland, Vrankryk en Ierland, Dogter van Koning Hendrik den VIIIsten, Nigt van Koning Hendrik den VIIden, en Agter-Nigt van Eduard den IVden, eene Moeder des Vaderlands, eene Voedster van Godsdienst en alle goede kunsten: in allerhande spraken ervaaren, en verder eene Princes in alle lighaamlyke en geestlyke gaven en Koninglyke deugden, boven den vrouwlyken aard, begaafd, en by niemand te vergelyken.

Jakob van Groot Brittanje, Vrankryk en Ierland, Koning van haare deugden en Koningryken, haar Erfgenaam, heeft de Wel-verdienende dit Graf zeer erbarmlyk opgeregt.

Zy

1602\. Zy was van gestalte eene schoone Vrouw, mogt eer onder de lange dan middelbaare Vrouwen gereekend werden, was kloek van leeden, wel te paerd en te voet, had een fraai, rond hoog Voorhoofd, geel blont hair, bruine oogen, en witte tanden, gelyk wy dezelve in haare jonge Jaaren, eer zy tot de Kroon kwam, gezien hebben, en ook naderhand, toen zy oud geworden was: zy had eene heldere stem in 't spreeken, hield eene Koninglyke agtbaarheid in al haar doen, en was gezet op kostlyke kleederen en Juweelen; had behagen in allerhande muziek en kloeke en aardige reedenen van den Italiaan Mottegiare.

Haar gedaante en weezen.

Haar genoegen.

Tot haare lighaamlyke oeffening had zy het ryden, wandelen en dansfen, daar van zy byzonder verstand had.

Haare oeffening.

Zy was wonderlyk verstandig, en onthoudend in lieden, die zy lang te vooren gezien had, te kennen.

Verstand en geheugen.

Zy sprak, nevens haare eige taal, goed Latynsch, Italiaansch en Fransch; verstond Grieksch en Spaansch; sprak meest alle Hofgezanten in hunne eige taal aan; was zeer beleezen; had geleerdheid lief; verrykte de Schoolen, en deed onder de Doctoren Latynsche reedenvoeringen.

Haare weetenschap in alle talen.

Zy had geenen zin in palleizen, of andere timmeringen, maar wel Koninglyke scheepen te laten bouwen; was spaarzaam, dog mild, daar 't haar of 's Lands eer trof, altyd wel van Wapenen, Geschut, en Krygs-tuig voorzien. Zy huwlykte nooit, was te grootmoedig, om eenige van haare Onderdanen te trouwen. De Koning van Spanje werd haar voorgedragen, dog daar van had zy eenen afschrik: daar na verzogt haar lang Ericx, Koning van Sweden, een jong en kloek Prins, door zynen Broeder Johan, Hertog van Vinland, die na hem Koning werd: nog verzogt haar Keizer Maximiliaan voor zynen jongsten Broeder, Aards-Hertog Karel van Oostenryk, door middel van Heer

Spaarzaamheid in palleizen, maar niet in scheepen te maken.

Haare weigerende huwlyken

Ericx Koning van Sweden.

Aards-Hertog Karel van Oostenryk.

Adam

Adam Swecovits, Hertog van Wirtenberg, 1602. 's Keizers Hofgezant, een voortreflyk en bekwaam Man, die daar over tweemalen in Engeland gezonden werd, en bragt, den 2den van Hooimaand, des Jaars 1565, dusdanige voorwaarden mede, 1 dat hy geene Wetten, Privilegiën, nog Godsdienst in Engeland zou mogen veranderen: 2 dat alles in Engeland door Inlanders geregeerd zou werden en blyven: 3 dat de Koningen nog hunne Kinderen, tegen hunnen dank, buiten Engeland niet gevoerd zouden werden: 4 over de Huwlyks gift te moeten over een komen: 5 dat haare scheepen, geschut, juweelen, enz. na haaren dood niet zouden mogen vervoerd werden: 6 dat haare Koningryken in geene vreemde Oorlogen zouden mogen getrokken werden, zonder hoogen nood: 7 en 8 om te handelen van vordering en verbintenissen in 't Roomsche Ryk, of by Spanje of Nederland te verkrygen, van schikkingen en staat des huishoudens des nieuwen toekomenden Konings. Dit Huwlyk bleef ook agter. De Graaf van Lyçester verontschuldigde het behendig, of dat die voorwaarden hem te hart scheenen, of dat Spanje, of het verschil van Godsdienst, dat belette: want Hertog Karel trouwde, in 't Jaar 1571, zyne Nigt, eene Dogter van zyne Zuster en den Hertog van Beyeren.

Verder werd zy uit Vrankryk verzogt voor Hendrik, Hertog van Anjou, naderhand Koning van Polen en Vrankryk, Broeder van Koning Karel den IXden; maar de moord van Parys, in 't Jaar 1672, veranderde dit verzoek. Hendrik Hertog van Anjou.

Ten laatsten verzogt haar sterk François, Hertog van Alençon, Anjou en Braband; jongste Broeder des Konings van Vrankryk; maar dit scheen meer, om dien tot de heerschappy der Nederlanden dan tot iet anders te vorderen; dog zy bleef, uit veele inzigten, ongehuwd: ook is 'er van eenige van haare geheimste vrienden gezegd, dat zy zelfs eene onbekwaamheid ter teeling in haar lighaam vreesde. François Hertog van Alençon en Braband.

Zy

1602. Zy was den hervormden Godsdienst zeer toegedaan, door bevel van haare Moeder, en den goeden wil van den Koning, haaren Vader, daar in opgebragt. Als zy, wegens haaren Godsdienst, ten tyde van haare Zuster, Koningin Maria, ten Hove niet zeer aangenaam was, en daar na in agterdenken geraakte van medepligtig te zyn aan Sir Thomas Whyat, werd zy in 't Kasteel van Londen nauw gevangen gezet, in groot gevaar van haar leven, daar van haar niemand bevrydde, dan het huwlyk der Koningin van Schotland met den Dolphyn van Vrankryk, om dat Keizer Karel de V^de^ vreesde, dat, Maria in dit huwlyk zonder Kinderen ſtervende, Vrankryk, Engeland, Schotland, en Ierland onder eene Kroon zouden komen; in den tyd van haare gevangenis bemoeide zy zig meest met zig te oeffenen.

Zy werd in den hervormden Godsdienst opgebragt.

Haare gevangenis ten tyde van Koningin Maria, haare Zuster.

Zo dra zy tot de Kroon kwam, ſchortte zy de vervolging van haare Zuster Maria, die zeer wreed tegen de Hervormde geweest was: want wy hebben zelfs elf Mannen en twee Vrouwen, zonder worgen, levendig in 't vuur zien verbranden. Daar na heeft zy, op verzoek des Parlements van haar Ryk, de hervorming in den Godsdienst, door haaren Broeder, Koning Eduard den VI^den^, ingevoerd, herſteld, zonder eenig vervolg der Roomsch Katholyken; zelfs liet zy zig veel van deugdzame uit dezelve dienen; maar andere, die naar haar leven ſtonden, heeft zy ſcherp door het regt laten vervolgen, en, daar door overwonnen zynde, doen ſterven. Zy was niet wreed, maar medoogende, en bragt door zaken van Staat niemand ter dood, dan door hoogen nood, gelyk den Hertog van Norfolck, dien dezelve misdaad eens vergeven was, en de Koningin, die zy had doen gevangen zetten, welke haar, tot haare eige verlosſing, gelyk zy zeeker berigt was, naar leven en Kroon ſtond, op het aanzetten van Spanje en de heilige Bondgenooten van Vrankryk: zy was zeer nayverig over haaren

Tot de Kroon gekomen, ſchort zy 't vervolg om den Godsdienst.

Haare zagtmoedigheid.

ſtaat,

ſtaat, voornaamlyk oud wordende, het welk den Grave van Esſex het leven kostte. 1602.

Zy heeft eene beroerde Eeuw beleefd, en grote ſwarigheden moeten uitſtaan, vond de Kroon vol ſchulden; heeft de kwade Munt vergoed; vond het Ryk in ſwaaren Oorlog met Vrankryk; de Stad Kales en 't Graafſchap Oyen, daar mede Engeland plagt Vrankryk en Vlaanderen in ontzag te houden, verlooren; overwon twee Graven van Noorthumberland, die, om den Godsdienst, tegen haar opſtonden; Vrankryk verklaarde zig Erfgenaam van haare Koningryken te zyn, om dat de oudſte Zoon, de Dolphyn, met, Maria Koningin van Schotland, getrouwd was: de Tytelen en Wapenen op zig nemende, bood de Koning van Spanje haar alle vriendſchap aan, dat zy wist te zyn uit vrees, dat de voorſz. Schotſche Koningin de drie Koningryken, Engeland, Schotland en Ierland aan Vrankryk zou brengen; waarom zy behendig met hem moest handelen, ſchoon bewust, dat hy inwendig verſtoord was, wegens het veranderen van den Roomſchen Godsdienst, dien hy in Engeland herſteld had: nogtans verzogt hy haar ten huwlyk, dat zy ſtout weigerde.

Haare ſwarigheid met Vrankryk en Spanje.

Als men, in 't Jaar 1559, te Chaſteau in Cambreſis vergadering hield, om van eenen gemeenen Vrede tusſchen Spanje, Vrankryk, en Engeland te handelen, daar deeze Koningin haare Gezanten ook had, werden, wegens Spanje, door den Hertog van Alva en zyne andere Gemagtigden, alle middelen op haar en haare Gezanten in 't werk geſteld, om haar tot het huwlyk met hem ter bewilliging te brengen, haar met dreigingen aanzeggende, dat die van Vrankryk met haare Gezanten niet handelen wilden, in den rang van Koningin, zelfs eiſchende haare beide Koningryken van Engeland en Ierland voor de Schotſche Koningin, en wilden anders van Vrede nog wedergeving van Kales hooren: des zy voor haar geenen raad wisten, dan met den magtigen Ko-

Wederſtaat het huwlyk met den Koning van Spanje.

Koning van Spanje te trouwen, vermits zy anders tegen eenen zo magtigen Prins, als de Franschman was, niet zou kunnen bestaan, om dat zy van geld, geschut, sterkte, nog Oorlogs volk voorzien was: des niet tegenstaande sloeg zy dit alles moedig af, overwegende den nood des Konings van Spanje, om haar te vriend te hebben, en daar by weetende, dat hy Catharina Gray, Dogter van de jongste Zuster van Koning Hendrik den VIII^{ften}, uit Engeland zogt te schaaken, om die aan den Prince van Spanje of iemand anders te doen trouwen, om Tytel tot de Kroon te hebben, en de Franschen en Schotten te weeren.

Maakt Vrede met Vrankryk. Des behielp zy zig met vrienden te maken, en hoop van haar huwlyk te geven, vermits haar geene Vryers ontbraken, en zy zig op de getrouwheid van haare Onderdanen, die haar zeer beminden, vertrouwde, en zogt den Koning van Vrankryk te bevredigen, met hem 't Graafschap Oyen en de Stad Kales 8 Jaaren in handen te laten, daar mede zy veel onheil verhoedde.

Haare zorgvulheid over de Nederlandsche zaken. Ondertusschen ontstonden de beroerten in Nederland, die aangroejende, voor haaren staat zeer zorglyk waren: zy had die in 't eerst, door tusschen-spreeken van andere Vorsten, die zy 'er toe bewoog, gaerne gestild; maar die van dag tot dag, door der Spaanschen hardnekkigheid, toenemende, vreesde zy, dat de Franschen daar in voet zetten mogten, of eene inworteling van Spaansche Guarnizoenen, op de Napelsche manier, gepland mogt werden, tot nadeel van alle Buuren en haare Ryken: des zy veele Gezanten naar Spanje zond, om dit voor te komen, daar onder gebruikende den Keizer en andere Mogenheden, maar alles te vergeefs, ja zy geraakte zelfs by den Hertog van Alva in grote veragting: want die, in 't Jaar 1568, den Prince van Orange en zyne heirkragten uit Nederland gedreeven hebbende, en in Engeland eene grote zom gelds door Zee-Rovers ingejaagd zynde,

Haare loflyke en eerlyke handel in 't misverstand van gemeene aanhalingen.

het welk van Italiaansche Kooplieden was, geschikt tot betaling van zyn Leger, door de Koningin aangehouden werd, deed de Hertog, zo wel te Antwerpen als in Spanje, alle de Engelsche Kooplieden aanhaalen, en hield zeer onbedagt hunne goederen verbeurd, eer het geschil over het aangehouden geld wel verstaan kon werden: des de Koningin in Engeland, ter bevryding van haare Kooplieden en derzelver goederen, ook alle de Nederlanders en Spanjaarden, met hunne goederen, deed aanslaan, en, ten behoeve van haare Kooplieden, ten hoogsten deed verkoopen, tot vergoeding der schaade, tot haaren eeuwigen lof, en schande van den Koning en Hertog, die onregtvaardig de Engelsche goederen aan zig behielden, en zy de Italiaanen voor het geld genoegen gaf: des merkte zy wel, dat men met haar zogt te oorlogen; maar hield zig behendig op haare hoede, ziende, dat de Hertog van Alba in Nederland overwinnende was. 1602.

Dog de Hertog van Alba zig in Nederland zeer bekommerd vindende, om eene gestadige schatting van tiende en twintigste penningen in te voeren, vielen, in 't Jaar 1572, de Briel, Vlissingen, en allengs Holland en Zeeland hem af, daar mede zig de Franschen ook bemoeiden, daar op de bevrediging van Gent volgde, volgens welke alle de Spanjaarden en vreemde Guarnizoenen de Nederlanden zouden ruimen, dat Don Johan van Oostenryk maar geveinsd volbragt, vermits hy ze 'er weder inbragt. Vrede-Handel te Gent.

De Nederlandsche Staten Generaal hier door hulp by Vrankryk en Engeland moetende verzoeken, zonden den Heere van Swevigem aan deeze Koningin, om geld te leenen: zy zeide hun tienmaal honderdduizend guldens toe, en gaf een deel daar van ten eersten, op voorwaarde, dat zy van Overheer niet veranderen zouden, dat is den Franschman niet aannemen. Helpt de Nederlanden met geld en goeden raad.

De Aards-Hertog Matthias van Oostenryk rust by den Koning, nog hulp by den Keizer, zynen

1602\. Broeder, vindende, om Nederland by zyne oude vryheid te behouden, tragtte zy den eenigen Broeder van Vrankryk, den Hertog van Alençon, daar voor eenen Prins te stellen; om deezen de Provintien wel aan te pryzen, zeide zy hem haar huwlyk toe, en leende hem eenige honderdduizend Kroonen; maar hy daar Hertog van Braband en Overheer zynde, sloeg haaren wyzen raad zo weinig gade, dat hy zig zelven in den grond holp. Die Landen daar door tot de uiterste verlating komende, te meer door het vermoorden des Princen van Orange, en dat zy de opperhoofdigheid den Koning van Vrankryk hadden aangebooden, en daar by de Fransche onderhandeling en het heilig bondgenootschap afgezegd werden, booden zy deeze Koningin, door een plegtig Gezantschap, in 't Jaar 1585, de opperhoofdigheid der vereenigde Landen ook aan, dat zy, met eene behoorlyke statigheid, tot haaren groten lof, weigerde, dog niet haare hulp door den Grave van Leyçester; maar deeze niet wel weetende, hoe hy met zulk een volk handelen zou, en weinig ervarenheid in Oorlogs zaken hebbende, ontstonden 'er verdeeldheden, tot der Landen verderf, des zy hem voorzigtig weder t' huis ontbood.

Pryst aan en voerd den Hertog van Alencon in Nederland.

Weigerd de opperhoofdigheid der Nederlanden.

Zend 'er den Grave van Leycester.

De Koning van Spanje, in 't Jaar 1588, eene grote Vloot naar Engeland en Nederland zendende, wapende zy zig daar tegen, en bestreed die zo, dat het derde deel niet weder in Spanje kwam, en bleef nogtans niet in gebreeke in den Vredehandel te Borborg, maar bewees den Spaanschen hunnen ontrouwen handel.

Verdryfd de magtige Spaansche Vloot.

Na dat Hendrik de III^de^, Koning van Vrankryk, de Broeders van Guyse had doen straffen, daarom het heilige bondgenootschap in Vrankryk met Spanje den Koning bevorderde, daar in de Koning door eenen Munnik vermoord werd, en dat men tegen den nieuwen Koning van Navarre eenen anderen wilde opwerpen, die met de Infante van Spanje zou trouwen, tot welken einde verscheide togten door

De Beroerte in Vrankryk onder het bondgenootschap.

den

den Hertog van Parma en andere in Vrankryk gedaan werden, deed hem deeze Koningin te water en te land groten bystand: waar door de zaken van Nederland, onder Maurits, Prince van Orange, zeer bloeiden, zo dat zy de Spaansche magt geheel uit Vriesland, Holland en de omliggende Landen over den Rhyn dreeven, en den Oorlog in Braband en Vlaanderen bragten. Daar na werd 'er, tusschen Vrankryk, Engeland en de vereenigde Landen, een drievoudig verbond gemaakt, daar van Vrankryk ten laatsten afging, om Kales, Ardres, Chavelle en Blaset, weder te hebben, tot zyn groot voordeel, en schaade van zyne vyanden, de Bondgenooten, blyvende nogtans de vereenigde Nederlanden zeer toegedaan; maar de Koningin hield niet alleen haar verbond, maar vernieuwde dat nog. 1602. Doed Nederland bloeijen. Maakt verbond met Vrankryk en Nederland.

Don Johan de Laquila viel, in Herfstmaand, des Jaars 1601, met eenige duizenden Spanjaarden en andere in Ierland, tot hulp van de Ieren, rebellig over de kwade regeering der Engelsche daar, en nam eenige sterke plaatzen op den Zeekant in, als Kensal en andere, die hy sterkte; maar hy werd ten laatsten, wegens de Koningin, door haaren Stadhouder Montoye belegerd, die hem, met den Grave van Tir-Oen, en de Spanjaarden, tot zyne hulp gekomen, na eenen merklyken slag, dwong alles, dat hy gewonnen had, te verlaten, en met Engelsche scheepen weder naar Spanje te varen. De Spaansche inval, in Ierland geslagen, en de Spanjaarden daar uit gedreeven.

Dus heerlyk heeft zig deeze Princes 45 Jaaren van haare regeering gedraagen, zo dat alle grote Princen der Waereld zig over haare wysheid verwonderden en haare vriendschap begeerden, als de grote Turk, de Groot-Vorst van Moskovien, de Koning van Persen en Oost-Indiën, Fessa en Moroques, de Roomsche Keizers, de Koning van Polen, Denemarken en andere Mogenheden, by alle welke zy de deur van koophandel voor haare Onderdanen geopend heeft, en van welke zy, door Alle de Mogenheden der Waereld, verwonderd over haare wysheid hebben haar Gezanten gezonden

1602. Gezantschappen, bezogt is, gelyk wy, in 't Jaar 1600, zelfs in haar Hof zagen aanzienlyke Gezanten van den Groot-Vorst van Moskovien, uit de koudste, en van den Koning van Fesa en Moroques, uit de heetste Landen. Het laatste Gezantschap, dat zy gehoor gaf, was van het Gemeene best van Venetien, die zy in de Italiaansche taal beantwoordde.

Voornaamste Staten en Heeren der Koningin. Onder de voornaamste Raden, Medehelpers en Dienaars, die deeze Koningin gehad heeft, is geweest Sir Willem Cicil, Secretaris, die haar wel 40 Jaaren in alle swaare zaken diende, welken zy ook, na den dood van den Marquies van Winchester, om zyne kloekheid, het groot Schatmeesterschap van Engeland opdroeg: men schryfd hem toe, dat de Franschen, door zyn beleid, uit Engeland zyn verdreeven en den Tytel van Engeland moesten afstaan. Lof van den Secretaris Cicil. Zyn jongste Zoon, Sir Robbert Cicil, Ridder, werd, nog voor zynen dood, gemaakt Secretaris der Staten, en naderhand, door Koning Jakobus, Baron van Effinghden, daar na Viscomte van Camborn, en nog Graaf van Salisburrye, Ridder van zyne Orde de la Tartiere, en ten laatsten 's Lands Schatmeester. Robbert opperste Secretaris van Engeland. Nog heeft de Koningin andere kloeke Raadsheeren gehad, als den Grave van Susfex, den Admiraal en Kamerling Haward, den Grave van Leyçester, den Zegelbewaarder Sir Nicolaas Baron, den Kançelier Sir Christoffel Hatton, met verscheide Secretarissen, als François Walsingham, en andere, te vooren vermeld.

Behalven haare Raadsheeren gebruikte zy veele eedele en geleerde Mannen, als Agterraden, die zy gewoon was geschillen voor te stellen, om daar van mondlyk en schriftlyk bescheid te hebben.

Dus veel heeft ons goed gedagt van deze loflyke Koningin te schryven, om verscheide Geschiedschryvers te wederleggen, onder andere Pierre Matthieu, die kwalyk van de Engelsche zaken onderregt is geweest.

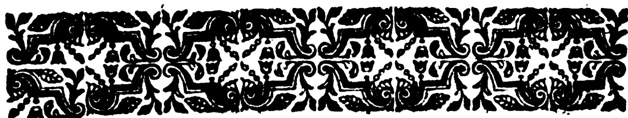
Om:

Omtrend deezen tyd ſtorf ook te Madrid Maria van Ooſtenryk, Dogter van Keizer Karel den Vden, en Keizerin, Huisvrouw van Keizer Maximiliaan den IIden, Moeder van den tegenwoordigen Keizer en Aards-Hertog van Ooſtenryk. Deeze eedele en treflyke Princes ſtorf in goeden ouderdom, liet vier Zonen na, namelyk Keizer Rudolphus, gebooren in 't Jaar 1552, nu overleeden; Matthias, tegenwoordig Keizer, gebooren in 't Jaar 1557; Maximiliaan, Koning van Polen, gebooren den 13den van Slagtmaand, des Jaars 1560, hebbende nog gebaard vyf Zonen en zes Dogters, te zamen vyftien kinderen. 1602. Dood van de Keizerin, Weduwe en Moeder van den Keizer en Aards-Hertog Albertus.

Nog ſtorf de Landgravin van Hesſen, eene Gravin van Solms, de Landgraaf Maurits zelfs in Vrankryk gereisd zynde, daar hy door den Koning gemaakt werd Penſionaris Generaal van de Kroon, gelyk te vooren de Bewindhebber van Saxen geweest was. In den volgenden Zomer trouwde de Landgraaf weder eene Dogter van Graaf Johan van Nasſau, die een Zoon was van den ouden Graaf Johan van Nasſau te Dillenburgh. De jonge Graaf Johan, Vader van deeze Landgravin, trouwde zelfs, den 9den van Herfstmaand, met eene Dogter van Holſteyn. De Landgravin geſtorven. De Landgraaf trouwd eeneDogter van Nasſau.

Einde van het vierentwintigſte Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET VYFENTWINTIGSTE BOEK.

Akobus, Koning van Schotland, werd „ voor Koning van Engeland verklaard en, zonder eenige voorwaarde, aangenomen. De Staten der vereenigde Landen wenschen den Koning schriftlyk geluk: zenden aan hem een statig Gezantschap, welke eene schoone reedenvoering doen. De andere omliggende Heeren zenden ook hunne Gezanten. De vlugtelingen beveelen zig den Koning aan en krygen goed antwoord. Werden Gezanten tusschen Engeland en Denemarken gezonden. In Nederland werd gewag van vrede gemaakt. Grobbendonk slaat vyf Kornetten van Maurits paerden. De Galleijen van Frederik Spinola en de Zeeuwsche Oorlogs-scheepen stryden tegen elkanderen: Spi-

„ nola

„ *nola werd verslaagen, met verlies van volk aan*
„ *beide zyden. De Gemuitineerden nemen een*
„ *Steedje in. De Aards-Hertog neemd weder volk*
„ *aan. Schikkingen van de Gemuitineerden te*
„ *Hoogstraten: zy krygen hulp van Maurits in*
„ *hunne belegering. Maurits trekt voor 's Her-*
„ *togenbosch. De Marquies de la Bella werd*
„ *geslagen. De Heer van den Tempel werd ge-*
„ *schooten en sterfd. De Legers breeken op voor*
„ *'s Hertogenbosch. Verdrag der vereenigde Lan-*
„ *den met de Gemuitineerden. Krooning des Ko-*
„ *nings van Engeland met zyne Koningin. Pest*
„ *te Londen. De twist van Embden met*
„ *den Grave werd geslisd. Handeling des Kei-*
„ *zers en der Staten des aangaande. Ryksdag te*
„ *Regensburgh werd gehouden. Schryven des*
„ *Keizers aan de vereenigde Landen. Hande-*
„ *ling aangaande den Godsdienst in Engeland.*
„ *Te zamensweering der Papisten in Engeland,*
„ *daar van zeven werden verweezen, maar drie*
„ *geregd. Dood des Konings Muley Hamet, en*
„ *uitdeeling van zyn Ryk onder vyf Zoonen. Oor-*
„ *log onder de Broeders van Barbaryen. Af-*
„ *komst van de Koningen van Barbaryen. Pla-*
„ *kaat des Konings en des Aards-Hertogs, stel-*
„ *lende dertig ten honderd op de koopmanschap-*
„ *pen. Verklaring des Aards-Hertogs op het*
„ *zelve. Die van Vrankryk stellen zig tegen het*
„ *Spaansche Plakaat, maken een streng Plakaat*
„ *daar tegen, en zy verdragen. De Aards-*
„ *Hertog eischt te Keulen den Tol van Rhynberk.*
„ *De vereenigde Landen bewilligen middelen tot*
„ *den Oorlog: zenden Paulus van Caerden met*
„ *scheepen ter Zee. Dertien scheepen werden ge-*
„ *zonden van de Oost-Indische tienjaarige Kom-*
„ *pagnie. Zy slaan eene Portugaalsche Vloot in*
„ *Oost-Indien, nemen, in 't wederkeeren, eene*
„ *kostlyke Caracq. De reis van Joris Spilbergh:*
„ *hy brengd eenen kostlyken Robyn in Zeeland,*

„ *weegende vierhonderd caraat. De dood van den*
„ *Sultan Machomet De togt der Gemuitineerden*
„ *in Westphalen. Een Walvisch te Antwerpen*
„ *gestrand. Inval van Maurits in Vlaanderen.*
„ *Belegering en innemen van Sluys. De Gemui-*
„ *tineerden doen met Maurits eenen togt in Vlaan-*
„ *deren: verdragen met den Aards-Hertog. Ver-*
„ *der verhaal van Oostende. Verhaal van ver-*
„ *scheide Krygs listen. Komst van Ambrosius Spi-*
„ *nola, om Oostende in te nemen. Oostende*
„ *werd overgegeven: de Artykulen van het ver-*
„ *drag werden verbaald: werden gedenk-pennin-*
„ *gen op de overwinning van Oostende en Sluys*
„ *geslaagen. De Aards-Hertog bezoekt Oostende.*
„ *De blyde inkomst des Konings van Engeland.*
„ *De Nederlandsche Kooplieden regten, ter eere*
„ *van den Koning eene Eer poort met haare be-*
„ *duidenis op. Vrede-handel tusschen Spanje,*
„ *Nederland en Engeland. Gesprek in 't Parle-*
„ *ment van Engeland op den Vrede der Neder-*
„ *landen en den Oorlog van Spanje. Besluit des*
„ *Vredes tusschen den Koning van Engeland*
„ *met den Koning van Spanje en den Aards-*
„ *Hertog. De Artykulen werden beswooren.*

Dit alles is geschied in 't Jaar 1603, en eeven in 1604, onder de regeering van den Aards-Hertog van Oostenryk over de hem gehoorzaame Landen en Prins Maurits over de vereenigde Nederlanden.

NE-

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

VYFENTWINTIGSTE BOEK.

Y hebben het ſterven van Elizabeth, Koningin van Engeland en Ierland, en hoofdzaaklyk haare regeering van 45 Jaaren, verhaald, nu zullen wy verder beſchryven, hoe Jakob de VIde, Koning van Schotland, daar aan de Kroôn gekomen is. Wy hebben gezegd, dat de Raadsheeren, ziende, dat de herſtelling der Koningin buiten hoop was, ten Hove vergaderd hebben den voornaamſten Adel van den Lande, die daar omtrend waren, met eenige Bisſchoppen, en daar by den Major der Stad Londen, verbeeldende het geheele lighaam der Stad: deeze hebben ook, den zelven 3den van Grasmaand, N: S: 's voormiddags, zonder verder berading met de Landzaten of het Parlement, te Westmunſter en in de Stad Londen de Burgery belast elk met zyne Wapenen in zyne deur te ſtaan, en dus verkondigd en verklaard Jakob den VIden, Koning van Schotland, voor Koning van Engeland, Vrankryk en Ierland, als wettige Opvolger van de geſtorve Koningin, geſprooten uit de oudſte Dogter van Koning Hendrik den VIIden, en zyn naaste Erfgenaam, de afkomst van deszelfs Zoon, Hendrik den VIIIſten, uitgeſtorven zynde.

Jakob de VIde, Koning van Schotland, afgekondigd als Koning van Engeland, enz. den 3 April, 1603.

Hier over heeft alom de Burgery van Londen grote toejuichingen gemaakt, geluk geroepen, vreugden-vuuren gebrand, en van het Kasteel al het Geſchut afgeſchooten, met grote vreugde: hier kon men, tot verwondering, zien, de menschlyke on-

1603. gestaadigheid, ziende op eenen dag zulk eene grote droefheid over den dood van eene zo wel beminde Koningin, en de grote blydschap over den nieuwen Koning. Van deeze uitroeping had de Koning in Schotland de tyding te Edinborgh, binnen 60 Uuren, schoon wel 300 Engelsche Mylen ver zynde, des hy terstond zig tot zyne reis naar Engeland bereidde.

Verwondering over 's Konings vreedzame inkomst.

Deeze opvolging heeft grote verwondering gebaard by alle Europische Mogenheden, die niet gaerne Engeland verheeven zagen, en niet hadden kunnen bevroeden, dat de verandering van Koning zo vreedzaam zou afgeloopen hebben, overleggende de verscheidenheid van gevoelens in Engeland, zo in den Burgerstaat als Godsdienst: ook dat de grote Adeldom en veele Raadsheeren, die 16 Jaaren te vooren mede hadden gestemd tot en aangedrongen op den dood van deezes Konings Moeder, hem nu te vreezen hadden: daar by, dat hy een Uitlander gebooren was, daar tegen de Engelsche regten zeer stryden; daarom meenden zy, dat zy de afkomst van de oudste Dogter van Hendrik den VII[den] zouden hebben voor by gegaan, en opgeworpen de afkomst van de jongste Dogter, die in Engeland waren gebooren: andere meenden, men zou ten minsten het Parlement by een geroepen en den Koning op eenige voorwaarden aangenomen hebben, bespreekende vergeeting van zyner Moeders dood, en eenige vryheden, en dat zy het gezag der grote Koninglyke voordeelen, gelyk zy het noemen, zouden ingekort hebben: en boven alles, dat de Roomsch Katholyken ten minsten eenen Godsdiensts-vrede verkreegen zouden hebben: hier door hoopten de Mogenheden, die Engelands rust benydden, dat daar twist en burgerlyke Oorlog zou ontstaan, welke zy onder de hand door bystand meenden te voeden, dog vonden zig hier in bedroogen; Gods genadige voorzienigheid had daar in anders voorzien, en wilde die Koningryken nog

in

JAKOBUS,
door Gods genaade, Koning
van Groot Brittagne, Vrankryk, en
Jerland, Beschermer des Geloofs, enz.
J. Punt, direx.

In Vrede bewaren, zo wonderlyk zonder eenig tegenspreeken, dat alle Staatkundige zig hier over niet genoeg konden verwonderen. 1603.

Koning Jakob, nu Koning van Brittanje, Vrankryk en Ierland, heeft dien goeden wil en gunst der Engelschen met alle beleefde vriendlykheid en mildheid tegen grote en kleine zoeken te beantwoorden.

In Nederland waren veele over deeze verandering van Prince in Engeland verblyd, veele bedroefd, de een daar by voordeel hoopende, de ander nadeel vreezende.

De Staten der vereenigde Landen waren over den dood van deeze Koningin zeer verslaagen, vreezende, dat die eene verandering in hunnen staat maken mogt, te meer, om dat zy Krygsvolk van daar verwagtten, gelyk hun, beide in Engeland en Schotland, toegezegd was, om de oude Vaandelen van die beide Volken aan te vullen, dat hun eeven te vooren vergund was: waarom de Staten Generaal voor eerst eenen geluk wenschenden Brief in 't Fransch aan den Koning zonden, gedagteekend den 8sten van Grasmaand, des Jaars 1603, luidende dus:

Sire, gelyk wy, met grote reedenen, hartlyk bedroefd waren over de tyding van den dood der hooge, grootmagtige, souveraine Princes, de Koningin van Engeland, van allerhoogste en allerloflykste gedagtenis, om de zonderlinge grote toegeneegenheid, die zy altyd gehad en betoond heeft voor onzen Staat, en om de Koninglyke hulp, die wy geduurig van haare milde genade hebben ontfangen, tot onze behoudenis tegen den Koning van Spanje en deszelfs Aanhangers, gemeene vyanden van het gansche Christendom, waar door haare hooge gedagtenis in ons en onze nakomelingen eeuwig gevesd zal blyven, zo zyn wy ook van gansche harten verheugd geweest te verstaan, dat uwe Majesteit, met eene gemeene bewilliging en orde van den staat des Ko-

Brief van de Staten der vereenigde Nederlanden, den nieuwen Koning geluk wenschende.

1603. Koningryks van Engeland, wettig, volgens de regten, verklaard en uitgeroepen zyt voor waarlyk en wettig Erfgenaam, Opvolger en Koning der Koningryken van Engeland, Vrankryk en Ierland, te meer, daar wy ons verzeekerd houden, dat uwe vereeniging met de opvolging en bezetting der zelver Koningryken ons niet alleen zal doen behouden zyne Koninglyke genade en gewoone gunst, maar dat wy ook uit zyne genade dezelve toegeneegenheid tot ons en onzen staat zullen verwerven, die de voorn: doorlugtige Koningin, hoogloflyker gedagtenis, u nagelaten heeft, om ons te blyven verleenen zyne hulp en milde gunst tot onze behoudenis, tot welvaard van de geheele Christenheid en zynen dienst tegen de voorsz. gemeene vyanden, gelyk wy dat lang vertrouwd en verwagt hebben. En om daadlyk uwe Majesteit te bewyzen het goed voornemen en den wil, dien wy altyd gehad hebben, om dezelve te behagen en te dienen, bidden wy den Almagtigen God, volgens onzen eersten schuldigen pligt, dat Hy uwe Majesteit in deeze opvolging wil zeegenen, tot zynen roem en verbreiding van zyn heilig Woord, en te zeegenen de regeering van uwe Majesteit met alle geluk en grootheid, in gezondheid en lang leven, niet alleen tot roem en welvaard van zyne Koningryken en Onderdanen en van onzen Staat, maar ook tot welvaard en rust van het geheele Christenryk, tegen de onverzaadlyke begeerlykheid der Spanjaarden en derzelver Aanhangers; ten welken einde wy ook uwe Majesteit zeer ootmoedig bidden, nademaal het de voorsz. doorlugtige Koningin, hoogloflyker gedagtenis, op het einde van haar leven geliefd heeft ons toe te laten in Engeland Krygsvolk op te ligten, tot volmaking van de Engelsche Vaandelen, die in onzen dienst zyn, gelyk wy insgelyks uwe Majesteit gebeeden hebben ons toe te laten het zelve te doen in Schotland voor de Schotsche Vaandelen, dat het nu uwe Majesteit gé-

gelieve ons toe te staan dit ter uitvoer te brengen, 1603.
op dat wy die nu mogten ligten en uit Engeland en Schotland herwaards overbrengen, om gebruikt te werden tot onzen dienst, gelyk de nood van onze zaken die vereischen, zelfs tot behoud der Stad Oostende: daar op wy ons verlaten, Sire, en kussen ootmoedig de handen van uwe Majesteit, met gebeeden tot den Almagtigen, den Throon van uwe Majesteit en zynen Koninglyken Persoon lange Jaage in alle geluk en zaligheid te beschermen.

Uit 's Gravenhage den 8sten van Grasmaand, des Jaars 1603, onderteekend door uwe Majesteits zeer ootmoedige Dienaars, de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden. Ondertekend, *C Aerssen.*

Na het zenden van deezen Brief hebben dezelve Staten een staatlyk Gezantschap in Engeland gezonden, welke waren Graaf Hendrik Frederik van Nassau, jongste Zoon van wyle den Prince van Orange, met den Heere Walrave van Brederode, Vianen, enz. den Heere van Oldenbarneveld, Heer van den Tempel, en Advokaat van Holland, met Heer Jakob Valk, Schatmeester van Zeeland: deeze waren vergezelschapt door veel Adel, als de Jongheeren van Batenburgh, Schagen, Trelongh, Hardenbroeck, Borsele, Hazewyn of Brakele, Meteren, Rengers, Torsey, Beaumont, Lambert, Digarde, Carnons, Plettenborgh, Bockhorst, Blanckerot, Berckenroy, Rooner, enz. de Geleid-Heeren waren Famars, Gendt, Mansart, Otto Brandt, Bossy, Wanroy en Serooskercke, met een groot Hofgezin.

De vereenigde Landen zenden een staatlyk Gezantschap aan den Koning van Engeland.

Deeze zyn te Londen aangekomen den 14den van Bloeimaand, de Koning zelfs maar 8 Dagen te vooren aangekomen zynde, en hadden, den 27sten, gehoor. Beneevens het gelukwenschen in zyn nieuw Koningryk, hebben zy den Koning den staat van hunne zaken vertoond, begeerende de aanvulling van het Krygsvolk voor hun geld, volgens het voorgemelde schryven: by de mondlyke reedenvoering gaven

1603. gaven zy ook een schriftlyk vertoog, daar van wy hier, om de kortheid, alleen den zin zullen verhalen.

Reedenvoering der Hofgezanten van de vereenigde Nederlanden aan den Koning van Engeland.

Zy verhaalden, hoe zy verpligt waren aan Koningin Elizabeth, hooger gedagtenis, om de Koninglyke geneegenheid, eer, gunst en hulpe, die zy hun veele Jaaren gedaan had, in hunne regtvaerdige en zeer noodige Oorlogen, tot haaren onsterflyken roem, daar over zy zeer bedroefd waren, nogtans verblyd, dat zy, door Gods goedheid, hem, dien zy altyd voor den wettigen Opvolger hadden gehouden, nu zo gelukkig zagen uitgeroepen, dankende Gode daar voor, als eene grote weldaad voor het geheele Christenryk, zyne Onderdanen, en hunne vereenigde Nederlanden; waarom zy in alle Steden en plaatzen van hun gebied Gode hier over hadden doen danken, en hem, door hunne brieven, over deeze zyne opvolging begroet: en, ten verderen vertooge van hunne blydschap, hadden zy hem deeze bezending gedaan, om hem en zyn Geslagt eeuwig geluk te wenschen, zeekere hoop hebbende, dat zyne Majesteit, deeze Koningryken geërfd hebbende, ook daar by niet slegs erfde de geneegenheid, weldaadigheid, hulp en eer, hun door de voorige Princes zo lange Jaaren vereerd, maar ook dat hy die, volgens zyne aangeboore en zeldzame deugden, zal vermeerderen, om dat noodzaaklyk stuk van de Spanjaarden en derzelver Aanhangers uit Nederland te doen vertrekken te volvoeren: dit doende, zou zyne Majesteit eene grote meenigte kostlyke Kerken van het waare Christlyk Geloof bewaaren en beschermen, de Nederlanden van ondergang, en der zelver Onderdanen van eeuwige ziels en lighaams slaverny verlossen; en dit zou voorwaar een werk zyn Gode aangenaam, het geheele Christenryk voordeelig, de deugd, hoogheid, kloekmoedigheid en eernaam van zyne Majesteit wel waerdig, hier van deels afhangende de verzeekerdheid van zyne Ma-

jesteits

jesteits Persoon, en de welstand en voorspoed van zyne Koningryken en Onderdanen. 1603.

Zy wisten en vreesden, dat men zyne Majesteit op allerhande wyzen zou zoeken af te trekken van de verkryging van eenen zo noodzaaklyken, zaligen en onsterflyken roem; maar gelyk zyne Majesteit, wyle de Koningin, de Koning van Vrankryk, en andere Christen Koningen en Princen, door zo veele oopenbaare getuigenisfen onze zaaken en Oorlogen regtvaerdig en hoog noodig hadden gekeurd, en het bleek, dat de Spaansche ook vyanden van zyne Majesteit waren, vertrouwden zy, dat zyne wysheid en voorzigtigheid alle strydige beweegingen zou overwinnen, en meer deugd, regtvaerdigheid en verzeekering zal vinden in de vriendschap met zyne goede en verzeekerde Vrienden en Buuren, zyne ootmoedige Dienaars, dan in eenen geveinsden Vrede met zyne gefwoore en onverzoenlyke Vyanden.

Wel is waar, dat voor het Christenryk een goede en verzeekerde Vrede wenschlyk zy; maar zy geloofden zeeker, dat zyne Majesteit zelfs dagt, dat die niet te hoopen ware, voor dat de Spanjaarden en derzelver Aanhangers uit de regeering en het gebied der Nederlanden verdreeven waren, zynde het zeeker genoeg, dat zy in de Nederlanden onafhanglyk wilden heerschen en geweld oeffenen, hunne eergierigheid daar voedende, om van daar de omliggende Koningryken en Landen te bespringen, daar toe aangezet door heeschzugt en 's Paus bevel, daar by alle Koningen en Vorsten, met derzelver Onderdanen, niet van zynen Godsdienst zynde, aan een ieder ten roof werden overgegeven, en gehouden voor onverzoenlyke vyanden, zynde daar toe door de Jesuieten en andere gezintens opgeruid. Maar de Spanjaarden eens uit de Nederlanden gedreeven, of ten dien einde by uwe Majesteit, alle Koningen, Vorsten en Gemeene Besten van den waaren Christlyken Godsdienst, en ook van alle an-

1603. andere, welke het heerschzugtig voornemen der Spanjaarden verdagt houden, een vast besluit genomen zynde, zal uwe Majesteit zelfs, gelyk nu de Heeren Staten met allen ootmoed en eerbied deeden, eene gemeene verbintenis verzoeken tegen de voorsz. Spanjaarden, welke zig dan tot reeden zouden voegen, of ras zien, dat uwe Majesteit en deszelfs Bondgenooten, buiten kyf de heerschappy over de Zee hebbende, hem de Oost- en West-Indiën hadden afgenomen, met welker inkomsten hy het Christenryk zo lang gekweld had.

Hierom baaden zy zyne Majesteit ootmoedig, dat het zyn Koninglyke wil mogte zyn zulk een heilig en noodig werk ernstig aan te vangen, te kroonen en te volbrengen, vriendlyk in agt nemende, hoe de Heeren Staten, door de hulp van God en hunne nabuurige Koningen en Vorsten, veele Jaaren, zo in tegen- als voorspoed, gestaadig de lasten van den Oorlog hadden uitgestaan, en getoond den weg, langs welken, met hulp van den Almagtigen, gemaklyk was tot een gewenscht einde te komen.

En gemerkt de geleegenheid der Stad Oostende, daar aan zo veel geleegen was, en voor welke wyle de Koningin zulk eene zorg droeg, vooral nu 2 Jaaren belegerd en met grote kosten verdeedigd zynde, een spoedig Koninglyk ontzet vereischte, baaden zy, in allen ootmoed, om vaerdigen bystand.

Eindlyk vertoonden zy, hoe wyle de Koningin van myne Heeren de Staten begeerd had, dat zy eenige van hunne grootste scheepen zouden toerusten, om zig by haare Vloot te voegen, en tegen de Spanjaarden gebruikt te werden; ten dien einde hadden zy toegerust negen Oorlogs-scheepen en twee Jagten, voor 7 Maanden van leeftogt voorzien, welke eenige Dagen door den wind en daar na door den dood der Koningin te rug gehouden waren, wagtende op de orde van zyne Majesteit, gelyk die daar toe nog in de Duinen in zyn Koningryk gereed lagen; waarom zy zyne Majesteit

baaden

baaden de onderneming van wyle de Koningin te doen uitvoeren, enz. Dus baaden zy Gode zyne Majesteit te zeegenen in alle zyne Godlyke handelingen, enz. Was onderteekend, *F. Hendrik de Nassau*, *W. de Poederode*, *Johan van Oldenbarneveld*, *Jakob Valck*. 1603.

Antwoord van Koning Jakob aan de Gezanten der vereenigde Landen.

Hier op kreegen zy een gunstig antwoord in gemeene bewoordingen, maar geen vast besluit, hy zig verontschuldigende, dat hy, pas in zyn Ryk getreeden, en deszelfs vermogen niet regt kennende, zig eerst wel moest vestigen, en van alles verwittigd zyn, voor alles betaamende liever Vrede dan Oorlog te zoeken, en met zeer gunstige geneegenheid wilde hy met hen alle vriendschap onderhouden, gelyk zyne Voorzaat gedaan had, en dergelyke goede woorden meer.

Affcheid der Gezanten.

Hier over moesten deeze Gezanten hun affcheid nemen, vermits eene grote pest te Londen in Engeland ontstond, welke den Koning, het Hof en hen deed affcheid nemen, en dus vertrokken zy den 10den van Hooimaand, wederzyds kostlyke geschenken gevende. In deeze bezending storf zeer schielyk aan de waterzugt, veroorzaakt door swaarmoedigheid en onlust, de Heer Jakob Valck, Schatmeester van Zeeland, een kloek en ervaare Man, die, den Lande zeer ten nutte, in veele ampten en bezendingen had gediend, en daarom zeer beklaagd werd.

Jakob Valck, Schatmeester van Zeeland, gestorven.

De Koning van Vrankryk zend den Marquies van Rhosny, Heere van Rhosny in Engeland.

Ter zelver tyd was daar ook een voortreflyk Gezant, de Heer Maximiliaan van Bethune, Graaf van Moret, Raadsheer, Overste der inkomsten van Vrankryk, van daar aan den nieuwen Koning van Engeland gezonden, om hem geluk te wenschen; deeze was staatlyk vergezeld door den Grave van Chastillion, den Prince van Espinoy, een Nederlander, den Heere van St. Luc, en zeer veele andere, welke zeer heerlyk en koninglyk werden ontfangen en behandeld, nauwe gemeenschap met de

1603. Gezanten der vereenigde Landen hielden, en ook den 6den van Hooimaand vertrokken.

De Aards-Hertog zend den Heere van Schosfy in Schotland, en dien van Arenberg en andere in Engeland.

De Aards-Hertog had, op den dood der Koningin, terstond eenen Edelman, den Heere Nicolaas de Schosfy, uit Nederland naar Schotland gezonden, om te vernemen, of de Koning tot eenigen Vrede gezind was, dien hy altyd had laten voorstaan te zoeken: waarom de Aards-Hertog terstond, den 1sten van Grasmaand, te Duinkerken en alom op den Vlaamschen Zee-kant, deed gebieden de Engelsche ter Zee nog te Land eenigzins meer te beschaadigen, maar hun alle vriendschap te bewyzen, en derzelver gevange los te laten: hy zond ook een voortreflyk Gezantschap naar Engeland, namelyk Charles, Prins en Graaf van Arenbergh, Ridder van het Gulde Vlies, Raadsheer van den Staat, en Admiraal Generaal van den Aards-Hertog, heerlyk vergezelschapt door deszelfs Zoon, den Heere van Sevenberghen, den Grave van Bosfuyt, de Heeren van Robles, Wackene en Swevigem, den Grave Phirburch, en Maertin de la Falie, Baron van Nevele, Admiraliteits Raad, en andere voortreflyke Edelen en Jongheeren, met derzelver Dienaars: deeze kwamen den 16den van Zomermaand te Londen, en hadden den 20sten gehoor. Dit Gezantschap poogde, behalven de gelukwenschingen, den Koning tot Vrede te beweegen, en eenig besluit op de vertoogen der vereenigde Landen tegen te houden: zy vertrokken, vermits de pest in Londen was, met den Koning Westwaards, daar ook by hen kwam een Gezant des Konings van Spanje, Johan Baptista de Tasfis, 's Konings gemeene Postmeester, die als Gezant in Engeland bleef, gestaadig op den Vrede aanhoudende: des de Koning nog in Hooimaand den Heere Rudolf Winwood naar Holland zond, om daar te zitten als Raadsheer van den Staat, daar toe hem de voorige Koningin verkoozen had: hy deed aan de Staten door hem be-

De Koning van Spanje zend in Engeland Johan Baptista de Tas's om Vrede.

kend maken, dat 'er wegens den Aards Hertog een Vredehandel was voorgesteld, daar toe hy niet wilde overgaan, voor dat hy hun hier van berigt had, om te weeten, of zy mede daar in treeden wilden. 1603.

De nieuwe Koning werd ook bezogt door voortreflyke Gezanten van alle Princen en Mogenheden, onder andere van zynen Swager, den Koning van Denemarken, die hem zond zynen Kançelier, Christiaan Friese, met Hendrik Belon en Dr. Caritius: ook zond de Koning van Engeland aan hem den Grave van Rutland.

Wederzydsche Gezanten tusschen Engeland en Denemarken.

Deeze wederzydsche Gezantschappen dienden, behalven ter gelukwensching, ook om in 't vriendlyke af te doen zeekere geschillen en onderlinge klagten van hunne Onderdanen, daar toe, in Herfstmaand van het voorige Jaar, wegens Engeland afgezonden waren geweest de Baron Evers, de Secretaris Sir John Herbert, Dr. Duun, en, als Secretaris, de Heer Steven Lesieur. Deeze hadden den ganschen voorgaanden Winter te Bremen geweest, met de Gezanten des Konings van Denemarken handelende over de wederzydsche klagten nopens de Zeeroveryen en tollen, en de vaard naar Muskoviën over de Oceaansche Zee, zelfs over de visscheryen; maar by het overlyden van Koningin Elizabeth hadden zy alle de geschillen opgeschort, en waren vriendlyk gescheiden.

De Engelsche Gemagtigden verwagtten te Bremen ook den Heere Minsguid en den Grave van Oldenborgh, 's Keizers Gezanten, ter vereffening van het geschil tusschen Engeland en de Hanse-Steden, nopens derzelver geeischte voorregten in Engeland: hier werden ook verwagt de Gemagtigden van Lubeck, Hamburg, Dantzick, Keulen en Bremen, goede hoop tot wedergeving hebbende, alzo deeze Steden omtrend deezen tyd haare vryheden te Novogrod in Muskoviën hadden weder gekree-

1603. gen; maar de dood der Koningin heeft dit alles verhinderd, en andere gedagten gegeven.

De Uitlandsche gevlugte Hervormde bevee-len zig aan den Koning.

De uitlandsche volken, Nederlanders en Franschen, om den hervormden Godsdienst in Engeland woonende, zyn, den 23sten van Bloeimaand, te Greenwich verscheenen, om den Koning te groeten en alle behoorlyke dankbaarheid te bewyzen voor hun en alle de uitlandsche Gemeentens: zy namen daar toe hunne Predikanten, wegens de Fransche, de Heeren Robert Masson, genoemd la Fontaine, Aron Capelle en Nataniël Mary; wegens de Londensche Nederduitsche, Asfuerus Segemortes, Simon Ruytingh en Johannes Regius; nog la Motte van Southampton; Chevalier van Cantelbergh; de Laune van Norwicche, en eenige Ouderlingen uit de voorsz. Gemeentens. Deeze in eene galery voor den Koning gebragt zynde, heeft la Fontaine den Koning in 't Fransch voor hun op deeze wys aangesprooken:

Reeden-voering van la Fontaine.

Sire, onder andere van uwe Onderdanen ziet uwe Majesteit hier aan zyne voeten een klein getal vreemdelingen, die onder uwe bescherming gevlugt zyn: zo het u geliefde, zou, in de plaats van deeze, eene grote meenigte van Persoonen en Huisgezinnen, die zig onthouden in uwe Steden Londen, Cantelbergh, Norwicche, Southampton, Colchester, Sandwiche, Maydston en andere plaatzen, komen verschynen. Sire, wy verschynen hier met een hart vol van vreugd, vermengd met eenige droefheid: van vreugd, om dat Gods magtige hand u, na veele onlusten, beschermd heeft, en uwe Koninglyke tegenwoordigheid tans, gelyk de heldere Zonne-stralen, ons verdryfd alle het geene van ver en naby dit Koningryk dreigde met doodlyke donkerheden te bedekken, tot nadeel van alle Christen-Kerken, die daarom Gode blymoedig danken voor uwe voorspoedige inhuldiging, terwyl Kaïns geslagt de tanden knarst, hoewel het een schoon gelaat vertoond. Ik sprak ook van eenig gevoelen van

droefheid, om dat wy uwe Majesteit niet kunnen 1603.
aanzien, zonder met eerbied te gedenken aan de Princes, die voor u geweest is: want, schoon wy weeten, dat het is, naar het zeggen van den Digter, *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regumque turres*, dat is, de bleeke dood klopt zo wel aan de palleizen der Koningen, als aan de hutten der armen, en dat zy, naar den weg van alle vleesch, haare rust is ingegaan, is het nogtans zo, dat haare goedheid en Christlyke liefde zyn geweest als de sleutel, die de poort van haar Ryk geopend hebben, om eene openbaare Herberg te zyn voor Gods Zoon, in zyne Leeden vervolgd werdende, dit aan te merken zynde, als of veele duizende Persoonen van schipbreuk verlost waren, hun middel en vryheid gunnende, om God te dienen, en zig met hunne arme Huisgezinnen, door hunnen eerlyken arbeid, te onderhouden: alles het welke een gevoelen in hunne harten verwekte, dewyl 'er geschreeven staat, dat de regtvaerdige altyd zal gedagt werden. Het is ver van daar Sire, dat wy zouden denken, dat het u mishaagen zou, dat wy dus eerlyk met lof begraaven haar, die ons eene zo goede Moeder is geweest; wy hoopen zelfs, dat dit uwe Majesteit aangenaam zal zyn, gemerkt uwe Majesteit daar uit kan besluiten onze dankbaarheid aan haare Persoon, en de hoop, die wy hebben op gelyke gunst en bescherming van uwe Koninglyke goedheid: en dit is ook de ootmoedige begeerte, die wy tans aan uwe Majesteit doen, dat het u gelieve, naar het voorbeeld van Koning Eduard en de voorige Princes, uwe Voorzaaten, ja zelfs, zo ver het mooglyk is, met overtreffing van dezelve in de Godzaligheid en weldadigheid, te zyn een Schutsheer, niet alleen der Kerken van uw Koningryk, maar ook van de vreemde en gevlugte, die reeds zyn of zig begeven zullen onder de schaduwe van uwe vleugelen, hun, behalven de vrye oeffening van Godzaligheid en

1603. Kerklyke regeering, ook latende en bevestigende de vryheid en voorregten, welke zy tot nu in 't verhandelen van hunne koopmanschappen en handteeringen genooten hebben. Wy stellen alleen uwe Koninglyke goedheid en weldadigheid tot eenen grond van deeze onze ootmoedige bede: ons staat niet te beoordeelen, of ons hier nederslaan den Lande nuttig geweest zy; wy hebben meer lust hoog te roemen de weldaden, die wy hier ontfangen hebben. Het zy ons gegund zonder vermeetenheid te verklaaren, dat, zo het uwe Majesteit geliefde te vernemen by uwen Adel, Bisschoppen, Kooplieden en andere Onderdanen, hoe wy ons gedraagen hebben in veele hier gereeze ongevallen, beroertens en aanslaagen, wy door Gods genade hoopen, dat uwe Majesteit zal onderregt werden, dat geene der Leeden van onze Gemeente in allen dien tyd zig vervreemd heeft van de liefde, eerbied en gehoorzaamheid, die den Prince en Staat, van welke zy ontfangen zyn, toekwam: dit verhaalen wy, Sire, met geen ander einde, dan om U te meer te doen hoopen, dat gy, ons wel doende, op geene ondankbaare aarde zult zaajen, maar wy zullen ten minsten onze Renten betaalen met onze wenschen en gebeeden, die wy reeds voor uwe Majesteit doen.

Indien het u geliefd te weeten, welke die zyn, zullen wy u niet breedvoerig verhaalen de voorbeelden der voorleede eeuwen, om u, Sire, te wenschen Abrahams geloof; Josephs kuisheid en voorzigtigheid; Mozes goedertierenheid en getrouwheid; Josua's, Davids, Cæsars of Alexanders overwinningen; Salomo's rykdommen en wysheid; mitsgaders Esechias en Josia's Godzaligheid: neen Sire, wy zullen zo ver niet loopen, maar alleen wenschen, dat Gods Geest, die zo veele volmaaktheden en cierlyke deugden van eenen groten Koning en Prins in uwe ziel gedrukt en geschreeven, en u in de pen gelegd heeft, om in uw klein boekje uit te drukken,

drukken, geve, dat gy die wel meugt uitdrukken 1603.
in alle uwe bedryven, en in de regeering van uwen Staat en der Kerk, die u God op eene zo wonderlyke wys heeft aanbevoolen. Indien wy dit van Gods goedheid verkrygen, laat dan vry het gebroed van Loyola en de aanhang van Roomen zig eenen Roomsch Katholyken Koning verkiezen, om hem, was het mooglyk, de alleenheersching der oude en nieuwe Waereld over te geven, gy, Sire, daadlyk bewyzende voor de oogen der gansche Waereld, gelyk uw boekje belooft; zullen alle de Kerken van Christus oog en hart tot uwe Majesteit keeren, en gy zult dien twist-appel, die hen zo lang gekweld heeft, in de Hel werpen, en een middel zyn, om den band van eenigheid en vriendschap onder hen te versterken. Eindlyk gy kussende den Zoon, welken God over de Waereld gesteld heeft, en dien gy eerd, zal die u eeren en op allerlei wyzen zeegenen. Sire, dit zyn en blyven de aanhoudende gebeeden en zugten voor uwen Persoon en Koninglyken voorspoed.

De Koning dit dus met een vriendlyk gelaat aangehoord hebbende, beantwoordde het in 't Fransch op deeze wys:

Antwoord des Konings van Engeland aan de uitlandsche Kerken-Dienaren.

Heeren, gy hebt, my aangaande, zo uit mynen voorgaanden wandel als uit myne schriften kunnen merken, hoedanig myne ziels geneegenheid is: ik weet ook, dat gy niet twyffeld, of ik zy den vreemdelingen, om den Godsdienst gevlugt, altyd ge neegen geweest. Ik heb eertyds gearbeid, om die tot my te noodigen; dog woonende in eenen hoek, als was het in 't eindje der Waereld, heeft het niet kunnen geschieden; maar nu, dewyl het Gode geliefd heeft my ook Koning over dit Land te maken, zonder dat ik ooit gearbeid heb om my in eens anders Ryk te dringen, wil ik u beschutten, gelyk het eenen goeden Prince betaamd te doen alle, die hun Vaderland om de waarheid verlaten hebben, en wil u beschermen, gelyk myne Zuster, de Koningin, gedaan heeft, die u heeft geherbergd, en

1603. voor welke gy altyd gebeeden hebt. Ik weet ook, dat gy uwen pligt niet zyt te buiten gegaan, om u te bemoejen met en in te dringen in eenige zaken des Ryks, en dat gy veele kunsten en handwerken hebt medegebragt, die het Land verçierd en verrykt hebben. Derhalven begeer ik, schoon gy myne eige Onderdanen niet zyt, dat, indien iemand u verongelykt en moeilyk valt, my daar over werde geklaagd, en ik zal het wreeken, voor u zorg dragende als voor myne eige Onderdanen, en u zo gunstig zyn, als eenig Prins der Waereld. Dus scheidden zy met blydschap van hem.

In Nederland werd v. nVrede gewaagd. In de zaken van den Nederlandschen Kryg is weinig uitgeregd. De Graaf van der Lippe was, in Grasmaand, om byzondere zaken, zo men zeide, in 's Hage: eenige meenden, dat het was, om wegens den Keizer of het Ryk iets voor te stellen, om de Landen met het Ryk te vereenigen, of eenen weg te vorderen ter vereeniging der Luthersche en Hervormde, daar van heimlyk iets broeide, en verder is 'er niets van vernomen.

De Graaf van Basfigny, Zoon van den Heere van Boxtel, had tweemalen geschreeven om eenen Vrygeleid-brief voor hem en den Pensionaris van Antwerpen, om, wegens de Staten van Braband, in Holland te mogen komen; hem werd geantwoord, dat hy zyn verzoek en voorstel op papier zou stellen en overzenden, en dat men hem zou antwoorden; maar hy schreef weder, aanhoudende, om zelfs te mogen komen, vermits zyn last beeter mondling dan schriftlyk uitgevoerd kon werden; dog te vergeefs.

Vyf Kornetten van Prince Maurits paerden door Grobbendonk geslaagen. Omtrend den 7den van Grasmaand heeft de Heer van Grobbendonk, Gouverneur van 's Bosch, met de Kompagnien paerden van hem en Grave Adolf van den Bergh en eenig voetvolk, in de Kempen omtrend Gemert ontmoet, uit eene hinderlaag overvallen en geslaagen vyf Kompagnien van Prince Maurits Ruiters, daar van wel zestig of zeventig

gedood,

gedood, veele gevangen en wel honderd paerden gekreegen werden: de overige ontkwamen het, de een niet naar den anderen omziende, hoewel zy veel sterker waren dan Grobbendonks volk. 1603.

Onder de Krygs-Oversten des Aards-Hertogs was oneenigheid, de Nederlandsche met de Spaansche, nog die met de Italiaansche, niet wel kunnende over een komen. Don Louys de Velasco, een onvertzaagd Krygsman, werd, van Overste van het Geschut, gemaakt Overste van het paerdenvolk, en de Graaf van Busquoy in deszelfs plaats gesteld: onder Velasco wilden veele andere niet staan, als de Hertog van Ossuna, die twee Kompagnien ruiterry had opgeregt, dankte, uit hoogmoed of gebrek, die weder af; Don Alfonso de Avalos en Don Augustyn Mexia, Kastelein van Antwerpen, verzogten verlof, om te vertrekken: door last van den Aards-Hertog had de Hertog van Aarschot in Artoys en Henegouwen wel vierduizend Waalen aangenomen, met belofte, dat zy door de Staten van die Landen zouden betaald werden en onder hen staan; maar zy byna tot volkomenheid gebragt zynde, wilde de Aards-Hertog zelfs het geld hebben en die betaalen, daar door deeze Waalen verminderden en verliepen.

Oneenigheid onder des Aards-Hertogs Oversten.

Don Frederico Spinola, Overste der Galleijen te Sluys, had ook twist met den Gouverneur van Sluys, om zeekeren hoon, zo hy zeide, hem aangedaan, en was ook deels zynen dienst moede, om dat hy 'er weinig eer by behaald had; waarom hy besloot iets tegen de Zeelandsche scheepen, voor Sluys liggende, te ondernemen, en is, den 20sten van Bloeimaand, 's morgens voor den dag, by Oosten-Wind, met agt Galleijen uit het Sluysche gat komen roeijen, een weinig ten Westen tusschen het land en de banken, de Fransche Polder genoemd, roeijende van daar ten Oosten van het voorn: gat: wegens de vereenigde Landen laagen daar eenige scheepen op de gewoone wagt, naamlyk Joost de

Spinola bespringd den 26 May, de Zeelandsche wagt voor Sluys met agt Galleijen.

1603. Moor, Vice-Admiraal van Zeeland, Gebieder onder den Admiraal, den Heere van Haultain, met deszelfs Smakzeil, en Kapitain Logier Pietersz. geboren van Kruyningen, met deszelfs Radezeil; ook de Hollandsche swarte Gallei, daar op Kapitain was Jakob Michielsz. en de Zeelandsche Gallei, daar op het bevel had Cornelis Jansz. van Gorkum: niet ver van daar lag ook, beneeden den Wind, een Radezeil, daar op Schipper was Cryn Hendriksz. van Zierikzee, welke ook, by afweezigheid van den Kapitain, in deszelfs plaats het bevel voerde. Op het schip van den Vice-Admiraal en op de Zeelandsche Gallei waren op elk agttien Soldaten van Vlissingen; dog op de twee Radezeilen en de Hollandsche Gallei was niet, dan het eige scheeps volk. Spinola had op zyne agt Galleijen en de andere Jagtscheepen, behalven zyn gewoon vaarende volk, een zeer groot getal Soldaten, zo men denkt uit het Leger voor Oostende geligt.

Joost de Moor, Vice-Admiraal van Zeeland, wederstaat Spinola met drie scheepen en twee Galleijen.

Deeze Zeelandsche scheepen, met hunne twee Galleijen, Spinola met zyne Galleijen ziende uitkomen, zyn onder zeil gegaan, en hebben tegen Wind Oostwaards gelaveerd. Spinola's volk den Oosten-Wind en de Zon tot hun voordeel hebbende, zyn dwars door de Zeelanders Noordwaards henen gevaaren en dus over den Franschen Polder in de Wieling gekomen, daar zig de beide partyen, 's morgens ten 5 Uuren, elke party in vier hebben verdeeld: vier Galleijen zyn dus, in goede orde, op de Zeelandsche scheepen zeer verwoed gevallen, met twee Galleijen, daar van Spinola met zynen Admiraal de eene was, den Vice-Admiraal Joost de Moor aan boord leggende: vier andere Galleijen randden Kapitain Logier Pietersz. aan, en de overige Galleijen besprongen de Hollandsche Gallei: dus eene wyl met schieten gestreeden hebbende, hebben twee der vier Galleijen, die Logier aan boord laagen, ook de Zeelandsche Gallei aangevallen: daar na de twee andere Logiers schip ook

verlatende, zyn mede op de Hollandsche Gallei 1603.
aangevallen, van welke eene, de Hollandsche Gallei weder verlatende, de twee, die den Vice-Admiraal aan boord laagen, te hulp is gekomen, alles onder een geweldig schieten met allerhande Geschut. Het Rädezeil van Cryn Hendriksz. kon, door gebrek aan Wind, niet by de werken komen, dan slegs met zyn best te doen door van verre te schieten naar de Galleijen, die den Vice-Admiraal aan boord laagen. Dit gevegt der Galleijen tegen scheepen, die dergelyk ongewoon zyn, en agt Galleijen met vier Jagtscheepen tegen twee scheepen en twee Galleijen, nu lang geduurd hebbende, zyn Spinola's Galleijen, vreezende, dat de Zeelanders ontzet mogten krygen, en ziende, dat zy grote schaade aan volk, slaaven en riemen geleeden hadden, en geene overwinning konden behaalen, hoe verwoed zy hen ook hadden aangevallen, zeer verminderd in wan-orde naar het Sluissche gat afgeroeid: zy bevonden onder de dooden hunnen Overften Don Frederico Spinola, dikwils in 't schieten getroffen; hy was uit het geslagt van Spinola van Genua, van grote middelen en bedryf, en vyand van Andrea Doria's huis: nog zegd men, dat 'er omtrend agthonderd Mannen zo Soldaten, als scheepsvolk en slaaven waren dood gebleeven, en zeer veele gekwetste: dog het getal kon niet zeeker bepaald werden, vermits het zeer bedekt gehouden is.

Spinola, met nog agthonderd, dood.

Van de Zeelanders vond men zesendertig dooden en omtrend zestig gekwetste, hunne scheepen en Galleijen voor de roerscheuten beeter bevryd zynde: onder de dooden van naam was de Kapitain Jakob Michielsz. met zynen Lieutenant van de swarte Gallei: van de zesendertig Engelsche Soldaten op twee scheepen waren 'er agt dood en vyftien gekwetst. Onder de gekwetste waren de Vice-Admiraal Joost de Moor, met drie gevaarlyke wonden, en de Kapitain Logier Pietersz. dog zy werden naderhand beide van hunne wonden geneezen.

Dooden en gekwetste der Zeelanders.

Geduu-

1603. Geduurende dit gevegt het schieten te Vlissingen gehoord werdende, is de Heer Guilliam, Heer van Haultain, Admiraal van Zeeland, terstond met alle het volk, dat 'er tegenwoordig was, gegaan in vier Oorlogs-scheepen en een Jagtschip, en zyn, zo goed zy konden, naar het Sluysche gat gevaaren; maar de Spaansche Galleijen waren vertrokken, eer zy daar konden komen, zo dat zy te zamen met blydschap Gode opentlyk dankten, hem alleen den lof toeschryvende, en te zamen zingende den vierendertigsten Psalm: want het was ongetwyffeld een dapper stuk met zo weinige scheepen en zulk eene kleine magt agt Galleijen en vier Jagtscheepen, met zo veel volk toegerust, en dat met zo weinig wind, te wederstaan. Ter gedagtenis hier van deeden die van Zeeland leg-penningen van zilver en kooper slaan, op welker eene zyde stonden twee scheepen en twee Galleijen, met dit randschrift, *Cedunt triremes navibus*; 1603. op de andere zyde de Spaansche Galleijen met dit randschrift, *Victæ perempto Spinola*, 26 *May*, beide beduidende, de Galleijen wyken voor de scheepen; en Spinola overwonnen en gedood: zo dat de Galleijen niet meer ontzien werden van wel toegeruste scheepen, al is 'er stilte.

De Admiraal Haultain vaard naar het Sluissche gat.

Gedenk penningen geslaagen.

In 't voorgaande Boek hebben wy den staat van het gemuitineerde en gebanne Krygsvolk des Aards Hertogs verhaald, hoe die, in Louwmaand, weder te Hoogstraten waren gekomen, en hadden, in hunnen laatsten togt, Joudoigne ingenomen, daar de Kompagniën Ruiters van Nicolaas Basti en Grave Jacomo Belgioso in Guarnizoen laagen, welke zy beleefd behandelden, gelyk zy ook dergelyke beleefdheid te vooren van hen genooten hadden. Zy hadden daar eenige Dorpen en twee Edelmans huizen gebrand, om het Land van Namen onder hunne schatting te brengen: dog waren, in 't wederkeeren, in groot gevaar van geslaagen te werden door den Grave Frederik van den Bergh, die daar

Handel der Gemuitineerden.

Joudoigne ingenomen, en eenige Dorpen verbrand.

toe sterk binnen Thienen lag, en, zo men zeide, eenige der voornaamste onder de Gemuitineerde had omgekogt; maar deeze aanslag ontdekt zynde, hebben zy zeven of agt van de hunnen gevangen, en eenige derzelve, Officiers zynde, gepynigd, van welke twee Oversten onder de ruitery, met derzelver Dienaar, met de voeten om hoog gehangen werden: desgelyks nog agt den 9[den] van Louwmaand, die alle, zo zy voorgaven, van den Aards-Hertog omgekogt waren, zynde eerst onlangs onder hen gekomen: dus hielden zy zeer streng regt en goede krygs tugt. In 't wederkeeren van Namen hadden zy den Heere Ferdinando Lopes, Gouverneur van Karpen, gevangen. 1603.

De Gemuitineerde hangen eenige van hunne Oversten op de beenen op.

Zy wierden genoemd de hoop, dog regeerden als een nieuw Gemeene Best; zy hadden hunnen Oversten en Raad; verkoozen onder hen een Hoofd, Electo genoemd, dien zy een Zeegel maakten, daar in waren zeeven Slangen om elkanderen gewrongen, uit alle de hoofden de tongen steekende, met opschrift, *tuto in ore, è sua Excellenza in nostro favore*, willende daar mede zeggen, dat hunne zaken bestonden geheel in 't geld en in de gunst van zyne Excellentie, den Prince Maurits. Hunne Overstens en Regeerders waren Kapitain Fredrigo, een Italiaan, en Kapitain Rodrigo, een Spanjaard, met eenige Nederlanders, onder welke wel van de voornaamste waren Thomas Filler en Papouken, die een verbanne van Geertruydenberg was, alle kloeke Overstens.

Regeerings-manier der Gemuitineerde.

Nopens de ordonnantiën, die zy, gelyk ons veele, welke te Hoogstraten onder hen verkeerd hebben, berigtten, nauw onderhielden, hebben wy goed gedagt de voornaamste, wegens derzelver zeldzaamheid, hier te verhaalen.

Ordonnantien der Gemuitineerde.

Die zig tot den hoop kwamen voegen wilden zy niet aannemen, dan eenige op goede gerugten, die dan moesten te vreden zyn eenige stokslagen te ontfangen om hun lang vertoeven: die aannemende,

1603. namen zy hen op een kruisje, daar toe geschikt, den eed af van alle hunne regten en ordonnantiën te onderhouden, op de volgende straffen:

Die uit zyne kleederen gaat, werd driemalen gewipt. Die in den wapenroep niet verschynd, werd met grove kluppels geslagen, dat zy Palis-slaan noemen. Die op de wagten slaapt werd gehangen. Die iets steelen, klein of groot, werd dood geschooten. Die iets buiten den hoop klapt, waarom 'er een wapenroep was, werd gehangen. Desgelyks die meend weg te loopen. Die vloeken of sweeren moeten 24 Uuren in eenen diepen mand, zonder eeten of drinken, onder de galg hangen. Die vegten of geweer trekken moeten tot den dood door de spiessen danssen. Die heimlyk elkanderen iet in 't oor luisterende gezien worden, werden met kluppels geslaagen. Die 's avonds na 9 Uuren ligt hebben of drinken werden gevangen en gewipt, of in den voorsz. mand gehangen. Die uit zyne kleederen by de Vrouw komt werd gewipt. Die op zyne wagt niet past werd gehangen. Die met gesloote deuren slaapt werd gevangen en gestrafd. Die eenige brieven, kleine of grote, op het Kasteel medebrengd, zonder te kennen te geven, werd gehangen. Die eens heimlyk een geschenk ontfangd, werd van zyne bediening afgezet en gestrafd. Die met de kaart of eenig ander tuig speeld, moet 24 Uuren in den mand hangen. Wanneer 'er eenige brieven van den Aards-Hertog of iemand anders komen, werd 'er een wapenroep gemaakt, de hoop vergaderd, en dus werden zy ontfangen by de geene, die de wagt hebben, en dan door den Major opentlyk by den Electo en zynen Raad gebragt, die terstond op een Hof vergaderden, daar de Secretaris hun allen de brieven voorlas; vervolgens werd het oordeel van den Electo en Raad aan den hoop te kennen gegeven: en dat hun niet behaagende, riepen zy alle *non, non, non!* en dan werden aanstonds veele scheuten naar den Electo gedaan,

daan, zo dat hy schielyk moest bukken agter eene zeer dikke plank, op welke hy en de Raad te vooren leunden, anders was hy in gevaar van zyn leeven. Daar na riep de hoop weder *Signor Electo, Signor Electo!* dan regtte hy zig weder op, en op nieuws met zynen Raad iets besllooten hebbende, las de Secretaris dit weder opentlyk den hoop voor, dat dikwils op deeze wys geschied, tot dat de hoop eenpaarig daar in bewilligde, en riep, *Si, si, si!* of elk op zyne beurt. Geene Vrouwen mogten op het Kasteel van Hoogstraten by haare Mannen komen, dan alleen door de Stakerzels met hen spreeken; nog elkanderen eenigen kost, kleederen of dergelyk overhandigen, op zeekere daar op gestelde straffen. Alle de Vrouwen moesten blyven by de Ruiters in 't Dorp, dat rondom begraaven was, en wagten, tot dat haare Mannen by haar kwamen. Niemand onder hen mogt zeggen, dat hy voor den Aards-Hertog of deszelfs magt vreesde, en wel met hem wilde verdraagen, met iet van hunne agterstellen kwyt te schelden, of hy werd gehangen. 1603.

Hun getal vermeerderde daaglyks: want eenige hoopen uit het Regiment van den Heere van Archicourt, en uit de Guarnizoenen van Gelre, Stra'e en Erckelens, zig niet kunnende onderhouden, vielen hun toe.

Het kleine Guarnizoen van 's Hertogenbosch begon ook te muitineeren; maar de Hertog besloot die voor alle te vreden te stellen en te betaalen, zynde maar 6 of 8 Maanden ten agter, gelyk hy ook te Mechelen deed.

De Aards-Hertog en Spaansche Raad hadden besllooten die van Hoogstraten te straffen, daar toe zy in deezen Zomer veel volk hadden doen aannemen, als, behalven de Italianen en Spanjaarden, die zy uit Italiën verwagtten, nog drie Regimenten, meest Duitschers, onder de Overstens Benting, den Grave van Biglia en den Heere van Rotonau; nog vyftienhonderd Ruiters in Loraynen en daar omtrend, De Aards-Hertog neemd veel Krygs-volk aan.

1603 trend, onder den Hertog van Aumale en den jongen Heere van Rhosne, een Lorayner, Zoon van den Maarschalk Rhosne, die voor Hulst bleef. Deeze Paerden zyn buiten Brussel, in Zomermaand, in tegenwoordigheid der Aards-Hertogin Infante, gemonsterd, en werden omtrend Leuven gelegerd, daar zy den Landman al zo groten overlast deeden, als de Gemuitineerde konden doen.

Overlast van des Aards-Hertogs Soldaten.

Die van Artoys, Rysel, Douway en Orchiers bewilligden te zamen op te brengen vyftienhonderd en die van Henegouwen agthonderd Mannen, en beloofden die te betaalen, daar over de Zoon van den Præsident Richardot Kollonel zou zyn. Met deeze grote magt was het voornemen de Gemuitineerde te straffen, en vervolgens Berck en Meurs weder te belegeren, merkende, dat de vereenigde Landen zig alleen op den teegenweer toelaagen, missende het Krygsvolk, dat zy uit Schotland en Engeland meenden te krygen.

La Biche voorziet het Kasteel van Wouwe van leeftogt.

Deeze magt des Aards Hertogs onder Graaf Frederik van den Bergh begon, in Hooimaand, in Braband te vergaderen, daar de Heeren la Biche en de Rhosne, met een sterk geleide, het Kasteel van Wouwe van leeftogt verzorgden, en verder geschiedde daar na de voornaamste vergadering te Ballart buiten Lier, en te Beringhen onder Diest, daar ook de Wagens met Geschut gemonsterd werden.

Die van den hoop begonnen op deeze tyding te rug te denken, en zouden toen wel eene goede vereeniging, zo hun die op goede verzeekerdheid aangebooden was, hebben aangenomen, hoewel de Heer Justinus van Nassau, Gouverneur van Breda, in Louwmaand te vooren Kapitain Griffon met dertig Ruiters naar Hoogstraten aan hun gezonden had, om met hen naar Namen te ryden, om den Vyand afbreuk te doen, en dus te zien, of zy op andere ryzen te zamen sterker zouden kunnen uitryden, ten einde hen daar door meer aan hunne zyde te verbinden; maar zy weezen dat beleefd van

de

de hand, toen nog niet goed vindende zig met de 1603.
Staten te vermengen en den Oorlog te voeren: dog nu door Prince Maurits van des Aards-Hertogs voornemen gewaarschuuwd zynde, dat hy wel wist, wat doorn zy in zynen voet waren, daar tegen hy zig zo ver uitgelaten had, dat hy met eer niet kon met hen handelen, ook hunne schuld te groot zynde, om te betaalen, was 'er geen andere weg, dan hen te kastyden en te onder te brengen, ten voorbeeld voor anderen, enz. hierom bood hy hun zyne hulp aan, indien zy hem dat in tyds verzogten. Dit aanbod namen zy aan, en zouden hem 14 Dagen, voor dat het Kasteel van Hoogstraten in gevaar zou komen, waarschuwen en verzoeken.

De Gemuitineerde werden door Prince Maurits gewaarschuuwd van des Aards-Hertogs toestel.

Hier mede ging de tyd voor by tot den 25sten van Hooimaand, wanneer Graaf Frederik van den Bergh met een Leger van dertienduizend Mannen te voet en drieduizend te paerd, en negen stukken Geschut, uit Turnhout trok: waarom de Gemuitineerde besloten agthonderd Mannen met den Electo te Hoogstraten te laten, en het overige volk naar Oosterhout te doen gaan, om bystand van Prince Maurits te vorderen, het welk geschiedde den 26sten, juist wanneer Graaf Frederik met het geheele Leger voor Hoogstraten kwam, legerende deels in de Vryheid en deels tusschen de Vryheid en het Kasteel, vyandlykheid beginnende.

Graaf Frederik van den Bergh komt te Hoogstraten tegen de Gemuitineerde.

De Gemuitineerde zonden terstond aan Prince Maurits om hulp, dat hun deels den 27sten toegezegd werd; daar op, den 29sten, hunne Afgevaerdigde in 's Hage kwamen, en ook werd dien zelven avond, op hun verzoek, het besluit gezonden, daar op de Gemuitineerde, den 1sten van Oogstmaand, hun antwoord zonden; namelyk,

De Gemuitineerde verkrygen hulp van Prince Maurits.

Dat zy te vreden waren aan Prince Maurits eed te doen en te beloven met en voor hem tegen zynen vyand met allen yver te vegten; en die vlugtende, zouden zy dien helpen vervolgen en ver-

Voorwaarden van het verdrag tusschen Prince Maurits en de Gemuitineerde, den 1 Augustus.

1603. slaan, onder beding, dat indien de vyand geslagen en daar door een gemeene afval veroorzaakt werd, de vereenigde Staten, hen zouden doen betalen uit de Landen, nu onder den Aards-Hertog zynde. Dat zy niet gehouden wilden zyn in 't verdrag van lyfs-genade nopens de Krygsgevange. Dat zy tot geene andere ondernemingen of belegeringen, zonder nieuw verdrag, zouden werden gebruikt. Eindlyk, dat zy niet wilden over Zee gaan, enz.

Hoogstraten beschooten. Volgens dit verdrag kwam het Leger van Prince Maurits ondertusschen, den 2den, 3den en 5den van Oogstmaand, omtrend Geertruydenberg by een: Graaf Frederik begon ter zelver tyd zyne loopgraven voor Hoogstraten, plantende het Geschut, en daar mede, zo veel hy kon, die van het Kasteel beschaadigende, vermits zy geen Geschut binnen hadden.

Oproer te Geertruydenberg. Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau waren, den 5den, ook binnen Geertruydenberg gekomen, wanneer 'er, dien zelven Dag, door misverstand, een oproer was ontstaan tusschen het Engelsch en Fransch Krygsvolk van 't Regiment des Heeren van Bethune, daar 'er verscheide dood bleeven, en de Heer van Bethune, die zig onverdagt onder de Engelschen geworpen had, doodlyk gekwetst werd: dog deeze oploop werd ten laatsten door Prince Maurits en andere, die kwamen toeloopen, gestild en gescheiden.

Den 7den is Prins Maurits vroeg met zyn Leger van Geertruydenberg opgetrokken en te Gilsen komen legeren, daar zyne overige Ruitery by hem kwam, en hy de benden der Gemuitineerde vond, sterk vyftienhonderd te voet en elf honderd te paerd, alle zeer fraai uitgeleeze volk: hy was sterk vyfennegentig honderd te voet en drieduizend te paerd, en dus te zamen elfduizend te voet en eenenveertig honderd te paerd, hebbende by zig twaalf halve Kanonnen met derzelver toebehooren.

Prins Maurits ontzet het Kasteel van Hoogstraten. Den 8sten legerde Prins Maurits op de Heide by een beekje, tusschen Balen en Hoogstraten, op eene halve

halve Myl na by zynes vyands affneiding: daar tegen zond Graaf Frederik omtrend duizend te paerd uit zyn Leger, om te schermutzelen, die Prins Maurits over het beekje door de Gemuitineerde deed bejeegenen. 1603.

Den 9den trok Prins Maurits met zyn Leger over het beekje: daar tegen had Graaf Frederik eenen Wagenburg geslaagen en Geschut geplant, zendende weder Ruiters uit, om door schermutzelen Prince Maurits volk onder zyn Geschut te brengen; dog daar werd niets anders uitgeregt.

Nog voor den Middernagt begon Graaf Frederik zyne baggagie weg te zenden, uit vrees, dat hem de noodige toevoer voor zyn Leger mogt benomen werden, en daar op deed hy, door de lange en holle straat van Hoogstraten, het Geschut en de Wagens volgen, en hy zelfs volgde met alle de benden, behoudende zyne wagt, wel tot 's anderendaags 's morgens ten 6 Uuren, tegen Prince Maurits Leger, die eerst, door het afhaalen der wagt, van dit vertrek kennis kreeg, daar op hy zyn Leger deed gereed maken om te volgen.

Graaf Frederik breekt het Leger op.

De Gemuitineerde in 't Kasteel van Hoogstraten vielen vroeg uit op de agterste, daar zy den voorgem: jongen Heer van Rhosne, den aftrek doende, dood sloegen. Deeze jonge Heer werd door Prince Maurits in 't volgen, dood liggende, gekend en als een goed Krygsman beklaagd, want hy te vooren in Holland gevangen was geweest; des hy hem eerlyk deed, tegen het genoegen der Gemuitineerde, in eene kist leggen, en met eenen Trompetter by zyne vrienden brengen, om hem met eer te begraaven.

De jonge Rhosne voor Hoogstraten verslaagen.

Eer Prince Maurits Leger in orde kon komen, was des Aards-Hertogs Leger al ver voor uit, byna de holle straat door; des hy terstond verscheide Ruiters nazond, die hunnen Vyand op de Heide vonden, trekkende in goede orde naar St. Lenaerts: hier op hebben Prince Maurits Ruiters, ook meest

Des Aards-Hertogs Leger trekt zo geschikt te rug, dat Prins Maurits het niet durfd aantasten.

1603. door de holle straat zynde, zo hard op des Aards-Hertogs volk aangedrongen, dat zy moesten stil staan en hun het hoofd bieden; maar alzo Prins Maurits zyn voetvolk niet zo spoedig door de holle straat kon brengen, vermits die zeer lang en vuil was, en het dien dag ongemeen reegende, blixemde en donderde, vond hy niet geraaden des Aards-Hertogs Leger, dat in goede slag-orde stond, alle zyne Ruiters aan de hand had en wel voorzien was van Geschut, dat hem nog ontbrak, met zyne Ruitery alleen aan te tasten.

Graaf Frederik van den Bergh en Don Louys de Velasco, Overstens des Aards-Hertogs, merkende, dat het Prins Maurits niet wilde waagen, namen die geleegenheid waar, en trokken zagt in slag-orde voort tot eene andere holle straat, loopende naar St. Lenaerts, eer Prince Maurits voetvolk op de Heide kon komen, zo dat zy den slag met goed beleid ontkwamen.

De Gemuitineerde toonden zig zeer verwoed en hadden gaerne den slag gewaagd; maar Prins Maurits wilde, in die slegte gesteldheid van zaaken, zyn geluk niet in de weegschaal stellen, alzo hy het Leger van den Aards-Hertog zo beschouwde, dat zy met goede orde zouden gevogten hebben. Dit Spaansche Leger dus weggeraakt zynde, keerde Prins Maurits naar Hoogstraten te rug en legerde te Minderhoudt, de Gemuitineerde van het beleg bevryd hebbende. Na dit ontzet reed hy, met zes of zeven van de zyne, onder de Gemuitineerde, die zig alle zeer verwonderden, dat hy zig dus onder hen dorst betrouwen; hy gaf hun de hand, groette de aanzienlykste, en trok daar door hunne harten tot zig; zy deeden hem grote eer aan, en bragten hem weder in zyn Leger.

Prins Maurits betrouwd zig onder de Gemuitineerde.

Trekt voor 's Bosch.

Hier na was Prins Maurits gezind by deeze geleegenheid voor 's Hertogenbosch te vallen, om dat geen vreemd Guarnizoen nog Gouverneur daar binnen was; maar daar toe geenen last van de Staten

Gene-

Generaal hebbende, schreef hy hun terstond, den 1603.
10[den], dit zyn voornemen: zy antwoordden hem, den 11[den], dit niet goed te vinden, om dat des Aards-Hertogs Leger daar nog by een was, het te veel kosten zou, en men die van Zeeland genoegen moest geeven, om in Vlaanderen te vallen, en dat hy daarom naar Bergen zou trekken: dog daar na, op zyn verder schryven, stelden zy het in zyne keur, daar mede 8 Dagen verliepen: hier door won des Aards-Hertogs volk tyd, om op hunne zaaken te letten, en die alom te herstellen. Na 8 Dagen begon Prins Maurits naar 's Hertogenbosch te trekken, daar hy, den 19[den], voor kwam; en niet tegenstaande hy wel dagt, dat zyn vyand in zo veele Dagen weder moed zou geschept hebben en hem op de hielen volgen, vond hy het zelve nogtans geraaden, om zynen vyand verder den geheelen Zomer in Braband te houden, dus den Winter te winnen, en te beletten eene zo grote magt en het voornemen van zynen vyand, om over den Rhyn te trekken, of iets aan te tasten, daar door de vereenigde Landen tot verweering op hun eigen Land, tot deszelfs verderf, genoodzaakt zouden werden.

Reedenen, waarom Prins Maurits voor den 's Bosch trekt.

Hierom is hy te Vugt gekomen, en heeft terstond zyn Leger dapper doen beschanssen: dog gelyk hy gevreesd had is het gebeurd; des Aards-Hertogs Leger was hem gevolgd, en legerde, den 21[sten], te Doegen, Gester en Schindel, terstond Elckendonck en Hintem innemende, om die zyde van de Stad oopen te houden, daar hy zig beschanste.

Des Aards-Hertogs Leger volgd Prince Maurits.

Schoon het klaar te zien was, dat Prins Maurits voor deeze Stad geen byzonder voordeel zou behaalen, dewyl die niet beslooten veel minder gewonnen kon werden, en hy daar lang voor blyvende, zou veroorzaaken, dat die van binnen Guarnizoen zouden moeten innemen, en alle hunne plaatzen, die zy nog rondom hadden, beswaarlyk te beschermen maken, hebben nogtans de vereenigde Landen,

Reedenen, waarom beide de Legers zig voor 's Bosch hielden.

1603. om den Zomer door te brengen, en den sterken vyand, die, omtrend deezen tyd, nog vierduizend Italianen in Nederland kreeg, in Braband te houden en van den Rhyn af te keeren, ten einde zy daar niet tot tegenweer genoodzaakt zouden werden, indien de Aards-Hertog iets anders voor nam, gelyk zy wel beslooten hadden, voor hunne zaaken dienstig geoordeeld liever, zonder hoop van winst, daar te blyven liggen ter beleediging, dan in den Bommelschen Waerd of andere plaatzen ter verdeediging, en gevolglyk den vyand liever daar te houden, dan in 't onzeekere op te breeken: waar over de Staten Generaal beslooten de belegering tot in den Winter aan te houden, gelyk zy deeden tot den 5den van Slagtmaand.

De Aards-Hertog kon zyn Leger van daar niet trekken, zonder merklyk verlies van de Stad, want hem meermalen door die van de Stad geweigerd was Guarnizoen in te nemen, zeggende, hy zou hunnen vyand daar van houden, slaan, of dwingen te vertrekken, zy zouden hunne Stad wel bewaaren.

Hier over begroeven zy zig van beide zyden zeer sterk met schanssen en loopgragten, de een naar de Stad, de ander naar zynes vyands Leger. Graaf Frederik maakte eene sterkte, de Starreschans genoemd, van waar hy zeer wel kon schieten in 't deel van Graaf Ernst van Nassau, diens Geschut, liggende te groot Pettelaar, dapper daar tegen schoot, en dus hield zig elk op zyn voordeel.

Verder zyn 'er niet boven twee of drie verhaalens waerdige zaaken voorgevallen: onder andere trok de Marquies de la Bella, Broeder van den Prince de Avellino, den 1sten van Herfstmaand, by het donkere uit des Aards-Hertogs Leger, met omtrend vyfendertighonderd Mannen, gekoozen uit alle de Regimenten, stil zonder Vaandelen of Trommel te slaan, door de Stad en buiten om, buiten de St. Jans Poort, en namen daar eene hoogte in, Trent genoemd,

noemd, zeer geleegen, om den toevoer tot hunner 1603.
vyanden Leger van Hemert over Vlymen geheel af te snyden, daar hy zig terstond beschanste met eene meenigte van medegebragte mutzaarden en aarde, daar van Prins Maurits eerst na middernagt onderregt werd, die terstond in haast zyn gansche Leger deed in de wapenen komen, eenen wapenroep makende, nam met zig omtrend tweeduizend Engelsche, Fransche, Schotsche en andere te voet, belastende nog meer voet- en paerdevolk hem te volgen, is gekomen by de afsnyding, die byna eene Mans lengte hoog was gebragt, en is 'er, omtrend 1 Uur voor den Dag, met alle geweld van drie zyden op aangevallen: die van de Schans, zynde Spanjaarden, Italianen en Duitschers, deeden alien tegenweer, om de plaats te bewaaren; maar na een klein Uur vegtens begonnen die van binnen te beswyken en de vlugt naar de Stad te nemen, daar de Poorten geslooten waren, zo dat 'er daar door wel omtrend vierhonderd gedood en tweehonderd gevangen werden, daar onder de Marquies de la Bella, die, zeer gekwetst, terstond gestorven is: daar bleef ook zeekere vermaarde Kapitain Ruck, met andere Kapitains en Bevelhebbers: onder de gevange was Blyleven, Overste Luitenant van Hachicourts Regiment, met nog drie Kapitains en andere Officiers. Van Prince Maurits zyde werden 'er omtrend veertig gedood en honderd gekwetst. De Engelsche Kollonel Sir Horatio Veer gedroeg zig daar manlyk. De Schans deed Prins Maurits verder opmaken onder de genaade van het Geschut der Stad, en gaf die aan de Gemuitineerde te bewaaren.

De Marquis de la Bella eene Schans buiten de Stad makende, werd door Prince Maurits verslaagen, den 1 September.

Den dooden Marquies de la Bella zond Prins Maurits in een paerden-kleed met eenen Trompetter naar de Stad, dat die van de Stad zeer veragtlyk voorkwam: dog de Trompetter had last dat te verantwoorden, met hun aan te zeggen, hoe hy hun te vooren zeer eerlyk gezonden had het lighaam van den jongen Heer van Rhosne, het welk

1603. zy zeer onwaerdig en onbeleefd van zynen Trompetter hadden aangenomen: des moesten zy in 't vervolg beleefdheid leeren erkennen.

Alzo Graaf Frederik eenen Trompetter zond, om, volgens het verdrag van lyfs-genade, de gevange te lossen, heeft Prins Maurits geantwoord, dat hy verwittigd was, hoe zy in Vlaanderen voor Oostende zeer moorddadig hadden gehandeld met eenige van het volk van Graaf van Ernest van Nassau's Regiment, schipbreuk geleeden hebbende, doende kranke, gewonde en andere ophangen; daarom liet hy hem weeten, dat hy, ter vergelding, eerst een deel van deeze gevange zou laten ophangen, en dat zy verder zouden gedenken, als zy 'er eenen van de zyne ophingen, hy 'er twee tegen eenen zou doen ophangen.

Het verdrag van lyfs genade voor Oostende gebroo-ken zynde, moesten twaalf gevange by looting werden opgehangen.

's Anderendaags, den 16[den] van Herfstmaand, is de geweldige Provoost van het Leger by deeze tweehonderd gevange, de Bevelhebbers daar uitgenomen, gezonden, met zo veele briefjes, als 'er gevange waren, uit welke elk een moest trekken; op twaalf van dezelve stonden galgen, en die deeze trokken, zouden moeten hangen, om hunne vyanden lyfs-genade te doen onderhouden: dus werden deeze 's anderendaags, tot hun groot ongeluk, opgehangen, in 't gezigt der Stad; dog een der twaalf kreeg genaade, verbeeden door eene jonge Dogter, vermits zyne jongheid en andere reedenen.

Des Aards-Hertogs Leger meermaalen aan nooddruft gebrek hebbende, hebben die van de Stad hun dat, den 9[den], geweigerd, ten ware zy hun daar tegen koorn in de Stad zonden.

De Marquies Malaspina en de Heer van den Tempel werden te gelyk uit 's Bosch de beenen afgeschooten.

Daaglyks viel 'er niets byzonders voor dan schieten, de een tegen den anderen met grof Geschut, daar door, den 3[den] van Wynmaand, geschooten werden de Marquies Malaspina en de Heer van den Tempel, op deeze wys. De Marquies Malaspina was, den 28[sten] van Herfstmaand, door de Gemuitineerde

tineerde in 't Land van Kuyk gevangen, van den 1603.
Aards-Hertog te Venloo komende, om naar het Leger te ryden: dus door de Gemuitineerde in 't Leger voor 's Bosch gebragt, en, den 3den van Wynmaand, met den Heer van den Tempel en Corbeque, by Prince Maurits op het middagmaal geweest zynde, en wederkeerende naar Vlymen, daar de Gemuitineerde laagen, zyn deeze beide Heeren, op den weg naar Deuteren neevens elkanderen rydende, met eenen koogel, van de Stads Poort komende, de beenen afgeschooten, treffende de koogel de vier beenen door de buiken van beide de paerden, welke dood bleeven: de Heer van den Tempel storf nog dien zelven dag: dog de Marquies behield het leeven, en, de voeten af zynde, leerde hy op steltjes gaan.

De Heer van den Tempel sterfd en werd begraven, en du Boys Præsident van den Krygsraad in zyne plaats.

De Heer van den Tempel werd van een ieder zeer beklaagd: hy was een oud ervaare Krygsman en kloek Edelman, en was Præsident van den Krygsraad: hy had de Landen meer dan 30 Jaaren gediend, en werd, den 20sten, zeer pragtig te Heusden begraven, Prins Maurits, Graaf Willem van Nassau, de Vorst van Anholt en het gantsche Hof het lyk vergezellende. De Ritmeester du Boys werd in zyne plaats tot Præsident van den Krygsraad gesteld.

De Aards-Hertog, in 't Leger gekomen, tragt, den 14 Octo-ber. te vergeefs een Schans in te nemen.

Den 4den van Wynmaand kwam de Aards-Hertog zelfs in 't Leger voor de Stad en ook in 's Hertogenbosch, altyd werkende, om 'er Guarnizoen in te krygen: den 6den, ziende, dat te Deuteren nog maar eene kleine affnyding was, dagt hy Prince Maurits dat Schansje af te nemen, om daar door den toevoer tot zynes vyands Leger af te snyden, en heeft, den 13den, 's avonds zeer veel voetvolk in de Stad doen komen, en is, by het donker, daar mede de St. Jans Poort uitgetrokken, daar hy met haast op eene hoogte eene Schietschans deed maken, en zes stukken Geschut planten, en deed in een water, dat breed en moeraschsig was, liggende

1603. tusschen de Poort en de voorsz. affneiding, veele pleiten brengen en met Krygsvolk vullen, om daar mede over te vaaren, en die affneiding, die niet sterk gemaakt was dan tegen eenen musquet scheut, in te nemen. Den 14^{den}, voor den dag, deed hy eenen wapenroep maaken by nieuw Heerlaar, om Prince Maurits derwaards te lokken; maar vermits die van Deuteren een vuurteeken deeden, is Prins Maurits zelfs met eenige hoopen volk derwaards getrokken, en ontdekte, met het aanbreeken van den dag, eer hy daar kwam, des Aards Hertogs Schietschans, die terstond verwoed heevig op de affneiding begon te schieten, daar alle de scheuten van voor tot agter door vloogen, zo dat de Wagt zig, ter bevryding, in de aarde moest begraven: Prins Maurits ging liggen agter in de hoogtens, digt by de affneiding, en deed drie veldstukken haalen en tegen zynen vyand planten; maar eer die gehaald en gereed waren, had de Aards-Hertog al honderd zesenzeventig scheuten gedaan, en het Schansje geheel verpletterd: dog Prins Maurits met zyne drie stukken mede beginnende te schieten, kreeg des Aards-Hertogs volk den schrik op het lyf, en liepen alle uit de pleiten weg, zo verbaasd, dat zy het Geschut en alles, wat 'er was, verlieten, dat Prins Maurits wel zou gekomen hebben, had het de Moerasch niet belet: waarom des Aards-Hertogs volk daar na nog spoedig het Geschut weghaalde; maar Prince Maurits volk, door de Moerasch komende, haalde de koogels, balken, planken, horden en schanskorven weg, daar mede zy het Schansje weder opmaakten, ook tegen grof Geschut; en dit was de uitkomst van des Aards-Hertogs eigen aanslag.

Alzo nu deeze twee Legers elkanderen niet veel beschaadigen konden, heeft de Aards-Hertog, onder voorgeeven van aanslagen te doen, omtrend drieduizend Mannen in de Stad doen komen en logeeren, tegen het genoegen der Burgery, welke

riep,

riep, dat het tegen zyne belofte was, enz. dog overmeesterd zynde, moesten zy swigten, alzo eenige daar over gestrafd werden. 1603.

Den 5^{den} van Slagtmaand, als het nu Winter geworden was, stelde Prins Maurits zyn Leger in slag-orde, en verliet, met goede orde, alle zyne werken voor de Stad, het eene na het andere, zo dat hy op den middag byna eene kleine Myl van de Stad was getrokken, en ging legeren aan den Kuykschen hoek op het vlakke veld, om te zien, of hem de Aards-Hertog zou durven volgen, daar hy, den 6^{den}, bleef liggen: dog den zelven nagt begon des Aards-Hertogs Leger ook op te breeken, kwam, den 7^{den}, te Helmont, en trok van daar de Kempen in, scheidende, om te overwinteren: ten zelven dage bragt Prins Maurits zyn Leger naar het huis te Hemert, daar hy opbrak, elk naar zyne Guarnizoenen trekkende.

Beide de Legers voor 's Bosch breeken op, in November.

Terwyl deeze Legers voor 's Hertogenbosch laagen, zyn 'er veele heevige geschillen geweest tusschen de Staten der vereenigde Landen en de Gemuitineerde, Electo en Raad: na veele twisten hebben zy hebben zy bewilligd den Gemuitineerden de Stad Grave in te ruimen, welke Hoogstraten in handen van Prince Maurits stellen zouden, schoon het veele vreemd en gevaarlyk voorkwam: dog zy reekenden het bekwaamer dan Rhynberk, de Rhynsche en Westphaalsche Landen en Geestlykheid, die hen zeer vreesden, daar mede zeer gelievende. Dit verdrag werd besllooten te Vucht in 't Leger voor 's Hertogenbosch, den 1sten van Slagtmaand, des Jaars 1603, op deeze Artykulen;

De vereenigde Landen handelen met de Gemuitineerde, dien de Stad Grave geevende, den 1 November.

Dat de Gemuitineerde in de Stad Grave zouden trekken, en die 1 Jaar mogen inhouden, zo dat der Staten Krygsvolk 'er altyd, by dag en by nagt, vryen doortogt zouden hebben. De Gemuitineerde, Electo en Raad, zouden den Staten en Prince Maurits eed doen, dat zy den Koning van Spanje en Aards-Hertog zullen beoorloogen, zo lang

Artykulen van het verdrag.

zy

1603 zy niet hereenigd zyn: zouden ook over alle Rivieren en doogtogten vryen doortogt hebben, zo zy binnen het Jaar met den Aards-Hertog niet verdroegen, en zouden, na het eerste Jaar, voor langeren tyd mogen handelen. Prince Maurits intusschen eenigen aanslag voornemende, en zy daar van verwittigd zynde, zouden met gelyk getal hem dienen, of in zyne afweezigheid de Heeren Graven Willem, Hendrik, Ernest en Lodewyk van Nassau, en zulks op eige kosten, met alle hunne magt, uitgezonderd agthonderd, die zy in hun Guarnizoen zouden laten: de togt langer duurende, zouden de Staten hun onderhoud bezorgen, en over de vrye buiten zouden zy handelen: zy zouden hun Leger afzonderlyk hebben, en tot geen graven of stormen, dan ter eige verweering, gedwongen werden. De Stad Grave belegerd werdende, zouden zy die beschermen, aanvaerdende alle Guarnizoen, dat Prins Maurits noodig zou oordeelen. Met den Aards-Hertog over een gekomen zynde, zouden zy de Stad wedergeeven, gelyk zy die ontfangen hadden, nalatende alle Krygs tuig, tenten, enz. In 15 Dagen na de hereeniging met den Aards-Hertog zouden zy de Landen geen Oorlog aandoen, en in de Stad Grave niet handelen, dan met kennis van den Gouverneur en Stads Overheid, die ook het wagt-woord geeven zouden. Dat zy met den Aards-Hertog niet zouden handelen, dan met kennis van de afgevaerdigde der Staten, op verbeurte van alle de hun verleende voordeelen. Zy zouden geene schattingen mogen eischen van de vereenigde Landen, Steden en Dorpen, hun toebehoorende: ook van geene plaatzen, die aan het huis van Nassau behooren. Zo het de Regeering der Staten goed dagt voor de Grave eene andere plaats in te geeven, zouden zy dat moeten bewilligen: zy zouden ook agt Geizelaars geeven, van elk volk twee, naar der Staten en Prince Maurits goeddunken, die men zal mogen veranderen, en zullen

alom

laom wel behandeld werden. Zy zullen zig ook 1603.
met de Stad Grave niet bemoejen, nog der Burgeren huizen lastig vallen, en gelyk andere bezorgd werden, dog alleen voor honderd te voet en driehonderd te paerd: de overige zullen in de herbergen plaats nemen, of zig in de tenten behelpen, zig ook onthoudende van het Stads Krygs tuig. Zy zouden zig niet bemoejen met den Godsdienst binnen de Stad, maar hunnen eigen gebruiken. Zy zouden vry zyn van alle lasten en schattingen, zo wel in de Stad als in 't Leger. Zy zouden ook de Ontfangers van der Staten middelen tot den Oorlog niet beletten, maar die eer met hunne hulp bystaan. De Steden en plaatzen onder het Roomsche Ryk zullen zy geen geweld aandoen: desgelyks niet op den Rhynstroom, nog den gewoonen koophandel te water of te land bekommeren. Zo zy, van den Koning van Spanje of Aards Hertog geene betaaling krygende, die, door hulp der vereenigde Landen, van andere Landen kreegen, wilden de Staten, dat het dan een ieder zou vry staan te dienen, waar zy wilden, aan elk eenen behoorlyken vryheids-brief en getuigenis geevende. Zo dra zy de Grave wederleeverden, beloofden de Staten Hoogstraten ook vry over te leeveren, ten ware het hun intusschen door de Spaanschen met geweld of anderzins werd afgenomen. Der Staten Krygsvolk en zy te zamen om schatting of buid uitgaande, zou een derde deel van den buid aan der Staten Krygsvolk komen, en hun de schatting blyven; zy alleen uitgaande, zou het hun alles blyven; met gelyk getal uitgaande, zouden zy gelyk deelen. Dit verdrag moest wederzyds beswooren werden op lyfs straf te onderhouden. Alle, die zig naderhand by hen zouden voegen, zouden verpligt zyn den zelven eed te doen.

Dit dus in 't Leger te Vucht, den 1sten van Slagtmaand, beswooren zynde, heeft Prins Maurits Hoogstraten van hen ingenomen, en zy zyn daar

op

1603. op naar de Grave getrokken, daar Prins Maurits eene grote begraving deed maken, en daar binnen hutten bouwen, dat veele duizenden koste: dog de plaats was daar toe te laag, zo dat zy telkens, by hoog water, nat stonden: waarom de Boeren tusschen de Maas en Waal de Ruiters meest moesten huisvesten, want zy wel vyftienhonderd te paerd en tweeduizend te voet sterk waren, en konden zomtyds op eenen togt van die te voet nog vyf honderd te paerd zetten. Prins Maurits hield het Kasteeltie in de Grave nog bezet.

De Stadt Grave aan de Gemuitineerde voor Hoogstraten inge geven.

De Aards-Hertog hier en daar eenige van de Gemuitineerde gevangen gekreegen hebbende, dreigde die, volgens zyn Plakaat van verbanning, op te hangen: dog zy hebben hem terstond doen weeten, zo hy zulks ondernam, zy zouden het hem nadoen, beginnende van de hoogste, beoogende den Marquies Malaspina en andere.

Verhaald hebbende, wat in dit Jaar in den Nederlandschen Oorlog voorviel, zullen wy weder iets van Engeland en de Buurlanden verhaalen.

Jakob, Koning van Engeland, werd, met zyne Koningin, gekroond.

Te Westmunster by Londen in Engeland is Koning Jakob, met deszelfs Koningin, Anna van Denemarken, op St. Jakobs dag, den 25sten van Hooimaand, O: S: met grote en gewoone plegtigheden gekroond, gelyk in verscheide boeken te leezen is: kort na de krooning is hy, met zyn gansche Hofgezin, uit Londen westwaards naar Winchester en Salesburry vertrokken: desgelyks vertrokken de Gezanten van Koningen en Vorsten, weegens de Pest, die in deezen Zomer, van Bloeimaand tot in Wintermaand, te Londen zo sterk heerschte, dat men bevond, dat 'er zomtyds agtentwintig, dertig, ja drieendertighonderd menschen in eene Week storven, zynde de voornaamste Lieden 'er nog uitgevlugt. In deezen Zomer storven 'er, in Londen en deszelfs Voorsteden, meer dan vierendertigduizend menschen, en in 't geheele Jaar, van den eenen Kersdag tot den anderen, meer dan agtendertigduizend: men reekende, dat 'er vierendertigduizend van de pest,

34000 Menschen te Londen van de pest gestorven.

en

en vierduizend van andere ziektens gestorven zyn. In dit Jaar bevond men, dat 'er gedoopt zyn vierduizend zevenhonderd negenentagtig kinderen; hier van werd 'er nauwkeurig reekening gehouden en weeklyks aan de Stads Overheid gebragt. Als 'er geene buitengewoone ziekte heerscht, sterven 'er in Londen 's jaarlyks omtrend vierduizend menschen, gemeenlyk minder, dan 'er gebooren werden. 1603.

Deeze pest was wel een derde sterker dan die van het Jaar 1563, en wel de helft sterker dan die van het Jaar 1593: Londen is de pest zeer onderheevig, heeft daar op geene of zeer weinige schikking, en het gemeene volk myd die zeer weinig.

Van Venetiën werd berigt, dat 'er in dit Jaar vyfduizend vyfhonderd zesentagtig menschen zyn gestorven, daar onder tweënnegentig Turken en Joden: hier uit blykt, dat Venetiën en Londen omtrend eeven groot en volkryk zyn.

Venetien en Londen omtrend eeven volkryk.

Wy hebben in 't voorige boek verhaald, dat Enno, Graaf van Oost-Friesland, twist had met de Stad Embden: hier over is hy, in Maert van dit Jaar, zelfs naar Holland by de Staten der vereenigde Landen gerysd, daar over het verschil tusschen hem en de Stad is gereedentwist, en ten laatsten, door tusschenspreeken der Heeren Staten, in 's Hage wederzyds besloten te onderhouden deeze vyftien Artykulen, gedagteekend den 8sten van Grasmaand, des Jaars 1603.

I. Zullen alle gedaane beleedigingen en schriftlyke verongelykingen, voor al die, geduurende deeze beroertens, reegelregt of door omweegen, uitgegeeven zyn; ook alle misdaden, beschuldigingen, en in 't gemeen alles, wat ondernomen, uitgevoerd en volbragt is, ter oorzaak van de tegenwoordige geschillen, verandering, beroertens, en den staat des Oorlogs, waar en hoe het zy, zo in 't gemeen als byzonder, zyn en blyven vergeeten, en de verongelykingen hier mede ontzegd, opgeheeven en gereekend als niet gedaan of geleeden, zo dat hier om, nog om eenige gedaane schaadens of geëischte,

Verdrag in 's Hage tusschen den Grave van Oost-Friesland en de Stad Embden.

geheeve,

1603. geheeve, gebeurde, en met geweld opgehaalde schattingen, huuren, hoofd-lasten, van welke geene schuldbrieven zyn gegeeven, met den aankleeve van dien, ten geenen dage of plaatze eenige aanmaningen, moeilykheden, kwellingen of onderzoek tegen iemand gedaan zullen mogen werden: en zullen over zulks ook ophouden en gehouden werden als onverkreegen en ongedaan de beveelen en uitvoeringen der Keizerlyke Majesteit, tegen de Stad Embden, de Mannen van veertig en twintig, en andere Burgers en Inwooners verkreegen, met het gevolg en den aankleeve van dien, behoudens, dat de Burgermeesteren en Raad zyne Genaade van de Burgerlyke geregtigheden, daar in geroerd, en by dit verdrag niet bedongen, behoorlyk naar regt genoegen zullen geeven, binnen 3 Maanden, door een vriendlyk verdrag; en deeze stukken of eenige der zelve binnen dien tyd niet kunnende verdraagen werden, zal het zyne Genaade vrystaan des aangaande dan het bevel der Keizerlyke Majesteit weder in te voeren, behoudens de uitzonderingen en beweeringen van die van Embden.

II. Zullen de Burgermeesters en Raad van Embden aan zyne Genaade wedergeeven de huizen, plaatzen en geschut, geduurende den Kryg van zyne Genaade verkreegen; mitsgaders de ontfange huuren en inkomsten van zyne Genaade's Heeren inkomsten, Krygs- en andere goederen, zo veele die in weezen en onder hen zyn: desgelyks zal ook zyne Genaade aan die van Embden wedergeeven het geene hy, geduurende den voorsz. tyd, aan Geschut, ontfange huuren en inkomsten der Stad Embden, gelyk ook der Burgers en Inwooners van dezelve, heeft verkreegen en ontfangen, en van de Krygs en andere goederen, het geene daar van in weezen en onder zyne Genaade is.

III. Is zyne Genaade te vreden, dat de Stad Embden niet verpligt zal zyn, door de verdragingen van het Jaar 1599, in 't gaarder-werk, daar in vervat,

vervat, nog door het besluit van den Landsdag, in 't Jaar 1603 te Aurich gehouden, in 't uiter Steden-geld, en de schikking op de beheersching en het gebruik der penningen des gemeeenen Lands van Oost-Friesland: des zal in den volgenden Landsdag van Oost Friesland op nieuws gehandeld en besteld werden, wat die van Embden, in de plaats van het Gaarder-werk en uiter-Steden-geld, zullen hebben op te brengen, en de verschryving en weder-brieven, die zyne Genaade, ten tyde van zyne regeering, op den naam van Burgermeesteren en Raad zyn gegeeven, zullen ophouden en gereekend werden als niet gegeeven: daar tegen ook ophouden zal alle het geene zyne Genaade daar op aan die van Embden heeft bewilligd en toegelaten. 1603.

IV. Zullen de wederzydsche gevange en aangehoude persoonen vry gelaten werden, zonder betaaling van eenig rantzoen; en zyne Genaade beloofd tusschen te spreeken en alle moogiyke vlyt aan te wenden, daar het behoord, dat de Ingezeete van Embden, mitsgaders derzelver aangeslaage scheepen en goederen, die te Duynkerken en elders buiten 's Lands aangehouden en gevangen zyn, en ontslaagen werden en vry uitgaan, en dat in 't vervolg dergelyke aanhouding niet meer geschiede.

V. Zal alle het geene aan die van Embden in 't verdrag van Delfsziel en het daar op gevolgde Keizerlyk besluit is gegeeven, beloofd en toegestaan, onderhouden werden, behalven het geene, daar in by dit verdrag eenige verandering gemaakt werd, zullende de verschillende stukken, daar in vervat, hier naar verstaan werden.

VI. Zal de benoeming, beroeping, voorstelling, aanstelling en goedkeuring der Predikanten en Kerken-Dienaren geschieden binnen de Stad Embden, volgens het verdrag van Delfsziel, zo nogtans, dat, indien de Heer Graaf 14 Daagen vertoefde de goedkeuring te doen, de geene, die hem

1603. voorgesteld zyn dan in hunnen dienst zullen mogen treeden, als of zy van zyne Genaade goedgekeurd waren: en de wederaanstelling der Kerken-vergadering van Grietmeer en Embden-Ampten zal binnen Embden toegelaten werden.

VII. Bewilligd zyne Genaade, dat de Veertigen te Embden op elken Nieuw-Jaars-Dag vier Burgermeesteren en agt Raden mogen verkiezen, het zy de voorige aanblyven, of daar toe nieuwe verkoozen werden, welke zy den Heere Grave zullen voorstellen, om door zyne Genaade, of die daar toe, by deszelfs afweezigheid, last hebben zullen, den 7den van Louwmaand te werden goedgekeurd, welke dan gewoonen eed zullen moeten doen; wel verstaande, dat geduurende het loopende Jaar 1603, en verder van Jaar tot Jaar, de oude Overheid in bediening zal blyven, tot dat de goedkeuring geschied zy; en zo zyne Genaade dan de goedkeuring niet deed, zullen de gekooze Persoonen voor goedgekeurd gehouden werden, en op den eed in hunne bediening treeden. Deeze Burgermeesters en Raden zullen hebben vrye schikking over alle de Stads bedieningen, en het bevel in de wapenen en wagten ter bewaaring van de Stad, zo als zy tot verzeekering der Stad en de rust en eenigheid der Burgers en Inwooners zullen bevinden noodig te zyn.

VIII. Bewilligd zyne Genaade, dat die van Embden de Voorsteden onder het zelve regts-gebied met de Stad zullen mogen betrekken, en die sterken, zo als zy zullen bevinden nuttig en geoorlofd te zyn, met dat beding, dat zy zyne Genaade daar voor zullen doen en geeven eene behoorlyke vergelding, die dat zy dan zullen over een komen, of naar de bemiddeling der Scheidsmannen, met wederzydsch genoegen te verkiezen: en dat zo lang die van Embden de voorsz. sterking niet in 't werk stellen, het regts gebied over de Voorsteden onmidlyk aan zyne Genaade blyft, gelyk te vooren: en zullen

Bur-

Burgermeesters en Raad, zo in de ingetrokke en gesterkte Voorsteden, als in de geheele Stad, zulke nieuwe werken, tot Stads nut, mogen maken, als zy zullen goed vinden, mits den Eigenaars behoorlyk betaalende hunne huizen, gronden en plaatzen, die daar toe gebruikt zullen moeten werden. 1603.

IX. Zullen Burgermeesters en Raad tot bekostiging van deeze sterking, en ter vervulling van de andere lasten der Stad, op de verteering binnen de de Stad, op de Perzoonen en goederen, in de Stad geleegen, zyne Genaade niet eigentlyk toebehoorende, of van ouds vrydom in der Stads lasten hebbende, mogen stellen zulke lasten en middelen, als der Stads Leeden zullen gelieven toe te staan, mits dat van de goederen, van buiten door de Stad komende, in 't doorvaaren niets zal werden afgenomen; gelyk ook van de goederen, die uitgevoerd werden, in 't uitvaaren niets, dan naar oude gewoonte, ontfangen zal mogen werden; en zyne Genaade is te vreden, dat de Stad, met bewilliging der Standen, op eene zeekere zom gesteld werde in de lasten van het Landschap van Oost-Friesland, daar over op den volgenden Landsdag gehandeld, en dan, zo veel mooglyk is, een nette staat en begroting van alle schulden en andere lasten gemaakt zal werden.

X. Volmagtigd zyne Genaade den Drossaard van Embden, om, wanneer zig eenige vrybuiters of vyanden op de Eems-stroom vertoonen, by afweezigheid van zyne Genaade, binnen Embden met de Burgermeesters en Raad aanstonds raad te houden, en een besluit te nemen op het vervolgen van dezelve, en op den Persoon, dien men daar toe, wegens den Heere Grave, last zal geven: en zyne Genaade en de Drossaard beide afweezig zynde, en de zaken geen uitstel kunnende lyden, zullen Burgermeesters en Raad daar in, zonder benadeeling van zyne Genaade, mogen schikken: dog eenige Roovers gevangen krygende, die moeten in

1603. bewaaring van zyne Genaade leeveren, om daar tegen, naar bevind van zaken, te handelen.

XI. Beloofd zyne Genaade ten allen tyde, wanneer Burgermeesters en Raad hem voor zeekere Persoonen, die zy dan zullen benoemen, mits bepaalende de grootheid van hunne scheepen en waar henen hunne rys geschikt is, Zee-brieven zullen verzoeken, dezelve, zo veele zy begeeren, hun aanstonds te zenden, mits de gewoone regten daar voor betaalende.

XII. Zal de Regeering van het Graafschap, zo veel mooglyk is, belegd werden met Landzaten, en dezelve, bekwaam zynde, voor anderen in den Raad van zyne Genaade gebruikt werden: en wanneer zyne Genaade, met bewilliging der Stenden, eenigen Oorlog zou willen of moeten aanvangen, en eenig Krygsvolk in 't Land brengen, of schattingen uitschryven, zal zulks geschieden met bewilliging der wettige Stenden van het Graafschap, houdende zyne Genaade op de huizen alleen noodig Guarnizoen.

XIII. Zullen de Landsdagen op geene vaste huizen werden gehouden: en wanneer zyne Genaade, op verzoek van 's Lands Stenden, Ridderschap of eene der drie Steden, in zaken, die des Gemeenen Lands welvaaren betreffen, binnen eene Maand geenen Landsdag wilde uitschryven, zullen 's Lands Stenden, op de beschryving der verzoekende Ridderschap of Stad, of naar oude gewoonte, mogen te zamen komen, ter zake en nood des Lands vry mogen raad houden, besluiten, en naar behooren handelen, in afweezenheid van zyne Genaade en deszelfs Afgevaerdigde.

XIV. Is zyne Genaade, ter meerdere verzeekerdheid in 't onderhouden van deezen Vreden handel, en tot rust van zyne Genaade, de Stad en Landen, te vreden, dat door Burgermeesters en Raad zes of zevenhonderd Mannen aangenomen, ten koste van de Stad en Landen binnen de Stad in dienst

ge-

gehouden, en door Burgermeesters en Raad daar 1603.
over een bekwaam Bevelhebber, tot nog toe in Oost-Friesland of de Stad Embden in den Oorlog niet gediend hebbende, van tyd tot tyd aangesteld zal werden, welke aan zyne Genaade, de Stenden van Oost-Friesland en de Stad Embden doen zal den eed van getrouwheid, om zig met het voorsz. volk alleen tot bewaaring der Stad, tegen uitwendigen overval en inwendigen oproer, en verder, om goede orde en wagt in de Stad te houden en doen houden, te laten gebruiken: en uiterlyk binnen 3 of 4 Weeken na de teekening van deezen zullen zo zyne Genaade als Burgermeesters en Raad van Embden afdanken en uit Oost Friesland doen vertrekken al het Krygsvolk te Water en te Land, te paerd en te voet, dat niet tot noodig bezet der huizen van zyne Genaade, en ter verzeekering der Stad, gelyk gezegd is, in dienst gehouden zal werden, en zullen intusschen alle vyandlykheden wederzydsch ophouden.

XV. Eindlyk houdt zyne Genaade des Huismans staat aanbevoolen, beloovende, op derzelver beklag, ten eersten gunstig en naar behooren, tot hun reedlyk genoegen, te zullen voorzien.

Dus gedaan en verdraagen tusschen zyne Genaade, voor zo veel den zelven aangaat; dog rakende de beschadigingen der Onderdanen van zyne Genaade in Oost-Friesland, het veranderen van het besluit der Stenden, en het onderhouden des volks binnen Embden tot last van de Landen, op goedkeuring der Stenden en Leeden van Oost Friesland; en de Afgevaerdigde der Stad Embden, op goedkeuring van Burgermeesters, Raaden, Veertien en Gemeente der Stad, in 's Hage, ten overstaan van de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden: en hier van zyn twee gelykluidende afschriften gemaakt, door zyne Genaade geteekend, en met de zeegels van zyne Genaade en de Stad Embden gezeegeld; en hebben boven dien de

1603. Heeren Staten voorn: als Onderhandelaars, op verzoek van de beide partyen, hun zeegel hier onder doen hangen, den 8sten van Grasmaand, des Jaars 1603.

De Staten zenden Gezanten ter volbrenging van het Embdisch verdrag. Na het maken van dit verdrag is de Graaf van Embden, den 10den, vertrokken, en de Heeren Staten zonden, den 18den, hunne Afgevaerdigden, de Heeren Jan van Sant, Gerard van Renesse, Heer van der Aa, en Jakob Boulensz. naar Embden, om die van de Stad het verdrag te doen aannemen en volbrengen, meenende, wegens dezelve, genoeg verzeekerd te zyn: dog de Embdenaars en andere meenden, men moest meer gelet hebben om de Stad dan den Heere Grave te vreden te stellen.

Deeze Gezanten deeden hunne vertogen, om den Grave te beweegen ter aanneming van het verdrag, en goedkeuring daar van op den Landsdag; maar de Graaf zogt uitvlugt van het geheele verdrag, en vernietigde het zelve ten laatsten geheel, zo dat der Staten Gezanten, na veel moeite, met onverrigte zaken zyn wedergekeerd. De voorgewende reedenen waren, dat vergeving van alle vyandschappen, beroovingen, misdaden en overtredingen van de Keizerlyke beveelen, alleen aan den Keizer en niet aan de partyen stond: dat de Keizer alle swaarigheid op zyne besluiten en uitstellen nopens de Embdische zaken aan hem had overgelaten, waarom de partyen, door hulp van de Staten der vereenigde Landen, daar in geene verandering of uitlegging mogten maken: dat de voorgaande overeenstemmingen en Keizerlyk besluit by wyze van vonnis waren uitgesproken, en by de partyen onder eede aangenomen te onderhouden: des zy daar tegen nu niet mogten doen, of op nieuws verdraagen; dat 'er ook verschillende stukken in vervat waren, als van te mogen sterken, en andere stonden alleen aan den Keizer, enz. dog naderhand verstond en oordeelde men,

's Keizers bevel tegen het verdrag van Embden.

dat de voornaamste hinderpaal was, dat de Keizer 1603. den Grave Enno kwalyk afnam, dat hy in Holland was gegaan en vreemde Heeren en Mogenheden ter bemiddeling in zyne zaken verzogt had: waarom hy door zynen Gemagtigden, den Heere Carel Nutzel, alle het verrigte om ver deed werpen. Hier op is de voorsz. Nutzel met Heer Maximiliaan de Cochy naderhand, wegens den Keizer, aan de voorsz. Staten gezonden; maar alzo Nutzel in Oost-Friesland moest blyven, onder voorwendzel van anderen last te wagten, is de voorsz. de Cochy met zyne volmagt in 's Hage gekomen, en had, den 15den van Hooimaand, by de Staten gehoor, verhalende het beloop der Embdische zaken, en hoe die door den Keizer waren ter neder gelegd, en dat die van Embden nogtans weder hadden begonnen zig op-roerig aan te kanten: dat de Keizer daarom eenige beveelen en brieven van straf-oeffening tegen hen had moeten uitgeeven, byzonder de Staten door brieven verzogt en verbooden had die van Embden niet te helpen, en dat hy nu onverwagt verstaan had, dat de Staten integendeel die van Embden met Krygsvolk hadden bygestaan, op Pinxterdag de Stad doen innemen, daar na openbaaren Oorlog doen op het Land voeren en het huis Grita en de Schans te Logen, benevens veele andere huizen, innemen, alles roovende en brandschattende en de Inwooners op lasten stellende; hierom verzogt hy wedergeving van alles, hoe ook genoemd: hy klaagde ook over laster-schriften, en begeerde, dat zy hunne verantwoordingen onder hun regts-gebied zouden verbieden te verkoopen. Naderhand met dien Gezant verdere onderhandeling in 's Hage gehouden zynde, leeverde hy eene bereedeneering tegen het laatste verdrag over, inhoudende, op elk Artykel, de reedenen, waarom dit verdrag niet bestendig behoorde te blyven.

Vertoog van 's Keizers Gezanten aan de vereenigde Staten, den 15 July.

Deeze Gezant kreeg antwoord van de Staten, den 7den van Oogstmaand, bestaande in een verhaal

Antwoord der Staten aan 's Keizers Gezanten den 7 Augustus.

1603. van de overlasten, die hunne Vyand op het Roomsche Ryk gedaan had; van de gevorderde alleenheersching der Spanjaarden, die alles t'onder zogten te brengen, en daarom in den Vrede te Vervins zeekere vorderingen van regt op het Land van Embden gehouden had; dat zy heimlyk getragt hadden de Stad en het Land geheel naar zig te trekken, en het voor den Marquies Ambrosio Spinola was geschikt, om te veroveren en het Ryk te ontvreemden, gelyk zy Gelderland, Zutphen, Utrecht, Vriesland, Overyssel en Groningen gedaan hadden, daar mede zy, zonder hinder, waren doorgegaan. En alzo dit tot groot nadeel des staats van deeze Landen zou strekken, hadden zy die van Embden niet konnen verlaaten; waarom zy den Keizer verzogten dit ten besten te duiden.

Nopens het gemaakte verdrag verklaarden zy, dat de Heer Graaf ongeroepen in Holland was gekomen, en de Staten verzogt had de zaken te middelen: dat het zelve ook geschied was volgens het verdrag van Delfsziel, daar in de beide partyen de Staten verzogt hadden dat verdrag te doen onderhouden en nakomen: dat zy niets gedaan hadden, nog voornemens waren geweest te doen, dat strekken zou tegen 's Keizers Hoogheid of agting; en dat het geene, door hun tusschenspreeken, geschied was, wel verstaan zynde, in de Keizerlyke beveelen en voorgaande verbonden begreepen, dog nu alleen wat klaarder uitgedrukt was; en zy hoopten, dat de Keizer zulks niet kwalyk zou kunnen nemen, enz. alles met zeer beleefde woorden.

De Keizerlyke Gezant vereerd.

Met dit antwoord deden de Staten den Gezant kost-vry spreeken en met eenen gouden keeten, twaalf honderd guldens waerdig, vereeren, en dus bleeven de zaken van Embden, door mistrouwen, onafgedaan.

Ryksdag te Regensburgh 1603.

In den Voor-Zoomer van dit Jaar is 'er te Regensburgh een Ryksdag vergaderd geweest, daar de Aards-Hertog Matthias, 's Keizers Broeder, van

van deszelfs wege voorzat: daar werd meest gehandeld van schatting tegen den Turk, die verzogt was voor zestienduizend Mannen te voet en vyfduizend te paerd, 's Zoomers en 's Winters te onderhouden en wel te betaalen; daar tegen de Nederlandsche Kreitzen, wegens den Nederlandschen Oorlog, veele swaarigheden inbragten: dog zy stemden alle over een, dat 'er een middel moest gevonden werden, om die te bedwingen; maar konden niet over een komen in de Artykulen, die men, met reedlykheid, aan de strydige partyen zou voorhouden, nog in 't dreigen van voor 's Ryks vyanden te verklaaren, die hunne reedlyke Artykulen niet aannamen. Ten laatsten besloten zy, met goedvinden der Vorsten van Keulen en Kleef, Gezanten te zenden, om die strydige partyen te overreeden, dat zy geld zouden vergaderen, om geweld tegen de wederspannige te gebruiken, en verder zou elk doen dat mooglyk was. 1603.

De Keizer had Gezanten by de Vorsten van Saxen en Nieuborgh, om te zamen den Koning van Denemarken te beweegen, dat zy gelukkig de Nederlanden eenen Vrede mogten opdringen: ten dien einde zond de Keizer aan de vereenigde Nederlanden vermaan-brieven, gedagteekend den 24sten van Wintermaand, des Jaars 1603, dog die eerst den laatsten van Louwmaand des volgenden Jaars overgegeven werden, inhoudende grote klagten der omliggende Ryks-Kreitzen, voor al der Vorsten van Kleef en Gulik, over den overlast, hun aangedaan, niet alleen door het Nederlandsch Krygsvolk, maar ook door de Gemuitineerde, die nu in hunne Landen geherbergd en onderhouden werden, verhaalende, dat zy veele schaaden, geweld en stroperyen bedreeven, tegen hunne meermalen gedane beloften, dat 's Ryks Verwanten dus, niet meer, overvallen, maar hun Krygsvolk in orde en tugt gehouden en de kwaaddoenders gestraft zouden werden. Waarom hy goed vond, ziende dat, dit

Inhoud van 's Keizers schryven aan de vereenigde Landen.

1603. verzoek billyk was, hen andermaal te vermaanen en streng te belasten, dat 'er herstel en wedergeving der gedane schaaden mogt geschieden, volgens hunne schriftlyke en mondlyke beloften, en voor al, dat zy middel en orde mogten stellen op het gemuitineerde Krygsvolk, dat hun toegevallen was, nu onder hen schuilde, en hunne plaats verpand had: want by de Keur-Vorsten en Ryks Steden besloten was, uit kragt van het laatste afscheid van Regensburgh, ten eersten daar in te voorzien en de middelen in 't werk te stellen: daarom vertrouwde hy, dat zy, om het Ryk te gelieven, zorg zouden dragen alle verdere wanordes voor te komen, doende het geene regt en billykheid vorderd, en zouden zonderlingen dienst doen hem, die met Keizerlyke genaade zou erkend werden.

Hoe de Koning in Engeland den staat des Godsdiensts vond.

De nieuwe Koning, in Engeland gekomen en gekroond zynde, en zoekende zyne Onderdanen alzins vriendlyk te bejeegenen, vond daar den hervormden Godsdienst gerigt naar de hervorming van Koning Eduard den VI[den], en door de laatste Koningin en 's Lands Parlement bevestigd, behoudende nog den geestlyken staat der Bisschoppen, Deekenen en regeering der Geestlyke, naar Kerklyke wetten, op den ouden voet, eenigzins verschillende in de plegtigheden en het gebruik der hervormde Kerken in Schotland, Vrankryk, Nederland, Embden, Geneve en andere, welker hervorming meer beschaafd was, en nader over een kwam met de Christen-Kerken ten tyde der Apostelen. De voorige Koningin wilde van de voorige schikking, eens wettig gemaakt, niet afgaan, schoon haar meermalen om nadere hervorming verzogt was; maar zag zomtyds door den vinger, dog betoonde zomtyds strengheid tegen zulke, die zy te yverig en heevig vond in 't verwerpen van alle Pauslyke instellingen, als zy zig verzeekerd hield, dat die yver niet sproot uit eene kwaade meening, maar uit te veel beschroomdheid.

Deeze

Deeze Lieden, die den naam van Puriteinen kreegen, ziende, dat de Koning uit een Land kwam, daar die verdere hervorming was, dagten die ook van hem in Engeland te verwerven: des zy hem, uit naam van wel duizend Predikanten, een smeekschrift overgaven, verzoekende hervorming in verscheide stukken, daar van wel de voornaamste waren, dat men in 't bedienen van den Doop geen kruis zou maken; geen onmondig Kind vragen doen; dat het Vormzel onnoodig zy; dat regt uit gezegd mogt werden, dat de Doop niet door Vrouwen moest bediend werden; dat men tot het dragen van Papen-bonnetten en witte Choorkleederen niet mogt gedwongen werden; dat het onderzoek in 't geloof mogt gaan voor het Bondzeegel van het Nagtmaal, dat dit niet zou bediend werden zonder prediking, en dergelyke: verder hervorming onder de Predikanten; in de regeering der Kerklyke goederen; nopens de Kerklyke tugt, dat niemand door Kançeliers en andere Bedienaars, om het niet betaalen van tien of twaalf penningen, in den ban mogt gedaan werden, ook niet zonder weeten van zynen Leeraar, gelyk in de gedrukte boekjes met het antwoord te leezen is. 1603. Smeekschrift der geene die in Engeland verdere hervorming verzogten.

Op dit smeekschrift heeft de Koning niet veel willen veranderen: want alzo hy in Schotland veele versmaadheden en veragting van zyn gezag door de Kerkendienaren geleeden had, gelyk hy deels toond en waarschuuwd aan zynen Zoon in zyn boek *Basilicondorom*, en hy die niet wel had kunnen intoomen, hebben deeze verzoekers in Engeland niet veel van hem verkreegen; maar hy heeft, den 22sten van Louwmaand, des Jaars 1604, omtrend twintig van zyne geestlyke Bisschoppen en Kerkvoogden, zynen voornaamen Raad en vier der verzoekelingen in zyn Hof geroepen, daar over de voorsz. en andere Artykulen gehandeld en getwisd, en ten laatsten, uit kragt van zyne magt en regt van Opperhoofd der Kerk onder God te zyn, als zyn gebod 's Konings besluit op het verzoek des geene, die verdere hervorming zogten, Puriteinen genoemd.

1603. verklaard, dat hy het oude gebruik, gelyk hy dat vond, wilde onderhouden hebben, en dat zulke Predikanten, die, uit schroom, dat niet zouden willen nakomen, of hun Kerkendienst-boek onderteekenen, nog volgen eenige regels, door de Geestlyke gemaakt, zouden afgezet werden, verstooken zyn van hunne Geestlyke inkomsten en niet meer mogen preediken, enz. daar over wederzyds veel geschreeven en gedrukt is. Dit heeft in Engeland veel scheuring gemaakt, noemende de een zig Protestanten tegen den Paus, die den verzoekers gaven den naam van Puriteinen, welken die niet aannamen: dus maakten zy gezintens, schimpende tegen elkanderen schryvende en in druk uitgeevende, daar deeze Puriteinen vergeleeken wierden by Wederdoopers en die van het huis der liefde, welke zy zelfs voor Ketters houden, dat veele der yverigste Onderdanen zeer van den Koning vervreemde.

De Roomsche, in twee verdeeld, verzoeken hunnen Godsdienst oi toelating te hebben. Verder vond de Koning in Engeland veele Roomsche zonder oeffening van Mis of eenige Kerk, wier Voorstanders verdeeld waren in Jesuieten en Waereldsche Mis-Priesters, van welke de een tegen den anderen veele boeken schreef, de Priesters alle onderwerping en nederigheid aan hunnen Koning meest toestaande, en hem in alle Staats-zaken voorstaande; maar de Jesuieten zeer heevig dryvende, dat men niet schuldig is de kettersche Overheid te erkennen, tegen welke 'er van ouds door de Parlementen zeer strenge wetten zyn gemaakt, als tegen wederspannige, vyanden en verraders, zo zy niet regt uit op zeekere vraagen antwoordden, als, wat zy doen zouden, zo de Paus of Roomsch Katholyke den Koning uit zyn Ryk wilden verstooten, uit kragt van den ban des Paus, en dergelyke; maar voor eenige Jaaren hebben deeze van den Paus vryheid verkreegen, om in nederiger bewoordingen zig te mogen uitdrukken.

Gelyk de voorstanders dus waren ook de gemeene

Katholyken verdeeld, die ook den Koning een smeekschrift overgaven, zaaklyk van deezen inhoud; 1603.

Inhoud van der Room- schen smeek- schrift.

Dat zy, niet anders zynde dan getrouwe Onderdanen aan zyne Majesteit, door de overleede Koningin streng vervolgd waren; dat onder hen waren veele goede Edellieden, van welke zommige hunne goederen hadden verlooren, en ballingen en gevangen waren geweest, en andere hun bloed gestort hadden voor het leeven en vordering van zyner zalige Moeders regt tot de Kroon van Engeland, en dat niemand zyne Majesteits regt en betrekking hadden voorgestaan, dan de Katholyken; en dorsten zy toen zulks bestaan tegen den wil van hunnen Prince, ten dienste van uwe Majesteit, wat zouden zy dan nu doen met uwen goeden wil. Engeland bestond meest uit vier zoorten van Menschen, namelyk uit Protestanten, die geheerscht hadden in allen den tyd der laatste Koningin; in Puriteinen, die sterk onder hen waren ingekroopen; in Godverzaakers of Staatkundige, die gevoed waren door den twist in den Godsdienst; en eindlyk in Katholyken, die tegen alle de andere streeden, en van dezelve gehaat waren, om dat de dwaling altyd de waarheid vyandig is. En vermits alle Godsdiensten zo gemaklyk niet te dempen waren, baden zy zo veel gunst te mogen hebben als andere. In Vrankryk was de Koning alom verheeven als een Vader des Vaderlands en Hersteller van den Vrede, om dat hy die van verschillenden Godsdienst vry toeliet: Engeland was door het gansche Christenryk gehaat, en deszelfs neering gansch vergaan, door de heevige vervolging der Katholyken; alle het welke hersteld zou werden, indien de strengheid der laatste Koningin zou veranderen in eene Koninglyke zagtmoedigheid, en de goedertierenheid van eenen Man veranderd zou hebben de gramschap van eene kwalyk hervormde Vrouw. Zy verzogten niet anders, dan vry belydenis van den Katholyken Godsdienst te mogen doen, gelyk hun-

1603. ne Voorzaten van Donaldus den Isten af tot zyne Majesteits onvergelyklyke Moeder, onlangs gemarteld, gedaan hadden. Die Godsdienst was eerwaerdig om deszelfs oudheid; hoogagtbaar om de uitgestrektheid; standvastig om de geduurzaamheid; onberisplyk om de leer; beweegende tot alle deugden en godvrugtigheid, en afraadende alle zonden en kwaaden; ingesteld door de alleroudste Harders en alle oude Kerk-vergaderingen; ondersteund door alle oude Leeraars; onderhouden door de eerste Christen Keizers; beschreeven in byna alle Kerklyke geschiedenissen; verzeegeld door het bloed van millioenen Martelaars; verçierd met de deugden van zo veele Belyders; pronkende met de zuiverheid van duizenden Maagden; zo over een komende met de natuurlyke reeden; eindlyk komt zy zeer over een met den text van Gods Woord en het Euangelium. Zy verzogten het vry gebruik van zulk eenen Godsdienst, zo niet in de gemeene Kerken, ten minsten in byzondere huizen; zo niet met goedkeuring, ten minsten by toelaating, zonder hindering, en dergelyke reedenen.

DeRoomsche werden omtrend den Godsdienst afgeweezen.

Hier tegen schreeven de Protestanten heevig, daar van veel gedrukt is; maar hier niet past te verhaalen: dog de Koning heeft hen niet verhoord, maar zelfs Plakaten uitgegeeven tot versterking der oude inzettingen, schoon de boetens van de weigerende niet zo streng gevorderd werden.

Eene te zamenzweering door de Katholyken in Engeland begonnen om alle misnoegden te beweegen.

De Roomsch Katholyken hier over zeer te onvreden zynde, voor al met den nieuwen Koning, hebben onder andere twee Priesters, Drs. Watson en Klerck, braave geleerde Mannen, met eenige eedele Katholyken, als de Mrs. Copley en Brochesbye en den Ridder Griffin Markan, iets voor hunnen Godsdienst willen voornemen, en hebben daartoe zoeken te verwekken andere Eedelen, die misnoegd waren en van den Koning eenen afkeer hadden, zynde de een niet wel beloond, de ander van zyne Staten afgezet; als Mr. George Brooke bewoog

zy-

1603.

zynen Broeder, den Baron van Cobham, mede gehoor te geven; die zogt weder te beweegen den Ridder Sir Walter Raleygh, een Man van groot bedryf, die het voor geen ernst opvatte, en nogtans niet openbaarde. De Baron Grey, een Hervormde van Godsdienst, die in Nederland gediend had, den Grave van Southampton vyandig zynde, en dien nu, daar hy eertyds met den Grave van Esfex ter dood verweezen was, uit de gevangenis verlost, en by den Koning in grote gunst aan het Hof ziende, tot zyne veragting, was ook aangesproolken; dog dit niet ontdekt hebbende, is hy ook verdagt gehouden. Deeze alle gevangen zynde, werden onderscheiden betigt, maar alle beschuldigd van den Koning en zyne Kinderen te willen ombrengen, en dat zy zogten vyf of zes maal honderdduizend Kroonen te leenen van den Koning van Spanje door den Grave van Arenbergh, die toen daar was, om misnoegden in Engeland en Schotland te begiftigen, en Vrouwe Arbela, 's Konings Nigt, te bewilligen brieven te schryven aan den Koning van Spanje, den Aards-Hertog en den Hertog van Savojen, om haar aan de Kroon te helpen, hun verzeekerende vriendschap met Spanje, en vryheid van den Roomschen Godsdienst in te stellen, en hebben een boek over 's Konings onwettige regeering uitgegeeven. Dit waren de beschuldigingen, dog zy werden niet alle beweezen nog bekend: de een verantwoordde zig beeter dan de ander; onder andere wederlag Sir Walter Raleygh de getuigen tegen hem met Godlyke en menschlyke regten: ook dat hy den Baron van Cobham onopgemerkt daar van wel eens had hooren spreeken, dog meende niet, dat het ernst was. Kort om zeven van hen werden ter dood verweezen: dog het vonnis werd alleen over de aanstookers uitgevoerd, namelyk de twee Doctoren werden gehangen, den 29sten van Slagtmaand, bekenden hunne schuld en storven Roomsch Katholyk: ook werd George Brooke,

Beschuldiging tegen de te zamensweerders.

Zeven werden verweezen, drie gedood, en vier in eene eeuwige gevangenis gezonden.

1603. Brooke, Cobhams Broeder, om dat hy eens Baander-Heers Zoon was, onthalsd: hy was een braaf geleerd Man, maar op zommige nydig.

Den 19[den] van Wintermaand werd de Ridder Griffin Markan op het Schavot gebragt, en, geknield en ter onthalzing gereed zynde, weder afgeleid, om nog op eenige vragen te antwoorden: op dezelve wys de Baron Gray, en ten derden de Baander-Heer van Cobham, dien ook, tot sterven gereed zynde, aangezegd werd, dat de Koning hunnen dood nog uit genaade wilde opschorten: toen werden de voorsz. twee weder op het Schavot gebragt, en hun voorgeleezen een brief van 's Konings eige hand, daar in gelasd werd; dat zy weder naar de gevangenis zouden gevoerd werden, vermits hy, ziende, dat de voornaame Aanregters van het verraad, ter voldoening aan het regt, reeds gestrafd waren, beslooten had het regt door zagtmoedigheid te maatigen, met dergelyke reedenen, hier toe dienende. De traanen barstten de drie verweeze van blydschap uit de oogen, God en den Koning dankende. De Baander-Heer Gray, een jong hoogmoedig Man, gesprooten uit braave Ouders, Vader en Grootvader, die in den Oorlog in Vlaanderen, te Guisnes by Kales, in Schotland en Ierland met lof gediend had, toen hy verweezen was vermaand werdende den Koning om genaade te bidden, zeide, *non omnes eadem decorant*, dat is, dezelve dingen passen een ieder niet, en dat de Grays van Wilton gewoon waren hun bloed voor hunne Koningen te storten en niet die om genaade te bidden: deeze nu genaade ontfangen hebbende, wenschte, dat dit tot een voorbeeld mogt strekken voor die uit heerschzugt de banden van getrouwheid zouden willen breeken, betuigende te wenschen, dat hy zyn leven mogt opofferen ter vergoeding van zynen gedanen misslag, en om voor te komen het verlies van eenen vinger des Konings,

die

die zo genadig met hem handelde, toen hy dit het minste verwagtte. 1603.

Hier na werden zy alle drie gevangen naar het Kasteel van Londen gevoerd: dog de Ridder Griffin Marckam was los gelaten, en, zo men zeide, gebannen, en trok, in 't Jaar 1605, naar Vlaanderen, in dienst van den Aards-Hertog Albertus. De Ridder Walter Raleygh was nooit op het schavot gebragt, maar werd ook ter eeuwige gevangenis in 't Kasteel gevoerd, daar hunne Vrouwen en Vrienden hen mogten komen bezoeken, en dus eindigde die te zamensweering.

Dood van Muley Hamet, Koning van Maroques, Fessa, enz. en uitdeeling van zyn Ryk onder vyf Zoonen.

Den 24sten van Oogstmaand is in Barbaryen gestorven Muley Hamet, Koning van Maroques, Fessa en Sus, die daar geregeerd had zederd den dood van zynen Broeder Muley Abdelmelegh, die Don Sebastiaan, Koning van Portugaal, sloeg, en daar zelfs dood bleef. Deeze Muley Hamet liet vyf Zoonen na, de eerste genoemd Muley Scheck; de tweede Muley Bufferos, een groot voorstander van Machomets wetten; deeze twee waren uit eene Vrouw gebooren; de derde Muley Esfedan; de vierde Muley Nazur, oud 22 Jaaren; de vyfde Muley Abdulla, oud 16 Jaaren: hy heeft met Engeland en de vereenigde Nederlanden grote vriendschap gehouden, hebbende deeze lang in zyn Land handel gedreeven; hy had zynen Zoon Scheck van over lang, om zyn slegt leeven, gevangen gehouden, die nu wel 50 Jaaren oud was, en zelfs eenen Zoon wel van 20 Jaaren had: hy maakte dien bastaard, en stelde zynen tweeden Zoon, Muley Bufferos, tot Koning van Maroques, met veele Wingewesten van de Rivier de Nigros, tot Tombatu en Gago, onlangs door den Vader van de Mooren veroverd: den derden Zoon, Muley Esfedan, een fraai kloek Man, gaf hy het andere deel, van de voorsz. Rivier af, het Koningryk Fessa, daar in zyn de Zee Steden Allarche, Salla, Mamora, enz. zeer grote heerschappyen, strekkende naar Turkyen: de vierde

1603. Zoon was naar Sus gevlugt: de vyfde bleef by zynen Broeder Bufferos in Maroques.

Na Hamets dood heeft de derde Zoon, Muley Esfedan, den oudsten, die in de magt van den tweeden gevangen lag, in zyne bewaaring zoeken te krygen; maar de Officiers, die hem bewaarden, hebben hem in Maroques gevoerd, in handen van Muley Bufferos: waarom deeze twee Broeders over den oudsten begonnen te twisten en te oorlogen; maar Bufferos ontsloeg zynen oudsten Broeder uit de gevangenis, zynen Zoon voor Geizelaar houdende, en heeft dien ten oorlog tegen Esfedan, Koning van Fessa, gezonden, die den zelven uit zyn Ryk heeft verjaagd en zig zelven daar Koning gemaakt, de vierde en vyfde Zoonen nog jong en zonder aanhang zynde.

Oorlog onder de Broeders in Barbaryen.

Om dit wel te verstaan hebben wy goedgedagt de geslagtlyst van eenen Muley Machomet Scheck, die voorgaf afkomstig te zyn uit het geslagt van hunnen Propheet Machomet, van de oude Scheryffen, die, als een zeer bygeloovig Heilige, over 100 Jaaren behendig dit deel van Afrika, nu Barbaryen genoemd, heeft overheerd en ingenomen, en alle de kleine Schecks en Heeren der Koningryken van Maroques en Fessa vernield: dog werd ten laatsten dood gesmeeten, nalatende vyf Zoonen, uit welke de hedendaagsche afkomstig zyn.

Geslagtlyst der Koningen van Barbaryen.

Muley Machomet Scheck veroverde byna geheel Afrika, nu Barbaryen, en had vyf Zoonen:

I. *Muley Abdula*, de oudste, regeerde 18 Jaaren deezes Zoon was

Muley Machomet, de swarte Koning, die Don Sebastiaan van Portugaal weder in zyn Ryk wilde stellen, en werd verslaagen in 't Jaar 1578. deszelfs Zoonen waren

a. *Muley Machomet*, als Christen in Spanje gedoopt, en genoemd Don Philippo de Afrika: en

b. *Muley Azur*, in Afrika verslaagen.

II. Mu-

II. *Muley Abdelmelegh*, een wys en kloek Man, zette den swarten Koning Machomet af, en overwon hem en den Koning van Portugaal, daar hy, al te moedig, in eene ziekte dood bleef, in 't Jaar 1578, en sprak allerhande Christen taalen: zyn Zoon 1603.

Muley Ismaël, in Turkyen zynde, begeerde de Kroonen, door hulp van den Turk.

III. *Muley Abdula* is in eene Kerk doorschooten.

IV. *Muley Ottoman* werd geworgd.

V. *Muley Hamet*, in den slag met zynen Broeder Abdelmelegh, en die dood zynde, maakte zig zelven Koning, in 't Jaar 1578, is nu gestorven, en liet vyf Zoonen na:

1. *Muley Scheck Machomet*, door zynen Vader gevangen, door zynen Broeder Bufferos verlost, en tegen zynen Broeder Esfedan, Koning van Fesfa, gezonden, wiens Zoon was *Muley Abdula bein Scheck*, die in 't Jaar 1603 omtrend 20 Jaaren oud was, en Geizelaar werd.

2. *Muley Bufferos*, die zynes Vaders schatten bezit in 't Jaar 1603, wiens oudste Zoon was *Muley Abdelmelegh*, nu omtrend 20 Jaaren oud, dog zederd gestorven.

3. *Muley Esfedan*, Koning van Fesfa, door zynen Broeder verdreeven en naar Tromesfan gevlugt, in 't Jaar 1603: zyn Zoon was *Muley Machomet*, gebooren uit eene Portugaalsche Vrouw.

4. *Muley Nazur*, naar Sus gevlugt.

5. *Muley Abdula*, die in 't Jaar 1603 was by zynen Broeder Bufferos in Maroques.

Volgens deeze geslagtlyst van Muley Machomet zou tot die Kroonen de naaste zyn de Zoon van den swarten Koning, die met Don Sebastiaan in den slag bleef, welke Zoon by de zyne genoemd werd Muley Machomet; maar nu in Spanje en daar gedoopt zynde is hy 'er bekend als Don Philippo de

1603. Afrika; en naast hem Muley Ismaël, Abdelmeleghs Zoon, zig nu in Turkyen onthoudende.

Verder is aan te merken, dat in de volgende Jaaren Muley Bufferos, Koning van Maroques, zyn Zoon Muley Abdelmelegh gestorven en hy, buiten hoop van meer Kinderen zynde, met zynen jongeren Broeder, Muley Esfedan, is hereenigd, en in 't Jaar 1606, te zamen oorloogden tegen Muley Scheck, dog zy zyn alle zeer ongestaadig.

Plakaat wegens den Koning van Spanje en Aards-Hertog; stellende 30 ten 100 op koopmanschappen in Spanje.

In Nederland heeft de Aards-Hertog een bevelschrift in druk uitgegeeven, ook vervattende een Plakaat van Philips den III^den, Koning van Spanje, enz. waar in hy

1. Aan alle volken vryen handel geefd op Spanje en zyne andere Landen en Eilanden, uitgenomen beide de Oost- en West-Indiën en de Eilanden van Barlovent.

2. Onder deeze volken ook aan die van de vereenigde Nederlanden; Holland en Zeeland, van den Aards-Hertog afgescheiden, mits betaalende voor de goederen en koopmanschappen, uit Spanje voerende, dertig ten honderd, boven de oude lasten en gewoone tollen, onder voorwaarde, dat zy op geenerhande wys iets aan de vyanden der Kroon van Spanje of den Aards-Hertog, naamlyk de vereenigde Provintiën, zouden betaalen of betaald hebben, op verbeurte der goederen, in wiens handen die zouden bevonden werden, of, verkogt zynde, de waerde daar voor.

3. De goederen, die naar de Middelandsche Zee of het Oosten vaaren, zouden daar van vry zyn, mits borg stellende, dat die daar gelost zyn.

4. Yzer en Staal, dat men uit Biskajen en daar omtrend haald, of op Vrankryk gaat, zal de dertig ten honderd niet betaalen, dog met borgtogt.

5. Alle goederen en waaren, in Spanje gelaaden, die met scheepen in de Landen van den Aards-Hertog zullen gevoerd en daar gelost werden, zonder aan de vereenigde Landen iets betaald te hebben,

zullen

zullen van de dertig ten honderd vry zyn. 1603.

6. Om dat voegzaam te kunnen doen, zullen zy borg mogen ſtellen van binnen 3 Maanden goede verzeekering te brengen.

7. Verbied hy uitdruklyk alle Nederlandſche waaren en handwerken, en verband die uit zyne heerlykheden, welke in 't Plakaat genoemd werden, ten ware zy gemaakt waren in de Provintiën, die den Aards-Hertog onderdaanig zyn; en daar van zou een gezeegelde blyk, zonder kosten van den eigenaar, gegeeven werden: alle andere goederen, zonder deeze blyk, zouden verbeurd zyn.

8. Desgelyks verbood hy in de Ryken van Spanje, zonder de voorſz. blyk en zeegel van den Aards-Hertog, meer andere Nederlandſche en anderer Landen, als Neurenburgſche en andere waaren, in 't Plakaat uitgedrukt, te brengen; maar die dus gezeegeld zouden komen, zouden ook van de dertig ten honderd vry zyn.

9. Alle Eigenaars der ſcheepen, in Spanje aankomende, zullen terſtond de blyk van hunne laading moeten toonen.

10. En om de goede Onderdanen van de ongehoorzame te onderſcheiden, zullen de ongehoorzame, die zonder bedrog willen komen handelen, van den Aards-Hertog eenen vry-geleid-brief moeten verzoeken, die hun zonder kosten zal gegeeven werden,

11. Den voorſz. vry-geleid-brief en toezegging van dit bevel beloofd de Koning op zyn Koninglyk woord te houden; en zo hy van gedagte veranderde, en dit Plakaat wilde herroepen, zullen partyen nogtans 1 Jaar te vooren gewaarſchuuwd werden, om over hunne zaken en goederen naar hun welgevallen te ſchikken.

Ter volbrenging van het zelve beveeld de Koning aan zyne Onderdanen en alle andere, zyne Vrienden, het na te komen en alom af te kondigen, enz.

1603. Gegeeven te Validolit, den 27sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1603.

Ver-klaring van den Aards-Hertog op het Plakaat.

Volgens dit vriendlyk Plakaat des Konings maakte de Aards-Hertog verder aan een ieder, zelfs aan de hun afgevalle vereenigde Landen, bekend, dat zy allerhande waaren vry zullen mogen inbrengen, zonder dertig ten honderd te betaalen, mits dat die geene lasten, tollen of regten aan zyne vyanden zullen betaald hebben, op verbeurte derzelve: desgelyks mogen zy vry alle waaren en koopmanschappen uitvoeren, werwaards zy willen, behalven die in 't Plakaat uitgezonderd zyn, op verbeurte van die; beloovende ten allen tyde daar toe behoorlyk eenen vry-geleid-brief, zonder hunne kosten, te geven, volmagtigende daar toe Johan de Gauna, enz.

En op dat het volkoome kragt hebben, en elk zyn goed hart en gunst weeten zou, gaven zy vryheid aan alle Kooplieden, Schippers, Handelaars, Bediendens, Ambagtslieden en alle andere, die zig van zyne gehoorzaamheid hebben onttrokken, weder te keeren, te leeven en te genieten hunne goederen, die by 's Lands Schatbewaarders en in staat waren, zo als die nu gevonden werden, zonder die te mogen verkoopen of 'er zig van te mogen ontdoen, dan met zynen wil, behoudens de gewoonten en regten derzelver Landen: nemende hy de dus wederkomende in genaade aan, met volkoome vernietiging der gebeurde dingen; verstaande dit alleen ten opzigt van die geene, die zig om den Oorlog afweezig gemaakt hebben, zonder byzondere misdaad, en die zig niet meer met den zelven bemoejen. Gelastende daarom dit Plakaat alom af te kondigen, ieder in zyn regts-gebied te onderhouden, en alle, die deeze hunne gunst willen aannemen, wel te behandelen, elk die ontfangende in zyne Wyken, Steden en bedieningen, of schoon zy zyn of geweest waren in de Provintien, van zyne gehoorzaamheid afgeweeken, of op andere plaatzen, mits dat zy leeven naar en zig houden

aan

aan de wetten en gewoontens, die men onder zyne onderdanigheid houd: belastende hun voor alles zig eerst te vertoonen voor de Overheid der Stad of plaats, daar zy zullen willen woonen, zonder eenige verdere verpligting voor of na; en dat dit ter uitvoer gebragt werde, zonder hun te doen, of te dulden, dat hun gedaan werde, eenigerhande moeite of overlast om eenige te vooren gedaane zaken, op straf van zyne ongenaade en streng gekastyd te werden. Gegeeven te Brussel, den 5[den] van Grasmaand, des Jaars 1603. 1603.

Deeze vergunde genaade des Aards-Hertogs hebben zeer weinige aangenomen, zo wegens mistrouwen als anderzins.

Vrankryk steld zig tegen het Spaansche Plakaat.

Dit Plakaat heeft alom groot bedenken gegeeven, niet alleen by de vereenigde Landen, maar ook by de omliggende Koningryken en Landen: onder andere vond de Koning van Vrankryk by dit Plakaat allen koophandel van zyne Onderdanen verbooden, ten ware zy dertig ten honderd betaalden: waarom hy in 't eerst, om gelykheid in den onderlingen handel te maaken, insgelyks gebood dertig ten honderd te betaalen voor alle goederen en waaren, komende uit Spanje of Nederland in Vrankryk: dog daar na merkende, dat zyn Plakaat dat van Spanje of den Aards-Hertog niet deed ophouden, deed hy, den 8[sten] van Sprokkelmaand, des Jaars 1604, verbieden, dat geene van zyne Onderdanen, zo lang de dertig ten honderd niet afgezet waren, eenige waaren uit Vrankryk naar Spanje of Nederland, nog van daar in Vrankryk zouden voeren, op verbeurte der goederen, scheepen, wagens en paerden, die zy in- of uitvoeren: de aanbrenger zou een derde genieten. Op andere Landen zouden zy op den ouden voet wel mogen handelen, dog onder borgtogt, dat die goederen niet in Spanje of Nederland zouden mogen komen, enz. dog naderhand dit Plakaat niet wel onderhouden werdende, heeft 'er de Koning lyfs-straf op gesteld.

Plakaat in Vrankryk van, op lyfs-straf, niet te mogen op Spanje of Nederland handelen.

1603. Vrankryk en Spanje over de 30 ten 100 vereenigd.

Deeze verwarring heeft genoegzaam den ganschen tyd van de Jaaren 1603 en 1604 geduurd, zelfs na dat reeds de Vrede tusschen Spanje en Engeland gemaakt was, tot dat, door tusschenspreeken van andere Mogenheden, deeze twee Koningen het zelve, neevens andere geschillen, hebben vereffend, zo dat de dertig ten honderd in Spanje werden afgezet, en 'er zelfs een Plakaat, den 11den van Wintermaand, des Jaars 1604, werd gemaakt, herroepende het te vooren verhaalde Plakaat van dertig ten honderd, daar in aan de Nederlanders werd toegestaan in Spanje te komen, dat nu weder, op verbeurte van lyf en goed, verbooden werd; dog met toelating, dat de goederen, die in Spanje waren, zouden werden opgeteekend, en 1 Jaar tyd vergund, volgens het Plakaat, om die te verkoopen.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe het Krygsvolk wederzyds in hunne Winter-Legers was gebragt. De Gemuitineerde, de Grave inhoudende, liepen daaglyks naar Braband en elders, en benauwden die van 's Hertogenbosch, hun den toevoer, zo van leeftogt als van brand in den Winter, verhinderende.

Te Leuven in Braband begon de oude muitineering te herleeven; maar kreeg geenen toeloop, vermits het werd voorgekomen, eenige betaalende en veele afdankende.

De Aards-Hertog eischt te Keulen den tol van Rhynberck.

De Aards-Hertog deed alle Scheepslieden te Keulen by verzoek aanzeggen, dat men hem zou betaalen de tollen, die zy te Rhynberck plagten te geeven: niet tegenstaande de Stad Rhynberck door de vereenigde Landen was ingenomen, wilde hy egter haare tollen niet verliezen; daar by ook aanzeggende, dat alle, die dat gewillig deeden, alle vryheid en bescherming zouden genieten; maar die het weigerden, zouden, boven het verlies van hunne goederen, aan den lyve gestrafd werden.

De Raad van Staten in 's Hage heeft, den 11den

van Slagtmaand, aan de Staten Generaal, met dankzegging voor de bewilliging van het voorleeden Jaar, voorgesteld hunne bewilliging en middelen voor het volgende Jaar 1604 te willen beraamen, toonende, dat de kosten altyd de eischen overtroffen, Oostende maandlyks honderdduizend guldens kostte, en 'er nog veele honderdduizenden te betaalen waren, daar over men zeer klaagde; nogtans hadden zy den vyand in dit Jaar gestadig de wet gesteld, en hem van zyn voornemen, om den Oorlog op den Rhyn te brengen, te rug gehouden. 1603. Voorstel des Raads van Staten der vereenigde Landen tot bewilliging van middelen tot den Oorlog voor het volgende Jaar.

Alzo het waarschynlyk was, dat de Aards-Hertog in 't toekomende Jaar zyn Leger over den Rhyn zou willen brengen, om de Binnen-Landen te verschoonen, behoorden de Staten alles toe te brengen, om het belegerde Oostende, tot roem van hunnen staat, te bewaaren, en zulke middelen aan te wenden, daar door zy den vyand dwongen zyn volk, tot zyn bederf, binnen 's Lands te houden, daar toe grote kosten noodig waren.

Gemerkt Oostende meer dan honderd Kompagniën met gestadige ververschingen wegnam, de buitengewoone kosten van werken en andere behoeftens maandlyks meer dan honderdduizend guldens beliepen, het onderhouden van andere Grens-Steden, de kosten van togten en Veld-Legers, en de bewilligingen met den laatsten van Wintermaand eindigden, geliefden de Staten te blyven bewilligen de noodige onkosten tot behoud der Landen voor het Jaar 1604. Oostende kost 100000 guldens 's Maands.

Dat zy over Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Over-Ysfel en Groningerland de betaaling van den staat des Oorlogs wilden aannemen alleen tot viermaal honderd eenentagtigduizend guldens ter Maand, zonder afwyzing van partyen of byvoeging van nieuwe lasten, ten ware men de bewilliging daar na verhoogde, mits de Kompagnien houdende.

1603. Dat verder het Krygsvolk en de kosten buiten dien staat beliepen op vierenzeventigduizend honderd vyfentwintig guldens ter Maand, volgens den staat, in deezen Zoomer daar van gemaakt; de veertien Kompagniën Schotten des Barons van Barcloug eenentwintigduizend guldens, en Oostende honderdduizend guldens; dat de renten der opgeligte penningen ook moeten betaald werden; dat de Staten voor dit alles tweemaal honderdduizend guldens ter Maand geliefden toe te staan, en zulks over Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland en Groningen, gemerkt op de hulp, van buiten komende, geen zeekere staat te maken zy.

Nog over de voorsz. Provintiën tot het Leger zesmaal honderdduizend guldens, op te brengen van Grasmaand tot Herfstmaand.

Tot de sterktebouwingen driemaal honderdduizend guldens.

Dat die van Gelderland voor de drie deelen en die van Over-Ysfel, naar hunne tegenwoordige gesteldheid, een reedlyk aandeel tegen de vyf andere Provintiën willen maken, enz.

Dat zy wilden aanhouden de vier stuivers op elke ton bier, die de Tappers slyten, en de twintig stuivers op de slyting van het zout, om daar van Engeland weder te betaalen, en het geene te kort komt by te leggen.

Dat zy wilden doen blyven de middelen van geleid- en vry-gelden, volgens de schikking, daar van gemaakt en nog te maken: boven dien nog eens zesmaal honderdduizend guldens te bewilligen, tot voorkoming van het uiterste verval der Admiraliteit, die niet staande kan blyven, vermits de beswaaring der kosten en lasten ter Zee, en de verminderiug der inkomsten door het sluiten der vrygelden.

Dat zy maandlyks over Drenthe agtduizend en over Lingen drieendertighonderd guldens wilden toestaan.

Dat

Dat zy wilden aanhouden alle de verdingen en schattingen over de deelen en Landen, onder den vyand liggende, en by verloop der zelve eenige gelyke middelen. 1603.

Insgelyks de gemeene belasting op het zout, tot last van den Panneman, en van de vry-geleid-brieven, bezorgende, dat de penningen voor de Generaliteit komen.

Dat over alle Provintiën de gemeene middelen, zo als die in Holland en Zeeland zyn, als de beste en eevenreedigste, mogten ingewilligd werden, anders konden de andere Provintiën hun aandeel niet krygen.

Dat zy wilden bezorgen, dat de Provintiën hier over tydig hunne landsdagen hielden, en voor Kersmis hunne bewilligingen inbragten.

Dit voorstel is, den 15den van Slagtmaand, door de Staten Generaal aan de Provintiën gezonden, met verklaring, dat de bewilligingen niet minder konden gedraagen werden, of men moest eenige lasten van Krygsvolk afsnyden en Oostende verlaaten, daar toe zy niet konden verstaan, maar verklaarden, dat de Staten Generaal zelfs zouden opgeeven, wat lasten zy begeerden afgesneeden te hebben.

Dit voorstel hebben de Provintiën genoegzaam gevolgd, nieuw gereedschap tot den Oorlog te Water en te Land gemaakt, en verscheide nieuwe Vaandelen voetvolk, ook eenige Switschers, doen aannemen; deeden ook alle de Kompagnien vol maken, en 'er werd ook een nieuw Regiment Schotten aangenomen, dat de Heer van Barcloug daar bragt.

De vereenigde Landen wapenen zig tegen het Jaar 1604.

Zy hebben ook eene Vloot van zes grote scheepen ter Zee gezonden, zynde Paulus van Caerden, Jan Adriaansz. Cant en andere, als Overstens op den Hollandschen Tuin, het Admiraals-schip van Holland: deeze waren, wegens de Landen, van leeftogt voorzien voor 18 Maanden, en voeren, in

Zy zenden Paulus van Caerden met scheepen ter Zee.

Win-

1603. Wintermaand, naar de kusten van Brasiliën, maar laagen, door tegenwind, lang op de kusten van Engeland, daar zy nog volk aannamen: zy hadden kalk en steen ten voorraad in, om zig ergens te sterken; ook nog andere scheepen tot hunnen dienst: dog kwamen, na 2 Jaaren, t' huis, zonder iets uitgevoerd te hebben, maar bragten goeden buid van zuiker en andere dingen mede.

De 10 Jaarige Oost-Indische Maatschappy zend 13 scheepen voor den eersten togt. De nieuwe Oost-Indische Maatschappy voor den eersten togt der tienjaarige reekening meer dan zesmaal honderdduizend guldens hebbende, hebben, in Wintermaand, deeze dertien, meest nieuwe, scheepen, uitgezonden, onder het beleid van Steven van der Hagen, als Admiraal, en Cornelis Sebastiaansz. als Vice-Admiraal, wegens Amsterdam, de vereenigde Provintiën, Admiraal, groot zevenhonderd vaten, Schipper Simon Hoon; Amsterdam, groot zevenhonderd vaten, Schipper Arent Claasz. Kalkhuis; Gelderland, groot vyfhonderd vaten, Schipper Jan Jansz Mol; Delf, groot driehonderd vaten, Schipper Willem Cornelisz. Schout; het Hof van Holland, groot tweehonderd zestig vaten, Schipper Willem Lok; het Duifje, groot zestig vaten, Schipper Willem Jansz. Wegens Middelburg, Dordrecht, Vice-Admiraal, groot zevenhonderd vaten, Schipper Hans Rymelandt; Zeeland, groot vyfhonderd vaten, Schipper Cryn Pietersz. wegens Hoorn, Hoorn, groot zevenhonderd vaten, Schipper Jan Cornelisz. Avenhorn; Medenblik, groot tweehonderd vyftig vaten, Schipper Dirk Claasz. Moylieves. Wegens Enkhuizen, West-Vriesland, groot zevenhonderd vaten, Schipper Jakob Jakobsz. Clunt; Enkhuyzen, groot driehonderd vaten, Schipper Klaas Thysz. Cul. Wegens Gouda, Ter Gouwe, Schipper Cornelis Heysz. Pronken.

De twaalf eerste van deeze scheepen voeren, den 18den van Wintermaand, uit Nederland, en het laatste in Zomermaand; dog lagen wel 2 Maanden op de West-

West-Kust van Engeland, by de Vloot van Paulus van Caerden. 1602.

Van de Nederlandsche scheepen, die den 23sten van Grasmaand, des Jaars 1601, naar Oost-Indiën waren uitgezeild, is 'er, in Sprokkelmaand van dit Jaar, een Jagt, de Wagter genoemd, weder te huis gekomen, brengende tyding, dat de vyf andere scheepen ook op weg waren, welke ook kort daar na, kostlyk met allerhande speceryen gelaaden, inkwamen. Zes Oost-Indische scheepen aangekomen.

Verder verhaalde hy, dat vyf scheepen der oude Maatschappy, onder den Almiraal Wolfart Hermansz. op Karsdag van het zelve Jaar 1601, toen zy uitgevaren zyn, in de Straat van Sonda komende, door een klein Chineesch scheepje gewaarschuuwd waren, dat 'er voor Bantam, werwaarda zy voeren, lag eene Portugaalsche Vloot van agt grote Oorlogs-scheepen en tweeëntwintig, zo grote als kleine, Galleyen, die 'er maar 2 Daagen te vooren, onder den Admiraal Don Andrea Fortado Mendosa, gekomen waren. Hier op had Wolfart Hermansz. met zyne vyf scheepen zig beraaden, een gemeen gebed doende, om wysheid, wat zy hier in doen zouden, weetende dat zy daar lagen, om hun allen koophandel te beletten, hen uit de Landen te verdryven, en, gelyk zy naderhand verstonden, de Stad Bantam te overmeesteren, en op een Eiland daar omtrend eene sterkte te maken: des besflooten zy die Vloot te bespringen met de vyf scheepen, Gelderland, groot vyfhonderd twintig vaten; Zeeland, groot vierhonderd vaten; Utrecht, groot tweehonderd veertig vaten; de Wagter, groot honderd twintig vaten; en het kleine Jagt, groot vyftig vaten.

Met deeze vyf scheepen heeft de Admiraal, in de volgende Karsdagen, de Portugaalsche scheepen aangevallen en dapper beschooten, vermits zy daar toe veel bekwamer waren: dit duurde eenige Dagen, tot den 6den en 7den van Sprokkelmaand, des Jaars De Hollandsche scheepen slaan eene Portugaalsche Vloot in Oost-Indien.

1603. Jaars 1602, hun in dien tyd twee Galleyen afnemende, daar van de eene, Kapitain Françisco de Sonsa, gevangen, en de andere, Andreas Rodrigues Palhora, verslaagen werd, en nog drie andere werden zo beschadigd en onbekwaam gemaakt, dat 'er de Portugeezen zelfs het vuur in staaken, en hebben ze, dus brandende, dryvende op de Nederlandsche scheepen gestuurd, maar werden, zonder schaade te doen, afgekeerd. De Portugaalsche Vloot, dus voor hun geene goede uitkomst ziende, zo zy 'er lang bleeven, is t' zeil gegaan en gevaaren naar Amboyna, een Eiland van de Moluccas, daar zy aan het einde een Kasteel hadden, dat zy versterkt hebben, daar mede groot geweld over die van het Eiland pleegende, om dat zy te vooren met de Nederlanders gehandeld hadden: zy hebben hunne Nagel-boomen afgehouwen en veele uitgeroeid, daar mede Don Andrea Fortado weinig eer behaalde, hebbende op deeze Vloot omtrend agthonderd geboore Portugeezen en veele Mestiezen, uit Portugeezen en Indianen gebooren: de overige waren geboore Indianen, te Palimbona in Sumatra opgenomen, dood vyanden van die van Bantam, en dus bleeven zy te Amboyna eenen tyd liggen. De Nederlandsche scheepen bleeven 9 Daagen voor Bantam liggen, Gode dankende, voor dat zy zulk eene Vloot van daar gedreeven hadden: te Bantam waren zy zeer welkom en werden hoog geëerd, als hunne verlossers van der Portugeezen aanslag.

Wreedheid der Portugeezen in Amboyna

Deeze scheepen, willende vaaren, om het overschot der oude reekening te Banda en Terenate te haalen, verstonden, dat de Portugeezen van Amboyna naar Tydor, daar zy ook eene sterkte hadden, gingen: des zy hunne vyf scheepen hebben verdeeld, en twee zyn gevaaren naar Banda en drie naar Terenate, daar zy hunnen Bewindhebber, Frank Verdoes, in goeden staat en vriendschap met den Koning vonden: dog vonden 'er, door het slegt gewas, niet veele Nagelen, maar die 'er waren laad-

den

den zy in hunne scheepen: en alzo het aanstaande gewas zeer schoon stond, zonden zy 'er naderhand andere scheepen, onder het gebied van den Vice-Admiraal Hans Bouwel: dus voeren zy weder naar Banda by de andere scheepen, daar zy hunnen Bewindhebber, Adriaan Veen, ook gezond en vol met foelie gelaaden vonden. Deeze drie scheepen, met Wolfart Hermansz. en eenige scheepen van Heemskerks Vloot, zyn wel t' huis gekomen. 1603.

Deeze scheepen verhaalden ook, hoe Jakob van Neck, met zyne twee scheepen, Amsterdam en Ter Gouwe, in Terenate laading missende, voor het Eiland Tydor hadden vinden liggen twee Portugaalsche scheepen, en een der Magellaansche scheepen, de Trouw genoemd, door hen bemagtigd, behoorende tot de Vloot van den Oversten Jaques Mahuwe, het welk voor by de Straat gevaaren was. Deeze scheepen zou Jakob van Neck, op verzoek van den Koning van Terenate, gaerne van daar genesteld hebben, zynde de Eilanden Terenate en Tydor in geduurige vyandschap; maar het is hem mislukt: hy verloor daar agt of negen Mannen, en de vingers van zyne regterhand werden afgeschooten: waarom zy van daar zeilden naar Patana, liggende agter Malacca, daar hy peper innam.

Jakob van Neck tragt te vergeefs twee Caracquen te nemen.

Naderhand kwam 'er ook tyding van de scheepen Mauritius, groot agthonderd, en Rotterdam, groot tweehonderd twintig vaten; ook van den Admiraal Jakob van Heemskerk, die volgen zou met twee scheepen en eene Portugeesche Caracq, groot veertienhonderd vaten, welke zy vegtende veroverd hadden, de Portugeezen en Nederlanders daar met elkanderen in Oorlog gekomen zynde. Deeze Caracq was gelaaden te Macau met zyden, zyde-lakenen, zuiker, katoene lywaten, muscus en andere waaren, geballast met loot en kooper, en haare gansche lading millioenen guldens waerdig geschat, en voer naar Malacca en Goa. Zy ontlaadden uit dezelve

De Hollandsche scheepen uit Oost-Indien t' huis gekomen, met verslag van hunnen voorspoed daar.

Zy nemen eene kostlyke Caracq van Macau.

1603. dezelve al het kostlykste goed, bragten dat in hunne scheepen, en deeden hunnen peper in de Caracq, welke zy boven vertimmerden, en laag bouwden, om tot het zeilen bekwaamer te zyn, en zyn 'er mede naar de Nederlanden gekomen: ten laatsten die in de Duinen, op de kusten van Engeland, veel geligt hebbende, hebben zy die te Texel in Holland binnen gebragt.

Deeze scheepen verhaalden, dat hun volk twee scheepen naar China geschikt hadden, welke te Patana en Cochinchina waren, daar zy in vriendschap met de Chineezen handelden en minzaam die twee scheepen vol laadden. De Chineezen merkende, dat zy niet dan vriendlyken en vreedzamen handel en geene veroveringen, gelyk de Portugeezen over hunne Buuren, zogten, en ziende, dat 'er tusschen de Portugeezen en hen Oorlog was, daar zy te vooren dagten en geloofden, dat alle witte volken Portugaal onderdaanig waren, betrouwden de Nederlanders; zo dat hunne Bewindhebbers schreeven, dat de handel van China voor hun open was; des zy twee grote scheepen van Bantam derwaards zonden: desgelyks drie naar de Moluccos, zo dat de Indische vaard in dat Jaar zeer voordeelig ging: zy bragten daar ook Gezanten van verscheide Koningen en Heeren.

3 Jaarige reis van Joris van Spilberg in Oost Indien en deszelfs uitkomst.

Wy hebben in 't 22ste boek verhaald, dat Heer Simon Jaspersz. Perduyn, Balthasar de Moucheron en Pieter van Hecque hadden uitgereed, en, den 5den van Bloeimaand, des Jaars 1604, met Joris van Spilberg uitgezonden drie scheepen, genoemd, Schaap, Ram en Lam: deeze ontmoetten, by Cabo Verde, drie Caravellen van Portugaal, daar tegen zy sloegen: zy bezogten het Eiland Corisco; Cabo de Lopez Consalvo; het Eiland Annabon; St. Thome; de Cabo de Bon Esperance; de kusten van Matal; Cesala; de rivier Cuama; en de Eilanden Prienneras en Cammores, daar zy ververschten: verder voeren zy langs de kusten van Melinda de

Baxios

Baxios Padua, komende omtrend Cochin, langs 1603.
de kusten van Malabar, voor de Cabo Commorin, Punto de Galle, zynde de hoek van het Eiland Zeylon, tot de Playe van Mattacallo, daar de Admiraal Speilberg gehandeld heeft met deszelfs Koning, welke hem zond naar den groten Koning Fumala, in de Stad Gandy op het Eiland Zeylon, dien hy onderregtte van de geleegenheid der Nederlanden en de regeering der Heeren Staten, onder het beleid van Prince Maurits, welke den Oorlog voerden tegen den Koning van Kastiljën en Portugaal, enz.

Deeze Koning Fumala was eertyds by de Portugeezen in hun Kasteel Colomba opgevoed, van hen in den Christlyken Godsdienst gedoopt en Don Johan genoemd; maar hy viel hen af, sloeg de Portugeezen, maakte zig zelven Koning van Gandia en trouwde de Dogter van den voorigen Koning, Dona Catharina genoemd, ook door de Portugeezen gedoopt, en ondertrouwd met Don Piedro Sosa, Gouverneur van Malacco, een Portugeesch, dien hy verslaagen had.

Aan deezen Fumala bood Speilberg, met grote plegtigheid, brieven van Prince Maurits, in 't Arabisch geschreeven: ook een afbeeldzel van Prince Maurits te paerd, met de schildery van den slag by Nieuwpoort, dat de Koning met grote eerbiediging in zyne kamer deed ophangen, hem handelende en onthaalende op de Europeaansche manier, gelyk hy onder de Portugeezen geleerd had, en bragt hem ook by zyne Koningin en Kinderen: ter beantwoording aan deeze beleefdheid liet Speilberg twee Speellieden in zynen dienst, daar van de een naderhand Secretaris van zynen Zoon werd: verder onderregtte hy hem van alles, dat hem zeer wel geviel, want zy daar niet wisten, dat 'er een ander wit volk was, dan Portugeezen.

Speilberg maakt vriendschap met den Koning van Gandy in Zeylon.

Uit Zeylon bragt hy den eersten Kaneel en veele goede gesteentens, en maakte vriendschap en ver-

1603. bond met den Koning tegen de Portugeezen: tot verzeekering van dit verbond nam hy daar, voor de playe van Mattacallo, drie Portugeesche scheepen, verbrandde die en leeverde het volk gevangen aan den Koning, om te toonen, dat zy in de daad vyanden waren.

Neemd en verbranddrie Portugaalsche scheepen.

Neemd, met eenige Engelsche, eene Caracq.

Van Zeylon voeren die scheepen met Speilberg naar Achim, daar zy drie Engelsche scheepen vonden, onder den Generaal Lantcaster en Middelton; met welke zy aanspanden, om eene Caracq, vaarende van St. Thome naar Malacca, te nemen, gelyk zy deeden, en lieten die, het goed daar uit gelost en gedeeld hebbende, vaaren: Speilberg voer naar Java Major voor de Stad Bantam, daar zy negen Nederlandsche scheepen, over welke Wybrant van Warwyk Admiraal was, vonden: daar by kwam ook de Admiraal Heemskerk, met de voorn: genome ryke Caracq van Macau.

Brengd eenen kostlyken groten Robyn, weegende 450 karaten, in Zeeland.

Den 5den van Herfstmaand, des Jaars 1603, is Speilberg met zyne scheepen van Bantam uit de Straat Sonda vertrokken en naar Zeeland gevaaren, daar hy, den 24sten van Lentemaand, des Jaars 1604, aankwam met twee scheepen, gelaaden met peeper, kaneel, macis, nooten, indigo en andere waaren: ook veele eedel gesteentens en juweelen, met eenen uitnemend groten Robyn, Capeson genoemd, weegende omtrend vierhonderd karaten, zynde de grootste, daar van ooit gehoord is.

Omtrend deezen tyd verstond men uit Spanje, dat 'er wel vyfhonderd Godsdienstige Munniken van verscheide zoorten en ordens naar Peru en West-Indiën gevaaren waren, op de tyding, dat 'er een nieuw Eiland, Aramaidis genoemd, gevonden was, groot in 't rond zesendertighonderd Mylen, goud en zilver ryk; dat de Spanjaarden hoopten in 't kort te overmeesteren en door de Godsdienstige te bekeeren.

Den 21sten van Wintermaand van dit Jaar 1603, is te Konstantinopolen van eene catharne gestorven

de

de grote Turk, Sultan Machomet, welke een zeer vet en onvermoogend Man was geworden, nalatende zynen Zoon Achmat, oud 14 of 15 Jaaren, hebbende hy zynen oudsten Zoon een Jaar te vooren, uit argwaan, laten worgen: daar werd nog een Zoon in 't leven gehouden, tot dat deeze Achmat Kinderen mogt winnen, gelyk hem in 't volgende Jaar gebeurde, toen hem een Zoon werd geboren, daar door de Broeder, na 2 Jaaren, naar het gebruik van het Ottomansche geslagt, ook geworgd werd: de regeering bleef aan de Sultana, Moeder, en den Bassa Cigala: de nieuwe Sultan toond zig een fraai, kloek en grootmoedig jong Vorst te zyn. 1603.

Dood van den Turk Sultan Machomet, den 21 December, en komst van deszelfs Zoon Achmat in zyne plaats.

Op deeze verandering en dood van den Turk verklaarde de Bassa van Ofen in Hongaryen, tegen den Keizer oorlogende, en nu van beide zyden gemagtigden tot den Vrede handel vergaderende, aan den Heere van Altheym en andere van 's Keizers Gemagtigden, den laatsten van Louwmaand, dat zy nu eenen nieuwen Heer in 't Turksche Ryk hadden gekreegen, die hun brieven had geschreeven nopens den Vrede-handel, dat hy het wilde houden, zo 'er iets besslooten was; zo niet, wenschte hy, dat die Vrede hoe eer hoe liever mogt gemaakt werden: waarom hem goed dagt deeze goede genegenheid aan 's Keizers Afgevaerdigde te schryven, of zy ook nog gezind waren zig in 't Vrede maken te laten gebruiken, om den eeuwigen lof te verdienen van twee zo magtige Keizers te vereenigen; met meer beleefde aanbiedingen, daar op hy antwoord verzogt: men zeide, daar was voorgeslaagen, dat de Keizer Attuan en Pest aan den Turk, en die Canissa aan den Keizer zouden wederleeveren; maar daar van is niemand niet gehandeld.

De Basssa van Ofen verklaard zig aan den Keizer.

De Gemuitineerde hebben, in 't begin van het Jaar 1604, in de Grave liggende, gelyk gezegd is, rondom hen groten overlast en loopen gedaan: zy hadden liever de Stad Rhynberk gehad, om Westphalen

1603. phalen te kunnen afloopen, daar zy nogtans eenen loop deeden, en meer dan honderdduizend Ryks-Daalders brandschatten en wegvoerden: de Overstens zyn met goude keetens en koppen vereerd. Van den Bisschop van Paderborn kreegen zy twaalfduizend daalders: dog, naar huis willende trekken, vonden zy het Landvolk en de Boeren in wapenen, welke gevallig twee van hunne agterste dood sloegen: des zy alle te rug keerden, en sloegen omtrend vierhonderd Boeren dood, veele huizen afbrandende.

De Gemuitineerde loopen in Westphalen en nemen Erkelens en Karpen.

Slaan vierhonderd Boeren dood.

Den 13den van Sprokkelmaand zyn zy met een deel Geschut naar Erkelens gerukt, daar Graaf Hendrik van den Berg te vooren geweest was en aan de Burgers veel beloofd had: dog zy hebben de Gemuitineerde moeten inlaten, die dat gebrandschat hebben. Daar beezig zynde, is de Ritmeester Cloet by hen gekomen, en, den 21sten, met hen naar Karpen getrokken, dat opeischende; maar de Spanjaarden van het Kasteel hen wederstaande, hebben zy 'er meer dan honderd scheuten met grof Geschut op gedaan; waarom zy zig moesten overgeven: des zy Karpen hebben bezet, daar door de Stad Grave van het Guarnizoen zeer verligt werd: van daar trokken zy op het Keulsche gebied, die van Keulen dreigende, en rondom grote schaade doende.

Een Walvisch te Antwerpen.

Omtrend den 13den van Wintermaand, des Jaars 1603, heeft zig in de Schelde by Antwerpen een Walvisch vertoond, daar rondom sweevende tot den 17den, toen hy van eenige Soldaten werd geschooten en aan Land getrokken, zynde tweeënveertig voeten lang en twaalf voeten dik.

Het is in veele gedrukte boekjes te leezen, wat in dit Jaar 1603, in 't beleg van Oostende, is voorgevallen: wy zullen alleen de merkwaerdigste geschiedenisfen van dit Jaar verhaalen, toen 'er de Marquies Spinola geheel den last kreeg, hebbende te vooren gemeld het besluit, zo van de Staten, om het te verdeedigen, als van den Aards-Hertog, om het

het te hebben, het koste wat het wilde, al zou hy 'er 18 Jaaren voor liggen, tot welken einde hy grote beloften en bedevaarden deed tot onze lieve Vrouw te Hal, als ook tot eene lieve Vrouw, onlangs te Scherpen Heuvel, by Sichem in Braband, in eenen Eikenboom gevonden, die men veele wonderen toeschreef. Men zegd, dat zelfs de Aards-Hertogin in dit Jaar deeze lieve Vrouw bezogt had, gaande eenige Mylen bloot voets, met grote Godsdienstigheid haare gaven offerende en haare gebeeden uitstortende, om de overwinning van Oostende en de verkryging van eenen Erfgenaam. De geleerde M^r. Justus Lipsius heeft de wonderen van deeze lieve Vrouwen te Scherpen Heuvel en Hal in 't Latyn beschreeven; maar daar tegen zyn schriften in druk uitgekomen, wederleggende alle de wonderen, welke Lipsius niet verantwoord; en hem werd grote ligtvaardigheid in 't schryven van zulke beuzelingen toegekend. 1604.

De lieve Vrouw te Scherpen Heuvel gevonden.

Justus Lipsius beschryfd de wonderen van Scherpen Heuvel en Hal.

In 't begin van het Jaar 1604, hebben de vereenigde Nederlanden Eyndhoven en Helmont genomen, maar niet behouden, en eenen aanslag op Hulst gemist hebbende, besloten iets in Vlaanderen voor te nemen, tot ontzet van Oostende, alle Kapitains belast hebbende hunne Vaandelen vol te maken; bestelden ook vyftienhonderd nieuwe Switschers en tweeduizend ander voetvolk te ligten, en Prins Maurits heeft zyn Krygsvolk beschreeven, tegen den 20sten van Grasmaand, zig met de daar toe bestelde scheepen voor de Willemstad te laten vinden: daar lieten zig ook vinden de Graven Willem Lodewyk, Ernest Kasimier, en Lodewyk Gunther, Broeders van Nassau; ook Graaf Hendrik Frederik, Generaal der ruitery.

Prince Maurits toerusting tot eenen togt in Vlaanderen, den 24 April.

Dit volk gescheept zynde, is, op den bestemden dag, van de Willemstad gevaaren naar Zeeland, daar Prins Maurits, de Vorst van Anhalt en Graaf Adolf van Nassau, met een behoorlyk getal afgevaardigde van de Heeren Staten Generaal en den

1604. Raad van Staten, ook den 24sten aankwamen, om by den aanslag te zyn en dien te vorderen.

Prins Maurits valt in Vlaanderen en neemt Cadsant, den 25 April.

Den 25sten 's morgens is de geheele Vloot van ontelbaare kleine scheepen uit Zeeland t' zeil gegaan naar Vlaanderen, in 't swarte Gat gevaaren en in Cadsant geland, daar zy, in 2 Dagen, alle de sterktens hebben ingenomen: en had hy ten eersten het Sluyssche-Gat ingeloopen, zou hy ongetwyffeld dat met weinig moeite hebben kunnen inniemen en veroveren, en door de schielykheid mooglyk alle de zaken voor Oostende wanhoopig maken, vermits die van Brugge daar, by zyne eerste aankomst, nog geen volk hadden; maar terwyl hy in 't swarte Gat zyn gansche Leger ontscheepte, en de Schansjes van Cadsant innam, bezorgden die van Brugge, dat Spinola van voor Oostende duizend Mannen te voet op het Swint, en Trivultio vyf honderd Ruiters van Watervliet zonden, met welke zy den doortogt over het Sluyssche Gat beletten, niet tegenstaande 'er den 26sten en 27sten moeite toe gedaan werd, en de Galleyen door het Geschut uit het Gat naar Sluys gedreeven werden: Prince Maurits hierom geene hoop hebbende 'er door te geraaken, en van meening werdende, om Cadsant alleen te doen verzeekeren, is hem door eenen Boer aangediend, dat men ten Oosten van Sluys om in Vlaanderen kon komen, daar toe die Boer nog, den 28sten, 's avonds, eenige geleegenheid wees, om naar Oostburg te komen: dog zy vonden daar omtrend ook den vyand te voet en te paerd, dat Prince Maurits vast deed gelooven, dat daar doortogt moest zyn, en zond daarom, den 29sten, eenige benden derwaards, die met den vyand schermutzelden en dien verdreeven, welke, in 't wegryden, hun den weg en plaats van door te komen aanweezen, vermits zy daar heenen vlugtten en ontkwamen: des hy, den 30sten, vroeg, daar heenen trok door het Water, dat daar bevaarbaar is, nemende een stuk van eenen Dyk by Coxie in, daar een deel volk van

Sluys,

Sluys, die 'er meenden te schansfen, verslaagen en omtrend dertig gevangen werden, daar door de andere schrik kreegen en verder wegliepen, en die van het schansje van Coxie zig met verdrag overgaven, openende dus onverwagt den doortogt in Vlaanderen, en hoop van goede uitkomst gevende; hoewel het Land daar omtrend buiten gemeen gebrooken was: den 1sten van Bloeimaand trok Prins Maurits met een goed deel van zyn Leger naar St. Catharinen-Schans, en had Geschut doen haalen, om die te beschieten; maar vermits het dien Dag spring-vloed was, en het Water zeer hoog vloeide, kon hy zyn Geschut niet krygen voor laat na den middag, en bleef daarom het meeste deel van den Dag omtrend de Schans in slag-orde staan. Op deeze Schans laagen, behalven eenige Soldaten onder het bevel van den Grave van Trivultio, veele Burgers en Boeren, Keurlingen genoemd, zynde gewillige Huurlingen te Gent en daar omtrend, opgeligt: en also deeze geene lyfs-genaade hadden, deed Prins Maurits, om die bang te maken, alom gebieden geene van hen te vangen, maar die alom dood te smyten; als geene lyfs-genaade hebbende: hoewel dit onder veele van hen groten schrik maakte, hielden zy nog 'ans zig dien Dag vast; zelfs liep een Vaandrager met zyn Vaandel in haast over en weder op de Wallen, dat in de bres plantende, tot moedgeving van de zyne en moedbeneming van Prince Maurits, die tot de bystanders zeide, dat zulk een Man alleen genoeg was, om eene plaats te houden: hier by kwam ook, dat de Graaf van Trivultio, die met eenen goeden hoop paerden te Watervliet geleegen had, met zyne benden ook digt onder de Schans kwam liggen, doende daar eene vertrek-wal opwerpen en 'er twee veld-stukken in planten, om op de roedens en benden van Prince Maurits te schieten, en dus eene goede vertooning te maken; maar Prins Maurits omtrend ten 4 Uuren na den Middag negen stukken Geschut gekreegen hebbende, deed dezelve

1604.

Prins Maurits krygd, tegen zyne meening, St. Catharinen-Schans.

1604. zelve in haast planten, en daar mede nog ten 6 Uuren op de Schans en benden van Trivultio schieten, meer om te toonen, dat hy ook Geschut had, dan op hoop van de plaats te krygen, om dat hy zag, dat de Vyand zig vast hield en toonde zig wel te beschermen: hierom wanhoopende van iets goeds te doen, gaf last tot den avond te schieten, en dan het Geschut weder af te haalen en in Cadsant te brengen, dog dat 'er eevenwel eenige Regimenten dien Nagt nog zouden blyven, om te zien, wat de Vyand doen zou; in gevolge van dien werd 's avonds het Geschut afgevoerd, en hy vertrok zelfs mede: dog alzo, in 't afvoeren, gevallig een stuk Geschut in eene moerasch zonk, en de schiplieden, die 'er de handeling over hadden, dat met kragt 'er uit zogten te krygen, om de schande niet te hebben van hun Geschut te verliezen, daar over zy by den avond groot geraas maakten, werden die van de Schans zeer vervaerd, meenende, dat zy het Geschut willden verplaatzen; waar by nog kwam, dat de ruitery, in 't aftrekken geenen bekwameren weg vindende, dan onder de vertrek-wal der sterkte, die van binnen deed denken, dat 'er volk by Prince Maurits gekomen ware, en men hun den weg, om op Philips Schans te wyken, zogt af te snyden en hen op nieuws aan te vallen: daar over Trivultio zelfs met zyne benden en de Keurlingen, schoon veele in getal, nog meer den schrik op het lyf kreegen, verlieten de Schans en weeken naar de Sterkte St. Philippe en van daar naar Ysendyk, laatende in 't doortrekken op St. Philippe omtrend zestig Soldaten, welke 's anderendaags, den 2den van Bloeimaand, Prince Maurits volk ziende naar hen toe komen, zig ook overgaven: hier uit ziet men, dat God in den Oorlog dikwerf door geringe oorzaken grote dingen uitwerkt. Van daar trok Prins Maurits naar Ysendyk, dat hy, den 3den, heeft beslooten: den 4den meende de Vyand eenig volk daar in te werpen; maar Prince Maurits eenig voet- en paerdevolk uit-

Ysendyk belegerd.

uitzendende, om dit te beletten, vlooden zy naar het Zas, daarom de plaats te vaster bezet werd. 1604.

Den 6den 's nagts. waren die van Sluys met een deel volk uit het Leger voor Oostende, te zamen wel tweeduizend sterk, met een deel Sloepen en Galleijen uitgevallen, om in Cadsant te vallen, en 'er Prince Maurits volk weder uit te dryven, en kwamen zo stil over tot in Cadsant, dat zy reeds wel zeshonderd Mannen geland hadden, eer de Wagt op het Eiland het gewaar werd, die daar op terstond eenen wapenroep maakten, en twee Vaandelen Schotten, daar de wagt hebbende, vielen op hen aan, bragten ze in verwarring, en deeden ze naar hunne Sloepen vlugten, daar van eenige, door het inloopen des volks overladen, zonken: eenige der geene, die overgekomen waren, werden gedood, wel veertig gevangen, agt Sloepen hun ontjaagd en daar door de ooverige verhinderd over te komen: had deeze aanslag gelukt, Prins Maurits was in een oogenblik van alle zyne scheepen en Krygs-tuig ontzet, en zyn gansche voornemen vrugtloos gemaakt.

Die van Sluys tragten Cadsant met Sloepen weder in te nemen.

Intusschen eischte Prins Maurits Ysendyk op, dat eene sterke en welgeleege Schans was; maar zy antwoordden het te willen houden, op ontzet hoopende: des hy dat deed beschieten, weetende dat zy aan alles, byzonder versch Water en drank, gebrek hadden: den 9den zond hy weder zynen eigen Trompetter Hans, welke, na dat hy tweemaalen geblaazen had, van binnen door zyn hoofd werd dood geschooten; Prins Maurits hier over gestoord zynde, nam alle uiterste geweld voor, om het te wreeken en dit voorbeeld weg te nemen: des die van binnen, zeer verschrikt, om verdrag baaden, daar van niet kon gesprooken werden, voor dat die van binnen eenen Italiaanschen Soldaat, die geschooten had, in handen van Prince Maurits leeverden, die hem gevangen hield: en daar na verdroogen die van de Starkte met den Gouverneur

Trompetter, tegen Krygsregt geschooten.

Prins Maurits eischt den daader tot straf.

Ysendyk ingenomen.

1604. Gryson uit te trekken naar het Zas, met hun geweer en stille trommels, zonder Vaandels enz. met scheepen, om hunne baggagie te voeren, mits in 4 Maanden tegen Prince Maurits in Vlaanderen niet te mogen dienen: dus zyn 'er, den 10^den^, omtrend zeshonderd, meest Italianen, uitgetrokken. De Gouverneur werd naderhand in regt beschuldigd, maar ten laatsten met eer vry verklaard. Capitain Rolle werd 'er binnen gesteld, om het bevel te voeren.

Aardenborg ingenomen en gesterkt.

Hier na besloot Prins Maurits naar Aardenborg te trekken, werwaards Prins Maurits, den 12^den^, te water en te land trok: in de Stad laagen zes Vaandelen Duitschers, die dezelve gemaklyk hadden kunnen beschermen, hadden zy eenigen tegenweer willen doen, vermits de Stad goede gragten had; maar verschrikt zynde, liepen zy, zonder tegenweer te doen, 'er uit: des Prins Maurits dat zonder slag of stoot innam, zynde eene verwoeste Stad, schoon wel geleegen, om Sluys te benauwen: van de zeer fraaje Kerk stonden nog de muuren, eenige marmere pylaaren en twee toorens: deeze Stad deed hy terstond door Grave Ernest met deszelfs volk bezetten, om die te houden, gelastende voor elke Poort een bolwerk te maken, en deed verder het Leger trekken, naar eene andere ope woeste Stad in Vlaanderen, Middelborg genoemd, daar nog een Kasteel ligt, dat niet verwoest is, daar uit de Wagters verliepen, om dat het tegen geweld niet te houden was: den 14^den^ zond hy zyn paerdevolk op eenen togt naar Eeclo, om 'er een Regiment Knegten, trekkende van Gent naar Brugge, te slaan; maar zy kwamen eeven te laat, zynde de andere reeds over de Lieve en weggetrokken.

Middelborg ingenomen.

Het volk van Don Louis de Valesco by Moerkerke geslaagen, den 16 Mayi.

Den 16^den^ zond Prins Maurits zyn voet- en paerdevolk naar Aardenborg, naar de Zoute en Zoete, zynde twee bevaarbaare Wateren, het eene zout, het andere versch, loopende by elkanderen van Damme en Brugge naar Sluys: deeze vonden daar Don Louis de Velasco beschanst, omtrend het sluisje der

der watering van Moerkerke en Lapschuere, onder Stampershoek geleegen, wagtende op zyn voordeel: de doortogt voor de ruitery te eng zynde, en die nogtans onweetende, onder de Ritmeesters Gendt en Bax, op hen aanvallende, werden zy door Velasco dapper getroffen, zo dat 'er terstond veele paerden werden geveld en gevangen, en de Ritmeester Bax door zyn been geschooten: dog het voetvolk tot ontzet komende en sterk aandringende, hebben zy de Spaansche geslaagen, zo dat 'er meer dan vyfhonderd verdronken en verslaagen, en wel driehonderd gevangen zyn, daar onder elf Hoofd-Kapitainen en meer andere, en onder dezelve een uit de maagschap van Spinola. 1604.

'S Anderendaags trok Prins Maurits naar de Zoute, de Spaansche met dertien of veertien Vaandelen tusschen de Zoute en Zoete liggende, en daar zig beschansende, daar tegen Prins Maurits Geschut deed planten en eene vertooning maken, als of hy daar over wilde: dog eene andere plaats beneeden den vyand verspied hebbende, deed hy, den 18den, voor den dag, by laag water, zyn voet en paerdenvolk daar over trekken, en vervolgens regt op zynen Vyand aan, en nam eenige Spaansche begravingen in, daar door de Spaansche, hunne voordeelen verlatende, naar Damme zyn verloopen, vreezende ingeslooten te werden: des Prins Maurits eene andere brug over de Zoete heeft doen leggen, en zyne ruitery op de West-zyde der haven van Sluys gezonden, daar de Spaansche alle Schansen verlieten, behalven de St. Joris, liggende op het inkomen der haven, daar op de Cordua Kapitain was: Prins Maurits deed die terstond omringen; dog zy, gereedschap tot beschieten ziende, gaven die over, den 23sten, honderd dertig Mannen daar uit trekkende: de Schans was voorzien met negen stukken Geschut en negentien tonnen buskruid, daar aan zy, by het uittrekken, eene lont hadden gelegd, om dat, na hun vertrek, te doen ontsteeken: dog

De Spaansche verloopen hun sterk voordeel tusschen de zoute en versche Wateren.

1604. dog het werd ontdekt, toen zy te ver weg waren, anders zou het mooglyk hun leven gekost hebben. Kapitain Cordua werd geregtlyk over dit ligtvaardig overgeven aangesprooken, dog verkreeg genaade. Kapitain Joost de Bruxfauls werd daar gesteld, om het bevel te voeren: dog die Schans werd, na het overgaan van Sluys, onnoodig bevonden en geslegt.

Sluys belegerd.

Hier na heeft Prins Maurits zyn Leger voor Sluys opgeslagen, dóen de haven innemen, het Leger met loopgragten en bruggen beschanssen, en de eene wyk aan de andere hegten: zy vonden in de haven nog in de Stad geene scheepen, dan een Fransch schip met wynen, dat met schieten bedorven werd.

1500 Mannen in Sluys gekomen.

Die van de Stad kreegen eens omtrend zevenhonderd en eens wel agthonderd Voetknegten, ook eenige waagens met meel, binnen, eer het rondom kon beschanst werden. Prins Maurirs legerde zig aan de West-zyde en de Heer van der Nood in 't Zuiden der haven, de verdronke velden met Oorlogs-scheepen en Sloepen bezettende, om alle toegangen te stoppen.

Biddag in 't Leger gehouden

Den 21sten deed Prins Maurits met de trommel door het gansche Leger bekend maken, dat op den volgenden Woensdag in 't gansche Leger een Vast- en Bede-dag zou werden gehouden, verbiedende alle Zoetelaars op dien dag eenigen leeftogt te verkoopen, op verbeurte der goederen en verbanning uit het Leger, op dat het gansche Leger te beeter mogt vasten en om voorspoed bidden, dat eene zeldzame zaak in een Leger is.

Die van Sluys met de Slaven missen meer leeftogt binnen te krygen.

Den 30sten tragten die van Sluys andermaal leeftogt en buskruid in de Stad te krygen: des zy 's nagts omtrend duizend Gallei-Slaven, die zy tot allen dienst dwongen, vermits zy de Galleijen niet konden gebruiken, uit de Stad in 't verdronke land zonden, geleid door vyf honderd Soldaten, om het geleide, dat van Damme komen zou, te wagten: want de Graaf van Barlaymont ten dien einde met vierduizend Mannen te voet en veele waagens, met

zakken

zakken, vol meel gelaaden, naar het verdronke land 1604.
was getrokken: Prins Maurits hier van tyding krygende, trok met veele Ruiters en tweeduizend Mannen te voet naar Stampershoek, daar hy omtrend vierhonderd Mannen vond, door Barlaymont tot bezetting van den doortogt gelaten, welke hy versloeg en verjoeg; en van dezelve verstaande, dat Barlaymont reeds door was, heeft hy hem doen najaagen; hy dit merkende, is langs eenen anderen weg afgereeden en de meeste zyn ontkomen, latende onder weg eenige wagens, met meel gelaaden, welke Prince Maurits volk in handen vielen: die van de Stad ziende, dat het geleide niet kwam, keerden alle weder, behalven een goed getal Slaven, die zig verstaaken en aan Prince Maurits kwamen overgeven: in 't vervolgen van Barlaymont had Prins Maurits ook dat ongeluk, dat zyn volk by nagt eenen verkeerden weg insloeg, dus het volk van den Grave miste, en by den dag weder naar het Leger keerde, met omtrend honderd twintig gevange, daar onder een Duitsch en een Italiaansch Kapitain.

De geleiden van Damme en andere werden op de vlugt gedreeven.

Uit deeze verstond Prins Maurits, dat de Stad van veel volk en weinig mondkost voorzien was, en heeft daarom van toen voortaan de Stad rondom zoeken te besluiten, en daar toe een wonderlyk, wel geschikt, wyd en wel bezet Leger te water en te land gelegd, zyne Ruiters diep in 't Land om brandschat uitzendende. Het Leger dus vast gelegd zynde, vertrokken de Afgevaerdigde van de Heeren Staten Generaal en Raad van Staten, den 30sten, naar 's Hage.

Dit beleg nogtans eenen tyd aanloopende, heeft Prins Maurits intusschen schansen doen gereed maken, om te beschieten en die van over de haven te bestormen, en heeft eene wonderlyke brug, in 't midden overdekt, en vry voor eenen snaphaansscheut, doen maken: dog daaglyks van de overloopers den hongersnood in de Stad verstaande, heeft

hy

1604 hy beslooten die uit te hongeren, ook om den Marquies Spinola oorzaak te geven, om van Oostende te trekken, ter ontlasting van de zyne.

Prins Maurits besluit Sluys uit te hongeren.

De hongers-nood nam binnen Sluys zo toe, dat zy de Slaven niet konden voeden, maar gedwongen waren die toe te laten hunnen kost rondom op het verdronke Land te zoeken, uitgraavende en plukkende een kruid, daar veel groejende, het welk zy Zoutenelle noemen: deeze hadden, by het overgaan, in meenige Dagen geen brood gegeeten.

Grote hongers-nood in Sluys.

Deeze hongers-nood groejende en Oostende het nog uithoudende, hebben die van Sluys 's nagts door vuur-teekenen hunnen nood te kennen gegeeven: daarom de Aards-Hertog, in 't einde van Hooimaand, den Generaal Spinola voor Oostende belastte Sluys te ontzetten, die daar toe meer Krygsvolk van alle kanten vergaderden, en nu hunnen misslag merkten, dat zy beeter gedaan hadden eerst op het aankomen van 's Vyands Leger geweld tegen hen te oeffenen, dan zo hard op Oostende aan te dringen: des Spinola en Trivultio met een bekwaam Leger optrokken, het Leger voor Oostende nog wel bezet en van alles voorzien latende: Spinola trok egter tegen zyn genoegen op, weinig hoop hebbende van zynen aanslag te volbrengen, blykende uit zyne afgeworpe brieven, dat hy dit uit bevel en nood moest waagen: dus is hy komen legeren by Lapschuere, op de kromte van eenen dyk, met oogmerk, om door zyn Geschut 's Vyands Leger van daar te dryven, daar tegen ook Schiet-schansen gemaakt werden, zo dat in eenen nagt, door het groot en klein Geschut, veel volk dood bleef, daar by Spinola middel zogt, om ergens in te breeken, gelyk hy, den 6den van Oogstmaand, met omtrent drieduizend Voetknegten en een deel Paerdevolk, deed op de wyk van Graaf Willem van Nassau, welke zy 's nagts meenden te overvallen, om dat de Belegeraars daar het minste op hunne hoede waren, verscheide noodige gereedschappen by zig hebbende; dog

Spinola trekt uit, om Sluys te ontzetten.

dog het was te vergeefsch, want hy werd gestuit, en moest, met eenig verlies, aftrekken en zyn gereedschap verlaten, alleen eenige wagen-paerden, die daar weidden, weggenomen hebbende. 1604.

Spinola op dien kant niets hebbende kunnen uitregten, is, den 16den, schielyk voor by Aardenborg getrokken naar St. Catharine en Philips-Schansfen, en heeft die, weinig bezet zynde, met geweld ge maklyk ingekreegen, hoewel wederzyds veele dood bleeven, en heeft zig van daar begeven op eenen dyk, in de wyk van Kapitain Imbyse, daar eenen loozen wapenroep makende, terwyl hy met zyn ander volk over de Rivier van Oostburg mogt trekken, meenende by het Oostburgsche veer door te breeken; maar Prins Maurits had ondertusschen een goed getal volk in Cadsant gehouden, onder het beleid van Grave Willem van Nassau, die in haast voorttrokken, om den Vyand den eenen of anderen doortogt te beletten: hy deed ook den Heere van Swieten met veel Oorlogs-tuig, het welke hy vreesde, dat hem het eerste ontbreeken zou, derwaards gaan, en is zelfs aan den doortogt van Cadsant gebleeven, tot dat de Vriesche, Engelsche en Fransche benden van den Heere van Dorth en andere aankwamen, met welke hy toen verder naar den vyand trok.

Spinola neemt, tot ontzet van Sluys, St Catharine en Philips-Schansfen maar werd, met groot verlies te rug gedreeven, den 17 Augustus.

Spinola met zyn volk zig zeer spoedende, had Prince Maurits volk uit de halve maan, aan het water tusschen Cadsant en Oostburg, doen wyken tot op den dyk, by de tweeëntwintig Redouten, daar hy eerst dapper door de Wagt en daar na door Graaf Willem, die 'er aangekomen was, gekeerd werd; maar by laag Water poogde hy het sterkste over te komen, zo dat Graaf Willem hem nauwlyks kon keeren, tot dat de Kollonel van Dorth hem te hulp kwam, welke zig met een slag-swaerd dapper weerde en den Vyand holp stuiten, tot dat hy twee kwetzuuren kreeg: des niet tegenstaande was het voor Spinola, die niet ontzag, wat volk het hem

kostte,

1604. kostte, waarschynlyk in Cadsant te breeken, zo niet Prins Maurits zelfs daar te hulp was gekomen met veele Kompagniën van het Vriesche Regiment, onder het beleid van zynen Oversten Luitenant, Julius van Eisinga, vergezeld door den Heere van Termes, veertig Fransche Edele, en veele andere Kompagniën der Engelschen en Franschen, onder Chastillon, die hen toen dapper wederstonden, zo dat Spinola's volk moest te rug wyken, meer dan tweehonderd dooden agterlatende, daar onder veele van aanzien, als de Graaf van Feltry, de Marquies van Renti, Zoon der Huisvrouw van den Grave van Solre, van den huize Salain, Zoon van den vermaarden Heer van Montigni, Marquies van Renti, onlangs uit Italiën gekomen; ook Don Alonzo Borgias; de jonge Matignon, een Franschman; nog een Kollonel, met veele andere, zo doode als gekwetste, welke zy op veele wagens van daar voerden: de Baron van Balancon, een Bourgognisch Kollonel, behaalde hier eer; hy had in 't begin des belegs van Oostende zyn 's linkerbeen verlooren, en vogt hier met een houte been, dat hem ook afgeschooten werd; daar na werd hy voor Oostende weder in den schouder geschooten. Dit geschiedde den 17den, de Gemuitineerde, nu met den Aards-Hertog hereenigd, gelyk wy verhaalen zullen, eeven te vooren 'er by gekomen zynde, die mede schaade leeden, en het getal der dooden vermeerderden.

De Marquies van Renti en andere voor Sluys dood gebleeven.

Die van Sluys, den 18den, de nederlaag van hun ontzet vernomen hebbende, begonnen naar een goed verdrag te tragten, uitzendende, om stilstand van wapenen te verzoeken, tot dat zy des Aards-Hertogs raad hadden: dit afgeslaagen zynde, verzogten zy de Galleijen, het Geschut en de Slaaven te mogen uitvoeren; dog kreegen dit kort antwoord, dat zy den eersten Dag met wapenen en baggagie, den tweeden Dag alleen met Zyd-geweer zouden uitgaan, den derden Dag zouden zy aan zyne Genaade moeten staan: dog by hun vertrek werd

Sluys geeft zig aan Prince Maurits over, den 20 Augustus.

hun,

hun, uit beleefdheid, een vaatje Spaansche wyn 1604. voor hunne zieken medegegeven, en zy verdroegen 's anderendaags op de volgende voorwaarde.

1. Alle Geestlyke Persoonen te vertrekken met de Kerklyke gereedschappen, hunne goederen en huisraad. Artykulen des verdrag van Sluys.

2. De Gouverneur Serrano, Kapitains, Officiers en het Oorlogs-volk, ook de Kapitains der Galleijen met het Schipsvolk, zouden vertrekken met hunne baggagie, wapenen, vaandelen, slaande trommelen en brandende lonten, en, op Geizelaars, scheepen en schuiten hebben tot Damme.

3. De Gouverneur en Spinola zouden, zonder eenig bedrog, in handen van Gemagtigden leeveren alle de Galleijen, Barken, Fregatten, het Geschut, Buskruid, Krygs-tuig enz.

4. De Slaven, geene uitgezonderd, zouden in vryheid gesteld werden, en mogen gaan waar zy wilden.

5. Alle wederzydsche gevange zouden, zonder rantzoen, vry zyn: ook zouden de Gouverneur en Spinola bezorgen, dat de Kapitain Say, met eenig Schipsvolk door die van 's Hertogenbosch gevangen, en Kapitain Jan de Raad, met de gevange op het Kasteel van Wouwe, ook drie Schippers van Breda, binnen Gent gevangen, alle ontslaagen zullen zyn, mits betaalende eene Maand bezolding, daar voor Spinola zig verbond weder zig in gevangenis te moeten begeven.

6. Niemand zou gemoeid werden om schulden, die de Burgers zouden ten agteren zyn aan den Gouverneur en andere, op belofte van den Gouverneur, dat zy ten vollen binnen Brugge zouden betaald werden.

7. Alle Amptenaaren en Stads Bedienaars zouden mogen vertrekken met hunne papieren, zonder eenige Stads rollen.

8. Desgelyks de Bestuurders over den leeftogt, het Zeebewind, enz.

1603. 9. De Gouverneur zou nog dien avond het Kasteel overleeveren, om daar in, wegens Prince Maurits, tweehonderd Mannen te leggen.

10. 's Anderendaags zou het Guarnizoen uit de Stad vertrekken.

Dus gedaan in 't Leger voor Sluys, den 19den van Oogstmaand, des Jaars 1604.

Den 20sten zyn 'er de Spaansche uitgetrokken, tusschen de drie en vierduizend welgewapende Mannen, met veertienhonderd Slaaven, meest Turken, die alle vry gesteld werden: eenige bleeven by de Spanjaarden, andere begaven zig in dienst, veele naar Vrankryk en Engeland; dog uit Engeland voeren zy weder naar Holland, en de meeste werden in een schip naar Barbaryen gezonden: veele van hen hadden in Sluys in meenige dagen geen brood gegeeten, maar zig gevoed met oude schoenen, kaerzen, gezoode pargament, het voorn: Soutenellekruid en dergelyke: Honden, Katten en Ratten waren al lang opgegeeten. Deeze hongers nood en het verlies van Sluys werd den Gouverneur Serrano geweeten.

In Sluys 70 stukken Geschut en 10 Galleijen gevonden, en 1400 Slaaven verlost, den 20 Augustus.

In de Stad, behalven in andere Schansfen, werden zeventig stukken metale en yzere grof Geschut en tien of twaalf Galleijen, met alle derzelver gereedschap, schoon die meest gezonken waren, gevonden, dat geene kleine overwinning is.

De Staten Generaal en Prins Maurits stelden tot Gouverneur over het veroverde in Vlaanderen den Grave Hendrik Fredrik van Nassau, jongste Zoon van den overleeden Prince van Orange; en tot deszelfs Luitenant den Heere van der Noot, die te Sluys ging woonen.

Sluys, Yfendyk en andere plaatzen gesterkt.

De Staten stelden terstond orde tot sterking van het veroverde, zo van Sluys als de omliggende plaatzen, eenige slegtende en andere opmakende, voornemende te versterken en maken negen Schansfen, liggende omtrend Coxie, Catharyne, Oostborg en het huis te Weelde, en voor Sluys over de

haven

haven eene halve Maan van drie bolwerken, en daar 1603.
voor nog eenen water-loop, uit de Zee komende, te maken.

Zy hebben te Yfendyk nog vyf grote bolwerken en eenen hoogen polder en Schansfen doen aanmaken, om daar van eene onwinbaare plaats te maken, zo groot als eene Stad of als een ander Oostende.

Voor Sluys werd krank en storf Graaf Lodewyk Gunther van Nasſau, die in huwlyk had de Weduwe van den Grave van Valkensteyn en Broek: hy was een Zoon van Jan den ouden en Broeder van Willem en Ernest van Nasſau, een kloek en moedig jong Heer, die zig in veele diensten had laten gebruiken, en werd zeer beklaagd. Prins Maurits en andere werden daar ook krank.

Graaf Lodewyk van Nasſau gestorven.

De vereenigde Landen nu Sluys en daar door geleegenheid hebbende, om den Oorlog in Vlaanderen te brengen en uit hunne Landen te weeren, oordeelden het verlies van Oostende hun nu niet zo schaadlyk als te vooren: dog eer wy van dat beleg spreeken, zullen wy verhaalen, hoe de Gemuitineerde met den Aards-Hertog tot vereeniging geraakten.

Wanneer de vereenigde Landen den te vooren verhaalden togt in Vlaanderen voornamen, waren zy overeen gekomen met de Gemuitineerde, die onlangs uit Westphalen gekomen waren, daar zy zeer streng geleefd hadden, strydig tegen het verdrag, met de vereenigde Landen gemaakt, gelyk wy verhaald hebben, daar over de Buur-Landen te vergeefsch eenen Landsdag te Esſen hielden: zy hebben die bewoogen met hen eenen inval te doen in Braband en Henegouwen met negenhonderd Mannen op paerden, met leedere kusſens toegerust, en zeshonderd Voetknegten, en vyftien Vaanen Ruiters van Prince Maurits, met drie halve Kanons onder het beleid van den Drosſaard van Zalland. Deeze waren gelast langs de Kasſie, by het Land van Luyk, in Braband te trekken, om dus des Aards-Hertogs

Togt der Gemuitineerden met Prince Maurits volk in Braband, om den Oorlog in Vlaanderen te brengen.

1604. volk te verhinderen zo sterk in Vlaanderen te trekken, beloovende de Gemuitineerde alle de Dorpen van Braband te brandschatten, daar van de eene helf voor hun en de andere voor de Staten, tot verval der Oorlogs kosten, zyn zou.

De Aards-Hertog bied betaaling aan de Gemuitineerde. Alzo der Staten Ruiters, volgens dit besluit, den 19den van Grasmaand, in 't Land van Kessel aan de Maas gekomen waren, en de Gemuitineerde den 21sten met het Geschut uit de Grave trokken, namen zy den weg door het Land van Kuyk, kwamen dus by den Drossaard van Zalland, en trokken verder, in verscheide hoopen, naar Maseyck, Stochem, Tongeren en Thienen dog eer zy uit de Grave waren getrokken, waren hun, wegens den Aards-Hertog, heimlyk goede beloften gedaan en voorwaarden tot betaaling van drie vierde deelen der agterstallen, in de Nederlanden verdiend, aangebooden, en dat zy het andere vierde deel zouden kwyd schelden tegen het rooven en verwoesten, door hen op de nabuurige en andere Landen gepleegd; dat zy, aanstonds na de afreekening, zouden betaald werden, daar tegen zy de Kasteelen van Hoogstraten en Karpen, met het Geschut van Erckelens zouden wedergeven, Hoogstraten en Karpen tot hunne verzeekerdheid houdende; daar op zy antwoordden voor hunne diensten volkoome betaaling, tot hunne verzeekering Maastrigt, Venloo of Ruurmonde, en tot Geizelaars den Grave van Fontenay, Estevan de Ivarra en Don Alfonso d' Avalos te begeeren, en dat zy dan Hoogstraten, Karpen en het Geschut van Erckelens zouden wedergeven.

Behalven door de gevreesde afwending uit Vlaanderen, werd de Aards-Hertog te meer bewoogen verder dus met de Gemuitineerde te onderhandelen, om dat te Gembloers ook wel agthonderd Spanjaarden gereed stonden te muitineeren, en besloten hadden zig by hen te voegen.

Niet tegenstaande deeze onderhandeling trokken de Gemuitineerde nogtans met der Staten Ruiters

voort,

voort, om daar door te beeter hunne betaaling af te persſen, en kwamen den 28sten 's nagts te zamen voor Thienen: der Staten Overſte had gaerne gezien, dat zy die Stad op eene ſwakke plaats hadden aangetast; maar zy, alles naar hunnen eigen zin doende, deeden eenen muurbreeker aan de Poort van de Voorſtad ſtellen, ſloegen die oopen, en plunderden de Voorſtad; maar die van binnen waren ondertusſchen zo wel in tegenweer gekomen, vermits Graaf Fredrik, in de Stad gekomen zynde, daar tegen alle goede orde ſtelde, zo dat zy op de Stad niets konden doen, maar moeſten, met verlies wel van dertig Perſoonen en veele gekwetſte, afwyken: zy deeden te vergeefsch eenige ſcheuten uit het grof Geſchut op de Stad, daar door een ſtuk barstte. 1604.

Togt der Gemuitineerde met der Staten Ruiters in Braband.

Thienen aangetast.

Dus afgetrokken zynde, rukten zy 's avonds naar Hanuyt, daar zy, den 29sten voor den dag, inkwamen, en eenige Daagen rustten; dog wilden de Dorpen niet brandſchatten, ſchoon zy het beloofd hadden, maar eischten wel hunne agterſtallige ſchattingen, om de beleediging niet groter te maken, wagtende op het verdrag, dat geſlooten mogt werden: zo dat de vyftien Vanen Ruiters der Staten niet anders konden doen, ten ware zy met de Gemuitineerden in misverſtand waren getreeden, daar toe zy niet gelast waren. Zy te Hanuyt zynde, kwam, den 30sten, Graaf Herman van den Bergh met eenen vry-geleid-brief binnen Grave, nadere opening van het verdrag en de betaaling doende, om hunnen verderen inval te verhoeden; dog vertrok dien zelven dag weder. Die uitgetrokken waren daar na hier van verwittigd zynde, zogten van toen af hunne zaken zo te ſchikken, dat zy geene beleedigingen meer wilden doen, maar zogten uitvlugten, om tyd te winnen, ten einde hun verdrag te doen voortgaan: want zy, door der Staten Overſtens, den Ritmeeſter du Boys en den Drosſaard van Zalland, aangezet zynde, om verder naar Henegouwen te trekken, en iets byzonders uit te regten, zeiden,

Graaf Herman van den Bergh komt te Grave.

Uitſlag van den togt der Gemuitineerde met der Staten Paerdevolk, in't Jaar 1604.

 dat

1604. dat hun zulks onmooglyk was met het Geschut, dat niet spoedig kon voortkomen, en dergelyke verontschuldigingen, durvende hun voornemen van geenen beleedigenden Oorlog te willen doen nog niet ontdekken, maar sloegen voor, dat men van Hanuyt zou vertrekken naar Hoey op de Maas, en, onder voorwendzel van daar over de Maas te willen trekken, het Geschut daar in te brengen en te laten, en dan verder te trekken, hoopende dus het volk op den Luykschen bodem te brengen, en voor eenige Daagen van Braband af te wenden, om dus den over groten schrik, die hunne intogt in Braband had gemaakt, eenigzins te verligten, dat anders hunne onderhandeling met den Aards-Hertog mogt hinderen.

Ontrouw der Gemuitineerden.

Der Staten Overstens niet anders kunnende, hebben daar toe moeten bewilligen; maar naderhand merkten zy wel, dat zy zelfs die van Hoey waarschuuwden hunne Poorten niet te openen, om dus altyd voorgewende reeden van uitstel en onschuld te hebben: want den 5den van Bloeimaand voor Hoey komende, weigerden die van de Stad de Poorten te openen, daar door dit voornemen verhinderd werd: des zy weder van daar vertrokken naar de de Kassie, en naderden het Land van Henegouwen met kleine dag-reizen, onder weg niets meer doende, dan de agterstallige brandschattingen voor hunnen hoop uit te schryven, zo dat der Staten Ruiters nauwlyks den kost konden krygen; en somtyds wat ter zyden afgaande, om iets te zoeken, deeden zy die dood slaan, en kwamen dus, den 10den, in 't Land van Henegouwen, tusschen Binche en Bergen, daar de Gemuitineerden regt uit begonnen te weigeren dieper in te trekken, daar van du Boys, door eenen Boer, met brieven aan Prince Maurits in Vlaanderen kennis gaf. Verder verkreegen zy van de Gemuitineerden, dat zy daar eenige Daagen stil bleeven liggen, het welk in alle omliggende plaatzen groten schrik veroorzaakte, zy alom

groot

groot kwaad doende, zo dat des Aards-Hertogs 1602.
Ruitery en ander Krygsvolk niet uit Braband naar Vlaanderen dorst trekken, vreezende, dat zy hen mogten volgen of iets anders voornemen, het geene eenigzins strekte ter bevordering van Prince Maurits zaken: ondertusschen deeden de Gemuitineerde niets anders, dan naerstig hunne agterstallige brandschattingen invorderen, ook niet gedoogende, dat der Staten volk iets anders deed, die daar over agterdogt hadden.

Terwyl zy dus in deezen togt waren en by Binche stil laagen, hadden Graaf Herman, de Bisschop van Ruurmonde en Guerrera, Kastelein van Gent, te Grave met de Bevelhebbers en Raad der Gemuitineerden een verdrag getroffen, op voorwaarden, dat alles, wat te vooren geschied was, zou werden vergeeven en vergeeten; zy van hunnen groten agterstalligen loon betaald, behoudens, dat alle, die in Nederland gediend hadden, hunnen kleinen dienstloon met de voeragie zouden kwyd schelden; dat zy tot verzeekering zouden hebben de Stad Ruurmonde, en tot Geizelaars den Grave van Fontenay, Zoon van den Marquies van Havre; Don Augustyn Guerrera, Kastelein van Gent; en Don Alfonso d' Avalos; dat zy zouden wedergeeven Hoogstraten en Karpen, met het Geschut van Erckelens: terwyl men hunne afreekening opmaakte, zou de Aards-Hertog aan elken Voetknegt twaalf stuivers en aan elken Ruiter vierentwintig stuivers 's daags doen geeven, welke hy telkens 8 Daagen te vooren zou doen betaalen, en by gebrek van dien zouden zy het mogen haalen van de gewoone schattingen, en hunne Poorten mogen open stellen, om te ontfangen alle, die zig by hen zouden willen voegen: dat zy aanstonds na de overleevering van Ruurmonde dienst zouden moeten doen, enz.

Voorwaarden van het verdrag.

Deeze voorwaarden deed Graaf Herman terstond door den Aards-Hertog bevestigen met alle behoor-

1604. lyke verzeekerdheid, en daar werd orde gesteld om hun Ruurmonde in te ruimen.

De Gemuitineerde en der Staten Ruiters scheiden, den 22 May.

Deeze verzoening behoorlyk door den Aards-Hertog onderteekend en verzeegeld zynde, werden die van den hoop, die toen nog boven Binche by der Staten Ruiters laagen, den 18den 's avonds daar van verwittigd: des zy, den 19den, te rug trokken, en, den 22ften, by Tongeren van elkanderen scheidden, nemende der Staten Ruiters den weg naar Braband en Breda, en de Gemuitineerde naar de Grave, onderweg Don Alfonso d' Avalos, hunnen Geizelaar, van Thienen haalende. Dus eindigde die togt, welke hunnen vyand meer schrik dan schaade had toegebragt, daar 'er grote waarschynlykheid was, had de Aards-Hertog toen niet met hen verdraagen, daar door hy grote schaade voorkwam, welke meest op het Land van Luyk gevallen was, de Gemuitineerde zoekende des Aards-Hertogs Landen te verschoonen, en alleen hunne agterstallige brandschattingen in te haalen: des der Staten Ruiters zeer op hen verbitterd waren, hoewel zy het zelve niet konden wreeken.

Den 26ften zonden de Staten en Prins Maurits de Heeren van Gryse en Hardenbroek naar de Grave, met last om toe te zien, dat de Gemuitineerde geenen uitvlugt zogten, om de Grave weder te leeveren, en dat Hoogstraten en Karpen hun wedergegeven zou werden. De Gemuitineerde zonden desgelyks Afgevaerdigde aan Prince Maurits, om hem voor alle betoonde beleefdheid te danken, en ook aan de Staten der vereenigde Landen in 's Hage, welke, den 1ften van Zomermaand, plegtig hunnen last volbragten, beloovende in alle opregtheid aan hun verdrag te voldoen: dus scheidende, namen zy hunne gevange, den Marquies de Malaspina en Fernando Lopes, Gouverneur van Karpen, welke zy daar gelaten hadden, mede: hier op werd het Kasteel van Karpen den 6den, en Hoogstraten den 7den, aan des Aards-Hertogs volk wedergegeven; en

1604.

en den 9[den] verlieten de Gemuitineerde de Stad Grave. Dus werden alle beloften wederzyds volbragt, daar aan veele te vooren hadden getwyffeld, om dat op zulk eenen zeldzaamen hoop niet te betrouwen ſcheen: dog verſtandige voorzigtigheid kwam alles te boven, en Prins Maurits won 'er zo veel by, dat zy zyn Leger voor Sluys hadden bevestigd en verzeekerd, eer de Aards.Hertog zyne magt uit Braband kon trekken: ook deed de Aards-Hertog wys, regt tydig vereenigende, eer meer hoopen, ook tot muitineeren gereed, hem afgeweeken waren, daar door eene ſterke derde party in de Nederlanden zou gemaakt zyn, welke reeds, uit nood tot afzonderlyke orde en regelen gebragt waren, zeer nadeelig voor alle Vorſten, die Oorlog willen voeren: deeze waren te meer zorglyk, om dat zy zig, onder ſchoonen ſchyn, by den Vyand voegden, en hun getal daaglyks vermeerderde.

De Gemuitineerde verlaten de Grave en trekken in Ruurmonde, voldoende aan hun verdrag, in Juny.

Deeze Gemuitineerde, tweeduizend ſterk, hebben, volgens hun verdrag, den Aards-Hertog nog komen dienen tot ontzet van Sluys, daar zy zig wel de voornaamſte toonden en veele van hen verſlaagen werden; dog veele, een deel geld hebbende, verliepen, zommige naar huis, andere, uit vrees voor ſtraf, in dienst van Prince Maurits: onder andere weeken twee der voornaamſte van het Paerdevolk uit Ruurmonde van hen en kwamen naar de Grave, naamlyk Thomas Vilier en Papouke, met eenen goeden aanhang, en van daar kwamen zy, den 17[den] van Oogstmaand, in Prince Maurits Leger voor Sluys, en hebben zig naderhand zeer manlyk laten gebruiken: Papouke, een der verbanne om het verkoopen van Geertruydenberg zynde, was daar over gunſtig, om zyne ervarenheid in den Kryg, met Prince Maurits verzoend.

De Gemuitineerde dienen den Aards-Hertog tot ontzet van Sluys.

Van het beleg van Ooſtende, in 't eerſte en tweede Jaar, hebben wy in de voorgaande boeken geſprooken: de byzonderheden van het geene byna daaglyks geſchied is, door verſcheide beſchreeven

Voortgang van Ooſtende.

1604. zynde, wyzen wy den weetgierigen Leezer derwaards. De wederzydsche halstarrigheid deed het beleg duuren, zynde het voordeel, dat voor elke party daar van te wagten was, niet te schatten tegen de grote onkosten: want dat beschermen de vereenigde Landen meer dan vier millioenen guldens gekost heeft, daar mede zy nogtans, om dat 'er zo veele Schansfen rondom gemaakt waren, geen merklyk voordeel konden doen, dan alleen hunnen Vyand werk te geven, behalven het meenigvuldig bloed vergieten. Wegens den Aards-Hertog was de halstarrigheid nog kosten minder, hoewel zy door die belegering grote schatting van het Graafschap Vlaanderen kreegen: want dat voor dit beleg, tot betaaling der Guarnizoenen, negentigduizend guldens 's Maands opbragt; maar, geduurende dit beleg, werden boven dien nog buitengewoon betaald vyftienmaal honderdduizend guldens, behalven veertienduizend guldens 's Maands in 't eerst, welke daar na op tweeëntwintigduizend kwamen. By de uitkomst blykt, dat zy daar door verlooren hebben Rhynberck, de Grave, het Land van Cadsand, Ysendyk, Aardenborgh, en ten laatsten Sluys met de Galleijen, voorgevende dit alles te doen, om hunnen Vyand het gebied der Zee te ontnemen, daar van zy nogtans te vooren het tegendeel bevonden hadden, toen zy Kales, daar toe veel nuttiger, bezaaten.

Wederzyds gemaakte kosten om Oostende.

Het beleg van Oostende eene school voor Krygslieden.

Dit beleg was als eene hooge school voor allerhande Krygsvolk, als Gouverneurs, Officiers, Kapitains, Busschieters, Pilooten, Scheepsvolk, Vestingbouwers, Geneesheeren, Wondheelers en dergelyke, zo dat elk der zelve, die maar eenige Maanden in deeze school geleegen hadden, zo wel in 't belegeren als verweeren, een meester van zyn ambagt kon werden, die wist te spreeken en te doen, wat ter belegering of bewaaring noodig was, daar men voor deezen niet van wist te spreeken: een kunstryk Vestingbouwer, die lang zyn verstand door boeken ge-

geoeffend had, moest erkennen in onderwinding een Leerjongen te zyn: Geneesmeesters en Wondheelers leerden hier meer in eene Week, dan elders in een Jaar, onder deeze werden zeekere Moorbeeck van 's Hage en Alexander Courtmans van Antwerpen binnen Oostende zeer berugt. De Stuurlieden en Schippers leerden daar, hoe zy hunne scheepen moesten stuuren, om het Geschut te myden: de Kanonniers en Busschieters, hoe het Geschut te planten tegen de vaarende scheepen; en hoe men tegen-schiet-schansen maken, of der Vyanden Geschut in stukken schieten, onbruikbaar maken, of uit de raaderen werpen moest, dat wederzyds veel volk vernielde. 1604.

Men reekende, dat 'er in de eerste 20 Maanden meer dan tweemaal honderd vyftigduizend scheuten, met kogels van tusschen de dertig en vyftig ponden, op de Stad gedaan werden: want toen de Aards-Hertogin Infante, terwyl zy te Nieuwpoort lag, niet hoorde schieten, was zy te onvreden, en gebood, dat men onophoudlyk moest schieten.

Berekening, wat 'er binnen en buiten in de eerste 20 Maanden geschooten is, en hoe veele 'er gedood zyn.

Die van de Stad bleeven hun niet schuldig, maar men reekende, dat zy in de eerste 20 Maanden wel honderdduizend scheuten deeden.

Binnen dien tyd reekende men onder de Belegeraars wel agtienduizend doode, zo door het Geschut als grote koude, in de eerste twee Winters geleeden, gelyk ook door de uitvallen, ziektens en armoede, en daar na was het niet beeter. Binnen de Stad reekende men zes of zeevenduizend doode: dog men kon het niet regt weeten, vermits zy hunne zieke en gekwetste meest daar uit zonden, gelyk ook de Belegeraars deden in de byliggende Steden en Gasthuizen.

Niet tegenstaande al het schieten en sterven door pest en armoede binnen de Stad, werden nogtans de Belegerde dikwils door hunne vrienden uit Holland en Zeeland, met Wyf en Kinderen, bezogt, als of het 'er Kermis was: eenige Kapitains bragten 'er

Grote en aadlyke Heeren bezoeken Oostende.

1604. 'er hunne Vrouwen en Kinderen: zelfs kwam de Kryg-minnende Adel, Heeren en grote Meesters uit Vrankryk en Engeland daar binnen, om de verweering te zien: insgelyks veele Vorsten uit Duitschland, en zelfs de Broeder van den Koning van Denemarken. Onaangezien alle gevaaren kwamen ook veele in der Belegeraars Leger, om de belegering te zien.

Op elken 5den van Hooimaand, 3 Jaaren lang, hielden de Belegerde groot feest, met op keetels te slaan en al het Geschut af te schieten, in de plaats van Klokken te luijen, die zy niet hadden, en op dien dag hielden zy eene plegtige Prediking om God te danken, en om hunne verlossing te bidden.

Kunstige vonden van Pompejo, om de Geul te stoppen

Verscheide uitvallen en stormen zyn 'er gedaan: de Belegeraars bragten verscheide grote vlotten van hout aan de Oost-zyde der Stad, om die daar te vesten en het Geschut op te brengen. Zy hadden, onder andere, eenen Vestingbouwer Pompejo Justiniano Romano en andere, welke op zig wilden nemen de Geul te stoppen, zo dat 'er niemand door vaaren zou, en maakten daar toe vlotten van lange rysbossen, die zy Sauçyzen noemden, gevlogten van ryshout, binnen gevuld met steen: eerst maakten zy grote, daar na kleindere, rollende die voor zig, om ze vast te doen inzinken, en daar op platte vormen te maken, of, zo het mooglyk was, de Geul te stoppen; maar toen zy die gevulde Schanskorven meenden vast te leggen, begonnen de Belegerde die van de Katten te beschieten, die, daar door geschud, door de baaren der Zee vlot en los raakten en wegdreeven.

Stormbrug voor Oostende te vergeefs gemaakt.

Alzo die van de Stad, ter bevryding van hunne inkomende en uitvaarende scheepen, eene halve Maan over de Geul hadden gemaakt, welke de scheepen in der Stads Gragten bevrydde, had Pompejo eene Stormbrug uitgevonden, om die te beklimmen, welke gelyk een wagen zou aangevoerd werden op vier grote, breede, sterke, metaale wielen:

AMBROSIUS SPINOLA,
Hertog van St. Severin,
Prins van Saravalle,
Marquis van Benafero, &
J. Punt, direx.

len: zy vouwde in 't midden toe op eenen groten 1604.
mast, hoog honderd vyftig voeten, langs welken zy om hoog getrokken en om laag gelaten werd: deeze brug was van dikke kabels op kleine masten gespannen en gevlogten; het voorste deel werd langs den mast regt opgewonden, om tot den storm als eene valbrug over de gragt der Vesting te doen nedervallen; zy kon af en aangetrokken werden met veertig paerden, en derzelver Geschut was door de kabels vry van eenen snaphaans scheut; zy noemden die den Luiwagen, en meenden daar mede de voorn: halve Maan op de Geul te bestormen. De Belegerde, deeze brug ziende aankomen, schooten aanstonds eenen der metale wielen aan stukken; en eer die kon hermaakt werden, stelden zy masten op het bolwerk der halve Maan, zo dat de brug, als zy die zouden laten nedervallen, op de masten zou rusten en opgehouden werden: dog de Beleggers dit ziende, lieten die uitvinding ongebruikt.

Uit de Stad werden veele vuurige koogels geschooten, die in 't Leger brand maakten, en hunne platte vormen, van ryshout gevlogten, in brand staaken, van welke de Zee het overige wegspoelde.

De Overste Spinola uit Spanje gezonden tot het beleg van Oostende.

In Zomermaand, des Jaars 1603, is Don Rodrigo de Lasso uit Spanje gekomen, en bragt tyding, dat de Marquies Ambrosius Spinola, Broeder van Frederico Spinola, die op de Galleijen van Sluys was dood gebleeven, zynde gesprooten van Genua, meest opgebragt in 't Hof van Spanje, ryk en magtig van geld, eergierig, kloek en naerstig, na zynes Broeders dood met den Koning van Spanje een verdrag had aangegaan van, met zyn gezelschap van 's Hofs Handelaars, tot 's Konings dienst eene meenigte geld op te brengen, op zeekere verzeekeringen en voorwaarden van het opperste gebied des ganschen belegs van Oostende op zig te nemen en alleen te hebben, ook volkomen op het gezag van den Aards-Hertog, het welk geschiedde met op-

spraak

1604. spraak en benyding der andere Overften in 't Leger uit alle volken.

Spinola dus in Nederland gekomen zynde, heeft dien last aanvaerd, en terftond veele dingen veranderd, veele Officiers af en andere aangefteld; den noodigen voorraad van geld bezorgd, veele Vestingbouwers en Krygs-kundige ftellende, om de Stad te overmeefteren, die nu meest alle haare buitenwerken en veweeringen kwyd was, en dus ging hy aan het meineeren, graven en ftormen; ook deed de Zee en het hooge water, met den Noord-Westen wind, den 1ften van Lentemaand, veel kwaad, alle de meinen, begravingen en bolwerken afeetende en nederwerpende.

Verfcheide Gouverneurs in Oostende gefchooten. Schoon de Belegerde daaglyks meer volk met alle het noodige inkreegen, waren zy nogtans in de laatfte Maanden, door het geduurig fchieten, zeer ongelukkig, verliezende verfcheide Gouverneurs: want na den Kollonel Huchtenbroek werd 'er, in Lentemaand, gefchooten, de Heer van Giftelles, die 'er Gouverneur was, zynde een braaf en kloek Man, die zeer beklaagd werd: na hem volgde de Kollonel Johan van Lhoen, die in 't kort ook gefchooten werd: daar na eenige Kapitains met opper-bevel: vervolgens de Kollonel Jakob van Berendrecht; daar na de Kollonel Uyttenhove, die 'er ook gekwetst uittrok: eindlyk, na dat de plaats eenen geruimen tyd zonder Gouverneur was geweest, volgde de Heer van Marquette, die de laatfte Gouverneur werd, en 'er, den 10den van Zomermaand, binnen kwam. Daar werd ook binnen gefchooten de Vestingbouwer, Meefter David de Orleans, die 'er gekwetst uit moest trekken: dog Meefter Raeff Dexter, een ftout Engelsch Man, die lang Soldaat was geweest, was daar nog. De veranderingen van Bevelhebbers veroorzaakten, dat veele voorflagen niet ter uitvoer kwamen: hunne goede fchikkingen werden dikwils flegt onderhouden, van welke wy waerdig reekenen eenige ten voorbeeld te

ver-

verhaalen. Om het opkoopen onder de Zoetelaars te verhoeden, mogten geene goederen of leeftogt verkogt werden, voor dat die 24 Uuren op de behoorlyke Markt-plaatzen hadden geleegen; allerhande teerling- en kaart-spel was verbooden, op straf van gevangenis voor 8 Daagen te water en te brood; geene Officiers mogten dronken op de wagt komen, op verbeurte van hunne wapenen en afgezet te werden: vermits 'er wederzyds veele overliepen, hadden die van de Stad vyftig Kroonen tot eene vereering gesteld voor dien, die eenen Overlooper leevendig of dood kon leeveren. Om dat ook daaglyks veele der Belegeraars naar de Stad gingen loopen, stelden die Ruiters op de wagt, dog ook veel te vergeefsch. 1604. Goede schikkingen binnen Oostende.

De Generaal Marquies Spinola heeft in Gras- Bloei- en Zomer-maand groten vlyt aangewend, om de Stad te overmeesteren en Sluys te helpen, geld nog volk sparende: onder andere werd 'er geschooten, daar van hy storf, de overste Bewindhebber Catrisse, een ervaare Krygsman van groot bedryf, met andere Overstens, Kollonels en Kapitains: zy kreegen ook het Porcq d'Espie in, en naderden daaglyksch door meineeren en stormen. Den 2^den^ van Zomermaand liet Spinola by het bolwerk van den polder eene mein opblaazen, dat veele van zyn eigen volk leevendig begroef; daar op hy eenen storm deed doen, daar eenige honderden dood bleeven, en van de Belegerde wel veertig of vyftig. Den 16^den^ deeden die van binnen eenen sterken uitval op de Meineerders, welke zy verstoorden. In dien Zomer geschiedden meer dergelyke meineeringen, stormen en uitvallen, daar door zy ten laatsten kwamen tot in de vesten en gragten, stoppende de oude haven met ryshout: in Oogstmaand ondermeinden zy den Zandhil, en naderden ook andere Bolwerken, onder de begunstiging der gemaakte platte vormen, daar van zy dapper schooten. Verscheide aanvallen, meinen en afbreuken op Oostende.

Ten

1604. Ten laatsten besloot hy, in Herfstmaand, den Zandhil, het voornaame bolwerk, te bespringen: dog de Spanjaarden en Italianen tot het stormen onwillig vindende, om het groot gevaar, het welke zy meermalen ondervonden hadden, gebruikte hy de Hoogduitschers, grote belooningen toezeggende: en schoon 'er wederzyds meinen waren gemaakt, wilde hy nogtans den Zandhil hebben; des hy een deel Duitschers uit de Regimenten van Biglia en Barlaymont daar op deed stormen: en alle de voorste door de meinen der Stad opgeworpen, en zy daar over te rug geweeken zynde, dreef hy nogtans andere aan, zeggende, dat 'er geene meinen meer waren, dat zy alle opgeblaazen waren: toen weder stormende, vonden zy geene meinen of tegenstand, en namen dus den Zandhil in; des hy die Duitschers zeer heerlyk beloonde en vereerde: dergelyke gebruikte hy ook op andere plaatzen, zo dat de Belegerde geene beetere verweering vonden, dan met uitvallen te doen, daar door zy de Beleggers dikwils weder uit de gewonne plaatzen dreeven.

De Zandhil werd gewonnen.

Tegen dit verlies hadden de Belegerde zig van langzamer hand voorzien door hunne kloeke Krygskundige Vestingbouwers, onder andere den voorn: Raeff Dexter, makende agter de verloore bolwerken, Zandhil, Helmont, enz. eenen nieuwen Zandhil en nieuw Helmond: daar na sneeden zy nog de Stad ten halven af, alles met bolwerken, strykhoeken makende dwars over de Stad, en agter dat sneeden zy meer als een vierde af aan de Geul en nieuwe Haven, alles met strykhoeken, als voor de laatste wyking, dat zy nieuw Troje noemden, hoopende het daar mede nog eene wyl uit te houden, tot dat de tyd iets anders mogt voortbrengen; maar deeze werken nieuw en geene vaste aarde zynde, konden zy het geweld van het Geschut niet wel wederstaan: want de Beleggers hadden nu al hun Geschut op der Stads oude Walle gebragt, en beschooten

Verscheide nieuwe vertrekwallen binnen Oostende, en eene plaats tot uitersten toevlugt, dat zy nieuw Troje noemden.

Hunne werken nieuw en week vindende, doen zy uitvallen.

ten de nieuwe. De Belegerde deeden verscheide uitvallen, de Beleggers uit de gewonne Bolwerken dryvende, hun Geschut vernaagelende en de nieuwe meinen verspiedende; maar moesten met schade wederkeeren. Hier by kwam 'er, den 22sten van Oogstmaand, door Noord-Westen Wind, een grote vloed uit Zee, die hun beide grote schade deed, maar voor de Belegerde zorglyker was. Waarom de Belegerde, ziende den Zandhil verlooren, en de Beleggers meineeren naar de oude Stad, omtrend de oude Kerk, daar by zy te vreezen hadden, dat de Zee, by hooge vloeden met Noord-Westen Wind, weder nog groter inbreuk mogt maken, om dat de oude Stad de beste beschutting der Stad tegen de Zee was, de Heeren Staten Generaal en Prince Maurits hier van verwittigd hebben: deeze waren, in Herfstmaand, te Sluys vergaderd, beraadende, of zy, tot zo grote kosten, het beleg van Oostende nog langer zouden wederstaan, in gevaar zynde van ten laatsten gedwongen te werden, enz, gemerkt zy, door de verovering van Sluys en de andere Sterktens, nu eenen vasten voet in Vlaanderen hadden, om daar door den Oorlog in hunner Vyanden Land te houden, en hunne vereenigde Landen daar van te bevryden, het welk tot nog toe de reeden was geweest, waarom zy Oostende zo lang verweerd hadden, daar mede zy tog niets konden uitregten tot afbreuk van hunnen Vyand, om de meenigvuldige Schanssen en Sterktens, met welke die Stad omzet was, zynde eene plaats, daar mede de Aards-Hertog weinig zou kunnen uitvoeren, en die ligt weder te krygen was, zo zy Meesters van de Zee konden blyven.

1604

Swarigheden en staat van Oostende aan de Staten Generaal overgegeven.

Deeze en dergelyke reedenen overwoogen zynde, hebben de Staten den Heere van Marquette, Gouverneur van Oostende, last en vryheid gegeeven met de Beleggers in gesprek te treeden, op het voordeeligste te verdragen en over te geven, ziende, dat zy in dien Winter des Aards-Hertogs magt

De Staten gelasten aan die van Oostende een goed verdrag te maken.

1604. voor Sluys niet te vreezen hadden: waarom Marquêtte met zynen Krygsraad, vreezende, dat de Zee, door storm, in den Winter zyn verdrag mogt verergeren; eenige scheepen begon te laaden met Geschut, Krygstuig en overschot van leeftogt, doende ook de Persoonen, die het verdrag mogten beswaaren, als Predikanten, Vestingbouwers, Overloopers en Busschieters vertrekken, en heeft daar na twee Kapitains, Achthoven en Gelder, uitgezonden, om met den Marquies Spinola wegens het overgeven te handelen, daar tegen twee Geizelaars in de Stad kwamen, schoon 'er nog in 't wegvoeren van het Geschut en Krygstuig swarigheid viel, zeer vreezende het volk den moed te benemen; waarom dit zo geschikt niet geschiedde, als beraamd was.

Dus is 'er, den 20sten van Herfstmaand, des Jaars 1604, over het overleeveren der Stad het volgende verdrag gemaakt, tusschen den Heere Marquies Ambrosius Spinola, uit naam van zyne Hoogheid, ter eene; en den Heere Gouverneur, de Kollonels en Kapitains, van den zelven verzogt, ter andere zyde.

Artykulen van het verdrag van Oostende, den 20 September, 1604.

1. Dat de Kerklyke Persoonen met alle hunne goederen vry, zonder de minste verhindering, zullen mogen uittrekken.

2. Dat de Gouverneur, Kollonels, Kapitains; alle andere Officiers en Soldaten, en alle het Krygsvolk, van wat rang of staat die zyn, zo binnen Oostende als buiten in de Sterktens, gelyk ook de Kapitains, Officiers, Schippers en Soldaten der Oorlogs-scheepen, met alle de gelaade en ongelaade scheepen, wapenen, vliegende Vaandels, slaande trommels, brandende lonten, kogels in den mond, met alle hunne baggagie, onverhinderd naar Vlissingen zullen mogen vertrekken, zonder hen om eenigerhande oorzaken, al was het, om aan de zyde van hunne Hoogheden gediend te hebben of anderzins, te mogen ophouden; en zo dezelve niet genoeg van scheepen voorzien waren, om den baggagie of de kranken over te voeren, zal hun tyd gegund werden, om

dezelve

dezelve te laten komen, wanneer de wind het toe- 1604.
laat en hun gemaklykst komt, welke ook vry zullen
mogen wederkeeren.

3. Dat den voorn: Gouverneur, Kollonels, Kapitains, Soldaten, enz. zal werden toegelaten in de voorsz. scheepen vier stukken Geschut, dog niet meer, en zonder eenig kruid, met zig te nemen, welke scheepen ook zullen vertrekken als vooren: wel verstaande, dat zy in geene scheepen, of op eenige andere wys, meer zullen mogen medevoeren, dan de voorn: vier stukken Geschut, zonder kruid: tot welken einde, en tot meer verzeekering van zyne Hoogheid, de Kapitain Wyngaert, Luitenant van het Geschut, zulks zal mogen nazien, zonder nogtans eenige der voorn: scheepen, die men in de Haaven zal vinden, te mogen ontlaaden, op welke voorwaarde de Overste van het Geschut, de Edellieden, Lydslieden, Kanonniers, Timmerlieden, Meineurs, Paerden, en alle het geene daar omtrend toebehoord, ook onverhinderd zullen mogen uittrekken.

4. Dat alle Officiers en Kommizen, welke handeling van eenige reekeningen en betaalingen van Krygslieden of andere zaken gehad hebben, vry zullen mogen uittrekken met alle hunne goederen, wapenen en paerden, die tot hunne bediening behooren.

5. Dat zulks ook zullen mogen doen alle de Bevelhebbers van den leeftogt, en andere Bewindhebbers der Heeren Staten.

6. Dat de beide gevange Kapitains Lantskroon en Gistelle, en verder alle andere gevange Officiers en Soldaten, los en vry zullen gelaten werden: desgelyks zullen alle Kapitains, Officiers en Soldaten van zyne Hoogheid, binnen deeze Stad gevangen, zonder rantzoen werden los gelaten: wel verstaande, dat de gevange wederzyds hunne kosten zullen moeten betaalen.

7. Dat alle Burgers, Zoetelaars en andere, zo in als buiten dienst zynde, insgelyks vry zullen mogen

1604. vertrekken met hunne wapenen, goederen, scheepen, en gansche baggagie.

8. Dat de Gouverneur, Kollonels en Kapitains, ten zelven Daage, in handen van de geene, welke de Marquies stellen zal, zullen leeveren de gansche oude Stad, mitsgaders de kleine platte vorm, aan het einde der zelve Stad zynde, Mozes Tafel genoemd, met vier Geizelaars, zullende zy daar tegen houden de Geizelaars, die zy reeds hebben.

9. Dat de Gouverneur, Kollonels, Kapitains, Soldaten en andere te vooren genoemde Bedienaars, zullen moeten vertrekken den 22sten der Maand, vermits hun, door het ongemak van den vloed en anderzins, onmooglyk is eer te vertrekken, ten ware 'er eenige zieke of gekwetste waren, die met de baggagie als vooren mogen volgen.

10. Dat, indien de wind hun tot het vertrek op dien Dag niet diende, de Gouverneur, Kollonels, Kapitains, Soldaten en alle andere te land zullen moeten vertrekken, daar toe hun, tot hun gemak, de noodige wagens zullen gegeeven werden.

11. Dat hun, indien zy door slegt weder nog eenige Daagen moesten blyven, tot verzeekering van hunne Persoonen en scheepen, en ter volkome en ongeschonde houding en agtervolging van deeze Artykulen, wegens zyne Hoogheid, Geizelaars zullen gegeeven werden, welke, by het vertrek der scheepen, zeeker naar Oostende zullen te rug gezonden werden: dus zullen ook de Geizelaars, die, wegens den Gouverneur en Kollonels, aan zyne Hoogheid gegeeven zyn, blyven tot verzeekerdheid der voorn: wagens, tot der zelver wederkomst, en dan ook zeeker werden naar Sluys te rug gezonden.

Gedaan als boven, den 20sten van Herfstmaand, des Jaars 1604.

Dus is dit aanmerklyk en vermaarde beleg van Oostende geëindigd, na dat het 3 Jaaren en 80 Daagen onophoudlyk was belegerd en verweerd, zo dat dergelyk in geene geschiedschriften te vinden is:

de

de byzonderheden daar van zyn in byzondere boeken te leezen. 1604.

Het verdrag gemaakt zynde, hebben de Belegerde de oude Stad aan de Belegeraars ingeruimd, en zyn tot den 22sten in de Vertrekwal, Nova Troja, getrokken, wanneer zy, volgens het verdrag, te land zyn uitgetrokken, vaarende met ponten en booten over de Geul: ondertusschen zyn de Gouverneur Marquette, Kollonels, Kapitains en andere, door den Marquies Spinola, en andere van des Aards-Hertogs Oversten, op een uitmuntend gastmaal genoodigd, terwyl zig de gansche hoop tot het vertrek in slag-orde bereid heeft: zy trokken langs den Zeekant, hebbende de Fransche den voortogt, de Nederlanders in 't midden, en de Engelsche en Schotten den agtertogt, te zamen sterk meer dan drieduizend wel toegerust en gezond volk, behalven die met scheepen vertrokken waren: zy voerden vier stukken Geschut mede naar Blankenburg, en kwamen 's anderendaags in 't Leger, daar hen Prins Maurits en alle de Graven en Heeren vriendlyk ontfingen, en met handtasting en bloten hoofde welkom noemden, rydende door hunne slag-orde, hen alle vriendlyk dankende voor den getrouwen dienst, aan den Lande gedaan, hun rustplaats aanwyzende, en de Kapitains, Officiers en kloeke Soldaten beloonende en tot bedieningen vorderende: de gansche Burgery is mede vertrokken en meest te Sluys komen woonen. De Schout van Oostende werd Schout van Sluys; en in Oostende bleeven niet dan zeer weinige oude Lieden.

De Gouverneur en Oversten van Oostende by Spinola te gast genodigd.

Getal van het Krygsvolk, dat uit Oostende trok.

Hier en daar zyn verscheide aanteekeningen van het getal der dooden in dit beleg in 't ligt gekomen, naamlyk, dat 'er by eenen van Spinola's volk, voor Sluys gebleeven, was gevonden eene aanteekening van alle de Kollonels, Kapitains, Officiers en Soldaten, daar gesneuveld, die zy te zamen bereekenden op tweeënzeventigduizend honderd vierentwintig Menschen, dat ongelooflyk is: 'er is in 't

Getal der dooden voor Oostende.

1604. in 't Spaansche Leger bevonden, dat 'er zeventien met eenen scheut van een stuk Geschut dood bleeven: Johan Ballono, een Genever, schryfd, dat in 't laatste Jaar, dat Spinola daar Overste was, 'er aan de Spaansche zyde in 't Leger meer dan zestig-duizend dood bleeven, het getal van binnen veel hooger reekenende, de kranke en gekwetste in de Gasthuizen, gelyk men denken kan, daar onder gereekend: zommige melden ook van een uitermaten groot getal der Belegerde, dog het te bepalen oordeelen wy onmooglyk, vermits de zieke en gekwetste der Belegerde terstond uitgevoerd werden, en het getal van buiten moest groter zyn dan binnen, vermits daar meer volk was, en zy binnen meer gemak en overvloed hadden, dan die buiten laagen drie gansche Winters, in eenen zo kouden en vogtigen oord, waarom het te gelooven is, dat veele gestorven zyn van alle zoorten van volken, ook veele Heeren en Edelen, die dit berugte beleg, als vrywillige, uit verren Lande hebben komen zien, en, uit eergierigheid, zig tot stormen en aanloopen begaven.

Hier na is Oostende zeer bezogt geweest, en bevonden als een steenhoop en zandbergen, in de laatste begravingen zeer omgeworpen: zy vonden weinig huizen, maar wel hutten; weinig huisraad, maar veel Krygs-tuig en elf stukken gebrooke Geschut, met eenige mortieren en dergelyke; ook eene ontelbare meenigte koogels.

De Aards-Hertogen bezoeken Oostende, genietende de overwinning. De Aards-Hertog en Hertogin kwamen de plaats zien, en verwonderden 'er zig over, ziende, dat zy zo veel geld, tyd en volk verkwist hadden, om eenen onnutten zandhoop te winnen: de Stad voor Menschen ter bewooning onbekwaam vindende, gelastten zy die wat te verbeeteren. Van daar deeden zy bedevaard naar onze Lieve-Vrouw by Duynkerken, aan welke zy de overwinning veel toeschreeven: gelastten ook de Stad met huizen en kerken te herbouwen, en die tegen de Zeebaaren te sterken:

Doen bedevaard.

zogten

zogten ook de omliggende Buuren, door grote vryheden en voorregten, derwaards te lokken, om Inwooners te bekomen, doch in 't eerste Jaar kwamen 'er weinige, ook geene schipvaard nog visschery. 1604.

In de vereenigde Nederlanden werden, ter eeuwige gedagtenis van het langduurig beleg van Oostende en het winnen van Sluys, zilvere en kopere gedenkpenningen geslaagen: op eenen stond in eenen lauren-krans; *Capta Slusa cum portu & triremes*, 19 *Aug: en rondom*, *miraculum meum Jehova*, *Anno* 1604. beteekenende, „het winnen „van Sluys met de haven en Galleijen was een won„derwerk van God;" op de andere zyde stonden de wapens der Steden van Zeeland, en van het Land met den swemmenden Leeuw, en rondom, *luctor & emergo*, dat is, „ik worstel en swem bo„ven." Nog eenen legpenning, daar op het beleg van Sluys, met opschrift, *traxit*, *duxit*, *dedit*, *Anno* 1604. beteekenende, „hy trok, hy leidde, „hy gaf het ons:" op de andere zyde stond het wapen van Zeeland, en rondom, *beatus populus*, *cujus adjutor Deus*, dat is, „het volk is gelukkig, „dat God helpt." Nog eenen, daar op Oostende aan de eene, en de Steden Rhynberk, Grave, Sluys, en Aardenburg, en de Sterkten Ysendyk en Cadsand, aan de andere zyde afgebeeld zyn, met dit randschrift; *plus triennio obsessa*, *hosti rudera*, *patriæ quatuor ex me urbes dedi*, 1604. beteekenende, „dat Oostende, meer dan 3 Jaaren bele„gerd, aan den Vyand steenhopen en het vader„land vier Steden gaf."

Gedenkpenningen ter gedagtenis van Sluys en Oostende.

De Staten van Utrecht deden grote goude en zilvere overwinnings-penningen slaan, op welker eene zyde zeer kunstig was afgebeeld het beleg van Oostende, en op de andere zyde dat van Sluys, met alle de Schanssen en Havens, en op beide zyden stond rondom: *Jehova prius dederat*, *plus quam perdidimus*, 1604. dat is, „God had eerst gegeven, „meer dan wy verlooren". Desgelyks deden de

1604. Staten Generaal kostlyke grote goude en zilvere penningen slaan, daar mede vereerende die het verdiend hadden; op welke zeer kunstig was afgebeeld het beleg van Sluys, met de Sterkten en Steden Ysendyk en Aardenburg, met de havens en scheepen, en op de andere zyde dit opschrift; *Dei omnip: gratia ord. fœd. Prov. Belg. illustr. Pr. Mauritii Aurang: ductu, post strenua XXXVIII mens. Ostendæ defens. Fugatis cæsis & repulsis Hisp. cop. Cadsand, Ysendyc, Aremb. Slusam & XXII triremes Hisp. Pro. ruderibus Ostendæ capiunt muniuntque*, 1604. dat is, „de vereenigde Ne„derlandsche Staten, door Gods almagtige hulp, „onder het beleid van den doorlugtigen Prince „Maurits van Orange, na 38 Maanden kloeken „wederstand in Oostende, de Spaansche heirkragt „verjaagd, verslaagen en verdreeven hebbende, „nemen en sterken Cadsant, Ysendyk, Aarden„burg, Sluys en 22 Galleijen, voor de steenhoo„pen van Oostende, in 't Jaar 1604." Desgelyks werden nog eenige andere ter gedagtenis geslaagen, naar de Romynsche manier.

Blyde inkomst des Konings van Engeland te Londen, den 15 Maert. De geschiedenissen van Sluys en Oostende verhaald hebbende, zullen wy iet melden van Engeland en deszelfs vrede met Spanje. Wy hebben verhaald, hoe Jakob, Koning van Schotland, met zyne Koningin, op St. Jakobs dag, in 't Jaar 1603, te Westmunster in Engeland gekroond was, toen 'er de pest heerschte, daar door zyne blyde inkomst in Londen tot den 15den van Lentemaand van dit Jaar, O: S: was uitgesteld: om deeze te vereeren, regtte dit magtige Londen vyf eeren-poorten op: het kleine getal Italiaansche Kooplieden regtten ook eene zeer heerlyke en voortreflyke op.

De Italiaansche en Nederlandsche Kooplieden regten eeren poorten op. Desgelyks deden de Nederlanders, meest uit Braband, Vlaanderen en de Walsche Landen, om den Oorlog, derwaards geweeken, by der Kooplieden beurs, om den Koning, de Koningin, en de Stad Londen te vereeren: dezelve was hoog zevenentagtig

voeten

voeten van twaalf duimen, en breed zevenendertig voeten, hebbende drie poorten, met pylaren, voet- en hoofd-zuilen, lofwerk, enz. alom verçierd met goud op de Korintische manier, met beelden, schilderyen, vanen, banieren, obelisfen en allerhande verçierzelen, met gepaste uitleggingen en opschriften: hunne werkmeester was Koenraad Jansz. van 's Hertogenbosch, en Schilders hadden zy van Antwerpen, Mr. Daniël de Vos, Paulus van Overbeque, Adriaan van Sond van Breda, en Maerten Droefhout, met hun volk en eenige Engelsche. Het eerste vertoonde 's Konings Persoon, met alle de deugden, die eenen Koning toe te wenschen zyn; boven de drie poorten in de grote fryze stond met grote goude letters, *Jacobo Angl. Scot. Franc. Hibern. Regi, opt. Max. Princ. Belgæ ded.* dat is, „aan Jakobus, „den Koning van Engeland, Schotland, Vrankryk, „Ierland, den besten en magtigsten Prins, hebben de „Nederlanders dit toegeëigend." Boven de grote poort was een vergulde kamer, daar op zaten zeventien Nederlandsche Maagden, vertoonende de zeventien Nederlandsche Wingewesten, in drie ranken, de eene boven de andere: de bovenste vertoonden de vier Hertogdommen, Braband, Limburg, Lutzenburg en Gelderland, hebbende elk de wapenen der Landen voor zig: beneden deeze zaten de zeven Graafschappen, Vlaanderen, Artoys, Henegouwen, Holland, Zeeland, Zutphen en Nameur: onder deeze de zes Heerlykheden, Vriesland, het Markgraafschap des Heiligen Ryks, Mechelen, Utrecht, Over-Ysfel en Groningen, alle gekleed in verwen van haare wapenen. De Koning en Koningin voor de eeren-poort komende, en op de zeventien Maagden, de Nederlandsche Wingewesten vertoonende, ziende, boogen die zig alle met grote eerbied, terwyl de Koning beneeden voor de poort stil stond, daar de voornaamste Nederlandsche Kooplieden in eene balie stonden, en by hen een digtkundig Jongman, in witte zyde gekleed, die den Ko-

1604.

Beduidenis der Eerpoort.

1604. Koning wegens hen, in dertig latynsche vaersjes, de meening der Eeren-poort verklaarde. Onder de voeten der Maagden, regt boven de poort, stond in een tafereel dit volgende, met vergulde letters.

Orbis restitutori, pacis fund. Relig. propugn. D. Jac. P. E. Regi P. P. D. Annæ Regiæ Coning. Sor. Fil. Nepti; & D. Henrico J. F. Princ. juvent. In publ. urbis et orbis lætitia, seculique felicitate, 17 Belgii Prov. mercatores, benigne Regia hac in urbe excepti et S. M. vestræ ob antip. sociale fœdus, et D. Eliz. beneficent, devoti fausta, omnia et felicia, ad imperii æternitat. precantur.

Beteekenende; „ter eere van den hersteller der „ Waereld, den grondlegger van Vrede, den be„ schermer van den Godsdienst, den deugdzamen „ gelukkigen Koning Jakobus, den Vader des Va„ derlands; ook Anna, de Koninglyke Huisvrouw, „ Zuster, Dogter en Nigt; en den Heere Hendrik, „ Zoon van Jakob, den Prince der jongheid; — in „ deeze gemeene blydschap der Waereld en Stad „ en gelukzaligheid van onze eeuw, wenschen de „ Kooplieden der zeventien Landen, vriendlyk in „ deeze Koninglyke Stad ontfangen en onthaald, „ aan zyne hooge Majesteit, zo om der Landen „ oude onderlinge verbintenis, als de hooge gedag„ tenis van Koningin Elizabeths weldadigheid, hun „ hartlyk alle goed, gelukzaligheid en langduurige „ regeering.

Het agterste deel der eeren-poort. Het agterste deel van deeze eeren-poort, gerigt als voor, diende, om te toonen, hoe de onderlinge vriendschap onder de menschen onderhouden werd door onderling bezoek, met eerlyke handwerken, scheepvaard, koophandel en neering, van het eene Land naar het andere: dit was ook verçierd met gesneede en geschilderde beelden, tafereelen en opschriften, ter aanwyzing van dien zin. Boven de poort was een groot tafereel, daar in, als in eene Kaart, geschilderd was de geleegenheid van Engeland en Nederland, met de gerieflyke Zeekusten

en

en Zee, vol koopvarende en vischvangende schee- 1604.
pen; zittende *Brittannia* by den mond der rivier *Thamesis*, en *Belgia* in Vlaanderen, de eene aan de andere als de hand biedende. Hier nevens, boven de kleine poorten, waren ook twee grote tafereelen, het eene de manier van Koophandel in Engeland en het andere in Nederland aantoonende, de persoons verbeelding levens grootte: onder deeze waren twee kunstige kleinere tafereelen, verbeeldende allerhande akkerwerk en neering, als zajen, majen, dorschen, vlasch winnen, spinnen, weeven, koopen en verkoopen: alle de beeltenissen vertoonden het zelve, en in de fryze, onder de lyst, stond met vergulde letters;

Pio invicto Regi Jacobo:
Quod vel ejus auspiciis universum imperium Brit. pacat, mare tutum, portus aperti;
Quod celeb. hoc emporium prudenti industria, suos quovis terrarum negotiatores emittit;
Exteros humaniter admittat; foris famam, domi divitias augeat;
Quod mutuis commerciis artificum nautarumque solertia crescat, desidia exulet et mutua amicitia conservetur.

Dat is, „ter eere van den deugdlyken en on„ winlyken Koning Jakobus, om dat, door zyne „ gelukkige regeering, het geheele Britsche Ryk „ bevreedigd, de Zee bevryd, en de Havens ge„ opend zyn; om dat deeze vermaarde Koopstad, „ door voorzigtige naerstigheid, over de gansche „ Waereld haare Kooplieden zend; de vreemde „ zeer beleefd ontfangd; buiten 's Lands zig roem „ en t'huis haaren rykdom vermeerderd; om dat, „ onder lange handteeringen, de kloekheid der „ Ambagtslieden en Schippers toeneemd, de leedig„ heid gebannen en de onderlinge vriendschap on„ derhouden werd."

Gelyk dus de voorzyde der eeren-poort betoonde de gaven, die de daar boven staande *Providentia*,

dat

1604. dat is, Gods voorzienigheid, aan zyne Majesteit geschonken had, beteekende de agterzyde, *Prudentia*, dat is, de voorzigtigheid, met de andere beelden en schilderyen, het nut en voordeel, dat 'er de gemeene man van ontfangd.

De eerenpoort der Nederlanders kostte boven de tienduizend guldens. Deeze eerenpoort was groot en treflyk, met olyverw geschilderd, verguld, verçierd, en geene kosten daar aan gespaard, beloopende die meer dan tienduizend guldens. De Koning, onder eenen hemel van goudlaken daar door rydende, en de Koningin, volgende op eenen kostlyken zegen-wagen, en voor dezelven, de Prins, met alle de grote Heeren en Vrouwen des Lands, alle kostlyk uitgedost, werden uit de galaryen der eerenpoort gegroet met twaalf trompetten, en veele Duitsche trommels en fluiten. Hier door toonden de Nederlanders hunne dankbaarheid, der eere van den Koning en de Stad Londen. De nadere beschryving met de afbeeldzels is gedrukt te Middelburg by Richard Schilders.

Vredehandel tusschen Spanje, Nederland en Engeland. Wy hebben te vooren verhaald, dat, zo dra Koning Jakobus aan de Kroon van Engeland gekomen was, de Aards-Hertog hoop van Vrede kreeg: waarom hy aanstonds eenen Edelman, Nikolaas Schoti, tot hem in Schotland zond, hebbende te vooren beloofd, wanneer hy tot zyne erfnis der Kroon van Engeland kwam, alles te zullen in 't werk stellen, dat de Koning van Spanje beleefd had aangenomen. Zo dra hy in Engeland gekomen was, zond daarom de Aards-Hertog tot hem den Vorstlyken Grave van Arenbergh, vergezeld met veele Heeren en Edelen, om hem geluk te wenschen. De Koning van Spanje zond mede Don Joan de Taxis, Grave van Villa Mediana. Met deeze is zo ver gehandeld, dat zy kwamen tot vrede-handel, en daar toe zyn, den 19den van Bloeimaand, terwyl Sluys en Oostende nog belegerd waren, Gemagtigden in Engeland gekomen, namelyk, de voorsz. Graaf van Arenbergh, Admiraal, en Jan Richardot,

Gezanten van den Koning van Spanje en den Aards-Hertog in Engeland.

Voor-

Voorzitter, Louis Vereycken, Gehoorgever; Ridders: wegens den Koning van Spanje, Alexander Ruwido, Dr. en Raadsheer des Konings te Milanen: deeze waren vergezeld door den Heere Martyn de la Falia, Baron van Nevele, als Medehelper. Don Joan Fernandus de Velasco, Konstapel van Kastilien en Leon; Hertog van Frias, Graaf van Hara, enz. Raadsheer van Staat des Oorlogs, had, wegens den Koning van Spanje, alleen volkome magt: dog deeze had, uit kragt van zyne volmagt, de Taxis en Ruwido in zyne plaats gesteld, en hy bleef krank te Wynoxbergen in Vlaanderen. 1604.

Deeze Taxis en Ruwido hebben, wegens den Koning, en Arenbergh, Richardot en Vereycken, wegens den Aards-Hertog, den 30sten begonnen van Vrede te handelen in Engeland, met deszelfs Afgevaerdigden, namelyk, Thomas, Grave van Dorset, Baron van Buckhorst, Opper-Schatmeester van Engeland; Charles, Grave van Nottingam, Baron Haward van Effingam, groot Admiraal van Engeland; Charles, Grave van Denschire, Baron van Montjoye, Stadhouder in Ierland; Hendrik, Grave van Northamton, Heer Haward van Marnehil, Gardiaan en Admiraal der vyf Havens in Kent; Robbert, Burggraaf van Kramburi; en den Heere Cicil van Esenden, eerste Geheimschryver, enz. alle vyf Raadsheeren. Deeze begonnen te handelen, zonder geschil over het voorzitten, vermits bedongen was, dat de Engelsche die, uit beleefdheid, in hun Land aan de Spaanschen gaven. Wederzydsche Afgevaerdigde.

Eer deeze vergadering te weeg gebragt kon werden, waren 'er in Engeland en elders veele gesprekken, om den Vrede te verhinderen: men vertoonde den Koning, dat Spanje Engelands vyand was, zoo om daar over te heerschen, blykende uit den inval in 't Jaar 1588, als om den Godsdienst, welken hy bedekt zal bestryden door den scheepvaard en koophandel, kweekhoven voor de Engelschen in zyne Landen Gesprekken in Engeland, den Vrede met Spanje atraden-de.

zynde,

1604. zynde, alle Roomsche Engelschen tot zig lokkende, en daar door verradery stigtende, nu de drie vereenigde Koningryken benydende. Hy, vermits den Vrede, de Engelsche Havens mogende gebruiken, zou zyne Spaansche schipvaard vorderen, om de Nederlanden te dwingen, het welk, benauwd zynde, zig, tot nadeel van Engeland, aan Vrankryk zal moeten onderwerpen, of met Spanje vereenigen, en dan zullen zy te zamen de heerschappy over de Oceaansche Zee bekomen: en alzo Spanje haakte, om den stoel van den Oorlog in Nederland te zetten, zou hy in 't kort, door zyn geld, magt van scheepen en meenigvuldig geoeffend Krygsvolk; meester over zyne swakke Buuren werden: want Nederland verlaten en met Spanje vereenigd zynde, zou mooglyk zo wel getroeteld werden, dat zy met de Spanjaarden in Engeland zouden vallen, van waar men op verscheide plaatzen, in weinige uuren, onvoorziens een Leger van Krygsvolk in Engeland zou kunnen werpen, dus eenen inval doen en allerhande scheepvaard en koophandel benemen: want uit de oude geschiedenissen bleek, dat de veroveringen der Deenen, Saxen en Nortmannen gemaklyk viel, door het benemen der heerschappy van de Zee. De Vrede met Spanje zou Engeland tot grote kosten dringen, of in groot gevaar brengen. Het voordeel, dat Engeland van de scheepvaard en koophandel te hoopen had, was weinig in waerde, gemerkt de grote kosten en lasten, nadien Engeland door den Spaanschen Oorlog was ryk geworden, blykende uit de grote beden en schattingen, zo gewillig opgebragt, met weinig nadeel voor de gemeene welvaard; ook uit haare kostlyke gebouwen en groten overvloed in alle huizen, huisraad en kleederen. Schade, onmin en beroertens zouden te wagten zyn: terwyl de Nederlanders ter Zee hunnen Vyand zogten te beschadigen, zouden zomtyds eenige Engelsche, hun geneegen, eenige kleinheid of schade aandoen, daar over

klag-

klagten, wraak en verbittering zou mogen vallen, 1654. die alle vereeniging met Spanje ligt kon veroorzaken: daarom moest men overweegen, of het Engeland niet beeter diende te staan onder eene Adel-regeering, dan onder eene alleenheerscbing en Spaansche regeering, daar zy met hen verscheide oorzaken van vyandschap hadden uitstaande, als om het benyden van de vereeniging der drie Koningryken in eenen, om den Godsdienst, zy, gelyk blykt, altyd naar verovering haakende. De vereeniging der drie Britsche Koningryken Vrankryk ook mishagende, was wel te denken, dat zy, merkende, dat Engeland met Spanje gestyfd werd, onrust in Schotland en elders zouden stooken. Alle Mogenheden en volken reekenden onbehoorlyk, dat beide de Oost- en West-Indiën den Spanjaard eigen en voor hun geslooten zouden blyven, en hy die alleen genieten, om zyne Buuren te drukken en overvallen, om over het gansche Christenryk met de Indische waaren zynen alleenkoop te dryven, vorderende daar mede zyne heerschappy over de Zee, om zig eenen Alleenheerscher van het Christenryk te maken met de schatten, die hy by den Vrede zou vergaderen.

De vaard op Indien behoorde vry te zyn

De Engelsche Kooplieden vertoonden ook deels het voorgaande, als dat zy vry in de Spaansche Landen behoorden te handelen, zo wel als de Spaansche in de Britsche Koningryken, en dat zy als vrienden toegelaten mogten werden, maar dat zy ten minsten, by weigering van dit, in de plaatzen, daar zy in Oost-Indiën hunne volk-plantingen hebben, in Vrede mogten vaaren en handelen voor by de Kaap de Goede Hoop, daar de Portugeezen geen gebied hadden, als in 't groot Eiland van Madagascar, Bengalen, Arakan, de Koningryken van Pegu, Imchalaon, Syane, Camboina, Cochinchina, China, Sumatra, Java, Mover en Baäly. De Portugeezen vorderen van de Indiën, om dat zy de vaard eerst geopend hebben, de Kusten van Afrika, Sofala,

Op wat plaatzen in Oost-Indien de Portugeezen niet handelen, en waar zy Volk-plantingen hebben, en handelen.

1604. Sofala, Mosanbique en Sena; in de Golf van Perziën Ormus; op de Kusten van Indiën en Malabar de Steden Diu, Pamaon, Baraïm, Mannora, Chaulle, Goa, Onor, Bargillar, Mangalor, Cananor, Cranganor, Cochin, Colaum; op de Narsinga, St. Thomé, Melleagar, Megaparan en Manar; in 't Eiland van Zeylon, Columba; op den punt van het Land, eertyds Aurea Cherconesus genoemd, Malacca; op de Molukken, Malucco en Amboyna; het Eilandje van Macao in de breette van tweeëntwintig graden; en de Kastilianen Manilia, met eene der Lucones of Philippina's: zo men hen, om de ongegronde eischen, niet wilde toelaten op deeze plaatzen te handelen of te vaaren, behoorden zy ten minsten op andere plaatzen als vrienden zulks te mogen doen: dit verzogten zy altans te mogten verkrygen. Verder, dat voortaan de Spaansche hun niet ontnamen de plaatzen in West-Indiën, die zy en de Franschen zelfs ondekt hadden, nog hun eenigzins te hinderen, zynde het naar alle natuurlyke regten, dat de Menschen de Zee gebruiken, en dat die gemeen zy, alzo de Lugt gemeen is, zeggende, dat de vrye scheepvaard wel eenen Oorlog met Spanje waerdig ware; verbaden ook, dat uit den vrede-handel geene vervreemding tusschen Engeland en de vereenigde Nederlanden mogte spruiten.

Verzoek der Engelsche Kooplieden, om de vaard op de Indien.

Voorstel en gesprek in 't Parlement van Engeland, op den Vrede met de Nederlanden en Oorlog met Spanje.

In 't Parlement van Engeland werd ook op deezen vrede handel met Spanje gesprooken, daar, onder anderen, een Ridder vertoonde, dat alle buitenlandsche zaken van Staten bestonden in Vrede of Oorlog: de Vrede was tweezins, of vrywillig of noodzaaklyk; vrywillig was die, wanneer men vriendschap hield met eenen ver afgeleegen Koning, Prince of Staat, die men met alle onderlinge vriendlykheid bejeegende, in alle heusche voldoening, erkennende de een den anderen, en anders elkanderen niet merklyk nuttig zynde, gelyk Engeland met het Gemeenebest Venetiën, den Hertog van

Savojen

Savojen en andere Mogenheden, zelfs de Koningryken van Spanje, Portugaal en dergelyke, aan welker vriendschap, schoon somtyds, om eenige reedenen, met eene donkere wolk beneeveld, Engeland weinig geleegen lag; maar aan noodzaaklyke vriendschap was altyd veel geleegen en die moest men in agting houden: die was weder tweezins, of ten aanzien van den koophandel of van verzeekerden welstand; ten aanzien van den koophandel is de handel op Rusland, Pruyssen, de Roomsche Ryksverwanten, Turkyen, Barbaryen en dergelyke; maar de Vrede om welstands verzeekering is van nog meer gevolg, en diend daarom in geenerhande zaak verzuimd, voor al met zulke Landen, daar de koophandel en verzeekering te zamen loopen; des Engeland aan geene Landen, Koningryken of Gemeenebesten, meer geleegen lag, dan aan de noodzaaklyke vriendschap met de Buurlanden Holland, Zeeland, Vriesland, enz. 1604.

Het Hollandsche verbond.

Veele ontwyffelbare reedenen deden zig op ter bevestiging van het voorsz. als voor eerst, de oude verbintenissen, niet het Bourgognische maar het Hollandsche verbond, veel ouder gemaakt tusschen Engeland en die Landen, met welke zy koophandels en huwlyks verbonden gehad hebben, eer het huis van Bourgognien dat bezat, zynde de hooge en edele Vrouwe Jakoba, Erfgenaam van die Landen, eertyds geweest de Gemalin van den Hertog Omsre van Gloçester, Oom van Koning Hendrik den VI[den].

Aard der Nederlanders.

De reedenen, die Engeland bewoogen hadden tot zulke verbintenissen, waren, voor eerst, om dat zy dat volk kenden als niet heerschzugtig, van eenen vroomen, strengen en vrypostigen aard, om geleeden leet te wreeken: ten aanzien van buurschap waren zy hun noodiger, dan eenig ander Koning of Mogenheid: want in vyandschap met hen zouden zy nimmer hunne eige Engelsche Zeekusten en koopvaardy-scheepen van loopen en beroovin-

Nut der onderlinge vriendschap tusschen Engeland en Nederland.

1604 gen kunnen bevryden, ten ware zy geduurig eene Vloot ter Zee wilden onderhouden: ten tweeden, door vyandschap met hen zouden zy den handel op dezelve Landen verliezen, daar aan hun zonderling geleegen was, om de goede geleegenheden der Nederlanden, met derzelver gerieflyke Rivieren, bekwaam, om de Engelsche waaren te venten en door die Landen elders te vervoeren: ten derden, Engeland met Nederland vereenigd zynde, zouden zy de heerschappy op de Zee kunnen bekomen: want met derzelver hulp konden zy altyd aan de Oosterschen en Westerschen de wet stellen, hoe ver zy mogen handelen: ten vierden moest men agt nemen op de eenheid in Godsdienst en onderlingen bystand in alle nooden; ook op het laatste beleedigend en verweerend verbond, door wyle Koningin Elizabeth, hoogloflyker gedagtenis, beswooren, en op derzelver aanneeming onder haare bescherming, daar by Engeland in hunne zaak als ingelyfd werd: het verlaten geschiedde, na zo veele gezeegende uitkomsten met hunne hulp en bystand; konden dan deeze dingen hen niet schuldig maken aan ondankbaarheid, en hunne, voorgaande handelingen met ongeregtigheid besmetten: eindlyk, het stryd met alle regulen van wysheid en staatkunde die Landen en zig zelven te laten vaaren ter begeerte van zulk eenen anderen Vorst, die, het zy Vrankryk of Spanje, met den tyd de magt van dat Land tegen hen zouden mogen gebruiken: want zo Engeland hen verliet, zouden zy zig noodwendig onder het juk van een van beide moeten begeven, en zy zouden zig intusschen geheel beroofd vinden van eene zo merklyke som gelds, aan hun verschooten en nog onbetaald.

In de Nederlanden, by wyze van verzeekering, te behouden, deden zy Spanje nog iemand anders eenig ongelyk: want het is geen ongelyk, tot zynen eigen uiterlyken nood en bescherming te gebruiken dat voor handen is, strekkende de bescherming niet

ver-

verder, dan om die Landen te bewaaren by haare oude voorregten, in welke Engeland zelfs, door oude herkomsten, belang heeft; voor al in te voorzien en bezorgen, dat de heerschappy der Zee hun niet ontviele. 1604.

Swarigheden in de vriendschap met Spanje.

De vriendschap met Spanje was te reekenen onder de vrywillige vriendschap, daar by weinig voordeel te doen was: want geene wyze zouden raaden te vaaren en te handelen, daar veele van hunne scheepen, 'er zynde, altyd in gevaar van aangehaald en de Koopman by het geloofs-onderzoek om den Godsdienst gekweld te werden: nopens hunne vriendschap, men wist wel, dat hunne Koning, Don Piedro el Crudel, door zyne meineedigheid en ontrouw, hun het geheele Hertogdom van Aquitaniën had verlooren: desgelyks had Koning Ferdinando gedaan, het Engelsche Leger verlatende, terwyl hy beezig was met het Koningryk van Navarre in bezit te nemen: van de verbintenis met den laatsten Koning Philips den II^den, hadden zy zig niet veel te belooven, of het moest zyn het verlies van Cales, met dergelyke reedenen meer, te lang, om hier te verhaalen.

Redenen, den Koning van Engeland tot Vrede beweegende.

Meer dergelyke afraadingen van Vrede werden 'er toen gedaan; maar de Koning van Engeland was, door voorgaande toezeggingen van Vrede te willen hebben, deels verpligt, en was zeer geneegen tot Vrede met de gansche Waereld: hy kortlings aan een nieuw Ryk gekomen zynde, dagt hem de Vrede meer dan noodzaaklyk, hebbende geene gemeene nog byzondere oorzaken van Oorlog; de Koningen waren verpligt den Onderdaanen alom vryen handel te verzorgen; hy kon Vrede maken, zonder nadeel der vereenigde Landen, zig onzydig houdende: men zag, dat de Koning van Vrankryk, tot zyn groot voordeel, desgelyks gedaan had: de Nederlanden waren, door de hulp van zyne Voorzaat, nu tot zulk eenen staat gekomen, dat zy zig zelven konden verweeren. Deeze en dergelyke reedenen

 heb-

1604 hebben den Koning geheel tot Vrede bewoogen.

Redenen, de Spanjaarden tot Vrede bewegende.

De Spaansche waren alzins gekomen, niet alleen om den Vrede te zoeken, maar dien ook door alle aanhoudingen en lastig vallen te verkrygen, hoe duur hun die ook mogt staan; niet zo zeer voor Spanje, dat lag 'er weinig aan geleegen, maar alleen ten aanzien der Nederlanden, hoopende, dat die in de vereenigde Landen, zig van Engeland verlaten ziende, eenen gemeenen afkeer van den Oorlog, onder de Gemeente beroerte, en in de Provintiën, den Aards-Hertog onderdanig, eenen nieuwen moed verwekken zou, om dat Engeland eenen gemeenen Vrede zou middelen, vermits die Provintiën en Steden zeer sterk verzogten om eene vergadering der Staten Generaal, om Vrede te maken, dat zy kwalyk konden weigeren.

Wederzydsche Afgevaerdigden tot den Vredehandel vergaderen te Londen, in May.

De beide partyen dus geneegen zynde, hebben de Volmagtigden begonnen te vergaderen, te minder swarigheden vindende, om dat zy elkanderen niet hadden weder te geven. De Spaansche Gezanten stelden voor, of men zou handelen over de beleedigende en verweerende verbintenissen, of alleen van Vrede: de Engelsche weigerden te spreeken over eene beleedigende verbintenis, op dat zy niet gedwongen mogten werden tegen hunne Vrienden, Bondgenooten, en de Hervormde, tegen hun gemoed, te stryden, daar op de Spaansche zig te vreden hielden met een verweerend Verbond, dat ook den Engelschen niet aanstond, alleen zoekende Vrede te maken met onzydigheid, ten einde alom eenen vryen koophandel te weeg te brengen. De Spaansche verzogten ook den Koning voor den Aards-Hertog eenen Vrede met de vereenigde Nederlanden te middelen, op reedlyke en gelyke voorwaarden, wederzyds wel gewoogen, hun herinnerende, dat wyle de Koningin, voor haaren dood betuigd had hun haare bescherming en hulp te willen onttrekken, zo zy geene reedlyke voorwaarden wilden aanneemen: de Engelsche antwoorden, dat

zy dit niet in last hadden: zy mogten, zonder van de vereenigde Staten te spreeken, alleen handelen van Vrede tusschen de Koningryken: de Spaansche zeiden, dat de Vrede niet verzeekerd kon zyn, als de een met des anders vyanden handelde; daar op de Engelsche weder antwoordden, dat hun aan den handel met de vereenigde Landen zo veel gelegen lag, dat zy dien niet konden verlaten, daar over zeer veele geschillen vielen, dog zy moesten daar van afstappen, gelyk ook van de schuld, die Engeland vorderde van de gemeene Landen: desgelyks werden uitgesteld de geschillen, nopens den handel tusschen Engeland en Nederland, over de Kooplieden en onderlinge vryheden, tot dat 'er een gemeene Vrede over alle de Provintiën mogt getroffen werden. 1604

Trotsch antwoord der Spaansche nopens de vryevaard op de Indiën.

De Engelsche verzogten, nadien zy de Spaansche vry stelden te handelen in hunne drie Koningryken en over de gansche Oceaansche Zee, dat zy hun ook vryen handel in hunne heerschappyen beboorden toe te laten; daar op de Spaanschen antwoordden, stonden zy hun toe eene Zee en drie Koningryken, zy gaven hun twee Zeën en twaalf Koningryken, om te vaaren en handelen: want in dien vrede-handel moest men spreeken van de oude en niet van de nieuwe Waereld, die hun alleen toekwam, gelyk de Koning in de overdragt der Nederlanden had besprooken, en daarom moesten zy dat laten zo als 't was voor deezen laatsten Oorlog.

Vredes Artykulen tusschen Spanje en den Aards-Hertog met Engeland, gesloten den 28 Augustus.

Na verscheide byeenkomsten, van Bloeimaand tot den 28sten van Oogstmaand, zyn eindlyk de wederzydsche Gezanten over een gekomen in zeekere Artykulen, welker inhoud wy zullen verhalen, wyzende den weetgierigen Leezer tot verscheide gedrukte afschriften: daar was besloten,

1. Een vaste, opregte en duurzame Vrede, tusschen den Koning van Spanje en den Aards-Hertog van Oostenryk, Hertog van Bourgogne, ter eene,

1604. en den Koning van Engeland ter andere zyde, mede voor hunne Erfgenamen en Koningryken.

2. Dat alle vyandschappen zouden ophouden, alle beleedigingen en schaden vergeven en voor eeuwig vergeeten, behoudens eenige schaden, die de een den anderen mogt aangedaan hebben, zederd den 24sten van Grasmaand, des Jaars 1603, die zouden moeten hersteld werden.

3. De beide partyen zullen niets tot elkanders nadeel doen of gedoogen te geschieden.

4. De partyen zullen elkanders vyanden en wederspannigen niet helpen.

5. Zullen zy afstaan van alle verbintenissen tot elkanders nadeel.

6. Zullen zy zig benaerstigen, dat hunne Onderdanen afstaan van alle geweld tegen elkanderen, alle gegeve lasten inroepende.

7. Nopens de Steden Vlissingen, Brielle, Rammekens, enz, daar in tans Engelsch Guarnizoen lag, verklaarde de Koning van Engeland, nadien hy, volgens de verbintenissen van zyne Voorzaat, Koningin Elizabeth, sterk verbonden was die plaatzen niet weder te geven, dan aan de geene, die de zelve verpand hadden, wilde hy dit getrouw onderhouden; maar beloofde, dat hy met de Staten der vereenigde Landen een nieuw verdrag zou tragten aan te gaan, hun tyd stellende, om behoorlyken Vrede met den Aards-Hertog aan te gaan: zo zy dit weigerden, wilde hy van de voorsz. verbintenissen ontslaagen zyn, op dat hy, nopens de voorn: Steden, doen mogt wat eerlyk en billyk was, en eenen vriendlyken Koning betaamde.

8. Dat de Guarnizoenen van Vlissingen, Brielle, enz. de Hollanders, of vyanden van Spanje of den Aards-Hertog, niet zullen mogen helpen met leeftogt, kruid, scheepen, enz. gelyk ook van hunnen kant tegen die Guarnizoenen niets zal mogen ondernomen werden.

9. Dat tusschen de partyen en derzelver Onderdanen

danen te water en te land, en in alle hunne Koningryken, Eilanden, Steden en Havens, zal zyn goede Vrede, vrye koophandel, volgens gewoonte, en onderhouding der oude verbintenisſen, zo als zy voor den Oorlog, gaande en komende, gehad hebben. 1604.

10. Was ook verdragen, dat de een des anders Havens mogt gebruiken, niet alleen met Koopvaardy-, maar ook met toegeruste Oorlogs-ſcheepen, mits niet boven zes of agt in getal, en niet langer, dan noodig is, vertoevende, om de Koopvaarders en den handel niet te verhinderen; meer dan agt zouden niet mogen havenen, dan met verder verlof der Princen, en zulks zonder vyandlykheden in dezelve Havens voor te nemen, mits dat, onder het dekzel van koophandel, geen toevoer van leeftogt en Krygs-tuig aan des anders vyand geſchiede, op ſtraf.

11. Dat de Onderdanen van den eenen of anderen Prince niet erger zullen gehandeld werden, dan 's Lands Inboorlingen.

12. Dat de Koning van Engeland met een Plakaat den zynen zal verbieden eenige goederen van andere volken, gekomen van of toebehoorende aan de Hollanders of Zeelanders, nog ook eenige Perſoonen van dezelve, te water of te land, in Spanje of in des Aards-Hertogs gebied te zullen mogen voeren: en om alle bedrog voor te komen, zullen alle de Engelſche waaren door de Amptlieden der plaatzen werden gezeegeld, en de ongezeegelde verbeurd zyn.

13. Ook is toegeſtaan, dat alle Engelſche, Schotſche en Ierſche waaren in Spanje zullen vry zyn van de dertig ten honderd, onlangs opgeſteld, betalende de oude lasten.

14. Desgelyks van de goederen, die de Engelſche Onderdanen in Spanje zullen koopen, en in hunne eige of gehuurde, mits geene Hollandſche of Zeelandſche, ſcheepen uitvoerende, onder voor-

1604. waarde, dat zy die alleen zullen voeren in de Landen des Konings van Engeland en in de Nederlanden des Aards-Hertogs: en zullen, ter verhoeding van bedrog, zig de Engelsche Kooplieden in Spanje schriftlyk verbinden die goederen nergens anders te voeren, nog in Holland of Zeeland, of zulks doende, moesten zy dertig ten honderd betaalen.

15. De Koning van Engeland zal uitdruklyk verbieden, dat geene goederen, in Spanje of '*s Konings* Landen gekogt, elders dan in Engeland of de Nederlanden, onder des Aards-Hertogs gebied, zullen gevoerd werden, op verbeurte der zelve, de eene helf voor den Aanbrenger en de wederhelf voor den Koning van Engeland, na aftrek der dertig ten honderd, den Koning van Spanje toekomende.

16. Dat de Overheden der Steden of plaatzen, die verklaringen zullen geven van het ontlaaden der scheepen, niet bedrieglyk zullen handelen, op straf.

17. Verklarende egter, dat, Spanje en de Aards-Hertog met den Koning van Vrankryk over een gekomen zynde op het Plakaat van dertig ten honderd, de Engelsche de Spaansche goederen daar in zullen mogen voeren, en ook over al, daar de vrye handel weder zal toegelaten werden.

18. De koophandel en scheepvaard zal, gelyk gezegd is, wederzydsch op de oude tollen vry zyn van gaan en komen, zo de Engelsche geene scheepen der vereenigde Landen gebruiken, of goederen uit dezelve brengen; die daar tollen betaald hebben, zullen zy in des Aards-Hertogs Landen niet voeren, nog bedrieglyk hunne namen leenen of teekenen, op verbeurte.

19. Het voorsz. moest niet alleen van Koopvaardy-, maar ook van Oorlogs-scheepen verstaan werden, die, gelyk gezegd is, met het voorsz. getal in de Havens mogen komen, gedragende zig als vrienden, zo lang, en niet langer, als noodig is, om

om de koopvaard niet te belemmeren, nog met grover getal komen, dan met bewilliging van den Prince. 1604.

20. Alzo de Princen elkanderen beloofd hebben hunne vyanden niet te helpen, zouden ook de Onderdanen, onder het dekzel van koophandel, zulks niet doen, op grote ſtraf.

21. En op dat de Onderdanen van den Koning van Engeland en den Aards-Hertog meer vrugt van den Vrede mogten genieten, zullen de Princen te zamen zoeken alle Havens en doortogten open en vry te houden, om te komen en weder te keeren.

22. Alzo de oude verbonden van onderlingen koophandel tusſchen de Landen des Konings van Engeland en die van den Aards-Hertog, of het huis van Bourgogne, opgehouden en by geval zeer gebrooken zyn, is 'er intusſchen verdraagen, dat die in haare kragt zullen blyven en gebruikt werden, gelyk die waren voor de beroertens en den Oorlog; dog zo wederzydsch of van eene zyde geklaagd werd, dat de onderhandeling niet gehouden werd, en men de Onderdanen meer lasten oplag, dan te vooren, zal men wederzydsch Gemagtigden zenden, die, zo het noodig is, in hunne te zamenkomst Kooplieden, die zaken verſtaande, zullen by zig nemen, over het zelve vriendlyk handelen, en ter goede trouw verbeeteren en herſtellen, wat bevonden zal werden, door lengte van tyd, ingebrooken, veranderd, of, door kwaade gewoonte, misbruikt te zyn.

23. En op dat de koophandel niet onvrugtbaar gemaakt zou werden, zal de Koning van Spanje de Engelſchen, zo zy daar, en de Aards-Hertog, zo zy in zyne Landen, om het geloof gemoeid zouden werden, bezorgen, dat zy in hunnen koophandel niet zullen gekweld werden, zo ver zy geen ſchandaal aan anderen geven.

24. Wederzydsch eenige verboode goederen uitgevoerd werdende, zullen alleen de Misdadigers

1604. gestrafd en derzelver goederen verbeurd werden.

25. De goederen van de geene, die in des anderen Princen Landen sterven, zullen voor de Erfgenamen bewaard werden, behoudens altyd het regt van den derden persoon.

26. Alle voorregten en vryheden, den Kooplieden wederzydsch vergund, door de Princen, toen zy in hunne Landen kwamen, dog nu door den Oorlog gestremd, zullen hersteld werden en haare volle kragt hebben.

27. Zo 'er eenig misverstand tusschen de wederzydsche Princen kwam, daar door de loop des koophandels mogt verhinderd werden, zal wederzydsch den Onderdanen vermaand werden binnen 6 Maanden hunne goederen over te brengen en zonder bekommernis te vertrekken.

28. De een Prins zal des anders scheepen in de Havens niet mogen aanhouden, om hem ten Oorlog of anderzins te dienen, zonder bewilliging van den Prince, daar zy t' huis hooren.

29. Indien, geduurende deezen Vrede, de voorsz. Princen, derzelver Erfgenamen, Leenmannen, Onderdanen of Bondgenoten, in deezen Vrede begreepen, iets tegen de meening en kragt daar van deden, te water of te land, of hunne Onderdanen iets ondernamen, zal egter de Vrede bestendig blyven, en zullen de Ondernemers, en geene andere, gestrafd werden.

30. De wederzydsche gevange, al waren zy op de Galleijen verweezen, zullen vry gesteld en naar huis gezonden werden, die op de Galleijen niet gezeten hebben, de kosten betalende, en het rantzoen, gelyk zy verdraagen hadden.

31. Alle burgerlyke handelingen en twistzaken, voor den Oorlog begonnen, zullen nu mogen vervolgd werden, zonder dat de Oorlog eenigzins nadeelig zy geweest, behoudens zulke, als reeds verbeurd zyn.

32. Zo wederzydsch eenige aanspraak in de Landen,

den, om eenige beroeringen, ondernomen werd, 1604.
door eenige, die geene Onderdanen zyn, zullen die wedergezonden werden tot den Regter van dien Prince, tegen wiens Onderdanen het geding is aangevangen.

33. Zo de Hollanders, of andere der vereenigde Staten, eenig verdrag van Vrede met den Aards-Hertog wilden aangaan, door middel van den Koning van Engeland, zullen de Aards-Hertog en zyne Opvolgers gaerne hooren, wat 'er voorgesteld zal werden, wenschende, dat zy, door tusschenkomst des Konings, behoorlyke voorwaarden willen aannemen, zy zouden daadlyk bevinden, dat deszelfs gezag veel by hem vermag.

Het 34ste en 35ste Artykul behelsden de namen der Princen, Heeren, Steden, enz. die in 't verdrag mede begreepen zyn.

Het 36ste Art: was, dat de Koning van Spanje, de Aards-Hertog, en de Koning van Engeland, den Vrede besweeren, onderhouden en afkondigen zouden.

Alle deeze Artykulen werden door de wederzydsche Afgevaerdigden bevestigd, den 28sten van Oogstmaand.

De wederzydsche Afgevaerdigde te Londen dus ver gehandeld hebbende, is intusschen, den 20sten van Oogstmaand, in Engeland aangekomen Don Johan Fernandus de Velasco, Hertog van Frias, Compte van Hara, Groot Konstapel van Kastiliën en Leon, Voorzitter in den Raad van Italiën, en heeft, alle volle magt van den Koning van Spanje daar toe hebbende, de voorgaande Artykulen bevestigd, en boven dien, ter begunstiging der Engelsche Kooplieden, toegestaan, dat zy Hoogduitsche waaren in Spanje mogten voeren, vry van de dertig ten honderd, in zo ver dezelve nergens aan de Hollanders eenige lasten hebben betaald, en dat die niet dan in Engelsche scheepen uit Engeland, Schotland en Ierland in Spanje gebragt werden

De Groot Konstapel van Kastilien komd in Engeland.

1604. werden, blykende by den lyst, het zeegel en mark van de Overheid der plaatzen in die Landen, hebbende daar tol betaald, anders zouden alle Hoogduitsche waaren verbeurd zyn.

Artykulen nopens den Godsdienst in Spanje.

Nopens den Godsdienst stond hy toe, dat de Engelsche, Schotten of Ieren, 's Konings Onderdanen, iet voor het maken van dit verdrag tegen Spanje misdaan hebbende, daar over niet zullen onderzogt nog aangesprooken werden, nog reekening geven van het geene buiten Spanje geschied.

Zo zy in Spanje niet wilden in de Kerk komen, zal niemand hen daar toe dwingen; maar zo zy 'er wilden ingaan, zullen zy moeten volgen de voldoening en eerbiediging aan het H. Bondzeegel, dat daar is: en dat op straat ziende omkomen, zullen zy behoorlyk dat met geboogde knien moeten eerbiedigen, eene andere straat ingaan, omkeeren, of in eenig huis gaan.

Zo eenige van deeze Persoonen waren Schippers, Knegts of Bewindhebbers op scheepen, die hun niet eigentlyk toebehoorden, en tegen eenige van deeze schikkingen misdeden, dat de heilige bediening der geloofs-onderzoeking tegen dezelve in regt handelde, zullen zy alleen de goederen der Misdoenders aanspreeken; latende de scheepen en goederen, hun niet toebehoorende, ongemoeid: het zelve zal ook verstaan werden van de Dienaars en Handelaars.

De Vrede tusschen Spanje, den Aards-Hertog en Engeland bezwooren en afgekondigd.

Deeze Artykulen bewilligde en besloot de Konstapel, volgens een voorstel, eertyds door Sir Henry Cobham, Hofgezant van Engeland, aan Koning Philips den II[den] gedaan, en heeft die, uit vollen last, bevestigd in Londen, den 2[den] van Herfstmaand: deeze dus door de wederzydsche Gezanten en Don Johan de Velasco onderteekend zynde, werd de Vrede met trompetten binnen Londen uitgeroepen, en door den Koning van Engeland bezwooren den 29[sten] van Oogstmaand, N: S:

Wederzydsche Hofgezanten gezonden.

De Aards-Hertog deed in Nederland deezen Vrede ook met groten zeegenpraal afkondigen, op hoop

van

van eenen gemeenen Vrede, en heeft den Heere Conradus Schets, Baron van Hoboken en Ingene, tot Hofgezant aangesteld, om aan 't Hof des Konings van Engeland te zyn. 1624.

De Koning van Engeland stelde tot Hofgezant by den Aards-Hertog den Ridder Thomas Edmont, en in Spanje den Ridder Charles Cornualles, die, in 't volgende Jaar, met den Admiraal van Engeland derwaards trok, om den Koning van Spanje den Vrede te zien bevestigen; de Graaf van Hertfort trok mede naar Nederland, gelyk wy in 't volgende boek zullen verhaalen.

De Koning had nu eenen tyd lang tot zynen Bewindsman in de vereenigde Landen in 's Hage gehouden den Heere Rudolf Winwoode, een Man van goede hoedanigheden, die, volgens de laatst besloote Artykulen, in den Raad van Staten daar den Koning vertegenwoordigde.

Hier over hebben de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden hunnen Bewindsman in Engeland, den Ridder Noël de Caron, Heer van Schoonewalle, by hen in Holland ontbooden, om hun te verwittigen den staat van Engeland na den Vrede, met Spanje gemaakt, en hoe men dien Vrede in 't werk begon te stellen, aan welken de Koning brieven medegaf, dien Heer loflyk aanpryzende, met eenig berigt, hoe men handelen moest over het agterstallige der Landen aan die Kroon, hebbende de Koning verzogt hem Gezanten ter vereffening te zenden, gelyk zy daar over naderhand over een kwamen.

De vereenigde Nederlanden geven hunne Bewindsmannen den eernaam van Hofgezanten.

De Staten van alles volkomen berigt zynde, hebben den voorn: Heere van Schoonewalle weder naar Engeland gezonden, en hem den eernaam van Hofgezant gegeven, om daar voor alom te werden aangezien, dat veelen in Engeland en elders vreemd dagt: des de Spaansche Hofgezant terstond zyne klagt by den Koning van Engeland deed, betuigende, dat zynen Meester, tegen de vriendschap,

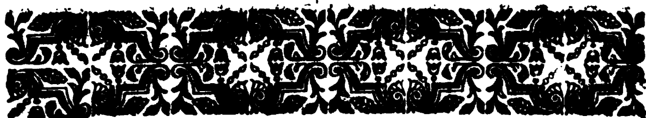
De Spaansche Hofgezant scheld de Nederlanden voor den Koning in Engeland.

1604. veele kleinheid werd aangedaan, verzoekende, dat hem, in dien rang, alle toegang ten Hove mogt geweigerd werden, als gezonden van zulke, die zynen Heere verraadlyk waren afgegaan, met veele dergelyke bittere woorden meer: de Koning antwoordde, dat hy daar van nog niet verwittigd was, en als hy ook zulks verstond, zou hy hem met reeden en in eer antwoorden; dog daar na merkende, dat zulks nu op te zeggen zou kunnen strekken tot vermindering der goede verstandhouding met de Staten, deed, door zyne Raadsheeren, den Hofgezant van Spanje aanzeggen, dat hy van der Staten besluiten niet had geweeten, maar dagt goed hem bekend te maken, dat hy, by zyn Vredes-verdrag, alle onzydigheid met de vereenigde Nederlanden had besprooken; en gelyk hy geen oorzaak van derzelver afzondering van Spanje was, wilde hy ook de verbintenisfen, daar in hy zyne Koningryken vond, niet breeken: ook betaamde het hem niet der Staten gebreeken, zo 'er eenige waren, te bestraffen nog te verantwoorden, bewyzende verder, dat hy, door het verdrag, geenzins gehouden was gehoor te weigeren aan eenige van hunne Dienaars, hoe zy hen ook wilden noemen, maar liet dat aan hun welgevallen; t' zynwaards zou de Koning zig naar zyne gewoonte gedraagen: dog indien hy daar in volgde het voorbeeld van andere Princen, die zig zo wys hielden als hy was, om niets, onbetaamlyk aan de onderlinge vriendschap, te doen, was zulks geen wonder, want die hadden hunne Dienaars reeds onder den naam van Hofgezanten ontfangen, en de hunne in gelyken rang aan hun gezonden, en dus hield zig de Spaansche Hofgezant gerust.

Antwoord des Konings van Engeland.

Einde van het vyfentwintigste Boek.

NEDER-

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET ZESENTWINTIGSTE BOEK.

E Koning van Vrankryk schikt zyn „ Ryk en zyne opvolging: hersteld de „ Jesuieten, op zeekere voorwaarden. „ De grafnaald, ten teeken van hunne banning, werd afgebrooken. „ Machomet, de Turk, sterfd; zyn Zoon Achmat belegerd Strigonium te vergeefsch. 's Keizers Krygsvolk in Hongaryen muitineerd, handeld wreed, en geefd oorzaak van oproer; des „ Stephanus Botschay Vorst in Transylvaniën „ werd. Enno, Graaf van Embden, twisd nog „ met de Stad: zyn Broeder trouwd zyne Dogter „ en werd Graaf van Ritbergen en Roomsch; „ overvald die van Paderborn, wegens den Bisschop, doodende den Burgermeester. De Oorlog „ tusschen de twee Bisschoppen van Straatsburg

„ *werd*

,, werd gestild. Graaf Pieter Ernst van Mans-
,, veld sterfd, wiens leven verhaald werd. De
,, Koning van Engeland neemd den naam van
,, Koning van Brittagne aan, en verzoekt de
,, Engelsche scheepen de Schelde op voorby Vlissin-
,, gen naar Antwerpen te laten vaaren. Plakaat
,, in Spanje, verbiedende de Hollanders en Zee-
,, landers daar te vaaren, al wilden zy dertig
,, ten honderd betaalen. Vergadering der Staten
,, Generaal door den Aards-Hertog afgeslaagen.
,, Geld vloot uit West Indiën in Spanje aangeko-
,, men. Voorgeslaage lasten en staat van Oorlog
,, in de vereenigde Landen, en wederzydsche ge-
,, reedschap tot den Kryg. Oproer in Hongaryen,
,, wegens dwang in 't geweeten, breeken van vry-
,, heden en regeering van vreemden. Driederlei
,, voorslaagen tot Vrede in Nederland. Het ver-
,, zoek des Keizers en der Ryks-Gezanten om Vre-
,, de beantwoorden de vereenigde Landen schrift-
,, lyk. Verhaal van het nemen der Portugeesche
,, Caracq, St. Catharina, in Indiën, door Heems-
,, kerk in Holland gebragt, die, het beste goed daar
,, van in een ander schip gelaaden zynde, won-
,, derlyk in Holland raakte. Uit Oost-Indiën ko-
,, men nog twee scheepen in Zeeland, die te Zeylon
,, hadden gehandeld, daar Sebalt de Weert van
,, den Koning doorstooken werd. In Spanje werd
,, een Plakaat afgekondigd, verbiedende allen han-
,, del op de Kusten van Portugal. Spanje, Enge-
,, land en Nederland zenden onderling Gezanten
,, aan de Hoven. De Graaf van Nothingham,
,, Admiraal van Engeland, vaard naar Spanje,
,, om daar den Vrede te zien bevestigen, daar hy,
,, den 29sten van Bloeimaand, den Prince van
,, Spanje, genoemd Philippus Dominicus Victor,
,, ziet doopen: desgelyks werd de Graaf van Er-
,, fort naar Brussel gezonden, om zulks van den
,, Aards-Hertog met groten pragt te zien, werden-
,, de de daar tegenwoordige Adel vermeld. De

,, staat

„ *staat en geleegenheid der Ryks-Stad Aken werd*
„ *beschreeven. Prins Maurits mist zynen aanslag*
„ *op Antwerpen, dog neemd Woude. Paus Cle-*
„ *mens de VIIIste sterfd, na hem Leo de XIde,*
„ *en Paulus de Vde volgd hem op. De vereenigde*
„ *Landen wapenen zig ter Zee, en slaan het*
„ *Krygsvolk van Piedro Sarmiento voor Doeve-*
„ *ren. Paulus van Caerden keerd, met eenigen*
„ *buid, in Holland. In Vrankryk werd een ver-*
„ *raad op Marsiliën, door Spaansche list bewerkt,*
„ *ontdekt, daar over een gesprek tusschen den*
„ *Koning en den Spaanschen Hofgezant verhaald*
„ *werd. Margareta de Valois komd in Vrankryk*
„ *ten Hove. De Geschiedenis en opvolging van*
„ *drie grote Vorsten in Moskoviën werd verhaald.*

Dit alles is geschied in de Jaaren 1604 en 1605, onder de regeering van den Aards-Hertog en den Veld-Oversten Spinola in de hem gehoorzame Landen, en Prince Maurits onder de Staten der vereenigde Landen.

1604.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

ZESENTWINTIGSTE BOEK.

N 't voorgaande boek verhaalden wy het innemen van Sluys door Prince Maurits, het einde des langduurigen belegs van Oostende en den Vrede tusschen Spanje, den Aards Hertog en Engeland; tot beeter verstand der geschiedenis zullen wy nu verhaalen, wat in dit Jaar by de Buuren geschied is.

De Koning van Vrankryk steld orde in zyne heerschappyen, en volmagtigd de Koningin tot de regeering na zynen dood.

Hendrik de IV^de, Koning van Vrankryk, heeft den staat van zyns Ryks inkomsten gemaakt, en de reekeningen en schikkingen daar over overzien, door de vaerdigheid van zynen Schatmeester, den Heere Maximiliaan de Betune, Marquies van Rhosny, enz. en werd bevonden een zeer ryk en magtig Koning te zyn, zyne Voorzaten overtreffende; hy deed zyne Koningin volkomen daar van onderregten, om, na zynen dood, der zaken kundig, zynen Zoon, den Dolphyn, den 27sten van Herfstmaand, des Jaars 1604, te Fontaine Bleau gebooren, te kunnen voorstaan, en op dat zy, met goedvinden van het Parlement van Parys, het Koningryk, tot des Dolphyns behoorlyken ouderdom, mogte regeeren, gelastende het Parlement en alle de Raadsheeren haar van alle zaken te onderregten, en in den Raad te gaan naar haar gelieven. Zy had den Koning ook, den 22sten van Slagtmaand, des Jaars 1602, eene Dogter gebaard.

Daar groeide in Vrankryk veel argwaan en twist

ins

tusschen de Koningin en de Markgravin van Verneuil, 's Konings Byzit, Dogter van den Heere van d'Entragues, en van 's Moeders zyde Zuster van den Comté d'Auvergne, Zoon van Karel den IX^den^, Bastaard van Vrankryk. Deeze had te vooren den Koning eenen Zoon gebaard, en scheen dien te willen stellen voor den Dolphyn, voorgevende, dat de Koning haar had beloofd te trouwen, zo zy eenen Zoon baarde: hier over werden haar Vader, zy, en haar voorsz. Broeder in de gevangnis gesteld, dog naderhand weder los gelaten en in genade ontfangen. 1604. Madame d'Entrague 's Konings Byzit.

De Koning dugtende, dat dergelyke zaken na zynen dood voor zyne Kinderen en Ryk tweedragt mogt verwekken, zogt alle geleegenheden voor te komen, en heeft, onder andere, goed gevonden de Jesuieten weder in Vrankryk te laten komen, die zulks op allerlei wyzen lang verzogt hadden, hoewel het zeer tegen het genoegen van het Parlement en andere Staatkundigen was, daar over veele vertoogen aan den Koning in druk uitkwamen. Het schynd, of zy den Koning hoop hadden gegeven tot zyn behoef eenige verkooping van Geestlyke goederen by den Paus te verwerven; andere meenen, dat hy het alleen deed uit vrees voor zynen staat, leven en tweedragt onder zyne Kinderen, welke het gezag van den hoop der Jesuieten by het volk maakt, blykende uit een voorval te Parys, den 13^{den} van Slagtmaand, des Jaars 1603: wanneer de Jesuiet Vader Cotton, hunne wederkomst verzoekende, 's avonds in eene koets naar huis reed, stak een Knegt, die wat te na by de koets reed, en dien de Koetzier schold, uit spyt zynen deegen agter door het leder van de koets, raakte den hals van Vader Cotton tot op het been, kwetste hem zeer gevaarlyk en liep weg, daar door grote beroerte in de gansche Stad ontstond, elk meenende, dat die van den Godsdienst, vyanden der Jesuieten, dit moesten gedaan hebben: de Koning liet zig

De Koning stild alle geschillen en hersteld de Jesuieten in Vrankryk.

De Jesuiet, Vader Cotton, te Parys gekwetst.

[illegible] na of derzelver
[illegible], maar de meeste
[illegible] er de Knegts van het
[illegible] daar van eenige kort te
[illegible] steld waren, om dat zy deezen
[illegible] hadden nageroepen. De Koning
[illegible] Hof hier over zeer ontsteld zynde,
[illegible] zorgvuldig geneezen, dat binnen 8 Daa-
[illegible] lieten den Misdadiger zeer ern-
[illegible] geschiedde, [illegible] en stelden 'et veel geld op, dog hy
[illegible] zoeken,
werd nooit gevonden.

Dit voorval en andere zaken, ook de tusschen-komst van den Paus, de Koningin en eenige grote Meesters in Vrankryk, hebben den Koning bewoogen hen in verscheide plaatzen van Vrankryk te laten wederkeeren, gevende hun zelfs een van zyne eige huizen te La Flesche in Anjou. Deeze wederkomst werd hun vergund in Herfstmaand, des Jaars 1603, maar eerst afgekondigd in 't begin van dit Jaar 1604, en zulks op de volgende voorwaarden en bepalingen;

Artykelen, daar op de Jesuieten in Vrankryk hersteld zyn.

1. Geene vergaderingen, dan in de genoemde plaatzen, zonder 's Konings uitdruklyk verlof, te mogen opregten, op verbeurte van alle tegenwoordige gunst. 2. Alle geboore Franschen te moeten zyn. 3. Altyd eenen bekwaamen gebooren Franschman uit hen in 's Konings Hof te zullen hebben, om te preediken, gemagtigd om reedenen en reekening van hunne zaken te geven. 4. Alle tegenwoordige of toekomende den Koning eed te zullen doen van niet te doen of voor te nemen tegen zynen dienst, of den gemeenen vrede en welstand; die dit weigeren, zullen niet toegelaten werden, maar gebannen blyven. 5. Dat voortaan geene, zo wel die van het gemeene zoort, belofte en belydenis zyn, als andere, zonder zyn verlof, zullen zoeken in zyn Ryk eenige onroerlyke goederen te verkrygen, het zy door koping, gift of anderzins: nog zullen eenige erflyke, het zy regtsweegsche of

zyde-

zydelingsche, opvolging ontfangen, meer dan andere Godsdienstigen; dog met verlof uit een Klooster van het Genootschap scheidende, zullen zy weder in hunne erfgoederen mogen komen als te vooren. 160
6. Ook zullen zy geene onroerlyke goederen mogen ontfangen van die, die voortaan in hunne vergaderingen zullen komen; maar die zullen blyven voor hunne Erfgenamen, of voor die, op welke zy die gemaakt hadden, eer zy 'er in traden. 7. Alle in alles en over al onderworpen te zyn aan des Ryks wetten, geregtlyk in alle zaken onder zyne Amptlieden, gelyk alle andere Geestlyke. 8. In 't Kerklyke of Waereldlyke niets te mogen doen of voornemen tot nadeel der Bisschoppen, Godshuizen, Kerspeelen en hooge Schoolen van het Ryk of andere Godsdienstigen, maar zig te schikken naar de gemeene regten. 9. Niet te preediken of de H. Bondzeegelen of biegt te bedienen, dan aan Persoonen van hun gezelschap, ten zy by toelating der Bisschoppen, Opzienders of Parlementen, daar zy by dit bevel ingevoerd werden, namelyk te Thoulouse, Bourdeaux en Dyon, zonder dat deeze toelating begrypt het Parlement van Parys, maar alleen de Steden Lyon en La Flessche, daar hun toegelaten is te woonen en hunnen Godsdienst te oeffenen, gelyk in andere plaatzen, die hun toegestaan zyn. 10. En op dat zy, nu hersteld, middelen tot hun levens onderhoud in hunne vergaderingen en verblyfplaatzen mogten hebben, vergunde hun de Koning te genieten hunne tegenwoordige en voorleede renten en grondvesten, en die aangetast zynde, zal hun volkoome handligting gedaan werden.

De Koning dagt, dat zy, door deeze voorwaarden en bepaalingen, genoeg ingetoomd zouden zyn, om niet veel boven anderen te kunnen voornemen.

Dus zyn de Jesuieten, met opspraak van veelen, in Vrankryk hersteld; wedergekomen zynde, lieten

1604. zy niet na by den Koning ernstig aan te houden, dat de Grafnaald mogt afgebrooken werden; die was een fraai en zeer pragtig marmer gebouw, met een kruis daar op, voor het Palleis, daar het huis van Johan Chastel, die den Koning naar de keel gestooken had, gestaan heeft, en was daar kostlyk gebouwd ter gedagtenis van de verzoening der Stad Parys, wiens Burger hy was geweest, staande op de vier zyden met vergulde letters geschreeven de misdaad en het vonnis, met de uitvoering daar van over den zelven Johan Chastel; ook de verbanning der Jesuieten, wier Leerling hy geweest was, en die hem onderregt hadden gebanne Princen wel te mogen dooden, enz. gelyk wy in de voorgaande boeken geschreeven hebben. Eindlyk hebben zy, in 't Jaar 1605, van den Koning verkreegen, dat die zou afgebrooken werden, als nu 10 Jaaren gestaan hebbende ten schandvlek van een gansch gezelschap, daar van 'er maar weinige mogten schuldig zyn: dit geschiedde niet zonder grote opspraak van het Parlement en andere Staatkundigen, en veele boekjes zyn voor en tegen geschreeven, onder andere deeze vaersjes;

De Grafnaald ter gedagtenis der verbanning, werd afgebrooken.

Gedigt tegen de Jesuieten

Sire, si Cotton veult oster à l'advenir
Le crime de Chastel, de tout le soy venir
Rasant la Pyramide, et l'Arrest qui la touche,
Qu'il vous remette don vostre dent en la bouche.

dat is,

ô Koning! zo Cotton wil, dat men gansch vergeet
Chastels verradery, mits dat men nu te gronde
Die Pyramide trekt, en 't vonnis overtreed,
Dat hy u dan herstel den tand in uwen monde!

Spraak van Ignatius de Loyala, Hoofd der Jesuieten, onder het getal der Heiligen te stellen.

Men heeft alom ook ter deezer tyd in der Princen Hoven weder veel gesprooken van derzelver Aanregter, Ignatius de Loyala, in 't getal der Heiligen te stellen, nu hoopende, dat de Koning van Vrankryk dat zou vorderen, als eene zeer verdienstlyke daad, den afkomst van Koning St. Louis waerdig,

waerdig, daar toe deeze Koning te meer reeden had, om dat hy van Navarre geboortig was. 1604

De Turk Machomet de 3. gestorven, en zyn Zoon Achmat in zyne plaats.

In den Winter van het Jaar 1603, was te Konstantinopolen, zo het scheen van de Pest, gestorven de Turk Machomet de IIIde, een groot Vorst, maar zeer overgegeven aan de wellust, daar by hy een zeer vet en dik lighaam kreeg, daar door zyn gezag onder de zyne zeer verminderde, zig veel latende regeeren door zyne Moeder de Sultana; daar door veele wederspannigheden reezen, onder anderen van eenen Secretaris in Asiën, die hem veel werk gaf, welken hy ten laatsten te wil moest zyn en hem een goed Gouvernement in Bosnia geven. De Janitzaren en Spaby muitineerden ook te Konstantinopolen, en konden niet gestild werden, voor dat des Sultans Moeder van het Gouvernement afgezet en twee Capyaga onthoofd waren: daar na wraak zoekende, viel hy in argwaan, dat de Sultana, zyne Huisvrouw, hem wilde vergeven, en haaren Zoon, die de oudste was, Keizer maken; waarom hy die beide deed vangen, zynen Zoon, onder 't gezigt der Moeder, verworgen, en haar daar na verdrinken, met vyftien of meer van haare Dienaars: stervende liet hy nog twee Soonen na, welker oudste, Achmat genoemd, 14 of 15 Jaaren oud, in de regeering trad, latende zynen jongeren Broeder leven, tot dat hy Zoonen won, om het geslagt van Ottoman niet te laten uitsterven: deeze Achmat toond zig kloek, en heeft in 't eerste Jaar eenen Zoon gekreegen, en zedert nog anderen by verscheide Vrouwen: dog hy, in 't Jaar 1605, de Kinderpokken krygende, en eenige het nog op zynen Broeder beginnende te slaan, deed dien worgen, om geene oorzaak van beroerten te geven.

Machomet laat zyn Huisvrouw en Zoon doden.

Achmat dood zynen Broeder.

De Turk zoekt Vrede met den Keizer.

De voorn: Machomet had, voor zynen dood, eenen lydlyken Vrede met den Keizer gezogt, zo om zynen wellust, als om den Oorlog, die hem de Persiaan aandeed, die veele overwinningen tegen

1604. zyne Veld-Oversten en Basschaas verkreeg: want alzo de Christenen Pest hadden genomen en hielden, hopende Buda te dwingen, namen zy ook Hattuan, om Pest ten allen tyde te beeter van leeftogt te voorzien; hierom heeft de Basscha van Buda naar Vrede gezogt en ten laatsten gehandeld met den Heere van Altheym van 's Keizers wegen, schryvende van de grote en goede geneegenheid des nieuwen Turks Achmat tot den Vrede, welke hy zelfs liet weeten door eenen gevangen Edelman, welken hy los liet; zy kwamen tot eenige voorwaarden; de Turk eischte de oude jaarlyksche schatting, dat de Keizer eenen Gezant in des Turks Hof zou houden, en hem Transilvaniën en Walachiën geven, daar tegen zy, zo het de Keizer verzogt, Kanissa aanbooden; dog Agria konden zy niet wedergeven, ten zy door wapenen gedwongen: ook booden zy vryen handel voor de Christenen door alle zyne Landen aan. De Keizerlyke Gezanten eischten Agria en Kanissa, en meenden Transilvaniën te behouden, zynde door overdragt en verovering daar aan gekomen: van Walachiën zouden zy verder mogen handelen, en dus zouden partyen mogen houden dat zy hadden.

Dit de Turken niet aanstaande, scheidden zy, om verslag te doen; dog de Keizer hoopte, door den Oorlog, meer voordeel te doen, want zyn Veld-Overste Georgio Basta had nu gansch Transilvanien veroverd. De Persiaan en de Paus hadden aan hem verscheide Gezanten gezonden, onder anderen eenen Engelschen Ridder Sir Anthony Churley, die den Keizer en het Christenryk aanbood eene duurzame verbintenis, geld te leenen en niet te rusten, voor dat de Ottomansche regeering geheel ten onder gebragt was, hebbende hy den Turk nu Babylonien afgenomen: ook werd de Turk genoodzaakt het beleg voor Strigonium op te breeken, dat wel verweerd werd, daar toe de voorsz. Heer van Altheym, de Heer Ferdinand Colonits, Graaf Fre-

Aanbod van den Persiaanschen Gezant aan den Keizer.

De Turk breekt zyn beleg voor Strigonium op.

drik

drik van Hohenlo en andere, zeer hun best gedaan hebben. Sigismundus Battor is, in Sprokkelmaand, te Praag by den Keizer geweest, die hem te vrede stelde, en, door behendige middelen, by zig hield. 1607.

's Keizers Krygsvolk muitineerd en handeld wreed in Hongaryen.

Maar alzo voorspoed verheft, heeft 's Keizers Krygsvolk alom in Hongaryen groten moedwil en wreedheid gebruikt, en 'er zyn, door gebrek aan betaling, grote muitineeringen geschied; ook hebben zy den hervormden Godsdienst, die daar, onder de voorgaande Princen, van ouds in gebruik was geweest, willen vervolgen en dempen: en alzo 'er, door den langdurigen Oorlog, het Land onbebouwd lag en zeer verarmd was, is 'er een zo grote gemeene hongersnood ontstaan, dat omtrend Clausenborgh het volk op de straten en velden van honger zyn dood gevallen; op Paasch-avond het Paerd van Heer Nicolaas van Hooghous, 's Keizers Gezant, door een toeval op straat dood vallende, heeft het gemeene volk dat aanstonds in stukken gesneeden en opgegeeten: ja men zegd, dat de een den anderen opat; by Hermanstadt heeft eene Moeder zes van haare Kinderen gegeeten, en in tegendeel twee Kinderen haare Moeder: by Dewa waren de opgehange Dieven en Misdadigers van de galgen getrokken en opgegeeten, en de armen aten niet dan groene kruiden en bladen.

Verschriklyke hongersnood in Hongaryen.

Boven dien heeft men op des Landsdags vergadering te Dewa beslooten den Adel van Transilvaniën, alle lyf en goed verbeurd hebbende, genadig het leven te schenken, met drie vierde deelen van hunne erfgoederen, zo dat zy het andere vierde deel met gereed geld zouden afkoopen; de roerlyke goederen der geenen, die in de beroertens waren dood gebleeven, welke de Keizer had aangeslagen, zouden dus blyven, en zy verder den Keizer het tiende deel van hunne wynen en vrugten moeten geven: niet dan de oeffening van den Roomschen Godsdienst zou geduld werden: binnen 3 weeken zou de Stad Croonstadt tagtig duizend en Clau-

1604. Isenborgh twintig duizend daalders opbrengen, en dergelyke schikkingen meer.

Wreedheid en moedwil in Hongaryen te leezen in eene gedrukte verklaaring. Verdere wreedheden kan de begeerige Leezer vinden in eene verklaaring, in verscheide taalen gedrukt, uitgegeeven door de Staten van Hongaryen, Transilvaniën, Ziccleren, enz. zeer over een komende met de eerste beroertens in Nederland.

Belgiojosa brengd den Roomschen Godsdienst in Casfovia. Hier op heeft de Heer Joan Jacomo de Barbiam, Graaf van Belgiojosa, Stadhouder van Georgie Basta, in Casfovia, Hoofdstad van Over-Hongaryen, door toedoen en aanzetten der Jesuieten en Roomsche Priesters daar omtrend, belasd daar den hervormden Godsdienst, van over veele Jaaren ter gebruikt, af te schaffen, zynde dat volk daar omtrend afkomstig uit Nederlandsche Saxen, genoegzaam nog Nederlandsch spreekende. Ter bereiking van dit zyn oogmerk deed Belgiojosa drie Kompagniën Paerden in wapenen komen, ook het Hoogduitsche Guarnizoen, maakte alarm, bezette de poorten en straten, bragt het gelaade Geschut voor de grote Kerk, belastte der Stads Oversten hem de Kerk te oopenen en daar den Roomschen Godsdienst te brengen, op straf van alle geplunderd te werden, belastende de Burgery, met een openbaar gebod, zulks te gehoorzamen, en niet in huizen te mogen preediken, doopen, noch Nagtmaal houden: daar na een Burger, George Saba, een Hongaarsch Predikant in zyn huis hebbende laten preediken, werd hem ten straf opgelegd te betaalen tienduizend daalders, dat groten schrik onder het volk veroorzaakte en veele deed vlugten. Het Landvolk moeilyk weder tot den landbouw te brengen zynde, om dat het muitineerend Krygsvolk den Landman alles afteerde, deed Basta drie der oudste Edelen, die hy verdagt hier van oorzaak te zyn, zoekende nieuwen oproer te verwekken, vangen en levendig in een vervalle Klooster tusschen oude muuren metzelen, en dus, tot schrik voor anderen, van honger sterven, gelyk zy daar na van

de

de vrienden werden gevonden en begaaven; dergelyke moedwilligheden meer heeft hy gepleegd, zelfs over de graaven der gestorve Edelen. 1604

Hier door heeft 's Keizers Volk, met den Oversten der Jagers-Ruiters, uit vrees van door de Turken overvallen te werden, Pest verlaten, uittrekkende met vyf Vaandelen Voetvolk en zes Benden Paerden; Pest liggende tegen over Buda, nam die Basscha dat in.

Pest van de Keizerlyken verlaten.

Belgiojosa die van Cassoviën overvallen hebbende, gelyk gezegd is, heeft zig die Burgery, terwyl hy met een deel van het Guarnizoen uit de Stad was getrokken, Meester van hunne Stad gemaakt en gezogt zig te beschermen, wanneer Basta en Belgiojosa, die zyne Huisvrouw daar binnen had, die weder meenden met onbetaald Krygsvolk te beleggen.

Beginzelen van den oproer in Hongaryen.

Belgiojosa, aan allen nooddruft gebrek hebbende, zogt van Stephanus Botschkay, een der grootste Heeren in 't Land, eene zom geld te leenen; en dat geweigerd werdende, belastte hy twee van zyne Kasteelen te plunderen: deeze Botschkay, een der magtigste en voornaamste Heeren, Zusters Zoon van Sigismundus Battor, werd in deeze kwade regeering, uit nood, door den Adel van 's Keizers Volk tot hunnen Oversten opgeworpen, dien de de Gemeente der Hervormde toeviel, en maakten hem hun Hoofd in de openbaare muitery: deze Botschkay onder Belgiojosa's volk deed verspreiden, dat hy vier daalders 's Maands zou geven aan die hem en het Vaderland wilden dienen, en het geene zy van zyne vyanden roofden zou hunne buid zyn, daar door in 't kort vyf- of zesduizend Heydukken, zynde 's Lands Krygsvolk, Belgiojosa af en hem toevielen; des zy terstond 's Keizers Krygsvolk alom op het lyf vielen, sloegen, en meer afval veroorzaakten. Belgiojosa op een Kasteel gevlugt zynde, werd dat belegerd, en zy zouden hem in handen gekreegen hebben, hadden zy niet gevreesd, dat

Stephanus Botschkay voor Vorst in Transilvaniën opgeworpen.

1604. Basta Casfoviën mogt genomen hebben, welke Stad zig in handen van Botschkay gegeeven en met hem en andere Steden gehandeld heeft; ook met den Turk en Tartaar, om hulp van geld en volk, om zig te bevryden van het Huis van Oostenryk, daar van zy, op zeekere voorwaarden, hulp en vryheid van alle schatting voor 10 Jaaren, enz. verkreegen. Hier op vielen hem alom meer Heydukken toe, en hy won veele Steden en Sterktens: zy hadden veele ontmoetingen, zo van winst als verlies, met Basta's Krygsvolk, en veele Landsdagen werden gehouden, daar tegen niet holpen 's Keizers meenigvuldige schoone aanbiedingen door Basta en andere Oversten, als den Grave Georgius Frederik van Hohenlo, Colonits en andere; maar Botschkay werd allengs Meester van geheel Sevenbergen en een gedeelte van Hongaryen: hy zond zyne Gezanten in Polen en Duitschland, alom zynen hoogen nood zeer verontschuldigende, als niet anders zoekende, dan de onderhouding van die voorregten, welke hun door hunnen Koning Andreas den II^den, Koning van Jeruzalem, in 't Jaar 1222, gegund, en zederd door alle Koningen, voor hunne krooning, uitdruklyk met deeze woorden beswooren waren; „ zo wy, of iemand van onze „ Nakomelingen, tegen de geschreeve voorregten „ handelden, geefd die zyne Onderdanen verlof „ hem te wederstaan, die daarom nooit zouden mo„ gen veragt, tegengesprooken nog voor Verraders „ of Oproermakers gescholden werden," met dergelyke meer.

Botschkay handeld met den Turk.

Het onbetaald Krygsvolk valt Basta af, en Botschkay toe.

Die van Hongaryen en Sevenbergen willen hunne oude voorregten onderhouden hebben.

Hier over voerden zy daar dapper Oorlog, versloegen alom het Hoogduitsch Krygsvolk, wilden van Inboorlingen, naar hunne wetten en vryheden, geregeerd zyn, en dat hunne Koning of Keizer een minsten eens 's Jaars in hunne Staats-vergaderingen zou verschynen, enz. betuigende den Keizer als Koning getrouw te willen blyven, zo zy vryheid van den hervormden Godsdienst, dien zy tot

nog toe gebruikt hadden, mogten genieten: des 1604.
niet tegenstaande is Botschkay te Praag met dertien Trompetten en vier Wapendragers uitgeroepen voor eenen Wederspanling, Schelm en Verrader, daar door de Keizer alle zyne erflanden in groot gevaar stelde.

Botschkay werd als een Wederspanling en Schelm verkondigd.

Schoon Botschkay, met zynen aanhang, alom Wederspanlingen werden genoemd, en door de Keizersche als zodanige behandeld, schreef hy zig egter Stephanus Botschkay van Kismaria, door Gods genade Prince van Transylvaniën, Heer van Opper-Hongaryen, Grave van Ziccleren, enz. heeft daalders en ander geld doen slaan en munten, en met den Turk gehandeld, als verkoore Heer naar 's Lands regten. De Turk zond hem de goude Kroon, die eertyds Vladislaüs, Koning van Hongaryen, toebehoord had, en door des Turks Voorzaten te Buda gevonden en gewonnen was.

De Aards-Hertog Ferdinandus genoot in Stiermerkt ook geene behoorlyke gehoorzaamheid van zyne Onderdanen, voornaamlyk door den dwang van den Roomschen Godsdienst, die daar, op eenen ongeschikten tyd, gevorderd werd, daar door veele Onderdanen meer tot den Turk dan tot hunnen eigen Prince geneegen waren, om dat zy beeter beschermd werden, en met eene zeekere schatting hunne vryheid konden gebruiken.

In Stiermerkt is geene gehoorzaamheid aan den Aards-Hertog Ferdinandus.

Deeze wederspannigheden en muitineeringen om de kwaade regeering duurden de gansche volgende 2 Jaaren, gelyk hier na volgen zal.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe Enno, Graaf van Embden, nog niet in volkoomen verdrag was met de Stad Embden, maar dat 'er nog allerlei agterdogt was gebleeven, dat zeer vermeerderde door het huwlyk van zyne eige Dogter met Grave Johan, zynen Broeder, schoon, zo het verontschuldigd werd, tegen Graaf Enno's genoegen, om dat hy het niet kon beletten: met deeze oudste Dogter behuwlykte Graaf Johan het Graafschap Ritbergh,

De Embdische zaken staan nog in agterdogt.

daar

1604. daar tegen haare andere Heerlykheden, Esens, Stedesdorp en Witmondt in haares Vaders handen bleeven, zynde dit haar, met haare Zusters, van Moeders zyde aangestorven: tot dit huwlyk kreeg Graaf Johan vryheid van den Paus, door den Jesuiet Leonardus Rubenus, Abt van den Abdinghof, ter vordering van den Roomschen Godsdienst, daar toe hy eenige Jesuieten, onder andere Vader Jacobus, daar in 't Land bragt, die 'er Mis deeden, dat daar in verscheide Jaaren niet gezien was, en heeft verder daadlyk de Roomschen voorgestaan.

Ten bewyze hier van heeft hy zig laten gebruiken in dienst van Heer Dierik van Furstenbergh, Bisschop van Paderborn, en heeft, als of het op 's Keizers bestel was, om in Hongaryen te gebruiken, Ruiters en Voetknegten aangenoomen; maar het diende om de Anseesche Stad Paderborn te overvallen, daar de Bisschop eenige wilde straffen, die van den hervormden Godsdienst verdryven en over de Stad volstrekt gebied hebben. Met dit Krygsvolk is hy de Stad Paderborn genaderd, meenende, door 's Bisschops aanhang, bedekt daar binnen te geraaken, want die hem beloofd hadden de derde poort te openen, na dat hy, in Grasmaand, de eerste met eenen muurbreeker en de tweede met bylen en hamers had oopen gebrooken: dog dit belette de getrouwe Burgery; maar door 's Bisschops aanhang en de Roomschen overreed en door dreigementen verschrikt zynde, hebben zy zig laten verstrikken, door eenige Artykulen van 's Bisschops wege, dat hy niemand zou beschadigen en alle by hunne vryheden laten, enz. maar in de plaats der Artykulen, by den Burgermeester en Raad beraamd, hebben zy andere, genoegzaam naar 's Bisschops zin, doen zeegelen; deeze den Burgermeester en Raad voorgeleezen werdende, en strydende met het bedoelde in 't verbond, wilde de Burgermeester Liborius Wichart die in stukken scheuren, daar over hem Bertolt Cleves eenen kinnebaks-slag gaf;

De Embdische Graaf Johan tragt, wegens den Bisschop, de Stad Paderborn in te nemen.

graf; en met zyne Aanhangers oploop verwekkende, hebben zy hem uit den Raadstoel gerukt en met eenen ketting aan eenen post op het Raadhuis gesloten, als of hy den Vrede wederstaan wilde, liepen aanstonds naar de poort, en lieten Graaf Johan, met al zyn Krygsvolk te voet en te paerd, met groten zeegenpraal, als een ander Trojaansch Paerd, in, die terstond de Stad bezette en de Burgery de wapenen afnam; welke hy naar zyn huis Ritbergh voerde, en huisvestte het Krygsvolk by de Burgery, dog verschoonde hunnen aanhang. Den Burgermeester Wichart vorderde hy van het Raadhuis, en belastte dien aan kettingen, voor het Raadhuis hangende, te slaan, daar hy bespot en in 't aanzigt gespoogen werd van den Grave Johan, den Hofmeester Hendrik Westphel, den Drossaard Hunold van Plettenberg; vervolgens ook door der Papen Hoeren an andere Paus- en Spaanschgezinden: de Soldaten namen hem, in de heete zonneschyn, ten spyt den hoed van het hoofd, en weigerden, op zyn meenigvuldig bidden, hem eenen teug water te geven, maar hielden hem dag en nagt, in grote hitte, onlydlyken dorst en zonder slaapen staande: 's anderendaags werd hy zeer ongenaadig gepynigd en daar na met de voeten opwaards gehangen en hem drie potjes gebrande wyn in de neusgaten gegooten, zo dat hy wel 2 Uuren voor dood lag, en eindlyk weder bekwam: den 30sten is hy op de Markt voor het geregt gebragt; op het beklag begeerde hy 3 Daagen, om te antwoorden, en beriep zig op de Keizerlyke regten, maar moest aanstonds antwoorden: dog na eene wyl zond de Bisschop zynen Trompetter met eenen Boode, dat men hem zonder vonnis en regt buiten de Westerpoort by den Bisschop zou brengen, niet om den Godsdienst, maar om verradery; hy werd over de Markt derwaards gevoerd, daar zyne Medeburgers en Raden nog in kettingen gesllooten laagen, voor welke hy ernstig bad: dus werd hy buiten de poort gebragt.

1604.

Paderborn werd door den Bisschop ingenoomen, den 26 April.

Graaf Johan zet den Burgermeester Wichart met den hals in een yzer.

Wichart gepynigd.

1604. die gesllooten was, om de Burgers binnen te houden: de slagtplaats was met Krygsvolk bezet, en twee Jesuieten kwamen by hem, hem vermaanende Roomsch te sterven; hy antwoordde, ik heb een geloof, een verzeekerd geloof, en een deel, dat in eeuwigheid van my niet zal genomen werden; gy weet, dat ik het met uw Roomsche geloof niet houde; dat ik nu lyden moet, is om het Euangelische geloof en der Stads vryheid; God erbarme zig over de Stad en het Stigt! Na veele en langduurige geschillen trok hy zyne kleederen zelfs uit. Toen des Bisschops Bevelhebber voor den Bisschop plaats maakte, op dat hy het mede zien zou, kreeg hem de Burgermeester in 't oog, staande in den kring, en zeide; nu kom Bisschop Dierik, en zuip u zat van myn bloed, daar naar gy zo lang gedorst hebt! vervolgens zyne oogen naar den Hemel slaande, lag hy zig onverschrokken op den blok, en werd dus levendig gevierendeeld; dog heeft in zulk eene pyn niet eens gezugt: zyn hoofd werd op eenen pin ter poorte uitgestooken, en zyne vier deelen ten spot voor by zyn huis, Vrouw en zeven Zoonen gevoerd en op de poorten gehangen; dit was het einde van dien standvastigen Burgermeester. Niet alleen werd hy beklaagd van zyne Godsdienstsgenooten en de goede Burgery, maar zelfs van den Adel, de Krygslieden en Regtsgeleerden; zyne vyanden zeiden zelfs, dat eene straf met geld, of ten hoogsten met het swaerd, genoeg was geweest. De Jesuieten wilden hem, als eenen Ketter, levendig gebraaden, ten minsten verbrand hebben: dog de Bisschop wilde het dien naam niet geven, maar hem als eenen Verrader, Optoermaker, Schender der Hoogheid en Lasteraat levendig gevierendeeld hebben.

De Burgermeester verwyt den Bisschop zynen bloeddorst en werd levendig gevierendeeld.

De Landgraaf van Hessen komt te laat, om Paderborn te helpen.

Terwyl men dit stuk daar vreesde, en Graaf Johan het Krygsvolk aannam, had de voorsz. Burgermeester en Raad hunnen Raadsman naar Kasfel aan Maurits, Landgrave van Hessen, Schutsheer der

Stad,

Stad, gezonden, die den volgenden Maandag 1664. 's morgens zelfs naar Paderborn uittrok met tweeëndertig Vaandelen Voetknegten, tweehonderd Ruiters en alle gereedschappen en Geschut; maar hoorende, dat de Stad overgegeven was, liet hy zyn volk eenen tyd lang te Warborg op de grenzen liggen, uit ontzag, om 's Bisschops graafschap wat te doen verkoelen en nadenken te nemen.

Naderhand werden eenige andere gevange en Stads Raden gepynigd, maar zyn ten laatsten, uit ontzag, na langdurige gevangnis, met geld los geraakt: verder werd van veele Burgers, elk naar zyn vermogen, veel geld afgeperst; veele verliepen, welker goederen door het Krygsvolk werden geplunderd; al het Geschut der Stad, voorraad van Buskruid, Koogels en Krygs-tuig, werd de Stad ontnomen en naar Ritbergh gevoerd; de hervormde Leeraars waren, juist in 't begin, met Vrouwen en Kinderen uit de Stad gevlugt: de Jesuïeten en Spaanschgezinde veranderden alle de Kerken in Roomsche: de Bisschop veranderde de geheele oude Regeering der Stad en voerde nieuwe in; deed de Stads galg afbreeken en eene nieuwe op 's Bisschops gebied opregten; de Stads Scherpregter weigerde de hand aan zynen Burgermeester te slaan, en dus opregter zynde, dan de verraadlyke Burgers, werd afgezet en gebannen.

Dus heeft de Bisschop, door dienst van Grave Johan, de heerlyke vryheid der Stad geheel vernietigd, zo dat zelfs de Spaanschgezinde en Roomsche, die de Stad dus mede hadden helpen verraden, groot berouw hadden, dog te laat; veele van hen verliepen, en meer dan honderd begaven zig in dienst der vereenigde Landen, onder de benden van den Grave van Styrum, onder welke was een der zeven Zoonen, van den voorsz. getrouwen, dog verraden, Burgermeester. Veele van deeze beroofde en uitgeweeke Burgermeesters, Raadsheeren en Burgers beraadslaagden eindlyk weder te zamen, en hebben ootmoedig den Krygs-

De Bisschop beroofd de Stad van alle haare vryheden.

De uitgeweeke Burgers beklaagen zig alom.

1604. Oversten, Grave van der Lippe, een smeekschrift overgegeven; daar na weder den voorn: Land-Grave van Hessen: ook aangehouden met beeden en betuigingen by de Steden van het Stigt, den 23sten van Herfstmaand.

Zo veel heeft ons goed gedagt hier van te verhaalen, den weetgierigen Lezer tot de daar van gedrukte boekjes wyzende; wat op de voorgemelde smeekschriften volgen zal, zal de tyd leeren: dit was een slegt voorbeeld voor andere Steden en Standen des Ryks, 's Keizers gezag verminderende.

De vrye Ryks-Steden zenden een staatlyk gezantschap naar Engeland, om haare oude vryheden, dog te vergeefsch.

Twee der vyf voornaamste vrye Ryks-Steden, namelyk Lubeck, Danzich, Keulen, Hamburg en Bremen, hebben in dit Jaar eene treffyke bezending in Engeland gedaan; dog hebben, belangende hunne oude vryheden, daar niets konnen uitregten, weinig geagt werdende, om dat zy nu geene brieven hadden medegebragt van den Keizer, die te vooren hunne zaken zeer behartigd had: des zy, na 2 Maanden, van daar naar Vrankryk trokken, daar zy van den Koning zeer wel onthaald en behandeld werden, en hebben daar gehandeld.

De Oorlog tusschen twee Bisschoppen van Straasborgh geslist door den Hertog van Wirtenbergh.

Te Straasborgh was een langduurige twist geweest tusschen twee daar verkoore Bisschoppen, zynde de een Johan Jorgie, Markgraaf van Brandenburg, Zoon van den Keurvorst, een hervormd Kanunnik, en de ander Karel van Lotharingen, Zoon van den Hertog, een Roomsch Kanunnik, nu Bisschop van Mets en Kardinaal gemaakt, welke van den Paus en Spanje zeer gevorderd werd; deeze hebben wel 12 Jaaren Oorlog met elkanderen gevoerd, dog zyn eindlyk, den 12den van Slagtmaand van dit Jaar, door tusschenspraak van verscheide Vorsten, voor al door toedoen van den Doorlugtigsten Vorst Fredrik, Hertog van Wirtenbergh en Teck, en Graaf van Montbeliard, te Haghenau tot een verdrag gekomen: deeze stelde zig wederzydsch tot eenen borg, behoudende de Stad Obernag: des zou Brandenburg aan den Kardinaal van Lotharingen overlee-

ve-

veren alles, wat hy van het Bisdom bezat, ontfangende daar voor honderd dertigduizend Ryks-guldens: nog zou de Vorst van Wirtenbergh, zo lang hy leefd, 's jaarlyksch negenduizend Ryks-guldens aan Brandenburg betaalen, en nog dertigduizend Ryks-guldens schuld voor hem voldoen, houdende Wirtenbergh Obernag en het geheele Ampt voor 30 Jaaren te pand, na welken tyd de Bisschop van Straasborgh dat weder mag lossen voor eens vierduizend guldens. Dit verdrag werd van den Paus, Keizer en Domheeren onderteekend. 1604.

De hervormde en Roomsche Domheeren, die in 't meeste bezit hebben, en de Stad Straasborgh in 't geene zy bezat, maakten ook een bestand voor 15 Jaaren.

In Bloeimaand van dit Jaar storf in Nederland de Vorstlyke Graaf Pieter Ernst van Mansfeld, wiens levensloop wy hier in 't kort zullen verhaalen. Mansfeld gestorven, en deszelfs levensverhaal.

Op Margariets-Dag des Jaars 1517 was hy geboren uit het oude Mansfelds Geslagt, en opgevoed in 't Hof van Ferdinandus, Koning van Romen, naderhand Keizer: in 't Jaar 1535 was hy, omtrend 18 Jaaren oud, by den togt van Keizer Karel den V^den, voor Thunissa, en werd als Voorsnyder in deszelfs dienst ontfangen: in 't jaar 1543 kwam hy 't eerst in Nederland, in 't beleg van Landrechies, gebied hebbende over een Vaandel Ruiters: in 't volgende Jaar werd hy Luitenant over duizend Paerden, onder den Heere van Brederode, onder welke hy tweehonderd had, en trok mede voor S^t. Desier: 's Jaars daar na maakte hem Keizer Karel Gouverneur en Kapitain-Generaal in 't Hertogdom en Graafschap van Chyni en over het Wingewest van Nameur: in 't Jaar daar na volgende werd hy te Utrecht Ridder van het Gulde Vlies: eenige Jaaren daar na, in den Franschen Oorlog, na Aspremont voor de voorhoede vyftig Paerden leidende, ontmoette hy wel twaalfhonderd Franschen te voet en te paerd, die hy aantastte en op de vlugt dreef: en de andere hoopen verwagt hebbende, belegerde hy het

1604. het Kasteel van Aspremont, dat hy, schoon het van allen nooddruft wel voorzien was, kreeg.

Terwyl Hendrik de IIde, Koning van Vrankryk, in 't Jaar 1552, zyn Leger naar Straasborgh leidende, de Stad Mets kreeg, was deeze Vorstlyke Graaf door de Voogdesse, Koningin Maria, in Nederland tegen Vrankryk gezonden als Generaal over het Nederlandsche Leger, trok daar mede over de Maas en nam Astenay, Montfaulcon, Gran Pree en andere Steden in. Daar na werd hem belasd zig te begeven in de Stad Yriois, daar hy belegerd en beschooten werd, en het Guarnizoen, de bres niet wilde beschermen, maar de Stad tegen zynen wil overgaf, van waar hy gevangen gevoerd werd in Vrankryk, dog, na vyfjaarige gevangnis, in 't Jaar 1557, door groot rantzoen, los kwam: in dit Jaar werd hy, van 's Keizers wege, in gezantschap gezonden op den Ryksdag te Regensborgh, en kreeg, nog in 't zelve Jaar, voor St. Quintyn bevel over duizend Paerden en een Regiment Wallen; boven dien had hy last van Maarschalkschap over al het Hoogduitsche Krygsvolk. Hy deed, op St. Laurens-Dag, in den slag voor St. Quintyn, met de Spaansche ligte Paerden, aan de regter hand den eersten aanval op den vyand, brak dien en kreeg de overwinning: hy werd daar tweemalen in zyne dye geschooten, en de slag zou, zo men dagt, zonder hem nog gewaagd nog gewonnen zyn.

In 't volgende Jaar had hy weder den voorigen last over het Paerde- en Voetvolk en van het Maarschalkschap, zynde de Koning van Spanje zelfs in 't Leger omtrent Dorlans: dit Leger bestond uit tien Regimenten Lands-knegten en zevenhonderd Ruiters, alle Duitsche, behalven eene meenigte van andere Volken.

In 't Jaar 1565 zond hem de Koning van Spanje naar Poortugaal met eene Vloot scheepen, om de Bruid van den Prince van Parma te Lisbon te ontfangen en in Braband te brengen: hy kwam in Zeeland den 2den van Slagtmaand, onder weg veel uit-

ge-

gestaan hebbende, zo dat van dertig scheepen gee- 1604.
ne vier by elkanderen bleeven. In 't volgende Jaar, in 't begin van de Nederlandsche beroertens, werd hy ontbooden by de Hertogin van Parma, Gouvernante in Nederland, die hem tot Gouverneur in Brussel stelde, daar, door zyn toedoen, de beroertens gestild werden: desgelyks trok hy, in 't volgende Jaar, met zestien Vaandelen Knegten binnen Antwerpen, dat, vol beroerten zynde, bevredigd werd: hy bleef als Gouverneur in die Stad, tot dat hy, na de komst van den Hertog van Alva, op 's Konings bevel, de Hertogin van Parma tot Plaisançe in Italiën geleidde.

In 't Jaar 1569 belastte hem de Koning in Vrankryk te trekken, tot hulp van deszelfs Koning tegen de Hugenooten, met drieduizend Mannen te paerd en vyfduizend te voet, met welke hy in den slag was en te Moncontour overwinning verkreeg, zo dat Koning Karel de IX^de hem schreef, dat, door middel van hem, hy by dien slag zyne Kroon had behouden, enz. in dien slag werd zyn regter arm door eenen snaphaans scheut verlamd.

By de regeering des Hertogs van Alva had hy bevel over tweeduizend Paerden in 't Land van Lutzenburg; ook toen de Prins van Orange voor Bergen in Henegouwen was.

By de regeering des Opperbevelhebbers van Kastiliën werd hy, behalven zyne hooge lasten, Maarschalk van het Leger, en nam tweeduizend Ruiters aan, ten tyde, toen Graaf Lodewyk van Nassau op de Mooker-heide geslaagen werd.

By de regeering des Raads van Staten, wanneer de nieuwe beroertens ontstonden, werd hy, met andere van den Raad van Staten, in 's Konings Palleis te Brussel, door de oploopige gevangen genomen, en 5 Maanden op het Broodhuis gehouden, niet zonder gevaar van omgebragt te werden: van welke gevangnis hy naderhand, met de komst van Don Johan van Oostenryk, de Vrede in Nederland gemaakt zynde, ontslaagen werd; en alzo het

1604. Spaansch Krygsvolk uit de Landen moest vertrekken, werd hem belasd een groot deel daar van tot in Italiën te geleiden: dog wedergekeerd, en de Vrede door nieuwe beroertens gebrooken zynde, trok hy by Don Johan op het Kasteel van Nameur, zig aan deszelfs zyde houdende, latende zig altyd vinden in verscheide togten en innemen van Steden, zo lang Don Johan leefde, die storf in 't beschanste Leger te Bouge by Nameur.

By de regeering van den Hertog van Parma was hy, als Maarschalk van het Leger, met hem in 't beleg van Maastrigt, na welkes innemen hy met Krygsvolk in Gelderland trok; van waar hy gezonden werd naar Bergen in Henegouwen, daar Artoys, Rysfel en Douay met hem een verdrag aangingen; en vermits, volgens dat verdrag, Parma niet in 't Gouvernement mogt treeden, voor dat daar aan voldaan was, werd hy intusschen als Gouverneur en Kapitain Generaal over die Wingewesten gesteld: hy dwong in dien tyd veele Sterktens, als Kortryk, het Kasteel van Quesnoy, Martaigne, St. Amant, enz. Geduurende Parma's regeering was hy driemalen te veld gezonden, nam met geweld veele Steden, met Guarnizoen bezet, als Bouchain, Nivelles, Vilvoorden en andere: was ook met hem in veele ondernemingen geweest, als in 't beleg van Antwerpen, zynde de Hertog aan de eene en hy aan de andere zyde der Rivier gelegerd: en wanneer de vyanden den Kouwensteynschen Dyk, tusschen Antwerpen en Lillo, besprongen, en dien doortogt met geweld wonnen, de Dyk met dertien Schanssen gesterkt zynde, won hy, met de andere, dien weder, en brak door alle de schansfingen, komende geheel over alle de scheepen en het Krygsvolk van Antwerpen en Zeeland.

Hy was tweemalen verkoozen geweest tot Luitenant Gouverneur en Kapitain Generaal van de Nederlanden en Bourgognien, 't Gouvernement in 't afzyn van den Hertog van Parma bedienende. Daar na zond hem de Koning van Span-

je bevel, hem volkomen in 't gansche Gouvernement daar van stellende, daar in hy bleef tot de aankomst van den Aards-Hertog Ernestus van Oostenryk, in 't begin des Jaars 1594: hy was, geduurende dit zyn Gouvernement, in 't Jaar 1593, met een Leger te veld, om Geertruydenberg te ontzetten, en daar na om Creveceur te beleggen, dog met weinig voorspoed. 1604.

Na den dood van den Aards-Hertog Ernestus verzogt hem de Graaf van Fuentes zig te voegen, volgens de keur, dien de Raad van Staten op hem gedaan hadden, om weder de Landen te beheerschen, dat hy aannam.

Hier na de Aards-Hertog Albertus regeerende, en, in 't Jaar 1597, zyn Leger naar Amiens leidende, was hy uit Lutzenburg ontbooden, om als Maarschalk van het Leger te dienen, dat hy zig geene schande reekende, hoewel hy Gouverneur Generaal geweest was.

Hier na oud zynde, vertrok hy in zyn Gouvernement van Lutzenburg, dat hy wel beheerschte, onaangezien de meenigvuldige vyanden, Franschen en Oproerige, zo dat dit Wingewest niet afgeweeken zy van de gehoorzaamheid, aan haaren Prince schuldig.

Dus is hy, byna 87 Jaaren oud, gestorven den 25sten van Bloeimaand, des Jaars 1604, zynde 59 Jaaren Gouverneur en Kapitain Generaal van Lutzenburg, en 58 Jaaren Ridder van het Gulden Vlies en Kapitain van vyftig Mannen der Benden van Ordonnantie geweest; hy werd begraven te Lutzenburg in zyne Kappel, by het oude Klooster van St. Franciscus. Mansfeld gestorven.

Hy was een zeer kloek en verstandig Heer en groot Hoveling, van zyne Princen zeer bemind: was ook deftig gehuwlykt met eene Margareta, Dogter uit het oude en braave Geslagt van Brederode, by welke hy, onder andere, drie Zoonen en eene Dogter won, naamlyk Graaf Karel van Mansfeld, van wien in dit gedenkboek meermalen gewaagd en die zeer vermaard is; hy werd van den Van Mansfelds Kinderen.

1604. Keizer geroepen, vereerd en in den Hongaarschen Oorlog tegen den Turk gezonden in 't beleg van Gran, welke Stad hy byna overwonnen had, wanneer hy aan eene ziekte storf, dog liet geene kinderen na; hy was gehuwd met de Dogter van den Grave van Egmont, Weduwe zynde, en Moeder over de twee jonge Graven van Capres en Hoogstraten: de tweede werd, in een geschil, door den Burggraaf van Gent, naderhand van Rysborg, schielyk doorstooken: de derde, Graaf Octavius, werd over Nymegen, voor Knodsenborgs Schans, doodgeschooten: de Dogter trouwde, tegen der Vrienden genoegen, met den Bastaard Palimedes de Chalon, natuurlyke Zoon van Rhene, Graaf van Nassau, die voor St. Desir geschooten en van 's Moeders wege Prins van Orange en Chalon genoemd werd; uit dit huwlyk waren twee Zoonen, die beide voor den Aards-Hertog den Oorlog gediend hebben, zynde de een aan eene wond gestorven, en de ander, Kollonel zynde, kreeg geschil over de erfgoederen met den Bastaard van den overleeden Grave Pieter Ernst van Mansfeld.

Deeze had fraaje wooningen en hoven buiten Lutzenburg gebouwd, die hy, by uitersten wil, de Aards-Hertogin Isabella Clara naliet; dog daar waren veele schulden te betaalen. De Graaf van Barlaymont en Lalain werd, in zyne plaats, Gouverneur van Lutzenburg.

De Graaf van Barlaymont Gouverneur van Lutzenburg.

Jakob, Koning van Engeland, enz. bedagt in dit Jaar, hoe best twee Koningryken, te zamen een Eiland, aan een te hegten en te vereenigen onder den naam van Groot Brittanje. Dit heeft hy de vergaderde Staten, zo wel in Engeland als Schotland, voorgehouden, verzoekende, dat de een den anderen alle burgerlyke regten wilde mededeelen, en de een in des anders Land als Inboorlingen vry zyn; maar de Staten der beide Koningryken vonden daar in grote swarigheden, het eene Ryk veel meer voorregten en vryheden genietende, ryker en magtiger zynde, dan het andere, Schotland ook burger-

Jakob, Koning van Engeland, neemd den naam over Groot Brittanje, om de twee Ryken in een Eiland te vereenigen.

gerlyke regten gebruikende; maar Engeland niet, 1604
dan in de Zee-regten, hebbende de Koning in Engeland groter en onbepaalder magt dan in Schotland, zo dat zulks verdere beraadingen had en uitgesteld werd tot de volgende vergaderingen der beide Raads-Hoven: intusschen werden op de grenzen der beide Ryken alle sterkten en teekenen van vyandschap weggedaan, en het Land, dat aan de loopen en roveryen der wederzydsche Ballingen onderworpen was, door goede regts-oeffening de ploeg onderworpen.

Tot vordering van dit voornemen deed de Koning uitroepen hem alom te noemen Jakob, door Gods genade, Koning van Groot Brittanje, Vrankryk en Ierland, Beschermer des Geloofs, enz. en heeft, onder dien naam, goud en zilver geld doen slaan, met verscheide opschriften, om de eenheid der twee Ryken uit te drukken, als *quæ Deus conjunxit, nemo separet*, dat is, „die God te zamen ge„voegd heeft zal niemand scheiden;" ook *tueatur unita Deus*, dat is, „God beschermd dat ver„eenigd is:"; op de dubbele goude Realen staat, *faciam eos in gentem unam*, dat is, „ik zal 'er een „volk van maken:" op de dubbele Britsche Kroon, welkes helf zy eene Britsche Kroon noemen, staat, *Henricus Rosas, Regna Jacobus*, dat is, „Hen„rik heeft de Roozen, maar Jakob de Konigryken „in een gevoegd."

Deezes Konings Raden verzogten, op het aanhouden van des Aards-Hertogs Gezanten, dat hun de Schelde open en vry mogte zyn, om voorby Vlissingen en Lillo uit Engeland op Antwerpen te mogen vaaren en wederkeeren, en hebben daar over doen handelen met de vereenigde Landen, mits betaalende de lasten gelyk de Landzaten, de eene helf aan der Staten Ontfangers en de andere aan den Koning, op reekening van der Landen t'agterheid aan hem, denkende, dat daar mede alle handel over Kales en Vlaanderen zou zyn gebroo- *Verzoek aan de Staten, om vry uit Engeland op Antwerpen te vaaren, geweigerd.*

 ken,

1604. ken, veele geschillen voorgekomen, spruitende daar uit, als men de Engelsche zou willen verbieden daar te vaaren, en de Koning zou daar mede voldoen aan eenen der Vrede-Artykulen met den Aards-Hertog. De vereenigde Staten waren hier in zeer bekommerd, en vreesden eenen groten aftrek van neering uit hunne Landen, ziende de onzeekerheid in 't onderzoek der goederen, om dat de scheepen by hen niet zouden werden ontlaaden, en, dat nog het swaarste was, dat de Aards-Hertog daar door op de Schelde magtig van scheepen zou werden, daar mede zy hen in gevaar en vrees zouden mogen brengen van iet tegen hen voor te nemen, het zy met zyne eige scheepen, of die hy zou aanslaan: waarom zy dit verzoek, niet goed vindende, met beraading der byzondere Wingewesten, hebben afgeslaagen.

's Konings Plakaat, dat geene Engelsche ter Zee mogen dienen.

Omtrend deezen tyd werd in Engeland verbooden door een Plakaat, dat geen Engelsch ter Zee vaarend volk eenige Mogenheden, Princen of Staten ter Zee zou mogen dienen; willende de Koning alle mooglyke onzydigheid onderhouden, dat door den Heere van Schoonewalle zeer tegengesprooken werd; maar de Koning en zyn Raad zeiden, dat het meest geschiedde, om voor te komen de ergernis van Zee-rovery, dat den Engelschen in 't gemeen opgelegd werd, en op dat ook de Engelsche de Spanjaarden niet zouden gaan dienen, die het ter Zee vaarende volk meer noodig hadden, dan de Staten der vereenigde Landen.

Plakaat in Spanje, weder verbiedende daar te mogen varen, al wilden zy 30 ten honderd betaalen.

De Koning van Spanje, zynde met Engeland en Vrankryk over een gekomen over den last van dertig ten honderd, en, volgens het Plakaat, Holland en Zeeland, den voorsz. last betaalende, ook op Spanje mogende vaaren, heeft dit doen herroepen, by een Plakaat, inhoudende, dat, schoon hy, by het Plakaat van den 27sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1603, aan de natuurlyke Ingezeetenen der vereenigde Nederlanden, hunne be-

hoor-

hoorlyke gehoorzaamheid te buiten gaande, had toegelaten in zyne Ryken te mogen handelen, mits dertig ten honderd betaalende, hy zulks nu herriep, op verbeurte verbiedende eenige scheepen of goederen meer te ontfangen of in te brengen; dog vermits in de toelating een Jaar tyd was gegeven, om te mogen vertrekken, beval hy, dat, binnen 15 Daagen, door de Regters opschryving der overige goederen van deeze ongehoorzaame Kooplieden of Handelaars zou werden gemaakt, op dat geene goederen meer mogten werden ingebragt; dog over de geene, die 'er reeds waren, zouden zy mogen schikken, die binnen het Jaar verkoopen, en daar van reekening geven aan zyne Regters, enz. Te Validolid, den 11den van Wintermaand, des Jaars 1604. 1604.

Onderteekend, *Ik de Koning.*

Dus werden de vereenigde Landen anderwerf afgesneeden van allen Koophandel en vaard op Spanje.

Tegen deezen Winter hebben de Wingewesten, den Aards-Hertog gehoorzaam, zeer getragt eene vergadering der Staten Generaal te Brussel te hebben, dat de Aards-Hertog belette, om dat de vereenigde Landen, door brieven, de voornaamste Steden van Braband en Vlaanderen hadden gewaarschuwd van eenig voornemen des Aards-Hertogs; eenige dit den Aards-Hertog ontdekt hebbende, verbood hy dergelyke brieven meer te oopenen, maar die hem over te leeveren, daar uit nadenken rees, dat veele hem waarschuwden, toen hy nog in Vlaanderen was, dat hy zig wagten zou van de vergadering der Staten Generaal, want zy hem ongetwyffeld zaken zouden voorslaan, welke zy zouden moeten toestaan, schoon zeer strekkende tot nadeel van zyne agting, daar van die van Holland kennis kreegen uit afgeworpe brieven, die dat ook de andere lieten weeten, daar door die vergadering belet, maar voor elk Wingewest alleen toegelaten werd.

Vergadering der Staten Generaal in de Provintien, den Aards-Hertog gehoorzaam, te vergeefsch verzogt.

1604. Zy verzogten van die van Braband driemaal honderdduizend guldens, dat de Bisschoppen en Kerkvoogden, in den naam der Geestlykheid, aanstonds rond uit weigerden, zo lang zy geene beetere orde in de regeering, en krygs tugt onder het Krygsvolk, zagen. Die van Brussel en Vlaanderen weigerden het schouwgeld; dog daar werd hoop van Vrede gegeven, en daar toe hier en daar veele Artykulen gestrooid, als komende van den Koning van Engeland, gelyk wy hier na zullen verhaalen; en er werden tot dien einde brieven en Gezanten naar 's Hage gezonden; ook werd berigt, dat de Marquies Spinola in Spanje zeer welkom en wel onthaald ware geweest, en dat hem de Koning driemaal honderdduizend guldens ter Maand, en nog andere sommen had beloofd, ter betaaling der Gemuitineerden en hofhouding van den Aards-Hertog: hier mede heeft men de Staten en het gemeen zeer goede hoop gegeven, daar toe zeer holp de zeekere tyding, dat, den 30sten van Wintermaand, de ryke Vloten van Indiën en het vaste Land in Spanje waren aangekomen, welkes eene medebragt in zilver, goud en Realen, zes millioenen viermaal honderd eenendertigduizend Realen van agten; Paerlen en Esmaranden in waerde tweemaal honderd twintigduizend, en tweehonderd vyf kassen Anil, waerdig tweeënveertigduizend agtentwintig Realen van agten. In de tweede Vloot van Nieuw Spanje was, in zilver en Realen, vier millioenen vyfmaal honderd zesenzeventigduizend vierhonderd vyftig Realen; agthonderd vierennegentig kassen Koetzenilie, gereekend op vyfhonderd Dukaten het stuk, beloopen zesmaal honderd veertienduizend zeshonderd vyfentwintig Realen; twaalfhonderd zevenentagtig kassen Anil, het stuk tot honderd vyftig Dukaten, bedragen tweemaal honderd vyfenzestigduizend vierhonderd drieënveertig Realen; en tweehonderd twintig kassen Zyde van China, het stuk tot vierhonderd Dukaten, maken honderd eenentwintigduizend

Ryke Vloten in Spanje aangekomen, den 30 December, 1604.

Rea-

Realen: zo dat deeze Vloten beliepen op twaalf millioenen tweehonderd eenenzeventigduizend vierhonderd veertien Realen van agten, daar van den Koning omtrend vier millioenen en de ooverige de byzondere Kooplieden toekwamen; zynde dit zeeker eene ryke Vloot. 1603

De Aards-Hertog begon met de middelen der gehoorzaame Wingewesten en eenige wisselbrieven zeer groot gereedschap tot den Oorlog voor het volgende Jaar te maken, veel volk in Spanje, Napels, Milanen, Duitschland, Walschland, Engeland, Schotland en Ierland aannemende; dat hun, volgens het verdrag met Engeland, niet kon geweigerd werden, het volk daar, om den Godsdienst, hem toegedaan zynde.

Des Aards-Hertogs gereedschap ten Oorlog.

De vereenigde Nederlanden begonnen ook vroeg op hunnen Oorlog te denken; want de Raad van Staten in 's Hage stelde, den 16den van Wynmaand, aan de Staten Generaal der vereenigde Wingewesten voor, wat tot den Oorlog noodig was, verzoekende, dat het Leger den volgenden Zomer tydig te veld gebragt en gehouden mogt werden, ter bewaaring en sterking van het veroverde in Vlaanderen, en verder te betaalen het geene in 't voorige Jaar ten agter was gebleeven, vermits 'er minder toegestaan dan geëischt, en daar door te kort gekomen was, dat nu betaald moest werden: en al hielden nu de grote kosten van Oostende op, moest men weder de veroverde plaatzen sterken, de overwinning vervolgen en den Vyand met een goed Veld-Leger afweeren, die liet voorstaan hunne Landen met twee Legers te willen aantasten: waarom zy verzogten voor de gewoone lasten over de zeven Wingewesten den staat van Oorlog te willen aanneemen, op dat elk zynen last mogte weeten, naamlyk de drie deelen van Gelderland, met Buuren en Zutphen, voor een Gewest genomen. Tot buitengewoone lasten verzogten zy zesmaal honderdduizend Guldens, voor de Waagens, Trek-Paerden en an-

Gereedschap der vereenigde Landen tot den Oorlog.

Gewoone en buitengewoone verzogte lasten der vereenigde Landen.

1694 andere lasten van het Leger voor 6 Maanden, en driemaal honderdduizend Guldens tot de Sterkten. Aardenburg in Vlaanderen moest men sterken, en negen Schansen leggen omtrend de Coxie, Catharyne en Oostberg, en nog eene by het huis te Weelde, en eene halve Maan van drie Bolwerken over Sluis met verscheide reduiten, die begonnen waren, tot welke zy ook zo veel verzogten; en nog zo veel tot de Magazynen en derzelver voorraad: nog zo veel tot betaaling der renten, daar mede de gemeene Ontfanger belast was: ook vier stuivers op de ton bier van de Tappers, en twintig stuivers op de ton zout, tot wederbetaaling aan Engeland: agt te geven op de gemeene renten: de vrygelden en tollen aan te houden: de Admiraliteiten te helpen met viermaal honderdduizend Guldens, dat zy wel te kort kwamen, boven alle voorgaande bystanden van buiten: voor Drenthe agtduizend en voor Linghe drieendertighonderd Guldens 's Maands, de verdeeling daar onder begreepen, toe te staan: ook de schatting van het zout, tot last van den Panneman, en der vrygeleid-brieven, en de penningen daar van in eene gemeene beurs te doen komen: alom de middelen van Holland en Zeeland aan te nemen: de bewilligingen in te brengen voor de aanstaande Wintermaand, om de Landen in geene verleegenheid te brengen.

Staat des Oorlogs. De Staten zonden, den 1sten van Slagtmaand, deezen staat van Oorlog aan de Provintiën, beloopende ter Maand op

Gelderland en Zutphen	*f* 28286	5	7
Holland	337646	4	8
Zeeland	83029	4	4
Utrecht	35131	18	7
Vriesland	69721	16	11
Over Yssel	16770	1	8
Groningen	39271	16	2
Drenthe	5365	4	0
Linghe	2792	6	8
Wedde	350	0	0
Beloopt te zamen	*f* 618364	17	7
Af dat van Drenthe, Linghe en Wedde	*f* 8507	10	8
Blyft het nog	*f* 609857	6	15

Dit

Dit zyn de gewoone lasten te Land, zonder die der Admiraliteiten, en de verdere eisschen zyn de buitengewoone lasten. 1604.

Dus scheen het, dat de vereenigde Landen staat maakten, niet om verweerenden, maar om beleedigenden Oorlog in 't volgende Jaar te voeren: daar toe hebben zy in dienst gehouden honderd Kompagniën Voetvolk, en zesendertig Vanen Ruiters, gedurende het beleg van Oostende aangenomen, en die waren boven het getal, dat zy te vooren in dienst hadden, welke zy, zo veel mooglyk was, deeden versterken: boven dien hebben zy gehandeld met den Heere Markgrave van Ansbach, om omtrend duizend Duitsche Ruiters te hebben. Zy hadden grote hoop van bystand des Konings van Vrankryk, die van Vrankryk raadende vroeg te veld te zyn met honderd zeventig of tweehonderd Vaandelen Voetvolk, en zesendertig of veertig Kompagniën Ruiters, om iets uit te regten, eer de Marquies Spinola zou gereed zyn, om met het Spaansche geld meer werk te beginnen. Dit waren hunne voorslagen tegen het volgende Jaar.

De Vrede in de Nederlanden gezogt en gehoopt, dog door andere toevallen verhinderd.

In deezen Winter en te vooren heeft men alom zeer getragt in de oorlogende Nederlanden eenen Vrede te mogen vinden: voor al wilde de Keizer en het Huis van Oostenryk die, met de Ryks-afscheiden, gedwongen hebben, te meer, vermits Vrankryk en Engeland de vereenigde Landen nu verlaten hadden, en de Turksche Oorlog het Ryk zeer drong; en het dan van het wederzydsch Nederlandsch Krygsvolk kon gediend werden, welke verhindering zy aan de vereenigde Landen toeschreeven; vermits zig de Aards-Hertog, behoudens de oppermagt, genoeg scheen aan eenigerhande voorwaarden te onderwerpen: dog terwyl men den vredehandel ernstiger meende in 't werk te stellen, en daar mede de Landen onder den Aards-Hertog in goede hoop hield, heeft de kwaade regeering in Hongaryen en Transylvaniën eene openbaare muitery

1604. zy veroorzaakt; daar by de Heer Stephanus Botschkay zig voor hun hoofd opgeworpen heeft: behalven de slegte regeering, kwaade betaaling en muiteryen van het Krygsvolk, wilde men 'er, door de Jesuieten, de geweetens der Ingezeetenen dwingen, en hunnen van over lang hervormden Godsdienst doen veranderen in zulke swaare tyden, hebbende in- en buitenlandschen Oorlog op den hals: des zy te eer en meer hunne Oorlogen, even als de Nederlanders, gegrond hebben op de inbraak van hunne voorregten, regeering van vreemden en dwang van het geweeten, gelyk wy gezegd hebben; zo dat die Oorlogen en oproeren den Keizer en Koning van Spanje andere bedenkingen veroorzaakten.

Driederhande voorslaagen van Vrede in Nederland gestrooid.

Intusschen zyn 'er verscheide voorslaagen, zo in schrift als in druk, uitgekomen, hoe men eenen Vrede zou mogen maken, welker korten inhoud wy goed gedagt hebben hier te verhaalen.

De eerste voorslag.

De eerste was een gesprek, welkes Maker zegd een Nederlander, buiten 's Lands zig ophoudende, te zyn, gerigt op dien grond, dat men alzins moest de vereenigde Landen tot gehoor brengen, en van de Leeuwen-huid tot het Vossen-vel afleiden. Hy handeld meest over drie stukken, eerst, van de kwaade regeering der vereenigde Staten; dan, dat zy het stuk niet altyd zullen kunnen uithouden; eindlyk, dat zy zullen moeten vallen onder Spanje, Vrankryk of Engeland. Hier over redentwist hy in 't breede; ook over de magten en hoedanigheden van elk in 't byzonder: en wilden eenige voorslaan Prince Maurits die Landen op te draagen, wegens zyne verdiensten, met eeuwige verbintenis van Vrankryk en Engeland, om voor die beide een steunzel en beschutting te zyn, enz. hem dagt, dat het een te swaar stuk voor dien Prince zou zyn een zo groot geschil op zynen hals te haalen; ook zouden de Staten van Holland, Zeeland, enz. die nu gemaklyk op de kussens zaaten, alle daar toe niet gaerne bewilligen, dan door dwang der twee Ko-

ningen; waarom hy voorsteld, hoe den Aards-Hertog op eenen nieuwen voet te vesten en in te stellen; zo dit niet dienstig was, moest men zien Prince Maurits daar in te vorderen. 1604.

Zyn middel was, nadien de Koning van Spanje en Aards-Hertog nu als maar een waren, waren zy niet te vertrouwen, om den grond-regel van deugdlyk bedrog: waarom zy, door de Koningen van Vrankryk en Engeland, by den Koning van Spanje moesten zien te verwerven, dat hy volstrekt, zonder bedrog, al zyn regt op den Aards-Hertog overdroege, op verbeurte van alle hunne verbintenisfen met hem te verbreeken; desgelyks by den Keizer, wegens de Maagschap, en Vrankryk, nopens alle zyne vorderingen: dat zy alles zouden overdraagen op hunne manlyke afkomst, volgens de wet, genoemd Loy Salicque, op iemand van hun beiden uit dit of een ander huwlyk, en niet op eenen anderen: en zy beide zonder Zoonen stervende, zou de Koning van Spanje nog Keizer, gemerkt den agterdogt wegens hunne grote magt, de Nederlanden niet erven; maar die zouden, op dezelve voorwaarden, komen op de andere manlyke afkomst der Keizeren Ferdinand en Maximiliaan: dog zo die Opvolger tot het Keizerryk werd gekoozen, zou hy desgelyks moeten afstand doen aan de naaste manlyke Erve van dien stam: en het gansche Huis van Oostenryk, behalven de Keizer en Koning van Spanje, uitstervende, zouden die Landen zig eenen Prince mogen verkiezen, dien zy wilden, om alle de Nederlanden onder eenen Prince te houden. Hier over zou noodig zyn, dat de Koning van Spanje den Koningen van Vrankryk en Engeland verzeekering deed; en dit weigerende, zouden zy en de Nederlanden, met bewilliging van den Keizer, hem daar toe moeten dwingen: hy tragt met veele reedenen te bewyzen, dat zulks doenlyk was; des men zig zou moeten wagten voor der Jesuieten grond-regels en fyne streeken. Hy beant-

1604 woord veele tegenwerpingen van Spanje, die niet zouden willen lyden dus van hun vaderlyk erfgoed afgesneeden te zyn; dog de Christlyke Vrede behoorde hen te overreeden, om al zyn vermoogen tegen den Turk te kunnen wenden.

Deeze Vrede-maker steld tot Artykulen van het verdrag; dat al het Spaansch en vreemd Krygsvolk zou vertrekken; dat het gezag, de oude voorreg-ten, Godsdienst en Godsdiensts-vrede der Staten Generaal, alom gehandhaafd, en hunne schulden betaald zouden moeten werden, begrypende en mede verbindende de Geestlyke goederen; de Jesuieten en dergelyke zorglyke gezintens uit te bannen; zyn Hoogheids Hof te veranderen op die manier, als het Huis van Bourgognien; op de oude tollen in alle des Konings heerschappyen te mogen handelen; te besluiten op alle Amptenaaren, Gouvernementen en dergelyke; wat Sterktens en Kasteelen zouden blyven, en welke men zou afbreeken; onderling te besluiten op het Krygs-tuig en de Munt, en alle middelen, tot Vrede en deszelfs verzeekering strekkende.

Zo de Koning van Spanje daar toe niet te brengen zou zyn, en hy deeze Artykulen der partyen verworp, zouden de Koningen van Vrankryk en Engeland, met hunne magt, zo het mooglyk was, de Landen zoeken te stellen in handen van Prince Maurits: dog het andere verdrag met den Aards-Hertog was beeter.

Verder verhaald hy het heil, dat het Christenryk van deezen Vrede had te wagten, en dat men daarom nog Paus nog Jesuieten moest ontzien; maar, met of tegen het genoegen van den Paus, eene gemeene vergadering beleggen en dat te volgen, en dan eenen Oorlog tegen de Turken aanneemen, op die manier, als het de Heer La Nove had voorgesteld, daar in alle andere Princen ligt zouden toestemmen, en dus zou de gulde Waereld wederkomen. Dit is de korte in-

houd

houd van dat van eenen Nederlandschen Balling. 1604.

Nu zullen wy een ander van eenen Roomschen, onder des Aards-Hertogs gebied, in druk uitgekomen, en deszelfs raad tot Vrede, verhaalen.

Tweede gesprek van Vrede door eenen Roomschen onder den Aards-Hertog.

Hy verhaald de sterkte der vereenigde Nederlanden, bedekt en beslooten door de Zee en groote Rivieren, schipryk, om zig van allen nooddruft te verzorgen; daar tegen de swarigheden van des Aards-Hertogs gehoorzaame Landen; dat hun Krygsvolk zig kwalyk kon geneeren tegen eenen zo sterken schildbiedenden Vyand, maar waren tot overlast van die hunne party hielden; de bystand, dien zy uit Spanje krygen, daar van veel geschreeuwd werd, is in der daad weinig, en werd meest van het uiterste van Italiën en diepste van Spanje getrokken, dat onder weg vernield werd, eer het overkomt; en als het komt, smeld het als sneeuw in de Zon: met uitstellen liepen en hielden de betaalingen en ten agterheden aan, daar uit de muitineeringen spruiten. De vereenigde Landen, altyd eerst te veld zynde, kunnen hun den eersten slag geven: Spanje was van zig zelven arm; de Hollanders verstoorden zyn goud, zilver en neeringen in Indiën; zyne meinen waren uitgeput; de jonge Koning was zo spaarzaam en wys niet als de Vader: de onkosten vermeerderende, vermeerderden ook het gebrek en de muitineeringen; men moest meenigmaal, behalven den landroof, eenen Voetknegt twaalf of vyftien en eenen Ruiter vierentwintig stuivers 's daags geven; geene, dan die muitineerden, werden volkoomen betaald; geene Gouverneurs in Nederland hadden minder dan twee of drie muitineeringen gehad. Zederd de komst van den Aards-Hertog meld hy 'er wel van twintig, als van Diest, Ardres, Karpen, Kaleis, la Chapelle, Weert, Chasteler, Dorlans, Kameryk, het Kasteel van Antwerpen, St. Andries, Creveceur, de scheepen op de Schelde, twee Sterktens op de Schelde, 't Zas van Gent, Sluys, Hulst, de Sterkte St. Clara voor

Twintig muitineeringen onder den Aards-Hertog, en de ongeleegenheden daar van.

1604. Oostende, enz. Deeze muitineeringen stonden te vermeerderen, vermits men daar, gelyk men plagt, geene monstering meer houd, het Krygsvolk vier stuivers 's daags toeleggende: de oude Soldaten, die voordeel hebben, zulks ziende, zoeken muitineeringen, om van het ooverige betaald te werden; als zy nu muitineerende betaald zyn, willen zy hun ontfangen geld zien en verzeekeren, of verloopen, vreezende voor kastyding, weetende, dat voor hun geen eeren-trap te wagten is.

Verder zag hy de Spaansche hovaerdy, latende liever de Landen barsten, dan zelfs te buigen, geene geneegenheid toonende, om middelen van Vrede voor te neemen en mistrouwen te weeren by een Volk van verscheiden Godsdienst; gelyk zy eene arme Vrouw leevendig hadden laten begraaven, daar 't beeter was geweest die te bannen, gemerkt zy leeren nog preediken kon.

Door den Oorlog tot den Vrede te komen zouden hun de magtige Buuren niet toelaten, Spanje's hoogmoed by alle Mogenheden verdagt zynde: en al waren de Hollanders van alle nabuurige Princen verlaten, zag men wel, aan het verweeren van Oostende, wat 'er aan te doen was, om hen te winnen, alle hunne Sterktens meest zynde aan den Zeekant, die moeilyk waren, om te belegeren en ontzet te beletten.

Kort om, alzo hy niet dan verwarring en wanhoop zag, vreesde hy, dat de Fransche Trompetten hen wel eens met eenen sprong mogten wakker maken, de oorzaaken van Oorlog tusschen de beide Koningen nu nog zo groot zynde als ooit, welke hy verhaald, en daar by, hoe gemaklyk die aanslaagen waren, onder wat dekmantel en spooren, om daar toe te verstaan, en wat 'er te vreezen zou zyn, zo zig de Franschen eens op de Grenzen vertoonden; hoe zy nauwlyks iet zouden kunnen doen, dan zig, zonder eenige voorwaarden, in zyne armen werpen, en dus zouden zy haast van de

Vyanden omringd zyn, namelyk van de Hollanders 1604.
en de Zee, en de Franschen niets dan Lutzenburg
oopen hebbende, was dat ligt te stoppen; zo dat 'er
geene hulp, dan uit den Hemel, te wagten was,
die zig niet alle daagen oopend, om wonderen te
doen: verder de wonderen ter zyde stellende,
vraagd hy, waar men, de ploeg niet gaande, koorn
om te bakken en te brouwen vinden zou, en waar zy
zout, wyn, en Krygs-tuig, door der Franschen
strooperyen belet, krygen zouden, en of zy dan anders, dan eene belegerde Stad, zouden zyn? De
Hollanders, hun voordeel zoekende, en eenige
Steden met geweld winnende, zouden die van
den Roomschen Godsdienst vervreemden, die men
boven al, zo veel men kon, moest zoeken te behouden.

Des niet tegenstaande hield hy de zaaken zo niet
geheel in twyffel, nadien 'er nog een aan hunne
deur klopte, bedoelende den Koning van Vrankryk,
boven al niet geraaden vindende voor de gehoorzaame
Landen alleen met de Hollanders in verdrag te komen,
vreezende voor het zelve gevolg, als met den Hertog
van Anjou, maar met eenen, die magtiger was den
Vrede te geven en te houden, en de Spaansche
Guarnizoenen uit te dryven: waarom hy, ter verhoeding der nog dreigende elenden, ter behoudenis van den Roomschen Godsdienst, en ter genieting van vasten Vrede, raadde de Landen den Koning van Vrankryk op te draagen, daar toe zy de
Hollanders zouden gereed vinden; en al was dit
zo niet, zy waren dan met eenen magtigen Koning
vereenigd, die hen beschermen kon; en alzo hy zelfs
eertyds hen gezogt had, was daar aan niet te twyffelen. De Spanjaarden, die alleen hier in belang
hebben, waren ver van hen, hadden den doortogt
langs Italiën verlooren door den Vrede-handel van
Savojen; hadden maar Guarnizoen in negen of
weinig meer plaatzen, als in de Kasteelen van Antwerpen, Gent en 't Zas, te 's Hertogenbosch,

Hy raad de gehoorzame Landen den Koning van Vrankryk op te dragen.

1604. Duynkerken, Nieuwpoort, Oostende, Dermonde, Kameryk, Ruurmonde en Diksmuyen; in eenige waren maar weinige Spanjaarden; in andere eenige met andere vermengd; in andere waren de Inwooners de sterkste; van alle deeze waren 'er maar drie, die regt sterk waren, welke nogtans eenen zo magtigen Koning niet lang konden tegenstaan: dus verkleind hy de magt van den Aards-Hertog, dien hy veele Geestlyke deugden, maar ook gebreeken, toeschryfd, die, met de Infante zonder Kinderen, zig wel te vreden mogt houden, als hy ontlasd was: want de grote statigheid des Huis van Oostenryk belette hem zig met zyne Onderdanen gemeen en by hen bemind te maken, en verminderde verder zeer zyn gezag.

Verder zegd hy, hoe geheel Christenryk, behalven Spanje, dit zouden begunstigen, en het zou de neering en koopmanschappen over geheel Europa doen bloejen, enz.

Verder zouden de twee magtige en twistige Koningen, na deezer Landen vereeniging, elkanderen, gelyk voorheen, niet wel kunnen beschaadigen, de Pyrineesche Gebergtens en Zee tot hunne Grenzen hebbende; zy zouden de Christenheid in Vrede laten, en hunne magten tegen den Erfvyand, den Turk, wenden: de Nederlanden zouden aan eene vastsaande heerschappy hangen, wegens de Salicque wet geene verandering onderworpen: der Franschen handelwys was verdraagzamer, en kwam meer met de Nederlandsche over een, dan de Spaansche; men zou zulke voorwaarden kunnen bespreeken, dat alle swaarigheden voorgekomen en de vryheden behouden, ja vermeerderd werden.

Belangende den Godsdienst, men wist, hoe wel zig die zaaken in Vrankryk schikten, zonder dat 'er iemand overweldigd werd, dat waarlyk meer Menschen tot den regten weg heeft doen keeren, als alle ooit daar toe gebruikt geweld. Kort om, hy ver-

verheft de vrugten van den Vrede, neering en koophandel bloejende; de Hollanders en Zeelanders 1604.
zouden wel middel vinden tot de Indische vaard. De voordeelen, Gouvernementen, Staten en Ampten der Landen, daar mede Spanjaarden en vreemde voorzien zyn, zouden niet dan aan Landzaten vergund werden. Om kort te gaan, men zou de Nederlanden niet aan Vrankryk, maar een Vrankryk aan dezelve, geven; muuren nog vesten waren 'er, die de onderlinge vriendschap tusschen Vrankryk en de Nederlanden kunnen afzonderen.

Dit is de korte inhoud van het ontwerp der geene, die de Nederlanden gaerne aan Vrankryk zouden hegten, zynde in 't Fransch in druk uitgekomen.

Wy hebben nog een derde ontwerp van Vrede gezien, in 't Fransch gedrukt, welkes korten inhoud wy ook zullen verhaalen.

De Maker noemd zig een vreemd en onpartydig Persoon, die in de Landen te verliezen nog te winnen had, alleen bewoogen door medelyden, verontschuldigende zyn voorstel.

Een derde voorslag van Vrede in Nederland.

Hy brengd zyn ontwerp tot drie stukken: eerst, waarom beide de partyen naar Vrede behooren te tragten; dan verhaald hy verscheide middelen tot den Vrede, reeds voortgebragt, of die nog voortgebragt mogten werden; eindlyk onderzoekt hy naar het beste middel, en waarom de eene nog de andere party dat niet diend te verwerpen. Nopens het eerste verhaald hy, met veel geleerdheid, de noodzaaklykheid van Vrede en eendragt: na Oorlog behoorde Vrede te komen, al zou die de partyen veel kosten; des reedenen en nood de Menschen behoorden te beweegen; de Turk diende wederstaan, de oproeren in Hongaryen gestild, en zy by de uitkomst van den langduurigen Nederlandschen Oorlog wys te werden, na dat zo veele Veldslagen en Steden gewonnen en verlooren en zo veele aanslaagen te water en te land zonder einde gewaagd waren, Nederland

Reedenen, waarom Nederland naar Vrede behoord te tragten

1604. een Oorlogs toneel zynde: men had het beleg van Oostende gezien, zo langduurig, fel, wreed en verwoed, dat het onmenschlyk scheen, en de Nakomelingen het niet zullen willen gelooven, gemerkt men nooit van iet dergelyks kon hooren, daar de beide partyen zo verhit waren, als of deszelfs uitkomst den geheelen Oorlog zou eindigen. De vereenigde Landen hadden Oostende eindlyk verlooren; maar daar tegen elders ruim zo veel gewonnen, drie of vier Steden en meer Sterktens voor eene Stad, en konden Vlaanderen meer dan te vooren beschaadigen.

Voorwaar de Koning van Spanje was een magtig Heer van veele Landen, was ryk, had veele verbintenissen met de Roomschgezinden, veel volk en goede Soldaten, zo dat zelfs de Hollanders bekenden niet magtig te zyn hem met geweld te onder te brengen, maar wel te beletten, dat hy hun niet veel afname; maar daar tegen moest men ook bekennen, dat Holland, Zeeland, enz. naar menschlyk verstand, onwinlyk waren, wegens de geleegenheid des Waters, bewoond door een Volk, ter Zee en te Land wel geoeffend, en de Spanjaarden niet vreezende: en schoon het een klein Land was, hadden zy egter veel geld kunnen opbrengen, door hunnen koophandel en scheepvaard alle andere Kooplieden om neering tot hen trekkende; daar by kwam de vaard op Indiën, die daaglyksch zeer vermeerderde, zo dat zy naar den verbooden handel op Spanje en Portugal weinig vraagen: en gelyk zy reedlyk geld hebben, zyn zy ook wel voorzien van goed Krygsvolk en Gebieders, met mindere kosten, dan hunne Vyanden; zy waren ook niet zonder Vrienden, zo wel Roomsche als Hervormde, die Spanje's grootheid benydden. Schoon de Koningen van Vrankryk en Engeland met den Aards-Hertog Vrede hadden, zouden zy 'er nogtans niet gaerne de Spaansche Regeering dulden.

De beide oorlogende partyen konden, een spiegel,

gel, in Duitschland en Vrankryk zien, dat zig de 1607.
Godsdienst niet met het swaerd laat planten: zy hadden te vreeden moeten zyn een iegelyk toe te laten met rust God te dienen, zo als zy naderhand rekening daar van dagten te geven, zonder elkanderen aanstoot te geven; daar zouden zy zig wel by bevonden en hun Volk, rykdom en kunstige ambagten t' huis behouden hebben. De Spanjaarden misgreepen zig, in den Roomschen Godsdienst alleen in Nederland te willen houden, en de andere door het Spaansche Geloofs-onderzoek te verdryven; de Nederlanders waren van eenen anderen aard: de Geleerden meenden, dat men door dwang wel Geveinsden en Ongodisten, maar geene waare Christenen kon maken.

De Spanjaarden lieten zig voorstaan, dat de vereenigde Landen den Kryg zullen moede, en de Gemeente, overlaaden met schattingen en lasten des Oorlogs, oproerig werden, en de Staten tot eenen Vrede dwingen; dog de hoop daar van was gering, zo lang zy in Holland, Zeeland, enz. in 't midden van den Oorlog, bloeiden, en ryker werden dan in den Vrede: betaalden zy grote schattingen, zy verkogten hunne handwerken 'er naar, hadden daar van veel aftrek, en de misnoegden waren weinige in getal. In tegendeel hoopten de vereenigde Landen, dat de Landen, den Aards-Hertog gehoorzaam, hunne lasten niet langer zullen kunnen uitstaan, vermits het afloopen en den overlast van het wederzydsch Krygsvolk, de Zee en scheepvaard hun benoomen zynde, daar door de Inwooners, verarmd, zig ten laatsten zullen moeten schikken, om de Spaansche Regeering uit te werpen; dog dit was belet, deels door de grote magt van Spanje, deels door den argwaan tusschen den Aards-Hertog en de vereenigde Landen, deels door de naerstigheid der Geestlyken, als Bisschoppen, Predikanten en Jesuieten, die, daar tegen zynde, het Volk, op eeuwige verdoemenis, verbieden met de Ketters

1604. tere aan te spannen, voorgevende, dat de Hollanders, Meester werdende, allengs, behendig of geweldig, den Roomschen Godsdienst zouden verdryven en den Hervormden invoeren.

Van de middelen om tot Vrede te komen.

Dus veel van het eerste gezegd hebbende, zegd hy van het tweede, zynde de middelen te vinden, om tot Vrede te komen, dat hun de Koning van Spanje, in 't Jaar 1579, te Keulen een aanbod had gedaan, daar van hy de voornaamste Artykulen verhaald, en hoe de Landen daar tegen wilden hersteld hebben het gezag der Heeren Staten Generaal, en behouden den Godsdiensts-Vrede, volgens het verdrag van Gent, en dus wilden zy den Koning erkennen; maar, zederd waren de zaaken anders verloopen: de Wingewesten waren, door wreedheden en langdurigen Oorlog, van elkanderen vervreemd zederd den moord des Princen van Orange; zo dat nu met de Hollanders niet te handelen was, om den Koning van Spanje of den Aards-Hertog voor 's Lands Heeren te erkennen, niet denkende de gewonne vryheid, die hun wel gelukt was, weder af te leggen; en zo hen de nood drong, zouden zy zig liever onderwerpen aan eenen anderen Prince, dan aan Spanje of den Aards Hertog, die zy niet zouden durven betrouwen, niet kunnende gelooven, dat Princen het geleede kwaad zouden vergeeten.

Hy vraagd, of men dan nimmer zal Vrede maken en schorssen de wapenen en het bloedstorten onder de Christenen, tot nadeel van hunne Buuren nu byna 40 Jaaren geduurd hebbende; was het waarschynlyk, dat de Aards-Hertog nog in 10 Jaaren de Hollanders mogt dwingen, men mogt hem zyn regt laten vervolgen; maar zo men moet wagten, tot dat de eene of andere party onderlegd, men zou het, al was men nog jong, niet mogen hoopen in zyn leeven te zien.

De vereenigde Landen zogten wel Vrede met de Wingewesten, maar niet met den Aards-Hertog.

De vereenigde Landen hadden wel aangeboden in verdrag te treeden met de gehoorzaame Wingewesten,

westen, zonder daar in te begrypen den Aards-Hertog of Koning van Spanje, zeggende tegen die zig zo lang te willen verweeren, als zy hen bespringen; maar dit werd van de andere Wingewesten kwalyk genomen, en zou geen volkoome Vrede, maar alleen eene verandering geweest zyn, en de Koning zou niet nalaten zyn regt door alle middelen te vervolgen. 1604.

Men zou mogen voorslaan eenen stilstand van wapenen voor 10, 20 of 30 Jaaren, tot dat der partyen blaakende harten verkoeld mogten zyn, of wederzydsch eenen geheelen afstand van wapenen maken, elk behoudende, dat hy heeft, leevende in Vrede en vriendschap, en eenige Guarnizoenen op hunne Grenzen hebbende; behoudende de Koning en de Aards-Hertog hun regt, tot dat God een ander middel zond, in Vrede leevende, gelyk Vrankryk en Spanje, daar Vrankryk zyn Koningryk Navarre in handen van Spanje laat. Nopens het bestand was te dugten, dat de vereenigde Landen hun niet zouden willen vertrouwen, en het andere middel was wel goed, zo de Koning en Aards-Hertog 'er naar hooren wilden; maar hy zeide verder, dat 'er nog een ander middel was, om te eindigen den bloedigen Oorlog, die zo veele Steden had omgekeerd, en zo veele zielen en lighamen bedorven, daar toe alle, die zaaken van staat behandelen, al hun vermogen behooren aan te leggen. Tot oude ziektens dienden andere geneesmiddelen, dan tot nieuwe; daar moesten middelen gevonden werden, die beide de partyen aangenaam waren: hy kende de vereenigde Landen, zelfs de Roomsche, geheel vervreemd van Spanje, zo dat hun nog hun huis in langen geene toegeneegenheid of dienst te wagten was; zy hadden proef van hen en hunner Landen magt; zy hadden geleerd 't geene zy niet wisten; waren nu in vryheid te leeven gewoon, en het juk ongewoon; zy laazen dagelyksch en hoorden hunne Ouders verhaalen de schrikkelyke wreedheden, hunne Ouders,

De Roomschen waren vervreemd van Spanje wegens de wreedheid, en de vryheid gewoon.

1604 ders, Vrienden en Gezellen aangedaan, dat telkens nieuwe verbittering veroorzaakte en hunne wederspannigheid versterkte; kort om, de Kinderen zuigen met de melk van hunne Moeders den haat tegen de Spanjaarden in.

Wat zou dan de Koning en Aards-Hertog met zulke wederspannigen doen? zullen zy om hen altyd in wapenen en swaarigheid moeten leeven en hunne schatten en inkomsten onnuttig verteeren? ja een Spanjaard mogt zeggen, de Koning zal liever alle zyne Koningryken en magt waagen en opzetten, dan van zyn regt afstaan; maar gegrond mogt men antwoorden, stond men dus op zyn regt, waarom gaat men Thunis en Goletta niet weder winnen? die Heerlykheden hadden ook haare Buurten. Het Roomsche Ryk had veel moeten missen, dat hem toebehoorde. 'Er was een tyd geweest, dat Spanje niet had dat het nu heeft, en wie kan zeggen, of hy dat behouden zal? God geeft en ontneemd. Het Huis van Oostenryk had eertyds lang geoorlogd tegen de Switschers, om zig die weder onderdaanig te maken; dog stond eindlyk liever van zyn regt af, dan onnuttig arbeid, geld en volk te verliezen: en wie zou in Vrede leeven, zo elk zyn uiterste regt wilde vervolgen? dog hy zeide niet te bedoelen, dat de Koning en Aards-Hertog zo maar van hun regt zouden afstaan, hoewel geen van beide ooit iet in Holland of Zeeland bezeeten hadden; maar wilde, dat zy volgden het voorbeeld der Kinderen van Hertog Albert van Saxen, welke, na dat hunne Vader en zy lang tegen die van Groningen hadden geoorlogd en die dikwils overwonnen, ziende, dat het telkens weder was te beginnen, met een streng en wederspannig Volk te doen hebbende, reekenden zy die onwaerdig ze voor hunne Onderdanen te houden, en verkogten, voor eene gereede som penningen, hun regt over hen aan Keizer Karel den Vden, en dus keerden zy in 't Land van Mysfen, om in rust te leeven.

Wat kon insgelyks de Koning van Spanje, op de 1609.
vereenigde Landen zo verstoord, dat hy die, wegens hunne ontoomlyke en onverzoenlyke wederspannigheid, niet als goede Onderdanen kon behartigen, beeter doen, dan zig, door tusschenspreeken der Koningen van Vrankryk en Engeland, der Vorsten des Ryks of gehoorzaame Wingewesten, eens den Vrede te verschaffen, daar naar zo veele goede Menschen haaken, namelyk, dat zy met hunne Landslieden, de vereenigde Landen, verdroegen over eene goede en grote zom geld, welkes renten jaarlyksch zo veel beliepen, als de vereenigde Landen voor den Oorlog gewoon waren den Koning te betaalen, en die voortaan te laten in Vrede en in hunne vryheid, zyn regt en vorderingen daar op afstaande.

Themistocles had die van Athenen eens eenen voordeeligen raad gegeven; maar om dat hy niet eerlyk was, werd die, op raad van Aristides, verworpen: werd nu deeze raad beide eerlyk en voordeelig beweezen te zyn, waarom zou men die verwerpen? hy zag niet, dat de vereenigde Landen iet daar tegen konden zeggen; maar de Koning van Spanje en Aards-Hertog zouden 'er zo ligt niet toe kunnen verstaan, dog zonder reeden: want nopens het voordeel vroeg hy, of het niet voordeelig zou zyn aanstonds eene goede zom geld van de vereenigde Landen ter afkoop te ontfangen, die men by gezette tyden zou mogen reekenen, met de renten van het geene niet gereed betaald zou werden, en dan verder de inkomsten der andere Wingewesten in Vrede te mogen genieten, die, door den Vrede, weder zouden toenemen in neering en rykdommen, en de grote kosten van den geduurigen Oorlog spaaren? de Koning van Spanje en Aards-Hertog zouden daar door schatten kunnen vergaderen, om, in de plaats der vereenigde Wingewesten, die maar klein in begrip waren, nieuwe Landen en Koningryken op de Vyanden van het Christenryk te gaan

verove-

1664. veroveren; en zulks in de plaats van eenen onvoordeeligen Oorlog, aan zo veele muiteryen onderworpen. Nopens de eerlykheid zeide hy, daar was geene schande, maar grote roem en eer door het gansche Christenryk by te haalen, als zy, ten gevalle der gemeene welvaard, het zelve Vrede gaven, eindigende de Oorlogs elenden en afwisschende de traanen en het bloed der arme Menschen, die oorzaak gevende God te danken en voor hunnen welvaard te bidden: want indien men 's Konings magt, om zyn regt met het swaerd te vervolgen, groot reekende, zou het hem te meer tot lof en eer strekken vrywillig, uit liefde tot de gemeene rust en welvaard, daar toe te komen, daar mede alle trotzeering der Hollanders voorkomende, zo zy iet in den Oorlog mogten winnen tot schaade van zyne goede Onderdanen.

Verder verhaalde hy verstaan te hebben, dat de Vader van deezen Koning van Spanje, voor zynen dood, beslooten had deezen Oorlog op eenige manier te eindigen, en hy zag nog geenen bekwaameren weg: dog alzo daar tegen mogt gezegd werden, dat men raadde de Provintiën van elkanderen te scheiden, diende tot antwoord, dat zy nu veele Jaaren dus gescheiden waren, zonder die te kunnen hereenigen, wat men ook beproefd had: en alzo de Nederlanden niet altyd zyn vereenigd geweest, eenige gekogt zynde, zou hy die weder mogen verkoopen: worp iemand tegen, dat anderen het voorbeeld der Hollanders zouden mogen volgen, daar tegen antwoordde men, dat zulke spreeken, als zy 40 Jaaren daar voor tegen 's Konings geweld hebben gestreeden. De Koning van Spanje Vrede met de vereenigde Landen en geene Vyanden in 't Christenryk hebbende, zal veel ontzaglyker zyn dan nu.

Dit was de raad van deezen Vrede-wenscher, besluitende met bede aan de Kerk-Voogden, Edelen en Stads Overheden; de Staten uitmakende,

daar toe de hand aan te houden, of eenen beeteren raad op te geven, dat wederzydsch dus doenlyk was. 1604

Dus hebben wy, zo kort mooglyk is, de voorslaagen van drie verscheide Aanraders tot Vrede verhaald.

Kort inhoud der driederhande voorslaagen van Vrede.

De eerste, een gewillige Balling, wilde den Aards-Hertog, op bepaalde voorwaarden, door het gezag van nabuurige Koningen, instellen.

De tweede, een Roomschgezinde, wilde, om den Godsdienst te verzeekeren, de Nederlanden aan den Kroon van Vrankryk onderwerpen en de Spaansche magt over het gebergte jaagen en houden.

De derde wilde, dat de vereenigde Landen voor hunnen vrydom van den Koning van Spanje en Aards-Hertog eenen afkoop zouden doen, zoekende te betoogen, dat zulks eerlyk en voordeelig zou zyn.

Wat tegen deeze drie Vrede-zoekers zou te zeggen zyn, daar over laten wy onzen verstandigen Leezer oordeelen, goed gedagt hebbende onze Nakomelingen te doen zien den staat van deezen bloedigen Nederlandschen Oorlog, daar in zig de Landen nu in 't 40ste Jaar vinden. Hoe de voorslaagen de strydende partyen bevallen hebben, kan de Leezer afmeeten uit het geene zederd daar op gevolgd is, elk zynen zin willende hebben: want 'er ter deezer tyd Artykulen zyn uitgestrooid, zo gedrukt als geschreeven, zo wel in de gehoorzaame als in de vereenigde Landen, meest, zo men denkt, om de geneegenheid van het Volk te verneemen, en het Volk in de gehoorzaame in meer rust en hoop te doen leeven, wagtende den Vrede op het tusschenspreeken van Engeland, en om dus het verzoek van de vergadering der Staten Generaal te wederstaan. De Artykulen, welker Opsteller niet ontdekt werd, zullen wy hier verhaalen.

Oostroosche Vredes Artykulen.

1. Dat alle het geene tegen de Majesteit van Spanje

1694. Spanje en zyne Hoogheid gehandeld en voorgevallen is, zo in de regeering als in 't byzonder, zal vergeven en vergeeten zyn.

2. Dat alle voorregten, keuren, regten, herkomsten en gewoontens der Landen onverbreeklyk in hun geheel zullen onderhouden werden, zo wel in 't gemeen als byzonder.

3. Dat alle vreemde Guarnizoenen uit de Landen zullen vertrekken, blyven en gehouden werden, daar toe zyne Majesteit van Engeland helpen zal.

4. Dat alle Kasteelen zullen werden afgebrooken, ten ware sommige dienden, om het Land of de Grenzen te beschermen, zulks zal staan ten keure der Staten Generaal.

5. Zyne Hoogheid zal geene Gouverneurs der Wingewesten, Landen of Steden, geene Lieden van den geheimen Raad of der inkomsten, geene Raadsheeren, gemeene Ontfangers, Drossaarden, Slot-Voogden, Lieden van reekeningen, Regtsvorderaars, Landdrosten, Schouten, en andere Amptenaren mogen stellen, dan ingeboore Nederlanders, elk in zyn Wingewest, zo het gemeene ampten zyn, met goedvinden der Staten Generaal, en zo het byzondere zyn, der Staten van elk Wingewest.

6. Dat zyne Hoogheid in 't toekomende over Oorlog of verdere verbintenis met uitheemsche Koningen, Princen en Landen, of dergelyke hooge zaaken, niet handelen zal, zonder gelieven der Staten Generaal.

7. Dat zyne Hoogheid ook geene beveelen of eenige nieuwe gemeene of byzondere schikkingen, den burgerstaat raakende, zonder kennis en bewilliging der gemeene en byzondere Staten, zal maken.

8. Men zal op raad en tusschenkomst der Majesteit van Engeland over alle de vereenigde Wingewesten in 't openbaar toelaten den Roomschen Godsdienst, en de Hervormde zullen in hun gemoed

moed vry blyven, en niet gedwongen werden iet 1604.
tegen hun geweeten te doen.

9. Zyne Hoogheid zal elks vryheden, oude herkomsten en gewoontens, die men zal kunnen bewyzen ingebrooken, geschonden, door geweld genoomen of te niet gedaan te zyn, weder opregten en vernieuwen.

10. Zal ook in geene Steden, Sterkten of Kasteelen Guarnizoen leggen, dan met goedvinden der Staten van elk Wingewest, daar het noodig bevonden mogt werden.

11. Zal ook geen Krygsvolk te Land of te Water mogen aanneemen, dan met toestemming der Staten Generaal.

12. Zyne Hoogheids gewoone lyfwagt zullen alle Nederlanders zyn.

13. Men zal aan de Roomschen alle hunne in weezen zynde goederen wedergeven, en hen die, zonder hinder, laten bezitten.

14. Zyne Hoogheid zal geene lasten stellen, zonder bewilliging der gemeene en byzondere Staten.

15. Dat alle de penningen, die de gemeene of byzondere Staten zullen opbrengen tot afdanking van hun Krygsvolk, zullen blyven by dezelve, of de Ontfangers, die zy daar toe gesteld hebben of stellen zullen.

16. Dat ten dien einde zulke middelen, Koninglyke instellingen, en vrygeleid-gelden zullen blyven in hun geheel, en zo lang zyne Majesteit van Engeland, met bewilliging der Staten Generaal, beraamen en goed vinden zal.

17. Dat men de vaderlyke erf-goederen en Heerlykheden des Konings van Spanje in de voorsz. Wingewesten zyne Hoogheid zal laten volgen en die wedergeven.

18. Op het verzoek van een der Wingewesten, en anders, om gewigtige zaaken, zo dikwils het hun geliefd, zullen de Staten Generaal ten allen tyde mogen vergaderen, zonder daar op zyne Hoogheids bevel of verlof te verwagten.

1694. Spanje en zyne Hoogheid gehandeld en ... len is, zo in de regeering als in 't by... vergeven en vergeeten zyn.

2. Dat alle voorregten, keuren ... de... komsten en gewoontens der Lan... ., of ... elykt, in hun geheel zullen onderhou... ... en ver... in 't gemeen als byzonder.

3. Dat alle vreemde G... ...sten, Steden zullen vertrekken, ... die 'er tans den, daar toe zyne ... ...lg, by der... pen zal. ... oorsz. 5de Ar...

4. Dat alle Ka... ken, ten ware z... ...eene meerdere magt de Grenzen te ... ...rlandsche Wingewesten, ...re der Stater ... mogen vorderen, dan wyle de

5. Zyne ... de Vde heeft gehad. Wingew... ...oogheid zal den eed van trouw moe... van d... , om den voorsz. Vrede en stukken te on... Raa... ...den en doen onderhouden.

Sl... 24. De Staten Generaal zullen, ter hunne ver...ekering, zulke Sterkten en Steden in bewaaring ...ouden, als de Koning van Engeland, als Middelaar tusschen zyne Hoogheid en de Staten, zal schikken.

25. Zyne Majesteit van Engeland zal ook sweeren de eerste Overtreeders van den Vrede, die besloten zal werden, te helpen beoorlogen, tot dat dezelve zal hersteld en de vereenigde Landen in hunne verzeekerdheid zyn, daar van zyne Majesteit eene verbintenis zal maken met de Staten Generaal.

26. Dezelve zal, ter volbrenging van den Vrede, zig stellen als Borg, en bezeegelen en onderteekenen het geene besslooten zal werden.

27. Dit zullen ook, door tusschenkomst van zyne Majesteit, doen de Keizer, 's Ryks Keurvorsten en de Koning van Denemarken.

Tegen deeze Artykulen, die men dagt van des Aards-Hertogs wege te komen, is 'er in Holland,

1604.

het schynd, een boekje in druk uitgekomen, ge-
...d, trouwhartige vermaning, om niet te lui-
...naar gestrooide en verçierde Vredes Artyku-
... waarschuwing: de Maker noemd zig een
... der Nederlandsche vryheid, en zegd
...aning ontfangen te hebben en hem aan-
...n van eenen Overleeden: schoon wy
...schriften gaerne de wydloopigheid
... wy egter goed gedagt die hier
... die behelsd den staat en de ge-
... en de oorzaaken van den Oor-
...ndigheden, op dat het Nakome-
...ogt verstaan, weeten en gedagtig
...yke voor te komen, meest begrypende,
...n de Landen tot zulke Vredes Artykulen niet
...nden verstaan.

Gedrukte vermaning tegen den Vrede.

Het schynd, ô bemind Nederland! dat gy dit Jaar hard bestormd zult werden, beide met listigen valschen raad en geweld van wapenen, en dat de Heer Albertus, Aards-Hertog van Oostenryk, gelyk hy te vooren zynen staat en kleeding heeft veranderd, in de plaats van het veld-teeken des Roomschen Paus, den rooden Kardinaals rok, geverwd in 't bloed der Heiligen, den mantel van eenen Hertog van Braband omhangende, nu ook op eene andere manier zal beginnen te handelen en spreeken, en, ter opçiering van den voorn: mantel, zig met vossen-vellen zal behelpen, dewyl de leeuwenhuid hem te kort schiet: voor dit geweld, voor de huid en klauwen des Leeuws, zyt gy, buiten twyffel, onbeschroomd, derzelver uiterste reeds geproefd en manlyk afgekeerd hebbende; maar ik heb noodig geagt u voor het listige vossen-vel eenigzins te waarschuwen, als te meer te vreezen, dewyl hy u niet openbaar, maar met bedekte onderkruiping, zal aankomen: veel word 'er verspreid van des Aards-Hertogs en der Infante 's goedheid, hartgrondige geneegenheid en liefde die zy deeze Landen toedraagen, en dat gy nu al het mistrouwen uit uw

1604 hart behoord te bannen, zullende handelen, niet met eenen Spanjaard, maar met eenen gebooren Duitschen Prince; niet met eenen Koning, die ver over Zee woond, weinig van u weet, des weinig trek tot u heeft, en voor wiens overgrote magt gy billyk schroomd; maar met eenen Hertog, die by en in 't midden van u zal woonen, gelyk een Vader by zyne Kinderen; die geen Land heeft, dan dit; geene rykdommen, dan die hy uit uwe handen zal ontfangen, en daarom zyne heerschappy niet zal moeten gronden op zyne eige magt en geweld, maar op de harten en liefde der Onderdanen; die 'er zal regeeren naar de voorregten en oude vryheden des Vaderlands; die niemand in zyn geweeten zal beswaaren; kort om, die alle wonden zal geneezen en u alle voorleeden leet en elende teneenenmaal doen vergeeten. Uiterlyk zyn dit schoone woorden; maar laat u boven alles waarschuwen; dat het geene woorden van den Hertog van Braband en de Infante, maar waarlyk niet dan gemeene mans praatjes zyn, eerst bedagt en uitgestrooid door listige en kwalykgezinde, en daar na aangenoomen en verbreid door eenige gemeene en eerlyke Menschen, die, bedroogen zynde, ook andere helpen bedriegen, alleen dienende tot aanlokking, gelyk het spek op de val, om u van getrouwen raad en heilzaame vermaaningen der geenen, die uwe behoudenis zoeken, af te trekken, en u naar hunne valsche en vergiftige gesprekken te doen luisteren, wel weetende, dat, zo dra zy u tot luisteren kunnen brengen, gy in hunne strikken gevangen zult zyn, al merkt gy dan het bedrog, min of meer gelyk het voor de Muggen te laat is, als zy, vliegende naar het helder schynzel van de kaers, haare vleugels verbrand hebben: houd u verzeekerd, dat gy even zo weinig, zonder het uiterste gevaar en schaade, het oor kund leenen, als eene braave Dogter, behoudende haare eer, eenen onkuischen Boef kan te spraak staan: zulks hebt gy, met grote schaade, in

voori-

voorige Jaaren by ondervinding, die de gekken zelfs wyzer maakt, gehad, namelyk, dat 'er nooit vrede-handel ondernoomen is, of 'er zyn geheele Wingewesten of voornaame Steden tot afval bewoogen en van het lighaam gescheurd, en de vredehandel is telkens onder heerlyken schyn en met grote hoop der onnoozelen begonnen, maar ten laatsten bevonden, dat men niet voor de vryheden, veel minder voor den Godsdienst, eenige zeekerheid kon erlangen: des niet tegenstaande raaken 'er eenige, door dergelyke valsche handelingen, zo diep in, dat zy niet weder konden te rug keeren, maar in Spaansche slaverny moesten vallen, gelyk de voorbeelden van Gent, Brugge en andere in versch geheugen zyn: veel schandlyker zult gy nu van den Vyand bespot en bedroogen werden, indien gy u, door het te vooren verhaalde zoet gezang, tot luisteren laat beweegen; want aan het handelen komende, zult gy aanstonds verneemen, dat deeze uitstrooijingen niet dan straaten- en moolen-gerugten zyn; de Hertog zal verklaaren, dat zyne meening ver van daar is, en gy zult met deeze uwe ingebeelde aanbiedingen bedroogen werden, even als de tien blinden van Uilenspiegel, die hun, alleen met woorden, tien kroonen schonk; en als zy daar op tot een gelag gongen en den Waerd betaalen zouden, had ze niemand ontfangen. 1604.

Dat dit de waarheid is, kund gy klaar merken uit des Aards-Hertogs daaden, die immers meer behoorden te gelden dan ydele woorden, die hier en daar in schuiten en op waagens, zonder eenen bekenden Maker, gestrooid werden: hy heeft, voor zyn vertrek naar Spanje, in verscheide Steden den Godsdienst sterk vervolgd, en onder andere, eene jonge Dogter leevendig doen begraaven, hier door alle oorzaak van eenigen twyffel omtrend zyn gemoeds gestel, in 't stuk van den Godsdienst, wegneemende; wat hy aan Mans-persoonen deed, kon men onder dien schyn verbloemen, als of zy iets

1604 tegen hem en zyne regeering ondernoomen, verraad gestigt, of heimlyk verstand gehouden hadden. Desgelyks heeft hy, voor zyn vertrek, de vrye Stad Aken, in 's Keizers ban zynde, met daadlyke straffen helpen dwingen ter afschaffing van des Godsdiensts oeffening en verandering van der Stads Overheid. Op dezelve wys heeft de Admirant, terstond na zyn vertrek in Spanje, op zyn bevel veele Steden in 't Ryk, als Wezel, Goch en Esfen van den Godsdienst beroofd, de Predikanten verjaagd en Mispapen weder ingevoerd. Den 10den van Louwmaand, des Jaars 1599, schreef hy rond uit aan den Bisschop van Paderborn, zo de Godsdienst daar niet verbooden werd, zouden zyne Roomsche Soldaten derwaards komen, en hy kon dan de Ketters niet voor het hangen nog de andere voor het plunderen verzeekeren; klaar blykt uit zynen brief aan Juffer Sibilla, Hertogin van Kleef, gedagteekend te Nivelle, den 15den van Herfstmaand, des Jaars 1599, dat in zyne tegenwoordigheid besslooten was, om de wederspannigen van den Koning en Hertog van Kleef, dus luiden zyne woorden, te overtrekken.

Heeft nu de Aards Hertog in een vreemd gebied, daar hy niet te zeggen heeft, zulke magt gebruikt; heeft de Stad Aken, die niemand, dan het gemeene verbond des Roomschen Ryks onderworpen is, die, uit kragt van 's Ryks wetten en beveelen, daar in de Keizer, zonder 's Ryks Lidmaten, niets veranderen kan, volkoome magt heeft de beide of eenen der beide Godsdiensten te oeffenen, zodanig geweld moeten lyden, wat hoop is 'er dan, dat in Nederland, 't welk de Hertog en Infante niet als vry, maar als hunne eige erffenis, daar mede zy, naar hun genoegen, leeven mogen, de Godsdiensts vryheid zal werden toegelaten? of meend gy, dat de Hertog op zyne reis naar Spanje veranderd is? of dat hem de Paus van Romen, dien hy te Ferra de voeten gekust heeft, eenen vreedzaamen geest ingeblaazen heeft? of dat de Spaansche Geloofs-

On-

Onderzoekers en Jesuietsche raad zyn hart vermurwd hebben? in tegendeel geloof vry, dat deeze alle hem meer en meer tot bloedvergieten en onbarmhartigheid aangeprikkeld, en zyn hart, zo het te vooren van steen is geweest, tot yzer gemaakt hebben. Men zal misschien zeggen, dat hy van zynen Broeder, den Keizer, ander berigt en raad mag ontfangen hebben; maar let ook op 's Keizers werken, die de Stad Aken, welke, uit kragt van 's Ryks wetten, de beide Godsdiensten veele Jaaren vreedzaam oeffende, in den ban doed, en den Admirant, die, tegen alle reeden en billykheid, zulk een gruuwlyk geweld in 't Ryk oeffend, niet in den ban doed. Let op de verdere daden des Huis van Oostenryk, daar de Aards-Hertog Ferdinandus in Stiermarkt en Carinthiën den Godsdienst, die daar, al van de tyden van zynen Grootvader, Keizer Ferdinandus, opentlyk is toegelaten, nu onlangs met geweld verdryfd, de klagten en betuigingen van 's Lands Staten veragt en in den wind slaat, die in gevaar is van inlandschen Oorlog en zyn geheele Land te verliezen, welken nog het gezag van zynen Vader en Grootvader, nog de voorbeelden der bloedige Oorlogen in Vrankryk en Nederland, nog de nabyheid van den Turk, die aan hunne Landen paald, tot eenige matigheid en bescheidenheid in 't stuk van den Godsdienst beweegen kunnen; die niet eens wil overweegen, hoe gevaarlyk het is de Onderdanen met geweld te dwingen en te drukken in 't geene de Turk zelfden zynen toelaat, welk voorbeeld juist over een komt met het antwoord des Konings van Spanje aan den Aards-Hertog Karel van Oostenryk: want als Keizer Maximiliaan, een Vrede-lievende Prins, en geen Vervolger van den Godsdienst, maar matig in alle zyne handelingen, daarom hy ook, door het beleid van den Paus en Spanje, met het vergift nagezogt is, zynen Broeder, den voorn: Hertog Karel, naar Spanje zond, om 's Konings gemoed tot gelyke 1604.

1604. matigheid te beweegen, hem voor oogen stellende het loflyk voorbeeld van zynen Vader, Karel den Vden, die den Godsdiensts-Vrede in Duitschland had ingevoerd, en vermaande het zelve te volgen, eer de Onderdanen tot zulken wanhoop gebragt werden, dat zy hem afvielen, antwoordde hy met eene luide stem liever het Land te willen verliezen, dan den minsten inbreuk in den Roomschen Godsdienst te gedoogen. Gy weet ook, hoe hy, in 't Jaar 1579, in den vrede-handel te Keulen die van den Godsdienst, voor alle gunst en genaade, niet meer heeft willen toelaten nog belooven, dan dat hy hen niet wilde hangen of branden; maar zy zouden uit het Land trekken, en, gelyk de Jooden en doolende Heidenen, onder andere volken herberg en schuilplaats mogen zoeken; dit is tans de meening van het gansche Huis van Oostenryk; alle matigheid en bescheidenheid is met den Keizer Maximiliaan verstorven, en zyne Zoonen hebben eenen bitteren haat tegen den Godsdienst gezoogen uit de borsten van hunne Spaansche Moeder, en werden daar in gestyfd door den daaglykschen omgang met de Jesuieten. In de huwlyksche voorwaarden tusschen den Aards-Hertog en de Infante, die openbaar in Braband zyn verkogt geworden, zo dat men aan der zelver waarheid en egtheid niet kan twyffelen, is zeer kragtig bedongen, dat zy in den Godsdienst geene verandering zullen maken, op verbeurte van het Land, het welk de Koning van Spanje, in zulk een geval, daadlyk weder zal mogen aantasten, onbeschroomd en zonder eenige veinzing in 't dagligt stellende, hoe eensgezind zy in dit stuk met die van het geloofs-onderzoek van Spanje zyn en denken te blyven, zynde het tiendubbele blindheid en dolheid, dat eenige zig laten wys maken, dat de Hertog en Infante zig in den Godsdienst eenigzins zullen schikken en iet toegeven, om dat zy wanhoopen Holland en Zeeland anders Meester te werden: want de voorzegging meld, dat noodzaak-

lyk

lyk de laatste Alleenheersching in Spanje moet opgeregt werden, gelyk zy van het begin uit het Oosten naar het Westen elkanderen opgevolgd zyn, naamlyk uit Asiën naar Griekenland en van daar naar Romen, het welk de Koning en Spaansche Raad zig zo vast inbeelden, dat zy alle middelen van bylegging noodloos agten en voor zeeker houden, dat zy zonder dit over al Heeren en Meesters zullen werden, en eindlyk, in spyt van alle des Waerelds beletzelen, hunnen wil volbrengen; ja denken, dat zy door dergelyke bylegging in den Godsdienst de verstandhouding met den Paus breeken, en de hoop van de aanstaande Alleenheersching om ver stooten zouden; of hy schoon, naar den tegenwoordigen nood, zig wat schikken en in den Godsdienst toelaten wilde, zal het voor u tog niet anders zyn, dan uitstel van de galg, en alles zal gebrooken werden, zo dra de Spaansche en Jesuietsche Raad, daar aan hy zo zeer verbonden is, oordeelen zal, dat zodanige nood en tyd veranderd is, naar den ouden reegel, dat men de Ketters geene trouw nog geloof behoefd te houden, zonderling de wederspannige, die, naar het zeggen van den Spanjaard, hunnen schuldigen pligt tegen God en den Koning het eerste verbrooken hebben. En op dat niemand denke, dat deeze reegel, *den Ketters behoefd men geen geloof te houden*, eene oude en ydele spreuk zy, om de onnoozelen vervaerd te maken, lette men op het geene in onze tyden Dr. Ayala, een Spanjaard, Auditeur Generaal van het Leger des Princen van Parma, in zyn boek over de Krygs-regten, te Antwerpen by Plantyn gedrukt, schryfd, duidlyk zeggende, dat alle verbintenissen en verdragten tusschen den Prince en de gewapende Onderdanen kragtloos, niet en van geene waerde waren, en dat de Onderdanen zig daar op niet kunnen verlaten, maar wyzer zullen doen hunnen Prince en Heere, door ootmoedige smeekschriften, om vergifnis te bidden en hunne geheele zaak aan 1604.

Ff 5 zyne

1604. zyne bescheidenheid over te laten, welken Spaanschen Doctor gy zeer behoord te danken voor eene zo getrouwe, en oopenhartige waarschuwing en u daar naar te schikken; zulks niet doende, zult gy t' avond of morgen ten onregt over bedrog klaagen, want u Dr. Ayala volmondig naar waarheid kan verwyten, dat hy het u te vooren gezegd heeft, maar dat gy zynen raad veragt hebt. Om tot het gesprek weder te keeren, overleg tog, wat schoone geleegenheid 'er aan den anderen kant is, om u te bespotten en alle beloften met een gunst-bewys, onder eenen schoonen dekmantel, te vernietigen: want zo gy eenige vryheid van Godsdienst mogt verwerven, dat tog nimmer geschieden zal, zal de Hertog ras u dus aanspreeken; dewyl ik uwe geweetens heb vry gelaaten, om dat gy altyd gezegd hebt, dat God alleen daar over behoord te heerschen, bewyst my nu ten minsten gehoorzaamheid in andere waereldsche zaaken: kan hy, door uwe onvoorzigtigheid, daar toe komen, dat hy alle Amptenaars, Regters en Overheden in Steden en Landen steld, de Vestingen en Wapenen in handen krygd, en van het gansche spel Meester werd, hebt gy fraai den strik om den hals, niemand zo zot zynde, die niet merkt, dat de Hertog in weinige Jaaren, (want het is een arme Waerd, die niet een gelag borgen kan, veel beeter kunnen Princen en Koningen, die lange armen hebben, het doen) de zaaken dermaten zal bestuuren, en de Staten zo naar zynen zin weeten te schikken en onderregten, dat zy zelfs smeekschriften, ter afschaffing van den hervormden Godsdienst, zullen overgeven, zo, dat hy ook zal schynen geneegen te zyn zyn woord te houden, en de Artykulen te veranderen, niet uit zig zelven, maar op het ernstig verzoek van 's Lands Staten. Dit is van den Godsdienst, en de vryheid, die gy des aangaande te wagten hebt, als van het voornaamste en gewigtigste stuk, eerst gezegd: wat nu 's Lands vryheden aangaat, kan ik u verzeekeren, dat des Aards-
Her-

Hertogs hart en gedagten zeer verschillen van de 1604.
voorsz. uitgestrooide gerugten; om dit te bewyzen, zal ik u niet ver leiden, maar op zyne eige zaak wyzen, en zeg, indien hy van harte geneegen was zo vaderlyk te regeeren, als voorgegeven werd, en de klagten der Wingewesten in dit stuk te verbeeteren, zou hy ten minsten aan de Staten van Braband, Vlaanderen, Artoys en Henegouwen eenigen schyn daar van beginnen te toonen, die nu 20 Jaaren herwaards te vergeefsch bidden en verlangen, dat zy van de vreemde Volken mogten ontlasd, de Raad door Nederlandsche Heeren bezet, en de bedieningen aan Landzaten gegeven werden, moetende zien en dulden, dat, schoon zy het verbond van het gemeene Vaderland verlaten en zig als vuile Slaven den Spanjaarden onderworpen hebben, zy nogtans niets meer betrouwd, uit den Raad verstooten en vreemde voor hun gezet werden, welke op de Kasteelen heerschen, allerlei moedwil bedryven, en de Staten met brand en plundering dreigen, zelfs zo schandlyk, dat die op het Kasteel van Antwerpen de Burgermeesters gedwongen hebben hun ligte Vrouwen te bezorgen, hen dus tot hunne Koppelaars makende. Is dit niet eene kragtige en leevendige waarschuwing voor u, om vast te besluiten, dat de Aards-Hertog, ter liefde van u, die hy voor Ketters en Wederspanlingen scheld, geene zagtheid zal toonen, daar hy de geenen, die als gehoorzaame Onderdanen voor hem op de kniën vallen, zo weinig te wil is? ook kan hy niet anders doen, nog eenige verandering maken tot nadeel des Konings van Spanje, van wien hy de Landen ter leen ontfangen heeft, en die hy, met andere harde voorwaarden, volgens het huwlyks-beding, ter onuitspreeklyken inbreuk van de vryheid der Wingewesten, aan de Kroon van Spanje heeft verbonden en vast gemaakt, om 's Konings hulp steeds te genieten en hem weder getrouw te helpen in 't opbouwen der gevorderde Alleenheersching: want zy weeten wel, dat zulk eene Alleen-

1604. leenheersching nimmer kan werden opgeregt, zo deeze Landen van Spanje gescheiden en in vryheid blyven, en hebben daarom over veele Jaaren besloten Nederlands vryheden, het koste wat het wil, te veranderen, om, zonder beletzel van dezelve, alle de magt, middelen en bekwaamheid van het Land, zo van geld, scheepen, Havens, Vestingen, als anderzins, te misbruiken ter onderdrukking der nabuurige Landen, Duitschland, Vrankryk, Engeland en alle andere, gelyk de nieuwe geschiedenissen daadlyk getoond hebben, hoe na zy tot hun voorneemen zouden geraakt zyn, hadden zy de Nederlanden onder hunne volstrekte heerschappy gehad; hier uit kund gy met eenen begrypen, wat beuzelingen het zyn, als men u zoekt wys te maken, dat de Aards-Hertog, wegens zyne swakheid, minder te vreezen zy, en dat gy voortaan met uwen eigen Prince, en niet met den Koning van Spanje en vreemde Volken, zult handelen, en derhalven alle wantrouwen behoord af te leggen, want het zal voortaan erger zyn dan te voren; in de plaats van eenen zult gy u voor twee moeten wagten; in de plaats van eenen ver af geleegen, die men alle dingen over Zee moest schryven en in gewigtige zaaken zyn besluit verwagten, zal u deeze Aards-Hertog geduurig met den strik boven het hoofd zyn, en trekken het net toe, zo dra hy geleegenheid ziet: door 's Konings ver afzyn en het wagten op zyn besluit hebben wy dikwils zyn voornemen belet en in den asch zien vallen; maar deeze, die altyd by het gaaren zitten, u op de vingers zien en op alle geleegenheden loeren en luisteren zal, zal, tot uw elendig verderf, zynen slag zeeker kunnen neemen. Veel minder nog behoord gy u te laten misleiden door ydele woorden, dat de Aards-Hertog van Duitschen afkomst en geen Spanjaard zy; want een Spaanschgezind Duitscher, van eene Spaansche Moeder in Spanje gebooren, in de school van het Spaansche Geloofsonderzoek opgekweekt, met den Koning van Spanje

zo ſterk verbonden, naar 's Paus veld-teeken nog riekende, alle nagten eene Spaanſche hovaerdige Vrouw, niet minder boos, als haar Heer Vader was, in zyne armen hebbende, en van dezelve, mitsgaders van den Jeſuiterſchen Raad aangeprikkeld werdende, hebt gy minder genaade, beleefdheid en mededoogen over uwen elendigen ſtaat te wagten; dan van eenen gebooren Spanjaard. Nu zult gy my vraagen, wat uitkomst dan? zullen wy eeuwig wantrouwen? zal de Oorlog nimmer eindigen? zullen wy alle hoop van eenen heilzaamen Vrede afleggen? ik antwoorde hier op, dat de Onderdanen veel geweld en ongelyk van hunne Princen moeten verdraagen, eer zy tegen hen opſtaan, niet alleen gemoeds-halve, dewyl God hen daar onder geſteld heeft, om ook ongeloovige en onregtvaerdige Overheden gehoorzaam te zyn en voor hun te bidden; maar ook wegens andere waereldſche inzigten, en dat inlandſche Oorlogen en Wapenen der Onderdanen tegen hunnen Prince, ſchoon regtvaerdig en wettig, dikwils meer kwaad en onheil werken, dan des Princen wreedheid, die men daar door hoopt te ontgaan, en mogen wel vergeleeken werden by eenige geneesmiddelen, die, de eene ziekte verdryvende, eene ergere verwekken, dikwils ook den kranken in leevens-gevaar brengen; daarom zy ook vermeeden moeten werden, zo lang 'er eenig ander middel is; maar wanneer de Onderdanen met alle geduld niets kunnen winnen, en de wreedheid zo ver gaat, dat alle Godlyke en Waereldlyke regten toelaten verdere gehoorzaamheid te weigeren, gelyk gy u, met alle mooglyke en menschlyke middelen, met drukken, dulden, bidden, karmen en ootmoedige ſmeekſchriften tot het uiterſte gekweeten, en niet voor den hoogſten nood den Wreedaard verlaten hebt, toen hy, in de plaats van uwe ſmeekſchriften beleefd te beantwoorden, uwe Gezanten vermoordde, Steden en Landen met Spaanſche Beuls vervulde, zyne gedane eeden en 1604.

1604. Artykulen van huldiging brak, met koppen, hangen en branden voortvoer, zynen stoel boven God stellen en over de geweetens der Menschen heerschen wilde, dan is 'er, zeg ik, voor de afgescheide Onderdanen geen andere raad, dan zo manlyk voor de vryheid te vegten, als zy te vooren waren in 't lyden, en zig te wapenen met een gestaadig en behoorlyk wantrouwen tegen de listen en schoone woorden van den verlaten Wreedaard: de aangeboore vyandschap tusschen de Kat en Muis kan niet onverzoenlyker zyn, dan de ingewortelde haat en toorn van eene grote Mogenheid tegen zyne Onderdanen, van welke hy denkt veragt en verstooten te zyn. Geene voorbeelden zult gy in oude of nieuwe Geschiedenissen vinden, daar niet de eens afgevalle Onderdanen of manlyk hunne vryheid beschermd hebben, of in grote slaverny en elende gevallen zyn; de middelwegen van verzoening en wederaanneming des voorigen staats hebben nooit wel gelukt, of de Landschappen moesten zo sterk en vermogende zyn, dat zy in staat waren ten allen tyde het gebrooke verdrag zelfs te handhaaven en nieuwen inbreuk te beletten. Zommige zeggen, daar was egter nooit Oorlog, of 'er kwam eindlyk Vrede, en de vyandschappen kunnen niet eeuwig duuren: ik beken, dat zulks waar is, en bedoel u, door mynen raad, tot eenen duurzamen en verzeekerden Vrede te leiden, want men verkrygd den Vrede door verdrag of overwinning: Mogenheden en Princen mogen zig met beide behelpen, en, de overwinning verlooren zynde, verdrag zoeken; zy kunnen zig daar op betrouwen, zynde gewoonlyk gescheiden door hooge bergen of diepe zeën, zo dat de een den anderen niet ligt kan overvallen; elk heeft zyne eige regeering, en houd zyn eigen swaerd en voordeel in de hand, om, zo dra hy bedrog merkt, zyn eigen waarborg te zyn; maar tusschen u en den verzoenden Vyand is geen scheidsmuur: gy moet uw hoofd in zynen schoot leggen, alle

uwe

uwe wapenen, voordeel en regeering overgeven, 1604
en behoud in 't geheel geen middel van verweering of troost, dan de bescheidenheid en barmhartigheid van uwen dood-vyand, dat, in zulk een geval, gevaarlyk is te beproeven; des u onvermydlyk is den Vrede door overwinning te zoeken, en te besluiten manlyk te willen sterven, of overwinning te bevegten. Het derde middel, de wederaanneming van eenen regtmatig verlaten en afgesvooren Heer, is veele Landen en Volken kwalyk bekomen; daar van de voorbeelden te melden, zou hier te lang zyn: maar door het middel van volharding in de wapenen, dat eenige met wysheid verkoozen hebben, zyn zy ten laatsten tot den gewenschten Vrede en rust gemaakt, daar van ik alleen eenige weinige voorbeelden, aan een ieder bekend en versch in 't geheugen, zal verhaalen.

De Switschers, door dit zelve Huis van Oostenryk wreed gehandeld zynde, wilden nooit weder daar onder treeden, maar verkreegen, door standvastigheid, hunne vryheid, daar in men hen nog hedendaagsch loflyk ziet bloejen, zonder dat hunne Oorlog daarom eeuwig geduurd heeft; maar de almagtige God heeft, door zyne wonderlyke voorzienigheid, de zaaken zo geschikt, dat het Huis van Oostenryk zelfs van de onregtvaerdige wapenen heeft opgehouden, en, na verloop van tyden, de hulp en vriendschap der Switschers noodig had, en zulks na 100 Jaaren oorlogen, en dikwils gemaakt bestand, dat het Huis van Oostenryk altyd gebrooken heeft: ten laatsten heeft Hertog Sigismundus, met toelating van hunne volkome vryheid, met hen eenen eeuwigen Vrede gemaakt, welken de beide Keizers, Maximiliaan de I^ste^ en Karel de V^de^, bekragtigd hebben, en genooten getrouwe hulp en bystand van de Switschers in de Italiaansche Oorlogen. Die van Denemarken lieten zig niet beweegen hunnen verjaagden Koning Christiern weder aan te nemen, wat ook zyn Swager, Karel de V^de^,

1604 en andere, door wapenen of vriendschap, daarom deeden. Nog de Switschers, nog de Denemarkers, hadden zo wigtige, wettige en gegronde reedenen van verklaaring gehad, nog het honderdste deel der wreedheid ondergaan; nog zo veel geduld geoeffend, dan de Nederlanders; maar het voorbeeld der Machabeërs komt met u, om het stuk van Godsdienst, meest over een; gelyk deeze het afgeworpe jok van Antiochus nooit weder aangenomen, maar de wapenen gevoerd hebben, tot dat het de Wreedaard zelfs moede werd, en hen in Vrede liet zitten, dus hebt gy ook, door manlyke volharding in den Oorlog, voorspoed en zeegen van den almagtigen God te wagten, die u dus lang wonderbaar heeft geholpen en bygestaan, en u verder zal helpen en bystaan, om dat gy gedwongen werd te stryden, niet alleen voor uwe oude, loflyke en goede vryheid, maar ook voor zyne eer en Kerk.

Laten nu alle verstandigen nagaan, of de tegenwoordige gesteldheid van zaaken in 't Christenryk niet zo is, dat er grote hoop is, dat de Koning van Spanje en Aards-Hertog, door uwe standvastigheid, eindlyk zullen moeten erkennen den kwaaden raad, dien zy gevolgd hebben, en verdriet krygen in deezen schaadlyken Oorlog, die is de kanker van hunne schatten; het verzuim van veele andere schoone geleegenheden en veroveringen; de zorg en het gevaar voor veele van hunne Landen en Koningryken; en dus zullen zy beeteren raad volgen; gelyk hunne Voorzaten omtrend de Switschers verstandig gedaan hebben, latende de Nederlanden ongestoord by hunne vryheid en Godsdienst, en gebruik makende van derzelver vriendschap en handreiking in andere zaaken; die hun tienmaal meer voordeel kunnen toebrengen, daar toe alle de Spaansche Volken, die aan de Zee woonen, wegens de noodzaaklykheid van de koopmanschap en onderlingen handel, sterk zullen aanraaden, en, uwe standvastigheid nog eenige Jaaren ziende, door oetmoedige

smeek-

smeekschriften den Koning beweegen, gemerkt zy 1604.
zonder twyffel meer ontriefd zyn door het verbod van de zeevaard; dan de Nederlanden, anders zou de voorgaande Koning die, in 't midden van den Oorlog, niet zo veele Jaaren by oogluiking gedoogd hebben.

Dit is het eenige middel, om tot verzeekerden Vrede en rust te komen; alle andere middelen van verdrag zyn veelvuldig met zorg en agterdenken vermengd: de gemeene aard der Menschen duld niet, dat, na eene gedaane scheiding en affweering des Konings, gy op hem, of hy op u, volkoomen betrouwd: al laat gy u, door uwen goeden aard en aangeboore openhartigheid, overpraaten, om alle wantrouwen, daar toe nogtans de swakste altyd de meeste oorzaak hebben, af te leggen, en, volgens uwe harts-gesteldheid, van eenen anderen te oordeelen, hoopende, dat men u met gelyke rondborstigheid en opregtheid zal ontmoeten, is 'er tog niets zeekerder, dan dat nimmer de Koning en Aards-Hertog het wantrouwen zullen verliezen, dat niemand beeter weet, dan hunne eige Raadgevers, die zo veel preediken van het wantrouwen af te leggen: want zy zullen altyd hunne Heeren herinneren, wat gy eens gedaan hebt, en voeden die gedagten in hen, dat gy zulks ter eeniger tyd weder doen zult, hen daarom raadende, by voorvallende geleegenheden, uwe vleugelen zo te korten, en u te breidelen, dat zy daar tegen mogen verzeekerd zyn en blyven. Geenerhande borgtogt kan u van deeze billyke en op natuurlyke reedenen gegronde zorg ontdoen. Stel eens, dat de Keizer, Paus, Koningen van Vrankryk en Engeland, en andere, voor het onverbreeklyk houden van deeze Artykulen zig verbonden, wat zal het u baaten? gy moet tog uw hoofd in uwes verzoenden Vyands schoot leggen, en onder zyne genaade en ongenaade leeven: als gy gehangen en onderdrukt werd, en geene magt hebt u zelven te helpen, wie van de Borgen zal u aanneemen? voor wat Regter zult

1604. gy uwe zaaken bepleiten? wie zal over den Schuldenaar of de Borgen straf oeffenen? gy meend misschien, als de Paus de handeling bekragtigd en zyn zeegel daar aan hangd, met verklaaring, dat de oude reegel, dat men den Ketters geene trouw behoefd te houden, in dit geval geene plaats kan hebben, dat gy dan wel verzeekerd zyt; maar schoon zulks de tegenwoordige Paus deed, wie zal u verzeekeren, dat zyn Opvolger van het zelve gevoelen zal zyn? kan hy niet zeggen, myn Voorzaat heeft gedwaald, ik heb magt, om alles, wat tegen den Roomschen Godsdienst gedaan is, als onbondig en kragtloos, te breeken, het zy herkomen van wie het wil? stel nog al eens dat de volgende Pauzen het niet zeiden, kan de Koning van Spanje zelfs niet in die gedagten raaken, dat hy, als een vrymagtig Alleenheerscher, die geenen Over-Regter kend, zig, om wigtige reedenen, van zyne verbintenisfen kan ontslaan, naar den bovengemelden reegel van D^r. Ayala, gelyk, voor weinige Jaaren, de voorige Koning alle verbintenisfen met de Italiaansche Kooplieden gebrooken en herroepen heeft: dus vind gy over al, waar gy u keerd, strikken. Betreffende de borgtogt van Mogenheden, 't is zotheid te denken, dat eenige Borgen, uwenthalven, eenen Oorlog zullen aandoen; niemand hinkt van eens anders zeer; de kosten en moeiten van den Oorlog zyn zo groot, dat niemand, uit liefde tot en ten voordeel van vreemden die wil aanvaerden; men schroomd zelfs daar in te treeden, om zyn eigen leed te wreeken. Let eens op de Artykulen van den Vrede, in 't Jaar 1598 tusschen de Koningen van Vrankryk en Spanje gemaakt; hebben niet de Spaanschen, door het inneemen der Ryks-Steden, overvalling der Kleefsche en andere nabuurige Landen, rooven, plunderen, en duizenderlei moedwilligheden, in dezelve grooven inbreuk gemaakt? nogtans wil Vrankryk, om dier Landen wil, geenen nieuwen Oorlog beginnen. Zie op het voorbeeld der overleede Koningin van Engeland,

land, hooglofflyker gedagtenis, hoe, schoon de 1604.
Koning van Spanje haar haare kroon, lyf en leeven, met geweld, verraad, vergif, en meenigerlei andere onderneemingen, getragt heeft, zy nogtans altyd ongeneegen is geweest den zelven regt met eenen beleedigenden Oorlog aan te tasten, maar met bescherming van haar zelve te vreden was, daar zy, door uwe hulp, met halve kosten haaren staat had kunnen verzeekeren: wat hebt gy dan te hoopen, dat de tegenwoordige Koning van Engeland, als gy onderdrukt zyt, en de kosten op hem alleen zouden vallen, uw leed zal willen wreeken? Van den Keizer behoefd men niet te spreeken, om dat niemand zo dwaas is, die niet meer partyschap dan troost van hem verwagt; maar gy zegd, de Keizer en Duitsche Vorsten, ja het gansche Roomsche Ryk, doen hunnen dienst van zelfs aanbieden; willen onze zaaken aanneemen, en als Middelaars ons aan goede voorwaarden van Vrede helpen: zullen wy wantrouwen aan Vyanden en Vrienden, en geener Menschen raad hooren? ik antwoorde, dat gy meer dan te veel reedenen hebt, om alles, wat van den Keizer komd, verdagt te houden, niet alleen om de naaste bloedverwantschap met den Koning en Aards-Hertog, maar ook om zyne eige handelwys tegen die van den Godsdienst te Aken, en zelfs tegen zyne eige Onderdanen in Boheemen, Hongaryen, Oostenryk, Silesiën, en andere van zyne Landen, hebbende den Admirant door de vingeren gezien en de onderdrukte Ryks Onderdanen troostloos verlaaten. En belangende het Roomsche Ryk en des Ryks Vorsten, schoon sommige wel te betrouwen zyn, zo hangen tog veele van hen van den Paus, en gevolglyk van Spanje, af. In 't Jaar 1598 hebt gy gezien, wat slegte verstandhouding onder hen is, hunne lafheid in 't bystaan en troosten van hunne onderdrukte Ledematen, en slegte beleid van hunne zaaken, door de veelheid en verscheidenheid van Hoofden: en zy alle zoeken, door hunne gezantschappen en vermaaningen tot Vrede,

 niet

1604. niet zo zeer der Nederlanden, als hun eigen voordeel en heil, zig verbeeldende by den Nederlandschen Oorlog eenige schaade te lyden, en in nog veel groter te kunnen vallen, en daarom tragten zy dien te dempen, het ga met uwen Godsdienst en vryheden zo het wil. De Artykulen gebrooken werdende, zullen zy veel minder voor u doen, als zy voor hunne Bondgenooten en Medeleden des Ryks gedaan hebben, weinig ter harte neemende het groot gevaar, dat hun genaakt, zo dra Nederland, dat God verhoede, zou onderdrukt zyn: en eenige, die het verstaan, zullen nimmer helpen raaden, dat gy u aan Spanje onderwerpt, maar u danken, dat gy hun Bolwerk blyft, en het spits voor hun afbyt. Op de ooverige Mogenheden in de Christenheid is, wegens hunne swakheid, ook geenen staat te maaken. Daarom, ô geliefd Nederland, help u zelven, zo helpt u God! laat u door geene listige geveinsde woorden bedriegen, nu gy dus lang onoverwinlyk met wapenen gebleeven zyt! betrouw u niet op Menschen, maar op de gereggtigheid van uwe zaak en Gods gewisse hulp, die u, byna 37 Jaaren, door wonderlyke veranderingen, in schriklyk gevaar en uitersten nood, behouden, gered, en tot den tegenwoordigen voorspoed door zyne hand geleid heeft, en verder leiden zal, zo gy zyn woord vasthoud, en, gelyk de Wyzen uit het Oosten, zyne leidstar volgen wilt. Denk dikwils te rug, u het voorleede voor oogen stellende, daar zult gy de weldaden, die God u beweezen heeft, als in eenen spiegel leeren kennen: waren de eerste beginzelen van deeze beroertens niet zeldzaam? in 't Jaar 1566 ontbrandde zulk een yver by de Hoofden des Lands, om des Vaderlands vryheid te beschermen, en zig daar toe te verbinden, 'er was zulk een toeloop van het gemeene volk by duizenden in alle Steden, en de haat tegen het Spaansche geloofs-onderzoek was zo gemeen, dat de gansche Christenheid daar van wist te spreeken, en oordeelde, dat niets eenen zo geweldigen stroom

kon beletten; maar Gods voorzienigheid wilde uwe 1604.
bestendigheid beproeven, en verdreef al dit groot aanzien en deeze hoop, door het listig beleid van eene Vrouw en te grote gerugten van Duc d'Alva's overkomst: het verbond der Heeren scheurde, en de Gemeente vlugtte of verborg zig, zo dat Duc d'Alva, met eene hand vol Soldaten, tegen de overgrote meenigte van Ingezeetenen gereekend, aankomende, zonder tegenstand zynen wil volbrengd, houd koppen af, hangd op, verdrinkt, bouwd Kasteelen, en band eenige voornaame Hoofden; andere hielpen zyne wreedheid sterken; niemand dorst 'er tegen kikken of eene hand uitsteeken, als of zy gebonden of betooverd waren, en dus was 'er nu veel minder hoop van verlossing, dan in 't begin vrees van belet, en nu veel meer wanhoop, dan in 't begin vuurigheid en blydschap. De Prins van Orange bragt, met hulp van zyne Verwanten in Duitschland en wat onderstand der Ballingen, tweemalen eenen goeden hoop Ruitery en Voetvolk te been, welke men onbeschroomd tegen de Turken had mogen zenden, trekt over de Maas, komt in 't hart van het Land en gaf wat nieuwe hoop; maar zyne magt, daar op uwe hoop gesteld was, verging als een vuur van stroo: Duc d'Alva's wreedheid werd, byzonder na den eersten togt, eer versterkt als gekrenkt; en in den tweeden, die deels op de hulp en gunst van Vrankryk ondernoomen was, vald die schielyk af en vermoord die van den Godsdienst. Dus zag de Prins, dat hy geleund had op eenen rietstok, die hem niet alleen ontviel, maar ook de hand doorboorde. Hy werd van het Duitsche Krygsvolk verlaaten, en dus verdween nu alle hoop; maar toen aan 's Menschen zyde alles hooploos was, verscheen u God met zynen troost, ontsteekende de harten in Holland en Zeeland met eenen nieuwen yver, om den Prince van Orange te ontfangen en tegen Duc d'Alva op te staan, tot verwondering van alle Waereld-wyzen, die het voor dolheid reekenden, dat Koop-

 lie-

1604. lieden, Schippers, Visschers, en een Volk, dat aan elk, wegens hunnen langduurigen Vrede, zo ongeoeffend in wapenen en onbekwaam ten Oorlog scheen, als eene Koe om te dansfen, en welke Duc d'Alva zelfs zo gering agtte, dat het hem noodloos dagt hunne Steden met Guarnizoenen te verzeekeren, zulk een stout werk dorsten beginnen tegen de magt van zulk eenen Koning, tegen den beroemdsten Veld-Overften, en tegen zyne oude geoeffende Krygslieden, onder welke alle de andere Wingewesten, die den meesten Adel hadden, en in den Franschen Oorlog geoeffend waren, bukten en voor dezelve beefden, hebbende boven dien geen steunzel, dan op eenen Prince, die uit het veld had moeten wyken, van zyn eigen Krygsvolk verlaaten en by alle Steden van Braband, Vlaanderen en elders buitengekeerd was, en, dat het meeste is, die zelfs zyne swakheid erkende, en, om hen niet te bedriegen, veele Steden uitdruklyk waarschuwde hunnen yver wat te maatigen en zo niet te haasten, maar eerst voorraad van geld, leeftogt, krygstuig, en andere noodwendigheden, te verzorgen, Steden te vestigen, en daar na zig te openbaaren, hen ook mitsdien ontbiedende, zy mogten met geweld overvallen werden, eer hy hun hulp van Krygsvolk kon zenden: wie kan dit anders, dan voor een werk van God houden, die niet helpt, als het by den Mensch 't waarschynlykste is, maar in tegendeel, als zy den moed opgeven, op dat men het zyne hand alleen toeschryve, en hem te meer danke en pryze? Alle byzondere gevallen, daar in de almagtige God, geduurende den Hollandschen Oorlog, blykbaar zyne hulp heeft beweezen, als toen Hy, na het verlies van Haarlem, zo wel te pas den Geest van oneenigheid in 't Spaansche Leger zond, tot dat de swakke Stad Alkmaar wat adem schepte, en zig ter verweering kon stellen; toen Hy het ontzet van Leyden wonderlyk bevorderde; toen Hy, door eenen korten dooi, de Oorlogs-scheepen in de Zuid-Zee bevroozen, verloste, en terstond na

hunne

hunne aankomst in vryheid te Hoorn, die weder in 1604.
't water floot; dit, zeg ik, en andere wonderen, ga ik, kortheids halve, voorby: het wonder is groot genoeg, dat dit weerloos, ongewapend, en tot den Oorlog zo weinig geschikt Volk, als 'er een onder de Zon is, zonder hulp van andere Mogenheden, het 4 Jaaren hebben kunnen uithouden tegen het overgrote geweld van eenen Heerscher, die eens zo ryk van geld was, als de grote Turk, en met zulk eenen bitteren haat en toorn tegen dit kleine Landje ontstooken was, dat hy zyn groot voordeel op den Turk, dat hem de overwinning van Don Johan 's Jaars te vooren gegeven had, niet agtervolgde, maar verzuimde, om te gemaklyker zyn bloeddorstig hart aan die van Holland en Zeeland te mogen koelen, zynde daarom in stilstand met den Turk, en onderhoudende den Vrede met zyne Nabuuren, om hier alle zyne schatten te kunnen gebruiken; hebbende ook een zo goed en sterk Leger van eene meenigte oude en geoeffende Soldaten, uit verscheide Volken, Spanjaarden, Duitschers en Italianen, en de ervaarenste Krygs-Overstens, met overvloed van Geschut, Krygstuig, leeftogt, en wat men ter dier tyd in Europa had kunnen te zamen brengen. In deeze 4 Jaaren zag men, door het gestaadig aanwasfend Koninglyk geweld, en de ongelykheid der partyen, die in geenen Oorlog ooit groter was, veele Steden en Vestingen elendig vergaan en inneemen, zonder beswyken der ooverige in haare standvastigheid: dus ook, dat die van Holland en Zeeland moed genoeg behielden, om den Vrede te Breda, daar in den Vaderlanders aangebooden werd hun goed te mogen verkoopen, en elders, buiten 's Konings Landen, verblyf te zoeken, af te slaan, latende het op het uiterste aankomen, en liever willende zig in hun Vaderland dood vegten, dan veragtlyk in vreemde Landen te gaan doolen; maar als zig de Vyand, na het veroveren van Zierixzee, lieв

1604. voorstaan den voet op hunnen nek en de overwinning in zyne hand te hebben; als de een Nabuur hen beklaagde en de ander hen bespotte, meenende, zy zouden nu de straf voor hunne zotheid moeten boeten; kort om, wanneer alle Waereld-wyzen dagten, dat Gods hulp het verste van hen was, was die het naaste by hen, God het zo schikkende, dat andere Wingewesten, die onder 's Konings genaade en bescherming scheenen te zitten, onverduldiger zyn geworden in 't verdraagen van den overlast der Soldaten van hunne Vrienden, dan Holland en Zeeland in 't ontfangen der bloedige slaagen en wonden van hunne Dood-vyanden, gebruikende een middel ter verlossing, daar aan de kloekste en scherpzinnigste nooit gedagt hadden, naamlyk, dat ook de Klooster- en Kerk-Voogden, met anderen, die dus lang den Vyand geholpen en gesterkt hadden in 't onderdrukken van den Godsdienst en de vryheid in Holland en Zeeland, nu in tegendeel die ontzetten en uit den nood helpen, met hen het verbond te Gent maakende, daar van zy, op dat weder uwe oogen van hulp der Menschen werden afgetrokken en op God gevestigd, weder afvielen, en zommige niet langer volstandig bleeven, dan tot dat de Vaderlanders en die van den Godsdienst met het hoofd boven water gekomen waren en adem geschept hadden; daar na hebt gy andere vreemde hulpen gezogt, en, hoe groter die uiterlyk scheenen, hoe harderen stoot zy uwen staat gegeven hebben; zommige deeden het schip kraaken, andere het byna zinken. De toegeneegenheid der loflyke Koningin van Engeland hebt gy altyd zeer te danken, hoewel eenige van haare Dienaars uwen staat lang in grote verwarring stelden; de beste, zeekerste en bestendigste hulp hebt gy altyd by u zelven, maar voor al by God, die u nog nooit bedroogen heeft, moeten zoeken: hoe kund gy sterker bewys van zyn vaderlyk opzigt en zorg voor uwe behoudenis hebben, dan dat Hy u, niet alleen tegen

gen al het geweld des uiterlyken Vyands, maar 1604
ook tegen zo veele inwendige listen, aanslaagen en verraad, boven alle menschlyk vermoeden, beschermd heeft: uwe eige Voorstanders en Gouverneurs zogten u in den strik te brengen; de Graaf van Rennenbergh in Vriesland en Over-Ysfel, de Graaf van den Bergh in Gelderland en 't Graafschap Zutphen, de Prins van Chimay in Vlaanderen: de voornaamste, die gy, in 't Jaar 1597, naar Keulen gezonden had, als de Hertog van Aarschot, de Heer van Grobbendonk en Abt van Marolle, raadden meer voor den Vyand, als voor het Vaderland, en poogden u over te leeveren; maar God heeft allen hunnen voorbedagten, en, zo zy meenden, zeer wel ingerigten raad, door zyne magtige hand van u geweerd, en, gelyk Achitophels wysheid, verydeld. Is het voor 's Menschen verstand niet onbegryplyk, dat zo veel verlies van Steden, verraad, tegenspoed in 't slagten te veld, als op de Hardenbergsche Heide, te Northorn op de Bourtange, by Lochem, op den Kouwensteynschen Dyk, te Amerongen, te Boxum en elders, het verlies der magtigste Steden van het Land, die, deels door geweld en honger gedwongen, deels vrywillig, van u afgevallen zyn, uwe zaaken niet ter neder wierpen, nog die des Vyands verbeeterden? gy zyt door de nederlaag en schaade wakkerder, kloekmoediger en voorzigtiger geworden: uw verlies is u tot voordeel en uwes Vyands overwinningen hem tot schaade gekeerd: door zyne overwinningen zyn in een oogenblik de volk- en neering-ryke Steden en Wingewesten arm, verwoest, en van volk en neering ontbloot geworden; de uwe hebben, in 't midden van allen tegenspoed, toegenoomen; Dorpen zyn Steden, en onvaste Steden onwinlyk gemaakt: die te vooren groot en sterk waren, hebt gy nog moeten vergroten, zynde te klein voor den toeloop van Volk: geduurende den Oorlog hebt gy jaarlyksch ontelbaare Oorlogs-scheepen getimmerd, Ge-

1604. schut gegooten, allen voorraad van wapenen en allerhande Krygs-behoeftens verzorgd; maar boven alles hebt gy de uitwerking der middelen, die u God verleend heeft, regt leeren kennen en gebruiken, en hebt uwe schattingen in goeden gang en orde gebragt: God toond u neering in vreemde Landen, die gy te vooren niet kende, en zeegend die jaarlyksch meer, tot spyt en nadeel der Koningryken in Spanje en verwondering van alle Volken, die zien, dat God allengs den Koning en geheel Spanje de neering onttrekt en u toezend, en u zulk eene magt ter Zee verleend, dat gy hem zelfs in Spanje en elders kund aantasten: in tegendeel zien zy, dat alle des Konings zaaken te rug gaan; dat de kanker en vloek in zyne schatten gekomen is; dat hy, niet tegenstaande alle het geld van Indiën, zyne Kooplieden heeft moeten bedriegen en zyne verbintenissen herroepen; en dat hy geduurig met muiteryen van onbetaalde Soldaten gekweld is: het blykt hun klaar, dat zyne agting en naam dus lang groter is geweest, dan zyne magt; dat hy dulden moet, dat gy hem in zyn Land en Havens trotzeerd; en dat hy, in de plaats van anderen te verschrikken, nu zelfs vreezen moet. Hy moet, voorwaar! blind, verstokt van hart, en Gode ondankbaar zyn, die, uit deeze wonderen, niet erkend zynen vaderlyken zeegen over u, en zynen toorn en ongenoegen over 's Konings huis, dat de eer, magt en hoogheid, daar in het van God gesteld is, niet erkend; maar die misbruikt tot uitroejing van zyn woord en Kerken, ter verwekking van alle onrust in 't Christendom, en tot overvalling van vreemde Landen, daar op zy geen regt hadden, hebbende meer bloed van Christenen vergooten als Nero, Diocletiaan, Maximiliaan, en andere Wreedaards, die na Christus geboorte geleefd hebben, daar over God regtvaardig vergramd is en blyken doed den scepter weder van hem te willen neemen, en dit huis, dat Hy nu 300 Jaaren

heeft

heeft verhoogd, om hunne ondankbaarheid te verneederen. 1604.

Daarom, ô Nederland! dewyl gy, door Gods hulp en uwe manlyke dapperheid, zo veele Jaaren uwe ziels en lighaams vryheid beschermd, daar aan zo veel goed en bloed ten koste gelegd, en uwen naam en roem door de gansche Waereld bekend gemaakt hebt, beswyk in 't einde van uwen arbeid niet, nu de grootste nood en gevaar voorby, en 't geene nog over is, onder Gods hulp, gering is; nu gy van Jaar tot Jaar uwe Vyanden ziet daalen, in magt en rykdom verminderen, en derzelver ondergang genaaken: gy hebt beleefd het einde van Philips den II^den, die, met alle zyne schatten, kloeken raad, groot aanzien, gezag, ondervinding en geduurigen halstarrigen arbeid van 30 Jaaren tegen u, meer heeft verlooren dan gewonnen: 'er is veel meer hoop, dat gy, door Gods genaade, de zaak tot uwe eer zult uitvoeren tegen zynen Zoon, wiens raad, aanzien en ondervinding by die van zynen Vader niet te vergelyken is; die de schatten uitgeput en het vertrouwen verswakt vind; diens tollen en inkomsten, door het sluiten van den koophandel, en uwe gelukkige nieuwe vaarten, verminderen, en de kosten vermeerderen, om dat hy geduurig te Water en te Land, op de kusten van Spanje en zyne andere Ryken, tegen u moet gewapend zyn, en verder ook op zyne eige bescherming denken, daar de Vader alleen dagt op u te drukken. Laat u, gelyk gy in 't begin door de Princes van Parma bedroogen zyt, nu op het einde niet weder bedriegen door eene Vrouw, die geene wapenen heeft, om u te beschaadigen, dan list en bedrog; want al wilde de Koning, haar Broeder, hy kan tog, om de gemelde reedenen, haar met geene grote schatten ontzetten; veel minder zal zy die trekken kunnen van de uitgeputte en neeringlooze Wingewesten, die wel haast de hoovaerdige Regeering, met het vreemde Krygsvolk en Kasteelen,

1604 len, zullen moede werden en naar verandering haaken: het verdriete u niet nog eenen korten tyd uwe milde schattingen aan te houden, want de vryheid, die daar voor gekogt werd, is onwaerdeerbaar. Gy kund het ligt tegen de Infante uithouden, dewyl u een gulden zo ver strekt, als haar drie. Gy hebt niet te doen met Duc d'Alva, Don Johan, nog Prince van Parma, wier kloek beleid, ervaarenheid in den Oorlog, voorspoed en geluk te dugten was, en die gy nogtans voorspoedig hebt afgekeerd; maar met Vrouwen, jonge onervaare Lieden, die verleegen en buiten raad zyn, en met Kardinaalen, die in Papen-rokken en niet in wapenen opgevoed zyn, en die meer met Jesuieten en Onderzoekers van het geloof, dan met Kapitainen en Krygslieden hebben verkeerd, onder wier Regeering gy reeds daadlyk kund bespeuren de merklyke verandering in 's Vyands Krygs-orde en raad, en gevolglyk in den voortgang van zyne zaaken: daar tegen zyt gy van God gezeegend met zulk eenen Veld-Overften, als gy nog nooit gehad hebt; hoedanigen het Roomsche Ryk tegen den Turk begeerd, en de Koning van Spanje, met zyne schatten, al waren die tienmaal groter, niet kan brengen. Gy hebt de gunst van alle nabuurige Princen en Mogenheden, *die*, schoon zy u niet met wapenen helpen, uwen voorspoed wenschen, wegens de vrees, die zy voor Spanje's opgeblaazenheid en heerschzugt draagen, zo dat alle het voordeel aan uwe zyde is. 's Vyands Gewesten staan voor u oopen, en de uwe zyn voor hem gesllooten door het waterryk Land en de sterke Steden: zyne Havens in Spanje, Indiën, Brasiliën en Amerika zyn u bekend en ligt te bezeilen, zo dat gy daar op aanslaagen maaken kund, als het u geliefd; maar hy heeft ondervonden, dat uwe Havens en Zee-Steden voor zyne Vlooten niet te zorgen hebben. Uwe zeevaard, geld-middelen, krygskunde, en gezag zyn gegroeid, de zyne verminderd: uwe zaak werd langs hoe gunstiger, de

zyne

zyne van Jaar tot Jaar meer gehaat, om dat hy den eenen voor den anderen na beleedigd, gelyk hy, voor weinige Jaaren, in 't Roomsche Ryk gedaan heeft. Boven alles hebt gy u te betrouwen op de regtvaerdigheid van uwe zaak en de gunst van God, die u voor deezen meenigmalen uit groteren nood gered heeft, en dien gy, behalven den spot en schande der gansche Waereld en het verwyt van uw Nakroost, zult vertoornen en zynen zeegen van u keeren, zo gy, buiten nood, om het geld te spaaren, en om meer ingebeelde rust en gemak, zyne weldaaden vergeet, Hem mistrouwd, en zyn woord en den waaren Godsdienst verlaat, gelyk de Gergezenen, om hunne Swynen, Jesus Christus deeden vertrekken.; want zo weinig God en Belial te zamen stemmen, zo weinig kund gy den waaren Godsdienst, en den Vrede met den Koning van Spanje, den Aards-Hertog, en de Infante, die ik alle gelyk stel, ter deezer tyd verkrygen; maar door een manlyk besluit en aanhouding der wapenen blyfd gy van den Godsdienst en de vryheid verzeekerd, en hebt by vervolg op goeden Vrede met Spanje en alle zyne Vrienden te hoopen, niet minder, dan de Switschers by het huis van Oostenryk erlangd hebben. Hier toe verleene u de almagtige God zyne genaade, met wyzen raad en eendragt, amen!

Vermaaning aan de Roomschgezinden.

En gy Roomschgezinden, onder welke ik weet, dat veele des Vaderlands vryheid beminnen, laat u niet wys maaken, dat, onder de Spaansche Regeering, uwe lasten en gevaaren, ten aanzien van den Godsdienst, een hair minder zullen zyn. Men zal ligt iet vinden tegen de geenen, die iet te verliezen hebben, als zynde Vrienden en Beminnaars der Lutheranen, al was het anders niet, dan dat zy hun best nog wederstand gedaan, nog de wapenen tegen hunne Nabuuren en Bloedverwanten gevoerd hebben: dit is de misdaad van nalaatigheid, daar over alle het Nederlandsche Volk by den Koning en de

Spaan-

1604. Spaansche Geloofs-Onderzoekers veroordeeld en aan Duc d'Alva de uitvoering der straf bevoolen werd, gelyk de geschiedenissen, door de Roomschen zelfs, ter eere van den Koning, beschreeven, zeggen: dit is het zeggen van Vergas, Voorzitter in den Bloedraad, ten tyde van Duc d'Alva, *Heretici fecerunt templa, boni nihil fecerunt contra, ergo debent omnes patibulare*, dat is, „de Ketters „ hebben de Kerken gebrooken, de goeden hebben „ het niet belet, derhalven moeten zy alle hangen:" hierom schreef Johan Baptista de Taxis aan den Koning van Spanje uit Brussel, in 't Jaar 1595, dat zyne Majesteit geenzins door een Vredes-verdrag behoorde te bewilligen, dat de Spaansche Guarnizoenen uit het Land zouden gevoerd werden, of het was terstond met zyn gezag gedaan: want, zeide hy, uwe Majesteit kan op de Roomschen niet bouwen, vermits de godsdienstigheid alleen gevonden werd by eenige oude Lieden en Vrouwen, de overige zullen gemaklyk te zamen het hoofd in eenen Kaproen steeken: en al had Taxis dit wantrouwen des Konings en Spaanschen Raads tegen u zo plomb niet uitgedrukt, de daaden geven getuigenis: de gansche Waereld weet, dat de Nederlandsche Heeren, hoewel met den Koning verzoend, niet betrouwd werden; maar die moeten met zielen-smart aanzien en verdraagen, dat de Spanjaarden hun in den Raad, hooge Ampten, bewaaren van Kasteelen, en anderzins voorgetrokken, en zy veragt, verschooven en kwalyk gehandeld werden. Het heeft Lamoraal van Egmont niet gebaat, dat hy de Predikanten holp verjaagen, en zig alzins Roomsch toonde, hy moest evenwel het hoofd verliezen. Zyn Zoon, welke, om te meer geloof by den Spanjaard te vinden, over al rond-uit zeide, dat zynen Vader regt geschied was, werd in de gevangnis veragt, en het viel moeilyk genoeg, dat de Koning ten laatsten eenen Edelman, den Heere van La Nove, wilde los laten, om den Grave van Egmont,

Vonnis van Vergas.

Kleinagting des Nederlandschen Adel by de Spanjaarden.

mont, nog zelfs anderen, schoon ongelyke partyen, te verlossen. Desgelyks heeft de Hertog van Parma, om de verlossing van den Baron de Selles, Champigny, den Bisschop van Ieperen, en den Heere van Auchi, aan deeze zyde gevangen zynde, zo weinig gedaan, dat Selles van hartzeer storf, klagende, dat zyne en zynes Broeders Noircarmes diensten slegt beloond werden: de Baron van Hesse werd, om eene opgeraapte daad, onthalsd: Frias, en veele andere, zyn hier en daar in gevaarlyke plaatzen opgeofferd en weinig betreurd: de Spaanschen maakten Grave Karel van Mansfeld de peeper zo heet, dat hy 's Konings dienst in Nederland afstond, en naar Hongaryen ging, daar hy storf. Het is onnoodig en te lang meer voorbeelden te verhaalen: gy ziet voor uwe oogen, hoe het die van Antwerpen, Gent en anderen, niets baat, dat zy als Roomsche gehoorzaame Onderdanen des Konings leeven, zy moeten evenwel Slaaven der Spaanschen zyn, en onuitspreeklyken moedwil, geweld, spyt, trotsheid en wreedheid der Guarnizoenen verdraagen, zonder dat hunne klagten gehoord of daar over regt geoeffend werd; het welk alle Roomschen, die in de vereenigde Wingewesten onder de besmetting van den Ketter, gelyk de Spaanschen en Jesuieten zeggen, gewoond hebben, tot een voorbeeld en waarschuwing kan dienen, wat zagte handeling zy te wagten zullen hebben, worden de Spanjaarden volstrekt Meester. Nog veel sterker en zeekerder hebben zy zulks te besluiten uit de voorbeelden in 't Koningryk van Napels, Arragon, en 't Hertogdom van Milanen, die zig tegen het geloofs-onderzoek gesteld hebben, niet, om dat zy eenen smaak van den waaren Godsdienst hadden, maar, om dat zy zaagen, dat niemand zo Roomsch kon leeven, of hy was deszelfs strikken onderworpen, en dat zy diend tot een voorwendzel, om, zonder uitzondering van eenige voorregten, regts-gebieden, vryheden en 's Lands gebruiken, over alle zaaken en perzoonen, van wat rang die

1604

Overgroote wreedheid van het Spaansche geloofs-onderzoek.

1604 die zyn mogen, te rigten, gelyk klaar blykt uit de geschiedenis van Antonio Perez; als de Koning over deezen zyn toornig gemoed niet koelen kon, vermits hy, naar de voorregten van zyn Vaderland, voor de Overheid daar moest aangeklaagd werden, heeft hy hem door de Geloofs-Onderzoekers laten aantasten, hoewel hy nergens minder, dan over den Godsdienst, beschuldigd werd. Een Spaansch Edelman, te Salamanca gebooren, en met Duc d'Alva uit Spanje gekomen, heeft in myn huis verklaard, dat in zyne Stad niemand van rang was, of hy zou een lid van zynen vinger geven, dat hy van de vrees der Geloofs-Onderzoekers mogte ontslaagen zyn. De Kooplieden van Lissabon, de sterkste Roomschgezinde ter Waereld, wilden, toen Koning Philips eerst aan Portugal kwam, de vrees afkoopen, en booden twee en eene halve millioen Dukaaten, niet om het onderzoek geheel af te doen, maar baaden alleen om deeze geringe gunst, dat de Onderzoekers niemand in hegtenis zouden werpen, zonder zynen aanklager met de reedenen te vermelden, om zig in regte te kunnen verdeedigen, en niemand op getuigenissen en schikkingen te veroordeelen, zonder daar van den aangeklaagden een afschrift te geven, om tegen de Getuigen en derzelver verklaaringen te spreeken: kortom zy verzogten niet, dan billyk verhoor voor de veroordeeling, en gewoon regt, naar styl van alle geregtigheden en natuurlyke reedenen; maar, schoon zy wel vier millioenen hadden willen geven, het mogt hun niet gebeuren; de Onderzoekers wilden zig zo niet laten bepaalen, maar hunne onbeperkte magt en vryheid behouden, om een ieder, die zy eene Kat aan het been werpen, te veroordeelen, al hadden zy geene Getuigen, dan des Gevangens gesworen Dood-vyanden of ligtvaerdige Boeven, die anders in eene zaak van drie guldens verworpen zouden werden, of zulke, die zy zelfs opgemaakt hadden, gelyk Annas en Cajaphas tegen Christus deeden, schoon deeze nog beeter handelden, want

zy bragten de Getuigen voor, Dit hebben de Staten Generaal der Nederlanden zeer wel begreepen, als zy, hoe Roomschgezind zy ook waren, de invoering der nieuwe Bisschoppen niet goed vonden; merkende, dat zulks niet zo zeer dienen zou, om den Roomischen Godsdienst te handhaaven, als om 's Lands voorregten allengs te verdrukken, en eene volstrekte Regeering in te voeren, daar in deeze nieuwe Bisschoppen, in de zitting volgende op de Staten des Lands, dezelve overstemmen, en elk in den mond zien zouden, om de oude vryheid van stemmen en het spreeken voor de voorregten te verminderen. Desgelyks hebben de Roomsche Wingewesten, zelfs veele Klooster- en Kerk-Voogden, in 't Jaar 1576, dit gevaar der Vaderlandsche vryheid gezien, en, tot bescherming van dezelve, met Holland en Zeeland een verbond gemaakt, hoewel God, om 's Lands zonden, die nog niet gestraft waren, toeliet, dat eenige weder afvielen, daar van veele, den uitslag ziende, berouw getoond hebben: daarom zyt niet zo verdoold en blind, dat gy u dit ondraaglyk jok, daar tegen die van Arragon, Napels en Milanen gestreeden hebben, uit onnoozelheid door zagte woorden laat aanpreedken: denkt vry, dat het onderzoek hier scherper dan elders zal geschieden, om dat 'er de waare Godsdienst langer geoeffend en dieper geworteld is, zo dat de Spanjaarden alles, wat hier in 't Land is, van kettery verdenken: voorwaar ik zeg u, gy zult het in veele opzigten erger hebben, dan die van den Godsdienst! want deeze, weetende, dat voor hun geene genaade is, zullen zig verbergen, en met wantrouwen en voorzigtigheid daar tegen wapenen; maar gy zult, wegens uw goed vertrouwen en zeekerheid, in de strikken, het swaerd en vuur vallen, als gy 'er het minste om denkt. Gesteld, elk ontkomt voor zig zelven het gevaar, zal hy nogtans, met onuitspreeklyke droefheid, de onderdrukking van 's Lands loslyke vryheden en voorregten moe- 1604.

1605. Volgens deeze vermaaning zu'len wy hier melden de handeling van Maximiliaan de Cochi, van 's Keizers wege in 's Hage gezonden, om vrygeleide voor een treflyk Gezantschap des Ryks tot Vrede-handel te vorderen.

's Keizers Gezant verzoekt geleide voor Gezanten tot Vrede, zo, dat het by de Staten verdagt was.

Deeze Cochi had, in 't voorjaar, den Staten Generaal in 's Hage voorgehouden 's Keizers voorzigtigheid en zorgvuldigheid voor den gemeenen welstand van het Christenryk, nadien het zelve gedreigd werd door den Erf-Vyand, den Turk, met zyne Wederspanlingen in Hongaryen en Zevenbergen: des verzogt hy geleide voor de Keizerlyke en 's Ryks Gezanten, gaande en komende, onder de hand en zeegel, met Krysvolk van en tot Keulen; dit gaf den Staten weder nadenken, dat men, door met zulk eene grote pragt in te komen en ingehaald te werden, beroerte onder het gemeen zogt te verwekken; door elks sterke begeerte en hoop tot Vrede, en zulks, om dat men in 't gemeen zogt ontslaagen te zyn van de langduurige schattingen, die elk moede was: waarom de Staten hem schriftlyk, hoewel pas den laatsten van Bloeimaand, des Jaars 1605, antwoordden, daar van wy hier den inhoud zullen verhaalen, als dienende tot handeling van Vrede.

Antwoord der vereenigde Landen aan den Keizer en Vorsten, hun verzoek weigerende.

Dat zy ontfangen hadden den brief der Roomsch Keizerlyke Majesteit van den 2den van Grasmaand; ook die der hoogwaerde, doorlugtige, hooggeboore Vorsten en Heeren Johan Schwichardein, Aards-Bisschop van Mentz, enz. en Christiaan den IIden, Hertog van Saxen, enz. Keur-Vorsten; Wolf Dieterich, Aards-Bisschop van Saltsborg, enz. en Philips Ludwighen, Paltz-Graaf, enz. ook der eedele, eerntfeste, hooggeleerde, eerzaame en wyze Burgermeesteren en Raaden van des H. Ryks Steden, Keulen en Neurenburgh, gedagteekend den 19den van Oogstmaand, des Jaars 1604, welke hun wel waren overhandigd door den Heere Maximiliaan de Cochi, Hof-Wykmeester der

Keizerlyke Majesteit, en den 16[den] van Bloeimaand met eerbied ontfangen, nevens een schriftlyk voorstel nopens eenen Vrede met Spanje en den Aards-Hertog, daar op zy antwoordden; 1605.

Dat zy meermalen ondervonden hadden, hoe nadeelig te vooren dergelyke vrede-handel, op tusschenkomst van den zelven Keizer en 's Ryks Stenden, voor de Nederlanden geweest was, waarom zy zig beswaard vonden zulks anderwerf te beginnen, nadien wel bekend was, dat de Spaansche en hunne Aanhangers niet anders zoeken, dan, door het eene of andere middel, de Nederlanden te overmeesteren, en daar den stoel des Oorlogs te plaatzen, om dus het Ryk, de Vorsten en Gemeenten te dwingen, eene alleenheersching in 't hoofd hebbende, meenende, volgens eenige Staats-reegels, dat het in 't Christenryk, ja in de gansche Waereld, niet kon bestaan, of de Paus, Geestlyke en Koning van Spanje moesten in waereldsche zaaken de Opperhoofden zyn: des was van die onderhandeling geene vrugt te verwagten, dan tot nadeel van den Keizer en het Ryk, daar van de Staten geene oorzaak wilden zyn, wel weetende, hoe veel het Christenryk daar aan geleegen lag; daarom zy onderdanigst en vriendlyk baaden hen daar mede niet te bemoejen.

Zy verhaalen, dat de voorige vrede-handel hun schaadlyk was geweest.

Op dat de Keizerlyke Majesteit, Vorsten en Stenden te beeter mogten verzeekerd zyn van de opregte meening der Heeren Staten Generaal, betuigden zy voor God, den Keizer, de Koningen, Vorsten, enz. dat de langduurige bloedige Oorlog, daar mede Nederland nu 40 Jaaren gestrafd is geweest, door het gruwlyk wreed geweld der Spanjaarden, niemand verdrietiger kon zyn, dan hun, en niemand meer wenschte Godlyk en eerlyk, in eenigheid en Vrede, beschermd te zyn; ja dat geen Volk zig beeter dan de Nederlanders vergenoegen zouden hunne goederen, eerlyk, binnen of buiten 's Lands, door vlyt en arbeid verkreegen, in eeni-

Dat niemand meer verlangd naar Vrede, dan zy.

1605. gerhanden Vrede te bezitten; maar alzo zy dien, door lang geduld onder de Spaansche wreedheid, tot vernieling en vernietiging van alle vryheden, met verlies van goed en bloed, onaangezien alle tusschenkomst van den Keizer en 's Ryks Stenden, niet hadden kunnen verwerven, waren zy genoodzaakt geweest de wapenen in de handen te neemen, en zig, te Water en te Land, met voor- en tegenspoed, te weeren, Gods hulp verwagtende: na veel bidden en verzamelingen tot Vrede, waren zy, met raad van nabuurige Landen en Koningryken, tot het uiterste besluit getreeden, hadden de Nederlandsche Regeering in vryheid gesteld en ontslaagen van alle eeden, aan wyle den Koning van Spanje gedaan, en zulks in gevolge hunne vryheden; waarom alle onzydige magtige Koningen, Vorsten en Stenden, de Nederlanden erkennen voor eenen vryen Staat, bevoegd zig zelven te regeeren, in maniere van eene Gemeente, of verkiezende eenen Vorst: in die hoedanigheid hadden de Staten Generaal met verscheide Koningen, Vorsten en Stenden verbintenissen en vriendschap gemaakt, en nu 24 Jaaren, door Gods zonderlinge genaade en de hulp van magtige Koningen, Vorsten en Stenden, hunne aangenoome vrye Lands-Regeering, met byzonderen ernst en bestendigheid, tegen alle geweld verdeedigd en beschut, met voorneemen, om zulks gelukkig uit te voeren, en den langduurigen bloedigen Oorlog te eindigen. Ten dien einde hadden zy met de Heeren Staten, en de Provintiën, van hen afgeweeken en door geweld overheerd, begonnen tot nut en welvaard der gemeene Nederlanden te handelen, deels mondling te Bergen op den Zoom in 't Jaar 1600, en nog onlangs schriftlyk in dit Jaar 1605; maar waren, op eene slegte wys, naar den Aards-Hertog verweezen, dien zy, zonder beleediging van God en hunne eer, en vermindering van hunne verzeekering, niet dan voor eenen Vyand der Nederlanden konden houden,

Dat hunne Regeering van alle Vorsten voor wettig erkend was.

Datzy in de Jaaren 1600 en 1605 Vrede verzogt hadden.

den, wel weetende, dat, zo zy dien voor hunnen Heer erkennen, zy ook erkennen moeten den Koning, den Raad en het geloofs-onderzoek van Spanje, staande hy, in de Nederlandsche zaaken, maar onder Spaansche en Italiaansche voogdy, gelyk onlangs een ieder gebleeken is uit den nieuwen last van den Markgraaf Spinola, tot klein agting en onderdrukking van zyne Hoogheid, de Kerkvoogden, Vorsten, Heeren en Nederlandsche Staten. Wilde men nu de Staten der vereenigde Nederlanden, door deeze gezogte onderhandeling, dwingen iet aan te neemen, strydig met hunne verkreege, aangenoome en tot nu gebruikte vrye Lands-Regeering en regten, ja tegen God, hunne eer en verzeekerdheid, zy baaden van en hoopten op God hen te bewaaren, vriendlyk van zyne Keizerlyke Majesteit, de Vorsten en Stenden verzoekende hun zulks niet te willen raaden, niet alleen ten aanzien der Nederlandsche Ingezeetenen, maar ook der gansche Christenheid, als strekkende tot versterking van het Spaansch voorneemen; maar konden de Heeren Staten Generaal hunne besloote, aangenoome en nu veele Jaaren gebruikte vrye Lands-Regeering, door hulp en toedoen van de hooggedagte Keizerlyke Majesteit, Keur-Vorsten en Stenden des Ryks verkrygen, en die alle, die zo verdagt zyn en der Nederlanden ondergang zoeken, van hunne Grenzen keeren, dat wilden zy, als eene zonderlinge genaade en gunst, met dankbaarheid anneemen; en zo zy daar van verzeekerd mogten zyn, wilden zy zig op het voorstel verder tot genoegen verklaaren, en daadlyk toonen, dat zy in den bloedigen Oorlog een groot mishaagen hadden, dan zou de voorgeslaage handel tot een ander einde strekken. Zy baaden den Keizer, Vorsten en Stenden des Ryks, niet alleen om den welstand, maar ook om de agting der Nederlanden en des ganschen Ryks, hun de weigering van het geleide, tyds en plaats halve, ten besten te neemen. 1605.

1605. Belangende eenige schaaden, door hun Krygsvolk op 's Ryks boodem gedaan, ook het instellen van nieuwe vrygelden, tollen en andere lasten, hoopten de Heeren Staten zulke middelen te gebruiken, dat zy geene reeden tot klaagen zullen hebben; maar in deeze geleegenheid eenige Stad of Sterkte over te geven, die zy, tot nut en dienst van het Ryk, en tegen den gevreesden overval der vereenigde Landen, met grote kosten, uit nood, hadden ingenoomen en tot nog toe bewaard, vertrouwden zy, dat de Keizerlyke Majesteit, Keur-Vorsten en Stenden zullen erkennen tegen alle Staats-reegels te stryden, te meer, vermits Spinola voorneemens was met geweld over den Rhyn te trekken, daar van 's Ryks Stenden niet beeter te wagten was, dan zy, in 't Jaar 1598, van den Heere Admirant van Arragon ondervonden hadden.

Dit was het antwoord der Staten op het voorstel van den Keizer, Keur-Vorsten en Stenden, verzoekende den Heere de Cochi goed verslag te doen: gedaan in de vergadering der Heeren Staten Generaal in 's Hage, den laatsten van Bloeimaand, des Jaars 1605.

Hoe Heemskerk de Karacq van Maccao in Indiën nam

Van de Oost-Indische vaard hebben wy in 't voorige boek verhaald, hoe de Hollandsche scheepen eene Portugeesche Karacq, gelaaden en komende van Maccao, hadden genoomen. Deeze, St. Catharina genoemd, en gereekend op vyftienhonderd vaaten, werd door den Admiraal Heemskerk genoomen met twee scheepen, de witte Leeuw en Alkmaar: hy ontmoette die by het Koningryk Yor, en zette 'er terstond op aan, zynde nu genoegzaam openbaare Oorlog tusschen de Portugeezen en de Hollanders. De Karacq stak, als Vyand, de bloedvaan uit, hebbende wel agthonderd Menschen op, en daar onder wel honderd Vrouwen, Reizigers; na lang schieten met zeer grof Geschut troffen de Hollanders, wier Geschut zeer laag lag, de Karacq met eenen scheut nevens het Water, die daar door

zeer

zeer lek werd, waar door het onnutte Volk der Portugeezen bevreesd werd, doende hun Geschut, op een zo groot schip hoog liggende, den Hollanders weinig schaade: waar op zy, hebbende wel zeventig zo dooden als gekwetsten, de witte vrede-vaan uitstaaken, daar op Heemskerk ophield met schieten, en de Portugeezen gaven zig over, mits dat alle het Volk vry aan Land zou gesteld werden, gelyk geschiedde. 1603

Heemskerk deed deeze Karacq deels lossen, de beste goederen, die zeer kostlyk en veele waren, daar uit neemende, en in zyn schip en in 't schip Alkmaar overdoende, laadende de Karacq verder ligter met peeper, en deed die boven afwerpen en veel laager timmeren, om die gelaaden in Holland te kunnen voeren; want zy, gelaaden zynde, zevenentwintig voeten diep ging.

Met deeze Karacq is Heemskerk met zyne twee scheepen van Bantam t' zeil gegaan: dog Madagascar genaakende, kreeg het grootste schip Alkmaar een lek, en dagt daarom, met veel pompen, naar het Eiland Mauritius te vaaren, en het daar te stoppen en 't schip te lappen: Intusschen voer Heemskerk met zyn schip en de Karacq naar Holland, en kwam, in Hooimaand van dit Jaar 1604, in de duinen voor Doeveren, daar hun uit Holland eenige scheepen waren toegezonden, die zy ter Zee vollaadden, om de Karacq te ligten, en zyn dus daar mede te Texel, in Holland, aangekoomen, en hebben het daar gelost, zynde boven mate ryk en kostlyk.

Heemskerk brengd de Karacq in Holland, het schip Alkmaar agterlatende.

Het schip Alkmaar lek zynde, had het Eiland Mauritius niet kunnen vinden of 'er aanzeilen, maar was gedwongen aan het Eiland Madagascar, in de baai Antogil, aan te vaaren, daar zy hunne goederen gelost hebben, om hun schip te beeteren en te lappen, dat zy, door ziekten overvallen, niet wel doen konden, hebbende zig ook te wagten en te stryden tegen het Landvolk; als zy daar 8 Maan-

1605. den, door sterfte en krankheid bezogt, geleegen hadden, begonnen zy te vreezen van met hun ryk schip en goed daar te zullen moeten sterven en vergaan; daar van zy eindlyk, door Gods genaadige voorzienigheid, behouden werden, gelyk wy verhaalen zullen.

Wonderlyk geval van drie verdwaalde scheepen, die elkanderen ontmoeten en bystaan.

Eer de Vloot van Steven Verhagen, in 't Jaar 1603, uitvoer, hadden de Reeders van Amsterdam tyding, dat een van hunne scheepen, de Wagter genoemd, dat in Moluccas gelaaden was, vermits een lek gevaaren was op het Eiland Mauritius: Waarom zy, om dat op te zoeken en te geleiden, het schip, het Hof van Holland, en het jagt, Medenblik, gelastten over geene zyde de Kaap naar dat Eiland te vaaren: terwyl deeze derwaards voeren, kwam de Wagter, zonder hen te ontmoeten, wel in Holland t' huis. Zy kreegen het Eiland Mauritius wel in 't gezigt, maar konden 'er niet aan zeilen, werdende door storm 'er van gedreeven: zy raakten ook van elkanderen, en konden het Land in 12 Daagen niet weder in 't gezigt krygen. zo dat het Hof van Holland, zeer beschaadigd, zynen gang zette, om in de Eilanden eene goede reede te vinden, maar konden daar niet geraaken: ten laatsten werden zy, uit nood, van God gestuurd aan het Eiland Madagascar, daar zy, den 28sten van Hooimaand, des Jaars 1604, in de reede van Antogil, aankwamen, en hunne Landslieden, in 't schip Alkmaar, zeer jammerlyk gesteld vonden: den 2den van Oogstmaand kwam het jagt Medenblik daar ook aan, dat hunne vreugd vermeerderde, zynde gansch mistroostig, en niet meer dan agttien Mannen in 't leeven, die veele nog krank waren, maar zig terstond verkwikten: zy vonden het schip Alkmaar niet vaarbaar; des zy te zamen reeden hadden Gode te danken, dat hy deeze verwoeste scheepen dus by elkanderen stuurde en ontzette.

Deeze drie scheepen, alle beschaadigd zynde, be-

slooten het schip Alkmaar daar te laten en daar mede de hunne twee scheepen te herstellen, en dat Medenblik zou inneemen al het geld en de koopmanschappen, bedraagende honderd drieenveertigduisend guldens, die het Hof van Holland, groot driehonderd zestig vaaten, in had, en daar mede vaaren naar Bantam, de bestelde plaats, mits dat de maatschappy van het schip Alkmaar het voor of nadeel zou draagen van daar tot Bantam, en dat het Hof van Holland de goederen uit Alkmaar zou neemen zo veel zy konden, daar mede naar Holland vaaren en het ooverige daar verbranden. 1605.

Dus voeren zy ieder zynes wegs, vaarende het Hof van Holland, met het Volk van Alkmaar, naar S[t]. Helena, daar zy niemand vonden, en kwamen, in 't einde van Lentemaand, des Jaars 1605, behouden in Texel: schoon veele goederen beschaadigd en nat waren, hebbende 8 Maanden aan het Land geleegen, waren zy nogtans zeer welkom, de Handelaars en Reeders God dankende, die deeze scheepen, tegen hunne meening, zo wel gestuurd had; zy kreegen daar door een vertrouwen, dat God, tegen alle hoop, hunnen handel op Oost-Indiën wilde zeegenen, tot welken zy, uit nood, gedwongen waren. Dit schip had, behalven veele speçeryen, wel dertienhonderd baalen zyde in; ook kostlyke drooge Chineesche fraaiheden, en was geballast met een zoort van kooper, dat zy Tintinago noemen.

In dit Jaar kwamen nog twee scheepen, wel gelaaden, uit Indiën in Zeeland t'huis, toebehoorende eene nieuwe Maatschappy, die zy de vereenigde noemden: want alzo die van Holland en Zeeland elkanderen in Indiën schaadlyk waren, dikwils alle in eene Haven kwamen, en daar geene laading vonden, zyn zy te zamen vereenigd, en hebben hunne scheepen, met gemeenen raad, op verscheide plaatzen gezonden. Twee Oost Indische scheepen in Zeeland aangekomen.

Over deeze twee nu ingekome scheepen had be-

vel

1603. den, door sterfte en krankheid bezog... hadden, begonnen zy te vreezen van... schip en goed daar te zullen moete... gaan; daar van zy eindlyk, do... voorzienigheid, behouden we... haalen zullen.

Wonderlyk geval van de ieverdwaalde scheepen, die elkanderen ontmoeten en bystaan.

Eer de Vloot van Stev... 1603, uitvoer, hadde... dam tyding, dat een v... ter genoemd, dat in... mits een lek gevaar... Waarom zy, om... het schip, het... denblik, gel... dat Eiland... ren, kwa... wel in... Maur... aan... ve...

...daar van ...r wel ont...ndeld had, ...idschap, en ...wilde bystaan ...mbo, welke de ...met Guarnizoen be... weigerde zulks, moeten... in Sumatra vaaren, dan zou ..., gelyk hy deed met vier scheepen; van Galea gekomen zynde, bad de ...imala hem schriftlyk de Vloot der Por...ezen, die Columbo kwamen spyzigen of ont...tten, te bespringen; dan hoopte hy die Sterkte ...in 't kort magtig te zyn, en zou dan jaarlyksch dui...zend Quintaalen Kaneel en andere speceryen leeve...ren, om in hunne scheepen te laaden: hierom nam Sebalt, in 4 verscheide Daagen, vier Portugaalsche scheepen, gelaaden met nooddruft van weinig waerde, dog, onder anderen buid, twee schoone Persische Paerden, zo men zeide, gekogt voor vyftienhonderd negentig daalders.

De Koning Fimala over deeze tyding zeer verblyd zynde, schreef, hy wilde by hem komen, en bad de gevange Portugeezen wel te bewaaren; dog Sebalt had die reeds in twee der genoome scheepen vry weggezonden, dat hem zeer smartte: Fimala kwam daar met omtrend driehonderd gewapende Mannen en veele Olyphanten, en werd van Sebalt wel ontfangen met omtrend tweehonderd van zyn Volk, mede alle onder Vaandelen in wapens: tusschen hen beide, de Portugeesche taal spreekende, zeer beleefde groetenissen geschiedende,

...nden zy hun Volk van zig; vriendlyk han- 1603
... hoe Columbo te winnen was. Ten laat-
...rde Sebalt van Fimala zyne Scheepen te
... dog hy dat weigerende, zeide Sebalt
... vryheid, zo hy hem niet t' scheep
..., wilde hy den Oorlog tegen de
...tanneemen, met meer dergelyke
...ing hier over verstoord zynde,
...hem zogt te vermoorden; riep
...n Volk, *matta me esto can*,
...d! daar over hy, en de
...waren, met wel vyftig, die
... gaan wandelen, dood geslaagen
... Scheeps-volk dat ziende, was zeer
...n, en kon niet gelooven, dat zulks op
...onings bevel geschied was; dog kreegen ten laat-
...sten brieven van den Koning ter verontschuldiging, zeggende, dat Sebalt hem in zyn schip wilde brengen en vermoorden, daar by voegende, dat hy der vrienden vriend en der vyanden vyand wilde zyn, zy zouden kiezen, of zy Vrede of Oorlog wilden hebben. De andere Gemagtigden in de scheepen zaagen wel, dat zy den Wolf by het oor hadden: want den koophandel op dat Land te verliezen, om den dood van hunnen Oversten en 't Scheeps-volk te wreeken, dagt hun niet geraaden, maar beeter, alles als een misverstand te veinzen: des werd de Vrede gemaakt, door middel des Konings Matecalon en het schryven van Fimala zelfs, welke dien aanbood, en alles te volbrengen, wat 'er eerst beslooten werd, zo zy hem tegen de Portugeezen holpen; hy zou op het hoogste trouw sweeren by God en by zyn en zyner Kinderen hoofden, enz. dog de Gemagtigden der scheepen antwoordden, dat zy hem toen tegen de Portugeezen niet helpen konden, vermits zy reeds twee scheepen hadden weggezonden. Zy kreegen daar nog eenige speceryen en lieten daar eenig Volk, op goede voorwaarde van

Sebalt de Weert, Overste der Scheepen, werd door Koning Fimala, in Zeylon vermoord.

koop-

1605. koophandel te vorderen en met den Koning vriendschap te houden.

Dus zyn deeze scheepen, hier en daar geladen hebbende, zeer swak van Volk t' huis gekomen. Het schip Zierixzee, dat met honderd vyf Mannen bezet was, is met vierendertig t' huis gekomen, en het schip Ter Goes, uitgevaaren met zeventig Mannen, met agtien, welke agtien in de te rug komst begonnen te muitineeren, in 't Eiland S^t. Helena, daar hunne Bevelhebber hen zogt te overreeden met het schip te Lissabon in te loopen, en het en goed dus daar als prys te genieten en te deelen; dog hier over oneens geworden zynde, kwam het schip Zierixzee, dat afgeraakt was, daar by hen, zynde daar op Schipper Maerten Spanjaard van Vlissingen, die, zulks van het getrouwe Volk verstaan hebbende, stil den voorn: ongetrouwen Bevelhebber geboeid, en, 4 Maanden daar na in Zeeland t' huis gekomen zynde, gevangen geleeverd heeft.

Muitery in 't schip Ter Goes voorgekomen.

Uit Spanje werd vernoomen, dat men in Portugal wapende, om de Hollanders en Zeelanders uit Oost-Indiën te dryven, zendende daar toe veele grote scheepen van daar uit, die meest weder ingedreeven werden.

Den 9^den van Grasmaand, van dit Jaar, werd te Lissabon, tot vordering van hunne zeevaard, wegens den Koning, by Plakaat afgekondigd, dat geene vreemde, van wat Volk hy ook mogt zyn, al was het een Inwooner, of die in Portugal tot eenen Inboorling gemaakt was, voortaan op geenerlei wys mogt handelen of vaaren in eenige veroverde plaatzen der Kroon van Portugal, voorby de Eilanden Azoras en Modera, als naamlyk in de Oost-Indiën, Brasil, Angola, de Kusten van Guinea, Bengin, Malagueta, tot in de Eilanden van S^t. Thomas of Kaap Verde, of tot eenige andere plaatzen, door de Portugeezen reeds ontdekt, of nog ontdekt te worden. Dat boven dien geene

Plakaat in Spanje, den handel in de veroveringen van Portugal op lyfstraf verbiedende, den 9 April, 1605.

Por-

Portugeezen, in eenige der voorsz. plaatzen, zullen mogen gebruiken of voortaan laten dienen van eenige scheepen of vreemde persoonen, geene Portugeezen zynde. Ook dat alle vreemde, in de voorn: Landen woonende, of schoon zy 'er lang gewoond hebben, aanstonds naar huis in Portugal zullen keeren, die van Oost-Indiën met de eerste Karacq, en die van Brasil en andere plaatzen over beide de zyden van de Kaap de goede hoop, binnen een Jaar na de afkondiging van dit Plakaat. Verder herroept de Koning alle zyne vry-brieven, te vooren aan vreemden vergund, om in die plaatzen te mogen handelen, enz. alles op lyfs-straf, zonder genaade, beroep van het vonnis, of vrykoop. 160[illegible]

Deeze gestrenge Plakaaten in Spanje spoorden de Nederlanders sterk aan, om de vaard op Indiën ook door geweld en Oorlog te vorderen: des deed de grote gemeene Oost-Indische Maatschappy, in 't begin van het Jaar 1605, eene tweede uitreeding naar de Oost-Indiën, onder het gebied van den Overste Mathelief van Delft, die zelfs een der Bewindhebbers was, zynde Olivier van den Vivere Vice-Admiraal. De scheepen, alle zeer schoon, waren deeze; de Orange-boom, groot zevenhonderd vaaten, Schipper Dierik Mol; Middelburg, groot zeshonderd vaaten, Schipper Simon Lambertz. Man; Mauritz, groot zevenhonderd vaaten, Schipper Klaas Gerritsz.; de Witte Leeuw, groot vyfhonderd veertig vaaten, Schipper Klaas Jansz. Melknap; de Swarte Leeuw, groot zeshonderd vaaten, Schipper Abraham Mathysz.; de Grote Zon, groot vyfhonderd veertig vaaten, Schipper Gerard Hendriksz. Roobol; Nassau, groot zevenhonderd vaaten, Schipper Wouter Jakobsz.; Amsterdam, groot zevenhonderd vaaten, Schipper Reinier Lambertsz.; de Kleine Zon, groot tweehonderd twintig vaaten, Schipper Cornelis Jorisz.; Erasmus van Rotterdam, groot vyfhonderd veertig vaaten, Schipper Osier Cornelisz.; de vereenigde Provintiën, groot vierhonderd vaaten,

Tweede uitreeding der grote Oost-Indische Maatschappy.

Namen der scheepen en Schippers op Oost-Indiën.

ten,

1605. ten, Schipper Antonie Antonisz.; eindlyk de Eendragt, te zamen dertien scheepen, welke wy genoemd hebben, om de grote hoop, die gansch Nederland van deeze zeevaard had: elk schip was voorzien met goede Schippers en Stuurlieden, en waren, volgens hunnen byzonderen last, op verscheide plaatzen bescheiden.

Groot gereedschap tot den Oorlog in Holland.

Ondertusschen hadden de Staten der vereenigde Landen, met Prince Maurits, gereedschap tot den Oorlog gemaakt, en nieuw Krygs-Volk in Vrankryk, Engeland en Duitschland doen ligten, om hunne Vaandelen voltallig te maken, die te Water en te Land aankwamen.

Grote vergaderinig van Krygs-Volk by den Aards Hertog, met Spinola's komst.

De Aards-Hertog versterkte zig insgelyks met Krygs-Volk; in den Winter kwamen voorby Basel zeventienhonderd Spanjaarden, zynde uit eenen hoop van vierduizend, daar van eenige, in Grasmaand, omtrend Trier waren gekomen.

De Marquies Spinola kwam, den 9[den] van Grasmaand, te post door Vrankryk te Brussel, werd daar, den 24[sten], vereerd met het Gulden Vlies, en bragt veel geld, in wissel-brieven en anderzins, mede, om daar mede de Gemuitineerden te betaalen; ook beloften van grote maandlyksche schattingen.

Alzo de Vrede tusschen Engeland, Spanje en den Aards-Hertog gemaakt was, hebben de Gezanten van Spanje en den Aards-Hertog in Engeland verzogt daar Krygs-Volk te mogen ligten, naamlyk tweeduizend Engelschen, duizend Schotten en vyfhonderd Ieren, niet bedekt, gelyk de vereenigde Landen toegelaten was, maar openbaar met slaande trommelen en vliegende vaandelen, dat in Engeland geen gebruik is, en toen daar niet voegzaam was, zynde met de gansche Waereld in Vrede: des de Koning hun dat weigerde, te meer, om dat de geene, die daar zouden dienen, verdagt zynde Roomsch te zyn, partyschap in zyne Landen mogten maken; maar hy stond toe die stilheid aan te neemen. Zy verzogten, dat Sir Charles Percy,

een Edelman, Kollonel zou zyn; maar de Koning zeide, dat hy dien elders moest gebruiken: des zy verzogten Sir Eduard Stanley over de Engelschen, en den Grave van Humel over de Schotten, met welke zy, zo het schynd, niet wel over een konden komen; want de Heer van Schoonewalle, Gezant der Staten, ook alle het Volk, dat hy krygen kon, deed anneemen. Daar was ook swaarigheid omtrend het Volk over de scheepen, vermits der Staten Oorlogs-scheepen zo sterk ter Zee waren, en daar veele van het Spaansche Krygs-Volk vindende, voerden zy die naar Zeeland, aanneemende die daar dienen wilden, en de Roomsche lieten zy weder naar Engeland voeren. Eindlyk kreegen zy eene goede meenigte over, daar over de Heer van Arondel, die eertyds den Keizer in Hongaryen gediend had en Graaf gemaakt was, benevens de Ridder Griffin Marckam, Balling uit Engeland, en de Kollonel Studdar, die, aan der Staten zyde gediend hebbende, wrevelmoedig en onvergenoegd, die verlaten, en, om zig te wreeken, aan des Aards-Hertogs zyde zig begeven had. 1605. De Aards-Hertog ontfangd Krygs-Volk uit Engeland, enz.

De Staten der vereenigde Landen beklaagden zig by den Koning, dat het Engelsch Krygs-Volk, wederzydsch dienende, niet meer dus onder tugt te brengen, of hunne Kapitainen gehoorzaam zyn, maar, om het minste misnoegen, overloopen zou: des niet tegenstaande kreeg de Aards-Hertog eenen goeden hoop uit de drie Brittagnische Koningryken in zynen dienst.

In Lombardyen waren twee Regimenten Italianen aangenoomen, onder Comte Guido de St. Georgio, en Sr. Alcutzi Alconati: ook te Napels tweeëntwintig Vaandelen, onder den Prince d'Avellino Lodovico Gambelotta, den Marquies de St. Agatha, en Alexandro del Monte. In Lutzenburg had de Baron van Mansfeld twee Regimenten Duitschers, en in de Ardennen een Regiment Waalen aangenoomen, zo dat de Aards-Hertog zeer sterk van Volk

1603. werd, en liet voortaan drie Legers te veld te zullen brengen: het eerste zou dienen, om Sluys, het andere om Rhynberk te beleggen, en dus naar Vriesland te trekken, 't welk de Koning aan Spinola had gegeven voor zyne diensten en het geld, dat hy verschooten had of nog zou verschieten, gelyk Keizer Maximiliaan de I^ste Groningen, enz. gaf aan Albert, Hertog van Saxen en Meyssen; het derde zou een vliegend Leger zyn, om Prince Maurits onder de oogen te trekken, werk te geven en te wederstaan.

Aanslag op Rhynberk gemist.

Terwyl veele van dit Krygs-Volk wederzydsch van den Rhyn voor de Staten van Holland afkwamen, was 'er een aanslag gemaakt op Rhynberk, meenende, in schyn als Vrienden, aan te komen en eene poort af te dringen; maar het werd gemerkt en belet.

Vergeefsche aanslag op Bergen op den Zoom, den 18 Maert.

Dergelyken aanslag hadden die van Antwerpen op Bergen op den Zoom: den 18^den van Lentemaand trokken vyfhonderd Mannen te paerd, met Voetvolk, voor den dag door Antwerpen, geleid door Theodoro Trivultio, Don Johan de Medices, en Don Inigo de Borgia, Slotvoogd, ook alle het Scheepsvolk, meenende iet te Water met schuiten uit te voeren, dat zy niet deeden, maar kwamen 's avonds weder naar de Stad.

De Aards-Hertog zend tot Gezant in Engeland den Baanderheer van Hoboken.

Omtrend Paasschen van dit Jaar heeft de Aards-Hertog, volgens den Vrede met Engeland, tot Hofgezant derwaards gezonden, gelyk wy gezegd hebben, den Heere Conradus Schetz, Baron van Hoboken en Ingene: desgelyks stelde de Koning van Groot Brittagne, by den Aards-Hertog te Brussel, den Ridder Sir Thomas Edmouts, en naar Spanje den Ridder Sir Charles Cornuallis.

Alzo de Koning van Groot Brittagne aan deeze beide Princen nog eene heerlyke bezending moest doen, om, naar Princen gebruik, van elk de bevestiging van het verbond te zien, hebbende de Konstabel van Kastiliën wegens den Koning van Spanje,

Spanje, en de Graaf van Arenbergh, met zyne Mede-Gezanten, wegens den Aards-Hertog, den Koning reeds dezelve plegtigheden en eed op den H. Bybel zien sweeren en hem afgenoomen, en heeft daar toe gelasd Charles Haward, Admiraal van Engeland, Grave van Nottingham, Heer der orde van Jartiere, Raadsheer, enz. met eene Vloot van zeeven scheepen, daar onder drie grote Koninglyke, vergezeld van twaalf Graven, Heeren, en Kinderen van voornaame Heeren, meer dan twintig Ridders, met Edellieden, Officiers, enz. byna vierhonderd sterk; met hem voer de voorn. Heer Cornuallis, om als Gezant by het Hof van Spanje te blyven.

1605.

De Koning van Groot Brittagne zend zyne Gezanten in Spanje, om den Vrede te zien besweeren.

Dit gezelschap hunne Dienaars zeer kostlyk gekleed hebbende, voer, op Paaschen, van Doeveren, kwam, den 26sten van Grasmaand, in de Koronna-Haaven, en trok dus naar het Hof te Validolid, daar de Admiraal, den 28sten van Bloeimaand, gehoor had. 's Anderendaags, zynde 's Zondags, zaagen zy 's voormiddags den groten Omgang, daar de Koning zelfs met het Bondzeegel ging, en 's namiddags werd de jonge Prins van Spanje, gebooren den 8sten van Grasmaand te vooren, door den Kardinaal van Toledo, met zeer heerlyke plegtigheden, gedoopt: hy werd naar de Kerk gedraagen door den Hertog van Lerma, en de Doopheffer was de Prins Victor van Savojen, de oudste Zoon, naar wiens naam hy by den doop genoemd werd Philippus Dominicus Victor: zyne Doopheffster was zyne Zuster, de jonge Infante, oud 15 Maanden: de meeste Edelen en grote Meesters van Spanje waren daar vergaderd, als de twee Broeders Princen van Savojen, Don Philippus d'Africa, de Prins van Maroques, de Hertog van Lerma, die het meeste bewind by den Koning heeft, de Hertogen van Sesfa, Infantasgo, Alva, Pastrana, Alburquerke, de Konstabel van Kastiliën, en een groot getal andere Marquiezen, Graven, enz.

De Prins van Spanje, gebooren den 8 April, werd den 29. May gedoopt.

1605 Den 9den van Zomermaand werden de pleegtigheden van den eed volbragt, sweerende de Koning, in de tegenwoordigheid van den Admiraal en den Hofgezant Cornuallis, op den Bybel, daar op een Kruis lag, het Vredes-verdrag, hem woordlyk door den Kardinaal van Toledo voorgeleezen, te onderhouden. Daar na bragten zy 'er den tyd door met feesten, gastmaalen, stier-vegten, speelen en Juogo de Cannes; gelyk zy het noemen, tot den 17den, wanneer zy affcheid naamen, zynde alle zeer ryklyk beschonken, desgelyks weinig gezien of gehoord werd, en zyn dus gescheiden, neemende de reis naar de Haaven van St. Ander, daar de scheepen ontbooden waren: de Heer Don Piedro de Zuniga reisde met hen, om, in de plaats van Taxis, als Gezant in Engeland te blyven, daar zy, in Hooimaand, aankwamen.

De Koning van Spanje sweerd den Vrede met Groot Brittagne.

Ter zelver tyd en ten zelven einde had ook de Koning van Groot Brittagne aan den Aards-Hertog gezonden den Heere Eduard Seymer, Grave van Hertfort, enz. wiens Vader is geweest de Hertog van Sommerset, Oom en Beschermer van Engeland, onder Koning Eduard den VIden: hy vertrok ook, in Grasmaand, uit Engeland, en met hem Sir Thomas Edmouts, Ridder, om als Gezant aan het Hof van den Aards-Hertog te blyven. Deeze zyn ook heerlyk, met veele Baanderheeren, Ridders en Edelen, met hunne Officiers en Dienaars, wel tusschen twee- en driehonderd sterk, zeer kostlyk gekleed, vertrokken: te Duynkerken komende, werden zy door den Gouverneur, de Burgery en het Guarnizoen in wapenen zeer heerlyk ingehaald, tegen hunne Vyanden, de Nederlandsche Oorlogsscheepen, die meest altyd voor de Haavens liggen, alom het Geschut losfende, die ook, ter eere van den Graaf, het hunne afschooten; desgelyks geschiedde in de andere Steden, als Nieuwpoort, Oostende, Brugge en Gent: hy werd verwelkomt door den Heere van Barbanson, den Grave van

De Graaf van Hertfort aan den Aards Hertog gezonden, om den Vrede te zien besweeren.

Busquoy, den Hertog van Aarschot en andere. Te Brussel was de gansche Adel der Landen, zo Heeren als Vrouwen, vergaderd, om den Aards-Hertog met groten staat te vereeren. 1605.

Daar was ook de Infante, Aards-Hertogin, als Vrouw der Landen, met haar Hofgezin, vergezeld van Vrouwen, die wy, zonder onderscheiding van den rang, noemen, en waren, Vrouwe Johanna van Chassincourt, haar Kamerling; Overste van haare Staat-Juffers waren de Gravinnen van Usedale, Busquoy en la Fere: Staat-Juffers de Vrouwen Claudia Catharina Linia, Schenkeres en Nigt der Kamerling; van Croy, Voorsnydster; van Selles, Nigt van Tisnack; van Montmorençy; Maria Manuël, eene Spaansche; Magdalena de Bye; van Marle; Vinçentia de Ferrara; Ernestina en Clara, beide Dogters van Arenbergh; van Ballanson, Nigt van Varrabon; Margareta van Bourgognien, Nigt van Busquoy, met nog wel twaalf Dienst-Juffers en Kameniers, meest Spaansche. Hofgezin van Vrouwen der Aards Hertogin.

Om de Aards-Hertogin te vereeren waren daar de Gravinnen en Princessen van Mansfeld, Dogter van Egmont; van Arenbergh; van Ligny; de Mark-Gravin van Bergen; de Gravinnen van Egmont, Barlaymont, Lalain, Sokre, Bossu, Fontenay, den Berg, Bye, Essengon, Fresin, Bruay, St. Aldegonde, Bassigny, en Malespina; de Vrouwen van Barbanson, Lydekerke, Fereaisse, Blancheval, Liques, Chassy, Lilliers, en veele andere. Derzelver Eedele Vrouwen.

Van het Hofgezin des Aards-Hertogs waren 'er, de Graven van Essengien en St. Aldegonde; de Marquies van Montenegro en Don Piedro de Ponce, Kamer-Heeren; Viconte Octavio, Opper-Kamerling; Don Gaston Spinola, Kamerling; Don Innigo de Mendoza; Don Diego Mexia; Don Diego d'Acuna; Don Alonzo d'Avalos; Don Innigo de Borgia, Broeder van den Hertog van Gandia, Slotvoogd van Antwerpen; de Graaf van Everberg; de Heer van Barbanson, Broeder van Arenbergh, Des Aards-Hertogs Hofgezin.

1605. Kapitain van de Schutters; Graaf Fredrik van den Berg, Kapitain der Lyfwagt; met anderen.

Heeren en Ridders van het Gulden Vlies. Daar waren de Heeren der orde van het Gulden Vlies, zynde de Hertog van Aarschot; de Prinslyke Graven van Arenbergh en Ligny; de Marquiezen van Havre en Bergen; de Graven van Egmont en Solre; en de Marquies Ambrosius Spinola: de Prins van Orange was afweezig. Nog waren daar de Adel in de gehoorzame Landen. Marquiezen van Robaix, Zoon van Ligny, en van Renti, Zoon van Solre; de Graven van Busquoy, Hennyn, Hoogstraten, Bevru, Rassingen, Aldegonde, Ysenborgh, Bee, Everbergh, Bossu, en Fresin, meest alle jonge Graven; de Heeren van Zeevenbergen, Zoonen van Arenbergh; van Chalon, Neef van Mansfelt; van Wesemaal, Raadsheer; van Vendesy, van den huize van Montmorençy, en andere van Adel, te veel, om te noemen.

Vreemde Adel te Brussel. Van vreemde Heeren waren daar de Hertogen van Aumale en Osfuma; Don Johan de Medices, Bastaard van Florentia; de Princen van Caserta, Napolitaan, en Palestrano Columnese; de Marquiezen van Malespina en Palaviçino; de Graaf Theodoro Trivultio; Don Louys de Velasço, en andere Spanjaarden en Italianen, die Bevelhebbers in 't Leger en Gouverneurs in Steden waren. Wy dagten goed de voornaamste Hovelingen, zo Mannen als Vrouwen, deels te noemen voor de Nakomelingen, zonder nogtans op den rang gelet te hebben.

Met dit en meer ander gezelschap hebben de Aards-Hertogen te Brussel de Engelsche Gezanten met gastmaalen onthaald en allerhande pragtigheden beweezen, hoewel het nog vol van Oorlog was: want terwyl men nog daar in 't feest was, moesten Spinola, Velasco, van den Berg, Busquoy en andere, vermits Prince Maurits togt op Antwerpen, optrekken, om het Land te beschermen. De Heer Graaf van Hertfort den Aards-Hertog den eed van het Vredes-verdrag hebbende zien doen, heeft,

latende

latende den Heere Edmouts daar als Gezant, zyn affcheid genoomen, en zig zeer ſtaatig, prinslyk en deftig gedraagen, en hoflyk en met roem zynen last volvoerd: hy heeft over al den Engelſchen hervormden Godsdienst in zyn Hof gebruikt, en vertrok naar Antwerpen, van daar op Zeeland, en dus verder op Engeland. 1605.

De Graaf van Hertfort trekt weder naar Engeland.

Wy hebben in 't 20ste boek, onder de geſchiedenisſen van het Jaar 1598, in 't kort verhaald de verandering der Regeering in de oude vrye Ryks-Stad Aken, eene Grens-Stad, 4 Mylen van Maaſtricht, over de Maas, geleegen, hebbende rondom haar gebied Limburg, Luyk, Valkenburg, 's Hertogen-Rade, en het Land van Gulik, en wat meest de beweegende oorzaaken en geleegenheden daar toe geweest zyn: nu zullen wy verder verhaalen, wat daar in de volgende Jaaren is voorgevallen, volgens het geene wy daar van, uit verſcheide geſprekken en berigten, verſtaan hebben. De waarſchynlykſte reeden, en als de hoofdzaak in 't Keizerlyke vonnis van het Jaar 1593 opgegeven, was tans de oopenbaare oeffening van den hervormden Godsdienst, die daar eenige Jaaren, volgens den gemeenen Godsdiensts-vrede, ten tyde van Keizer Karel den Vden door geheel Duitschland opgeregt, toegelaten en geoeffend was; maar van ouds waren de nabuurige Princen, voornaamlyk de Hertog van Braband en Gulik, wangunſtig en ſtelden laagen, om die Stad onder hun gebied te krygen, zo dat de Hertog van Gulik, die gehuwd was met de Dogter van den Hertog van Limburg, in 't Jaar 1577, zulks meenende op eenen nagt met geweld te doen, en met eenige honderd Ruiters door list 'er in geraakt, en zelfs ſchier in 't best en midden van de Stad gekomen zynde, daar, met al zyn Volk, verſlaagen werd. Karel de Vde voorn: als Keizer nu genoegzaam daar over gebied hebbende, heeft ernſtig gelet op de geleegenheid der zelve Stad, en die, door Krygs-

Verhaal wat te Aken is voorgevallen, zedert de afkondiging van 's Keizers ban.

Geleegenheid der Stad Aken.

Hoe na de heerſchappy der Stad Aken eertyds aan haare Buuren gebragt was.

 kundige

1605. kundige Heeren en Vestingbouwers laten bezigtigen, met oogmerk, om die sterk te maken; en, zo het doenlyk was, met een Kasteel en andere vestingen te verzeekeren, tegen geweld van buiten en muitery van binnen, welke toen in veele Steden gezien zynde, ook gedagt werd daar te dugten te zyn, wegens den voorn: wangunst der Buuren; maar de geleegenheid zo bevonden zynde, dat zy daar voor niet bestand kon gemaakt werden, werd 'er niets begonnen. De verstandige van dien tyd, gelyk eenige, nog leevende, van hunne Ouders gehoord hebben, twyffelden, of het den Keizer te doen was, om die Stad aan het Ryk afhandig te maken, en aan zyne Erf-landen te hegten, gelyk naderhand met Kameryk en andere Steden geschied is, of die te bevryden van den overval van andere, die 'er na tragtten: laat de verstandige Leezer hier uit opmerken, hoe de geleegenheid aan de magtige verscheide dekmantels verschafd voor hunne heimlyke oogmerken, en hoe schaadlyk het is, als eene Burgery, geen agt slaande op haare meeste gevaaren, de tweedragt van binnen, die altyd de gereedste geleegenheid is, om van zyne vyanden overmeesterd te werden, niet in tyds weeren, tot welk einde wy hier nog iet kort, naar onze gewoonte, zullen verhaalen van het geene de afgezette Overheid, Raads-persoonen en gansche Burgery wedervaaren is, en hun nog daaglyksch, tot verder verderf der Stad, overkomt.

De afgezette Overheid van Aken zoekt middeling in de kosten te betaalen.

De voorn: Overheid en Raads-persoonen hunne ampten in handen der aangestelde Keizerlyke Gemagtigden overgegeven en alles volbragt hebbende, wat hun, naar 's Keizers vonnis, en daar op gevolgde gestrenge, en niet anders verzoenlyke, beveelen, opgelegd was, zo dat niet overbleef, dan hunne overwinnende party de hun toegeweeze kosten, schaade en renten te voldoen, wenschten dit ook te volbrengen in de tegenwoordigheid en onder bemiddeling der voorn: Heeren Gemagtigden;

den: want zy, niet zonder oorzaak, vreesden en voorzaagen, dat zy, in derzelver afzyn, van den nieuwen Raad ongenaadig zouden behandeld werden: om dit te verhoeden, lieten zy, door hunnen geweezen Raadsheer, daar toe door de Keizerlyke Gemagtigden schriftlyk gelasd en beleid, bidden om de volgende stukken; 1605.

Stukken, door die van Aken verzogt.

1. Dat den nieuwen Raad mogte opgelegd werden alle voorgaande handelingen, vonnissen en besluiten, den Godsdienst niet betreffende, in hun geheel te laten. 2. Dat alle de Augsburgsche of Hervormde Belyders voortaan, om voorleede of toekomende zaaken van hun geweeten, niet gemoeid mogten werden, blyvende de oopenbaare oeffening daar van opgeschort, tot dat eindlyk daar omtrend de Keizerlyke Majesteit bepaaling zou maaken. 3. Dat den Overwinnaars opgelegd mogte werden hunnen eisch van kosten en schaaden zonder uitstel te doen. 4. Dat aan hun, Verweerders, geleide en eene bekwaame plaats vergund mogte werden, om by een te komen, ten einde het zelve te overleggen en middelen ter voldoening te vinden, of over middeling te handelen. 5. Om middelen te zoeken, waar door zy van den ban ontslaagen en met den Keizer verzoend mogten werden.

Affscheids brieven der Keizerlyke Gemagtigden.

Tot antwoord op deeze verzoeken hebben de Gemagtigden, op hun vertrek, den 7den van Herfstmaand, des Jaars 1598, aan beide partyen affscheids-brieven van den zelven inhoud, door hen bezeegeld, gezonden, meldende, dat zy het verzoek aan den Raad hadden bekend gemaakt, die daar in had bewilligd, 1. het geleide, zo ver zyne magt strekte, uit medelyden te verleenen aan de Roomschgezinden, om zig met den Keizer te verzoenen; waar uit de party verstond, dat aan de anderen het geleide geweigerd was, en zy de Roomschen ontlasten van het mede betaalen der kosten, enz. 2. Dat eene plaats vergund zou werden, om

1605. by een te komen, dog niet zonder voorweeten en bewilliging van eenen Burgermeester, met byvoeging van eenen Opziender uit den Raad. 3. Dat de Eischers, hunne toegeweeze kosten nog niet gereed hebbende, die binnen 6 Weeken zouden ter hand stellen, uitdruklyk met deeze woorden, *ad contradicendum & concordandum*; en zo partyen daar over niet konden over een komen, zouden de wederzydsch ingebragte reeden en tegenreeden werden overgegeven aan den Keur-Vorst van Keulen, als voornaame Keizerlyke Gemagtigde, om daar in, naar behooren, ter vereeniging te voorzien. 4. Werd alle oeffening van Godsdienst, behalven de Roomsche, zo binnen als buiten ieders huis, verbooden. Het besluit is eene gemeene ernstige vermaaning aan beiden, zig voortaan onpartydig en vreedzaam tegen elkanderen te gedraagen, en tot geene nieuwe verbittering of oproer oorzaak te geven.

Strenge handel der nieuwe Overheid tegen de afgezette Raadspersoonen.

De voorn: Gemagtigden hier op vertrokken zynde, en de afgezette, volgens het affcheid, zig stil in hunne huizen houdende, in hoop, dat hunne party, de nieuwe Raad, desgelyks zou gedaan hebben, heeft die in tegendeel, zonder lang te vertoeven, allerlei uiterste strengheid geoeffend, aanstonds de huizen der twee afgezette Burgermeesters met gewapend Krygs-Volk overvallende, met oogmerk, om derzelver persoonen gevanglyk daar uit te haalen; maar die, na eene scherpste huis-zoeking, niet vindende, naamen zy met zig wat hun goed dagt, voor al alle boeken en schriften, die zy vonden, en lieten de huizen met Soldaten bezet, tot dat die allen voorraad van spys en drank hadden opgemaakt en hen de honger dwong die te verlaten, gelyk ook zelfs de Vrouwen en Kinderen hebben moeten doen, met agterlating van den overigen inboedel, moetende aanzien en dulden, voor al de Burgermeester Bonefacius Colyn, dat zyn huis, en het geene daar in bleef, gegeven

geven werd in bezit van Jongheer Gerard Eller- 1565
born, Scheepen, een Man van kwaad gerugt, gelyk wy in 't 20ste boek verhaald hebben. Desgelyks werd Mr. Gerard Men, geweeze Pensionaris, gevangen genoomen, en door Soldaten binnen en buiten zyn verblyf, op zyne kosten, in gevangenis bewaard, en boven dien zyn huis, in maniere als boven, overvallen, beroofd, en met Soldaten bezet. En hoewel de afgezette, door verscheide smeekschriften, den Raad ernstig hebben gebeeden om aanwyzing van eene plaats, daar zy ten einde, in 't voorsz. afscheid verklaard, by een mogten komen, is daar in niet bewilligd, voor den 24sten van Slagtmaand daar aan volgende, wanneer de Raad een zeeker listig besluit heeft afgekondigd, zynde vol van beschuldigingen, als of de afgezette, zederd der Gemagtigden vertrek, tegen den Raad, hunne tegenwoordige wettige Overheid, zig zeer moedwillig en veragtlyk had gedraagen, dat zulks had veroorzaakt om ieder van hen strikt op te leggen en te gebieden dien dag, 's namiddags ten 1 uur, te verschynen in 't Kruisboogs-Schutters huis, om daar te aanvaerden der klagende party's schrift, ter toewyzing van den eisch der kosten, schaaden en renten, en die te voldoen binnen 14 Daagen eerstkomende, op straffe van, by gebrek van dien, gehouden en gehandeld te werden als wettig veroordeelde en 's Ryks gebanne Wederspannelingen. De dus Gedaagde ten bestemden tyd op die plaats verschynende, vonden die met veele Soldaten in wapenen, met brandende lonten in de handen, bezet, en in de kamer, daar zy moesten verzamelen, wegens den Raad, tot Opziender gesteld eenen der bitterste van hunne party; en alzo de Raad, eenige Weeken te vooren, in alle Buurt-Kerken van den preedikstoel had doen afkondigen, dat alle, die eenigen handel tegen den afgezetten Raad meenden te hebben, zulks binnen zeekeren tyd moesten eischen, is daar door het getal der

Eischers

1593. Eischiets groter geworden, dan der geene, die, volgens de uitdruklyke schikking van het Keizerlyk vonnis, konden bevoegd zyn, en de geëischte zom zo groot en ongegrond bevonden, dat de Verweerders die onmooglyk hadden kunnen opbrengen, al hadden zy, gelyk zy zeiden, daar toe alle hunne middelen willen besteeden.

Dit inziende, en dat boven dien nog in dit aanwyzings schrift onbepaald aan zig gehouden werd de aanspraak op der afgezette persoonen en goederen, van alle het geene in 't vervolg bevonden werd door hen kwalyk geregeerd, geoordeeld, of onbehoorlyk behandeld te zyn, te moeten voldoen, het zy de Raad voor het gemeen, of elk voor zig in 't byzonder, verzogten zy verlenging van de gestelde 14 Daagen, om op alles ryp te letten, het zy om te wederleggen of te verdraagen, naar luid van voorn: afscheid: ook, dat hun gegund mogt werden den geweezen Pensionaris, Mr. Men, nu los gelaten, te gebruiken, zo om onder hen, die nu alle byzonder waren en evengelyke magt hadden, de stemmen van beraading op te neemen, in schrift te brengen, den Raad met beede te vertoonen, en in aller naam te verzoeken het geene hunne nood zou vereischen; maar dit alles afgeslaagen zynde, is aan alle Winkeliers onder hen gebooden hunne winkels te sluiten, en niet te verkoopen of koopen, tot dat aan den eisch voldaan was: en schoon daar na, door veel aanhouden en schriftlyke aanbiedingen, twee- of driemaal, telkens 8 Daagen, uitstel verkreegen werd, is zulks op zulke ondraaglyke voorwaarden geschied, zo van Soldaten in de huizen der voornaamste te leggen, als op straffe van elken Dag vyftig daalders tot onderhoud der Soldaten op te brengen, dat het eer voor eene nauwere inbinding, dan voor eene verzagting te houden was: ja, om de reeds meer dan te zeer benauwde Lieden nog meer vrees aan te jaagen, heeft de Raad, tegen alle oude gewoontens

in

in 't Hof van Gulik; den Maarschalk Schenkeren, Slotvoogd te Gulik, geroepen, en, met eenige honderd van zyne Soldaten, ingelaten, de voornaamste Wallen en Toorens der Stad, ook de Markt, en op dezelve het huis de Star, het voortreflykste Gild der Stad toekomende, ingeruimd, hun de dag- en nagt-wagt over de Stad aanbevoolen, en het Geschut op de Toorens, ter hunner eer en tot trotzeering de Burgery, doen afschieten, daar de Voor-Vaders, eenige honderd Jaaren lang, die van Gulik, als die de Stad, met list of geweld, zogten aan hun te brengen, met al hun vermogen uitgehouden, en, by inval, die met wapenen gekeerd hebben! En schoon uitdruklyk, by 't Keizerlyk vonnis, in de kosten en schaaden waren verweezen alle, die in den Raad geweest zyn in en zederd het Jaar 1581, en de afgezette op dien voet verzogten, dat die mede gelasd zouden werden by de beraading te komen, en hun aandeel te draagen, is dit niet alleen afgeslaagen, maar zelfs de Roomsche afgezette van deeze medebetaaling ontheeven, vermits deeze, op de voorn: plaats, oopentlyk betuigd hadden daar toe niet gehouden te zyn, gemerkt zy nooit hadden toegestemd, maar altyd waren overstemd, in 't besluit tot nadeel van 's Keizers oordeel, en geen ander oogmerk hadden gehad in 't bewilligen van in den Raad te komen, dan om die te beletten, zo dat de Hervormde en Luthersche die alleen draagen moesten.

1603. De nieuwe Overheid brengd Gulikfche Soldaten, hunne verdagte Vyanden, binnen Aken.

De regts kosten werden den hervormden Raadspersoonen alleen opgelegd.

Deeze dan ziende, dat de last, dien men hun wilde opleggen, ondraaglyk was, en de gereede straf-oeffening niet alleen gedreigd, maar ook begonnen was, zonder waarschynlykheid van maatiging te verweryen, dagten beeter in 't eerste eene zom geld op reekening te bieden, als dat het hun naderhand door 's Keizers Gemagtigden opgelegd zou werden; ja, hebben daadlyk eene goede zom by een gebragt, en den Raad toegeteld, hoopende daar door van verderen overlast ontslaagen

1605. te zyn, tot dat, op 's Keizers gezag, behoorlyke middeling verkreegen zou werden, by welken zy daar toe, door de bevoegde Tusschenspreekers, deeden aanhouden; des niet tegenstaande, schoon het geld aangenoomen, en verscheide voorwaarden, om tot een vreedzaam verdrag te geraaken, beproefd waren, heeft de Raad eindlyk, na verscheide dwingeryen, besluiten en geweld-oeffeningen, den 6[den] van Sprokkelmaand, des Jaars 1599, zynde, door sterken vorst en sneeuw, het zeer koud, met briefjes aan alle, die den voorsz. eisch niet voldaan hadden, of als Roomsche daar van bevryd waren, gebooden dien Dag, nog met het schynen der Zon, dat geene 3 Uuren na de waarschuwing duurde, uit de Stad Aken en deszelfs gebied te vertrekken. Deeze ziende, dat zy, door aan zulk eenen Stads ban niet te gehoorzamen, in leevens gevaar zouden vallen, hoewel zy ook te dugten hadden, agtervolgd werdende van het bestelde Krygsvolk van Gulik, Limburg en Valkenburg, dood geslaagen, of ten minsten gevangen en op swaar rantzoen gesteld te werden, zyn terstond alle uitgetrokken, uitgezonderd twee zieke oude Mannen, dien de Overheid, op beede van hunne Vrienden, vergunde, tot nader inzien van den Raad, nog 2 Daagen te blyven.

Streng gebod der Overheid van Aken over hunne Mede-Burgers.

De Raad, naar der party's gedagten, meer hoopende door ongehoorzaamheid swaarder aanspraak op deeze Gebanne te verkrygen, dan dat zy zo wel zouden gehoorzaamd hebben, en zig dus meer van hun oogmerk verstooken, dan daar in gevorderd, vindende, heeft, den 1[sten] van Grasmaand, eene verklaring doen afkondigen, inhoudende, dat, schoon de Raad wel reeden had, wegens der Afweezigen halstarrigheid, in 't niet willen voldoen aan het Keizerlyk vonnis, zonder langer uitstel voort te vaaren in 't aanslaan van hunne goederen, nogtans gaf die, ten blyke van deszelfs geneegenheid, om de burgerlyke trouw te onderhouden,

hun

hun nog vryheid en uitstel tot den 10den van Bloeimaand eerstkomende, om te mogen inkomen en vriendlyk verdraagen met hunne Eischers, gelyk reeds verscheide andere der Gebanne gedaan hadden, om met vrede hunne huishoudens en gewoone neering waar te neemen: hier van in gebreeke blyvende, zou de Raad, na dien tyd, voortvaaren hunne goederen aan te tasten, om daar uit de Eischers te voldoen, dat den zelven, op 's Keizers gezag, toegeweezen was, gelyk ook naderhand door eenige geschied is, die zig geregtlyk in de bezitting van der Afweezenden erfgoederen hebben doen stellen. 1605

Nog deed de Raad een byzonder gebod afkondigen, op swaare straf een ieder verbiedende eenige goederen der afweezige Gebanne te aanvaerden of bewaaren, maar die iet dergelyk had of wist, dat terstond by de Overheid te brengen of aan te geven.

Ondertusschen heeft de Raad, om eenen schyn van maatiging te geven, zeekere der voornaame Beklaagers gemagtigd, om, als goede Mannen, hoewel in de daad Regters in hunne eige zaak, de reedenen en tegenreedenen van partyen te overweegen, en, met behoorlyke maatigheid, elk der Beklaagde, die zederd het Jaar 1581 den Raad hadden helpen dienen nu ook daar by voegende, op eene zeekere zom te schatten, door welkes betaaling zy van alle verwyzingen zouden ontslaagen zyn: deeze hebben onder zig, zonder iemand der Beklaagde te hooren, eene schikking gemaakt, schattende de Hervormde en Luthersche op twaalf, zes, vyf, vier, drie, twee of eenduizend, andere op eenige Ryks-Daalders, welke zommen, volgens het gebod van den 1sten van Grasmaand, zou moeten betaald werden voor den 10den van Bloeimaand: hier op zyn veele der Gevlugte, die het hoogste niet geschat waren, om deeze strikken eenigzins te ontgaan, en hunne huizen, goederen en gewoone nee-

1605. neering te gebruiken, weder ingekomen, en hebben verdraagen eenige zommen geld, naar hun vermogen, maar niet naar de schatting, te betaalen, op reekening van het geene hun naderhand, door behoorlyk gezag en middeling, zou opgelegd werden; maar alzo de andere Afweezige, op de hooge schattingen gesteld, liever van daar bleeven, dan zulk eenen ondraaglyken last op zig te neemen, is de Raad voortgevaaren, tastende de huizen en andere erfgoederen der Afweezige aan ten behoeve der Klaagers, en behouden ze nog hedendaagsch.

Hier by is het niet gelaten, maar eenigen tyd daar na zyn de weder ingekome, die, volgens hun verdrag, betaald hadden, in 't voorn: Schuttershuis by een geroepen, daar hun scherp opgelegd is hunne schatting te voldoen, op straf, dat de Hertog van Gulik hunne roerende en onroerende goederen, zo in 't gebied van Aken als van Gulik geleegen, zou aanslaan en tot de uiterste betaaling behouden, dog met deeze vertroosting, dat hun van de schatting nog wat afslag zou gegeven werden. Schoon zommige, hoewel weinige, om de uitwerking van zulke dreigingen te ontgaan, met de Klaagers verdraagen, en de geheele schatting, met een weinig afslag, betaald hebben, hebben nogtans de meeste Beklaagde zulks niet gedaan nog kunnen doen, als onmagtig zynde, en wegens de groote schaaden, die veele van hen geleeden hadden: evenwel konden de Raad nog de Klaagers, door zulke uiterstens, niet tot hun voorneemen geraaken, schoon zy, boven alle het voorsz. nog te weeg gebragt hebben, dat de Voorbidders voor de bedrukte Veroordeelde, by het Keizerlyk Hof om vryspraak van het vonnis aanhoudende, niet mogten gehoord werden: zelfs hebben zy eenen Gevolmagtigden, die uitdruklyk door de Afgezette was uitgezonden met beede aan den Keizer ten voorsz. einde, by zyne wederkomst, onverrigt ter zaake, in gevangnis doen gaan, en, hem daar veele wee-

De Voorspreekers van de bedrukte Akenaars by den Keizer werden, door den Raad, gevangen gesteld.

ken

ken gebouden hebbende, met eene swaare geldboete gestrafd, om geene andere reeden, dan om dat hy voor de Gevonnisde had durven spreeken. Om de kortheid swygen wy nog veele byzondere beswaarnissen, den eenen en anderen, met het toeleggen van Soldaten en anderzins, aangedaan. 1608.

En alzo de voorn: Klaagers, in 't vervolgen van hunne wettige Overheid, en tot het onderdrukken van den hervormden Godsdienst, van het begin tot het einde, het Hof van Gulik, of immers de magtigste van het zelve, bekende vyanden van den Godsdienst en de burgerlyke vryheid der Stad Aken, te hulp geroepen, in hunne van ouds onbevoegde vorderingen op nieuws gestyfd, en, gelyk Overtreeders en 's Lands Verraaders, maar geene getrouwe Burgers en Voorstanders van hun Vaderland, gewoon zyn te doen, zo niet grote vorderingen daar toe, ten minsten andere goede vergelding, gelyk uit het beloop der zaak te vermoeden is, beloofd hebben; want om deeze Voorstanders hunne beloften te voldoen, heeft de Raad de Veroordeelde opgelegd, dat zy eenen of twee bekwaame persoonen uit hen naar het Hof van Gulik zouden zenden, om zyne Vorstlyke Genaade, zyne aanspraak, wegens het vonnis, zo voordeelig zy verdraagen konden, te voldoen, voorgevende, dat het was, om des te eer tot de verzoening met den Keizer te geraaken, daar uit het Keizerlyk oordeel niet blykt, dat deezen of eenigen anderen Vorst iet toegeweezen is; maar in tegendeel, is waar, dat niet alleen de voorn: Beklaagde, maar ook veele andere Burgers van Aken, in 's Keizers veroordeeling niet begreepen, tegen den voorn: Vorst zeer swaare aanspraak zouden hebben, indien het regt plaats vond, om de volgende reedenen.

Beschuldigingen tegen Schenkeren, Maarschalk van Gulik, van geweld, die van Aken aangedaan.

Het is waereld-kundig, dat van het Jaar 1590 af, zynde 3 Jaaren, voor dat 's Keizers oordeel tegen den Raad van Aken geveld is, zyne Officiers, en voor al Schenkeren, zyn Amptman, en Maarschalk

1605. Gulik, hebben doen aanslaan en opschryven alle erf-goederen, renten en inkomsten der Burgers van Aken, zonder eenig onderscheid, geleegen of gepand onder het gebied van dien Vorst, die vervolgens alle inkomende vrugten, voordeelen, vervallende renten en schattingen naar zig getrokken en gehouden heeft: en boven dien heeft hy alle Burgers van Aken op vrye 's Lands weegen aangetast en vyandig behandeld, hunne goederen ontnoomen en ontvoerd, en daar door meenigen eerlyken Man, met Vrouw en Kinderen, arm gemaakt. En hoewel hem, op twee byzondere Ryks-daagen, door het besluit van den Keur-Vorstlyken Raad, bevoolen is geweest dat alles aan de voorsz. Burgers weder te geven, en voortaan zig van dergelyke 's Lands vrede-breuk te onthouden, is zulks nogtans tot hier toe niet gevolgd nog de roovery opgehouden; maar een ieder weet, dat aanstonds, na de afkondiging van het Keizerlyk vonnis, eenige honderd Guliksche Soldaten, en met hen de Spaansche, in 't gebied van Aken zyn gevallen, en hebben geroofd, wat zy vonden, 't geene den Burgers van Aken toekwam, zonder onderscheid, of zy in 't vonnis begreepen waren of niet, neemende zo de koorn-vrugten van het veld, als de Beesten uit de weiden, en de koopmanschappen, daar zy die agterhaalen konden; inzonderheid veel kooper van de werkmoolens, en alles, wat uit en in de Stad kwam, zelfs de persoonen vangende, en naar hun genoegen rantzoeneerende, zulks alles onder voorgeven, dat zyne Vorstlyke Genaade zulk aanhaalen toeliet, en de goederen deed bewaaren door Rentmeesters, daar toe gesteld, tot dat hem zyne regts-kosten zouden betaald zyn: en schoon 'er schyn nog blyk is, dat de Gulikers tot dergelyken eisch bevoegd waren, om welken zy dus alle Burgers en hunne goederen aangetast hebben; nogtans hebben zy dat, als of zulks nooit geschied was; van de Hervormde en Luthersche, die gebannen en op schatting gesteld

De Vorst van Gulik slaat der Akenaars goederen aan, zonder wedergeven, naar het besluit des Keur-Vorsts, enz.

De Gulik-sche en Spaansche berooven die van Aken.

ſteld waren, gelyk te vooren verhaald is, op nieuws gevorderd. 1603.

De voorn: Gezanten dan, gelyk hun door den Raad opgelegd was, ten Hove verſchynende, heeft men van hen, ten behoeve des Vorsts van Gulik, geëischt vyftigduizend goude Kroonen, welke men hun zeide te mogen verhaalen op hunne Makkers, bedoelende de geene, die in en zederd het Jaar 1581 in den Raad geweest, en, by het Keizerlyk vonnis van het Jaar 1593, mede verweezen waren, of die van de Veroordeelde afweezig waren: dog alzo zy zig, wegens de geene, die hen gezonden hadden, ontſchuldigden, vermits hun onvermogen en reeds geleede ondraaglyke ſchaade, en dat veele van hunne Makkers, door des Raads ban, afweezig en in afgeleege plaatzen verſtrooid waren, des men onmooglyk met hen in onderhandeling kon komen, heeft de Raad van Aken intusſchen door byzondere Gezanten, buiten kennis der Beklaagden en derzelver Gezanten, met den Gulikſchen Raad zo gehandeld, dat hy de vordering op zig nam, beloovende, zo men voorgaf, het Hof daar voor te betaalen vyfentwintigduizend daalders; zy daar mede hunnen voorigen eisch en ſchatting vergrootende, gingen des te ſtrenger voort in de voorverhaalde ſtraf-oeffeningen, tot dat de Keizer, op veelvuldig klaagen en aanhouden, op nieuws den Keur-Vorst afgevaerdigd heeft tot afhandeling der overige geſchillen over het vonnis, en om deszelfs nog loopende ſwarigheden door ontſlag te weeren.

De Keizer doed een nieuw Gezantſchap, tot afhandeling van het vonnis.

Maar alzo de Gemagtigde onder zyne Keur-Vorstlyke Doorlugtigheid eerst in Grasmaand, des Jaars 1602, te Aken verſcheenen, is het onmooglyk de meenigerhande kwellingen, belastingen, en lasterende verſmaadheden, daar mede de arme verdrukte Verweeze, en derzelver Huisgezinnen, intusſchen beſwaard werden, in 't kort te beſchryven: onder alle deeze was het eene merklyke valſche eerrooving, dat de Raad, willende eene ſchat-

Valſche beſchuldiging der Overheid van Aken tegen de verbanne Raads-perſoonen.

1605. schatting leggen op de Burgers en onderdaanige Landstaaten, op naam van aan den Keizer tegen den Turk te zenden, ten einde die te beeter daar toe te beweegen, en zig te verontschuldigen, als ongaerne genoodzaakt de Gemeente te schatten, in eene afkondiging, by wyze van een Plakaat, den 6den van Zomermaand, des Jaars 1600, voor aller Menschen oogen aangeplakt, bybragt, dat de afgezette Raad, in 't Jaar 1595, eene schatting tegen den Turk aangeslaagen en van de Onderdanen geligt, maar niet aan den Keizer voldaan had: de tastlyke onwaarheid van deeze beschuldiging is gebleeken, en kan nog alle uuren, gelyk de party zegd, beweezen werden met het eigenhandig bewys van voldoening der Stad Frankfort, die, wegens den Keizer en het Ryk, in 't Jaar 1598 bekend, in drie reizen van den Raad van Aken ontfangen te hebben tienduizend tweehonderd vyftig bovenlandsche guldens; dezelve gebragt tot den loop der Akensche munt, bedraagd het iet meer dan dertienduizend zevenhonderd agtennegentig daalders; daar 'er nogtans de Raad niet meer dan elfduizend honderd agtentwintig ontfangen had, vermits het gerugt van des Raads afzetting de Gemeente, byzonder buiten, onwillig maakte het geene zy deswegens nog ten agteren waren, bedraagende hog over de vierenveertighonderd zeventig daalders, te voldoen; maar 'er werd vermoed en by veele verzeekerd, dat de nieuwe Raad ze wel heeft doen betaalen, en dat aan de Afgezette, van regts wegen, moesten werden wedergegeven zesentwintighonderd zeventig daalders, die zy deels uit hunnen eigen zak verschooten en deels van goedwillige Inwooners geleend hadden, om niet, door wanbetaaling, in de gestelde boete van het Ryk te vervallen. Hier uit bleek de grote verbitterdheid van den nieuwen Raad tegen den ouden en de hervormde of verbanne Burgery.

Als nu de voorsz. Keur-Vorst, by afkondiging, alle,

alle, die zyne afhandeling wilden genieten, heeft doen daagen, den 18den van Lentemaand, des Jaars 1602, binnen Aken te verschynen voor de Gemagtigden, onder zyne Keur-Vorstlyke Doorlugtigheid gesteld, om te zien en hooren, wat daar toe zou gedaan werden, en van hunnen kant te doen het geene betaamde, heeft de Raad een Plakaat daar nevens aangeslaagen, verbiedende op de straf, in den voorn: ban vermeld, alle die verbanne in de Stad te komen, maar daar buiten op deszelfs gebied te blyven, om des te nader hunne zaaken by de Heeren Gemagtigden te laten verrigten: des niet tegenstaande hebben dezelve Heeren zommige der Verbanne, die het by hen verzogten, onder hunne bescherming mede ingeleid, en hunne aanleggen en verantwoording, gelyk die van alle andere, aangehoord. By deeze gehoorgeving en onderhandeling der beide partyen, drongen de Eischers sterk aan op het voldoen van de schatting, by den Raad gemaakt: de Verweerders daar tegen vertoonden hun onvermogen en de onregtmaatigheid van den eisch in veele opzigten; ook hunne geleede grote schaade, behalven het geene zy reeds gedwongen waren geweest daadlyk te betaalen: zy verzogten maatiging naar reeden en vermogen, met aanbod van te voldoen het geene de Gemagtigden billyk zouden oordeelen; maar deeze Heeren meer toonende voor Tusschenspreekers dan voor Regters te willen gehouden zyn, eischten van de beklaagde Verweerders vrywillige onderwerping: en hoewel zy, zo het scheen, moeite genoeg deeden, om den eischenden Raad tot draaglyke maatiging te beweegen, is 'er niets verder uit gevolgd, dan dat de schatting voor zommige een weinig verminderd, voor andere niet weinig vermeerderd is, na dat de haat tegen den eenen groter was, dan tegen den anderen, zo dat de geene, die, wegens eenige afweezigen te doen hadden, daar in niet konden bewilligen; maar dien, die bewilligd en beloofd heb-

1605.

De Keur-Vorstlyke Gemagtigden maken deels een verdrag.

 ben

1605. ben te voldoen de schatting, door de Gemagtigden goedgekeurd, is, den 22sten van Grasmaand, des Jaars 1602, een brief van ontslag voorgeleezen op het Raadhuis, daar zy, by wyze van eenen voetval, voor de Keizerlyke ondergestelde Gemagtigden op de kniën zaaten, elks naam en toenaam in den brief geschreeven en zy ingevoerd zynde als bekennende swaare schuld en overtreeding tegen den Keizer, niet alleen, dat zy zyner Majesteits oordeel en geboden niet gehoorzaam geweest waren, maar dat zy zig zelven in de Regeering hadden gedrongen, de Roomsche daar uit gestooten, nieuwigheden ingevoerd, wederspannig daar by waren gebleeven, en veele vergiftige en oproerige ingevingen by 's Ryks Stenden en Vorsten hadden gestrooid, nu vast beloovende zulks naderhand niet meer te doen, of laten doen.

Voetval van eenige verzoende Burgers voor de Keizerlyke Gemagtigden.

Dit is het geene binnen eenige Jaaren te Aken is voorgevallen, daar over hunne uitgeweeke verbanne Burgers zig zeer beklaagen, zeggende, dat uit de voorsz. geregts-handeling scheen noodzaaklyk te volgen, dat de daar genoemde niet alleen zig zelven veroordeelen, maar ook hunne Voor-Vaders, die, voor meenige Jaaren, by alle voorgaande Keizers, tot Maximiliaan den IIden ingesloten, de burgerlyke vryheden en geregtigheden hebben besworen te onderhouden, en by wyle Keizer Karel den Vden, hoogloflyker gedagtenis, met een nieuw bevel, door zyner Majesteits groot zeegel bekragtigd, en hoogst genaadig vermeerderd, tegen alle gezogte inbreuken, het zy van Princen of byzondere, met de uiterste naerstigheid, zelfs de Gulikers met geweld wederstaande, hebben zoeken te onderhouden; dat zy nu bekenden oproerige en vergiftige uitstroojingen te zyn, dat zy, en hunne Voorzaaten, zoekende den gemeenen 's Lands Vrede te genieten en te doen onderhouden, op geleege tyden en plaatzen, den raad en hulp van 's Ryks hervormde Vorsten en Stenden, met zo noodzaaklyke

Beklag der verbanne uit Aken over het vervallen van hunne Ryks-Stad.

klagten, gegronde vertoogen, en klaar blykende waarheid, hebben verzogt; dat zy van dezelve nooit zyn verworpen, maar, de zaak hun mede aangaande, zo op de gemeene Ryks, als anderer Vorsten, Steden, en afzendings Daagen aangenoomen, en, zo met voorschriften, als met persoonlyke schikkingen, by den Keizer op het ernstigste zyn voorgestaan, volgens het eerst gevelde Keizerlyk oordeel, in 't Jaar 1593; want op de beide volgende Ryks-Dagen te Regensburg, in de Jaaren 1594 en 1597, is de Gezant van Aken, uit den Raad by het voorn: oordeel reeds afgezet, hunne gewoone zitting en medestemming, behalven in hunne eige geschillen, toegelaten: het was tog den Vorsten en Stenden genoeg bekend, dat zy zig niet eigen-werklyk in de Regeering hadden gedrongen, maar, volgens oude gewoonte, in de jaarlyksche verwisseling, door de burgerlyke Gilden, daar Gaffelen genoemd, den afgaanden Raad waren aangebooden en door dezelve verkoozen. Op derzelver voorbidden by den Keizer is ook altyd zulk antwoord gegeven, daar uit niet te vermoeden was, dat zyne Majesteit met de strafheid van het vonnis zou hebben voortgevaaren, ten ware die daar toe gedwongen was geweest door het niet-aflaten, zo van des Paus Gezant als van die van Spanje, Guilliam de S^t. Clement, en eindlyk van den Admirant van Arragon. 1605.

Uit alle deeze en ontelbaare andere handelwyzen in andere Landen en plaatzen, inzonderheid in de Nederlanden, kan de verstandige Leezer merken, hoe hoog noodig het is voor alle Vrede en Godzaligheid beminnende Volken en Overheden, die zig eens van 's Paus en Spanje's wreedheid bevryd vinden, God te danken en te bidden, en zig, zonder gevaaren, kosten of moeiten te ontzien, uit derzelver slaverny te houden, en niet hunne zagtmoedigheid tot schaadlyke nalatigheid te misbruiken, op dat zy niet vaaren gelyk die van Aken, daar de nieuwe Spaanschgezinde Raad in de gansche burger-

 lyke

1605. lyke Regeering zynen zin heeft: de Geestlyke, inzonderheid de nieuw ingesloope Jesuieten, laten het daar by nog niet, maar misbruiken de Overheid tot hunne Beuls, makende, dat alle Hervormde, die niet in der Papen Kerken getrouwd zyn, of hunne Kinderen laten doopen, by alle geleegenheden met swaare geld-boetens werden geplaagd, gevangen stellende die bevonden werden hunne Vrienden in doods nood met Gods Woord te troosten, zeggende, dat zulks niet hun, maar de Geestlyke Priesters, te doen staat. Onlangs hebben zy eenen ouden Man, die beschuldigd was toegestaan te hebben, dat in zyn huis zou gepreedikt werden, hoewel dat niet geschied was, en eenen van de voorn: Troosters, veele Maanden gevangen gehouden, willende, dat zy hunne Medegenooten en Predikant zouden bekend maken, en de een, zig voortaan van zulk troosten te onthouden, de ander zyn huis tot zulk eene preediking niet meer te leenen, belooven; maar als zy dat niet doen wilden, hebben zy ten laatsten den eersten uit de Stad gebannen, den tweeden honderd goud-guldens doen betaalen. Andere geleede, en daaglyksch geleeden wordende, versmaadheden, werden zo meenigvuldig verhaald, dat het te veel zou zyn den Leezer daar mede te beswaaren: wy hebben egter noodig geoordeeld zo veel met waarheid te vermelden van Aken, als eene Stad, die in allerhande burgerlyke vryheid, voor deeze inbreuk, zo ruim en zeeker bevoorregt is geweest, zelfs met het Heerschaps voorregt der Munt, dat de Regtsgeleerden een zeegel der heerschappy noemen, voorzien, zo wel als een Vorstendom zyn kan, en, gelyk blykt uit de gedrukte Ryks afscheiden in de laatst voorgaande 100 Jaaren, altyd voor de tweede der vrye Ryks Steden in rang gehouden is. Elke vrye Ryks Stad, ja elk vry Vorstendom, mag zig hier aan spiegelen en gewaarschuwd houden, waar voor zy zig te wagten hebbe.

De nieuwe Overheid van Aken vervolgd de Hervormde.

Dus is deeze oude Ryks-Stad Aken door den

Kei-

Keizerlyken ban overvallen, door dien de Spaansche Regeering in Nederland niet dulden kon, dat de uitgeweeke Wederspannelingen, daar voor zy alle de Hervormde houden, een vertrek, zo na by Nederland, zouden hebben en daar nestelen: waarom de Raad, door eenige onrustige Burgers, den Vorst van Gulik en Kleef hebben aangezet en gestyfd, die deezen ban hebben verzogt en verkreegen, en, gelyk verhaald is, streng gehandeld hebben: deeze nieuwe Raad, in de plaats der Gebanne gesteld, door hun gewonne vonnis zeegenpraalende, zyn onlangs nog weder onder elkanderen in twist geraakt met de Scheepens en swarten Schryver, ook met de Gulikfche en het Hof van Braband. 1605.

Op Zondag den 19den van Sprokkelmaand, des Jaars 1606, ontstond ook een misverstand met de Vorstin van Gulik en Kleef, die met haaren Broeder van Lottharingen, en haare Lyfwagt, sterk omtrend tweehonderd te paerd, 's Zaturdags 's avonds te vooren was komen herbergen in een Vrouwen-Klooster, Bortscheit genoemd, ten Westen buiten Aken geleegen, van waar zy deed aanzeggen, dat zy 's anderendaags te Aken de Mis wilde hooren en de heilige overblyfzelen bezien, dat haar zeer eerbiedig werd toegestaan, en 's anderendaags 's morgens gelast haar met de Burger-Schuttery in te haalen, gelyk van ouds gebruiklyk was zulke Persoonen te vereeren: deeze haar dus aan de poort verwagtende, en de Princen in Koetzen aankomende, zyn de Ruiters, voor aan de poort komende, zeer verward aangerend, als of zy de Schuttery wilden overloopen; deeze dat ziende, begonnen de poorten te sluiten, en de Gulikfche werden vermaand de Schuttery geschikt te volgen; zy in tegendeel ruuw antwoordende, gaf dit oorzaak, dat de Burgers hun geweer begonnen gereed te maken. De Hertogin met haaren Broeder, dat ziende, reed met een verstoord gelaat te rug,

Misverstand tusschen de Vorstin van Gulik en Kleef met de stad Aken, door het Jarydeo.

1605. eer het misverstand kon verstaan werden, en wilde niet wederkeeren.

Men diend te weeten, dat de Gulikfche van oude gewoon zyn aan de Oost-zyde der Stad, daar het Gulikfche gebied aan hun Land paald, hunnen Prince, of andere, die het gebruiken willen, te geleiden tot aan den slagboom, het naaste by de poort der Stad, en daar werden zy door de Burgers ontfangen en ingebragt. De Gulikers hebben eertyds, gelyk gezegd is, dit zoeken door te breeken, om wat geregtigheid binnen de Stad te krygen, maar men heeft hun altyd wederstaan. Zelfs meld de geschiedenis der krooning van Keizer Karel den V^den^ tot Roomsch Keizer, dat zyner Majesteits Stoet van Ryks-Vorsten en andere, naar oude gewoonte geleid door den Klooster-Voogd van Fulda en zyn Volk, op de paalen van het Akens gebied gekomen zynde, de Hertog van Gulik het geleide voor den Klooster-Voogd wilde voeren, daar uit zulk een geschil rees, dat het voortryden meer dan ½ uur gestaakt werd, en zyne Majesteit zelfs met gezag moest gebieden, dat men die van Gulik zou laten vorryden tot aan den slagboom, en van daar eenen anderen weg keeren, en laten zyne Majesteit door den voorn: Klooster-Voogd geleiden, het welk dus geschiedde; daar uit blyken zou, dat de Burgers, in dit stuk, geen groot ongelyk hadden, want de Vorst het regt van geleide aan de West-zyde der Stad nooit gehad heeft: nogtans schynd, dat de Gulikers, tot vergelding van deeze kleinheid, eenige Burgers van Aken, van Frankfort komende, hebben aangehouden en te Gulik op het Kasteel gevangen gesteld, tot dat zy zig met vyfhonderd daalders hebben gerantzoeneerd en dus los geraakt zyn.

Ook heeft de Keizer, in Zomermaand, des Jaars 1596, straffe beveelen door het gansche Ryk doen afkondigen, dat niemand, op verbeurd-verklaaring, zou ontfangen nog uitgeven eenige goude of zilvege

re munt, door den afgezetten Raad geslaagen, gebiedende ook den zelven Raad, op verbeurte van lyf en goed, zig voortaan van die munt te onthouden, tot reeden gevende, dat, hoewel eertyds den wettigen Raad het munten vergund was, zulks nogtans den afgezetten niet toekwam, te meer, om dat zy zig verstout hadden het gewoone opschrift, *Mo No. Regiæ Sedis Urbis Aquensis*, met byvoeging van het woord *Liberæ* te veranderen, nu stellende, *Mo. No. &c. Liberæ Urbis Aquensis*: hy wilde hier mede zeggen, gelyk ook de party in 't regts-geding gezegd had, dat Aken geene vrye Ryks-Stad was, daar de oude Regeerders van Aken altyd het tegendeel gedagt, en uit veele oude bewyzen, byzonder de openbaare Ryks afscheiden, beweezen hebben; des hun nu het munten weder toegelaten is, dog zy munten maar klein kooper geld, tot gerief der Gemeente, daar op zy, door gebrek aan plaats, stellen, *Mo. No. Urb. Aqueni*, wat zy verder van den Keizer zullen verkrygen, als zy goud en zilver geld mogen slaan, zal de tyd leeren, want het woord *Liberæ*, of Vry-Stad, is hun uitdruklyk verbooden.

1605.

Munt te slaan is die van Aken verbooden.

De vereenigde Landen, onder het beleid van derzelver Generaal, Prince Maurits, zyn in deezen Zoomer laat te veld getrokken, om dat hun Krygsvolk laat aankwam.

Prince Maurits aanslag op de Schelde en Antwerpen, den 27 May.

Ten laatsten is Prins Maurits, den 15[den] van Bloeimaand, met zyn Paerde- en veel Voet-Volk, naar Bergen op den Zoom getrokken, en heeft omtrend tagtig Vaandelen Voet-Volk in Zeeland gescheept, onder het beleid van Grave Ernest van Nassau, op eenen aanslag, zo het scheen, om Antwerpen te beleggen, hadden zy kunnen meester werden van den Vlaander-kant op de andere zyde der Rivier; maar Graaf Ernest werd, door sterken tegenwind in zommige kromtens der Schelde, belet met zyn Volk te landen daar het hem gelasd was, want de aanslaagen te Water weeder en wind

on-

1605. onderworpen zyn, schoon zy stout voeren voorby de Spaansche Schansen Peerle en Ordam, die dapper op hen schooten: het scheen, had Ernest zyne scheepen aan Klopper-Dyk kunnen brengen, en 'er zyn Volk met eenige Vaandelen Ruiters kunnen landen, zy zouden tot hun voorneemen gekomen zyn, maar alzo zy, door tegen-wind, aan de Brabandsche zyde gedreeven waren, tragtten zy eenig Volk met grote booten aan den Vlaamschen kant te brengen: dog alzo dit zeer langzaam voortging, werden zy, den 17den, voor den Dag, gemaklyk met kleine magt afgekeerd, daar toe de Nagt veel had geholpen, het Krygs-Volk daar door agterdenken krygende, dat de Spaansche veel sterker waren dan zy, en daarom verflauwende, te meer, om dat zy Geschut by hen hadden: want schoon Spinola met eenig Volk in 't Land van Waas was geweest, om Ysendyks Sterkten te verspieden, ten einde daar op iets voor te neemen, was nogtans, by geleegenheid van eenen afgeworpen brief, gebragt by den Heere van Rollegum, Gouverneur op de Kruis-Schans, hier meer Volk besteld door Don Inigo de Borgia, Slot-Voogd van Antwerpen, ten getale van ruim drieduizend, met eenig Geschut, welke die omtrend driehonderd Gelande, nog agter de Dyken liggende, sterk besprongen en sloegen, die deels weder in de booten vlugtten en deels geslaagen en gevangen werden, daar van omtrend tagtig op het Kasteel van Antwerpen gevangen gebragt zyn, onder welke was zeekere Kapitain Legier, Luitenant van den Kapitain la Croix, met nog eenen Sergiant: de Bourgognische hadden den Kollonel Dorp byna gevangen, maar hy, in 't Water springende, ontkwam het, in groot gevaar van te verdrinken. Daar werd gereekend, dat 'er byna honderd zyn dood gebleeven, daar onder de oude vermaarde Kapitain Michiel Tutelare, met deszelfs Luitenant François, Zoon van Kapitain François Tutelare, gewonnen by de Dogter van voorsz. Kapitain Michiel; ook verdronk

Graaf Ernest werd by Antwerpen in Vlaanderen geslaagen.

daar

daar de Zoon van den ouden Piron: eenige sloepen zonken en werden verbrand. Dit geschiedde ten voorsz. Dage, 's morgens; als Graaf Ernest meende eene brug over de Schelde te werpen omtrend Oustreweele, hunne Oorlogs-scheepen en andere in 't gezigt van Antwerpen gekomen zynde: dog alzo de aanslag op de Dyken, door wind en anderzins, mislukte, trok Graaf Ernest, met alle zyne scheepen, naar Oustreweele, den Brabandschen kant, daar hy zyn Volk landde, trekkende naar Eeckeren, daar Prince Maurits leger gekomen was, die toen weder naar Bergen op den Zoom trok. De scheepen met het gereedschap voeren ook weder te rug naar de voorn: Sterkten, daar op zy schooten, en die weder op hen, en de Gouverneur van Ordam dood bleef. 1605

In Antwerpen was grote beroerte onder de Burgery, de ryke vreezende, en veele arme hunnes Vyands voorspoed wenschende, elk na dat hy gezind was, hoewel Spinola daar omtrend en op de Dyken in Vlaanderen wel agtduizend Mannen had liggen: alle eetwaaren sloegen terstond in prys op; veele vlugtten met zak en pak naar Mechelen en Brussel, van waar terstond vier Kompagniën Paerden in de Stad werden gezonden, die in de herbergen, daar goede stalling was, besteld werden, buiten last der Burgery; maar het vertrek van 's Vyands leger hoorende, vertrokken deeze ook weder.

Verslagenheid in Antwerpen.

Prince Maurits van Eeckeren gescheiden zynde, belegerde het zeer sterk Kasteel van Woude, liggende in eene moerasch, 1 uur van Bergen, zynde het voornaame huis der Marquiezen van Bergen. Het Guarnizoen deed daar uit grote schaade aan de scheepen, vaarende tusschen Holland en Zeeland; want zy waren geduurig op het Water, om de scheepen, die, wegens stilte, ergens moesten blyven liggen, te beschaadigen, hebbende op verscheide plaatzen op den water-kant hunne schuiten

Het Kasteel van Woude door Prince Maurits gewonnen, den 23 May.

1605. ten gezonken, daar mede zy de scheepen besprongen en plunderden, en naamen de Reizigers en Schippers voor het rantzoen van die scheepen mede.

Den 18den van Bloeimaand werd Woude belegerd en zeer behendig 'er het Geschut voor geplant: die van het Kasteel schooten wel eenige Werkmeesters dood; dog ziende en vreezende overvallen te werden, en dat, tot hun ontzet, geen leger zou gewaagd werden, gaven zy zig, den 23sten, met verdrag over, hebbende maar omtrend vyfentagtig Mannen op, onder welke waren vier der Verbanne van Geertruydenberg, om dat zy die Stad hadden verkogt, die alom uit alle genaade waren uitgeslooten; dog zy werden door den Mark-Grave van Brandenburg verbeeden: Spinola deed eenige dooden, om dat zy het te ligt hadden overgegeven.

Spinola slaat eene brug over de Schelde.

Intusschen had Spinola alle zyne magt omtrend Antwerpen vergaderd, en, te Merxem en Damme, en het Paerde-Volk te Berchem en Wilryk gelegerd, heeft dus Antwerpen wel beschermd, en sloeg eene brug over de Schelde, van de werf en kraan aan het Water tot in Vlaanderen, daar over hy, by nood, zyn Volk uit Braband en Vlaanderen by een bragt.

Prince Maurits het Kasteel van Woude hebbende, scheepte zyn leger, den 1sten van *Zoomermaand*, over de Schelde van Vlaanderen op Ysendyk, de Sterkten op de Rivier wel voorzien latende, naamlyk op Lillo Jongheer Abel van Catz, Drossaard van het Mark-Graafschap van Veere, het voorneemen schynende het Zas of Brugge te willen belegeren, en den Oorlog in 's Vyands Landen te houden: dog Prins Maurits kon geen beleg voorneemen, of Spinola was hem met zyn Volk op den hals, wegens die brug over de Schelde, dat Prins Maurits wel voorzegd had, zynde hy van een ander gevoelen, dan de meeste stemmen der Staten, agtende voordeeliger naar den Rhyn te trekken:

des

ðes Prince Maurits, om de veroveringen van Sluys, Ysendyk, Aardenburg en de Schansfen te verzeekeren en bedekken, zyn leger te Watervliet lag, om dat het gerugt liep, dat de Aards-Hertog met Spinola Sluys wilden belegeren, en zouden, met het meenigvuldig Volk, dat zy van alle zyden verwagtten, met een tweede leger Rhynberk belegeren, en een vliegend leger hebben, om alle toevoeringen te doen. Prince Maurits te Watervliet zig zeer wel schansfende, is Spinola, om hem te beletten van verder iet op het Zas en andere Sterkten voor te neemen, met zyne gansche magt in eene boschagtige plaats daar by komen legeren, daar zy niet wel aan elkanderen konden komen, dan op Dyken, daar op zy tegen elkanderen schansten en dagglyksch voordeel schooren. 1605.

Prince Maurits en Spinola's legers liggen te Watervliet in Vlaanderen.

Terwyl deeze legers beide lang in Vlaanderen liggen, zullen wy van de Roomsche geschiedenissen verhaalen, daar, den 3den van Lentemaand, Paus Clemens de VIIIste, 13 Jaaren geregeerd hebbende en zeer bemind zynde, gestorven is: hier over vergaderden eenenzestig Kardinalen in de Kaamer, en hebben, den 1sten van Grasmaand, genoegzaam eenpaarig, verkoozen den Kardinaal Alexander de Mediçis, van Florençen, die zig, ter gedagtenis van Paus Leo den Xden, ook van het huis van Mediçis, Leo de XIde deed noemen: deeze verkiezing was het Volk zeer aangenaam, en hy, in de bezitting van zynen Stoel treedende, werd zeer treflyk vereerd met zeegenpraal, en eerepoorten, daar op zyn lof geschreeven stond, onder andere, dat hy den Vrede te Vervins tusschen Vrankryk en Spanje, als Gezant, gemaakt, en den Koning van Vrankryk, na dat die zyne dwaaling bekend had, weder ingezeegend heeft, enz. Dog deeze Paus, zo feestlyk in den Stoel getreeden, is, 26 Daagen geregeerd hebbende, gestorven: des de Kardinalen, den 8sten van Bloeimaand, weder in de Kaamer traaden, en maakten, den 16den, meest

Paus Clemens de VIII gestorven, en Leo de XI verkoozen, die maar 26 Daagen regeerde.

door

1604. door toedoen der Kardinalen Fernese, Montalto en Aldobrandino, den Kardinaal Fernese Paus: in de keur stonden verscheide Kardinalen, als Tosco, Baronio, S^t. Clemente en Arrigone. Deeze Paus noemde zig Paulus de V^{de}, was geboorên van Siena, en omtrend 53 Jaaren oud, maar zyne Moeder was eene eedele Vrouw van Romen.

Paulus de V. werd Paus.

Alzo in dit Jaar in Italiën en Spanje gereedschappen van scheepen en galeyen ter Zee gemaakt werden, en dit de vereenigde Landen groot nadenken gaf, hebben zy ook een deel Oorlogs-scheepen, meer dan naar gewoonte, toegerust, daar van, in 't begin van Bloeimaand, een deel in Zee stak, onder het beleid van den Heere van Haultain, Admiraal van Zeeland, met last, om de Landen van allen Spaanschen inval te bewaaren. Deeze kreegen ook last, door een Plakaat der Staten Generaal, gegeven in 's Hage, den 19^{den} van Hooimaand, alle doortogten tusschen Vrankryk en Engeland te bezigtigen, en geen Krygs-Volk, ten dienst van den Aards-Hertog, te laten voorby gaan, met uitdruklyken last geene Vrienden overlast te doen, naamlyk de Onderdanen des Konings van Groot Brittagne, 't zy met woorden, slaan, berooven, of verwyten van den gemaakten Vrede met Spanje, vermits de vereenigde Landen veele Jaaren veele Koninglyke gunsten genooten hadden en nog genooten, wel weetende, dat zyne Majesteits geneegenheid tot de Landen geenzins verminderd was, enz. wel verstaande, dat zy niet bedoelden te verschoonen de geene, die, van wat Volk of rang zy ook waren, in 't onderzoeken der Reizigers, bevonden zouden werden tot dienst van den Aards-Hertog of Koning van Spanje te trekken; maar dat die, in alle manieren, volgens den last, aan de Vloot gegeven, zouden gehandeld werden.

De vereenigde Landen rusten ter Zee, onder den Admiraal Haultain.

Plakaat van de Engelsche wel te behandelen.

De Koning van Groot Brittagne heeft, om na den Vrede zig onzydig te toonen, tweemalen afgekondigd, dat zyn Zee-Volk geene vreemde Princen of

Plakaat des Konings van Engeland.

of Staten ter Zee zouden mogen dienen, dan op byzonder verlof, van den Koning verkreegen; des niet tegenstaande werden 'er Engelsche, wederzydsch bestelling en bevel verkreegen hebbende, verdagt meer ten roof uit te vaaren, dan om hunne verkreege brieven te volgen. 1605.

Alzo gezegd werd, dat de Plakaaten ter beetere onderhouding van onpartydigheid gemaakt waren, beklaagden de Staten der vereenigde Landen zig van het tegendeel: want Sir Willem Moonson, 's Konings Vice-Admiraal, liggende op den doortogt by Doeveren, die zig altyd de Spaansche zeer toegedaan toonde, met zyne Koninglyke scheepen veele Nederlanders de pryzen, van de Spaansche genoomen, heeft afhandig gemaakt, die, onder voorgeven van de Plakaaten uit te voeren, en dergelyke, bezigtigende: deeze heeft, in 't Voorjaar, eenen Hollandschen Vrybuiter, Kapitain Jonge, een kostlyk gelaade Spaansch schip, dat ook met ryke Reizigers voorzien was, en naar Brasiliën uitvoer, het welk hy voor Lisſabon genoomen had, weder met geweld ontnoomen; als hy het anker in de Duinen geworpen had by de Nederlandsche Oorlogs-scheepen, om eenen Piloot te hebben, voorgevende, dat deeze Kapitain een Engelsch Man was, en bragt dien Spaanschen prys te Londen, daar op Don Piedro de Zuniga, Hofgezant van Spanje, aanstonds aanslag deed, en de bezitting en wedergeving, als zynde goederen van zynes Konings Onderdanen, gevonden in der Vrienden Landen, by regt vorderde, daar nogtans het schip, buiten de streek en paalen van Engelands gebied, op vryen stroom, door de t' zamenspanning van den Hofgezant en Vice-Admiraal voorn: was afgehaald, het geene de vriendschap van Buuren by regte behoorde toe te laten; en geenen nooddruft van leeftogt en Pilooten in hunne Haavens te weigeren: des niet tegenstaande werd den Spaanschen Gezant by regte toegeweezen, om

De Spaansche Gezant in Engeland ontneemd den Vrybuiters hunne pryzen.

1605. om schip en goederen, na eene geringe borgtogt, te genieten. Hier over hebben de Heeren Staten Generaal, den 16den van Lentemaand, des Jaars 1605, aan den Koning en zynen Raad geschreeven om wedergeving, als geschied tegen alle Krygs-regten, zelfs aangemerkt zynde, dat de Spaansche en die van Duynkerken, hunne Vyanden, hunne scheepen wel naamen in de Havens van Engeland: zy hoopten vast, dat die aanslag geschied ware zonder bevel van zyne Majesteit of deszelfs Raad, maar dat het bevel bedrieglyk verkreegen zy van den voorn: Gezant; des zy verzogten wedergeving aan den Kapitain, volgens alle gemeene en byzondere schikkingen, die, in dergelyke zaaken, altyd tusschen alle Koningryken en Gemeenebesten onderhouden zyn. Niet tegenstaande dit verkogt de Gezant de goederen, liet de gevange los, en zederd is de zaak in regts-geding gevallen. In 't volgende Jaar is door en omtrend dezelve persoonen het zelve weder geschied met een schip, met zuiker gelaaden, komende uit Brasiliën, dat de Spaansche Gezant weder in bezitting kreeg, verkogt de zuiker, en de Kapitain mogt met hem weder in regt treeden.

Schryven der Staten aan den Koning van Engeland.

De grote scheeps-reeding in Spanje is ten laatsten ontdekt: Don Louys Fayardo, Kapitain Generaal van 's Koning Vloot op de Oceaansche Zee, had last een Regiment oud Spaansch Krygs-Volk, dat eertyds te Kensal in Ierland gediend had, op eenige wys naar Nederland te zenden, en dat ten zeekerste te landen te Duynkerken, Nieuwpoort of Oostende: dog zulks niet doenlyk zynde, zouden zy te Pleymouth, Portsmouth, of Doeveren in Engeland aanleggen, en daar zig met den Hofgezant te Londen beraaden, met goedvinden van den Aards-Hertog, op dat zy met Visschers scheepjes in Vlaanderen mogten geraaken, om ondertusschen vry te mogen beschermd zyn tegen hunnen Vyand door de Engelsche Kasteelen en Oorlogs-scheepen, en, in-

Don Louys Fayardo werd belast Krygsvolk naar Nederland te zenden.

dien

dien het noodig was, vry galejde der Engelsche scheepen te verwerven, met uitdruklyken last van geenzins in eenige Fransche Haavens te komen. Dit was de last des Konings aan Fayardo, welke tot Generaal stelde Piedro de Cubiar, een Biskayer, die eertyds een Koopman geweest was in 't gezelschap van Jaspar d'Agnastro, welke, in 't Jaar 1584, zyne Dienaars overhaalde, om den Prince van Orange te Antwerpen te doorschieten. Deeze Cubiar heeft te Lisabon uit alle de aangeslaage scheepen van alle Volken tien scheepen gehuurd, naamlyk een goed Engelsch schip, tot Admiraal, een groot Schotsch, twee Hamburgsche, eenige Deensche en Oostersche scheepen, twee Karavellen, met eenen Duynkerkschen boot. Hier op werden door den Generaal Don Piedro de Sarmiento, Overste Kollonel, een oud Krygsman, gescheept twaalf Vaandelen Krygs-Volk, te weten agt Spaansche, drie Italiaansche en een Iersche Vaandelen, te zamen meer dan twaalfhonderd Mannen, met eenig Scheeps-Volk: deeze zyn, den 24sten van Bloeimaand, van Lisabon gevaaren met eene Vloot Koopvaarders uit alle Volken. Den 2^den^ van Zomermaand ontmoette de Admiraal Haultain, omtrend Engeland, deeze Vloot, uit eenige Koopvaarders verstaande, dat 'er agt scheepen en twee Karavellen met Spaansch Krygs-Volk onder hunne Vloot waren, waar op hy, met den Vice-Admiraal, Jan Gerbrantsz., besloot hunne scheepen in vier Vlooten te verdeelen, daar van twee zig zouden houden by de Cingels, Doeveren, Swartenes en Kales Clif, om den Spaanschen te beletten de Kusten van Vlaanderen aan te doen: de andere twee zouden, onder den Admiraal Haultain, de Kusten van Engeland bewaaren, gelyk geschiedde.

1605

Don Piedro de Sarmiento vaard, met twaalf Vaandelen, naar Vlaanderen.

Hier na ontmoetten eenige scheepen, omtrend de Cingels, twee scheepen, die als Koopvaarders aankwamen, het eene een Schotsch het ander een Hamburgsch schip; deeze aangeroepen zynde, om het

De Nederlandsche Vloot ontmoet de Spaansche.

1605. het zeil te stryken, sweegen stil, voeren digt naar het Land en eindlyk digt by de Nederlandsche scheepen, die, te na gekomen, een deel Musquets scheuten deeden, vyandschap toonende, en eenige schaade doende; des zy, door twee Zeelandsche en andere scheepen, dapper aangetast werden naar het Land van Doeveren, zo dat de Hamburger doorschooten werd, en stranden moest; het meeste Volk sprong over boord, en eenige kwamen, door swemmen, en met Engelsche schuiten gehaald, aan Land, dog de meeste werden dood geslaagen. Het Schotsche schip, zynde de Vice-Admiraal, was ook by Doeveren geraakt, daar hy, ten westen der Haaven, door drie scheepen, naamlyk van de Kapitains Jan de Wale, Alteras, en nog eenen, besprongen werd, die hem zo aanrandden, dat zy op de Cingels te zamen aan den grond raakten; dog de Zeeuwsche scheepen ligter zynde en zo diep niet gaande, hadden geen gevaar: de Schotschman, vast blyvende, werd overvallen; en het Volk, meer dan tweehonderd Mannen, werd meest dood gesmeeten of verdronk.

's Anderondaagsch werd Haultain, uit het schieten, zynen Vyand gewaar, en vond ten laatsten, omtrend de Cingels, zes scheepen en twee Karavellen, digt aan het Land zeilende, des zy tusschen hen en den wal zogten te komen: dog de Spaansche Admiraal, zynde een schoon groot Engelsch schip, en het Scheeps-Volk Engelsche, op die Zee-Kusten zeer bedreeven, voer schietende voort, en raakte, met weinig schaade, in de Haaven van Doeveren: de andere scheepen volgden den Admiraal zo na aan het Land, met oogmerk, om, by nood, te stranden, dat de Nederlandsche hun den wal niet konden afwinnen, dan eene Duynkerksche boot, daar op Frans van Medenblik Kapitain was, welke van de twee scheepen werd aangerand en overwonnen, al het Volk over boord geworpen, en de boot naar Zeeland gezonden. Nog een Hamburgsch schip, met

De Spanjaarden werden, met grote schaade, te Doeveren geslagen en gestrandt.

met een Karavel, werd, ten westen van Doeveren; aan het strand gejaagd en in brand gestooken, zynde daar op een Spaansch en een Italiaansch Vaandel Krygs-Volk, van welke zy de Kapitains en meeste Bevelhebbers over boord wierpen, zo dat 'er weinige ontkwamen, en het Karavel sloegen zy aan stukken. Het andere Karavel met drie scheepen zyn nog zeer beschaadigd binnen de Haaven van Doeveren geraakt, dog, door het geweldig schieten tot in de Haaven, bleef de helf van het Volk byna dood: die van de Stad en het Kasteel van Doeveren schooten, ter begunstiging van de Spaansche, op de Nederlandsche, hun ook eenige schaade doende, zig beklaagende, dat men hunne Haaven geweld aandeed, 't welk de Staten der vereenigde Landen naderhand verontschuldigden, dat men zulk eene daad aan de hittige gramschap tegen zynen Vyand moest toeschryven, anders gaerne het ongelyk bekennende. Dus is die Vloot, gekomen in schyn van Koopvaarders, besprongen geweest, en heeft nog groot geluk gehad, dat zy niet alle gebleeven zyn, door den groten wind, en dat de Nederlanders te ver van den anderen verspreid waren, en ze te laat in 't gezigt kreegen; nogtans zyn van de twaalf Vaandelen niet boven de zevenhonderd te Land gekomen. Die van Holland en Zeeland hadden bevel geene in genaade aan te neemen, zelfs eenige die verstooken, en genaadig gevist en verborgen waren, moesten nog, op last van den Oversten, over boord werden geworpen, zo dat weinige gevangen werden; en onder die was Ascanio de la Paliar, van Salerno. De Nederlanders verlooren ook eenig Volk, en hadden veele gekwetste, onder andere de Kapitains Jan de Wale en Alteras. 1602.

Het Spaansch Krygs-Volk van Doeveren raakt, in December, in Vlaanderen.

Het Spaansche Krygs-Volk, dat te Doeveren aan Land raakte, onder welke waren de Kollonel Don Piedro Sarmiento en de Admiraal Piedro Cubiar, hebben zig op het Land aan den Zeekant van Doeve-

1605. ren in hutten en gestrande scheepen onthouden, van den 3[den] van Zomermaand tot in Wintermaand, teerende voor reekening van den Koning van Spanje, dat, naar het zeggen der geene, die het geld opgebragt en betaald hebben, voor een half Jaar omtrend zevenenveertigduizend kroonen gekost heeft: veele storven door wonden en armoede, onder andere de Admiraal Cubiar. De Hofgezanten van Spanje en den Aards-Hertog hielden sterk aan, dat de Koning de Hollanders scherp behoorde te beveelen, of die, onder zyn vry geleide, in Vlaanderen te helpen; maar als zulks niet kon verkreegen werden, hebben zy schoon gesprooken, op dat de Koning het van de Staten mogt verkrygen, op belofte van de Gezanten, dat geen Krygs-Volk meer ter Zee in Nederland zou gebragt werden; dog de Staten wilden daar naar niet hooren: ten laatsten zyn zy 'er met veel moeite van geraakt, als zy verdagt waren verstand te houden in 't groot verraad van den Koning van Groot Brittagne en zyn gansch Parlement door buskruid om hals te brengen: om dien agterdogt te ontgaan, zogten zy zig van daar te maken, toen de Hollandsche scheepen, door de lange, donkere, wintersche nagten niet zo nauw toezigt konden houden: zy hebben, door toedoen van den Spaanschen Gezant, eenige Engelsche scheepen gehuurd, en zyn daar mede, by goeden wind en donkere nagten, te Duynkerken en Grevelingen wel aangekomen, omtrend zeven- of agthonderd sterk, veele Ieren in Engeland hun toegevallen zynde, de grote wagt der Oorlogs-scheepen door groten wind naar de Duinen gedreeven zynde, deed dit het hen waagen.

Paulus van Caarden in Holland t'huis gekomen. In den laatsten Winter kwam Paulus van Caarden in Holland t'huis, die lang met eenige grote Oorlogs-scheepen, onder andere den Hollandschen Tuin, op de Kusten van Brasiliën, tot grote kosten, was uit geweest, brengende omtrend drieduizend kisten zuiker en eenig geld mede.

In

In deezen Zoomer werden in Vrankryk t' zamensweeringen ontdekt, als of eenige Aanhangers van den te regt gestelden Hertog van Byron Narbona, Carcassona, of Besiers, en andere Zee-Steden den Spanjaard hadden willen overleeveren, daar toe men dagt, dat de Spaansche Vloot van vyftig Galleyen toegerust was: dog ten laatsten werd eene t' zamensweering ontdekt, om den Spanjaard Marsiliën over te geven, door eenen Meraques, Edelman van Provençe, van de Staten daar aan den Koning gezonden, welken de Koning, den 5^den^ van Wintermaand, 's avonds, door eenen Officier te Parys deed vangen, met last, om alle, die in zyn gezelschap gevonden werden, mede te vangen. Men vond by hem Don Balthasar de Cuniga, Bruneaux genoemd, een Nederlander, Secretaris van den Hofgezant van Spanje: het gansche huis en de Persoonen onderzogt zynde, vond men by Bruneaux een Spaansch schrift van zyne eige hand, steekende tusschen twee paaren kousfen aan zyn been. De Koning van deeze gevangenis verwittigd zynde, beval Jeannin, Voorzitter van zynen Raad van Staten, de voorn: Gevangé te onderzoeken, daar uit bevonden werd, dat Merarques voor 4 Maanden den Hofgezant beloofd had, volgens den inhoud van het schrift, hem den dienst te doen van Marsiliën in handen van de Spanjaarden te leeveren, welke voorstellen de Gezant niet alleen aangehoord, maar zelfs daar toe aangezogt, gesterkt, en op verscheide tyden en plaatzen beraadingen gehouden had, gelyk Bruneaux zelfs bekende: waarom de Koning het Hof van Parys belastte het regts-geding op te maaken, en, naar 's Lands regten, met hem te handelen.

1605

Verraad op Marsiliën in Vrankryk ontdekt.

Bruneaux, Secretaris van den Hofgezant van Spanje, medepligtig aan het verraad op Marsiliën, gevangen.

De Spaansche Gezant hier van verwittigd zynde, verzogt gehoor by den Koning, dat hem 's anderendaags verleend werd, daar hy aan den Koning klaagde over de gevangenis van zynen Secretaris, die hy in vryheid begeerde, zeggende, dat het de

De Spaansche Gezant beklaagd zig aan den Koning over de gevangenis van zynen Secretaris.

1605. vryheid van Hofgezanten verkragtte dien te vangen en onderzoeken. De Koning antwoordde, dat hy gevonden was met zynen Onderdaan groot verraad smeedende, tegen de behoorlyke trouw en den pligt van eenen Gezant en Dienaar van eenen Koning, die vertooning van vriendschap aan hem maakte, om hem eene der voornaamste Steden van zyn Ryk te doen verliezen: daarom hy niets onbehoorlyks gedaan had in hem te onderzoeken, om de waarheid der zaak te weeten; nog den Secretaris, nog de vryheden, die onder beding waren, zou te kort gedaan werden: gemerkt de Hofgezanten heilige Persoonen waren en dus moesten aangezien werden, waren zy ook verpligt het gemeene regt der Volken niet te verkragten, het geene zy deeden, die de Onderdanen van den Prince, onder voorwendzel van Vrede, zogten te verleiden, en tegen zynen Persoon en Staat te werken. Hier op antwoordde de Gezant aan den Koning, by wyze van wederbeschuldiging, dat, gelyk zyne Majesteit de Wederspannelingen van zynen Koning en den Aards-Hertog gunst toedroeg, en bedekt met Krygs-Volk, geld, geschut, en Oorlogs-tuig, ondersteunde, het hem ook geoorlofd was zyne Onderdanen, die zig aanbooden, om den Koning en Aards-Hertog dienst te doen, aan te hooren; al het gehandelde strekte alleen, om Merarques in Nederland te doen gaan: zyne Majesteit behoorde het voor goed te agten, dat zyne Onderdanen liever aan die zyde, Roomsch zynde, dienden, dan aan de zyde der Wederspannelingen, Ketters zynde. Verder had zyne Majesteit verscheide aanslaagen zederd den Vrede in 't werk gesteld, zo op de Steden van den Aards-Hertog, als in Spanje, zelfs met de Morisquen, gelyk de Bewerkers, die geregt zyn, voor het Geregt zelfs bekend hebben: dat zyn Gezant by den Aards-Hertog de Graven van den Berg en eenen Secretaris had zoeken te onderkruipen, en dat zulks door 's Konings voornaame Raden en Secretaris-

Gesprekken tusschen den Koning van Vrankryk en den Spaanschen Gezant over de onderlinge aanslaagen.

sen gedaan was tegen de billykheid en het Vredes- 1609.
verdrag, gelyk bleek uit de geene, die daar over geregt waren; nogtans had zyn Koning nog de Aards-Hertog daar over geklaagd nog regt verzogt; daarom hy bad hem zynen Secretaris te leeveren, of hy zou moeten betuigen over geweld, gedaan aan de vryheid en zeekerheid van zynen last, dat de grootste beleediging was, die men den Koning, zynen Meester, in zynen persoon, kon aandoen.

Deeze woorden den Koning gestoord en meer bewoogen hebbende, dan hy voorgenoomen had, antwoordde hy den Gezant, dat zyn Meester en zyne Dienaars, zederd den Vrede van Vervins, omtrend hem zo gehandeld hadden, dat hy weinig op hunne vriendschap kon vertrouwen: hy had ook nooit gewenscht, dat zy zouden t' onderbrengen, die zy hunne Wederspannelingen noemden, daarom hy bekende gewilliger en vryer geweest te zyn in die te betaalen het geld, dat zy hem, geduurende zynen Oorlog, geleend hadden, en niet hunnen ondergang te begeeren: nogtans had hy die niet bygestaan met Geschut en Oorlogs-tuig, maar wel hadden veele van zyne Onderdanen, in den Oorlog opgevoed en gewoon, die gediend, gelyk ook andere den Aards-Hertog gedaan hadden: andere waren tot in Hongaryen gegaan, zig t' huis niet nuttig vindende: dat de Oorlog in de Nederlanden niet gevoerd werd om den Godsdienst, maar het was een regte Staats-Oorlog, met het mom-aanzigt van Godsdienst bedekt, om daar door gunst te winnen voor de partyen, die ze voerden; maar dat mom-aanzigt was nu al te veel ontdekt, om langer te bedekken de waarheid der uitvindingen en het voorneemen der geene, die zig te vooren daar mede beholpen: dat Vrankryk altyd, als 'er voor den Roomschen Godsdienst moest gevogten worden, voor Spanje zou gaan, gelyk het altyd gedaan had; maar de Koning van Spanje en Aards-Hertog, met hunne Dienaars, hadden, zederd den Vrede van Ver-

De Oorlog in Nederland was geen Godsdienst- maar een Staats-Oorlog.

 vins,

1605 vins, nooit nagelaten zyne Onderdanen aan te zoeken, om tegen zynen Staat op te staan, als den Hertog van Byron, den Grave van Auvergne, den Prince van Jenville, den Hertog van Boullion, en andere van minderen rang: dat zyn Voorzaat, de Hofgezant, met den Grave van Fuentes, de voornaame Aanzetters van zulke t'zamensweeringen waren geweest, daar in hy, Hofgezant, die, terwyl hy in zyn Koningryk was geweest, te veel volgde, blykende uit den handel van Mevrouwe d'Entragues, den aanslag van den voorsz. Grave van Auvergne en deeze van Merarques, behalven andere, die hy nog niet ontdekt had. Men had van zyn Volk, door pynigingen, dreigingen, en beloften van vergeldingen, en van die men had doen sterven, en andere, dien het leeven geschonken was, afgedrongen het geene zy in regte van de voorgegeve aanslaagen in de Nederlanden en Spanje, en zelfs met de voorn: Morisquen, verklaard hadden. Hy wilde niet loochenen, dat hy, zulke geregts-handelingen ziende, zomtyds zyn Volk had toegelaten naar dergelyke voorstellen te luisteren, om ook gereed te zyn, en vergelding te hebben van het geene de Koning van Spanje daaglyksch tegen zyn Koningryk voornam; maar men kon niet waar maken, dat hy ooit belasd had voort te vaaren, of dat hy, door zyne Hofgezanten, iet dergelyks tegen de voorsz. Princen had voorgenoomen, gelyk hy nu gedaan had met deezen Merarques, blykende uit de bekentenis van zynen Secretaris. Hier was wat meer aan geleegen, dan alleen in Nederland te gaan dienen, hoewel het voor eenen Onderdaan eene grote misdaad is eenen vreemden Prince, zonder toestemming van zynen Koning, te gaan dienen: de Gezanten van den Aards-Hertog hadden Du Terrail en veele andere daar toe gebrgt, hoewel deeze Du Terrail een Huisbediende was, en byzonder verbonden in de Kompagnie van den Heere Dolphyn, hebbende de Gezanten hem, wel een

De Koning klaagd over het overloopen van Du Terrail.

Jaar

Jaar te vooren, door verscheide middelen aangezogt dien sprong te doen: dat de Gouverneur van Parpignan het zelve gedaan had met de Lucquistes, om Narbonna en Besiers te krygen. Hy, Koning, wist niet van het geene hy, Hofgezant, zeide, dat zyn Hofgezant, de Heer van Buderye, gedaan zou hebben omtrend de Graven van den Berg, of hy mogt hun aangezegd hebben de agting, die hy voor hun had; ook werden die niet gehouden voor geboore Onderdanen van den Aards-Hertog, maar voor Hoogduitschers; dog hopens den Secretaris, dien de voorn: Heer de la Buderye had zoeken te beweegen, zulks bekende hy, Koning, met zyn weeten geschied te zyn, nogtans met geen ander oogmerk, dan om iet van hem te verstaan. Hy wilde de Hofgezanten niet verwyten het omkoopen van den Waerd en andere, by welke hy wist, dat zy zig, tot dergelyk oogmerk, vervoegd hadden: des hy ook geenen Gezant wilde berispen zynen Meester in dergelyke zaaken te diennen, mits dat zulke bewerkingen niet tot zulke eindens geschiedden, als zy met Merarques, Lucquistes, enz. zogten, alle strekkende, om zyn Koningryk over zyn hoofd te stooten en hem gansch te verderven; maar God had het voorzien. 1605

Hier op bragt de Gezant by, dat de Koning van Engeland, zo veel de Nederlanders belangd, den beloofden Vrede beeter onderhield, dan zyne Majesteit, hoewel hy van tegenstrydigen Godsdienst was; maar hy sweeg kort daar op, als hem zyne Majesteit antwoordde, hoe die Koning had begonnen te proeven, wat het betrouwen en de zeekerheid was, die men van de Spaansche Meesters te wagten had, en hy dagt, dat hy naderhand dezelve reedenen zou hebben: dog de Gezant hield hierom niet op te vervolgen, en te betuigen op het stuk van zynen Secretaris, het welk zyne Majesteit bewoog te verklaaren, dat hy te vreden was den Vrede met zynen Meester, met alle goede verstand-

hou-

1605. houding, te onderhouden, ten ware men hem oorzaak gaf, en zo men hem zogt, men zou hem ook vinden. Hier op zeide de Gezant tot den Koning, dat hy den moed en wysheid van Hendrik den IVden zeer wel kende; maar hy bad zyne Majesteit te belasten hem zynen Secretaris, dien hy voor een eerlyk Man hield, *los te laten.* Zyne Majesteit eindigde ook, met te zeggen, dat hy zig zou laten berigten van den grond der waarheid van het geene deezen Secretaris ten last gelegd was, en dat zou hy hem doen bekend maken, om te weeten, of hy dien zou toestaan of niet, om maar dat antwoord zyn besluit te neemen.

Met dit bescheid vertrok de Gezant, met het welke men wel merkte, dat hy niet zeer te vreden was: des zyne Majesteit het rekte, om niets ligtvaerdig voor te neemen; de Koning gaf het regtsgeding van Merarques aan het Parlement over, die ter dood gebragt werd: de Secretaris Bruneaux werd eindlyk, met veel moeite, los gelaten.

Margareta de Valoys, Zuster der laatste Koningen van Vrankryk, komt ten Hove.

In Hooimaand kwam in Vrankryk ten Hove Vrouwe Margareta de Valoys, Zuster der voorgaande Koningen, die te vooren de Gemalin van deezen Koning, toen Koning van Navarre, geweest was, welk huwlyk, door 's Pausfen bul, gescheiden was, om dat zy elkanderen te na in den bloede bestonden, en het huwlyk uit dwang geschied was, met andere reedenen: deeze kwam den Koning, de Koningin, den Dolphyn en de andere bezoeken, die zy daar mede grote gunst bewees: de Koning en het gansche Hof ontfingen en behandelden haar zeer Koninglyk, des de Koning haar het Koninglyke huis van Madril toeeigende.

In Muskoviën heeft zig Demetrius als wettige Groot-Vorst, gansch wonderlyk, opgeworpen tegen Boris Feodorits.

In dit Jaar is eene grote en verhaalens waerdige Staats-verwisseling, daar in Gods zonderlinge bestuurende voorzienigheid te bespeuren was, in Muskoviën voorgevallen. In dat grote Land heeft 54 Jaaren wreed, als Groot-Vorst, geregeerd Johan Bazilowicche, die, in 't Jaar 1584, opgevolgd is

van

van zynen Zoon Theodore Ivanowicche, een flegt 1605.
onnoozel Vorst, die gansch geregeerd werd door
Boris Feodoriths Godovots, zyner Huisvrouws Broeder; deeze Theodore had eenen jongen Broeder, Demetrius Ivanowicche, dien men zeide, dat eenige Eedelen, de regeering van Boris Feodoriths vreezende, zouden gestoolen, en, in zyne plaats, eenen anderen Jongen, hem gelyk, dood vertoond hebben: dog de dood van dien jongen Demetrius werd aan Boris toegeschreeven. Als nu Theodore Ivanowicche 12 of 13 Jaaren geregeerd had, storf hy, in 't Jaar 1597, zonder Kinderen; na zynen dood geene Kinderen voor handen zynde, heeft zig de voorsz. Boris Feodoriths Groot-Vorst gemaakt, versteekende alle andere Heeren van den bloede, en reedlyk wel tot dit Jaar 1605 regeerende. Ondertusschen begon men opentlyk in Poolen gezegd te werden, dat de voorsz. Demetrius, die gestoolen, in Poolen gevoerd, en daar by den Heere Palatin van Sandomir en de Jesuieten opgebragt was, de regte Zoon was en de Broeder van den overleeden Groot-Vorst, en dat Boris Feodoriths eenen anderen Jongen gedood had, meenende den regten Demetrius te hebben, om het Groot-Vorstendom aan zyn Huis te brengen.

Deeze Demetrius heeft zig eerst, in 't Jaar 1603, uitgegeven voor den Zoon van Johan Basilowicche, zig bynaa 20 Jaaren onbekend gehouden, en intusschen door Duitschland en Italiën gereisd hebbende, toen zig het eerste, met hulp van de Jesuieten en den Palatin van Sandomir, onder begunstiging des Konings van Poolen, met omtrend vierduizend Mannen vertoonende. Hy begaf zig anderwerf, in den Winter des Jaars 1604, sterker van Kozakken, Poolen en Duitschers, te veld, en kreeg in Muskoviën alom groten toeval; daar tegen zond Boris Feodoriths een geweldig leger; maar ten laatsten heeft hy, na verscheide overwinningen en nederlaagen, van zyn Volk ontrouw gediend zynde,

1605. de, zig, zo men zeide, uit wanhoop, den 13den van Grasmaand van dit Jaar, vergeven, zynde 4 Uuren, na dat hy een goed middagmaal gehouden had, dood: dog die zyne gesteldheid kenden, zyn van gedagten, dat hy van ontroering gestorven zy, zynde daar toe zeer geneegen: hy werd staatig en heerlyk te Moskou begraaven, hebbende die Landen zeer wel en wys geregeerd, desgelyks in langen tyd niet geschied was: zyne Vrienden hebben terstond, met gemeene bewilliging der Eedelen en Gemeentens, zynen eenigen Zoon, Feuder Boritzowicche, tot Groot-Vorst aangenoomen en gehuld; en om dat hy nog jong was, hebben zy de Moeder de Regeering met hem aanbevoolen. Ondertusschen als de twee Oversten van het Leger gegaan waren, om hem geluk te wenschen, is een derde, Pieter Feodrowith Bassamernoff, hem afgevallen, heeft aan Demetrius eene sterke Vesting overgeleverd, en is, met al zyn Krygsvolk overgevallen: op deezen aanwasch heeft Demetrius Gezanten en brieven aan de Stad Moskou gezonden, alle genaade aanbiedende, zo zy hem als hunnen regten Heer wilden erkennen; daar op de Gemeente en Overste hem hebben aangenoomen, en terstond hunnen jongen Heer, met deszelfs Moeder en eenige Zuster, die onlangs ten huwlyk beloofd was aan Hertog Jan, Broeder des Konings van Denemarken, te zamen gevangen gesteld en zeer mishandeld, en alle, die van het Geslagt der Godovotzen waren, geboeid op toorens gevangen gesteld en derzelver goederen geplunderd.

Boris Feodorichs vergeefd zig.

De Moeder, Groot-Vorstin, hoogmoedig zynde, kon deezen smaad niet dulden, en vreezende nog, ten spot, met haare Kinderen in zeegenpraal gevoerd te werden, heeft manmoedig, met haaren Zoon en Dogter, vergif gedronken, en zyn dus, elkanderen omhelzende, gestorven; dog de Dogter eenig van den drank overgevende, is 'er nog, zo men zegd, van hersteld, en daar na van Demetrius in

De Groot-Vorstin, gevangen zynde, drinkt, met haaren Zoon en Dogter, vergif.

een

1605.

een Klooster gestooten. Dus schreef men van deezer dood uit Moskou; maar zeederd werd verzeekerd, dat zy beide geworgd zyn. Deeze twee grote Persoonen heeft men oopentlyk, als een zeer deerlyk schouwspel, dood aan alle de voornaamste van het Volk vertoond, en derzelver naamen opgeschreeven, om naderhand tot een getuigenis te dienen, zo iemand zig voor dezelve wilde uitgeven, en zy werden zeer slegt begraaven. Den Groot-Vorst Boris Feodoriths, die zo loflyk geregeerd had en eerlyk begraaven was, hebben zy opgegraaven, en oopentlyk allen smaad aangedaan, en ten laatsten slegt weder in de aarde gestooken.

Deerlyke vertooningen.

Deeze nieuwe Groot-Vorst Demetrius Ivanowicche heeft terstond treflyke Gezantschappen naar Poolen gezonden, om den Koning, de Palatinen en Heeren, die hem geholpen hadden, te danken, zig de Dogter des Palatins van Sandomir ter Huisvrouw verzoekende, den Koning alle hulp beloovende, in hem te herstellen in zyn Koningryk van Sweeden, tegen Karel, Koning van Sweeden, dien hy met den Oorlog dreigde. Hy heeft ook veele Vaders Jesuieten ontbooden, om in Rusland den Godsdienst te veranderen, daar toe nogtans het Volk niet zeer gezind was: hy heeft ook, van zynent wege, Jesuieten, als Gezanten, aan den Paus gezonden, zig den zelven onderwerpende, dat nooit eenig Russisch Groot-Vorst had willen doen, zig houdende aan het gebruik der Grieksche Kerk.

Demetrius, Groot-Vorst van Muskoviën, zend in Poolen, om verbintenis.

Dog eer wy dit verhaal eindigen, is 'er weder verandering voorgevallen: want als Demetrius, den 20sten van Hooimaand, zyne intreede in de Stad Moskou gedaan had, begon het Volk te murmureeren en te zeggen, dat hy de waare Demetrius niet was, daarom veele gedood werden: onder andere werd de Heer Basilius Ivanowiths Chimonsky, nu tot Groot-Vorst verkoozen, in eene oope plaats gebragt en op eenen blok gelegd, om met eene byl onthalst te wer-

Demetrius raakt verdagt de waare Demetrius niet te zyn.

1605. werden, om dat hy gezegd had, dat hy den waaren Demetrius had doen begraaven; dog hy werd genaadig vrygesteld: nogtans groeide des Volks murmureering.

Aard en hoedaanigheid van Demetrius.

Deeze Demetrius wist zig zeer statig te gedraagen, zynde een kloek, verstandig Man, die door leezen veel onderzogt had, middelmaatig dik van persoon, bruin van aanzigt, zeer oploopende, wel op het paerd, een Liefhebber van de Jagt, het Geschut, den Oorlog en grote verrigtingen, hoogmoedig en heerschzugtig, dien Muskoviën te klein dagt, om daar mede te vreden te zyn: voor de Russen vreezende, verkoos hy zig eene sterke lyfwagt van Duitschers, Lyflanders, Franschen en Schotten, die hy kostlyk kleedde. Hy had zyne Gezanten in Poolen gezonden, om hem de Dogter des Palatins van Sandomir ter Bruid te haalen, die, den 26sten van Grasmaand, des Jaars 1606, met groten staat heerlyk is ontfangen in de Stad Moskou, met haaren Vader en Broeder, en den Gezant des Konings van Poolen; zy zyn, den 18den van Bloeimaand, getrouwd, en met groten pragt en banketteeringen, gekroond: dog den 25sten liet deeze Keizerlyke Groot-Vorst de Poolen waarschuwen, zy zouden op hunne hoede zyn, hy hoorde van kwaad gerugt onder het Volk, en belastte zyne lyfwagt zig op het Slot te begeven, daar door de Russen hunnen aanslag nog uitstelden; des de Poolen weder moed kreegen: nogtans konden zy nergens kruid of lood voor geld te koop vinden. De nieuw-gehuwde Keizerin was ook beezig eenen mommendans tegen den volgenden Zondag te vervaardigen en te leeren danssen; dog 's Zaturdags, den 17den O: St: 's morgens ten 7 Uuren, zyn de Baander-Heeren, met hunne Dienaars, te voet en te paerd, gewapend op de been gekomen, en eerst op de Poolen aangevallen, dood slaande wat zy in Poolsche kleederen vonden, en liepen naar het Slot, daar zy geenen wederstand, nog middel

Hy trouwd eene Poolsche Vrouw.

Oploop in Moskou, den 17 May.

daar

daar toe, vonden; des de meeste van de wagt de wapens nederlaagen. Ten eersten ontmoetten zy den voorn: Pieter Basmanoff, Vriend van Demetrius, dien zy, met andere, doorstaaken. Verder liepen zy met een gedruisch naar de kaamer van den Groot-Vorst, die, het geraas en storm-slaan der klok hoorende, uit het bed sprong: men zeide hem, dat 'er brand was; maar hy, zulks niet geloovende, eischte zyn slag-swaerd, dat men voor hem plagt te draagen, dog dat was niet te vinden: als hy de meenigte tegen hem zag indringen, bad hy zyne Helbaardiers, zy zouden hem dus zyne Vyanden niet overleeveren, sloot daar mede de deur toe, en liep door zommige kaamers en badstooven: ten laatsten, nog gevolgd zynde, sprong hy uit een zeer hoog vengster, zyne slaapplaats in 't hoogste zynde, zo dat het wonder was, dat hy den hals niet brak; een der Trauwanten liep aanstonds de trappen af, en vond hem nog leevende, maar zyne borst was geheel verstuikt, zo dat hy bloed spoog: zy naamen hem op, en bragten hem in zyne kaamer, daar zy hem, door versterk-middelen, weder tot zyn verstand bragten, en, na veele vraagen, doorstaaken met veele wonden; zy bonden eene koord aan zyne manlykheid, en sleepten hem naar de Markt, daar zy hem naakt op eene hooge taafel laagen, met zynen Vriend, Pieter Basmanoff, aan zyne voeten, en hebben ze daar 4 Daagen laten liggen, allen smaad aangedaan, veele Poolen dood geslaagen en alles geplunderd. Zy bezetten de verblyf-plaats des Palatins van Sandomir, dat sterk bemuurd was, plunderende de nieuwe Keizerin, zyne Dogter, geheel, tot het bed onder haar lyf, en sloegen wel twintig van haare Speeleressen dood. Visnenetky, een Poolsch Heer, heeft alleen zyn huis beschermd en veele Rusen dood geslaagen; hoewel zy grof Geschut daar voor gebragt hadden: ten laatsten liet hy eenen witten doek uitsteeken, als Vrede begeerende, en worp toen een deel Hon-

1605.

De Groot-Vorst Demetrius werd omgebragt.

1605. gaarsche Dukaten onder het Volk, daar op alle de Russen vielen, om op te raapen, en hy sloeg 'er ondertusschen een deel van dood; maar de Eedelen van het Slot kwamen hem midlerwyl in hunne bewaaring haalen. Veele Juweliers met kleinodiën van Italiën, Augsburg en Antwerpen werden vermoord en beroofd. Daar werd gereckend, dat 'er omtrend twaalfhonderd Poolen en vierhonderd Russen dood bleeven.

Basilius Ivanowits tot Groot-Vorst van Muskoviën gekoozen, den 20 May.

De oploop gestild zynde, hebben de Eedelen den 20sten tot Groot-Vorst verkoozen eenen der voornaamste Heeren, den Heere Basilius Ivanowiths Chimousky: daar na werd het begraave lighaam van Demetrius weder opgegraaven, dat tooveryen toeschryvende, en werd tot assche verbrand.

Beschuldigingen tegen Demetrius.

Den 30sten, O: St: werden in de Stad Moskou oopentlyk afgeleezen de reedenen, waarom zy Demetrius hadden omgebragt. 1. Dat hy een geschoore Munnik was geweest, die zynen Stief-Vader, eige Moeder en Broeder nog in leeven had, die zig daar oopentlyk vertoonden, en beswoeren, dat zyn naam was Gregorius Ottrepi; en het regt is daar, dat de Munniken, uit het Klooster loopende, leevende verbrand werden. 2. Dat hy een Tooveraar was. 3. Dat hy een Ketter was, die hunne vast- en feestdaagen niet onderhield. 4. Dat hy met den Paus van Romen had t' zamengespannen, om hunnen Godsdienst te veranderen: en daar werden de brieven van den Paus geleezen, hem vermaanende aan zyn woord en beloften te denken, van de Jesuieten Kerken en Schoolen te geven, het Land te veranderen, enz. 5. Laazen zy nog uit andere brieven, dat hy aan den Palatin van Sandomir het Vorstendom Smolensko; aan zyne Huisvrouw Novogrod; en aan haaren Broeder Syberiën zou geven: de Baander-Heeren om te brengen, en het Land met Poolschen Adel te bezetten, enz. 6. Dat de grootste van Adel geenen toegang ten Hove hadden, maar veragt, verstooken en verzonden werden. 7. Dat

hy der Landen rykdom had verkwist, den Poolen alle kleinodiën geschonken, zelfs eenen stoel en throon van verguld zilver doen maken, aan elke zyde met zes Leeuwen, van louter verguld zilver, dat daar nooit gezien is, hebbende, dat meer is, 's Lands rykdom naar Poolen gezonden. 8. Dat hy hunne Kloosters had ontheiligd, met Speellieden en dansseryen in te brengen, met ergernissen, want hy daar vier Juffers, onder andere de eenige Dogter van den Groot-Vorst Boris Feodoriths, onteerd, zyne Bruid, in 't gezigt van een Maria's beeld, aan het hoofd-end van zyn bed staande, beslaapen, en van een Klooster wel honderdduizend Kubels, elk wel zeven guldens waerdig, om niet weder te geven, ontleend had. 9. Dat hy eenen, die zig uitgaf voor eenen Zoon van Boris Feodoriths, had toegelaten op de Rivier Volga ongelooflyke schaade te doen, en zulks, om zig te beeter van 's Ryks schatten te verzeekeren; ja, dat de tweeëntwintig millioenen jaarlyksche inkomsten der Groot-Vorsten niet genoeg voor hem zouden geweest zyn. Eindlyk, klaagden zy over den moedwil der Poolen, die de Russen voor Honden hielden, hunne Vrouwen ontweldigden, enz. daar over hy geen regt wilde doen. Dit waren de beschuldigingen, die oopentlyk afgekondigd werden. Den Palatin van Sandomir, met zyne Dogter, hielden zy in bewaaring, tot dat zy zaagen, hoe het de Koning van Poolen zou opneemen. Zy hebben het lighaam van den waaren Demetrius, voor veele Jaaren begraaven, weder opgegraaven, om by de Keizers te leggen: dog zy zeggen, dat het wonderen begon te doen, des zy het boven de aarde lieten staan, tot dat zy eene Kerk voor hem, als eenen Heiligen, gebouwd hebben, zynde het een ligtgeloovig Volk. Zy hebben door den opgeworpen Zoon van Boris Feodoriths op de Volga grote schaade geleeden.

1606

Het lighaam van den waaren Demetrius werd opgegraaven en voor heilig gehouden.

Nog werd uit Poolen geschreeven, dat 'er weder een zig voor dien valschen Demetrius uitgeefd, als